

Ministerul Educației, Culturii
și Cercetării al Republicii Moldova

Academia de Studii Economice a Moldovei

HR EXCELLENCE IN RESEARCH

ROMÂNIA
1918-2018 | SĂRBĂTORIM ÎMPREună

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
„COSTIN C. KIRIȚESCU”

UNIVERSITATEA VALAHIA din TÂRGOVISTE
1992

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Culegere de articole selective

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ *„Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii”*

(28 – 29 septembrie 2018)

Volumul I

Chișinău, 2018

CZU 082:378.633(478-25)=135.1=111=161.1
C 63

Culegere de articole selective

Conferința Științifică Internațională „Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii”
(28-29 septembrie, 2018)

Volumul I/2018
Copyright 2018

Editori:

Academia de Studii Economice a Moldovei, Republica Moldova. Adresa: Republica Moldova, mun. Chișinău, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni, 61, MD-2005, Telefon: + 37322224128, Fax: +37322221968, www.ase.md

Editura ASEM, Centrul Editorial-Poligrafic al ASEM. Adresa: Republica Moldova, mun. Chișinău, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni, 59, ASEM, bloc B, b. 502, MD-2005, Telefon: + 37322402936, www.ase.md

Toate drepturile sunt rezervate

Editorii nu sunt responsabili pentru conținutul lucrărilor științifice publicate și nici de opiniile autorilor prezentate în acest Volum.

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor-șef: Prof. univ., dr. hab., academician Grigore BELOSTECINIC

Membri:

Dr. Corneliu GUȚU, Academia de Studii Economice a Moldovei

Dr. Liliana LAZARI, Academia de Studii Economice a Moldovei

Dr. Tatiana BUCOS, Academia de Studii Economice a Moldovei

Dr. Oxana BARBĂNEAGRĂ, Academia de Studii Economice a Moldovei

Dr. Eduard HÎRBU, Academia de Studii Economice a Moldovei

Dr. Angela SECRIERU, Academia de Studii Economice a Moldovei

Dr. Rodica CRUDU, Academia de Studii Economice a Moldovei

Dr. Dorin VACULOVSCI, Academia de Studii Economice a Moldovei

Dr. Sergiu SERDUNI, Academia de Studii Economice a Moldovei

Dr. Larisa DODU-GUGEA, Academia de Studii Economice a Moldovei

Diana BRAGOI, Academia de Studii Economice a Moldovei

Liliana CONDRAȚCHI, Institutul de Cercetări Economice și Studii Europene, Academia de Studii Economice a Moldovei

Nina ROȘCOVAN, Institutul de Cercetări Economice și Studii Europene, Academia de Studii Economice a Moldovei

Descrierea Camerei Naționale a Cărții

"Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii", conferință științifică internațională (2018 ; Chișinău). Conferința științifică internațională "Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii" : Culegere de articole selective (28-29 septembrie 2018) : [în vol.] / com. șt.: Grigore Belostecinic [et al.] (președinte). – Chișinău : ASEM, 2018 – . – E-ISBN 978-9975-75-931-1.

1 disc optic electronic (CD-ROM ; 700 Mb ; 52x) : sd., col.; în container, 15 x 15 cm. – Titlu preluat de pe eticheta discului. – Cerințe de sistem: Windows OS, HDD 64 Mb, PDF Reader. – www.ase.md

Vol. 1. – 2018. – 349 p. : fig., tab. – Antetit.: Acad. de Științe a Moldovei, Acad. Română, Inst. Naț. de Cercet. Econ. "Costin C. Kirițescu". – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. engl. – Bibliogr. la sfârșitul art. – Referințe bibliogr. în subsol. – În red. aut. – ISBN 978-9975-75-932-8.

082:378.633(478-25)=135.1=111=161.1

C 63

Această culegere de articole reprezintă una din finalitățile Proiectului JEAN MONNET Chair in EU Policies towards Innovation, Creativity and Entrepreneurship / EU2INNO, (nr. ref. 2016/2332-574680-EPP-1-2016-1MD-EPPJMO-CHAIR).

"Suportul Comisiei Europene pentru producerea acestei publicații nu constituie o aprobare a conținutului care reflectă numai punctul de vedere al autorilor, iar Comisia nu poate fi responsabilă pentru orice utilizare a informațiilor conținute în acesta."

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Președinte: Dr. hab., academician, **Grigore BELOSTECNIC**, Academia de Studii Economice a Moldovei, Republica Moldova

Membri:

ISTUDOR Nicolae, dr., prof. univ., rector, Academia de Studii Economice din București, România – **copreședinte**
CHIVU Luminița, dr., prof. univ., director, Institutul Național de Cercetări Economice al Academiei Române, România – **copreședinte**
FRANC Valeriu-Ioan, dr., prof. univ., vicedirector, Institutul Național de Cercetări Economice al Academiei Române, România – **vicepreședinte**
GUȚU Corneliu, dr., prorector pentru cercetare și parteneriate, director, Institutul de Cercetări Economice și Studii Europene al ASEM – **vicepreședinte**
MAZARACHI Anatolie, dr., prof. univ., academician, rector, Universitatea Națională de Economie și Comerț din Kiev, Ucraina
BULA Piotr, dr., prof. univ., Academia de Studii Economice din Cracovia, Polonia
BRAN Florina, dr., prof. univ., Academia de Studii Economice din București, România
RĂDULESCU Carmen Valentina, dr., conf.univ., Academia de Studii Economice din București, România
KOZIELSKI Robert, dr., prof. univ., Universitatea din Lodz, Polonia
FESTEU Dorin, dr., Buckinghamshire New University, Marea Britanie
TRUNK SIRKA Nada, dr., prof. univ., Universitatea din Celje, Slovenia
CATALDI Giuseppe, dr., prof. univ., Universitatea din Napoli, Italia
IVANOV Eduard, dr., prof. univ., Școala Superioară de Economie, Universitatea Națională de Cercetare, Federația Rusă
GRIGOROI Lilia, dr., director Centrul de studii în domeniul raportării financiar-managieriale și auditului, Institutul de Cercetări Economice și Studii Europene ASEM
ZGUREANU Aurel, dr., conf. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei
SECRIERU Angela, dr. hab., prof. univ., director Centrul de studii financiare și monetare, Institutul de Cercetări Economice și Studii Europene ASEM
BAIEȘU Marina, dr., conf. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei
SERDUNI Serghei, dr., director, Centrul de economie aplicată și management, Institutul de Cercetări Economice și Studii Europene ASEM
MELNIC Igor, dr., director, Centrul de marketing și sociologie aplicată, Institutul de Cercetări Economice și Studii Europene ASEM
CHISTRUGA Boris, dr. hab., prof. univ., director, Centrul de integrare economică și studii europene, Institutul de Cercetări Economice și Studii Europene ASEM
SOLCAN Angela, dr., conf. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei
VACULOVSKI Dorin, dr., conf. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei
MOLDOVANU Gheorghe, dr. hab., prof. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei
LOBANOV Natalia, dr. hab., prof. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei

Acest Volum include lucrările științifice prezentate la Conferința Științifică Internațională „*Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii*”, 28-29 septembrie 2018, care s-a desfășurat în cadrul Academiei de Studii Economice a Moldovei (ASEM), Chișinău, Republica Moldova.

Conferința a cuprins următoarele secțiuni:

1. *Contabilitate, audit și analiză economică;*
2. *Economie fundamentală și aplicată;*
3. *Informatică, cibernetică și statistică economică;*
4. *Dimensiuni financiare ale economiei cunoașterii;*
5. *Jean Monnet: CD, Inovații și antreprenoriat: generator de valoare socială și creștere economică;*
6. *Carpe Scientiam: evoluția științelor sociale și umanitare în economia cunoașterii;*
7. *Abordări inovative și noi tendințe în domeniul business și administrare;*
8. *Relații economice internaționale și intergrare europeană.*

CUPRINS

PREZENTĂRI ÎN PLEN	
ACORDUL DE ASOCIERE DINTRE REPUBLICA MOLDOVA ȘI UNIUNEA EUROPEANĂ: REALIZĂRI ȘI PERSPECTIVE	8
<i>Octavian CALMÎC</i>	
<i>Aurelia TOMȘA</i>	
INFLUENȚA CULTURII ORGANIZAȚIONALE ASUPRA SUSTENABILITĂȚII ÎNTREPRINDERILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA	20
<i>Lilia COVAȘ</i>	
SECȚIUNEA I:	
CONTABILITATE, AUDIT ȘI ANALIZĂ ECONOMICĂ	
CEREREA ȘI OFERTA INFORMAȚIILOR ANALIZEI CAPITALULUI PROPRIU – UTILIZATORII ȘI NECESITĂȚILE INFORMAȚIONALE	30
<i>Nelea CHIRILOV</i>	
CONSIDERAȚII PRIVIND CONTABILITATEA CHELTUIELILOR ÎN ORGANIZAȚIILE NECOMERCIALE	39
<i>Elena TABAN</i>	
СЧЕТА КАК ВАЖНЫЙ ЭЛЕМЕНТ СИСТЕМЫ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА	45
<i>Василий ЦЕПБАТЮК</i>	
ASPECTE PROBLEMATICE ALE CONTABILITĂȚII MIJLOACELOR DESEMNĂRII PROCENTUALE ÎN ORGANIZAȚIILE NECOMERCIALE	53
<i>Alexandru NEDERIȚA</i>	
SITUAȚIA ACTUALĂ PRIVIND CONTROLUL CALITĂȚII ACTIVITĂȚII DE AUDIT ÎN REPUBLICA MOLDOVA	59
<i>Anatolie IACHIMOVȘCHI</i>	
UNELE ASPECTE PRIVIND AJUTORUL MATERIAL ACORDAT DE ENTITATE UNUI ANGAJAT	67
<i>Galina BĂDICU</i>	
ASPECTE PRIVIND RAPORTAREA FINANCIARĂ ȘI FISCALĂ A ORGANIZAȚIILOR NECOMERCIALE DIN REPUBLICA MOLDOVA	73
<i>Ruslan HAREA</i>	
TICHETELE DE MASĂ: ASPECTE CONTABILE ȘI FISCALE	80
<i>Rodica CUȘMĂUNSA</i> <i>Iuliana ȚUGULȘCHI</i> <i>Natalia CURAGĂU</i>	
ANALIZA SWOT A SERVICIILOR DE ALIMENTARE CU APĂ ȘI SANITAȚIE PRESTATE DE ÎNTREPRINDERILE ASOCIAȚIEI MOLDOVA APĂ - CANAL ÎN REGIUNEA DE DEZVOLTARE CENTRU	87
<i>Daniela BURDUJA</i> <i>Veronica RAILEAN</i> <i>Petru BACAL</i>	
UNELE PROBLEME ALE CONTABILITĂȚII PROVIZIOANELOR	97
<i>Angela POPOVICI</i>	
TEHNICI DE CONTABILIZARE A ELEMENTELOR DE ACTIVE FINANCIARE	105
<i>Marcela FOCȘA</i>	
SISTEMUL FISCAL DIN ROMÂNIA, DEZVOLTARE SAU REGRES, O ANALIZĂ COMPARATIVĂ CU ȚĂRILE UE	111
<i>Georgiana NICOLAE</i> <i>Ana MORARIU</i>	

CERCETAREA ÎN DOMENIUL CONTABILITĂȚII ÎN REPUBLICA MOLDOVA	121
<i>Liliana LAZARI</i>	
<i>Maia BAJAN</i>	
INCOERENȚA DIN SISTEMUL CONTABIL AL REPUBLICII MOLDOVA	127
<i>Liuba BRÎNZILA</i>	
DATORIA PUBLICĂ A REPUBLICII MOLDOVA – TENDINȚE ȘI PROBLEME	136
<i>Aurelia ȚEPORDEI</i>	
SECȚIUNEA II:	
ECONOMIE FUNDAMENTALĂ ȘI APLICATĂ	
EFICIENTIZAREA MECANISMELOR FISCALE DE STIMULARE A CREȘTERII ECONOMICE	148
<i>Aliona BALAN</i>	
ROLUL ȘI IMPORTANȚA DEPARTAMENTULUI DE RESURSE UMANE ÎN CADRUL ORGANIZAȚIEI	153
<i>Marina BAIEȘU</i>	
OMUL ȘI DEGRADAREA MEDIULUI NATURAL. EFECTE DISTRUCTIVE	159
<i>Sorin BURLACU</i> <i>Cristina ALPOPI</i> <i>Maria Loredana POPESCU</i>	
DIMENSIUNEA ȘI CERINȚELE ECOLOGICE ALE SPAȚIULUI PERIURBAN BUCUREȘTI	166
<i>Cătălin Răzvan DOBREA</i> <i>Cristina DIMA</i> <i>Gabriel NĂSTASE</i>	
THE AGRO-TOURISM IN BUZAU COUNTY	171
<i>Victor Adrian TROACĂ</i> <i>Iulian GOLE</i> <i>Alexandru Gabriel POSTOLACHE</i> <i>Ciprian ROTARU</i>	
GLOBALIZAREA ȘI EFECTELE EI ÎN ROMÂNIA	177
<i>Ion PÂRGARU</i> <i>Oleg MARGINĂ</i> <i>Cristina PARTAL</i> <i>Roxana Simona PĂTÂRLĂGEANU</i>	
CARACTERISTICI ALE ECONOMIEI ROMÂNIEI ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII	185
<i>Roxana SÂRBU</i> <i>Elvira NICA</i> <i>Alina-Georgiana PROFIROIU</i>	
STRATEGII DE GESTIONARE A RESURSELOR FORESTIERE DIN JUDEȚUL VRANCEA ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII DURABILE	191
<i>Oleg MARGINĂ</i> <i>Ion PÂRGARU</i> <i>Roxana Simona PĂTÂRLĂGEANU</i> <i>Cristina PARTAL</i>	
PARTICULARITĂȚILE INCLUDERII REEXPORTURILOR ÎN MODELUL DE ECHILIBRU GENERAL APLICAT PENTRU ECONOMIA REPUBLICII MOLDOVA	196
<i>Valeriu PROHNIȚCHI</i> <i>Aurelia TOMȘA</i>	
SECȚIUNEA III:	
INFORMATICĂ, CIBERNETICĂ ȘI STATISTICĂ ECONOMICĂ	
A NEW METHOD TO THE STUDY OF THE BEHAVIOR OF THE GEODESICS ON	206

HYPERBOLIC MANIFOLDS. APPLICATIONS	
<i>Vladimir BALCAN</i>	
PROFILUL STATISTIC AL SISTEMULUI DE ÎNVĂȚĂMÂNT SUPERIOR ROMÂNESC ÎN ULTIMII 100 DE ANI	212
<i>Emilia GOGU</i>	
OBIECTIVELE DE DEZVOLTARE DURABILA – NIMENI NU ESTE LĂSAT ÎN URMĂ – SUNTEM GATA?	223
<i>Ion PĂRȚACHI</i> <i>Stela DERIVOLCOV</i>	
PROJECT TRANSFRONTALIER RO-MD	229
<i>Carmen BALABAN</i> <i>Elena NECHITA</i> <i>Dumitru TODOROI</i>	
PRINCIPALELE ASPECTE ALE EXPORTURILOR PRODUSELOR AGROALIMENTARE DIN REPUBLICA MOLDOVA	234
<i>Natalia ENACHI</i>	
EVOLUTION OF THE AESM “CREATION CONSCIOUSNESS SOCIETY” PROJECT	240
<i>Dumitru TODOROI</i>	
SOLVABILITATEA ÎN ASIGURĂRI ȘI EVOLUȚIA ACESTEIA	245
<i>Oleg VEREJAN</i> <i>Victor CALDARE</i>	
COMPETITIVITATEA ECONOMIEI NAȚIONALE PRIN PRISMA COSTULUI ȘI PRODUCTIVITĂȚII MUNCII	255
<i>Zinovia TOACĂ</i> <i>Alexandru BRĂILĂ</i> <i>Zaharia OLĂRESCU</i>	
PERSPECTIVE DE SUSTENABILITATE ȘI SOLUȚII ALTERNATIVE DE DEZVOLTARE A SISTEMULUI NAȚIONAL DE PENSII	262
<i>Oleg VEREJAN</i> <i>Eduard HÎRBU</i> <i>Marcel RADU</i>	
IMPACTUL TELEFOANELOR MOBILE INTELIGENTE ASUPRA EFICIENȚEI ÎN EDUCAȚIE	272
<i>Ilie COANDĂ</i>	
SECȚIUNEA IV:	
DIMENSIUNI FINANCIARE ALE ECONOMIEI CUNOAȘTERII	
PUBLIC SECTOR REFORMS IN TIMES OF GLOBALIZATION	280
<i>Andrei PETROIA</i>	
ASPECTE TEORETICO-METODOLOGICE PRIVIND MANAGEMENTUL FINANCIAR AL CORPORAȚIEI	288
<i>Maria CIUBOTARU</i> <i>Nadejda BOTNARI</i>	
SISTEMUL FINANCIAR DIN REPUBLICA MOLDOVA: TENDINȚE ȘI PROVOCĂRI	296
<i>Angela SECRIERU</i>	
ANALIZA COMPARATIVĂ PRIVIND FINANȚAREA STUDIILOR ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI REPUBLICA MOLDOVA DIN PERSPECTIVA ÎMBUNĂȚĂȚIRII CALITĂȚII VIETI	304
<i>Rodica HINCU</i> <i>Olga CONENCOV</i>	
THE INFLUENCE OF FOREIGN INVESTMENTS ON THE ACTIVITY OF INSURANCE COMPANIES AS INSTITUTIONAL INVESTORS IN THE CAPITAL MARKET OF THE	314

REPUBLIC OF MOLDOVA	
<i>Svetlana BILOOCAIA</i> <i>Iulia ZAPOROJAN</i>	
PARTICULARITĂȚILE ANALIZEI RISCURILOR BUGETAR-FISCALE AFERENTE ACTIVITĂȚII ENTITĂȚILOR ECONOMICE CU PROPRIETATE PUBLICĂ	321
<i>Ana VÎRCOLICI</i>	
DEVELOPMENT OF LOYALTY POLICY OF THE BANK CUSTOMERS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA	331
<i>Stela CIOBU</i>	
PREDICTIBILITATEA CRIZELOR FINANCIARE	341
<i>Victoria COCIUG</i> <i>Denis MALENDRA</i>	

PREZENTĂRI ÎN PLEN

ACORDUL DE ASOCIERE DINTRE REPUBLICA MOLDOVA ȘI UNIUNEA EUROPEANĂ: REALIZĂRI ȘI PERSPECTIVE

Octavian CALMÎC¹
Aurelia TOMȘA²

Abstract. *The Association Agreement is the most comprehensive and extended international treaty ever signed by Moldova. The implementation of this Agreement contributes to the political and socio-economic development of the Republic of Moldova, through wide-ranging cooperation in a broad spectrum of areas of common interest, including in the field of legal approximation to best European practices, economic integration and social policy. The main scope of this article is to show the positive impact of the Association Agreement in promoting the reform agenda of the country, enhancing economic cooperation and intraregional trade, the reduction of poverty and sustainable development.*

The paper analyzes the progress on implementation of the Association Agreement by Moldova in the field of legal approximation, trade efficiency, the structure of external trade on goods and services, including the challenges for Transnistrian companies.

Based on carried out researches, proposals and recommendations could facilitate and accelerate the process of adjusting the national strategy on implementation of the Association Agreement with EU, improving external trade with goods and services, as well as contributing to the socio-economic development of the country with a better vision of the future. Moreover, which will provide for far-reaching regulatory approximation, market access liberalization, attraction of investments, in compliance with the rights and obligations arising out of the international organizations.

Key words: *Association Agreement; Deep and Comprehensive Free Trade Agreement; economic regimes; European Integration; European Union; external market; liberalization; tariff quotas; trade relations; services.*

JEL CLASIFICATION : F1, F4, F6

1. Scurt istoric al relațiilor dintre Republica Moldova și UE

Relațiile dintre Republica Moldova și UE au început imediat după obținerea independenței. La 20 iulie 1992 Comisia Europeană (CE) a înaintat către Republica Moldova propunerea referitor la semnarea acordului de parteneriat și cooperare (de rând cu alte foste republici ale Uniunii Sovietice). Este de menționat, că negocierile cu Republica Moldova pe marginea acestui acord au început mult mai târziu decât cu alte state din regiune.

Insistența autorităților moldovenești a făcut ca Acordul de Parteneriat și Cooperare (APC) să fie negociat și semnat într-un termen destul de scurt – la 28 noiembrie 1994, și a intrat în vigoare la 1 iulie 1998. Acest aranjament asigură baza colaborării RM cu UE în domeniile politic, comercial, economic, juridic, cultural-științific, etc.

Adițional, la 2 octombrie 1995 a fost semnat Acordul interimar între Republica Moldova și UE, privind comerțul, fapt care a permis o dinamizare a schimburilor comerciale, amplificate prin extinderea aplicării Sistemului Generalizat de Preferințe (GSP) asupra unor produse din Moldova.

În anii 1994-1995 Republica Moldova apare într-o lumină favorabilă pe arena internațională, ajungând chiar să fie un exemplu al reformelor democratice. Anume în această

¹ Doctorand, Școala Doctorală a Academiei de Studii Economice din Moldova, str. Bănulescu-Bodoni, 59, blocul B, biroul 608, tel: +373 022 402992, fax: +373 022 402992, email autor: octavian.calmac@gmail.com

² Doctor în științe economice, conferențiar universitar, șef-departament "Teorie și Politici Economice" (ASEM), str. Bănulescu-Bodoni, 61, blocul A, biroul 811, tel: +373 022 402740, email autor: aureliatomsa@yahoo.fr

perioadă, la 13 iulie 1995, Moldova devine prima țară din CSI, care este admisă în Consiliul Europei, pas important în calea apropierei țării noastre de UE.

Deși APC permite doar cooperarea, și nu integrarea în UE, la 13 decembrie 1996 Președintele Republicii Moldova exprimă CE dorința de a deveni către anul 2000 membru asociat al UE. Mesaj care a rămas fără suport politic și răspuns din partea țărilor UE.

După intrarea în vigoare a APC în anul 1998, în primăvara anului 1999, noul Guvern al Republicii Moldova introduce în programul său de activitate un capitol special, declarând integrarea europeană obiectiv strategic prioritar al politicii externe. Însă instabilitatea politică și schimbarea frecventă a Guvernului, în anii 1998-2000, a avut un impact negativ în evoluția relațiilor cu UE.

Cu toate acestea, în anul 2001, după obținerea statutului de membru la Organizația Mondială a Comerțului (OMC), Republica Moldova a fost acceptată la inițiativa UE în Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est. Un alt factor important este imediata apropierea a UE de frontierele noastre. În 2004 are loc extinderea NATO și UE, alte 7 și 10 țări respectiv, inclusiv și România, devin membre ale acestor structuri internaționale.

Vecinătatea cu UE a condiționat în anul 2003 apariția și implementarea Politicii Europene de Vecinătate a UE (PEV), a condiționat apariția Strategiei PEV. Acest document propune țărilor vecine cu UE, inclusiv Republicii Moldova, colaborarea în domeniile: *extinderea pieței interne și a structurilor de reglementare; relații preferențiale comerciale și deschiderea pieței; implicarea politică mai activă a UE în prevenirea conflictelor și aplanarea crizelor; noi instrumente de promovare și protecție a investițiilor; acordarea sprijinului în procesul de integrare în sistemul mondial de comerț; intensificarea asistenței, ajustată la necesități; noi surse de finanțare.*

Este de menționat faptul că, începând cu anul 2008, imediat după denunțarea acordurilor de comerț liber cu România și Bulgaria, datorită aderării acestora la UE, schimburile comerciale dintre Republica Moldova și UE au fost reglementate de decizia CE privind acordarea Republicii Moldova a Preferințelor Comerciale Autonome (ATP), care au fost aplicate până la intrarea în vigoare a Acordului de Asociere.

La 1 ianuarie 2010, Republica Moldova a devenit membru, cu drepturi depline, al Comunității Energetice Europene, au fost puse bazele modernizării sistemului energetic din țară și a fost creată o nouă viziune relațională dintre sistemele europene de gaze naturale și energie electrică. Astfel, creându-se premise reale pentru asigurarea securității energetice a țării cu surse alternative de aprovizionare din vest.

La 15 iunie 2010 a fost lansat Dialogul RM-UE în domeniul liberalizării vizelor și lansată implementarea Planului de acțiuni privind liberalizarea vizelor, care odată implementate, au contribuit la instituirea unui regim fără vize între RM și UE, proces care s-a finalizat la începutul anului 2014.

Pe 26 iunie 2012 a fost semnat acordul privind aderarea Republicii Moldova la Spațiul Aerian Comun cu Uniunea Europeană, care deschide o nouă perspectivă de dezvoltare în cooperarea în domeniul serviciilor de transport aerian, precum și atragerea investitorilor strategici în domeniu.

La Summit-ul Parteneriatului Estic de la Vilnius, care a avut loc pe 28 și 29 noiembrie 2013, Republica Moldova a parafat Acordul de Asociere (AA), inclusiv pentru o Zonă de liber schimb, profundat și cuprinzător (DCFTA) și de liberalizare a regimului de vize cu UE. La 27 iunie 2014, la Bruxelles, Belgia, a fost semnat Acordul de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, care la 2 iulie 2014 a fost ratificat de Parlamentul Republicii Moldova. Pe 1 septembrie 2014, s-au finalizat procedurile legale interne în toate țările membre ale UE, ceea ce a consemnat intrarea în vigoare a AA/DCFTA cu UE. Mai mult ca atât, un alt moment istoric a fost consemnat pe 27 februarie 2014, când Parlamentul European a votat Regulamentul care permite eliminarea vizelor de intrare pe teritoriul UE pentru cetățenii Moldova.

În prezent între UE și RM se dezvoltă o relație din ce în ce mai strânsă, orientată spre integrarea economică treptată și o aprofundare a cooperării politice. Integrarea în Uniunea

Europeană rămâne obiectivul prioritar și ireversibil pe agenda Republicii Moldova, care urmează a fi înscrisă în Constituție.

2. Descrierea generală a AA/DCFTA

În 2008 CE a decis să propună partenerilor din Europa de Est o nouă „generație” de acorduri, după 10 ani de aplicare a APC și o necesitate a dezvoltării cadrului juridic bilateral. Astfel, pe 12 ianuarie 2010, Republica Moldova și UE s-au angajat în negocierea unui document ambițios – Acordul de Asociere – care urma să înlocuiască APC. O parte a viitorului acord de asociere se referea la crearea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (DCFTA), care trebuia să reglementeze liberalizarea comerțului cu bunuri și servicii, deplină din partea UE și graduală din partea Republicii Moldova, inclusiv prevederi în domeniile vamal și al indicațiilor geografice.

Scopul AA este asocierea politică și integrarea economică a Republicii Moldova în baza valorilor comune europene. Asocierea este o treaptă intermediară în raporturile UE cu Republica Moldova. Acordul recunoaște aspirațiile europene și alegerea europeană a Republicii Moldova, lăsând deschisă calea pentru viitoarele evoluții progresive în relațiile bilaterale. Cu toate acestea, AA nu descrie clar perspectiva europeană a Republicii Moldova și integrarea politică în UE.

Datorită AA Republica Moldova a obținut integrarea economică pe piața UE – etapa premergătoare aderării la piața comună. Astfel, Moldova s-a angajat să promoveze reforme economice, bazate pe cele mai bune practici internaționale și principiilor economiei de piață.

În vederea asigurării unei implementări structurate și coerente a AA, a fost aplicată practica adoptării Planurilor Naționale de Acțiuni pentru Implementarea AA (PNA) pe termen mediu. Prin hotărârea sa nr.1472 din 30 decembrie 2016, Guvernul a aprobat PNA pentru anii 2017-2019. Realizarea acțiunilor acestuia presupune consolidarea capacităților instituționale de armonizare a legislației și transpunerea acesteia în practică, precum și identificarea constrângerilor și costurilor aferente acestui proces. Este de menționat că PNA presupune un efort legislativ continuu și sistemic în toate sectoarele aferente. Astfel, peste 430 de acte legislative europene urmează a fi transpuse în legislația națională și cca 1500 acțiuni sectoriale, cca 90% din acestea au un impact direct asupra cadrului regulator, mediului antreprenorial și climatului investițional din țară. În baza estimărilor oficiale și paralele efectuate de experții din domeniu, rata de implementare a PNA variază între 42 și 60% în expresie cantitativă, fără a aprecia calitatea documentelor transpuse și modul de aplicare a acestora.

Un interes deosebit, din punct de vedere economic, pentru cercetare, prezintă titlurile IV și V din AA, aferente cooperării economice și sectoriale și DCFTA.

3. Analiza angajamentelor asumate în AA/DCFTA

În conformitate cu prevederile Hotărârii Guvernului nr.808/2014 cooperării economice, sectoriale și DCFTA reveneau peste 500 de acțiuni de armonizare a legislației sau organizatorice pentru promovarea și implementarea normelor legale aferente AA.

Este de menționat că după semnarea AA/DCFTA s-a pierdut din entuziasmul european, fenomen multiplicat și de instabilitatea politică și crizele din domeniile bancar, bugetar și economice. Cu toate acestea, s-a reușit de a înregistra o **rată de armonizare a legislației naționale** la acquis-ul comunitar prevăzut de AA/DCFTA este de **34%** din numărul total al actelor UE spre transpunere.

Pentru redresarea situației create, reluarea finanțării din partea partenerilor de dezvoltare, restabilirea cooperării externe cu organismele financiare internaționale (Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială), în anul 2016 Guvernul și Parlamentul Republicii Moldova au stabilit o Foaie de parcurs pe termen scurt cu priorități de reforme, care reieșeau preponderent din AA. Implementarea acesteia a permis restabilirea încrederii partenerilor de dezvoltare în guvernarea de la Chișinău, semnarea Programului de colaborare cu FMI și reluarea finanțării bugetului de stat din partea CE.

Evaluarea cantitativă a nivelului de realizare a PNA pentru perioada 2017-2018 indică implementarea acestuia în proporție de peste 60%. **Măsurile de implementare planificate pentru**

domeniile aferente cooperării economice, sectoriale și DCFTA au fost realizate în proporție de 73%. Totodată, rata de apropiere legislativă constituie cca 30% din totalul de acte UE prevăzute pentru a fi transpuse timp de 10 ani. Cu toate acestea, conform unor estimări paralele efectuate de experții independenți nivelul de implementare a AA/DCFTA, dar și a PNA este mult mai mic.

Progrese semnificative au fost înregistrate în domeniu îmbunătățirii mediului de afaceri și politicii antreprenoriale din țară. Astfel, s-a reușit reformarea actelor permise și a instituțiilor cu funcție de control, precum și a guvernului în întregime. Este de menționat aici reducerea numărului de acte permise cu peste 60%. Modernizarea Codului muncii, reducerea rapoartelor fiscale, introducerea mecanismului de subvenționare a creării locurilor de muncă au influențat pozitiv climatul de afaceri din țară. Și lista poate continua. S-au înregistrat progrese semnificative în ceea ce privește domeniul energiei – atât în zona legislației fiind armonizate toate actele legislative la cele europene aferente Pachetului III energetic, cât și în mod practic, făcând noi pași în construcția gazoductului Ungheni – Chișinău, dar și în interconectarea sistemelor de electricitate cu România și Uniunea Europeană. De asemenea, este de notat creșterea sectorului IT, care a înregistrat o excelență dinamică a exporturilor, dar și deschiderea din sectorul transporturilor terestru și aerian.

Un alt domeniu de importanță pentru mediul de afaceri este **cooperarea și administrarea vamală**. Astfel, Republica Moldova reușește să preia pe larg practicile europene privind mecanismul de recunoaștere mutuală a statutului de operator economic autorizat. Astfel, deja peste 120 companii autohtone beneficiază de acest mecanism. Modernizarea infrastructurii vamale a permis extinderea declarărilor electronice pentru toate procedurile și regimurile vamale. În anul 2018 s-a reușit de a înregistra cca 98% de declarații electronice la export și 32% la import.

În pofida progreselor înregistrate în **domeniul vamal**, mediul de afaceri așteaptă eforturi consistente la elaborarea și promovarea proiectelor noului Cod vamal și fiscal, care ar permite armonizarea și preluarea procedurilor și practicilor europene. De asemenea, lipsește o platformă formală de comunicare dintre vamă și mediu de afaceri.

Sunt de menționat și progresele în domeniul **infrastructurii calității**. Astfel, s-a reușit armonizarea legislației naționale la acquis-ul UE aferent sectorului barierelor tehnice în calea comerțului, fiind adoptată legislația orizontală în domeniile standardizării, metrologiei, acreditării și evaluării conformității, precum și supravegherii pieței. Pe filiera **standardizării**, s-a reușit adoptarea a peste 21 mii standarde europene drept standarde naționale, iar rata de preluare a standardelor europene în calitate de standarde moldovenești constituie circa 82,3%. Astfel, impactul urmării acțiunilor întreprinse este semnificativ, în particular contribuie la facilitarea comerțului, creșterea competitivității produselor și serviciilor, și oferă încredere consumatorilor în calitatea, securitatea și fiabilitatea produselor și serviciilor. Totuși, o problemă esențială rămâne a fi asigurarea aplicării acestor standarde și creșterii capacității instituționale a statului și posibilitățile companiilor naționale de a asigura respectarea lor.

În domeniul energetic s-a reușit aprobarea legislației sectoriale armonizată pe deplin la cea europeană și angajamentele asumate în AA și Comunitatea Energetică și s-a avansat considerabil în implementarea proiectelor de infrastructură energetică și anume: gazoductul Ungheni–Chișinău, interconectarea pe energie electrică Isaccea-Vulcănești–Chișinău, modernizarea rețelelor electrice de transport și a sistemelor termoelectrice și pregătirea proiectelor de energie regenerabilă.

În domeniul telecomunicațiilor s-a reușit pregătirea și lansarea în regim de testare a Serviciului Național Unic pentru apeluri de urgență 112, care are drept scop preluarea și procesarea apelurilor de urgență la un număr unic de telefon și reducerea timpului de intervenție a serviciilor specializate prin localizarea automată a apelantului și micșorarea timpului de chestionare a acestuia, precum și rețehnologizarea rețelei poștale universale naționale a fost finalizat prin digitizarea completă a oficiilor poștale și a proceselor operaționale.

În domeniul comunicațiilor electronice și societății informaționale s-a reușit promovarea amendamentelor la legislația sectorială pentru promovarea serviciului poștal universal, liberalizarea serviciilor poștale; asigurarea accesului pe proprietăți și utilizarea partajată a infrastructurii asociate rețelelor publice de comunicații electronice; îmbunătățirea condițiilor pentru o concurență eficientă,

consolidarea pieței internă, sporirea protecției drepturilor și a libertăților fundamentale a utilizatorilor finali, inclusiv dreptul fundamental al clienților – confidențialitatea și accesul la datele personale; dezvoltarea infrastructurii aferentă rețelelor de bandă largă; stimulentele fiscale și legale pentru dezvoltarea parcurilor IT virtuale; etc.

În domeniul transporturilor s-a reușit adoptarea Codului arian și a reglementărilor în domeniul serviciilor de handling, considerate restanțe majore la AA, restructurarea activității ÎS Calea Ferată a Moldovei și continuarea programului de rehabilitare a drumurilor naționale și locale.

Cu toate acestea sunt multe domenii care înregistrează progrese modeste, fapt care nu permite valorificarea la maximum a avantajelor oferite de AA/DCFTA. În special ne referim la capitolele aferente administrării fiscale și vamale, care necesită o îmbunătățire esențială a procedurilor sale interne în domeniul achizițiilor publice, cadrul juridic și instituțional al cărora a fost armonizat și rămâne dezvoltarea platformei electronice și eficientizare a agenției pentru examinarea contestațiilor; aplicării măsurilor sanitare, fitosanitare și veterinare (SPS), protecției drepturilor de proprietate intelectuală etc.. Este de notat că până în prezent Republica Moldova nu a reușit să convingă CE despre progresele consistente în domeniul SPS ceea ce nu permite majorarea exporturilor și extinderii acestora asupra produselor de origine animalieră, dar și în domeniul conformității pentru produsele industriale, ceea ce blochează lansarea negocierilor privind Acordul bilateral de recunoaștere a conformității produselor.

Realizarea AA/DCFTA depinde de 4 variabile interdependente: *capacitățile instituționale; voința politică a guvernării; suportul Uniunii Europene și cooperarea cu societatea civilă.*

În pofida reformei Guvernului implementată în anul 2017, optimizărilor efectuate în cadrul instituțiilor guvernamentale, problemele sistemice în domeniul integrării europene au rămas aceleași: lipsă acută de specialiști cu viziune, lipsă de capacitate instituțională; lipsa resurselor financiare pentru implementarea reformelor sectoriale; lipsă de voință instituțională; etc.

4. Comerțul cu bunuri dintre Republica Moldova și UE

Analiza retrospectivă a schimburilor comerciale dintre Republica Moldova și țările UE demonstrează că acestea au cunoscut doar tendințe pozitive pe parcursul anilor. În anii 90 când Republica Moldova beneficia de GSP și apoi GSP Plus schimburile comerciale cu UE constituiau cca 25-30% din comerțul exterior al Republicii Moldova.

Cu toate acestea, trebuie de conștientizat că cea mai mare parte a avantajelor tarifare obținute de Republica Moldova de la UE au fost în cadrul regimului tarifar unilateral Preferințe Comerciale Autonome (ATP). Acest regim preferențial a fost aplicat de UE începând cu anul 2008 și până în anul 2015. În baza ATP dar și în pofida restricțiilor comerciale aplicate de Federația Rusă (anul 2006 și apoi în 2014), Republica Moldova a reușit să-și îmbunătățească structura balanței comerciale și să majoreze fluxurile comerciale cu țările europene. Astfel, s-au pus bazele unui proces de reorientare a exporturilor de pe piețe tradiționale ale CSI spre piața UE și alte țări din regiune. Astfel, în baza ATP ponderea schimburilor comerciale cu UE atât pe exporturi, cât și pe importuri a crescut peste 48%.

Semnarea și aplicarea AA/DCFTA începând cu 1 septembrie 2014, nu a venit cu o liberalizare esențială a tarifelor (excepție fiind produsele contingentate care cad sub incidența prețurilor de intrare și a mecanismului contra eludării) care ar fi dus la o ulterioară ”explozie” a exporturilor. Pe de altă parte, valorificarea tuturor avantajelor comerciale obținute pe parcurs (GSP, ATP și ulterior DCFTA) a devenit posibilă odată cu extinderea angajamentelor nu doar în profil tarifar, ci pe toate componentele netarifare ale DCFTA.

Efectuând o analiză detaliată a fluxurilor comerciale pentru perioada 2014-2018 se poate de constatat că Republica Moldova a reușit să utilizeze cu brio beneficiile oferite de AA/DCFTA. Astfel, în 4 ani de aplicare a DCFTA Republica Moldova a exportat cumulativ pe piața comunitară cca 6 mlrd. USD sau 65% din totalul exporturilor. Pe de altă parte valoarea importurilor din UE în cei 4 ani de aplicare a DCFTA constituie peste 9 mlrd. USD sau peste 50% din totalul importurilor, majoritatea fiind echipamente, utilaje sau materii prime pentru noile industrii.

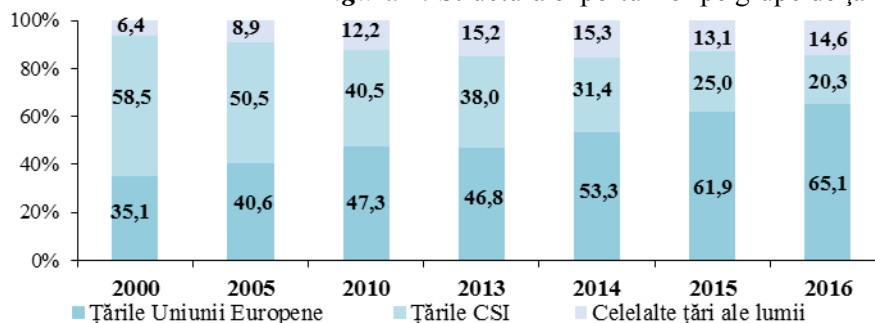
Tabelul 1. Evoluția schimburilor comerciale dintre Republica Moldova și UE pentru anii 2014-2018

	2014		2015		2016		2017		2018 ianuarie - iunie		Dina- mica 2018 / 2017
	Valoare a, mii RON	Pondere a, %	Valoare a, mii RON	Pondere a, %	Valoare a, mii RON	Pondere a, %	Valoare a, mii RON	Pondere a, %	Valoare a, mii RON	Pondere a, %	
Total	3813,67	49,80	3171,83	53,27	3306,13	56,50	3986,016	54,93	2297,03	56,71	33,16
Export	1245,97	53,26	1217,59	61,91	1332,42	65,14	1596,903	65,85	900,670	68,48	38,10
Import	2567,69	48,29	1954,25	49,02	1973,71	49,09	2389,113	49,45	1396,36	51,05	30,15
Sold	-1321,51		-763,66		-641,29		-792,209		-495,698		

Sursa: Biroul Național de Statistică

Este de notat că schimbări structurale au fost înregistrate la exporturi care de la an la an s-au majorat pe piața europeană atât valoric cât și ca pondere, diminuându-se astfel importanța pieței CSI (figura 1).

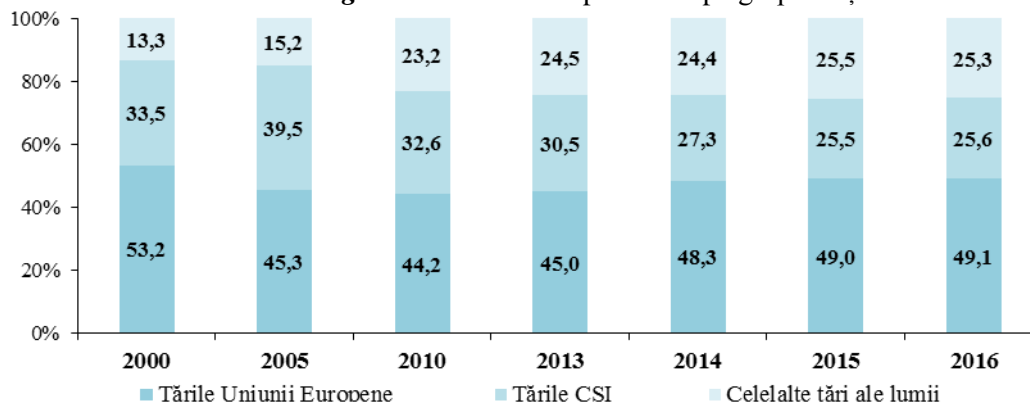
Figura 1. Structura exporturilor pe grupe de țări

Sursa: Biroul Național de Statistică

O situație similară se observă analizând structura importurilor și tendințele de reorientare a acestora (figura 2).

Figura 2. Structura importurilor pe grupe de țări

Sursa: Biroul Național de Statistică

Cel mai mult de pe urma DCFTA au beneficiat produsele agroalimentare pe care s-a fost făcut miza inițială. Exportul acestora a înregistrat o majorare în termeni valorici de circa 30% în perioada de referință, reușind să compenseze într-o oarecare măsură pierderea pieței CSI. Totodată, în anul 2018, în termeni cantitativi, s-a înregistrat o creștere de peste 70% a exporturilor de produse agroalimentare spre UE.

Topul celor mai dinamice **exporturi de produse agroalimentare** este reprezentat de produsele contingentate din cadrul mecanismului contra eludării, unde urmărim o valorificare superioară a contingentelor alocate (grâu, porumb, orz, zahăr), fapt ce indică asupra unui potențial de export superior nivelelor negociate. Este de remarcat și evoluția spectaculoasă a exportului de produse care se includ în categoria cerealelor procesate (alcool etilic), vinului, dar și a mierii de albiși, unicul produs autohton de origine animalieră pasibil exportului în UE.

Evoluția exporturilor de produse agroalimentare în UE de regulă este strict dependentă de condițiile climatice și preferințele comerciale aplicate de alte țări față de produsele moldovenești. Practica aplicării restricțiilor tarifare și netarifare pe plan internațional, în special războiul comercial dintre UE și Federația Rusă, a condiționat reducerea prețurilor la produsele agroalimentare pe plan regional și o competiție acerbă pe piețe terțe între produsele autohtone și cele europene subvenționate.

Principalele produse agroalimentare care au fost exportate către UE sunt: semințele de floarea soarelui cu o creștere anuală și pondere de peste 25% în exporturile agroalimentare în UE, acestea fiind exportate în proporție de 44% în România și 32% în Marea Britanie. Exporturile de nuci cu o pondere de 15% respectiv, iar principalele destinații fiind Franța (37%), urmată de Austria și Germania, fiecare cu câte 14%. Uleiul de floarea soarelui, cu o pondere de 10%, fiind livrate în Spania (45%) și Italia (40%). De asemenea, este apreciabilă evoluția exportului de vin (+18%) care nu este contingentat și a mierii naturale (+40%) - unicul produs de origine animală admise spre export în UE.

Diferența majoră a DCFTA față de ATP ține de liberalizarea exporturilor pentru toate produsele, cu excepția celor contingentate. Astfel, din cele șase produse pentru care sunt prevăzute contingente tarifare (scutite de plata prețurilor de intrare), au fost utilizate doar 3 din ele. Contingentul tarifar pentru strugurii de masă și prune care constituie 10 mii tone este utilizat pe deplin la exportul de struguri și în mărime de $\frac{3}{4}$ pentru prune. Celelalte contingente nu sunt solicitate din lipsă de cerere și competitivitate redusă pe piața europeană.

În ceea ce privește exportul de produse agricole care cad sub incidența *mecanismului contra eludării*, putem observa o valorificare superioară contingentelor alocate, fapt ce indică asupra unui potențial de export superior nivelelor admise. Însă, spre deosebire de sistemul clasic de contingentare, acesta este mai mult unul convențional, fapt ce a permis depășirea prin coordonarea prealabilă a cantităților cu CE. Astfel că, în toți anii după aplicarea DCFTA Republica Moldova a depășit cu mult contingentele stabilite pentru produsele cerealiere și anume: grâu în mărime 746%; porumb - 154%, orz și zahăr în proporție de 111% și 177% respectiv.

Cât privește valorificarea *contingentelor alocate pentru produsele agricole procesate*, acestea înregistrează evoluții spectaculoase a exporturilor de produse cerealiere procesate care au crescut de 6,7 ori. De fapt, evoluția dată a fost datorată exclusiv exporturilor de alcool etilic spre Germania odată cu sporirea facilităților de producere a unui agent economic autohton. Exporturi care anterior nu s-au înregistrat spre UE. Într-o proporție mai mică a fost valorificat și contingentul pentru porumb zaharat 63%.

Exporturile de produse non-agricole către UE au înregistrat o evoluție mai stabilă comparativ cu alte destinații. Totuși, exprimate în termeni cantitativi, acestea au înregistrat tot creșteri spectaculoase de peste 65% din exporturile non-agricole în UE. Motivul de bază fiind corecția de preț datorită fluctuațiilor mondiale la resursele energetice și apariția noilor platforme industriale în zonele economice libere. Topul categoriile de produse non-agricole exportate în UE sunt produsele industriei automotiv (cablaje) și ușoare (îmbrăcăminte și încălțăminte). Dezvoltarea industriei ușoare a cunoscut o creștere robustă datorită sistemului de cumulare a originii în regim preferențial cu Turcia (Acordul de comerț liber dintre Republica Moldova și Turcia a intrat în vigoare la 1 noiembrie 2016).

Printre principalele produse non-agricole care au fost exportate către UE firele și cablurile care dețin o pondere de peste 28% în exporturile non-agricole, fiind exportate în proporție de 92% în România. Acestea fiind urmate de exporturile de scaune (tapițerii auto) care dețin o pondere de 12% în exporturile de produse non-agricole în UE, iar principala destinație a acestora fiind Olanda și România cu ponderi de 79% și respectiv 19%. În rest, topul exporturilor non-agricole fiind dominat de produse din industria textilelor (îmbrăcăminte și încălțăminte). Este de notat, că cele mai mari ritmuri de creștere a exporturilor pe piața europeană s-au înregistrat la exportul de scaune pentru autoturisme (+20%) și cabluri (+10%). Cu toate acestea, constatăm că ponderea produselor

reexportate sau transformate insuficient pe teritoriul Moldovei constituie cca 40% din total exporturi.

În anul 2018 s-a reușit de a atinge un record istoric al exporturilor spre piața UE. Astfel, exporturile către UE au crescut comparativ cu aceeași perioadă a anului 2017, (+28%), înregistrând o pondere de 68,48% din totalul exporturilor Republicii Moldova. Pe unele capitole de produse, care sunt limitate prin mecanismul împotriva eludării (cereale prelucrate, porumb), au fost deja înregistrate depășiri ale limitelor stabilite în AA/DCFTA. Se atestă creșterea ponderii exporturilor de mașini și echipamente, care a înregistrat o creștere de 60% comparativ cu aceeași perioadă a anului 2017, ajungând la 26% din totalul exporturilor Republicii Moldova în UE.

Totodată, este de menționat că nu s-a reușit promovarea exporturilor de produse alimentare de origine animalieră, precum produsele din carne, lactate și ouă, din cauza lipsei unui progres semnificativ în implementarea angajamentelor în domeniul măsurilor sanitare și fitosanitare.

În pofida multiplelor temeri și speculații în ceea ce privește invazia mărfurilor agroalimentare din UE, realitatea ne demonstrează contrariul. Astfel, importul produselor agroalimentare din UE, care direct concurează cu produsele autohtone, a înregistrat o scădere a acestora de 15% în perioada de aplicare a DCFTA și anume: băuturile alcoolice; cartofii; laptele și produsele lactate; carnea și produsele din carne. ***Cota parte a importurilor din țările UE care direct concurează cu produsele alimentare autohtone este de doar 7% din piața internă.***

De la aplicarea DCFTA cele mai atractive grupe de mărfuri la import sunt cele contingentate. Astfel, se utilizează la maximum cotele la așa produse precum: carnea de porc (4 000 tone), pasăre (4 000 tone), produse lactate (1 000 tone) și zahăr (5 400 tone).

Importurile de produse non-agricole continuă să fie dominate de produsele petroliere. Deși în termeni valorici importul acestora s-a redus cu 25% în perioada de referință, în termeni cantitativi s-a înregistrat o majorare pe fundalul micșorării prețurilor internaționale pentru categoriile date de produse. Cu toate acestea, începând cu anul 2018 se observă o evoluție ascendentă a prețurilor la produsele petroliere, care se vor regăsi și în statisticile oficiale. Între timp, diminuarea importurilor pentru un șir de produse se datorează diminuării constante a reexporturilor pe piața Federației Ruse, inclusiv în contextul impunerii de către aceasta a restricțiilor față de importurile din UE.

Totodată, evoluțiile de creștere a unor importuri sunt determinate de programele investiționale ale sectorului privat sau ai partenerilor de dezvoltare care implementează unele programe de susținere a domeniului agrar din țară. Un factor determinant pentru majorarea importurilor de echipamente și tehnică agricolă ține de funcționalitatea și majorările de bugete pentru subvențiile în agricultură. Astfel, în ultimii ani Guvernul alocă peste 1 mlrd. lei subvenții directe agriculturii pentru modernizarea factorilor de producție.

Astfel, atât structura, cât și evoluția principalelor importuri non-agricole denotă necesitățile industriei naționale îndeosebi acelea specializate în executarea circuitelor electrice și industriei textile (fire izolate, sârmă din cupru, piese izolante, aparatură pentru racordare, țesături, articole din piele, etc.), dar și în contextul dezvoltării sectorului agricol (insecticide, tractoare, etc.).

Este de menționat că numărul companiilor care efectuează operațiuni comerciale cu țările UE este în creștere permanentă. Astfel, conform datelor existente la Biroul Național de Statistică peste 1800 companii autohtone efectuează operațiuni de export în UE, ceea ce reprezintă peste 70% din numărul total de companii exportatoare. Astfel, topul țărilor în care companiile din țară realizează exporturi sunt: România (1052), Germania (280), Italia (237), Polonia (221) și Bulgaria (148).

Mai mult ca atât, în Republica Moldova sunt înregistrate cca 6000 întreprinderi active cu investiții străine provenite din țările UE, majoritatea fiind din România și Italia. Valoarea investițiilor în capitalul social al întreprinderilor cu capital european constituie circa 10,1 miliarde lei. În topul celor mai mari investitori se numără Olanda – 2,39 mlrd. lei, Italia – 1,73 mlrd. lei, Cipru – 1,67 mlrd. lei, România – 1,3 mlrd. lei, și Germania – 691 mln. lei.

Mai mult ca atât, se diversifică asortimentul produselor exportate. Dacă, în regimul ATP din Republica Moldova se exportat produse cuprinse la 700 grupe de mărfuri, în prezent se exportă mărfuri de peste 2500 poziții tarifare.

Prin urmare, în pofida existenței unui șir de constrângeri, există un impact pozitiv al DCFTA asupra fluxurilor comerciale înregistrate de către Republica Moldova în raport cu UE, ceea ce demonstrează oportunitatea existenței acestuia și necesitatea trecerii la al nivel de integrare. Este însă cert faptul că potențialul acestuia rămâne a fi nevalorificat la justa sa valoare. Rezervele majore vin de la sectorul zootehnic, care poate contribui la etapele inițiale cu o majorare a exporturilor de peste 15% anual. Este strict necesar de a avansa în realizarea procedurilor pentru obținerea dreptului de export de produse compuse, ouă de pasăre, înghețată și carne în stare refrigerată pe piața comunitară. Consolidarea eforturilor instituționale în implementarea tuturor angajamentelor asumate este o prerogativă importantă a guvernului.

5. Comerțul cu servicii și investițiile

Sectorul de servicii are un rol economic important, care se manifestă în două dimensiuni: ocuparea forței de muncă și crearea valorii adăugate sporite. În țările dezvoltate sectorul serviciilor reprezintă aproximativ 40% din forța de muncă angajată și peste 50% din valoarea adăugată. În aceste țări, exporturile de servicii dețin o pondere substanțială din PIB, în general în jur de 10%. La nivel mondial, serviciile reprezintă peste 20% din comerțul global. Cu toate acestea sunt un șir de servicii care participă la toate etapele ciclului de producere a mărfurilor care nu sunt fixate în statistici.

Rolul de bază al serviciilor este de a deservi și facilita tranzacțiile comerciale internaționale. După modul de prestare, comerțul cu servicii diferă de comerțul cu bunuri. Astfel, sunt 4 moduri de prestare a serviciilor: prestarea transfrontalieră de servicii, care nu necesită mișcarea fizică a clientului sau furnizorului în țara celuilalt; deplasarea clienților pentru consumul de servicii în țara furnizorului; prezența comercială a prestatorului de servicii în țara furnizării acestuia și mișcarea personalului ca persoane fizice sau în cadrul entităților juridice pentru prestarea serviciului în străinătate. O descrierea mai largă la acest subiect este în literatura de specialitate a OMC.

Comerțul cu servicii este legat de circulația capitalului. Serviciile nu pot fi stocate, de aceea comerțul cu servicii, spre deosebire de cel cu bunuri, necesită, de multe ori, prezența comercială a prestatorului. Această prezență poate fi obținută prin investiții străine directe în străinătate. Barierele de orice natură care împiedică intrarea acestora afectează în mod negativ și direct comerțul cu servicii, implementarea tehnologiilor avansate dar și dezvoltarea de mai departe a țării.

Ponderea serviciilor în PIB al Republicii Moldova constituie cca 50% în termeni nominali. Economia națională este în mare măsură bazată pe servicii. În prezent, serviciile comerciale generează 50% din valoarea adăugată brută, o pondere de două ori mai mare decât la mijlocul anilor 90. În sectorul serviciilor este angajată mai mult de 30% din forța de muncă din Moldova, în comparație cu 20% la mijlocul anilor 1990. Creșterea comerțului cu servicii contribuie la creșterea anuală a PIB înregistrată în ultimii ani cu cca 2,5-2,7 puncte procentuale sau peste 60% din creșterea anuală a PIB. Mai mult ca atât, sectorul serviciilor din țară este mai competitiv pe piața externă, inclusiv cea europeană decât bunurile fabricate. Acest sector mai repede s-a adaptat la tendințele regionale și internaționale de liberalizare, demonstrând un grad mai sporit de flexibilitate și adaptare.

Forța de muncă în sectorul de servicii este mai productivă decât media pe economie. Productivitatea forței de muncă în sectorul serviciilor este cu 30% mai mare decât media pe economie și practic este comensurabilă cu cea din industrie. În conformitate cu datele oficiale, în ultimii ani comerțul cu servicii al Republicii Moldova indică o evoluție pozitivă atât în expresie valorică, cât și ca tipuri de servicii prestate, unul dintre principalii parteneri fiind UE. De asemenea, a avut loc o diversificare geografică semnificativă a comerțului cu servicii. Astfel, comerțul cu servicii în domeniul transporturilor deține o pondere esențială, înregistrând o creștere anuală medie

de cca 25% și de la o balanță negativă în anul 2013 la suma de peste 10 mln dolari SUA în anul 2017.

Totodată, în perioada anilor 2014-2018 au fost marcate creșteri deosebite în domenii ale comerțului cu servicii precum: servicii de informatică și informaționale și serviciile de turism (peste 200%), precum și serviciile de asigurări.

AA/DCFTA conține o anexă separată aferentă comerțului cu servicii și modului de liberalizare a acestora pentru fiecare țară UE în parte. Este de notat că politica de reglementare a comerțului cu servicii în UE nu este centralizată, dar ține de competența fiecărui stat în parte, ceea ce face specificul și complexitatea acestui domeniu. Liberalizarea comerțului cu servicii intercalează cu politicile de reglementare a migrației la nivel european și național. Astfel, AA/DCFTA conține din partea UE, dar și a țărilor europene în parte un șir de derogări și rezerve, care fac acest domeniu mai puțin atractiv pentru businessul din Moldova.

Cu toate acestea, realizarea corespunzătoare a angajamentelor asumate va contribui la îmbunătățirea semnificativă a condițiilor pentru importul serviciilor în Republica Moldova. Însă nu trebuie de trecut cu vederea faptul că nivelul de protecție actual al UE este destul de redus pentru serviciile la care Republica Moldova demonstrează competitivitate sporită (transport rutier, servicii informatice, telecomunicații). Astfel, factorii esențiali care influențează comerțul cu servicii ține de respectarea cerințelor de prudențialitate sectorială aplicate în țările UE.

Liberalizarea comerțului cu servicii dintre Republica Moldova și UE va avea un impact economic și social pozitiv. Impactul economic se va manifesta prin atragerea investițiilor și apariția unor noi servicii, adaptându-se astfel la solicitarea pieței interne și externe. Din punct de vedere social ține de reducerea costurilor la serviciile prestate populației, cu condiția creării unui mediu concurențial transparent și corect. Liberalizarea serviciilor financiare și comunicațiilor din țară au demonstrat acest lucru. În ultimii ani costurile aferente acestor servicii s-au redus considerabil.

În același timp, impactul liberalizării de către UE a comerțului cu servicii este foarte mic, chiar neglijabil, cu excepția sectorului de servicii de transport rutier de mărfuri. Restricțiile actuale impuse de UE în comerțul cu servicii sunt deja destul de reduse, iar AA/DCFTA generează o liberalizare moderată a sectoarelor date. Competitivitatea exportului de servicii din Moldova poate fi sporită datorită unor investiții în creșterea calificării forței de muncă și productivității acesteia, dar și în infrastructuri sectoriale performante, comensurabile cu tendințele internaționale.

Pentru Republica Moldova comerțul cu servicii, în special din domeniile profesionale, tehnologiilor informaționale și transport, au o perspectivă de dezvoltare accelerată. Cu toate acestea sunt necesare, măsuri și instrumente de stimulare a dezvoltării acestora și ieșirea lor pe piața internațională.

6. Implementarea AA/DCFTA în Transnistria

AA/DCFTA nu conține norme speciale pentru reglementarea comerțului cu bunuri și servicii din Transnistria. Din punct de vedere a normelor internaționale, Transnistria este tratată ca parte componentă a Republicii Moldova și beneficiază pe deplin de toate preferințele comerciale, inclusiv ale comerțului liber cu UE.

Astfel, urmare unei înțelegeri dintre CE și Republica Moldova, începând cu **1 ianuarie 2016** pe întreg teritoriul țării, inclusiv în Transnistria, se aplică prevederile AA/DCFTA (Deciziei nr.1/2015 a Consiliului de Asociere RM-UE din 18.12.2015).

La rândul său, autoritățile de la Tiraspol s-au angajat de a întreprinde un șir de acțiuni privind armonizarea politicilor sale comerciale, fiscale și vamale la normele interne ale Republicii Moldova. Cele mai importante, fiind armonizarea taxelor vamale și accizelor, introducerea graduală a TVA, armonizarea procedurilor fiscale și vamale, simplificarea procedurilor de certificare a produselor, preluarea standardelor sanitare, fitosanitare și veterinare etc. Astfel, fiind puse bazele creării unui spațiu economic unic pe teritoriul Republicii Moldova. AA/DCFTA poate deveni acel factor determinant în găsirea unor soluții de reunificare a țării din punct de vedere economic și politic.

Este de notat că în comerțul internațional sunt admise doar companiile din Transnistria care sunt înregistrate pe bază permanentă sau temporară în Republica Moldova. În prezent, Agenția Servicii Publice duce evidența a peste 2500 companii din Transnistria, dintre care înregistrați permanent – 475 și provizoriu – 2030. Analizând structura comerțului exterior a Transnistriei se poate de constatat că majoritatea exporturilor (cca 80%) sunt orientate spre piața UE și a Moldovei.

7. Perspectivele AA/DCFTA

Este important de menționat faptul că aplicarea AA/DCFTA nu constituie scopul final în relațiile dintre UE și Republica Moldova. Important este faptul că Republica Moldova are perspectivă europeană și poate depune cererea de aderare la UE, cu condiția de a se ralia la principiile democrației, de a respecta libertățile fundamentale, drepturile minorităților și de a garanta un stat de drept.

Avantajele și beneficiile AA/DCFTA sunt utilizate la un nivel relativ moderat. Există rezerve nevalorificate, în special în ceea ce ține de comerțul cu bunuri și servicii, dar și în domeniul atragerii partenerilor de dezvoltare și investițiilor străine directe în diferite proiecte naționale.

Pentru perioada următoare, timp de cca la 4 ani (2022), este necesar de a recupera din restanțele înregistrate în procesul de armonizare a legislației în toate domeniile, de a demonstra aplicabilitatea și respectarea lor. Cele mai dificile compartimente, fiind reforma justiției și eliminarea corupției.

Mai mult ca atât, este necesar de a lansa și finaliza procesul de negociere cu CE pentru eliminarea deplină sau majorarea contingentelor tarifare acordate Republicii Moldova la produsele agricole la cantități comensurabile cu volumul de producere. O atenție deosebită de acordat contingentelor tarifare oferite pentru strugurii de masă și prune care sunt extrem de mici comparativ cu volumul de producere și interesul producătorilor autohtoni pentru piața UE.

Înregistrarea progreselor în implementarea AA/DCFTA, precum și stabilitatea politică internă și democratică, ar permite Republicii Moldova să lanseze procesul de negociere a **statutului de candidat pentru aderare la UE**, ceea ce ar permite accesul la fonduri de dezvoltare și susținerea mediului de afaceri din țară.

Progresele înregistrate în implementarea AA/DCFTA produc deja efecte pozitive în ratingurile internaționale, privind climatul de afaceri și cel investițional, dar oricum sunt insuficiente, de aceea realizarea PNA trebuie să accelereze și să fie conformă termenilor conveniți cu UE. Astfel, agenda de reforme interne trebuie să devină sistemică, cu o structură mai specială pentru Republica Moldova.

Procesul de armonizare a legislației trebuie să fie organizat astfel, încât să permită eficientizarea proceselor și normelor de reglementare. Important devine crearea capacităților instituționale, care s-ar ocupa de procesul de armonizare a legislației.

Asigurarea stabilității politice, continuitatea și previzibilitatea decizională sunt factorii determinanți în vederea atragerii investițiilor și planificarea afacerilor. Utilizarea pe larg a instrumentelor fiscale, monetare și instrumentelor comerciale pentru atragerea investițiilor străine directe.

Este extrem de necesar focusarea eforturilor spre definitivarea, adoptarea și implementarea unui nou Cod vamal, fiscal și al muncii, care ar prelua cele mai bune practici și proceduri europene.

Eforturi semnificative sunt necesare în domenii cu potențial sporit în crearea valorii adăugate și care pot contribui la dezvoltarea economică a țării. Astfel, este extrem de necesară adoptarea legislației sectoriale în domeniile: sanitar, fitosanitar și veterinar, dotarea laboratoarelor cu echipamente necesare pentru asigurarea obținerii dreptului la exportul produselor animaliere pe piața europeană, începând cu anul 2019.

Totodată este necesară simplificarea procedurilor și eliminare a barierelor în calea comerțului, în special cele aferente exporturilor. Reengineering-ul business-proceselor la nivelul structurilor statului, prin crearea platformelor electronice adecvate și pro-business.

Accelerarea proceselor de dezvoltare și extindere a infrastructurii, inclusiv prin conectarea la cele europene și anume: de drumuri, comunicații, energetice, transport, de afaceri, etc.

Asigurarea unor platforme de comunicare, permanente și la toate nivelele (Guvern, autorități centrale și locale) cu mediul de afaceri și societatea civilă. Continuarea procesului de liberalizare a sectoarelor de servicii și reducerea măsurilor de prudențialitate sectorială la minimum necesar. Aceasta, ar permite dezvoltarea și crearea unor centre regionale de inteligență pentru piața europeană.

Aplicarea DCFTA în Transnistria creează premise pentru formarea spațiului economic unic pe întreg teritoriul țării (politici fiscale, economice și comerciale unice) și reintegrarea țării – subiect delicat în dialogul cu UE pentru perspectiva de aderare.

CONCLUZII

În ultimii ani Republica Moldova a recuperat enorm din restanțele la AA/DCFTA, cu toate acestea progresele sunt insuficiente pentru a permite autorităților să solicite UE trecerea la alt nivel de integrare economică sau politică. Se cer eforturi sistematice și multidimensionale din partea Republicii Moldova pentru crearea premiselor minime în domeniile justiției, eliminării corupției și îmbunătățirii climatului de afaceri, ceea ce ar permite lansarea negocierilor de aderare la UE.

În pofida faptului că se înregistrează o evoluție pozitivă macroeconomică și o dezvoltare continuă a infrastructurilor de business, energetică, de transport, IT etc., totuși economia națională este vulnerabilă la șocurile externe și interne atât de natură economică, cât și politică, iar proiectele internaționale se implementează dificil, cu întârzieri enorme.

Chiar dacă Moldova a reușit să-și reorienteze exporturile de pe piața CSI spre cea din UE, înregistrându-se o pondere a exporturilor de peste 68% din total, totuși nu s-a reușit de a valorifica potențialul maximal oferit de AA/DCFTA. Experiența altor țări din regiune dar și estimările efectuate, demonstrează existența unui potențial de majorare a exporturilor pe piața comunitară de cca 20% în anii următori din contul diversificării comerțului cu produse (produse de origine animalieră și cu valoare adăugată sporită) și a serviciilor.

Ameliorarea competitivității economiei moldovenești este stringent necesară pentru a profita pe deplin de oportunitățile deschise de DCFTA, precum și pentru a face față provocărilor asociate acestui Acord. Constatările respective au stat la baza elaborării Foii de parcurs pentru ameliorarea competitivității Republicii Moldova. O politică promptă de răspuns la aceste oportunități și provocări este extrem de importantă pentru a asigura impactul pozitiv al ZLSAC asupra performanțelor economice ale țării și asupra societății în întregime. Ultimul aspect este relevant în special, deoarece transformarea structurală a economiei autohtone va necesita timp și va trebui să fie susținută printr-un consens social și politic larg.

BIBLIOGRAFIE

1. Acord de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și Statele Membre ale acestora, pe de altă parte, <http://www.mfa.gov.md/img/docs/Acordul-de-Asociere-RM-UE.pdf>
2. Activitatea de comerț exterior a Republicii Moldova în anul 2017. Biroul Național de Statistică. <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5908>
3. Exporturile Republicii Moldova și impactul ZLSAC. <http://dcfta.md/exporturile-republicii-moldova-si-impactul-zlsac>
4. Fala A., (2017), Evoluția comerțului cu bunuri dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană în primii ani de funcționare a Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător, Chișinău https://www.expert-grup.org/media/k2/attachments/Analiza_DCFTA.pdf
5. Gumene V., (2017), [Evoluția fluxurilor comerciale RM-UE după 2 ani de implementare a ZLSAC](https://www.expert-grup.org/media/k2/attachments/Evoluyia_fluxurilor_comerciale_RM-UE_dupl_2_ani_de_implementare_ZLSAC.pdf) https://www.expert-grup.org/media/k2/attachments/Evoluyia_fluxurilor_comerciale_RM-UE_dupl_2_ani_de_implementare_ZLSAC.pdf
6. Prohnițchi V., 2017, ZLSAC dintre UE și RM: evaluarea impactului liberalizării comerțului cu servicii asupra economiei moldovenești https://www.expert-grup.org/media/k2/attachments/ZLSAC_dintre_UE_uit_RM_evaluarea_impactului_liberalizării_comerțului_cu_servicii_asupra_economiei_moldovenești.pdf
7. Hotărârea Guvernului nr.808 din 07.10.2014 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2014-2016, Monitorul Oficial nr.297-309/851 din 10.10.2014
8. Hotărârea Guvernului nr.1472 din 30 decembrie 2016 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova–Uniunea Europeană în perioada 2017–2019, Monitorul Oficial nr.103-108/271 din 31.03.2017.

INFLUENȚA CULTURII ORGANIZAȚIONALE ASUPRA SUSTENABILITĂȚII ÎNTREPRINDERILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

COVAȘ Lilia*

Abstract. *This article is part of an extensive, ongoing study aimed at highlighting how organizational culture can contribute to improving the sustainability management of the companies from the Republic of Moldova. Sustainable business development is a topic that has received increased attention over the past few years, both from management theorists and from business people. Correctly integrated into company strategies sustainability becomes a model of development that offers multiple benefits to economic units. Many scholars suggest that the pathway for the adoption of corporate sustainability principles leads via the adoption of a sustainability-oriented organizational culture. In this paper, we provide a closer examination of the link between the cultural orientation of a company and the level of sustainability of it. For this reason we seek to assess (1) the sustainability level of economic units in the Republic of Moldova, (2) the characteristics of the organizational culture of the enterprises in the country, and (3) the correlation between the type of organizational culture and the level of sustainability of the companies included in the research. The conclusions suggest that organizational culture is as an important consideration for successful implementation of corporate sustainability initiatives.*

Key words: *corporate sustainability, measurement of sustainability, organizational culture, cultural model, competing values framework*

JEL CLASSIFICATIONS: A13, M14; O4, Q0, Q56

INTRODUCERE

Dezvoltarea durabilă al companiilor reprezintă un subiect care se bucură de o atenție sporită în ultimii ani, atât din partea teoreticienilor în domeniul managementului, cât și din partea oamenilor de afaceri. Integrată corect în strategiile companiilor sustenabilitatea întreprinderilor devine un model de dezvoltare, care oferă multiple avantaje unităților economice. Totodată, modificarea comportamentului în business prin abordarea sustenabilă se dovedește a fi o metodă inteligentă de soluționarea concomitentă a problemelor sociale, de mediu, precum și a celor economice, atât de stringente în prezent.

În cazul când unitatea economică se orientează doar la problemele sale actuale, fără a lua în considerație perspectivele pe viitor, ea are puține șanse de a rămâne viabilă pe un termen îndelungat. Putem menționa, că dezvoltarea durabilă se referă la stabilirea și promovarea unor asemenea valori al companiei, care, asigurând nevoile organizației și controlând riscurile (economice, sociale, de mediu), în același timp, protejează, mențin și îmbunătățesc capitalul uman, financiar și natural pentru generațiile viitoare.

Inițiativele de sprijinire a comunității, a acțiunilor responsabile de durată ale companiilor influențează asupra încrederii și respectului față de ele, afectând întreaga activitate a businessului și oferind stimulente economice.

Racordarea la principiile sustenabilității trebuie să se înceapă cu modificarea viziunilor, valorilor, credințelor caracteristice unităților economice. Anume prin schimbarea culturii organizaționale a companiilor e posibil de integrat acest concept în strategiile întreprinderilor, deoarece dimensiunea socială și de mediu al activității întreprinderii depinde mult de caracterul inovativ și responsabil al acestei unități economice.

În ultimii ani multe companii au implementat sau au schimbat politicile, produsele sau/și procesele pentru a putea face față problemelor legate de poluare, utilizarea eficientă a resurselor, îmbunătățirea relațiilor cu comunitatea și stakeholderii săi. Totuși, o parte din autori susțin, că aceste inițiative sunt insuficiente, dacă se realizează la nivel superficial și nu conduc la crearea unei organizații sustenabile [Crane, 2000] citat de [Linnenluecke&Griffiths, p.357]. Ei argumentează că

* Lilia Covaș, conferențiar universitar, doctor în științe economice, Academia de Studii Economice din Moldova, Chișinău, Moldova, E-mail: liliacovas@yahoo.com

pentru a răspunde provocărilor sociale și de mediu organizațiile trebuie să realizeze o transformare culturală semnificativă.

Conform opiniei lui [Constantinescu, 2013, p.21] prin promovarea responsabilității sociale ale companiilor la nivelul mentalității angajaților se asigură o dezvoltare sustenabilă, iar cultura organizațională devine astfel gata să preia sarcina menținerii unui climat de muncă capabil să dovedească și în exterior faptul că principiile și valorile sustenabilității au fost interiorizate.

Analizând acțiunile directe ale companiilor, care au înțeles rolul managementului dezvoltării durabile [Kemp et al., 2009] se constată că personalul acestora a devenit din ce în ce mai conștient și responsabil, contribuind astfel, prin eforturi individuale, la acțiunile de implementare a practicilor de dezvoltare durabilă, nu doar la activități de responsabilitate socială ci și la clădirea unui nou spirit de solidaritate, propice instaurării unei culturi organizaționale favorabile dezvoltării durabile. [3, p.28]

Cultura organizațională orientată spre sustenabilitate reprezintă o cultură membrii căreia partajează credințe comune cu privire la importanța asigurării unei balanțe dintre eficiența economică, echitatea socială și responsabilitatea socială [Tătărușanu&Onea, 2013].

În lucrarea dedicată analizei relației dintre sustenabilitatea companiei și cultura organizațională [Linnenluecke&Griffiths, 2010, p.358] sunt descrise abordările cu privire la schimbările necesare de a întreprinde într-o companie pentru a obține o cultură sustenabil orientată. Unii autori consideră, că principalii factori, ce afectează direcționarea companiei spre un nivel înalt al sustenabilității sunt suportul top managerilor, managementul resurselor umane, instruire în domeniul ecologic, responsabilizarea angajaților, lucrul în echipă, sistemele de remunerare, pe când alții consideră că sunt necesare schimbări mult mai profunde, modificând valorile și concepțiile de bază din cadrul companiilor. Însă, toate aceste studii sugerează că sustenabilitatea corporativă reprezintă un concept multifactorial, care necesită schimbări organizaționale la diverse nivele.

Dezvoltarea durabilă

Schimbările ce au loc în mediul economic, social, tehnologic, cultural, etc. impun companiilor cerințe de competitivitate mult mai drastice, decât erau câteva decenii în urmă. Dependența companiei de stakeholderii săi devine mai puternică, majorându-se și nivelul de responsabilitate față de consumatori, angajați, comunitate, mediu, etc. Toți acești factori au cauzat apariția și extinderea noțiunii de dezvoltare durabilă.

Dezvoltarea durabilă reprezintă un concept introdus și popularizat în 1987 de către Comisia Mondială pentru Mediu și Dezvoltare (Comisia Brundtland), fiind definită drept: „Dezvoltarea ce răspunde nevoilor din prezent fără a compromite posibilitatea generațiilor viitoare de a-și asigura propriile lor nevoi”. În 1992 summit-ul mondial din Rio de Janeiro s-a manifestat printr-o acceptare pe scară largă al acestei definiții de către liderii din domeniul businessului, politicieni și reprezentanții ONG-ilor [Petrescu-Mag, 2011, p.77].

Pentru organizații aceasta implică o provocare, ce constă în îmbunătățirea simultană al bunăstării sociale și umane, reducerea impactului ecologic, precum și asigurarea realizării eficiente al obiectivelor organizaționale [Sharma, 2003]. [8, p.360]

Dezvoltarea durabilă impune noi standarde de performanță entităților economice care depășesc sfera economicului, iar acestea trebuie integrate în strategia de dezvoltare a entităților, pentru a asigura sustenabilitatea activităților derulate prin armonizarea obiectivelor economice, sociale și ecologice, și astfel, pentru a obține performanțe „sustenabile”.

Eficiența firmelor nu se măsoară doar la nivelul profitului sau cifrei de afaceri. Uneori, organizațiile se disting față de concurenți prin comportamentul pe care îl manifestă în societate, sprijinind și rezolvând chiar probleme ce cu greu pot fi rezolvate de către guverne sau comunități locale [Gănescu, 2011, p.133]. Potrivit lui [Pintea, 2015, p.27] inițial prin performanța unei entități economice se subînțelegea productivitatea, costurile de producție, cifra de afaceri, iar, în prezent, performanța este definită prin crearea de valoare, care la rândul său cunoaște două etape: valoarea creată pentru acționari (shareholders) și pentru părțile implicate (stakeholders).

În prezent în contextul dezvoltării durabile nu putem vorbi decât de performanța globală care reunește cei trei piloni ai termenului de dezvoltare durabilă și anume: dezvoltarea economică, dezvoltarea socială și protecția mediului, prin intermediul dimensiunilor aferente [Linnenluecke&Griffiths, 2010, p.359].

După [Mironiuc, 2009] analiza întreprinderii durabile trebuie să aibă în vedere că filosofia responsabilității sociale nu este potrivnică conceptului de eficiență pentru că nu-și propune să înlăture profitul din ecuația dinamicii economiei și societății. Contribuția întreprinderii la dezvoltarea durabilă nu constă în ceea ce o întreprindere responsabilă face cu 1% din profitul ei, ci mai degrabă în modul în care obține 99% din acest profit.

O întreprindere este necesar să cunoască potențialul ei de viabilitate economică și managerială pentru ca, în raport cu concluziile desprinse pe această bază, să poată adopta măsuri adecvate pentru a înlătura slăbiciunile constatate și a adopta strategii economice adecvate [Bărbulescu, p.320].

Analiza comparativă a performanțelor obținute de companii în vederea dezvoltării durabile ne oferă o imagine cu privire la nivelul de sustenabilitate al fiecăreia din ele.

Analizând influența globalizării asupra peisajului corporativ [Pintea, 2015, p.66] se consideră că, în prezent, o companie nu poate fi performantă dacă ignoră aspectele sociale și de mediu al activității ei. Astfel, performanța globală se referă la echilibrul și la relația de cauzalitate existentă între forțele interne și externe, construindu-se prin continuă îmbunătățire a proceselor interne, prin inovare și formarea personalului, prin satisfacția clienților și a acționarilor, prin protecția mediului [Petrescu&Mihalciuc, 2006, p.357].

Avantajele practice ale utilizării modelului de evaluare a nivelului de sustenabilitate al întreprinderii sunt multiple [Slapikaite, 2016, p.104]:

- Analiza comparativă a performanțelor obținute de companii în vederea dezvoltării durabile;
- Determinarea unui clasament al companiilor după nivelul de sustenabilitate;
- Identificarea punctelor forte și slabe al companiilor în vederea dezvoltării durabile.

Astfel, evaluarea nivelului de sustenabilitate al companiei servește drept o importantă resursă informațională, care permite de a optimiza procesul de planificare strategică și alte aspecte ale managementului organizației. Cunoașterea nivelului de sustenabilitate și raportarea indicatorilor de dezvoltare durabilă ajută compania să fie mai sustenabilă.

Cultura organizațională

Prin cultura organizațională se subînțelege un fel de programare mentală colectivă, care face deosebire dintre membrii unei organizații față de alții. Cultura conturează anumite standarde colective de gândire, valori, concepții, ritualuri, ceremonii. etc. În fiecare organizație se încurajează sau se dezaprobă anumite comportamente, idei, care reies din valorile ce sunt partajate în cadrul firmei. Cu cât este mai înalt nivelul culturii organizaționale în întreprindere, cu atât sunt mai puțin necesare instrucțiunile, schemele detaliate, indicațiile.

Edgar H. Schein, fiind unul din promotorii conceptului de cultură organizațională, o tratează drept “un model de ipoteze de bază împărtășite de grup în rezolvarea problemelor de adaptare externă și integrare internă, care au funcționat destul de bine pentru a fi considerate valide și, prin urmare, pentru a fi transmise altor noi membri, ca o manieră corectă de a percepe, înțelege și simți în legătură cu acele probleme” [Gănescu, 2011, p.15].

Cultura organizațională este deseori citată drept cauza primordială în nereușita implementării programelor de schimbare organizațională [Linnenluecke&Griffiths, 2010, p.359]. Cercetătorii consideră că, în timp ce metodele, tehnicile strategiile de schimbare sunt prezente, nereușitele sunt cauzate de faptul că concepțiile de bază al culturii organizaționale rămân intacte [Cameron&Quinn, 2011].

Morgan, citat de [Mateescu, 2009, p.40], consideră că schimbarea managerială și organizațională este, de fapt, o schimbare la nivelul culturii organizației respective, deoarece

implică transformări ale mentalităților, viziunilor, paradigmelor, imaginilor, metaforelor, etc., care susțin realitatea actuală a organizațiilor, necesitând crearea unei noi realități. Iar aceasta nu presupune doar schimbări de ordin declarativ sau aducerea la conducere a unui nou manager, ci schimbarea unui întreg mod de viață organizațional cotidian.

Modificarea culturii organizaționale poate fi efectuată numai după ce a fost realizat procesul de evaluare al culturii organizaționale, care permite de a identifica punctele forte și slabe ale comportamentului uman în cadrul organizațional.

Pe parcursul evoluției științei manageriale au fost propuse mai multe modele, care pot sta la baza unei investigații în ce privește particularitățile culturii unei organizații [Mateescu, 2009].

La baza studiului analizat în articolul dat am utilizat Modelul “Competing values framework”, care aparține lui Kim S. Cameron și Robert E. Quinn [Cameron&Quinn, 2011]. Autorii acestui model confirmă, că implementarea cu succes a oricărei strategii de îmbunătățire a mediului organizațional constă în modificarea culturii organizaționale.

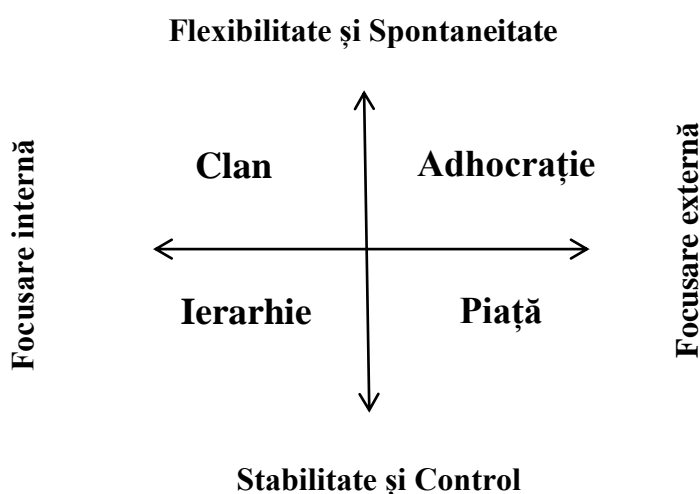

Figura 1. Modelul valorilor concurente (Competing Values Framework)

Sursa: Adaptare proprie după Kim S. Cameron și Robert E. Quinn, 2011

Modelul a fost conceput prin stabilirea a “39 de indicatori care au fost analizați și au reieșit două dimensiuni principale, în funcție de care indicatorii au fost cuprinși în patru grupuri”. Cele două dimensiuni presupun existența unor valori concurente, cum ar fi stabilitatea, flexibilitatea, orientarea spre interior și orientarea spre exterior. Din intersecția acestora au rezultat patru cadrane (Figura 1), fiecare reprezentând un set distinct de indicatori corespunzându-i un anumit tip de cultură organizațională: de tip clan, de tip adhocrație, de tip piață și de tip ierarhie [Hudrea, 2015].

După cum se observă din Modelul lui Cameron și Quinn (2011) cultura organizațională de **tip ierarhic** este un exemplu de birocrăție, fiind axată pe control și formalism, “procedurile guvernează ceea ce fac oamenii, iar liderii sunt buni coordonatori și organizatori” [Cameron&Quinn, 2011, p.42].

Cultura de **tip piață** are la bazele sale competiția, atât la nivel de întreprindere, pentru a obține o poziție cât mai bună în domeniu, cât și la nivel de angajați, în vederea creșterii productivității.

Cultura de **tip clan** este orientată spre resursele umane ale companiei, implicând pe larg munca în echipe, participarea activă, respectul reciproc. Aceasta este obținut prin așa metode, ca: instruire, dezvoltarea resurselor umane, comunicare deschisă, implicarea angajaților și procesul decizional participativ.

Și cultura de **tip adhocrație** pune accent pe spiritul antreprenorial, inovație, flexibilitate, dinamism. Personalul este motivat prin importanța sarcinilor și orientarea spre o comunicare orizontală.

Acest model permite nu numai de a diagnostica cultura organizației, dar și ilustrează legătura cu leadershipul companiei, managementul resurselor umane. Anume modelul Cameron și Quinn a stat la baza elaborării de către acești savanți ai unei metodologii de evaluare a culturii organizaționale - “Organizational Culture Assessment Instrument” (OCAI).

Metodologia de cercetare

Pentru a putea evidenția cum influențează cultura organizațională asupra nivelului de sustenabilitate al întreprinderilor din Republica Moldova am realizat un studiu, în fața căruia erau trasate mai multe obiective:

1. Evaluarea nivelului de sustenabilitate al unităților economice din Republica Moldova;
2. Identificarea caracteristicilor proprii culturii organizaționale din cadrul întreprinderilor din țară;
3. Analiza corelației dintre tipul culturii organizaționale și nivelul de sustenabilitate al companiilor incluse în cercetare.

Primul obiectiv al acestui studiu constă în evaluarea nivelului de sustenabilitate a companiilor din Republica Moldova. În acest scop a fost elaborat un model propriu de calculare a performanțelor globale a unității economice, care înglobează performanța financiară, socială și de mediu. Pentru a realiza o analiză comparativă a rezultatelor obținute de companii a fost propusă o clasificare a întreprinderilor în 5 categorii de performanță (de la 1 la 5; 1 având punctaj minim), în funcție de care li se apreciază nivelul de comportament sustenabil.

Determinarea indicatorilor proprii companiilor a fost realizat printr-un sondaj petrecut prin intermediul unui interviu structurat, precum și în baza rapoartelor financiare ale companiilor pe anii 2016 și 2017. Sondajul s-a petrecut la sediile companiilor, în perioada ianuarie-aprilie 2018. La interviu au participat reprezentanți din top managementul întreprinderilor.

Sondajul a fost efectuat în cadrul a 28 întreprinderi din țară, selectate prin metoda probabilistică, eșantionare stratificată. Criteriul de bază la alegerea companiilor era apartenența la diverse domenii de activitate, precum și diversitatea mărimii întreprinderilor. Această diversitate este necesară pentru relevanța studiului, deoarece este important de analizat aplicabilitatea modelului în diverse sectoare de activitate și de determinat congruența dintre indicatorii propuși și performanțele corporative obținute.

Astfel, din numărul total de întreprinderi 46 % reprezintă companii mari, iar ponderea celor mici și mijlocii este de 54 %. Companiile analizate se referă la 10 domenii de activitate, un număr mai mare fiind din industria prelucrătoare, comerț cu ridicata și amănuntul, transport și depozitare, hoteluri și restaurante, etc.

La fel, s-a ținut cont ca întreprinderile analizate să fie amplasate în toate cele trei zone teritoriale ale republicii. Astfel, în raioanele de nord ale țării companiile erau amplasate în Drochia și Nisporeni. Zona centrală este reprezentată de municipiile Chișinău, Orhei și Hâncești. Iar zona de Sud este reprezentată de întreprinderile din Cimișlia și Comrat.

În scopul identificării caracteristicilor proprii culturii organizaționale din cadrul întreprinderilor din țară a fost utilizată anchetarea pe bază de chestionar. Respondenții au fost angajații companiilor în cadrul cărora am determinat nivelul de sustenabilitate. Chestionarele au fost repartizate proporțional cu mărimea întreprinderilor. Inițial au fost distribuite 340 de chestionare, dar la colectare s-au adeverit valabile doar 300. În unele localități ai Republicii Moldova multe persoane sunt vorbitoare de limba rusă (de exemplu în Comrat), de aceea s-a propus și varianta chestionarului în limba rusă.

Chestionarul a fost compus din două părți. Prima parte conținea întrebări referitor la caracteristicile personale ale respondenților. Partea a doua a fost adaptată după metodologia de evaluare a culturii organizaționale “Organizational Culture Assessment Instrument” (OCAI) a lui Kim S. Cameron și Robert E. Quinn (2011).

Metoda dată permite de a identifica șase dimensiuni ale culturii organizaționale (caracteristicile dominante, leadership, managementul resurselor umane, coeziunea organizațională, strategie și criteriile de performanță), precum și de a contura patru tipuri dominante de culturi

organizaționale (ierarhic, piață, clan, adhocație). Metoda (OCAI) a fost aleasă, deoarece a fost testată și în nenumărate rânduri și-a demonstrat valabilitatea sa.

Toate datele au fost preluate ulterior în programul de analiză statistică SPPS.

REZULTATE SI CONCLUZII

Un număr mare de modele de evaluare a performanței globale ale întreprinderilor, care sunt analizate în literatura de specialitate sunt destinate pentru determinarea nivelului de sustenabilitate al întreprinderilor mari, în special pentru societățile comerciale listate la Bursa de Valori. În acest caz companiile sunt obligate să raporteze un șir de indicatori necesari de determinat pentru modelele respective.

Însă companiile mici și mijlocii, în mare parte nu calculează indicatorii vizați, ceea ce complică procesul de evaluare al performanței globale după modelele date. Din acest motiv apare necesar de a elabora un model viabil, ușor utilizabil și în cazul companiilor mici și mijlocii.

Pentru aplicarea modelului au fost stabilite domeniile principale de evaluare a întreprinderii (economic, social și de mediu), în cadrul fiecărui domeniu au fost identificate criteriile specifice, acordându-se pentru fiecare criteriu o anumită pondere, în cadrul unui anumit punctaj maxim acordat și luând în considerație un coeficient de importanță corespunzător fiecărui criteriu în parte. Pentru determinarea punctajului final de performanță economică se folosește media criteriilor utilizate la calculul indicatorului.

De remarcat că, criteriile de evaluare sunt notate cu puncte care, însumate, servesc la clasificarea întreprinderilor în 5 categorii (de la 1 la 5, 1 având punctaj minim), în funcție de care li se apreciază performanțele economice ale întreprinderii.

Ținând cont de faptul că acțiunile în domeniul dezvoltării durabile în mare parte poartă un caracter voluntar și pot fi de o amplă diversitate, indicatorii sociali au fost structurați în cinci tipuri de responsabilități față de principalii stakeholderi ai companiei. În încercarea de a structura acest domeniu vast au fost selectați acei stakeholderi, cu care interacționează majoritatea companiilor, indiferent de domeniul lor de activitate: angajați, consumatori, comunitatea.

În cadrul fiecărui tip de responsabilitate au fost identificate câte cinci feluri de acțiuni, care sunt mai frecvent realizate de către companii, însă oferind posibilitatea respondenților, în caz de necesitate, de a completa cu o inițiativă proprie. Determinarea indicatorilor sociali proprii unei companii se realizează prin calcularea numărului de inițiative sociale efectuate de către unitatea economică într-o anumită perioadă de timp și atribuirea la un anumită categorie de performanță socială.

Dimensiunea de mediu al activității întreprinderii depinde mult de caracterul inovativ și responsabil al acestei unități economice. Însă, beneficiile unui comportament prudent față de mediu sunt nu numai favorabile pentru societate, dar prezintă și multiple avantaje pentru organizație: reducerea costurilor de producție, cheltuielilor de întreținere, etc.

Indicatorii de mediu în cadrul modelului propus sunt, la fel, structurați în cinci tipuri de responsabilități corporative vizând protecția mediului înconjurător. La rândul său, fiecare responsabilitate constă din cinci acțiuni posibile de realizat în domeniul dat. Reieșind din faptul, că companiile pot efectua un număr nelimitat de inițiative benevole, la discreția organizației acțiunile puteau fi completate.

Determinarea indicatorilor de mediu, se realizează, la fel, ca și cei sociali prin calcularea numărului de inițiative efectuate de către companie într-o anumită perioadă de timp și atribuirea la un anumită categorie de performanță de mediu.

După determinarea indicatorilor economici, sociali și de mediu, urmează calcularea performanței globale al întreprinderii și determinarea nivelului de sustenabilitate aferent.

Măsurarea performanței globale se bazează pe acordarea unui punctaj fiecărui aspect analizat. În model structura sistemului de indicatori la calculul performanței globale este determinată în conformitate cu model [Pintea, 2011]:

- 50% indicatori financiari;

- 25% indicatori sociali;
- 25% indicatori de mediu.

În dependență de rezultatul obținut companiei îi poate fi atribuit un anumit nivel de sustenabilitate (Tabelul 1).

Tabelul 1. Punctajele aferente nivelelor de sustenabilitate

Punctajul final (ponderat)	Nivelul de sustenabilitate
1.00-2.00	G1
2.00-3.00	G2
3.00-4.00	G3
4.00-4,50	G4
4,50-5.00	G5

Sursa: Mirela-Oana Pinteș, *Abordări financiare și non-financiare privind creșterea performanțelor entităților economice, autoreferatul tezei de dr. șt. economice. România, 2011, p.34*

Fiecare categorie de performanță al întreprinderii, calculată prin aplicarea modelului analizat, descrie un anumit comportament sustenabil:

G1 – cel mai jos nivel de sustenabilitate al întreprinderii. Performanță financiară deosebit de precară și practic lipsa oricăror acțiuni sociale și de mediu;

G2 – caracterizează o performanță globală acceptabilă, dar instabilă, cu inițiative sociale și de mediu sporadice;

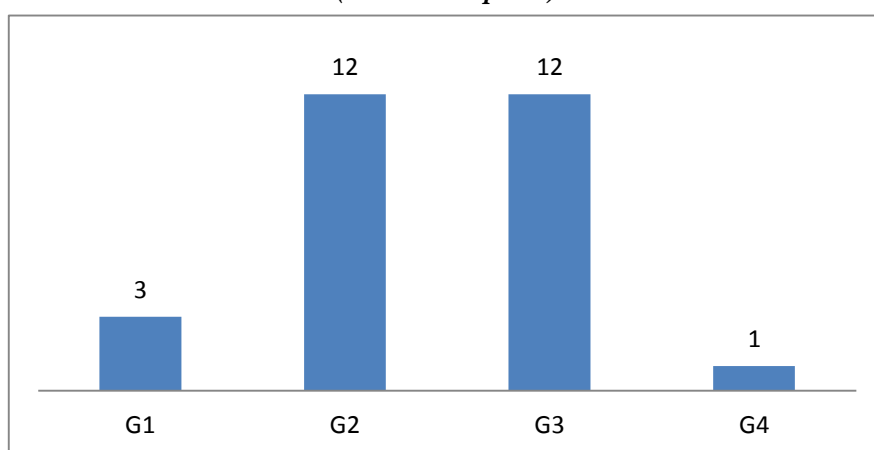
G3 – este caracteristic unei companii cu o situație financiară mai stabilă și care devine mai responsabilă în relațiile sale cu stakeholderii, realizând anumite inițiative planificate;

G4 – este caracteristic unei entități cu o situație economică bună, iar acțiunile sociale și de mediu încep să fie proactive, fiind implementate la nivelul managementului strategic;

G5 – caracterizează un nivel excelent de comportament sustenabil, cu o implicare activă în toate domeniile vizate.

Analiza performanței globale, care include performanța economică, socială și de mediu a întreprinderilor participante la sondaj, a permis de a contura peisajul existent la moment în vederea dezvoltării durabile a companiilor din Republica Moldova (Figura 2).

Figura 2. Nivelul de sustenabilitate manifestat de companiile analizate (număr companii)

Sursa: Elaborat de autor

Rezultatele studiului indică, că există întreprinderi – 10,7% din numărul total, care se remarcă prin cel mai jos nivel al sustenabilității. În cazul lor, situația nefavorabilă economică coexistă cu lipsa acțiunilor orientate spre societate și mediu.

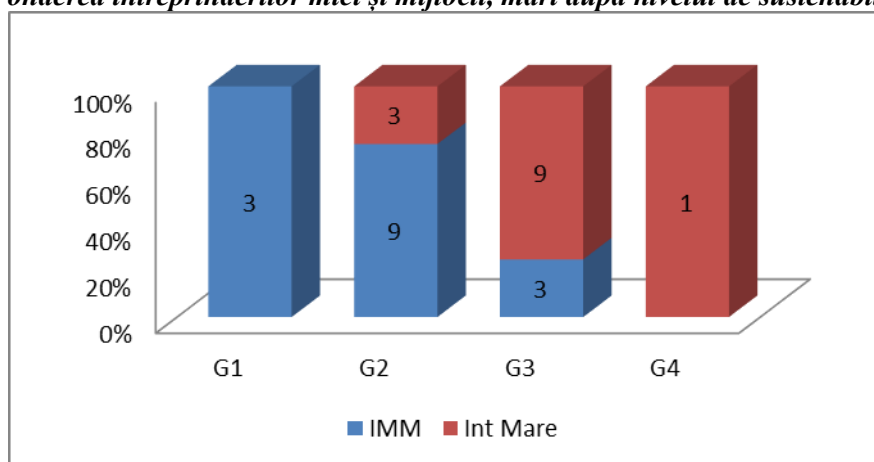
Un număr egal de unități economice, câte 42,9 %, se referă la nivelul doi și trei de sustenabilitate. Aceasta demonstrează faptul, că companiile autohtone încep să aibă o abordare mai pozitivă față de dezvoltarea durabilă, însă aceste acțiuni nu sunt tratate la nivelul corespunzător, nefiind integrate în strategiile organizaționale.

Doar 3,6% din companiile analizate au evidențiat un punctaj, care le permite să se atribuie la nivelul IV de sustenabilitate.

Nici una din companiile incluse în sondaj nu au acumulat punctajul necesar pentru nivelul cel mai avansat de sustenabilitate.

Prezintă un interes aparte analiza nivelului de sustenabilitate, ținând cont de dimensiunile companiilor. Studiul a evidențiat că numărul întreprinderile mici și mijlocii este în descreștere odată cu avansarea nivelelor de sustenabilitate, iar în cazul întreprinderilor mari situația este inversă (Figura 3). La nivelul IV de sustenabilitate 100% din companii sunt mari, la nivelul III – 75%, la nivelul II – 25% și la primul nivel nu este nici o întreprindere de dimensiuni mari.

Figura 3. Ponderea întreprinderilor mici și mijlocii, mari după nivelul de sustenabilitate

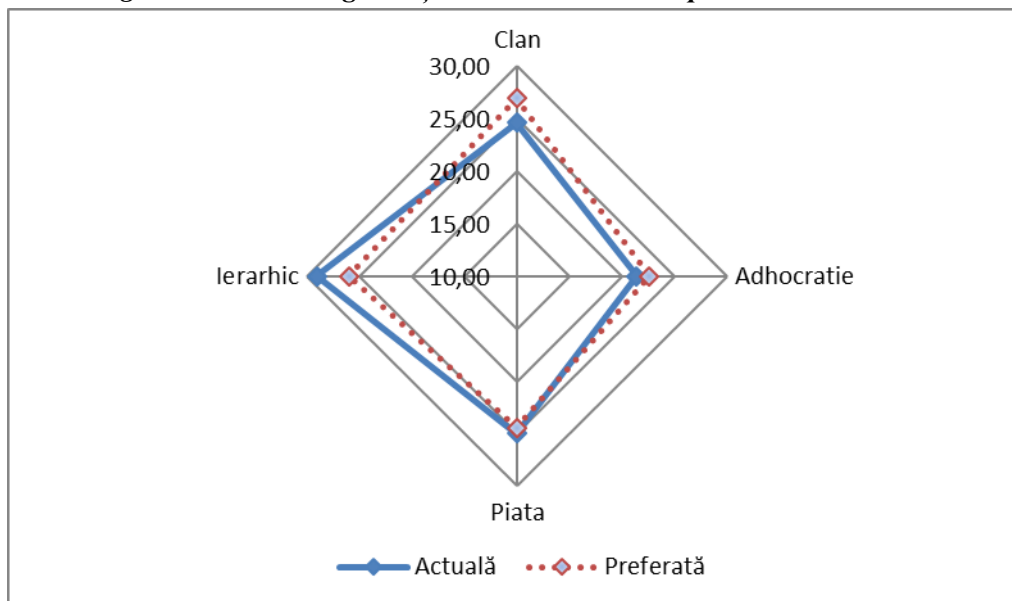
Sursa: Elaborat de autor

Metoda (OCAI) utilizată la determinarea caracteristicilor proprii culturii organizaționale din cadrul întreprinderilor cercetate, a permis de a contura anumite particularități. După cum se poate observa din Figura 3, în ceea ce privește cultura actuală nu putem menționa că domină un singur tip de cultură. Totuși, datele indică, că în acest mix între cele patru tipuri de culturi, predomină *cultura de tip ierarhic* (29,08 puncte din 100 posibile), care este caracterizată prin formalism, control, și orientare către mediul intern. În același timp, valorile specifice *culturii de tip clan* și *de tip piață* sunt aproximativ egale, corespunzător (24,57 din 100) și (24,95 din 100 posibile). Aceasta denotă, că în companiile date se pune accentul pe cooperare, munca în echipe, fiind promovate așa valori, ca competența, eficiența și productivitatea.

La nivelul companiilor dezbătute cel mai puțin regăsim elemente specifice *culturii de tip adhocrație*, doar (21,40 din 100). Astfel, în companii mai puțin se valorizează spiritul antreprenorial, dinamism, creativitate.

În Figura 3 se prezintă rezultatele studiului în vederea preferințelor respondenților față de cultura existentă. Fiecare tip de cultură înregistrează discrepanțe între starea actuală și starea preferată. Personalul companiilor ar dori ca cultura de tip ierarhic să se reducă cu 3,06 puncte, iar cea de tip piață cu 0,52 puncte. Totodată, respondenții ar prefera ca în întreprinderi elementele specifice culturii de tip clan să se majoreze cu 2,36 puncte, iar de tip adhocrație cu 1,24 puncte. Angajații semnaleză că și-ar dori o sporire a atmosferei de tip familie, implicarea angajaților în luarea deciziilor, acțiuni orientate spre creșterea coeziunii în grup, precum și faptul, că ar prefera un climat de lucru mai dinamic și mai creativ.

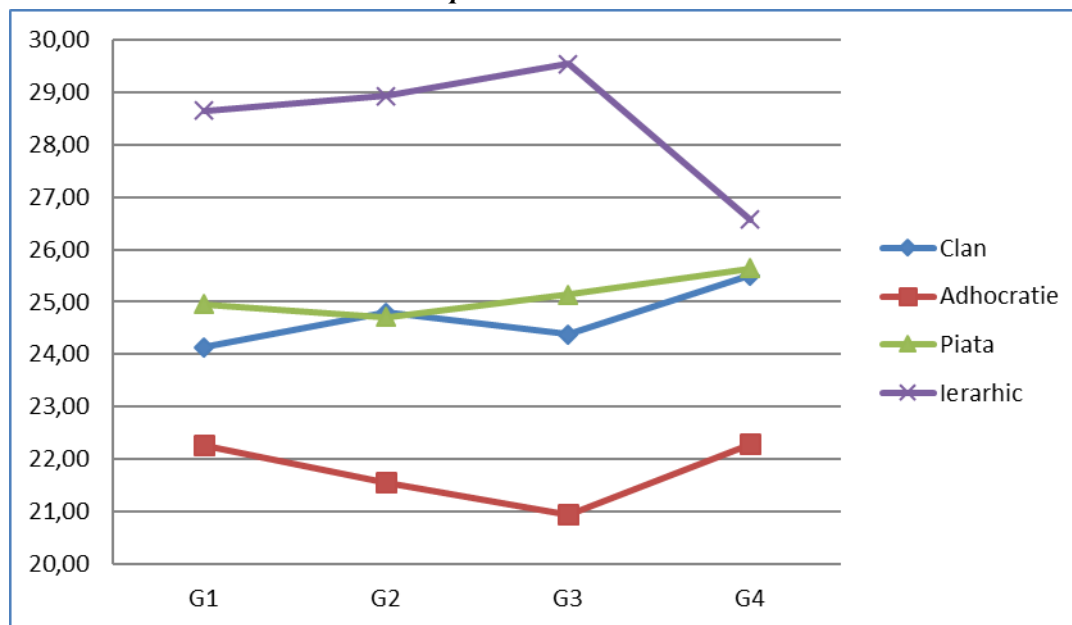
Figura 3. Cultura organizațională în cadrul întreprinderilor analizate

Sursa: Elaborat de autor

Etapa finală în realizarea studiului propus constă în analiza corelației dintre tipul culturii organizaționale și nivelul de sustenabilitate al companiilor incluse în cercetare. Analiza comparativă a acestor două aspecte este prezentată în Figura 4.

Figura 4. Corelația dintre elementele culturii organizaționale și nivelele de sustenabilitate în cadrul întreprinderilor analizate

Sursa: Elaborat de autor

Din analiza corelației dintre tipul de cultură și nivelul de sustenabilitate se poate înregistra o discrepanță mare între elementele culturii la întreprinderile, unde se atestă primul nivel de sustenabilitate cu elementele de la întreprinderile, unde avem nivelul IV de sustenabilitate. În ultimul caz se observă o reducere substanțială al valorilor specifice tipului de cultură ierarhică și o majorare a elementelor culturii de tip piață, adhocratie și cel mai considerabil s-au modificat scorurile pentru cultura de tip clan.

În companiile unde valorile dominante sunt onestitatea, respectul reciproc, corectitudinea, integritatea, există premise ca comportamentul personalului să fie mult mai responsabil și creativ față de problemele existente, indiferent de aspectul lor.

Tipul de cultură organizațională, în cadrul căreia se regăsește cu prevalare elementele culturii clan și adhocrație, contribuie la sporirea angajamentului organizațional, la creșterea comportamentului civic și a dorinței angajaților de a se implica în soluționarea nu numai a dificultăților economice ale companiei, dar și la cele sociale și legate de protecția mediului. Astfel, putem conchide că direcționarea companiei spre o dezvoltare durabilă e posibil de realizat numai prin intermediul creării unei culturi organizaționale sustenabil orientată.

Rezultatele acestui studiu pot servi drept bază informațională pentru luarea deciziilor în vederea orientării culturii organizaționale spre sustenabilitate.

BIBLIOGRAFIA:

1. Bărbulescu Constantin, Diagnosticarea întreprinderilor în dificultate economică. Strategii și politici de redresare și dinamizare a activității, Editura Economică, București, 2002, p 87
2. Cameron, K.S. , Quinn, R.E., Diagnosing and Chainging Organizational Culture Based on Competing Values Framework, 3 edition, San Francisco: Jossey-Bass, 2011
3. Constantinescu Andreea, Coordonatele ale managementului dezvoltării durabile prin perspectiva culturii organizaționale, Managementul intercultural, XV(27), 2013, p. 21
4. Gănescu Cristina, Cultura organizațională și competitivitatea, București, Editura Universitară, 2011, p. 133
5. Hudrea A., Cultura organizațională în mediul universitar românesc, Revista Transilvană de Științe Administrative 1(36), 2015
6. Mateescu Veronica M. Cultura organizațională: aspecte teoretice și metodologice, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2009
7. Mironiuc Marilena, Analiza financiară versus analiza extra-financiară în măsurarea performanțelor întreprinderii durabile, Simpozion științific, Analiza economico-financiară și evaluarea proprietăților, ASE, București, 29-31 Mai 2009,
8. Linnenluecke Martina K., Griffiths Andrew, Corporate Sustainability and Organizational Culture, Journal of World Business, October 2010, p.357-366 (online) (cited 24.11.2017). Disponibil la <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1090951609000431>
9. Petrescu-Mag Ruxandra-Mălina, protecția mediului în contextul dezvoltării durabile, Legislație și instituții, Editura Bioflux, Cluj-Napoca, 2011
10. Petrescu Silvia, Mihalciuc Camelia Cătălina, Diagnosticul financiar-contabil privind performanța întreprinderii: aspect teoretice și applicative de contabilitate și analiză financiară, Editura Universității din Suceava, Suceava, 2006
11. Pinte Mirela-Oana, Guvernanța corporativă și performanța firmei în contextul globalizării, Editura ASE, București, 2015.
12. Slapikaite I. Practical application of CSR complex evaluation system, Intellectual Economics, 10, 2016, p 104 (online) (cited 18.12 2017). Disponibil la <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1822801116300285>
13. **Tătărușanu Maria, Onea Angelica, [Organizational Culture and Values For Corporate Sustainability](#)**, Anale, Seria Științe Economice, Universitatea "TIBISCUS" din Timișoara, Vol. XIX/2013

SECȚIUNEA I:

CONTABILITATE, AUDIT ȘI ANALIZĂ ECONOMICĂ

CEREREA ȘI OFERTA INFORMAȚIILOR ANALIZEI CAPITALULUI PROPRIU – UTILIZATORII ȘI NECESITĂȚILE INFORMAȚIONALE

CHIRILOV Nelea

conf.univ., dr., ASEM, Moldova, chirilovnv@gmail.com

Abstract:

Actuality. *The role of equity analysis has increased significantly over the past decades and this is due to the fact that the information it provides further influences the behavior of users in the decision making process.*

It is clear that each user wants information that diminishes uncertainties and gives the opportunity to make the best decisions, these requirements in fact designating the need to provide quality information through equity analysis.

Purpose. *This article proposes to research the users of the information provided by the capital analysis and their informational needs in the preparation of economic decisions.*

Implementation of scientific results: *in the economical practice and in the teaching process of educational institutions and professional training with economic profile.*

Key words: *equity analysis, information users, information needs, economic decisions, joint-stock company, a self-financing source.*

JEL CLASSIFICATION: M41

În contextul profundelor transformări economico-financiare, care au loc atât la nivel național, cât și global, este tot mai evidentă necesitatea, dar și oportunitatea implicării continue și tot mai accentuate a informațiilor analitice privind analiza capitalului propriu în procesul decizional, în condițiile creșterii credibilității și relevanței acestora în percepția utilizatorilor.

De menționat faptul că, multitudinea schimbărilor economice, financiare și juridice care se manifestă la nivelul pieței de capital naționale și internaționale, au reprezentat provocări constante pentru îmbunătățirea calității și implicării informației analitice privind capitalul propriu în procesul gestionării permanente a tuturor activităților și tranzacțiilor cu valorile mobiliare care se preconizează.

În acest context, analiza capitalului propriu, are ca principal scop furnizarea informațiilor analitice diferitor utilizatori interni și externi, care folosesc rezultatele analizei pentru a-și satisface o parte din necesitățile proprii de informare.

Pentru a fi valorificate adecvat, informațiile analizei capitalul propriu trebuie să se caracterizeze prin:

- **fiabilitate**, parametru care dă posibilitatea efectuării de comparații în timp și spațiu, element esențial în luarea deciziilor de către utilizatorii externi,
- **calitate**, caracteristica a unei informații, care trebuie să răspundă, înainte de toate, scopurilor interne și externe ale unei entități și care presupune:
 - **rapiditate de informare**, indispensabilă luării unei decizii oportune,
 - **cuantificare exactă**, care să permită însumarea și compararea proceselor și fenomenelor economice,
 - **verificabilitate**, permițând profesioniștilor controlul conținutului informațiilor, al tehnicilor și procedurilor utilizate în raport cu obiectivele afirmate,
 - **obiectivitate**, care impune imparțialitate în efectuarea analizei, în folosirea metodelor și în prezentarea informațiilor obținute, eliminând marjele de apreciere personală.

Este important să remarcăm faptul că, în procesul decizional, informația privind formarea și utilizarea capitalului propriu reprezintă un punct de pornire pentru elaborarea măsurilor de rigoare în condițiile concrete ale oricărei societăți pe acțiuni și este esențială pentru rezolvarea nenumăratelor probleme. Prin urmare, se impune existența unei baze informaționale raționale și operative, care să aibă capacitatea de a asigura furnizarea datelor inițiale pentru analiza capitalului propriu și fundamentarea deciziilor economice optime.

Din punctul nostru de vedere, informațiile aferente analizei capitalului propriu al societăților pe acțiuni, îi sunt inerente următoarele *trăsături caracteristice*:

- *Varietatea surselor informaționale.* Caracteristic, pentru baza informațională a analizei capitalului propriu ale unei societăți pe acțiuni, este faptul că ea are o structură diversificată și un caracter neomogen. Trebuie menționat că diversitatea informației aferente analizei capitalului propriu este determinată de reglementările contabile naționale și internaționale, precum și de nevoile diferite ale utilizatorilor de informații. Prin urmare, fiind complexă după conținut și eterogenă în ce privește natura și originea surselor informaționale, baza informațională permite aprecierea multilaterală a formării și utilizării capitalului propriu.

- *Gradul înalt de reglementare normativă.* În Republica Moldova, modul de înființare, organizare și funcționare al societăților pe acțiuni, drepturile și obligațiile acționarilor, precum și formarea și utilizarea capitalului propriu sunt stabilite de legislație, iar activitatea societăților pe acțiuni este supravegheată de către Comisia Națională a Pieței Financiare. Aici este important să remarcăm că, spre deosebire de entitățile cu altă formă organizatorico-juridică, societățile pe acțiuni sunt obligate să întocmească un set distinct de rapoarte, cum sunt: raportul anual aferent publicării, darea de seamă asupra rezultatelor emisiunii de acțiuni, dările de seamă specializate prezentate Comisiei Naționale a Pieței Financiare etc. Pe lângă aceasta, trebuie specificat faptul că sunt reglementate și datele oferite pentru analiza capitalului propriu de Comisia Națională a Pieței Financiare, Bursa de Valori a Moldovei, organizațiile specializate în estimarea valorii de piață a acțiunilor și activelor etc. Ca urmare a celor menționate, baza informațională a analizei capitalului propriu al societăților pe acțiuni este determinată de legislație și se regăsește într-o conexiune strânsă cu reglementările normative.

- *Caracterul schimbător.* Trebuie precizat că legislația care reglementează baza informațională a analizei capitalului propriu se schimbă relativ des. De exemplu, frecvent se schimbă și formatul surselor informaționale, precum și conținutul indicatorilor respectivi: capitalul social, capitalul neînregistrat, capitalul de rezervă etc. Astfel, baza informațională a analizei capitalului propriu al societăților pe acțiuni se perfecționează permanent, adică ea, încontinuu, se revizuieste și se adaptează noilor cerințe care sunt într-o continuă modificare. Totodată, schimbările prea dese ale reglementărilor normative conduc la creșterea gradului de incertitudine și la instabilitatea bazei informaționale a analizei capitalului propriu, fapt care are efecte directe asupra procesului analitic și calității deciziilor economice adoptate.

- *Dezvăluirea informațiilor particulare (personale).* Această trăsătură rezultă din obligația societății pe acțiuni de a dezvălui în raportul anual asupra valorilor mobiliare aferent publicării datele personale ale acționarilor, care dețin 5% și mai mult din acțiunile cu drept de vot plasate, și anume: denumirea completă a acționarilor, numărul de acțiuni cu drept de vot deținute, cota deținută în numărul total de acțiuni cu drept de vot ale emitentului etc. De asemenea, sunt cerute dezvăluirile informațiilor privind persoanele cu funcții de răspundere ale societății pe acțiuni (președintele consiliului societății, membrii consiliului societății, organul executiv al societății și comisia de cenzori), societatea de registru și auditorul emitentului.

Datorită faptului că informațiile pe care le furnizează analiza capitalului propriu influențează comportamentul utilizatorilor în procesul analitic și decizional, este clar că fiecare utilizator dorește să dispună de date inițiale care să-i diminueze incertitudinile și să îi ofere posibilitatea de a fundamenta cele mai optime decizii. Prin urmare, informația rezultată din analiza capitalului propriu trebuie să satisfacă următoarele *cerințe*:

✓ **Utilitatea.** Această cerință se atestă prin importanța informației privind formarea și utilizarea capitalului propriu la elaborarea, fundamentarea și adoptarea deciziilor economice de către utilizatorii de informații. De remarcat faptul că, utilitatea informațiilor oferite de analiza capitalului propriu depinde foarte mult de caracteristicile calitative ale acestora, precum: inteligibilitatea, relevanța, credibilitatea și comparabilitatea în același timp.

În opinia autorului, informația oferită de analiza capitalului propriu are o *utilitate internă*, în scopul conducerii și gestionării societății pe acțiuni, și o *utilitate externă*, de informare a utilizatorilor (acționari, investitori potențiali, clienți, furnizori, creditori etc.), în scopul protejării intereselor acestora și asigurării credibilității informațiilor privind formarea și utilizarea capitalului propriu.

✓ **Veridicitatea.** Pentru a se asigura această cerință, este necesar ca informația să fie reflectată și prelucrată corect, adică să lipsească erorile esențiale și neobiectivitățile. Verificarea datelor privind formarea și utilizarea capitalului propriu în cadrul societăților pe acțiuni este realizată de contabili profesioniști (comisia de cenzori și auditul), care au rolul de a spori credibilitatea informației contabile. Trebuie remarcat faptul că, în majoritatea societăților pe acțiuni, verificarea informației privind capitalul propriu nu prezintă dificultăți, deoarece în cursul unui an contabil se produc foarte puține operațiuni legate de capitalul propriu, de regulă, singurele operațiuni înregistrate în componența capitalului propriu corespund modificării profitului net sau pierderii nete ale perioadei de gestiune și utilizării profitului. Verificarea informației analizei capitalului propriu este mai complexă, în cazul societăților pe acțiuni cotate la bursă din cauza numărului mare de acționari și a schimbării frecvente a deținătorilor de acțiuni.

✓ **Oportunitatea prezentării.** Presupune să nu ducă la pierderea relevanței informațiilor prin întârzierea prezentării lor, dar nici la pierderea credibilității, printr-o prezentare prea rapidă, pentru că poate sta la baza unor conflicte. Asemenea conflicte pot să survină, de exemplu, în cadrul adunării generale a acționarilor la adoptarea hotărârilor privind majorarea sau diminuarea capitalului social, stabilirea mărimii dividendelor etc. Soluționarea acestora presupune asigurarea cu informații, care să ofere date inițiale credibile și relevante. Totodată, trebuie menționat faptul că sunt cazuri în care informația cea mai relevantă nu este și cea mai credibilă sau invers. Deși datele inițiale privind capitalul propriu trebuie utilizate după ce este verificată credibilitatea lor, procesul nu trebuie întârziat, deoarece există riscul să se ajungă la situația când informația nu mai prezintă relevanță la momentul analizei.

✓ **Temeinicia costului.** Presupune că asigurarea unei informații de calitate are anumit cost. Costul informației aferente analizei capitalului propriu este reprezentat de totalitatea cheltuielilor efectuate pentru a obține date inițiale despre formarea și utilizarea capitalului propriu. Este evident că avantajele obținute din utilizarea informației trebuie să fie mai mari decât costurile acesteia, totodată, nu este indiferent cât costă obținerea datelor inițiale necesare pentru analiză, întrucât aceeași informație poate să aibă costuri diferite, iar utilitatea ei să fie la fel.

Din cele prezentate mai sus, rezultă că respectarea cerințelor menționate va crea o informație valorificată, care va asigura procesul analitic cu informații relevante, credibile, veridice și clare privind formarea și utilizarea capitalului propriu al societăților pe acțiuni.

Obiectivul analizei capitalului propriu este furnizarea de informații despre formarea și utilizarea capitalului propriu, care să fie utile unei game largi de utilizatori în luarea de decizii economice, de aici rezultând importanța deosebită acordată utilizatorilor de informație.

Așadar, analiza capitalului propriu vine, în egală măsură, să ocupe un rol central în procesul de gestiune al entității. Administrarea eficientă a capitalului propriu presupune utilizarea cât mai bună a surselor de finanțare proprii pentru atingerea obiectivelor vizate. Pentru a atinge obiectivele asumate trebuie luate decizii urmărindu-se, în același timp ca punerea lor în practică să dea rezultatele așteptate. Acestea pot fi reprezentate:

În practică, rezultatele au în permanență tendința de a divaga în raport cu obiectivele, din cauza faptului că entitatea trebuie să înfrunte un ansamblu de concurenți care, la rândul lor, își urmăresc propriile obiective. Dar este necesar, pentru a stăpâni situația, de a efectua sistematic analiza capitalului propriu capabilă să prevadă riscurile ce vor apărea între obiective și realizări, pentru a lua deciziile economice ce se impun.

În opinia autorului, obiectivul cercetării informațiilor analizei capitalului propriu constă în sporirea gradului de asigurare a utilizatorilor cu informații integrale și îmbunătățirea calității deciziilor economice adoptate. Aici este important să adăugăm că calitatea deciziilor depinde de precizia cu care sunt interpretate datele inițiale, de gradul de modernitate al metodelor, procedeele și tehnicilor de analiză, precum și de nivelul de pregătire profesională a utilizatorilor de informații. În contextul celor menționate, se recomandă ca utilizatorii informațiilor analitice privind formarea și utilizarea capitalului propriu să fie clasificați, după provenință, în trei grupuri: *cei ce gestionează societatea pe acțiuni*; *cei din afara societății pe acțiuni, care au un interes financiar direct* în aceasta din urmă; și persoane fizice și juridice, *care au un interes financiar indirect în societatea pe acțiuni*.

Schematic, interconținutarea dintre informațiile rezultate din analiza capitalului propriu și utilizatorii de informații este prezentată în **figura 1**.

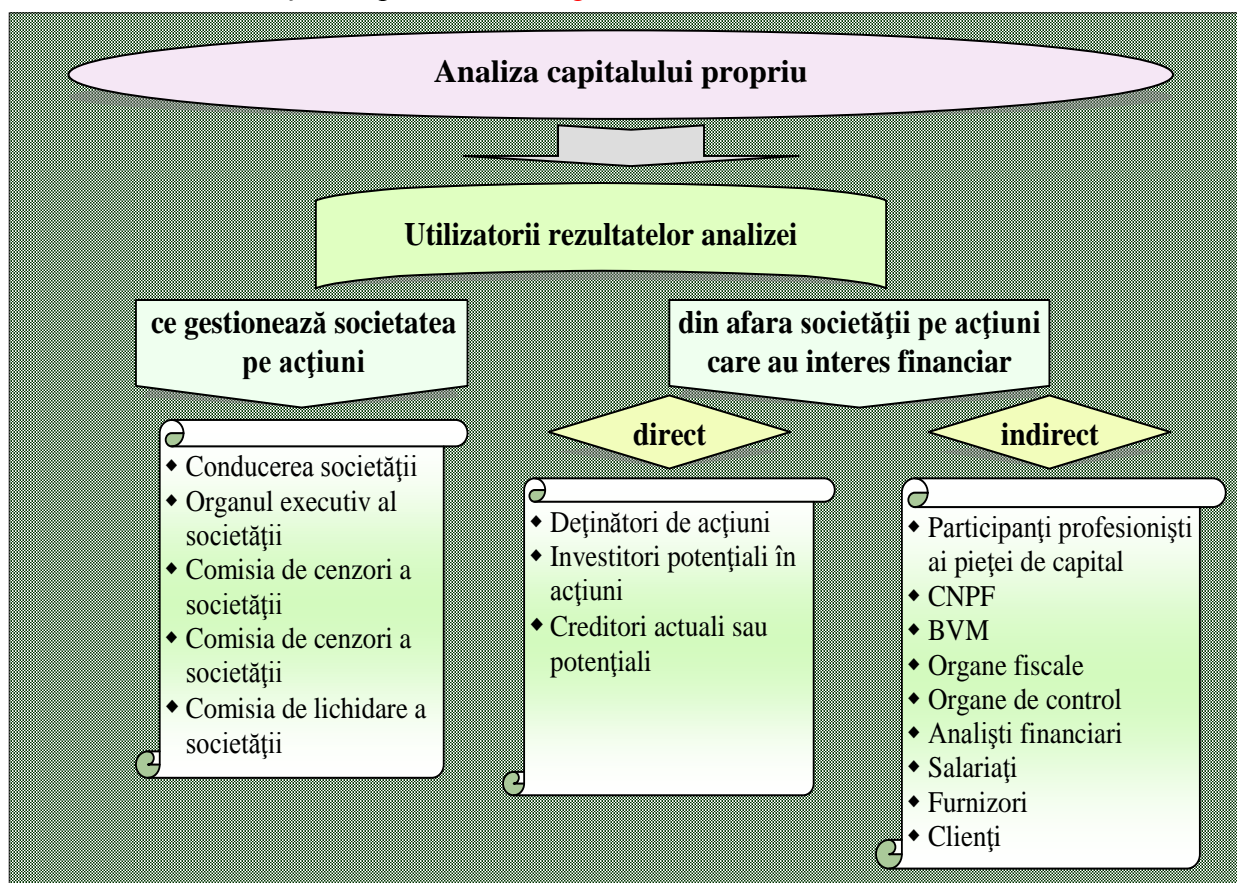

Figura 1. Utilizatorii de informații ai analizei capitalului propriu al societăților pe acțiuni

Sursa: elaborat de autor

Din cele ilustrate mai sus, reiese că există o gamă foarte largă de utilizatori ai informației oferite de analiza capitalului propriu al societăților pe acțiuni [1,p.22-24], [3,p.21-24], [4,p.20-23]. Aceștia folosesc informațiile oferite de analiza capitalului propriu pentru a-și satisface o parte din diversele lor necesități de informații, astfel:

- **Acționarii** sunt interesați de informațiile care să le permită să cunoască viabilitatea și profitabilitatea plasamentelor efectuate, precum și să determine capacitatea societății pe

acțiuni de a onora la scadență dividendele. De asemenea, ei au nevoie de informații pentru a decide să păstreze, să cumpere sau să vândă acțiunile;

- **Investitorii potențiali.** Ofertanții de capital și consultanții lor sunt preocupați de riscul inherent tranzacțiilor și de veniturile aduse de investițiile lor în acțiuni;
- **Conducerea societății pe acțiuni** este interesată să cunoască în permanență starea financiară a societății pe acțiuni în vederea administrării și controlului activității desfășurate, precum și elaborării strategiei pentru creșterea performanțelor financiare și calității managementului;
- **Angajații.** Salariații și sindicatele sunt interesați de stabilitatea și rentabilitatea societății pe acțiuni la care lucrează, de capacitatea acestora de a oferi remunerații și alte avantaje, precum și oportunități profesionale;
- **Creditorii financiari** sunt interesați de informații care să le asigure date reale cu privire la bonitatea societății pe acțiuni, la capacitatea de rambursare a creditelor și împrumuturilor contractate și a dobânzilor aferente;
- **Furnizorii și alți creditori comerciali** sunt direct interesați în obținerea de informații certe asupra capacității de plată, la termenele stabilite prin contracte, a contravalorii mărfurilor livrate sau serviciilor prestate;
- **Clienții** sunt interesați în deținerea de informații cu privire la continuitatea activității societății pe acțiuni cu care au relații de afaceri;
- **Statul și instituțiile sale.** În calitatea sa de utilizator, statul este cel mai des reprezentat de administrația fiscală și economică. Astfel, informațiile sunt utilizate pentru analiza diferitelor cereri ce vizează acordarea de subvenții, împrumuturi cu dobândă redusă, etc. Uneori, rolul statului poate fi combinat cu alte funcții, cum ar fi: acționar, client, furnizor etc.;
- **Piața de capital**, care pentru stabilirea cursului de piață al acțiunilor utilizează informații din analiza capitalului propriu;
- **Analizii și consultanții financiari** au cea mai mare capacitate de înțelegere a importanței analizei capitalului propriu. Ei sunt consilieri pentru părțile interesate în luarea deciziilor economice: acționari, investitori potențiali, creditori financiari, furnizori, statul etc.;
- **Auditorii și evaluatorii**, utilizează informațiile prelucrate de analiza capitalului propriu pentru elaborarea concluziilor cu privire la continuitatea activității entității pe criterii legale. Prin urmare, rolul informației analitice este decisiv, deoarece informațiile oferite influențează comportamentul utilizatorilor în procesul analitico-decizional și vizează următoarele aspecte:

- ♦ satisfacerea îndatoririlor legale, și anume pregătirea și prezentarea unor informații, care să răspundă cerințelor impuse de acționari, Comisia Națională a Pieței Financiare, participanții profesioniști ai pieței de capital, creditori etc.;
- ♦ nevoia de coordonare a adunării generale a acționarilor, consiliului societății, organului executiv, comisiei de cenzori, precum și altor utilizatori de informații;
- ♦ elaborarea, fundamentarea și adoptarea deciziilor economice.

Astfel, rezultatele analizei capitalului propriu oferă informații utile utilizatorilor de informații în diverse situații decizionale prezentate în tabelul 1.

Tabelul 1. Utilitatea rezultatelor analizei capitalului propriu pentru utilizatorii de informații

Direcțiile analizei capitalului propriu	Utilizarea informațiilor în procesul decizional
1	2
Aprecierea structurii capitalului social sub aspectul claselor de acțiuni	<ul style="list-style-type: none"> • Aprecierea respectării prevederilor art. 14 alin. (8), art. 13 alin. (6) și art. 13 alin. (8) al Legii privind societățile pe acțiuni [2]. • Procedură analitică în auditul situațiilor financiare.
Analiza capitalului social format din acțiuni a căror valoare nominală sau fixată nu	<ul style="list-style-type: none"> • Aprecierea respectării prevederilor art. 40 alin. (2) și art. 44 alin. (3) al Legii privind societățile pe acțiuni [2].

a fost stabilită	<ul style="list-style-type: none"> • Procedură analitică în auditul situațiilor financiare pentru a lua în considerare legile și reglementările etc.
Analiza majorării capitalului social	<ul style="list-style-type: none"> • Pentru adoptarea deciziilor de finanțare sau investire atât de proprietarii societății pe acțiuni, cât și de investitorii potențiali, creditorii, furnizorii etc. • Aprecierea stabilității financiare a emitentului, prin analiza ratei contribuției acționarilor la formarea surselor de finanțare. • Aprecierea respectării prevederilor art. 43 alin. (3) lit. a) al Legii privind societățile pe acțiuni [2]. • Procedură analitică în auditul situațiilor financiare.
Analiza structurii capitalului propriu în funcție de impactul elementelor componente asupra realizărilor emitenților	<ul style="list-style-type: none"> • Aprecierea posibilităților extinderii și diversificării activității operaționale pe seama surselor proprii. • Realizarea unor investiții în acțiuni; a hotărî a păstreze sau să vîndă acțiunile; • Fundamentarea deciziilor privind acordarea creditelor etc.
Analiza structurii rezervelor după conținutul economic	<ul style="list-style-type: none"> • Aprecierea respectării prevederilor art. 46 alin. (1) și art. 46 alin. (4) al Legii privind societățile pe acțiuni [2]. • Procedură analitică în auditul situațiilor financiare. • Aprecierea suficienței formării capitalului de rezervă prin analiza ratei capitalului de rezervă față de capitalul social • Elaborarea deciziilor privind utilizarea capitalului de rezervă. • Fundamentarea deciziilor privind repartizarea profitului.
Analiza structurii profitului nerepartizat (pierderii neacoperite) după conținutul economic	<ul style="list-style-type: none"> • Depistarea cauzelor înregistrării profitului nerepartizat sau pierderii neacoperite; • A evalua capacitatea societății pe acțiuni de a distribui dividende și de a oferi alte beneficii acționarilor săi; • Aprecierea performanțelor activității economico-financiare a societății pe acțiuni.
Analiza corelației dintre capitalul propriu și capitalul social	<ul style="list-style-type: none"> • Aprecierea respectării prevederilor art. 39 alin. (5), art. 39 alin. (6), art. 39 alin. (7¹), art. 39 alin. (2), art. 48 alin. (5) lit. c), art. 78 alin. (8.2) lit. b) al Legii privind societățile pe acțiuni [2]. • Procedură analitică în auditul situațiilor financiare. • Fundamentarea deciziilor privind: <i>emisiunea suplimentară de acțiuni; plata dividendelor; achiziționarea acțiunilor plasate de societate; reducerea capitalului social; majorarea valorii activelor nete; dizolvarea societății; transformarea societății în altă formă juridică de organizare etc.</i>
Analiza sporului creșterii capitalului social	<ul style="list-style-type: none"> • Elaborarea și fundamentarea deciziilor privind efectuarea investițiilor în acțiunile societății pe acțiuni. • Pregătirea informațiilor pentru adunarea generală a acționarilor. • Urmărirea concordanței deciziilor de afaceri ale conducerii societății pe acțiuni cu interesele acționarilor.
Analiza sporului creșterii capitalului propriu	<ul style="list-style-type: none"> • Aprecierea raționalității atragerii creditelor de către societățile pe acțiuni și la acceptarea sau refuzul cererii de credit din partea creditorilor. • Identificarea oportunităților de dezvoltare a activității societății pe acțiuni. • Aprecierea corespunderii principiului continuității activității societății pe acțiuni.
Analiza rentabilității capitalului acționar ordinar	<ul style="list-style-type: none"> • Aprecierea calității managementului activității operaționale ale societății pe acțiuni. • Optimizarea structurii surselor de finanțare. • Luarea deciziilor privind majorarea capitalului social.
Analiza rentabilității capitalului propriu	<ul style="list-style-type: none"> • Aprecierea performanțelor financiare ale societății pe acțiuni. • Evaluarea riscului financiar la care se supune societatea pe acțiuni și acționarii. • Luarea deciziilor cu privire utilizarea profitului net pentru plata dividendelor.
Analiza rotației capitalului propriu	<ul style="list-style-type: none"> • Evaluarea societății pe acțiuni în scopul privatizării, acționării, vânzării etc. • Aprecierea asigurării și menținerii echilibrului financiar. • Elaborarea deciziilor de finanțare.
Analiza rotației capitalului social	<ul style="list-style-type: none"> • Adoptarea deciziilor cu privire la procurarea, păstrarea sau vânzarea acțiunilor. • Fundamentarea deciziilor privind modificarea capitalului social.
Analiza efectelor economico-financiare ale modificării vitezei de rotație a capitalului propriu	<ul style="list-style-type: none"> • Optimizarea structurii surselor de finanțare. • A evalua răspunderea sau gestiunea managerială. • Pronosticul mărimii capitalului propriu în cadrul elaborării planului de afaceri etc.
Analiza rezultatului pe acțiune	<ul style="list-style-type: none"> • Evaluarea rezultatului pe acțiune în condițiile emisiunii suplimentare de acțiuni

de bază	<p>ordinare din contul aporturilor bănești ale acționarilor și pe seama capitalului propriu, anulării acțiunilor de tezaur, consolidării acțiunilor ordinare, convertirii acțiunilor preferențiale în acțiuni ordinare etc.</p> <ul style="list-style-type: none">• Aprecierea capacității societății pe acțiuni de a finanța activitatea pe termen lung din sursele interne.• Estimarea prețului de piață al acțiunii și veniturilor viitoare generate de o acțiune.• Fundamentarea politicii de dividende promovate de societatea pe acțiuni.
Analiza rentabilității unei acțiuni ordinare	<ul style="list-style-type: none">• Luarea deciziilor privind cumpărarea, păstrarea sau vânzarea acțiunilor ordinare.• Supravegherea activității societății pe acțiuni în scopul protejării intereselor acționarilor.• Fundamentarea condițiilor emisiunii suplimentare de acțiuni și întocmirea prospectului ofertei publice.

Sursa: elaborat de autor

Din punctul de vedere al autorului, în procesul activității economico-financiare a societății pe acțiuni, informația oferite de analiza capitalului propriu poate să realizeze o serie de funcții, principalele fiind prezentate în figura 2.

Figura 2. Funcțiile informațiilor oferite de analiza capitalului propriu

Sursa: elaborat de autor

Considerăm, că funcțiile informațiilor oferite de analiza capitalului propriu sunt strâns legate, depind una de alta și permit a evidenția rolul și locul temei cercetate în procesul conducerii entității.

În opinia noastră, funcția de bază a analizei în cauză constă în oferirea informațiilor veridice utilizatorilor pentru elaborarea, fundamentarea și adoptarea unor decizii economice optime.

De remarcat, că calitatea deciziilor este determinată într-un mod esențial de raționalitatea lor, care, la rândul ei, depinde de cantitatea și calitatea informației folosite în acest scop, de precizia cu care sunt interpretate elementele informaționale, de gradul de modernitate al metodelor, procedeele și tehnicilor de calcul folosite în culegerea și prelucrarea datelor și în mod deosebit, de nivelul de pregătire profesională, de personalitatea conducătorilor entității.

În **concluzie** subliniem, că în procesul alegerii strategiei de dezvoltare a entității, căutării surselor de finanțare a activității economico-financiare, trebuie profund conștientizată importanța obținerii informațiilor adecvate privind capitalul propriu.

În acest context, în condițiile globalizării pieții de capital, informația privind formarea și utilizarea capitalului propriu a devenit un factor decisiv al succesului. Au avantaje competitive acele entități care înregistrează succese în crearea, prelucrarea și distribuirea informației, dar și în transformarea informației în cunoștințe

De remarcat, că pentru a-și valorifica în mod optim șansele pe piața de capital internațională, societățile pe acțiuni din Republica Moldova au nevoie, în prealabil, de informații relevante permițându-le să determine în mod obiectiv ce rezistență vor întâmpina și ce dificultăți vor trebui să fie depășite pentru a vinde acțiunile investitorilor străini. Oferirea informațiilor, de analiza capitalului propriu, veridice, complete și puse la dispoziție, la momentul oportun, influențează, în mod direct, calitatea deciziilor economice.

BIBLIOGRAFIE:

1. Anca Maria Hristea. Analiza economică și financiară a activității întreprinderii. De la instituție la știință. Volumul 1. Ed. a II-a. București: Economică, 2015. 256 p.
2. Legea privind societățile pe acțiuni. Nr.1134-XIII din 02.04.97. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.38-39/332 din 12.06.1997; Disponibil: <http://cnpf.md/md/leginorm/>
3. Vâlceanu Gh., Robu V., Georgescu N. Analiză economico-financiară. Ediția a 2-a. București: Economică, 2005. 448 p.
4. Ковалев В.В., Ковалев Вит.В. Анализ баланса, или как понимать баланс. 3-е издание. Москва: Проспект, 2014. 784 с.

CONSIDERAȚII PRIVIND CONTABILITATEA CHELTUIELILOR ÎN ORGANIZAȚIILE NECOMERCIALE

Elena TABAN¹

Abstract. *The activities of non-profit organizations (NPO) generates various expenditures, which can be classified into four main categories: expenditures related to special purpose funds, other expenditures (excluding expenses from economic activity), economic activity expenses and income tax expense.*

The purpose of the research is to analyze problematic issues and to formulate recommendations on improving accounting for expenditures in the NPO.

In this paper, recommendations are formulated to solve existing expenditure accounting problems, which relates to:

- classification of expenditure by destination and economic content;*
- recognizing and evaluating expenditure;*
- reflection of expenses in accounts;*
- disclosure of expenditure information in the financial statements.*

Key words: *expenditures, non-profit organizations, special purpose funds, accounting, accounts, financial statements.*

JEL CLASSIFICATION: M-41.

INTRODUCERE

Contabilitatea cheltuielilor în cadrul organizațiilor necomerciale (ONC) este unul din cele mai importante sectoare ale sistemului actual de colectare, prelucrare contabilă a informațiilor economico-financiare. Activitățile ONC generează diverse cheltuieli specifice domeniilor desfășurate. Contabilitatea cheltuielilor în ONC furnizează managementului decizional de orice nivel cei mai importanți indicatori cantitativ-valorici, care stau la baza întocmirii bugetelor generale și, în special, a bugetelor pe activități prognozate în diverse proiecte, programe, etc. Totodată, rezultatele analizei informațiilor din contabilitatea cheltuielilor servesc drept bază pentru determinarea indicatorilor de calitate a misiunilor speciale (proiecte, programe etc.) și a altor activități desfășurate de ONC, precum și pentru luarea deciziilor manageriale. În acest context, investigarea problemelor contabilității cheltuielilor ONC este actuală și prezintă interes atât sub aspect teoretic cât și practic. De asemenea necesită investigare și aspectele fiscale ale cheltuielilor, care nu sunt suficient soluționate și generează dificultăți în practică.

Contabilitatea cheltuielilor în ONC este reglementată de Legea contabilității și raportării financiare [3], Indicațiile metodice privind particularitățile contabilității în ONC [2], Planul general de conturi contabile [10] și SNC „Cheltuieli” [14].

Unele aspecte problematice ale contabilității și impozitării cheltuielilor în ONC au fost investigate în literatura de specialitate de către cercetătorii Nederița A. [5, 6, 7, 8,], Prisăcari T. [5, 11], Slobodeanu S. [13], Foalea L. [7].

Scopul cercetării constă în analiza aspectelor problematice și formularea recomandărilor privind perfecționarea contabilității cheltuielilor în ONC. Pentru realizarea acestui scop au fost stabilite următoarele obiective:

- investigarea criteriilor de clasificare a cheltuielilor;
- analiza problemelor aferente recunoașterii cheltuielilor;
- evaluarea diverselor elemente de cheltuieli;
- specificarea particularităților evidenței analitice și sintetice a cheltuielilor;
- aprecierea consecințelor fiscale ale operațiunilor generatoare de cheltuieli;

¹ Dr., conf. univ., Universitatea de Stat din Tiraspol, m. Chișinău, str. Iablocichin, 5, tel. +373-22-75-49-24, e-mail: etaban@mail.ru

- identificarea informațiilor privind cheltuielile care urmează a fi prezentate în situațiile financiare și rapoartele fiscale.

Metode de cercetare

Studiul este bazat pe analiza investigațiilor altor cercetători, generalizarea informațiilor din actele normative ce se referă la contabilitatea cheltuielilor în ONG, precum și elementele inerente disciplinelor economice – observarea, gruparea, selectarea, compararea, generalizarea etc. În cadrul cercetării s-a ținut cont de prevederile actelor normative care reglementează contabilitatea cheltuielilor în ONG.

Rezultate și discuții

În conformitate cu Indicațiile metodice privind particularitățile contabilității în organizațiile necomerciale (în continuare – Indicații metodice), cheltuielile ONG reprezintă cheltuieli suportate în procesul realizării activității statutare, inclusiv a misiunilor speciale și activității economice [2, pct. 5]. Această definiție trebuie interpretată în concordanță cu prevederile SNC „Cheltuieli”, potrivit cărora cheltuielile reprezintă diminuări ale beneficiilor economice înregistrate în perioada de gestiune sub formă de ieșiri, reduceri ale valorii activelor sau de creșteri ale datoriilor care contribuie la diminuări ale capitalului propriu (rezultatului financiar), altele decât cele rezultate din distribuirea acestuia proprietarilor [12, pct. 5].

Indicațiile metodice [2] clasifică cheltuielile ONG doar după surse de finanțare în următoarele 4 grupe principale:

- cheltuieli aferente mijloacelor cu destinație specială,
- alte cheltuieli (cu excepția cheltuielilor din activitatea economică),
- cheltuieli din activitatea economică, și
- cheltuielile privind impozitul pe venit.

În Indicațiile metodice nu este stabilit în mod desfășurat componența fiecărei grupe de cheltuieli. Ca urmare, ONG contabilizează unele și aceleași cheltuieli în mod diferit. Componența cheltuielilor pe grupe este prezentată în literatura de specialitate [8, Nedeșița A., 2018].

Această clasificare a servit drept bază pentru stabilirea nomenclatorului de conturi de evidență a cheltuielilor și a formatului Situației de venituri și cheltuieli ale ONG. În plus, clasificarea cheltuielilor după surse asigură respectarea principiului concordanței, potrivit căruia veniturile și cheltuielile se recunosc în aceeași perioadă de gestiune. Clasificarea nominalizată a fost prevăzută în anul 2015 până la operarea modificărilor în Codul Fiscal [1] referitoare la mijloacele desemnării procentuale.

Considerăm oportun, de a include în componența cheltuielilor ONG o grupă separată – „Cheltuieli aferente desemnării procentuale”. Evidențierea acestor cheltuieli într-o grupă separată este condiționată de cerințele și restricțiile privind utilizarea mijloacelor desemnării procentuale prevăzute în Codul Fiscal și alte acte normative. Informațiile privind cheltuielile desemnării procentuale sunt necesare, în special, pentru determinarea indicatorilor *Declarației cu privire la impozitul pe venit pentru organizațiile necomerciale* (forma ONG17)[9]. După părerea noastră, evidențierea grupei de cheltuieli menționate este importantă și, în general, asigură determinarea indicatorilor situațiilor financiare ale ONG. Totodată clasificarea nominalizată nu generează informații privind natura economică a cheltuielilor, care sunt necesare pentru analiza, controlul și evaluarea realizării misiunilor, proiectelor și obiectivelor propuse, precum și pentru întocmirea bugetelor pe programele, proiectele viitoare și stabilirea direcțiilor strategice prioritare. În acest context, recomandăm de a include suplimentar la clasificarea cheltuielilor după surse de finanțare, clasificarea acestora și după natura economică în următoarele grupe:

- cheltuieli materiale,
- cheltuieli cu personalul,
- cheltuieli de întreținere (arendă oficii, consum de energie, apă, canalizare, etc.), și
- cheltuieli pe activități desfășurate în cadrul proiectelor în derulare (misiuni speciale, conferințe, congrese, întruniri, studii și cercetări etc.).
- cheltuieli generale și administrative, etc.

O astfel de clasificare, stabilită preventiv în politicile contabile, va diminua volumul de lucru contabil necesar pentru calcularea indicatorilor situațiilor financiare și rapoartelor statistice, precum și a rapoartelor privind executarea bugetelor și a altor dări de seamă solicitate de către finanțatori. Aceste informații sunt necesare și importante pentru luarea deciziilor manageriale la toate nivelele de gestiune ale ONG.

Un aspect problematic, care apare la contabilizarea cheltuielilor, constă în recunoașterea și evaluarea acestora. Conform Indicațiilor metodice [2], cheltuielile trebuie recunoscute în baza contabilității de angajamente. Potrivit Legii contabilității și raportării financiare, această principiu prevede recunoașterea elementelor contabile pe măsura apariției acestora, indiferent de momentul încasării/plății de numerar sau al compensării sub altă formă [3, art. 6].

În opinia noastră, aplicarea contabilității de angajamente în ONG, nu este întotdeauna rezonabilă și corectă din punct de vedere economic. Astfel, aplicarea contabilității de angajamente la recunoașterea cheltuielilor aferente mijloacelor cu destinație specială poate genera probleme, dacă mijloacele finanțatorilor nu sunt permise în termenele stabilite. În astfel de situații, în contabilitate se vor înregistra preponderent cheltuielile și, ca urmare, nu se va asigura concordanța acestora cu veniturile. Pentru evitarea unor astfel de probleme recomandăm de a permite ONG utilizarea metodei de angajamente combinate cu metoda de casă. La aplicarea acestei metode costurile suportate până la primirea finanțării să fie contabilizate inițial ca cheltuieli anticipate cu decontarea ulterioară la cheltuieli curente pe măsura primirii mijloacelor de la finanțatori.

Cheltuielile recunoscute trebuie evaluate, adică exprimate în formă valorică. Potrivit SNC „Cheltuieli” [14, art. 14], cheltuielile se evaluează la:

- 1) valoarea contabilă a activelor ieșite;
- 2) costul efectiv al serviciilor prestate/lucrărilor executate;
- 3) suma retribuțiilor calculate efectiv personalului, suma contribuțiilor de asigurări sociale de stat obligatorii și primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală aferente;
- 4) suma amortizării calculate și deprecierea activelor imobilizate;
- 5) suma provizioanelor constituite;
- 6) costul serviciilor primite etc.

Informațiile privind cheltuielile ONG trebuie confirmate prin documente primare. Legea contabilității și raportării financiare definește cerințele față de documentele primare și interzice deținerea de către entitate a activelor cu orice titlu, înregistrarea surselor de proveniență a acestora și a faptelor economice fără documentarea și reflectarea acestora în contabilitate. Documentele primare se întocmesc în timpul efectuării (producerii) faptelor economice, pe formulare tipizate de documente primare aprobate de Ministerul Finanțelor și alte autorități publice sau elaborate și aprobate de conducerea entității. Documentele primare întocmesc atât pe suport de hârtie, cât și în formă electronică au aceeași putere juridică [3, art. 6].

Informațiile din documentele primare se generalizează în conturi contabile de evidență a cheltuielilor în ONG, care conform Planului general de conturi contabile [10] cuprind:

- 716 „Cheltuieli aferente mijloacelor cu destinație specială”;
- 717 „Alte cheltuieli (cu excepția cheltuielilor din activitatea economică)”;
- 718 „Cheltuieli din activitatea economică”;
- 731 „Cheltuieli privind impozitul pe venit”.

În Planul general de conturi contabile nu sunt prevăzute subconturi la conturile sus-menționate. Recomandăm în scopul raționalizării lucrului contabil utilizarea subconturilor/conturilor analitice la conturile 716, 717, 718 prezentate în tabelul 1. Nomenclatorul subconturilor se va stabili individual de fiecare ONG în Planul de conturi de lucru, care trebuie să fie aprobat și anexat la politicile contabile.

Tabelul 1
Nomenclatorul subconturilor/conturilor analitice aferente cheltuielilor în ONC

Codul	Denumirea contului sintetic, subcontului/contului analitic
716	Cheltuieli aferente mijloacelor cu destinație specială
7161	Cheltuieli operaționale pe proiect/program/buget nr. 1/2018
71611	<i>Cheltuieli de personal (personalul încadrat în desfășurarea proiectului)</i> 716111 Cheltuieli privind remunerarea muncii 716112 Cheltuieli privind contribuțiile de asigurări sociale (CASS) 716113 Cheltuieli privind asigurările medicale (PAM)
71612	<i>Cheltuieli privind deplasările</i> 716121 Cheltuieli cu deplasările în afara țării 716122 Cheltuieli cu deplasările în țară
71613	<i>Cheltuieli privind activitatea 1 (de exemplu un seminar tematic)</i> 716131 Cheltuieli privind materialele distribuite participanților 716132 Cheltuieli cu personalul (experți, formatori), inclusiv CASS, PAM 716133 Cheltuieli de deplasare a participanților (cazare, transport, diune, etc.)
71614	<i>Cheltuieli privind activitatea 2, 3 etc.</i>
71615	Alte cheltuieli, conform bugetului proiectului/programului, bugetului nr. 1/2018etc.
7162	Cheltuieli operaționale pe proiect/program/buget nr. 2, 3, n/2018
716n+1	Cheltuieli generale și administrative aferente mijloacelor cu destinație specială
717	Alte cheltuieli (cu excepția cheltuielilor din activitatea economică)
7171	Cheltuieli privind lipsurile și pierderile din deteriorarea activelor imobilizate și circulante
7172	Cheltuieli privind decontarea creanțelor compromise
7173	Cheltuieli privind alte operațiuni care nu sînt legate de misiuni speciale sau activități economice statutare concrete
718	Cheltuieli din activitatea economică
7181	<i>Costul vânzărilor</i> 71811 Valoarea contabilă a bunurilor vândute 71812 Costul serviciilor prestate (inclusiv arenda) 71813 Costul lucrărilor executate 71814 Alte costuri aferente vânzărilor de bunuri și servicii, etc.
7182	Cheltuieli din diferențele nefavorabile de curs valutar și de sumă
7183	Cheltuielile aferente altor operațiuni din activitatea economică

Sursa: Elaborat de autor

Conturile de evidență a cheltuielilor, prevăzute în actele normative, nu asigură obținerea informațiilor referitoare la cheltuielile aferente mijloacelor desemnării procentuale utilizare. În scopul optimizării lucrului contabil, recomanăm introducerea în Planul General de conturi contabile [10] a unui cont sintetic separat pentru evidența *cheltuielilor aferente desemnării procentuale*. La acest cont propunem deschiderea următoarelor subconturi:

- *Cheltuieli aferente mijloacelor desemnării procentuale utilizate pentru susținerea activităților de utilitate publică;*
- *Cheltuieli aferente mijloacelor desemnării procentuale utilizate pentru acoperirea cheltuielilor administrative.*

Aceste subconturi sunt necesare pentru controlul utilizării sumelor desemnării procentuale, precum și întocmirea *Raportului financiar privind modul de utilizare a sumelor de desemnare procentuală* anexat la Declarația cu privire la impozitul pe venit pentru organizațiile necomerciale (forma ONG17) [9, anexa1D]. Astfel, potrivit Regulamentului cu privire la mecanismul desemnării procentuale [12, pct. 27] ONC pot utiliza mijloacele desemnării procentuale pentru acoperirea cheltuielilor administrative în următoarea mărime din suma totală a mijloacelor permise:

- a) 50% – dacă suma obținută este de până la 50000 lei inclusiv;
- b) 40% – dacă suma obținută este mai mare 50000 și nu depășește 100000 lei;
- c) 30% – dacă suma obținută este mai mare de 100000 și nu depășește 500000 lei; și
- d) 25% – dacă suma obținută este mai mare de 500000 lei.

În procesul desfășurării activității ONG pot apărea obligații fiscale privind impozitul pe venit. În conformitate cu legislația fiscală, ONG sunt scutite de impozitul pe venit. Totodată, în anumite cazuri, ONG trebuie să calculeze și să achite la buget impozitul pe venit. În particular, acest impozit se aplică de la:

- mijloacele cu destinație specială utilizate contrar destinației,
- sumele desemnării procentuale neutilizate sau neincluse în rapoartele fiscale;
- amenzile și alte sancțiuni pentru nerespectarea prevederilor actelor normative;

Impozitul pe venit calculat se va contabiliza ca majorare a cheltuielilor privind impozitul pe venit și a datoriilor față de buget. De menționat, că suma cheltuielilor privind acest impozit se reflectă în situația de venituri și cheltuieli, precum și în Declarația cu privire la impozitul pe venit pentru organizațiile necomerciale (forma ONG 17) [9] în mărime totală, ceea ce nu este suficient pentru luarea deciziilor manageriale și economice de către utilizatori. În acest context propunem, informațiile privind impozitul pe venit, să fie prezentate în Nota explicativă la situațiile financiare ale ONG separat, în funcție de motivul apariției (utilizarea mijloacelor cu destinație specială contrar destinației; aplicarea amenzilor, penalităților, etc) și măsurile întreprinse sau care urmează a fi luate pentru evitarea unor astfel de situații în viitor.

Informațiile din conturile de evidență a cheltuielilor se generalizează în situațiile financiare. În acest scop în Indicațiile metodice este prevăzută Situația de venituri și cheltuieli care se întocmește conform unui formular tipizat. În această situație cheltuielile sunt grupate în funcție de sursa de finanțare în 4 grupe:

- cheltuieli aferente mijloacelor cu destinație specială;
- alte cheltuieli (cu excepția cheltuielilor din activitatea economică);
- cheltuieli din activitatea economică;
- cheltuieli privind impozitul pe venit.

Componenta și schemele de formule contabile aferente cheltuielilor ONG sunt expuse detaliat în unele publicații din edițiile periodice (8, Nedeșta A., 2018).

De relevant, că indicatorii menționați nu reflectă toate categoriile de cheltuieli specifice ONG și în special, a cheltuielilor aferente mijloacelor desemnării procentuale. În scopul asigurării utilizatorilor cu informații complete privind cheltuielile, propunem de introdus în situația de venituri și cheltuieli un indicator suplimentar – „Cheltuieli aferente desemnării procentuale”. Acest indicator va reflecta rulajul debitor al contului propus de evidență a cheltuielilor nominalizate și se va lua în calcul la determinarea excedentului (deficitului) aferent mijloacelor desemnării procentuale.

Indicatorii din situația de venituri și cheltuieli au un caracter general și nu asigură informații suficiente pentru luarea deciziilor de către diferite grupe de utilizatori. În vederea soluționării acestor probleme recomandăm de a întocmi în componența notei explicative o anexă privind clasificarea cheltuielilor după conținutul economic, precum și prezentarea informațiilor detaliate aferente categoriilor de cheltuieli prevăzute în situația de venituri și cheltuieli.

CONCLUZII

Generalizând cele expuse, subliniem că contabilitatea cheltuielilor constituie unul dintre cele mai dificile și importante sectoare de evidență a oricărei ONG. În cadrul acestui sector se formează un șir de indicatori, care servesc drept bază pentru: elaborarea bugetelor, determinarea obligațiilor fiscale și luarea deciziilor economice și manageriale de către toate categoriile de utilizatori de informații. Problemele contabilității cheltuielilor ONG nu sunt investigate suficient și sub aspect complex în literatura de specialitate.

Reglementările contabile actuale prevăd clasificarea cheltuielilor doar după surse de finanțare, ceea ce generează dificultăți la obținerea informațiilor necesare utilizatorilor de informații. În plus, aceste reglementări nu stabilesc componența fiecărei grupe de cheltuieli.

În Planul general de conturi contabile nu sunt prevăzute subconturi la conturile de evidență a cheltuielilor ONG, precum și conturi de evidență a cheltuielilor aferente desemnării procentuale. De

asemenea, legislația în vigoare nu reglementează modul de contabilizare a cheltuielilor mijloacelor desemnării procentuale, ceea ce îngreunează controlul utilizării acestora și calcularea indicatorilor din rapoartele fiscale.

Situațiile financiare ale ONG prevăd indicatori privind cheltuielile grupate după sursele de finanțare, ceea ce nu asigură obținerea informațiilor necesare pentru gestionarea eficientă a ONG.

În scopul modernizării contabilității cheltuielilor în ONG, propunem:

- stabilirea componenței fiecărei grupe de cheltuieli și clasificarea suplimentară a acestora după conținutul economic;
- utilizarea metodei de angajamente combinată cu metoda de casă;
- costurile suportate până la primirea finanțării, să fie contabilizate inițial în contul cheltuielilor anticipate, cu decontarea ulterioară la cheltuieli curente, pe măsura primirii mijloacelor de la finanțatori;
- introducerea subconturilor și a conturilor analitice de evidență a cheltuielilor, precum și a unui cont separat pentru contabilizarea cheltuielilor aferente desemnării procentuale;
- întocmirea unei anexe la situația de venituri și cheltuieli, în care să fie prezentate informații privind clasificarea cheltuielilor după conținutul economic.

Implementarea propunerilor nominalizate va asigura obținerea unor informații credibile, transparente, relevante și comparabile, care vor servi drept bază de luare a deciziilor la toate nivelele de gestiune ale ONG.

BIBLIOGRAFIE

1. Codul fiscal al Republicii Moldova nr. 1163–XII din 24.04.1997, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=326971>.
2. Indicațiile metodice privind particularitățile contabilității în organizațiile necomerciale, aprobate prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr. 188/2014, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=349175>.
3. Legea contabilității și raportării financiare nr. 287 din 15.12.2017, Monitorul Oficial al RM nr.1-6 din 05.01.2018, în vigoare din 01.01.2019, <http://lex.justice.md/md/373601/>.
4. [Legea cu privire la asociațiile obștești nr.837-XIII din 17.05.1996, http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=325424](http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=325424).
5. Nederița A., Prisacar T. Particularitățile managementului financiar și contabilității în organizațiile necomerciale. Ghid practico-metodic. – Chișinău: Bonss Office, 2015.
6. Nederița A., Taban E. Noile indicații metodice privind particularitățile contabilității în organizațiile necomerciale: conținutul de bază și modul de implementare. Rev. Contabilitate și audit, nr. 6, 2015. pag. 36-53.
7. Недерица А., Фоаля Л. Об учете сумм процентного отчисления. Rev. Contabilitate și audit, nr.2, 2018, pag. 82-84.
8. [Nederița A. Corespondența conturilor privind contabilitatea cheltuielilor în organizațiile necomerciale. Rev. Contabilitate și Audit, nr. 08, 2018, pag. 73-82.](#)
9. Ordinul Ministerului Finanțelor privind aprobarea formularului tipizat al Declarației cu privire la impozitul pe venit pentru organizațiile necomerciale nr. 08 din 15.01.2018, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=374017>.
10. Planul general de conturi contabile, aprobat prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr. 119 din 06.08.2013, <http://mf.gov.md/ro/content/planul-general-de-conturi-contabile-aprobat-prin-ordinul-nr119>.
11. Prisacar T. Опыт представления новой Декларации о подоходном налоге для НКО: выводы и предложения. Rev. Contabilitate și audit, nr. 5, 2018, pag. 80-85.
12. Regulamentul cu privire la mecanismul desemnării procentuale, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1286 din 30.11.2016,
13. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=367801>.
14. Slobodeanu S. Modul de completare a Declarației cu privire la impozitul pe venit (forma ONG 17) pentru anul 2017 de către ONG. Rev. Contabilitate și audit, nr. 2, 2018, pag. 73-81.
15. Standardul Național de Contabilitate „Cheltuieli”, aprobat prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr. 108/2013, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=349175>.

СЧЕТА КАК ВАЖНЫЙ ЭЛЕМЕНТ СИСТЕМЫ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА

Василий ЩЕРБАТЮК¹

***Abstract.** An important element of modern accounting systems of all countries of the world are accounts. They are the most important source of the most complete and reliable information for the preparation of financial statements, as well as the development and adoption of optimal, sound management decisions, which determines the relevance and practical importance of this article.*

It gives a brief description of the accounts of accounting and reveals their importance in the information support of crisis management of economic entities of the market economy. Some provisions of the modern theory and the General Chart of Accounts are critically examined and evaluated, proposals for their further development and improvement in the context of the transition to the International Financial Reporting Standards have been introduced and justified.

The general scientific methods of cognition are used: comparison, analysis, synthesis, induction, deduction, abstraction, grouping, modeling, logical and systemic approaches.

***Key words:** accounts, their types, system and Plans, operational field, subaccounts, double entry, types of accounting entries.*

JEL CLASSIFICATION: M 41

Одной из важных экономических наук является бухгалтерский учет. Новый Закон Республики Молдова «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности», принятый Парламентом 15 декабря 2017 г. и введенный в действие с 1 января 2019 г., определяет его как «комплексная система сбора, идентификации, группировки, обработки, отражения, обобщения и представления информации об элементах бухгалтерского учета» [1], к которым относятся активы, собственный капитал, обязательства, доходы, затраты, расходы и экономические факты субъектов.

В рыночных условиях хозяйствования и конкуренции бухгалтерский учет является основным источником достоверной экономической информации для внутренних и внешних пользователей с целью исчисления и оценки различных показателей, выработки и принятия обоснованных оптимальных управленческих решений. Его объективную необходимость и важную роль отмечали многие известные зарубежные и отечественные экономисты в разное время. Так французский теоретик и практик менеджмента А. Файоль в 1916 г. писал, что «хорошее счетоводство – простое и ясное, дающее точное представление о работе предприятия и ее условиях – является могущественным средством управления» [15, с. 11]. По мнению немецкого экономиста-историка В. Зомбарта, высказанному в 1919 г., «нельзя представить существование капитализма без двойной бухгалтерии: эти два феномена связаны также тесно, как форма и содержание» [5, с. 74]. Американский лауреат Нобелевской премии в области экономики П. Самуэльсон, 1964 г.: XX век – «это век машин. Но он является также веком учета. Некоторые познания в области учета и отчетности стали первой необходимостью» [12, с. 112]. Молдавский доктор хабилитат экономики профессор А. Недерица (2000 г.) полагает, что «бухгалтерский учет призван обеспечивать объективной и достоверной информацией ... все группы пользователей» [8, с. 3]. А российский доктор экономических наук профессор М. Л. Пятов недавно, в 2016 г., высказал следующие оригинальные идеи: «будучи языком хозяйственной жизни, системой символического представления ее фактов, бухгалтерский учет объективно приобретает роль ее философии».

¹ Доктор экономических наук, конференциар университетар,
Европейский университет Молдовы, Республика Молдова, г. Кишинев, ул. Г. Яблочкина 2/1
E-mail: v.scerbatiuc@mail.ru

... Бухгалтерский учет – это, несомненно, великое искусство представления реалий хозяйственной жизни» [11, с. 1 и 9].

Важным элементом системы бухгалтерского учета являются счета. Они представляют собой способ группировки и текущего отражения однородных по экономическому содержанию активов, капитала, обязательств, доходов, расходов и затрат предприятий.

Счета бухгалтерского учета являются признаками классификации и носителями учетной информации, а также способом ее получения. Они представляют вторую стадию учетного процесса: документы → счета → баланс, важнейший и практически единственный источник наиболее полной и достоверной информации для составления различных форм финансовой отчетности.

Украинские доктор экономических наук профессор Н. М. Малюга и кандидат экономических наук доцент Е. П. Боримская, мы считаем, обоснованно отмечают «отсутствие единого подхода к пониманию сущности и предназначения счетов бухгалтерского учета» [6, с. 42] и утверждают, что «понятие счета следует рассматривать с теоретической точки зрения как один из элементов метода бухгалтерского учета, с точки зрения практического использования – прием отражения, группировки и сохранности данных об экономически однородных учетных объектах, позволяющий их идентифицировать в интересах управления, с дидактической стороны – как знаковую, логико-математическую модель отражения состояния и изменений в составе однородной части имущества, капитала, обязательств, доходов, расходов, финансовых результатов, адекватно отражающую хозяйственную деятельность предприятия» [6, с. 48-49].

Бухгалтерские счета открываются на каждый учетный объект и отражают изменение (увеличение или уменьшение) таких объектов. Между объектами и счетами бухгалтерского учета существует причинно-следственная связь. Объекты бухгалтерского учета первичны, а его счета вторичны, т. е. появление новых учетных объектов вызывает необходимость (является причиной) введения новых бухгалтерских счетов и разработки их Плана (рис. 1).

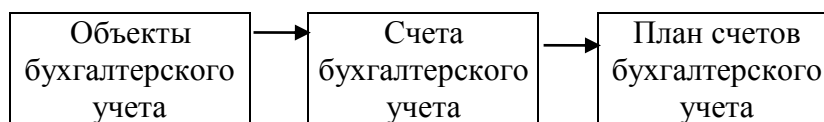

Рис. 1. Причинно-следственная связь между объектами и счетами бухгалтерского учета

Источник: авторская разработка

Бухгалтерские счета тесно связаны между собой и образуют единую информационную систему. Каждый счет – это органическая часть этой системы. Один счет сам по себе существовать не может. Система счетов бухгалтерского учета составляет содержание Главной книги.

По мнению российского доктора экономических наук профессора В. Ф. Паляя, которое мы разделяем, «каждый счет по структуре сложен. Он состоит из многих элементов, что позволяет каждый счет считать системой» [9, с. 65]. На основании этого можно сделать вывод о том, что система бухгалтерского счета включает различные системы более низкого порядка.

Счета бухгалтерского учета тесно связаны со всеми элементами его метода:

- ~ счета открываются на основе данных баланса, а сальдо счетов обобщаются в нем;
- ~ двойная запись регламентирует правила записи экономической информации на счетах;
- ~ документация является основанием для отражения операций на счетах;
- ~ инвентаризация обеспечивает достоверность данных, отражаемых на счетах;
- ~ оценка обеспечивает применение на счетах бухгалтерского учета единого денежного измерителя;

~ счета являются основой для калькуляции себестоимости продукции, работ и услуг;
~ данные, отраженные на счетах, используются для составления и проверки финансовой отчетности.

Счетам бухгалтерского учета посвящена отдельная статья 14 нового Закона Республики Молдова «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности», что свидетельствует о их большой важности и обязательном участии во всех учетно-экономических процессах. В ней отмечаются следующие два принципиальных положения:

1) субъекты, которые ведут бухгалтерский учет методом двойной записи, обязаны применять его счета;

2) перечень, характеристика и порядок применения этих счетов для субъектов, использующих Национальные стандарты бухгалтерского учета, устанавливаются в Общем плане счетов бухгалтерского учета. На его основе субъекты могут разработать Рабочие планы бухгалтерских счетов.

Точное и одновременное использование этих положений – один из факторов, положительно влияющих на организацию и методологию современного бухгалтерского учета, достоверность, сопоставимость и качество его информации.

Бухгалтерские счета являются одним из самых гениальных изобретений человечества. Используя их и двойную запись, имеется уникальная возможность описать все факты хозяйственной жизни по стройной системе, которая позволяет так унифицировать учет, что результаты деятельности предприятий формируются независимо от ее вида и их организационно-правовой формы и отраслевой принадлежности.

Кроме номера (кода), наименования, дебета, кредита, сальдо и оборотов, счета бухгалтерского учета имеют операционные поля и субсчета.

Операционное поле есть часть бухгалтерского счета, находящаяся между его начальным сальдо и оборотом. Оно имеется с дебетовой и кредитовой стороны счета и используется для отражения увеличения и уменьшения учитываемого объекта в результате осуществления хозяйственных операций.

Субсчета представляют собой дополнительные группировки объектов бухгалтерского учета в пределах соответствующих синтетических счетов. Они – промежуточные звенья между синтетическими и аналитическими счетами. Субсчета иногда называют счетами второго порядка, а синтетические счета – счетами первого порядка.

Количество субсчетов варьирует от 2 до 9. Так, например, счет № 221 «Коммерческая дебиторская задолженность» имеет три субсчета, счет № 411 «Долгосрочные кредиты банков» – четыре, счет № 512 «Краткосрочные займы» – шесть, а счет № 712 «Расходы на реализацию» – девять субсчетов.

Бухгалтерские счета с одним субсчетом не существуют, а без субсчетов имеются и в достаточно большом количестве, равном 75, что составляет чуть больше половины их общего количества (148).

Важным вопросом теории бухгалтерского учета является классификация его счетов. В этой связи известный российский ученый доктор экономических наук профессор Я. В. Соколов, в частности, пишет: «по виду сальдо необходимо выделять счета, имеющие дебетовые сальдо и показываемые в активе баланса (иногда их ошибочно называют активными), и счета, имеющие кредитовое сальдо и показываемые в пассиве баланса (иногда их ошибочно называют пассивными). Ошибочность терминов в данном случае связана с двумя обстоятельствами: 1) выделяется неясная группа активно-пассивных счетов, т.е. счетов, у которых в одни отчетные периоды сальдо дебетовое, а в другие – кредитовое; 2) в сущности, все счета, с которыми работает бухгалтер, ... активно-пассивные» [14, с. 299].

И далее он подробно поясняет, что «в теории двух рядов счетов ... выделяют счета активные и пассивные, однако при этом никогда не знают, куда отнести счета расчетов – активно-пассивные. На самом деле должны существовать только активно-пассивные счета, именно они составляют ядро всей теории двойной записи, основное следствие которой

гласит: сумма дебетовых оборотов всегда равна сумме кредитовых оборотов (постулат Пачоли). Однако если хотя бы в одном счете дебетовые обороты превышают кредитовые или наоборот, то неизбежно наличие хотя бы одного несбалансированного счета. Как правило, таких счетов большинство, и о сбалансированности речь может идти только относительно всего множества счетов, т.е. всей их системы в целом. Отсюда ясно, что каждый счет может иметь как дебетовое, так и кредитовое сальдо. Но в этом случае возникает вопрос о таких счетах, как «Товары» или «Уставный фонд». Старая юридическая теория объясняла эти явления лучше новой. «Товары» – это не активный, а активно-пассивный счет, только в нем итог дебетового оборота всегда больше кредитового. Так же, но в обратном значении этого положения, можно охарактеризовать счет «Уставный фонд». Таким образом, применяя старую терминологию балансовой школы, счета активные и пассивные – это частные случаи счетов активно-пассивных» [14, с. 321].

Счета бухгалтерского учета открываются для отражения (записи) изменений (увеличений и одновременно уменьшений) учитываемых объектов в результате совершения хозяйственных операций, осуществляемых на предприятиях рыночной экономики, (фактов хозяйственной жизни). Эти изменения отражаются по дебету одного и кредиту другого бухгалтерского счета в одинаковой сумме, что составляет суть двойной записи (двойственного отражения).

Счета бухгалтерского учета и записи по их дебету или кредиту определяются в строгой логической последовательности, включающей следующие этапы:

- ✓ уясняется экономическое содержание хозяйственной операции;
- ✓ выявляются объекты бухгалтерского учета, которые изменились (увеличились и одновременно уменьшились) в результате совершения данной операции;
- ✓ определяются счета, на которых учитываются эти объекты;
- ✓ устанавливаются виды этих счетов (активный, пассивный) и изменения объектов (увеличение и уменьшение) по их дебету и кредиту;
- ✓ дается бухгалтерская проводка (ее иногда называют еще и счетной формулой), т. е. указываются дебетуемый и кредитуемый счета.

Счета бухгалтерского учета и двойная запись тесно связаны между собой и не могут существовать одно без другого. Но они – разнопорядковые понятия. Счета бухгалтерского учета, как например, и документы, журналы-ордера, балансы, являются носителями учетно-экономической информации. Двойная же запись – это определенное действие, операция с учетно-экономической информацией на бухгалтерских счетах.

Своеобразную трактовку двойной записи хозяйственных операций на счетах бухгалтерского учета дают американские экономисты Э. С. Хендриксен и М. Ф. Ван Бреда. «Понятие двойственности, которое так часто используется для оправдания двойной записи, – пишут они, – просто требует, чтобы были признаны и отражены в учете две стороны одной операции. Это можно легко сделать как в одной колонке, используя знаки «+» и «-», так и в двух колонках, одна из которых называется «дебет», а другая – «кредит». Например, при покупке товаров можно просто поместить положительное число в колонку счета «Товары» и отрицательное число записать в колонку счета «Касса». При этом нет смысла говорить об одновременном дебетовании одного и кредитовании другого счета. К чему эти сложности? Любопытно, что изобретатели бухгалтерского учета, оперируя такими понятиями, как «касса», «капитал», «расходы», не имели представления об отрицательных числах. Отрицательные числа были известны науке, но даже в 1544 г. их считали абсурдными и надуманными. До XVII в. их не использовали даже в математике [3, с. 13-14]. Т-счет появился только для того, чтобы показать увеличение на одной стороне, а уменьшение – на другой. Баланс достигался путем применения техники «вычитания меньшей противоположности», или, по словам Пачоли, «путем осмотра, кто победил – дебет или

кредит» [4, с. 84]. Другими словами, весь механизм «дебет-кредит» представляет собой остроумное решение несуществующей проблемы!» [16, с. 32-33].

Наше исследование современной учетной теории и практики показывает, что в них может использоваться большое количество (несколько тысяч) бухгалтерских проводок. Это убедительно показали доктора хабилитаты экономики профессора В. Букур и А. Недерица, доктор экономики конференциар университетар А. Граур и др. в своих работах [2, 7 и др.]. Однако все множество бухгалтерских проводок, по нашему мнению, можно свести к следующим шести типам (табл. 1). Их знание имеет немаловажное методологическое значение, так как способствует правильному установлению корреспондирующих счетов, достоверности учетно-экономической информации и финансовой отчетности.

Таблица 1. Типы бухгалтерских проводок

№ п/п	Счета бухгалтерского учета	
	дебетуемые	кредитуемые
1	Активный	Активный
2	Активный	Пассивный
3	Пассивный	Пассивный
4	Пассивный	Активный
5	Забалансовый	–
6	–	Забалансовый

Источник: авторская разработка

Важно отметить, что из одной и той же совокупности счетов бухгалтерского учета можно построить несколько различных Планов счетов. Это означает, что их формирование должно быть основано на всестороннем изучении всех элементов системы бухгалтерских счетов, сущности и законов связи между ними.

Содержание Плана счетов бухгалтерского учета обусловлено предъявляемыми к нему требованиями. Модель хозяйственного механизма, построенная с помощью системы счетов бухгалтерского учета, должна точно фиксировать происходящие в экономике хозяйственные процессы как на микро-, так и на макроэкономическом уровне. План счетов, являясь важным нормативным документом, оказывает влияние на организацию всего бухгалтерского учета и содержит обязательную для применения в хозяйстве номенклатуру синтетических счетов.

План счетов обеспечивает всестороннее, взаимосвязанное и единообразное отражение однородных фактов хозяйственной деятельности. Как директивный документ, он обеспечивает единую экономическую характеристику счетов вне зависимости от вида деятельности и тем самым – единство методологии бухгалтерского учета. Это позволяет упростить разработку методических указаний и положений по учету и отчетности, предусмотреть в них единообразные схемы отражения одних и тех же хозяйственных операций в разных отраслях.

План счетов – это учетная модель, которая дает описание логической структуры информационной системы бухгалтерского учета, ее концептуальную схему. Элементами такой системы являются информационные сообщения о свершившихся в масштабе организации фактах хозяйственной деятельности, отраженных в бухгалтерском учете, иначе – учетные записи. План счетов раскрывает порядок разложения всей массы этих записей на устойчивые группы. Он указывает на возможные информационные сообщения, характеризует их атрибуты и взаимосвязи. План счетов выступает в качестве структуры, в которую могут быть помещены конкретные значения учетных записей. Иными словами, План счетов бухгалтерского учета – это логическая схема группировки и регистрации фактов хозяйственной деятельности предприятий.

Изначально Планы счетов бухгалтерского учета составлялись на каждом предприятии самостоятельно. Этот порядок до сих пор сохранился в англоязычных странах. Однако преобладает тенденция использования единых (типовых) для всей страны Планов счетов.

В Республике Молдова в настоящее время используются следующие типовые Планы счетов бухгалтерского учета:

- 1) Общий план счетов бухгалтерского учета;
- 2) План счетов бухгалтерского учета в лицензированных банках;
- 3) План счетов бухгалтерского учета в бюджетной системе.

Кроме того, субъекты, применяющие Международные стандарты финансовой отчетности, на их основе самостоятельно разрабатывают и затем постоянно используют в своей учетной практике Рабочие планы счетов бухгалтерского учета в соответствии с этими нормативными актами.

Общий план счетов бухгалтерского учета разработан на основе Национальных стандартов и других нормативных актов по бухгалтерскому учету, а также классификации счетов по экономическому содержанию, утвержден и введен в действие с 1 января 2014 г. приказом министра финансов Республики Молдова № 119 от 6 августа 2013 г. и позднее дополнен в соответствии с двумя другими его приказами. Он является единым и обязательным к применению для всех субъектов, которые ведут бухгалтерский учет методом двойной записи (кроме тех, что применяют Международные стандарты финансовой отчетности, и публичных учреждений).

Общий план счетов бухгалтерского учета представляет собой информационную модель развития и основу формирования информационных систем субъектов рыночной экономики. Он является сложной иерархической структурой и включает следующие элементы (рис. 2).

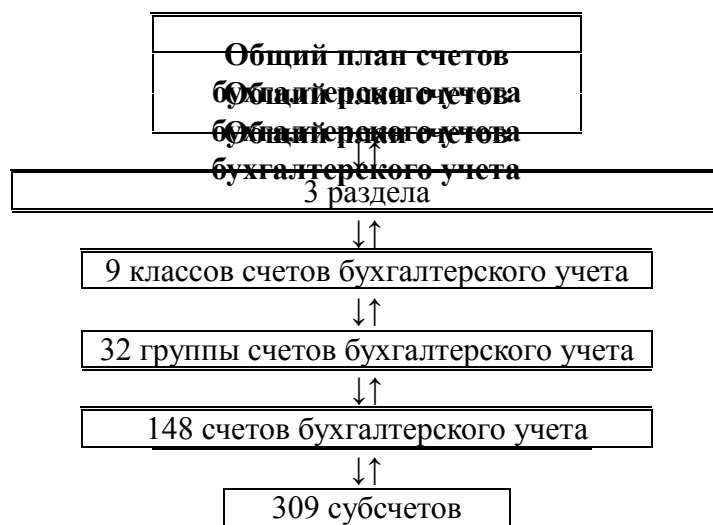

Рис. 2. Краткая схема Общего плана счетов бухгалтерского учета

Источник: авторская разработка

Важно отметить, как называются аналогичные нормативные акты других стран:

- План счетов бухгалтерского учета финансово-хозяйственной деятельности организаций – Российская Федерация;
- Типовой план счетов бухгалтерского учета – Республики Беларусь и Казахстан;
- План счетов бухгалтерского учета активов, капитала, обязательств и хозяйственных операций предприятий и организаций – Украина;
- План счетов бухгалтерского учета финансово-хозяйственной деятельности хозяйствующих субъектов – Республики Таджикистан и Узбекистан;

- План счетов бухгалтерского учета финансово-хозяйственной деятельности субъектов предпринимательства, некоммерческих организаций (за исключением бюджетных учреждений) – Кыргызская Республика;
- План счетов бухгалтерского учета – Азербайджанская и Эстонская Республики;
- Единый план счетов бухгалтерского учета предприятий, предпринимательских обществ и организаций – Латвийская Республика;
- Общий план счетов бухгалтерского учета – Французская Республика и т.д.

На основании Общего плана счетов бухгалтерского учета и положений учетных политик субъекты при необходимости, исходя из особенностей своей деятельности, разрабатывают Рабочие планы счетов. При этом учитывается, что счета классов 1-7 являются обязательными, а счета классов 8-9 и субсчета всех классов Общего плана счетов имеют рекомендательный характер и применяются по мере необходимости, исходя из особенностей деятельности субъектов, требований по раскрытию учетной информации в финансовых отчетах и целей экономического контроля и анализа. Вместе с тем субъекты могут вводить в свои Рабочие планы счетов дополнительные субсчета всех классов и счета классов 8-9 Общего плана счетов в соответствии с информационными потребностями, но без его дублирования и искажения.

ВЫВОДЫ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

В современной теории и практике бухгалтерского учета существует объективная необходимость его счетов и двойной записи хозяйственных операций.

Для более глубокого познания и лучшего понимания счетов молдавского бухгалтерского учета важное значение имеет их деление на такие две группы:

счета, наименования которых полностью соответствуют наименованиям учитываемых на них объектов;

счета, наименования которых не соответствуют наименованиям учитываемых на них объектов.

Счета бухгалтерского учета в его теории для учебных целей представляются в виде схем (Т-моделей), а в учетной практике хозяйствующих субъектов (предприятий), т. е. в их бухгалтериях – в виде таблиц различных форм. Эти таблицы сильно отличаются от статистических и применяются для отражения разнообразных по своему содержанию хозяйственных операций. В них содержатся графы, предназначенные для записи отдельных элементов содержания хозяйственных операций: даты, порядкового номера, текста описания операции, количества, суммы и других аналогичных показателей.

На протяжении длительной истории развития бухгалтерского учета имеет место неправильное, не точное и не конкретное (сокращенное) название одного из его методов – двойная запись, а надо – двойная запись хозяйственных операций на счетах бухгалтерского учета.

Общий план счетов бухгалтерского учета, уже пятый год используемый многочисленными пользователями в Республике Молдова, не является идеальным и может быть усовершенствован. Его сравнение с аналогичными нормативными актами других стран (Российская Федерация, Украина, Республики Беларусь, Казахстан, Таджикистан, Узбекистан и др.) показывает, что он является одним из наиболее сложных как по форме, так и по содержанию [17].

Раздел II Общего плана счетов бухгалтерского учета называется «Перечень счетов бухгалтерского учета» и является фактически таблицей. Однако ее название не соответствует ее содержанию: в ней дан перечень классов и групп синтетических счетов, самих синтетических счетов и субсчетов. Также не указываются названия граф этой таблицы и она очень громоздкая, труднообозримая – ее размерность 4×418 . Все это делает раздел II Общего плана счетов бухгалтерского учета весьма сложным и создает значительные трудности в

процессе его использования научно-практическими работниками и студентами высших и средних специальных учебных заведений Республики Молдова.

Номенклатуру счетов бухгалтерского учета целесообразно строить без субсчетов. Однако это вызовет резкое увеличение количества этих счетов и его усложнение.

Практическое использование вышеизложенных положений и предложений будет способствовать дальнейшему развитию теории счетов бухгалтерского учета, улучшению информационного обеспечения управления и повышению конкурентоспособности хозяйствующих субъектов рыночной экономики Республики Молдова.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Закон Республики Молдова «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности» № 22 от 15 декабря 2017 г. // Monitorul oficial al Republicii Moldova, 2018, № 1-6.
2. Bucur V., Graur A. Contabilitatea impozitelor. – Chișinău: ASEM, 2016.
3. Florian Cajori. A History of Mathematics, 2nd ed. New York: MacMillan, 1922.
4. Pacioli. An Original Translation.
5. Ковалев В. В. Финансовый учет и анализ: концептуальные основы. – М.: Финансы и статистика, 2004.
6. Малюга Н. М., Боримская Е. П. Генезис научной мысли о сущности счетов бухгалтерского учета: библиометрический анализ // Международный бухгалтерский учет, 2011, № 23.
7. Недерица А., Грабаровски Л., Попович А. Финансовый учет: учебное пособие. – Кишинэу: МЭА, 2017.
8. Недерица А. и др. Финансовый учет: учебник. – Кишинэу: АСАР, 2000.
9. Палий В. Ф., Соколов Я. В. Теория бухгалтерского учета: учебное пособие. – М.: Финансы и статистика, 1984.
10. Петров А. М. Современные концепции бухгалтерского учета и отчетности: учебник. – М.: Вузовский учебник, 2018.
11. Пятов М. Л. А. Рудановский и К. Малевич: анализ баланса как экономический супрематизм // <http://buh.ru/articles/documents/51163/>.
12. Самуэльсон П. Экономика. Вводный курс. Пер с англ. – М.: Прогресс, 1964.
13. Сигидов Ю. И., Трубилин А. И. Теория бухгалтерского учета: учебное пособие. – М.: ИНФРА-М, 2018.
14. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учета. – М.: Финансы и статистика, 2003.
15. Управление – это наука и искусство: А. Файоль, Г. Эмерсон, Ф. Тейлор, Г. Форд. – М.: Республика, 1992.
16. Хендриксен Э. С., Ван Бреда М. Ф. Теория бухгалтерского учета. Пер. с англ. / Под ред. Я. В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 2000.
17. Щербатюк В. В. Бухгалтерские счета и их Планы в зарубежных странах: учебно-практическое пособие. – Кишинев: Европейский университет Молдовы, 2016.
18. Щербатюк В. В. Планы счетов бухгалтерского учета Республики Молдова: учебно-практическое пособие. – Кишинев: Европейский университет Молдовы, 2016.

ASPECTE PROBLEMATICE ALE CONTABILITĂȚII MIJLOACELOR DESEMNAȚII PROCENTUALE ÎN ORGANIZAȚIILE NECOMERCIALE

Alexandru NEDERIȚA*

Abstract. *The actuality of the research is conditioned by the need of solving the accounting problems of the means of percentage designation in non-profit organizations (NPO). In accordance with the legislation in force, these means are formed by diminishing the debts of the individuals to the public budget in the amount of 2% of the annual amount of the income tax.*

The purpose of the paper is to elaborate the accounting of the operations related to receiving, using and refunding the means of the percentage designation in the NPO and reporting them according to the legislation in force.

Results. Fundamenting recommendations on:

- *initial registration of the means of percentage designation in the NPO;*
- *recognition of revenue and expense related to the means of percentage designation;*
- *accounting for return operations of unused and / or non-used percentage designations;*
- *the disclosure in the financial statements and tax reports of the information relating to the collection, use and refund of the means of percentage designation.*

Key words: *expenditures, accounting, percentage designation, non-profit organisation, recognition, tax reports, financial statements, revenues.*

JEL: M-41

INTRODUCERE

În conformitate cu legislația în vigoare, organizațiile necomerciale (ONC) pot beneficia de mijloace financiare primite sub formă de desemnare procentuală. Regulile generale de acordare, utilizare, control, raportare și restituire a acestor mijloace sunt stabilite de Codul fiscal [1], Regulamentul cu privire la mecanismul desemnării procentuale (în continuare – Regulament) [10] și Ordinul Ministerului Finanțelor privind aprobarea formularului-tip al Declarației cu privire la impozitul pe venit pentru organizațiile necomerciale [7].

Totodată, modul de contabilizare a mijloacelor desemnării procentuale nu este reglementat sub aspect normativ și investigat suficient în literatura de specialitate. Ca urmare, în practică mijloacele nominalizate se contabilizează în mod diferit și nu întotdeauna corect, ceea ce nu asigură veridicitatea, comparabilitatea și transparența informațiilor. În acest context, investigarea modului de evidență și de raportare a mijloacelor desemnării procentuale este actuală și importantă atât din punct de vedere teoretic, cât și practic.

Scopul articolului constă în examinarea complexă a problemelor privind contabilitatea operațiunilor aferente recunoașterii, primirii, utilizării și restituirii mijloacelor desemnării procentuale și formularea recomandărilor de soluționare a acestora în scopul prezentării corecte a informațiilor în situațiile financiare și rapoartele fiscale ale ONC.

Realizarea acestui scop a condiționat necesitatea investigării următoarelor probleme de ordin principal, care apar în ONC la contabilizarea și raportarea mijloacelor desemnării procentuale:

- recunoașterea mijloacelor desemnării procentuale;
- reflectarea în conturile contabile a operațiunilor aferente mijloacelor desemnării procentuale;
- prezentarea informațiilor privind desemnarea procentuală în situațiile financiare;
- corelarea indicatorilor privind mijloacele desemnării procentuale din situațiile financiare și rapoartele fiscale.

Metode de cercetare

Cercetarea se bazează pe o abordare deductivă de la general la particular, pornind de la stadiul actual al cunoașterii aspectelor practice și teoretice aferente contabilizării și impozitării

*Dr.hab., prof.univ., Academia de Studii Economice a Moldovei, mun. Chishinău, str. Mitropolit Bănulescu-Bodoni, 60, tel. +373-22-402-854, e-mail: nederita.alexandru@ase.md.

mijloacelor desemnării procentuale în ONC. În cadrul cercetării au fost utilizate metodele specifice disciplinelor economice – observarea, selectarea, gruparea, compararea.

Rezultate și discuții

Desemnarea procentuală reprezintă un proces în cadrul căruia contribuabilii – persoane fizice rezidente care nu au datorii față de buget la impozitul pe venit pentru perioadele fiscale anterioare direcționează un quantum procentual de 2% din suma impozitului pe venit calculat anual la buget [1, art. 12 alin. (15)]. Potrivit Codului fiscal, de către aceste mijloace pot beneficia asociațiile obștești, fundațiile și instituțiile private înregistrate în Republica Moldova care desfășoară activități de utilitate publică, precum și cultele religioase și părțile componente ale acestora înregistrate în Republica Moldova care desfășoară activități sociale, morale, culturale sau de caritate [1, art. 15² alin. (3)].

De remarcat că ONC sus-menționate pot să beneficieze de mijloacele desemnării procentuale doar în cazul în care își desfășoară activitatea cel puțin un an și nu au datorii față de bugetul public național pentru perioadele fiscale anterioare. Lista beneficiarilor în drept să participe la desemnarea procentuală se stabilește anual de Ministerul Justiției și se publică pe pagina web oficială a acestuia până la data de 31 decembrie a anului pentru care se face desemnarea [1, art. 15² alin. (4)].

Desemnarea procentuală se efectuează începând cu 1 ianuarie al anului următor până la data limită de prezentare a Declarației cu privire la impozitul pe venit, adică până la data de 25 a lunii a treia după finele perioadei fiscale [1, art. 83 alin. (4) lit. a)].

Indicațiile metodice privind particularitățile contabilității în organizațiile necomerciale (în continuare – Indicațiile metodice) [5] și alte acte normative contabile în vigoare nu conțin prevederi explicite privind recunoașterea, contabilizarea și raportarea mijloacelor desemnării procentuale, ceea ce creează dificultăți semnificative în practică.

În literatura de specialitate aspectele contabile ale mijloacelor sus-menționate sunt interpretate în mod diferit. Astfel, unii autori recomandă de contabilizat mijloacele desemnării procentuale după normele prevăzute pentru mijloacele nepredestinate [6, Foalea L. 2018, p. 83-84], iar alții – conform regulilor stabilite pentru mijloacele cu destinație specială [9, Prisacar T. 2018, p. 84-85].

În opinia noastră, modalitățile de contabilizare a sumelor desemnării procentuale recomandate în literatura de specialitate nu sunt suficient argumentate și generează probleme la calcularea indicatorilor situațiilor financiare și rapoartelor fiscale ale ONC. În plus, în cazul contabilizării sumelor nominalizate în componența mijloacelor nepredestinate apar dificultăți la obținerea informațiilor aferente acestora pe perioade fiscale. Aceste dificultăți sunt condiționate de faptul că, potrivit Indicațiilor metodice, mijloacele nepredestinate neutilizate până la data raportării urmează a fi decontate la fondul de autofinanțare [5, pct. 35]. Totodată, informațiile aferente mijloacelor desemnării procentuale repartizate pe perioade de gestiune sunt necesare pentru întocmirea rapoartelor privind utilizarea acestora în scopuri fiscale.

Aplicarea regulilor de contabilizare a mijloacelor cu destinație specială pentru evidența sumelor desemnării procentuale nu este rezonabilă, deoarece acordarea acestor mijloace nu se condiționează de realizarea unor misiuni speciale (procurarea/crearea anumitor active, finanțarea unor proiecte/programe etc.). De asemenea, modul de prezentare a informațiilor privind utilizarea mijloacelor cu destinație specială și a celor provenite din desemnarea procentuală este diferit. Astfel, cerințele de raportare a mijloacelor cu destinație specială utilizate nu sunt reglementate sub aspect normativ, dar se stabilesc de către finanțatori, iar direcțiile de utilizare și cerințele de raportare a mijloacelor desemnării procentuale sunt prevăzute în actele normative și au un caracter obligatoriu pentru toate ONC.

În baza celor expuse mai sus, concluzionăm că mijloacele desemnării procentuale nu pot fi raportate în mod direct nici la o sursă de finanțare a ONC, stabilită în reglementările contabile actuale. Considerăm rezonabil de a evidenția mijloacele nominalizate într-o grupă separată de surse de finanțare și de a stabili reguli distincte de contabilizare și de raportare a lor. Aceste reguli trebuie

incluse în Indicațiile metodice [5] și Planul general de conturi contabile [8].

După părerea noastră, mijloacele desemnării procentuale urmează a fi recunoscute în baza contabilității de angajamente care, potrivit Legii contabilității, reprezintă o bază de contabilizare conform căreia elementele contabile sunt recunoscute pe măsura apariției acestora, indiferent de momentul încasării/plății mijloacelor bănești sau compensării în altă formă [3, art. 3]. În conformitate cu această metodă, mijloacele desemnării procentuale trebuie recunoscute în luna în care a fost primită decizia de acordare de către organul abilitat de legislație. În acest caz se vor respecta următoarele criterii principale:

- existența unei certitudini întemeiate că mijloacele vor fi primite de către ONC;
- ONC va respecta cerințele de utilizare și de raportare a mijloacelor desemnării procentuale impuse de prevederile actelor normative în vigoare;
- posibilitatea determinării corecte a sumelor desemnării procentuale ce urmează a fi primite.

Pentru obținerea informațiilor aferente mijloacelor desemnării procentuale utilizate recomandăm de a evidenția grupe separate de venituri și cheltuieli aferente acestora. În acest scop, urmează a fi operate modificări în Planul general de conturi contabile prin introducerea a două conturi sintetice noi – 619 „Venituri aferente mijloacelor desemnării procentuale” și 719 „Cheltuieli aferente mijloacelor desemnării procentuale”.

În cazul implementării recomandărilor sus-menționate, operațiunile aferente mijloacelor desemnării procentuale urmează a fi contabilizate în următorul mod:

- 1) recunoașterea mijloacelor desemnării procentuale – ca majorare concomitentă a altor creanțe și datorii;
- 2) încasarea mijloacelor desemnării procentuale – ca majorare a numerarului și diminuare a altor creanțe;
- 3) reflectarea cheltuielilor ONC, suportate pe seama mijloacelor desemnării procentuale – ca majorare a cheltuielilor aferente mijloacelor desemnării procentuale și diminuare a stocurilor, altor active circulante, majorare a datoriilor comerciale, față de personal, organele de asigurări sociale și medicale etc.;
- 4) recunoașterea veniturilor din utilizarea mijloacelor desemnării procentuale – ca diminuare a altor datorii curente și majorare a veniturilor aferente mijloacelor desemnării procentuale.

De menționat că în practică apar probleme privind contabilizarea mijloacelor desemnării procentuale utilizate pentru procurarea/crearea imobilizărilor necorporale și corporale care, în principal, se referă la:

- stabilirea perioadei de decontare a mijloacelor, ținând cont de faptul că durata de exploatare a imobilizărilor, de regulă, depășește termenul de utilizare a sumelor desemnării procentuale;
- reflectarea în contabilitate a operațiunilor de utilizare și de restituire a mijloacelor desemnării procentuale;
- prezentarea informațiilor aferente mijloacelor utilizate pentru procurarea/crearea imobilizărilor în situațiile financiare și rapoartele fiscale.

În opinia noastră, mijloacele nominalizate trebuie decontate la fondul de active imobilizate la transmiterea în exploatare a imobilizărilor sus-menționate. Calcularea amortizării acestor imobilizări trebuie să fie reflectată ca diminuare a fondurilor ONC și majorare a amortizării imobilizărilor. În acest caz, nu vor fi afectate veniturile și cheltuielile ONC. Totodată, mijloacele desemnării procentuale vor fi înregistrate în rapoartele fiscale drept utilizate.

La contabilizarea mijloacelor desemnării procentuale trebuie luate în considerare direcțiile de utilizare a acestora care sunt stabilite de Codul fiscal [1] și Regulament [10]. Astfel, conform Regulamentului, mijloacele financiare obținute în urma desemnării procentuale pot fi utilizate în două scopuri principale [10, pct. 27]:

1) pentru susținerea activităților de utilitate publică, desfășurate de asociațiile obștești, fundațiile și instituțiile private și a activităților sociale, morale, culturale sau de caritate, desfășurate de cultele religioase și părțile lor componente;

2) pentru acoperirea cheltuielilor administrative în următoarea mărime din suma totală a

desemnărilor procentuale primite:

- a) 50% – dacă suma obținută este de până la 50000 lei inclusiv;
- b) 40% – dacă suma obținută este mai mare 50000 și nu depășește 100000 lei;
- c) 30% – dacă suma obținută este mai mare de 100000 și nu depășește 500000 lei; și
- d) 25% – dacă suma obținută este mai mare de 500000 lei.

La utilizarea mijloacelor desemnării procentuale trebuie luate în considerare următoarele aspecte principale:

- activitățile de utilitate publică cuprind activitățile realizate în mod gratuit sau la preț redus pentru persoanele sau grupurile dezavantajate, care contribuie la dezvoltarea sau susținerea:
 - educației și instruirii persoanelor, difuzării și acumulării de cunoștințe;
 - științei;
 - culturii și artei;
 - sportului pentru amatori, educației fizice și turismului social;
 - ocrotirii sănătății;
 - protecției sociale a persoanelor cu dizabilități, a pensionarilor, copiilor, adolescenților, persoanelor strămutate, familiilor cu mulți copii și/sau socialmente vulnerabile, a altor persoane defavorizate;
 - creării noilor locuri de muncă; eradicării sărăciei;
 - promovării păcii, prieteniei și înțelegerii între popoare, prevenirii și depășirii conflictelor civile, sociale, etnice și religioase;
 - apărării și promovării democrației și drepturilor omului;
 - protecției mediului;
 - protejării patrimoniului cultural și a monumentelor istorice;
 - prevenirii criminalității și contribuirii la contracararea acesteia [3, art. 40];
- cheltuielile administrative reprezintă cheltuielile aferente organizării, deservirii și gestionării entității în ansamblu [12, pct. 27]. Componenta acestor cheltuieli se stabilește de către fiecare ONC de sine stătător în baza anexei 3 la SNC „Cheltuieli” [12].

Conform Codului fiscal, beneficiarii desemnării procentuale poartă răspundere potrivit legii pentru neraportarea utilizării sumelor obținute în urma desemnării procentuale și pentru folosirea contrar destinației a acestor sume. Mijloacele financiare obținute în urma desemnării procentuale pot fi utilizate într-un termen ce nu depășește două perioade fiscale după perioada fiscală în care a fost efectuată desemnarea procentuală. Sumele neutilizate în această perioadă urmează a fi restituite la buget până la data-limită de depunere a raportului nominalizat [10, pct. 29].

În cazul în care ONC a fost exclusă din lista beneficiarilor până la expirarea termenului de utilizare a desemnărilor procentuale din cauza unor circumstanțe de ineligibilitate, dar a beneficiat de desemnări procentuale până la excludere, aceasta are obligația de restituire, în termen de 2 luni de la excludere, a sumelor desemnării procentuale nevalorificate.

Restituirea în buget a sumelor desemnării procentuale trebuie contabilizate ca diminuare a altor datorii și majorare a datoriilor față de buget, iar achitarea datoriilor – ca diminuare concomitentă a datoriilor față de buget și a numerarului.

În cazul în care suma mijloacelor desemnării procentuale, ce urmează a fi restituită la buget, depășește mărimea altor datorii sau dacă aceste datorii lipsesc, suma depășirii trebuie înregistrată ca majorare concomitentă a cheltuielilor aferente mijloacelor desemnării procentuale și a datoriilor față de buget.

Informațiile contabile privind mijloacele desemnării procentuale se generalizează în situațiile financiare și rapoartele fiscale. Unele aspecte privind prezentarea informațiilor aferente mijloacelor sus-menționate în rapoartele fiscale sunt expuse în literatura de specialitate [11, Slobodeanu S. 2018, p. 73-81].

De menționat că formatele existente ale situațiilor financiare nu conțin informații referitoare la mijloacele desemnării procentuale. În funcție de modul de contabilizare a acestor mijloace, ONC reflectă informațiile aferente acestora în componența mijloacelor nepredestinate sau mijloacelor cu

destinație specială. Această modalitate de prezentare a informațiilor nu asigură comparabilitatea informațiilor și nu permite calcularea corectă a indicatorilor rapoartelor fiscale. În acest context, considerăm necesar de a introduce modificări în structura situațiilor financiare existente ale ONG pentru reflectarea distinctă a informațiilor aferente mijloacelor desemnării procentuale.

Astfel, în situația de venituri și cheltuieli, se recomandă de inclus trei indicatori suplimentari:

- venituri aferente mijloacelor desemnării procentuale – în care urmează de indicat sumele veniturilor recunoscute în mărimea mijloacelor desemnării procentuale utilizate;
- cheltuieli aferente mijloacelor desemnării procentuale – în care trebuie de înregistrat mărimea cheltuielilor suportate pe seama mijloacelor desemnării procentuale;
- excedent (deficit) aferent mijloacelor desemnării procentuale – în care se recomandă de reflectat diferența dintre veniturile și cheltuielile aferente mijloacelor desemnării procentuale.

În situația modificărilor surselor de finanțare se propune de inclus un indicator nou – „Mijloace provenite din desemnarea procentuală” care se caracterizeze soldul acestor mijloace la începutul perioadei de gestiune, suma mijloacelor primite în cursul perioadei de gestiune, mărimea mijloacelor desemnării procentuale utilizate și/sau restituite în buget în cursul perioadei de gestiune și soldul mijloacelor la sfârșitul perioadei de gestiune.

În scopuri fiscale informațiile privind veniturile și cheltuielile provenite din utilizarea mijloacelor desemnării procentuale se reflectă în Declarația cu privire la impozitul pe venit pentru organizațiile necomerciale (forma ONG 17) și în Raportul financiar privind modul de utilizare a sumelor desemnării procentuale [7, anexa 1D]. Aceste rapoarte reflectă situația la data de 31 decembrie a anului în care a expirat perioada de utilizare a sumelor de desemnare procentuală pentru fiecare an de utilizare separat. Astfel, raportul privind utilizarea sumelor desemnării procentuale primite în anul 2018 trebuie să fie prezentat Serviciu fiscal de stat până la 25 martie 2021. Totodată, în cazul în care ONG a fost exclusă din lista beneficiarilor până la expirarea termenului de utilizare a desemnărilor procentuale din cauza unor circumstanțe de ineligibilitate, dar a beneficiat de desemnări procentuale până la excludere, aceasta are obligația de raportare, în termen de 2 luni de la excludere, a sumelor folosite până la excludere [10, pct. 30].

În baza analizei modului de prezentare a informațiilor privind mijloacele desemnării procentuale în situațiile financiare și rapoartele fiscale putem menționa că, actualmente, componența acestor informații diferă semnificativ. Această situație generează probleme la determinarea indicatorilor situațiilor financiare și rapoartelor fiscale ale ONG referitoare la mijloacele desemnării procentuale. Totodată, absența corelării indicatorilor contabili și cei fiscali poate conduce la interpretarea incorectă a acestora de către organele de control și, ca urmare, la aplicarea sancțiunilor. Astfel, utilizarea contrar destinației de către ONG a mijloacelor provenite în urma desemnării procentuale se sancționează cu amendă de la 90 până la 180 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcții de răspundere [2, art. 298, alin (4¹)].

În cazul încălcării de către ONG a regulilor de utilizare și de raportare a mijloacelor desemnării procentuale acestea i se poate interzice primirea unor astfel de mijloace pe o durată de 2 ani. Totodată, ONG are obligația să calculeze și să achite la buget impozitul pe venit din suma mijloacelor desemnării procentuale utilizate contrar destinației.

CONCLUZII

Mijloacele desemnării procentuale nu pot fi raportate nici la o categorie de surse de finanțare a ONG, prevăzute de actele normative contabile în vigoare. Modul de contabilizare a acestor mijloace nu este reglementat în mod special sub aspect normativ și, ca urmare, ONG contabilizează mijloacele nominalizate în mod diferit și nu întotdeauna corect.

În literatura de specialitate pot fi evidențiate două abordări principale referitoare la contabilizarea operațiunilor aferente recunoașterii, primirii, utilizării și restituirii mijloacelor desemnării procentuale care sunt corelate respectiv cu regulile de evidență a mijloacelor nepredestinate sau a mijloacelor cu destinație specială.

Aceste abordări nu sunt suficient argumentate și nu asigură concordanța informațiilor contabile cu indicatorii situațiilor financiare și rapoartelor fiscale. În acest context, considerăm rezonabil de a evidenția

mijloacele desemnării procentuale ca o sursă distinctă de finanțare a ONG. Pentru evidența cheltuielilor și veniturilor aferente acestor mijloace se propune includerea în Planul general de conturi contabile a două conturi suplimentare – 619 „Venituri aferente mijloacelor desemnării procentuale” și 719 „Cheltuieli aferente mijloacelor desemnării procentuale”.

Mijloacele desemnării procentuale utilizate pentru procurarea imobilizărilor necorporale și corporale trebuie decontate și înregistrate ca utilizate la expirarea perioadei de folosire a lor, adică la finele celei de a doua perioadă fiscală. Utilizarea acestor mijloace se recomandă să fie decontată la fondurile ONG fără afectarea veniturilor și cheltuielilor.

Situațiile financiare ale ONG nu conțin indicatori privind mijloacele desemnării procentuale, veniturile și cheltuielile aferente acestor mijloace. În acest scop, se recomandă ca formatele situației de venituri și cheltuieli și a situației surselor de finanțare să fie ajustate în conformitate cu metodologia recomandată de evidență a mijloacelor desemnării procentuale. Astfel, în situația de venituri și cheltuieli urmează a fi incluși trei indicatori privind veniturile, cheltuielile și excedentul (deficitul) din utilizarea mijloacelor desemnării procentuale. În situația modificărilor surselor de finanțare se propune de a introduce un indicator „Mijloace provenite din desemnarea procentuală”.

Recomandările privind contabilizarea și raportarea mijloacelor desemnării procentuale urmează a fi incluse în Indicațiile metodice și Planul general de conturi contabile. Aplicarea în practică a acestor recomandări va asigura contabilizarea corectă a mijloacelor desemnării procentuale, precum și comparabilitatea informațiilor financiare ale diferitor categorii de ONG. Totodată, contabilizarea separată a mijloacelor nominalizate va facilita întocmirea rapoartelor fiscale și va elimina sancționarea dublă a ONG prin impozitarea sumelor mijloacelor desemnării procentuale utilizate la destinație și prin restituirea acestora la buget.

BIBLIOGRAFIE

1. Codul fiscal al Republicii Moldova nr. 1163–XII din 24.04.1997.
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=326971>.
2. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24.10.2008.
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=369412>.
3. Legea contabilității nr. 113-XVI din 27.04.2007.
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=351443>.
4. Legii cu privire la asociațiile obștești nr.837-XIII din 17.05.1996.
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=325424>.
5. Indicațiile metodice privind particularitățile contabilității în organizațiile necomerciale, aprobate de prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr. 188/2014.
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=349175>
6. Недерица А., Фоалья Л. Об учете сумм процентного отчисления. Rev. „Contabilitate și audit”, 2018, nr. 2, pag. 82-84.
7. Ordinul Ministerului Finanțelor privind aprobarea formularului tipizat al Declarației cu privire la impozitul pe venit pentru organizațiile necomerciale nr. 08/2018.
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=374017>.
8. Planul general de conturi contabile, aprobat prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr. 119/2013.
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=349175>.
9. Присакар Т. Опыт представления новой Декларации о подоходном налоге для НКО: выводы и предложения. Rev. „Contabilitate și audit”, 2018, nr. 5, pag. 80-85.
10. Regulamentul cu privire la mecanismul desemnării procentuale, aprobat prin HG nr. 1286/2016.
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=367801>.
11. Slobodeanu S. Modul de completare a Declarației cu privire la impozitul pe venit (forma ONG 17) pentru anul 2017 de către organizațiile necomerciale. Rev. „Contabilitate și audit”, 2018, nr. 2, pag. 73-81.
12. Standardul Național de Contabilitate „Cheltuieli”, aprobat prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr. 108/2013. -
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=349175>.

SITUAȚIA ACTUALĂ PRIVIND CONTROLUL CALITĂȚII ACTIVITĂȚII DE AUDIT ÎN REPUBLICA MOLDOVA

IACHIMOVSKI¹ Anatolie

Abstract. *The quality of the audit activity in the Republic of Moldova is a current issue, which is frequently discussed in the business environment, but also at the level of the public supervisory authority. The new legislative requirements create a favorable platform for the good performance of the quality control of the audit activity in the Republic of Moldova, but they require effort for implementation.*

The aim of the present study is to reveal the new requirements of the normative framework regarding the quality assurance of the audit activity in the Republic of Moldova in the light of good international and European practices in this field.

The elaboration of this study, as a research methodology, analyzed the provisions of the domestic normative acts regarding the audit activity in comparison with the international standards and European practices. In this way it was possible to identify practical solutions for the implementation of the quality control system of the financial audit missions.

The results obtained from the researches carried out are of interest both to the supervisory authority of the audit activity of the Republic of Moldova, but also to the professional associations, audit entities, auditors and partners of the professional environment.

Key words: *audit activity, international auditing standards, quality control, supervisory authority.*

JEL : M42

Conținutul lucrării

Controlul calității activității de audit se reglementează de prevederile Legii privind auditul situațiilor financiare, care vor fi în vigoare începând cu 01.01.2019 [1, Legea nr.271 din 15.12.2017]. Este de remarcat că acest act legislativ a fost elaborat în baza conceptului de transpunere în legislația Republicii Moldova a Directivei 2013/34/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 privind situațiile financiare anuale, situațiile financiare consolidate și rapoartele conexe ale anumitor tipuri de întreprinderi.

Legea privind auditul situațiilor financiare din 15.12.2017 în comparație cu Legea privind activitatea de audit din 16.03.2007 [2, Legea nr.61 din 16.03.2007] oferă un concept european al controlului calității activității de audit. Prin intermediul tabelului 1 se propune o analiză comparativă a celor mai importante aspecte ale controlului calității activității de audit reglementate de actele legislative nominalizate.

Tabelul 1. Aspecte reglementate cu privire la controlul calității activității de audit

Aspecte abordate	Legea nr.61 din 16.03.2007	Legea nr.271 din 15.12.2017
Politici și proceduri de control a calității lucrărilor de audit	Art.10 (1) prevede elaborarea și aprobarea la nivel de conducere a entității de audit a politicilor și procedurilor proprii de control	Art.24 (1) în vederea asigurării calității auditului, entitatea de audit elaborează, aprobă și respectă politicile și procedurile de control
Documentarea controlului calității în baza procedurilor interne	Art.10 (4) instituie cerința de documentare a procedurilor de	Art.24 (2) stipulează aprobarea politicilor și procedurilor de

¹ Doctor în științe economice; Academia de Studii Economice a Moldovei; str. Mitropolit Gavriil Banulescu-Bodoni 61, Chișinău, Republica Moldova; pagină web: ase.md; telefon: (+373) 22 402 575; email: iachimovschi.anatolie.constantin@ase.md

	control a calității	control al calității
Raportarea respectării cerințelor de conformare la politicile și procedurile de control a calității	Art.10 (5) obligă prezentarea către autoritatea de supraveghere a activității de audit a informației de respectare a procedurilor de control	Art.24 (4) prevede întocmirea raportului privind respectarea procedurilor de control al calității auditului

Sursa: elaborat de autor în baza prevederilor legislației Republicii Moldova [1, Legea nr.271 din 15.12.2017; 2, Legea nr.61 din 16.03.2007]

În conformitate cu actuala legislație, care reglementează activitatea de audit în Republica Moldova, sunt tratate următoarele aspecte cu privire la controlul calității activității de audit:

- modul de instituire a politicilor și procedurilor de control a calității lucrărilor, care sunt executate de subiecții activității de audit;
- documentarea conținutului procedurilor de control a calității lucrărilor de audit;
- raportarea respectării cerințelor de conformare la politicile și procedurile de control a calității.

Ambele acte legislative, specificate în tabelul 1, prevăd aceleași cerințe de instituire și documentare a politicilor și procedurilor proprii de control a calității activității de audit, precum și cerințe de raportare către autoritatea de supraveghere a conformității la politicile și procedurile de control al calității.

La examinarea prevederilor articolului 24 din Legea nr.271 din 15.12.2017 în comparație cu cele ale articolului 10 din Legea nr.61 din 16.03.2007 pot fi observate unele precizări referitor la organizarea și exercitarea controlului calității activității de audit:

- cine este persoana responsabilă pentru controlul intern al calității auditului;
- care sunt condițiile de efectuare a controlului calității;
- periodicitatea evaluării eficacității politicilor și procedurilor de control al calității auditului;
- tipurile de misiuni de audit, care sunt obligate să fie supuse controlului calității.

Astfel, în conformitate cu noile prevederi legislative, entitatea de audit în conformitate cu articolul 24 (3) din Legea nr.271 din 15.12.2017 desemnează un auditor responsabil pentru controlul intern al calității auditului. Iar calitatea misiunii de audit se efectuează de auditorul sau partenerul care nu a luat parte la audit. În cazul în care entitatea de audit nu dispune de angajații în cauză noua lege sugerează să se apeleze la o altă entitate de audit prin încheierea unui contract, care va prevedea de asemenea păstrarea confidențialității și a secretului profesional.

De asemenea, noile prevederi legislative stabilesc periodicitatea evaluării eficacității politicilor și procedurilor de control al calității auditului. Articolul 24 (7) a Legii nr.271 din 15.12.2017 cere ca periodic în fiecare an entitatea de audit să-și evalueze eficacitatea politicilor și procedurilor proprii de control al calității auditului. Iar rezultatele acestei evaluări, inclusiv măsurile propuse, să fie luate la evidență. În legea nominalizată nu se concretizează în ce condiții se realizează evaluarea eficacității politicilor și procedurilor proprii de control al calității. O recomandare în acest sens ar fi ca această evaluare să fie din partea asociației profesionale al cărui membru este entitatea de audit.

În conformitate cu prevederile noii legi sunt precizate tipurile de misiuni de audit, care sunt obligate să fie supuse controlului calității. Controlul calității misiunii de audit se efectuează la entitățile de audit care au efectuat auditul la entitățile de interes public și la entitățile mari, stabilite conform Legii contabilității și raportării financiare nr. 287/2017, pînă la emiterea raportului auditorului sau a raportului suplimentar adresat comitetului de audit, după caz.

Aspectele menționate mai sus se referă la controlul intern sau propriu al calității din cadrul entității de audit. Suplimentar, în paralel cu controlul intern al calității, legislația prevede instituirea și funcționarea unui control extern al calității activității de audit. Autoritatea responsabilă de

exercitarea controlului extern al calității activității de audit se regăsește atât în Legea nr.61 din 16.03.2007, care este în vigoare, cât și în prevederile noii Legi nr.271 din 15.12.2017.

Tabloul 2. Autoritatea de control extern a calității activității de audit

Termeni de referință	Consiliul de supraveghere a activității de audit	Consiliul de supraveghere publică a auditului
Statutul juridic	Autoritate administrativă creată pe lângă Ministerul Finanțelor	Instituție publică autonomă, cu statut de persoană juridică
Atribuții	Exercitarea controlului extern al activității de audit prin intermediul Serviciului de control și verificare	Efectuarea controlului extern al calității în scopul gestionării sistemului de asigurare a calității auditului
Frecvența controlului	În baza planului de activitate al Serviciului de control și verificare	Cel puțin o dată la 3 ani – în cazul auditului de interes public, în celelalte cazuri – o dată la 6 ani
Sursele de finanțare	Din mijloacele prevăzute în bugetul de stat	Plățile și cotizațiile anuale ale entităților de audit, auditorilor și stagiariilor, subvenții și alte surse

Sursa: elaborat de autor în baza prevederilor legislației Republicii Moldova [1, Legea nr.271 din 15.12.2017; 2, Legea nr.61 din 16.03.2007]

Consiliul de supraveghere a activității de audit este autoritatea împuternicită cu funcția de asigurare a calității auditului în baza prevederilor capitolului VIII din Legea nr.61 din 16.03.2007. Este de remarcat faptul că Consiliul de supraveghere a activității de audit fiind autoritate administrativă nu se considera autonomă fiindcă a fost creată pe lângă Ministerul Finanțelor și nu își desfășoară activitatea în baza principiilor de autogestione.

Actualmente, această autoritate este în proces de reformare și urmează a fi înlocuită, potrivit articolului 37 din Legea nr.271 din 15.12.2017 cu o nouă instituție publică, anume Consiliul de supraveghere publică a auditului.

Până în prezent, controlul extern al activității de audit se exercita de Consiliul de supraveghere a activității de audit de pe lângă Ministerul Finanțelor prin intermediul Serviciului de control și verificare. Însă începând cu 01.01.2019, controlul extern al calității activității de audit se atribuie, în baza articolului 41 din Legea nr.271, unei autorități autonome și din punct de vedere al gestiunii financiare, care va avea posibilități de a stimula lucrul inspectorilor controlului calității.

Totodată, Consiliul de supraveghere publică a auditului are dreptul de a delega organizațiilor profesionale din domeniul auditului funcția de control extern al calității auditului membrilor lor, adică entităților de audit, care efectuează auditul la entitățile ce nu sînt de interes public.

Frecvența controlului extern al calității activității de audit nu era precizată în Legea nr.61 din 16.03.2007. Activitatea de control extern al calității rezulta din planul de activitate internă al Consiliului de supraveghere a activității de audit, care se elabora și se prezenta anual spre aprobare Ministrului Finanțelor.

Pe viitor, potrivit articolului 41(3) din Legea nr.271 fiecare entitate de audit va fi supusă controlului extern al calității cel puțin o dată la șase ani, iar entitățile care efectuează auditul la entitățile de interes public – cel puțin o dată la trei ani.

Până în prezent, cheltuielile de remunerare a specialiștilor din Serviciul de control și verificare și a membrilor Consiliului, în perioada examinării actelor normative aferente activității de audit și participării lor la ședințele acestuia, alte cheltuieli legate de activitatea Consiliului au fost suportate din mijloacele prevăzute în bugetul de stat.

Începând cu anul 2019 finanțarea Consiliului de supraveghere a activității de audit este determinată de o gamă diversificată de surse, precum:

- ✓ plăți anuale ale entităților de audit;
- ✓ cotizații anuale ale auditorilor și stagiariilor;

- ✓ plăți pentru obținerea calificării profesionale de auditor;
- ✓ plăți pentru înregistrarea auditorilor în Registrul public al auditorilor;
- ✓ plăți pentru înregistrarea entităților de audit în Registrul public al entităților de audit.
- ✓ subvențiile de la bugetul de stat;
- ✓ tarifele stabilite pentru serviciile prestate în conformitate cu legislația;
- ✓ încasări obținute din vânzarea publicațiilor proprii;
- ✓ alte surse neinterzise de legislație.

Se preconizează ca sursă de bază pentru finanțarea activității Consiliului de supraveghere a activității de audit să fie plățile anuale ale entităților de audit și din cotizațiile anuale. Plățile anuale ale entităților de audit sunt calculate pentru fiecare raport al auditorului emis:

- în mărime de un salariu mediu lunar pe economie pentru fiecare raport al auditorului emis pentru auditul situațiilor financiare individuale la entitățile de interes public și la entitățile mari;
- în mărime de 0,2 din salariul mediu lunar pe economie, prognozat și aprobat anual de către Guvern, pentru fiecare raport al auditorului emis pentru auditul situațiilor financiare individuale la alte entități decât la entitățile de interes public și la entitățile mari supuse auditului obligatoriu și solicitat;
- în mărime de 0,5 din salariul mediu lunar pe economie, prognozat și aprobat anual de către Guvern, pentru fiecare raport al auditorului emis pentru auditul situațiilor financiare consolidate;

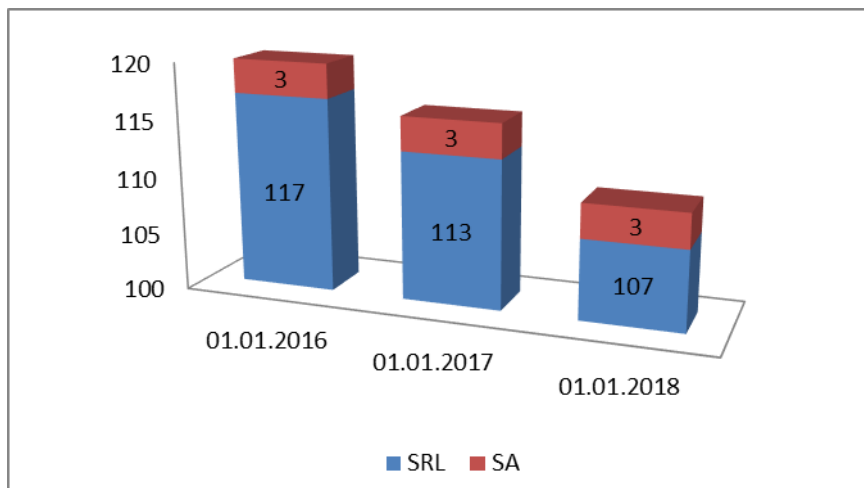
Cotizațiile anuale vor fi achitate de auditori, precum și de către stagiarii în audit. Cotizațiile anuale ale auditorilor sunt stabilite în mărime de 0,1 din salariul mediu lunar pe economie, prognozat și aprobat anual de către Guvern. Iar cotizațiile anuale ale stagiarilor sunt în mărime mai mici și constituie 0,05 din salariul mediu lunar pe economie.

Se estimează pentru început că vor fi obținute venituri, de asemenea, din înregistrarea auditorilor în Registrul public al auditorilor și pentru înregistrarea entităților de audit în Registrul public al entităților de audit. În cazul înregistrării auditorilor se va percepe o plată unică în mărime de 0,1 din salariul mediu lunar pe economie, iar pentru înregistrarea entităților de audit se va încasa o sumă de 0,2 din salariul mediu lunar pe economie.

Pornind de la informația privind piața serviciilor de audit pentru anul 2017, care a fost publicată pe pagină web [6], poate fi efectuat un calcul estimativ al plăților ce pot fi așteptate pentru constituirea sursei de finanțare a controlului extern al calității activității de audit. Quantumul salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2018, stabilit conform Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr.54 din 17.01.2018 este stabilit în mărime de 6150 lei [4]. Ținând cont de această informație, plata anuală a entității de audit pentru auditul situațiilor financiare individuale la entitățile de interes public și la entitățile mari constituie un salariu mediu lunar pe economie, circa 6-7 mii lei. Iar plata pentru constituirea sursei de finanțare a controlului extern al calității activității de audit, în cazul exercitării unui audit al situațiilor financiare individuale la alte entități decât la entitățile de interes public și la entitățile mari, va constitui 0,2 din salariul mediu lunar pe economie sau circa 1,2-1,4 mii lei.

Astfel, conform informației privind piața serviciilor de audit pentru anul precedent în Republica Moldova își desfășoară activitatea mai multe entități de audit, respectiv și auditori cu certificarea corespunzătoare după cum este prezentat în figura de mai jos.

Figura 1. Entitățile înregistrate pe piața serviciilor de audit din Republica Moldova

Sursa: Registrul de stat al societăților de audit și al auditorilor întreprinzători individuali [12]

Din informația prezentată în figura de mai sus se observă o pondere semnificativă a societăților de audit cu răspundere limitată în totalul entităților de audit care au prestat servicii de audit în perioada analizată. Doar trei entități de audit activează sub forma organizatorico-juridică de societate pe acțiuni, una din ele fiind cu capital mixt. Este de remarcat faptul că la situația din 01.01.2018 conform datelor Registrului de stat al societăților de audit și al auditorilor întreprinzători individuali, din 107 societăți de audit cu răspundere limitată pe teritoriul Republicii Moldova sunt înregistrate 7 societăți cu capital străin și 2 societăți cu capital mixt [12].

Analizând în dinamică structura organizatorico-juridică a entităților de audit se poate de constatat faptul că societățile cu capital străin și capital mixt sunt mai stabile pe piața serviciilor de audit. Iar ponderea auditorilor întreprinzători individuali este cu mult mai mică (2,6%) decât a societăților de audit (97,4%) în numărul total al entităților de audit. La începutul anului 2018 fiind înregistrate 3 auditori întreprinzători individuali [7].

În condițiile noilor reglementări, auditori întreprinzători individuali vor avea posibilitatea să activeze în calitate de societate cu răspundere limitată sau societate pe acțiuni. De asemenea, conform articolului 8 din Legea privind auditul situațiilor financiare nr.271 din 15.12.2017, entitatea de audit poate fi constituită sub formă de societate cu răspundere limitată sau societate pe acțiuni. Peste 50% din capitalul social al entității de audit aparțin auditorilor și/sau entităților de audit rezidente sau nerezidente.

Totodată, conform articolului 27 (5) din legea nominalizată pentru efectuarea auditului la entitățile de interes public și la entitățile mari, stabilite conform Legii contabilității și raportării financiare nr. 287/2017, sau la alte întreprinderi de stat și societăți pe acțiuni în care cota statului depășește 50% din capitalul social, entitatea de audit trebuie să aibă în calitate de angajați nu mai puțin de doi auditori.

O analiză a reglementărilor prevăzute de Legea privind auditul situațiilor financiare nr.271, care va fi în vigoare în comparație cu prevederile Directivei 2006/43/CE privind auditul legal al conturilor anuale și al conturilor consolidate este prezentată în tabelul de mai jos.

Tabelul 3. Asigurarea calității activității de audit în condițiile legislative actuale

Condiții și cerințe	Directiva 2006/43/UE	Legea nr.271 din 15.12.2017
Criteriile sistemului de asigurare a calității	Independența sistemului de asigurare a calității, neadmiterea influențelor ca urmare a finanțării sistemului de asigurare a calității de către auditori și entitățile de audit, verificarea calității auditului se verifică de persoane cu experiență și cu formare specifică	Sunt prevăzute plăți fixe pentru fiecare raport al auditorului emis pentru auditul situațiilor financiare.
Principiile supravegherii publice	Nici un auditor legal sau firmă de audit nu poate face excepție de la supravegherea publică.	Directorul executiv al Consiliului de supraveghere publică a auditului este nepractician
Completitudine și obiectivitate	Obiect al controlului calității reprezintă auditorii și entitățile de audit. concluziile controlului calității se documentează prin intermediul unui raport. evitarea conflictelor de interese între cei care realizează controlul calității și subiecții activității de audit	Asigurarea calității, în condițiile noilor prevederi legislative, se regăsește în controlul extern al calității efectuat de către Consiliul pentru supravegherea publică a activității de audit
Transparența rezultatelor	Controlul calității se efectuează cel puțin o dată la fiecare șase ani, iar rezultatele sunt publicate	Fiecare entitate de audit este supusă controlului extern al calității cel puțin o dată la șase ani, iar entitățile care efectuează auditul la entitățile de interes public – cel puțin o dată la trei ani.

Sursa: elaborat de autor în baza prevederilor legislației Republicii Moldova [1, Legea nr.271 din 15.12.2017; 6, Directiva 2006/43/CE privind auditul legal al conturilor anuale și al conturilor consolidate]

În condițiile Directivei 2006/43/CE se prevede neadmiterea influențelor asupra sistemelor de asigurare și de supraveghere a calității auditului ca urmare a finanțării acestuia de către auditori și entitățile de audit. De aceea, pentru a se respecta această condiție Legea privind auditul situațiilor financiare nr.271 stabilește plăți fixe pentru fiecare raport al auditorului emis pentru auditul situațiilor financiare. Suma plății este constantă și nu variază de la un auditor la altul dar este aceeași și prin urmare nu se poate considera că această finanțare oferă o posibilitate de a influența calitatea auditului.

Supravegherea publică a activității de audit, în conformitate cu cerințele Comunității Europene, are la baza sa anumite principii indicate la art.32 din Directiva 2006/43/CE. Chiar dacă în Legea privind auditul situațiilor financiare nr.271 aceste principii nu sunt prezentate și enumerate în mod separat, totuși reglementările prevăzute de acest act legislativ referitor la modul de organizare și funcționare a sistemului de supraveghere publică au fost concepute ținându-se cont de bunele practici în domeniu, anume:

- nu poate face excepție de la supravegherea publică nici un auditor legal sau firmă de audit;
- gestionarea sistemului de supraveghere publică se realizează de către nepracticieni.

Sistemul de supraveghere publică trebuie să fie gestionat de nepracticieni. Dar această nu semnifică că persoanele în cauză nu au practică în audit și că nu ar face posibil de implicat în acest sistem specialiști cu cunoștințe relevante în domeniul auditului legal. Acest principiu are în vedere

angajarea în sistemul de supraveghere publică a activității de audit doar a persoanelor care sunt dispuse ca în perioada de participare în activitatea sistemului dat să nu activeze concomitent și în practică.

De aceea, directorul executiv al Consiliului de supraveghere publică a auditului în conformitate cu art.38 din Legea nr.271 este nepractician cu vechime în muncă de cel puțin zece ani în domeniul economic sau în cel juridic. Iar personalul Consiliului, reieșind din principiile Directivei 2006/43/CE ar trebui să fie competente în auditul legal și, de asemenea, se propune ca ele să dețină o formare specifică în ceea ce privește controlul calității.

Totodată, în scopul asigurării calității la art.29 din Directiva 2006/43/CE este stabilit ca auditorii și entitățile de audit trebuie să se conformeze următoarelor cerințe:

- obiect al controlului calității reprezintă auditorii și entitățile de audit;
- concluziile controlului calității se documentează prin intermediul unui raport;
- evitarea conflictelor de interese între cei care realizează controlul calității și subiecții activității de audit;
- controlul calității se efectuează cel puțin o dată la fiecare șase ani, iar rezultatele sunt publicate.

Articolul 41 din Legea nr.271 privind auditul situațiilor financiare, stabilește anumiți termeni pentru concretizarea arie de cuprindere a controlului calității. Fiecare entitate de audit este supusă controlului extern al calității cel puțin o dată la șase ani, iar entitățile care efectuează auditul la entitățile de interes public – cel puțin o dată la trei ani.

Asigurarea calității, în condițiile noilor prevederi legislative, se regăsește în controlul extern al calității efectuat de către Consiliul pentru supravegherea publică a activității de audit și, de asemenea, reprezintă obiect al sistemului propriu de control intern al calității din cadrul entității de audit în conformitate cu cerințele ISQC 1 „Controlul calității pentru firmele care efectuează audituri și revizuri ale situațiilor financiare, precum și alte misiuni de asigurare și servicii conexe”. Standardele internaționale de control al calității se aplică pentru controlul intern al calității din cadrul entității de audit. Aceste standarde au fost emise de către Consiliul pentru Standarde Internaționale de Audit și Asigurare și au fost acceptate pentru a fi aplicate pe teritoriul Republicii Moldova.

În Directiva 2006/43/CE privind auditul legal al conturilor anuale și al conturilor consolidate nu se precizează după care principii sunt selectate dosarele de audit pentru a fi supuse controlului calității. În opinia noastră, controlul calității poate fi efectuat în totalitate sau prin sondaj, în funcție de volumul activităților realizate de entitatea de audit, precum și de frecvența abaterilor constatate anterior, cuprinzându-se un număr reprezentativ de rapoarte și documente de lucru ale auditorului.

Totodată, normele europene pun accent și pe transparență, de aceea este principal ca rezultatele generale ale sistemului de asigurare a calității să fie făcute publice. Potrivit articolului nominalizat rezultatele generale ale sistemului de asigurare a calității sunt publicate anual.

În acest context, Legea nr.271 privind auditul situațiilor financiare face referință la Regulamentul privind controlul extern al calității auditului. Regulamentul în cauză, la moment nu este încă elaborat, însă odată cu intrarea în vigoare a Legii nr.271, acesta va fi aprobat de Consiliul pentru supravegherea publică a activității de audit.

CONCLUZII

Ținând cont de condițiile asigurării transparenței prevăzute de Directiva 2006/43/CE, se propune includerea cerinței de publicare anuală a rezultatelor generale ale sistemului de asigurare a calității și plasarea acestora pe pagina web oficială. Astfel de informații ar completa transparența activității și plasarea acestora pe pagina oficială a Consiliului pentru supravegherea publică a activității de audit, inclusiv:

- planul anual de activitate;
- planul semestrial de control extern al calității;

- raportul anual de activitate și alte informații care reflectă activitatea desfășurată de Consiliu.

În dependență de volumul activităților realizate de entitatea de audit, se recomandă exercitarea controlului calității fie în totalitate sau prin sondaj, ținându-se cont de frecvența abaterilor constatate anterior, precum și de un anumit număr reprezentativ de rapoarte și documente de lucru ale auditorului. Cantitatea rapoartelor și documentelor selectate pentru a fi controlate, trebuie să ofere posibilitatea:

- formulării unor concluzii temeinice asupra caracterului adecvat al sistemului de control al calității, conformitatea cu acesta;
- stabilirea constatărilor referitor la modul de respectare a cerințelor normative din domeniul auditului situațiilor financiare, revizuirilor acestora, misiunilor de asigurare, altor misiuni și servicii profesionale;
- evaluarea conformității cu cerințele de independență.

Testarea dosarelor de audit selectate, în condițiile art.29 (1) ale Directivei 2006/43/CE, trebuie să urmărească și o evaluare a cantității și calității resurselor cheltuite, a onorariilor de audit percepute și a sistemului intern de control al calității din cadrul entității de audit.

Evitarea conflictelor de interese între cei care realizează controlul calității și subiecții activității de audit, în condițiile stipulate de Directiva 2006/43/CE privind auditul legal al conturilor anuale și al conturilor consolidate, în opinia noastră, poate fi realizată în baza aplicării unei proceduri obiective de selectare a celor care vor exercita misiuni de control al calității. Astfel de misiuni trebuie realizate de persoane cu formare profesională corespunzătoare și experiență relevantă în auditul legal și raportarea financiară, combinate cu formare specifică în ceea ce privește controlul calității.

BIBLIOGRAFIE

1. Legea privind auditul situațiilor financiare nr.271 din 15.12.2017 (data intrării în vigoare fiind 01.01.2019). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 7-17 din 12.01.2018.
2. Legea privind activitatea de audit nr.61 din 16.03.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2007, nr. 117-126.
3. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1450 cu privire la unele măsuri de executare a legii nr.61-XVI din 16.03.2007 privind activitatea de audit. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.203-206/1493 din 28.12.2007.
4. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.54 din 17.01.2018 privind aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 18-26 din 19.01.2018.
5. Indicațiile metodice aferente întocmirii și prezentării Informației privind respectarea procedurilor de control al calității lucrărilor de audit, stabilite de Ministerul de Finanțe al Republicii Moldova în anexa 1 la ordinul nr.115 din 26.12.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.237-240 din 31.12.2008.
6. Directiva 2006/43/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 17 mai 2006 privind auditul legal al conturilor anuale și al conturilor consolidate. [online]. Disponibil: [http // eur-lex.europa.eu](http://eur-lex.europa.eu).
7. Informația privind piața serviciilor de audit pentru anul 2017 [online]. Disponibil: <http://csaa.mf.gov.md/>.
8. Cartea verde. Politica de audit: lecțiile crizei. Comisia Europeană [online]. Disponibil: [http // ec.europa.eu](http://ec.europa.eu).
9. Manual de Standarde Internaționale de Audit și Control de Calitate. Codul Etic al Profesioniștilor Contabili [online]. Disponibil: [http // www.minfin.md](http://www.minfin.md).
10. Manual de Reglementări Internaționale de Audit, Asigurare și Etică [online]. Disponibil: [http // www.minfin.md](http://www.minfin.md).
11. Tabelul de transpunere în legislația națională a Directivei 2013/34/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 privind situațiile financiare anuale, situațiile financiare consolidate și rapoartele conexe ale anumitor tipuri de întreprinderi // <http://mf.gov.md>.
12. Registrul de stat al societăților de audit, al auditorilor întreprinzători individuali // <http://mf.gov.md>.

UNELE ASPECTE PRIVIND AJUTORUL MATERIAL ACORDAT DE ENTITATE UNUI ANGAJAT

BĂDICU Galina¹

Abstract: *One of the forms of social involvement is the material aid by which an entity offers a certain amount of money to its employees. In the context of the current reform in the Republic of Moldova, the author aims to provide more explanations on the main concepts of the notion of material aid under article 165 (1) of the Labor Code, in order to contribute to a clearer coherence within the entities. The research refers only to the material aid granted by the entity directly to the individual-employee of the entity. Given that the notion of material aid has a legal imprint, the author will only clarify how the entities treat this aspect from an economic, social, medical, fiscal and accounting point of view, presenting an overview of the material aid granted by the entity to employees. The theoretical-methodological and informational basis of the investigations are made up of the work of the researchers in the field and represented by the legislative and normative acts of the Republic of Moldova inherent to the research theme. The concerned study can be regarded as a relevant informational source for all those interested in.*

Key words: *accounting aspects, economic aspect, fiscal aspects, material aid, medical aspects, social aspects.*

JEL: M41

INTRODUCERE:

Un aspect deosebit de important al activității de management, în colaborarea cu angajații entității este crearea condițiilor care să conducă la asigurarea unei motivații eficiente a muncii. Astfel, recompensele personalului constituie un domeniu de activitate deosebit de valoros pentru entitate, prin intermediul căruia se influențează atât comportamentul angajaților, cât și performanța entității. Teoria și practica în domeniu, demonstrează că entitățile folosesc o multitudine de termeni în ceea ce privește remunerarea angajaților, cum ar fi: *salariu, compensații, plăți de stimulare, facilități, premii, adaosuri, suplimente, ajutor material etc.*

Acest fapt, necesită o examinare esențială și merită atenția managerilor în vederea creșterii performanței entității. În acest context, studiul problemelor aferente remunerării angajaților a rămas relevant în investigațiile economiștilor din ultima perioadă.

Așadar, la acordarea ajutorului material, apar unele întrebări, precum: *care este semnificația ajutorului material; acesta este o recompensă, plată de stimulare, facilitate acordată de angajator, o parte componentă a salariului etc.; reprezintă un element de cost sau cheltuieli; se calculează contribuții de asigurări sociale de stat obligatorii, prime de asigurare obligatorie de asistență medicală și impozit pe venit; pot fi astfel de plăți prognozate; cheltuielile aferente ajutorului material sunt deductibile în scopuri fiscale sau nu? etc.*

Importanța și actualitatea studiului sunt condiționate de abundența unor modificări în legislația națională, care necesită investigații complexe privind contabilitatea ajutorului material acordat de entitate angajaților. În acest context, articolul reflectă o cercetare, prin intermediul unei tehnici de investigare, de tip normativ. Aceasta presupune o analiză a conceptului de ajutor material, prin prisma prevederilor naționale contabile, fiscale și de muncă. Ca tehnică principală de cercetare este utilizat procedeul de revizuire a literaturii. Revizuirea literaturii de specialitate a permis structurarea unor puncte de vedere clare cu privire la conceptul ajutorului material. Pentru culegerea datelor, principala metodă folosită a fost metoda observării, ce este apreciată ca fiind metoda cea mai des utilizată în activitatea de cercetare. Suportul cercetării a inclus: studiul actelor normative în domeniul contabilității, fiscalității, muncii; articole [1] și cărți de specialitate, informații relevante pe site-urile Ministerului Finanțelor [15] și Serviciului Fiscal de Stat [16].

Pentru a realiza și pune în valoare scopul cercetării, au fost stabilite următoarele **obiective**:

- examinarea teoretică a conținutului economic a noțiunii de ajutor material;

¹ conf. univ., dr., ASEM, www.ase.md, 022-402-760, badicu.galina@ase.md

□ constatarea faptului aferent ajutorului material, dacă acesta din urmă, este un „drept” sau o „obligație” a entității;

□ delimitarea și examinarea aspectelor contabile, fiscale, sociale, medicale privind ajutorul material;

□ studiul și sinteza documentelor primare și a rapoartelor fiscale aferente ajutorului material;

□ analiza și identificarea situațiilor practice vis-a-vis de prevederile legislației, precum și formularea unor concluzii și opinii personale.

Rezultatele și concluziile cercetării. Entitatea, pe parcursul perioadei de gestiune, acordă angajaților săi ajutor material. Pentru a clarifica aspectele teoretice privind ajutorul material, considerăm relevantă examinarea definiției acestuia, precum și semnificația, care va servi drept temei în vederea descrierii aspectelor fiscale, sociale și contabile.

Cercetarea diverselor surse bibliografice a demonstrat că conceptul de ajutor material se regăsește, practic doar, în reglementările naționale de specialitate. Astfel, conform art. 165¹ din Codul Muncii, angajatorul este **în drept** să acorde anual salariaților ajutor material în modul și condițiile prevăzute de contractul colectiv de muncă, de alt act normativ la nivel de unitate și/sau de actele normative în vigoare. Ajutorul material **poate fi acordat** salariatului, în baza cererii lui scrise, în orice timp al anului ori adăugat la indemnizația de concediu (art.117) [3]. Totodată, prevederile Hotărârii nr. 159 din 14.02.2018, definește „ajutorul material ca o formă de asistență socială nerambursabilă pentru acordarea unui suport financiar unic categoriilor de persoane cetățeni ai Republicii Moldova” [6, pct. 2].

Din prevederile Codului Muncii în corelare cu alte acte normative, se desprind câteva constatări și concluzii:

□ Drept temei pentru examinarea problemei privind acordarea ajutorului material salariatului este **cererea personală** la care se anexează documentele, care confirmă circumstanțele speciale ce ar permite obținerea ajutorului material. În acest context, derivă că ajutorul material este de **natură individuală**, eliberat pe baza unei cereri personale a angajatului, în vederea recuperării unor cheltuieli personale ale acestuia: *ameliorarea situației materiale, achitarea parțială a serviciilor medicale, procurarea medicamentelor etc.* Ca urmare, ajutorul material **nu are legătură** cu rezultatul activității entității sau cu rezultatele individuale ale angajatului.

□ Prevederile naționale, ce reglementează salarizarea nu explică conținutul economic al ajutorului material, doar faptul că entitatea poate acorda și este în drept să acorde. Analizând în contextul condițiilor de acordare, precizăm că ajutorul material reprezintă un **drept** dar nu **obligație** a entității. Din acest punct de vedere, putem răspunde la întrebarea: suma ajutoarelor materiale poate fi prognozată?

Conform prevederilor SNC „Capital propriu și datorii”, entitatea poate acoperi unele cheltuieli eventuale precum: *litigiile, amenzile și penalitățile, despăgubirile, daunele și alte datorii incerte; reparația și deservirea în cursul perioadei de garanție a activelor vândute; pensiile și obligațiile similare; ieșirea imobilizărilor corporale și alte acțiuni similare legate de acestea; impozitele; recompensele personalului pentru rezultatele activității anuale; plata indemnizațiilor pentru concediile de odihnă; alte scopuri stabilite de legislație și/sau de conducerea entității* prin constituirea provizioanelor [13, pct. 81]. Dar, luând în considerare că provizioanele reprezintă datorii cu exigibilitate sau valoare incertă și se recunosc în cazul respectării simultane a unor condiții prevăzute în standardul nominalizat, precum: „există o obligație generată de un eveniment anterior” [13, pct. 82], rezultă că entitatea nu poate constitui provizioane pentru astfel de cheltuieli, deoarece ajutorul material se acordă pentru acoperirea cheltuielilor personale ale angajatului și nu pentru îndeplinirea de către angajat a obligațiilor sale de muncă, prevăzute prin fișa de post, contractul individual de muncă și alte documente interne ale entității, ceea ce contravine prevederilor SNC „Capital propriu și datorii”.

□ Dacă ajutorul material se acordă cu scopul recuperării unor cheltuieli personale ale angajatului derivă că este o **plata unică** pe parcursul anului calendaristic, care nu se atribuie la salariu, astfel **nu poate fi de natură regulată** și plătită tuturor angajaților entității fără excepție. În

consecință, ajutorul material **nu stimulează și nu are ca scop** încurajarea angajaților pentru o muncă tenace, ci este de **natură socială**. În plus, includerea ajutorului material în componența salariului este contrară cerințelor dreptului muncii. Acest fapt se poate demonstra și prin definiția prezentată în Legea salarizării: „*salariu* - orice recompensă sau câștig evaluat în bani, plătit angajaților de către angajator sau de organul împuternicit de acesta, în temeiul contractului individual de muncă, **pentru munca executată sau ce urmează a fi executată**” [12, art. 2].

Conform art. 130, din Codul Muncii, „salariul include salariul de bază (*salariul tarifar, salariul funcției*), salariul suplimentar (*adaosurile și sporurile la salariul de bază*) și alte plăți de stimulare și compensare” [3]. Observăm că pe lângă salariul de bază, legislația muncii prevede adaosuri și sporuri la salariul de bază, precum și alte plăți de stimulare și compensare care se precizează în contractele individuale de muncă. În cazul în care, angajatorul menționează în contractele individuale de muncă **posibilitatea** de a plăti ajutor material, încă nu înseamnă că acest lucru trebuie efectuat regulat, transformând astfel acordarea ajutorului material într-o plată de stimulare și compensare. Dacă aceste plăți au un caracter obligatoriu și necesare, în vederea susținerii și stimulării angajaților, atunci ele se apreciază ca parte a fondului de remunerare a muncii, cu condiția că sunt legate de activitatea entității. În acest context, ajutorul material tratat fiscal, poate fi dedus în scopuri fiscale în cazul în care reprezintă cheltuieli ordinare și necesare pentru activitatea entității [2, art. 24 (1)].

Potrivit Hotărârii nr. 697 din 22.08.2014, „plățile acordate angajatului de către patron pentru recuperarea cheltuielilor personale se **recunosc ca facilități** acordate angajatului de către patron [7, art. 8]. Astfel, din punct de vedere fiscal, facilitățile acordate de patron reprezintă surse de venit impozabile și sânt expuse la art.19 din Codul fiscal [2].

□ Ajutorul material **poate fi acordat** salariatului în orice timp al anului ori adăugat la indemnizația de concediu. Dacă ajutorul material se acorda la concediul anual de odihna, atunci acest fapt este/trebuie prevăzut în contractul individual de munca, semnat cu angajatul. În acest context, ajutorul material deja devine ca o plata stimulatorie componentă a sistemului de salarizare și nu ca o necesitate personală de recuperare a unor cheltuieli. Practica demonstrează că entitățile, de obicei fac unele erori de natură metodologică, incluzând ajutorul material în componența salariului, considerând că este o plată de natură stimulatorie. Reamintim că ajutorul material nu are legătură cu rezultatul activității entității sau cu rezultatele individuale ale angajatului.

□ Angajatorul este **în drept** să acorde anual salariaților ajutor material. În opinia noastră, ajutorul material este o plata unica care nu poate fi acordată în fiecare luna o data cu achitarea salariului. Ori, acordarea lunară s-ar transforma în plăți salariale.

□ Ținem să menționăm, că pentru acordarea ajutorului material entitatea se conduce de prevederile Regulamentului intern de salarizare, precum și Regulamentului - cadru cu privire la acordarea ajutorului material salariaților, *parte componentă* a Convenției Colective (nivel ramural). Astfel, ajutorul material se acordă angajaților în conformitate cu Hotărârile Guvernului Republicii Moldova, Convenția Colectivă (nivel ramural), contractele colective/individuale de muncă. Mărimea concretă a ajutorului material se stabilește de către administrația entității.

În urma analizei prevederilor legislației referitoare la noțiunea de ajutor material, s-a ajuns la propunerea unei definiții mai aprofundate a conținutului acestuia, în vederea stabilirii și asigurării coerenței prevederilor aferente ajutorului material în legislația națională. Așadar, **ajutorul material reprezintă o plata unica de natură individuală și socială acordată de entitate angajatului, în baza cererii lui scrise, în vederea recuperării unor cheltuieli personale**. Această definiție, cuprinde obiectul ei - *plata de natură individuală și socială*, modul de acordare, destinația și periodicitatea acordării.

□ **Aspecte contabile**. Conform prevederilor contabile naționale, pentru generalizarea informației privind decontările cu personalul aferente ajutorului material, este destinat contul de pasiv 532 „Datorii față de personal privind alte operații”, fapt concretizat în SNC „Capital propriu și datorii” [12, pct.53(2)]. În realitate, entitățile utilizează contul similar ca și la calcularea salariului

531 „Datorii față de personal privind retribuirea muncii”, justificând unele inconveniențe de contabilizare în softul contabil.

Examinarea practicii contabile demonstrează că suma ajutorului material acordat se recunoaște ca costuri și cheltuieli, în funcție de angajatul căreia i-a fost acordat. În opinia noastră, această abordare este incorectă. Deoarece ajutorul material nu are legătură cu îndeplinirea obligațiilor unui angajat din producție, rezultă că nu poate fi recunoscut ca costuri, aceasta contravine Indicațiilor metodice [8, pct. 29]. Prin urmare, nu poate fi contabilizat ca parte a costurilor. În acest context, pentru evitarea problemelor aferente contabilității costurilor, în aspectul determinării unui cost mai obiectiv, se propune recunoașterea ajutorului acordat ca cheltuieli curente la contul 714 „Alte cheltuieli din activitatea operațională”. Cu referire la ajutorul acordat unui angajat din administrație, reamintim că în anexa 3 a SNC „Cheltuieli”, ajutorul material acordat este prevăzut ca element de cheltuieli [14, pct. 5].

□ **Aspecte sociale.** În conformitate cu prevederile Legii nr. 489-XIV din 08.07.1999 privind sistemul public de asigurări sociale [10] și Legii bugetului asigurărilor sociale de stat (BASS) pe anul 2018 nr. 281 din 15.12.2017 [9], Casa Națională de Asigurări Sociale (CNAS) a elaborat particularitățile calculării și achitării contribuțiilor de asigurări sociale de stat obligatorii în anul 2018.

Potrivit Dispoziției CNAS nr.II-0/10-1444 din 06.02.2018 [4], baza lunară de calcul a contribuției de asigurări sociale datorate de angajatori și baza de calcul a contribuției individuale de asigurări sociale pentru asigurați în cazul persoanelor care realizează venituri din salarii sau asimilate salariilor, o constituie sumele care se includ în salariile calculate și alte recompense, cu excepția tipurilor de drepturi și venituri din care nu se calculează, contribuții potrivit prevederilor anexei nr.5 la Legea BASS pe anul 2018 [9].

În conformitate cu prevederile punctelor 2 și 29 din anexa nr.5 la Legea BASS pe anul 2018, în baza lunară de calcul al contribuției se includ sumele ajutorului material, care depășesc limitele prevăzute de legislație. Astfel, angajatorul, acordând angajaților ajutorul material, va calcula și reține contribuții de asigurări sociale de stat obligatorii, în proporțiile stabilite prin Legea bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2018 (18% la fondul de salarizare și la alte recompense pentru angajatorii sectorului privat, instituțiilor de învățământ superior și ai instituțiilor medico-sanitare și 6% contribuție individuală de asigurări sociale de stat obligatorii), la suma ajutorului material ce depășește cuantumul unui salariu mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2018 în mărime de 6 150 lei, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.54 din 17 ianuarie 2018. La stabilirea ajutorului material în cuantum mai mic decât 6 150 lei, contribuțiile de asigurări sociale de stat **nu se vor calcula și reține.**

Presupunem următoarea situație practică aferentă acordării ajutorului material unui angajat al entității pe parcursul a mai multor luni din anul 2018 în cuantum mai mare de 6150 lei lunar, în legătură cu agravarea stării de sănătate. Contribuțiile de asigurări sociale se vor calcula și reține în felul următor:

Tabelul nr. 1. Calculul și reținerea contribuțiilor de asigurări sociale de stat obligatorii aferente ajutorului material

Luna	Ajutorul material calculat, lei	Contribuții de asigurări sociale de stat datorate de angajator (lei)	Contribuții individuale de asigurări sociale (lei)
Februarie	3 000,00	0	0
Iunie	3 000,00	0	0
Octombrie	4 000,00	693,00 [(3 000+3 000+4 000) - 6 150]×18%	173,25 [(3 000+3 000+4 000) - 6 150]×6%

Sursa: elaborat de autor

Sumele ajutorului material, la care se vor calcula contribuțiile de asigurări sociale de stat, se vor include în venitul lunar asigurat realizat în perioada respectivă și vor fi luate în considerare la stabilirea pensiei și altor drepturi de asigurări sociale (*indemnizații pentru incapacitate temporară de muncă, indemnizație lunară pentru creșterea copilului până la vârsta de 3 ani etc.*).

În acest context, la completarea declarației IPC 18, suma ajutorului material acordat pe parcursul anului de către angajator angajaților, la care sau calculat contribuții de asigurări sociale de stat se va include în baza de calcul a contribuțiilor corespunzător tarifelor în col. 9 - 3850 lei [(3 000+3 000+4 000) - 6 150] în luna în care a fost stabilit ajutorul material, iar sumele contribuțiilor de asigurări sociale și individuale calculate se vor reflecta în col. 12 (693,00) și 11 respectiv (173,25).

□ **Aspecte medicale.** Conform LP 123 din 07.07.2017, în vigoare din 01.01.2018 în Legea nr. 1593 din 26.12.2002 cu privire la mărimea, modul și termenele de achitare a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală, au intervenit schimbări în definirea „altor recompense” (art. 3) - *orice altă sumă decât salariul, plătită de angajator în folosul angajatului său, precum și alte drepturi și venituri plătite persoanelor fizice, cu excepția drepturilor și veniturilor, prevăzute la art. 20, 89, 90, 90¹ din Codul fiscal, la care nu se calculează prime de asigurare obligatorie de asistență medicală [11].* Prin urmare, din ajutorul material, în expresie bănească sau naturală, acordat de către angajator angajaților sau foștilor angajați de la locul de muncă, **se calculează prime de asigurare obligatorie de asistență medicală** stabilite în formă de contribuție procentuală, în mărime de 4,5% pentru angajator și 4,5% pentru angajat.

Luând în considerare aceeași situația practică aferentă acordării ajutorului material unui angajat al entității pe parcursul a mai multor luni din anul 2018 în cuantum mai mare de 6150 lei lunar, în legătură cu agravarea stării de sănătate se vor calcula și reține prime de asigurare obligatorie de asistență medicală în felul următor, fapt prezentat în tabelul 2.

Tabelul nr. 2. Calculul și reținerea primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală aferente ajutorului material

Luna	Ajutorul material calculat, lei	Prime de asigurare obligatorie de asistență medicală datorate de angajator (lei)	Prime de asigurare obligatorie de asistență medicală reținute din contul angajaților (lei)
Februarie	3 000,00	135,00	135,00
Iunie	3 000,00	135,00	135,00
Octombrie	4 000,00	180,00	180,00

Sursa: elaborat de autor

□ **Aspecte fiscale.** Cu referire la impozitul pe venit menționăm că, în conformitate cu prevederile Codului Fiscal art. 18 lit. c), plățile pentru munca efectuată și serviciile prestate (inclusiv salariile), **facilitățile acordate de patron**, onorariile, comisioanele, primele și alte retribuții similare **reprezintă surse de venit impozabile** [2]. În contextul ultimelor modificări în legislația fiscală, cu referire la reforma sistemului de impozitare a veniturilor persoanelor fizice, menționăm că începând cu 1 octombrie 2018, s-a modificat cota de impunere a veniturilor impozabile a persoanelor fizice la 12% anual. Este de remarcat că la categoria respectivă de contribuabili care aplică cota de 12% au fost atribuiți și medicii de familie care exercită activitate profesională independentă ca titulari ai practicii. Suplimentar modificării cotei impozitului pe venit pentru persoanele fizice, un alt element al reformei fiscale a constat majorarea cuantumului scutirilor. În contextul aplicării cotei unice la impozitul pe venit, la art. 83 din CF, a fost revizuită categoria contribuabililor persoane fizice cetățeni care au obligația să prezinte declarația cu privire la impozitul pe venit. Astfel, se exclude obligația de depunere a declarației în cazul în care persoana obține venituri din mai multe locuri de muncă, în contextul introducerii cotei unice a impozitului pe venit.

Menționăm, că ajutorul material nu este o cheltuială ordinară și necesară în activitatea de întreprinzător, astfel, în baza prevederilor art. 24 din CF, **nu este deductibilă în scopuri fiscale** [2]. În acest context, sumele aferente acestor cheltuieli calculate și achitate vor majora venitul impozabil al angajatorului. Ajustarea respectivă se va prezenta în Declarația cu privire la impozitul pe venit pe perioada fiscală respectivă (VEN12) în anexa 2D, rândul 03029 [5].

CONCLUZII.

Cercetarea în cauză, ne-a permis să formulăm următoarele concluzii, care se desprind, luând în considerare reforma fiscală care a intrat în vigoare la 01.01.2018:

1. Studiul dat analizează doar acordarea ajutorului material de către angajator angajaților-persoană fizică angajată pe baza contractului de muncă. *Nu se abordează problemele aferente ajutoarelor acordate prin sindicatele entități membrilor acestora, persoanelor cumularzi, persoanelor neangajate etc.*

2. În vederea stabilirii și asigurării coerenței prevederilor aferente ajutorului material în legislația națională, se propune definirea acestuia: *o plata unica de natură individuală și socială acordată de entitate angajatului, în baza cererii lui scrise, în vederea recuperării unor cheltuieli personale.*

3. Ajutorul material reprezintă un drept de acordare angajaților, nu poate fi de natură regulată și luând în considerare că nu stimulează și nu are ca scop încurajarea angajaților pentru o muncă asiduă, ci este de natură socială, se recunosc ca facilități acordate angajatului de către patron. În scopuri financiare, ajutoarele materiale calculate trebuie recunoscute ca cheltuieli curente și datorii față de personal privind alte operații.

4. Facilitățile acordate de patron reprezintă surse de venit impozabile și nu sunt deductibile în scopuri fiscale. De aceea, este important de calculat corect suma facilităților care urmează a fi impozitată.

5. Acordând angajaților ajutorul material, entitatea va calcula și reține contribuții de asigurări sociale de stat obligatorii la suma ajutorului material ce depășește cuantumul unui salariu mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul curent și prime de asigurare obligatorie de asistență medicală stabilite în formă de contribuție procentuală, conform normelor în vigoare.

BIBLIOGRAFIE:

1. Ajutor material-cui și în ce mod îl acordăm? Efectul fiscal al carității. Slobodeanu S. În: Contabilitate și audit, nr. 9 din 2018, p.p. 48-54
2. Codul fiscal nr. 1163 din 24.04.1997, cu modificările ulterioare. În: Monitorul Oficial nr. ed. spec. din 23.05.2005.
3. Codul muncii nr. 154 din 28.03.2003, cu modificările ulterioare. În: Monitorul Oficial nr. 159-162 din 29.07.2003.
4. Dispoziției CNAS nr.II-0/10-1444 din 06.02.2018. Disponibil pe: www.cnas.md/Cadrul-juridic/Acte-normative-interne/Dispozitii
5. Formularul VEN 12. <https://servicii.fisc.md/formulare.aspx?tm=1&pt=1>
6. Hotărârea nr. 159 din 14.02.2018 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de stabilire și plată a ajutorului material. În: Monitorul Oficial nr. 48-57 din 16.02.2018.
7. Hotărârea nr. 697 din 22.08.2014 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la reținerea impozitului pe venit din salariu și din alte plăți efectuate de către angajator în folosul angajatului, precum și din plățile achitate în folosul persoanelor fizice. În: Monitorul Oficial nr. 256-260 din 29.08.2014.
8. Indicații metodice privind contabilitatea costurilor de producție și calculația costului produselor/serviciilor. În: Monitorul Oficial al RM nr. 233-237 (4551-4555) din 22.10.2013.
9. Legea bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2018 nr. 281 din 15.12.2017. În: Monitorul Oficial Nr. 464-470 din 29.12.2017.
10. Legea nr. 489-XIV din 08.07.1999 privind sistemul public de asigurări sociale. În: Monitorul Oficial nr. 1-4 din 06.01.2000.
11. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 123 din 07.07.17, în vigoare 01.01.18. În: Monitorul Oficial nr. 252 din 19.07.2017.
12. Legea salarizării nr. 847 din 14.02.2002, cu modificările ulterioare. În: Monitorul Oficial nr. 50-52 din 11.02.2002.
13. SNC „Capital propriu și datorii”. În: Monitorul Oficial al RM nr. 233-237 (4551-4555) din 22.10.2013.
14. SNC „Cheltuieli”. În: Monitorul Oficial al RM nr. 233-237 (4551-4555) din 22.10.2013.
15. <http://mf.gov.md/ro>
16. <http://www.fisc.md/>

ASPECTE PRIVIND RAPORTAREA FINANCIARĂ ȘI FISCALĂ A ORGANIZAȚIILOR NECOMERCIALE DIN REPUBLICA MOLDOVA

HAREA Ruslan,

dr., Academia de Studii Economice a Moldovei, Republica Moldova

***Abstract.** This article contains information about the need and importance of financial reports for non-commercial organizations in the Republic of Moldova. Similarly, it is opportune to inform the large public about the activities in the non-commercial sector through the financial reporting, as well as the notification of the financing agencies about the use of the sources offered according to their original destination.*

Keywords: accounting, financial reports, non-profit, NGO, sponsorship..

JEL CLASSIFICATION: M41.

Orice entitate care operează pe teritoriul Republicii Moldova trebuie să prezinte diferite forme de raportare financiară și dări de seamă către diferite organe de stat în conformitate cu prevederile legislație în vigoare. Organizațiile necomerciale (ONG) care activează în țară nu fac excepție. Cu toate acestea, pentru astfel de entități este prevăzută o altă compoziție a formelor de raportare și diferite situații specifice.

Ce este un ONC?

Organizația necomercială este o persoană juridică nelucrativă, non-profit, al cărei venit se utilizează la atingerea scopurilor statutare a acesteia și nu poate fi distribuit sub nici o formă între fondatori, membri, membrii organelor sale și angajați. Organizația dispune de patrimoniu distinct, necesar activității prevăzute în statut și răspunde pentru obligații sale cu activele patrimoniului său.

O astfel de entitate are toate caracteristicile entității juridice: are bilanțul propriu; poate deschide conturi la bănci; are dreptul la ștampile cu numele său; acționează în baza statutului propriu; este creată pentru o perioadă nelimitată de activitate. Aceste entități sunt create pentru realizarea activităților sociale, culturale, educaționale, politice și alte activități similare, al căror scop este obținerea beneficiilor publice. Cele mai renumite astfel de organizații sunt cele cu activități caritabile.

Cine are nevoie de rapoarte financiare?

După cum se cunoaște, unul dintre motivele principale pentru păstrarea înregistrărilor contabile este accesarea informațiilor despre modul în care se desfășoară organizația. Constituind sisteme și bugete de contabilitate, următorul pas este de a produce rapoarte financiare pentru a raporta și a monitoriza activitățile financiare ale organizației.

Rapoartele financiare sunt necesare în primul rând de cei responsabili de gestionarea organizației și de agențiile actuale și potențiale de donatori.

Cei responsabili de gestiunea financiară a unei ONC trebuie, de asemenea, „să dea un cont” cu privire la gestionarea lor către o gamă largă de părți interesate.

Principalele rezultate de raportare includ:

În cursul anului financiar, informațiile contabile sunt sintetizate și transformate în conturi de gestiune pentru monitorizarea internă a progreselor înregistrate în raport cu bugetul.

La sfârșitul exercițiului, conturile anuale (respectiv Bilanțul și Situația de venituri și cheltuieli) pentru a raporta rezultatul către părțile interesate externe.

La intervale de timp, o ONG va fi, de asemenea, obligată să completeze rapoarte speciale privind progresele înregistrate agențiilor donatoare.

Furnizarea conturilor este păstrată într-o manieră adecvată și verificată pentru corectitudine, întocmirea unui raport financiar nu este la fel de consumatoare de timp pe cât credeți.

Cine are nevoie de informații financiare?

Personalul proiectului - pentru a ști cât de mulți bani și resurse sunt disponibili pentru proiectele lor, cât și ceea ce a fost cheltuit până acum.

Managerii - pentru a ține cont de modul în care sunt utilizate fondurile proiectului, mai ales în comparație cu planurile inițiale. Pentru a ajuta la planificare pentru viitor.

Personalul pe finanțe - pentru a vă asigura că există suficienți bani în conturile curente la bancă în scopul realizării lucrurilor pe care ONG-ul trebuie să le execute.

Consiliul de administrație - pentru a ține cont de modul în care sunt folosite resursele realizarea obiectivelor ONG-urilor.

Donatorii - pentru a se asigura că granturile sunt utilizate conform Acordului de grant și că obiectivele proiectului sunt îndeplinite. Totodată, pentru a considera să sprijine o organizație în viitor.

Guvernul - pentru a vă asigura că ONG-ul plătește toate impozitele datorate și că acesta nu abuzează de statutul său de organizație „non-profit”.

Beneficiarii proiectului - să știe cât costă pentru a furniza serviciile în care sunt implicați drept beneficiari și pentru a decide dacă aceasta este o valoare bună pentru comunitatea lor.

Publicul larg - să știe ce generează și realizează ONG-ul în cursul anului și pentru ce sunt folosiți banii.

Care sunt Rapoartele anuale?

Se menționează în acest sens Bilanțul și Situația de venituri și cheltuieli. Aceste situații financiare anuale sunt prezentate în rezumat:

- de unde vin banii;
- în ce scop au fost primiți;
- modul în care au fost cheltuiți;
- și care impactul pozitiv al utilizării acestor bani.

Rapoartele anuale, constituie principalul pachet publicitar și de informare disponibil și vor fi de interes pentru mulți utilizatori. Din acest motiv, rapoartele anuale ar trebui:

- să prezinte organizația în cea mai bună lumină posibilă;
- să-și promoveze activitatea;
- satisfacă nevoile celor care folosesc conturile;
- și îndeplinesc cerințele auditorilor.

În cazul în care rapoartele anuale ale ONG-urilor indică fonduri mari acumulate, acestea pot da impresia că organizația are resurse foarte bune, iar donatorii pot fi mai puțin înclinați să ofere sprijin pentru noile inițiative.

Există, totuși, motive întemeiate pentru care o organizație va avea rezerve de numerar - de exemplu, fonduri puse deoparte pentru a înlocui echipamentele sau un fond de apel pentru clădiri. Trebuie furnizată o explicație pentru a reasigura potențialii donatori că este într-adevăr nevoie de sprijinul lor.

Interpretarea situațiilor financiare.

Scopul revizuirii rapoartelor financiare ale ONG-urilor este acela de a evalua starea de sănătate a organizației și de a verifica dacă fondurile sunt utilizate conform destinației - adică pentru a atinge obiectivele organizației.

Numerele luate de la sine nu ne spun foarte mult. Este nevoie de ceva pentru a le măsura - cum ar fi compararea lor cu organizații similare, măsuri sau obiective standard sau conturi anterioare.

Când se interpretează Situațiile financiare privind bilanțul și veniturile și cheltuielile, se utilizează două tipuri de analize financiare:

1. *Analiza tendințelor* care întrebă: Cum se obține comparabilitatea cu ultima perioadă?
2. *Analiza proporțională* care oferă un mijloc de interpretare și comparare a rezultatelor financiare.

Analiza tendințelor necesită cel puțin de două seturi de cifre compilate utilizând aceleași tehnici contabile și afișând informații pentru două perioade consecutive, de obicei de la an la alt an.

Prin compararea cifrelor, este posibil să se detecteze tendințele și să se utilizeze aceste informații pentru a anticipa tendințele viitoare sau pentru a stabili obiective noi.

Analiza tendințelor este mai semnificativă dacă este combinată și cu analiza raportului financiar.

Analiza proporțională este utilizată pe scară largă în afaceri pentru a evalua rentabilitatea și eficiența companiilor. Analiza proporțională în sectorul non-profit este mai puțin comună, dar este totuși foarte utilă dacă este adaptată pentru sector.

Proporțiile permit compararea rapoartelor exprimate în diferite valute și între organizații de scară diferită, transformându-le într-o măsură similară. Agențiile donatoare utilizează adesea această tehnică atunci când evaluează performanța, în special pentru a compara costurile relative - cum ar fi cheltuielile administrative - între organizații sau proiecte similare.

Importanța proporțiilor se află în indicii pe care aceștia le pot furniza la ceea ce se întâmplă, nu ca măsură absolută a performanțelor bune sau rele. Analiza proporțională ajută membrii consiliului și managerii să răspundă la trei întrebări importante:

1. Sustenabilitatea financiară - va avea organizația noastră banii de care are nevoie pentru a continua să activeze mâine ca și astăzi?
2. Eficiență - organizația servește cât mai mulți oameni cu resursele sale pentru cel mai mic cost posibil?
3. Eficiența - organizația face o sarcină responsabilă de gestionare a banilor?

Analiza contului de venituri și cheltuieli. Poate fi utilizat coraportul din Situația de venituri și cheltuieli prin transformarea fiecărui element rînd într-un procent din venitul total. Acest lucru oferă un ghid referitor la importanța relativă a diferitelor zone din declarație. De exemplu, costurile relative ale administrației față de costurile directe ale proiectului. Acest lucru este util pentru atragerea atenției asupra domeniilor importante și departe de problemele nesemnificative.

Acest calcul indică, de asemenea, nivelul dependenței donatorilor - prin împărțirea totalului granturilor donatorilor cu venitul total. Dacă strategia de finanțare vă conduce spre o mai mică dependență de ajutorul extern, raportul de dependență va contribui la stabilirea și să monitorizeze nivelul țintă.

Un nivel suplimentar de analiză poate fi obținut prin compararea cifrelor pentru datele anuale și anterioare cu scopul de a detecta tendințele.

Analiza bilanțului. Un raport de supraviețuire poate fi calculat prin raportarea rezervelor generale, denumite uneori „rezerve libere” pe venitul total. Dacă se multiplică apoi cifra rezultată cu 365, aceasta va indica, în zile, cât timp organizația ar putea supraviețui în anul următor, dacă venitul va fi permanent și nivelul activității va rămâne același. Desigur, acesta este un scenariu foarte ipotetic, deoarece, în practică, organizația ar contracta operațiuni în cazul în care veniturile sale ar fi reduse drastic.

Testul acid sau raportul rapid ridică întrebarea: Pot fi achitate acum datoriile? Acesta raportează activele curente, minus activele mai puțin „lichide”, cum ar fi acțiunile și plățile anticipate (cu alte cuvinte, creanțele curente și soldurile de numerar numai) din pasivele curente. Raportul rezultat ar trebui în mod ideal să fie în intervalul de 1 : 1. Un raport de 1 : 1 sugerează că o organizație are suficient numerar pentru a-și plăti datoriile imediate.

Pentru ONG care activează în Republica Moldova sunt obligatorii următoarele forme de raportare specifice pentru activitatea acestora:

1. Rapoarte prezentate instituțiilor de stat:
 - a. **Situațiile financiare ale organizațiilor necomerciale** care se prezintă anual și se compilează potrivit prevederilor Indicațiilor metodice privind particularitățile contabilității în organizațiile necomerciale aprobate prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr.188 din 30.12.2014.
 - b. **Raportul statistic trimestrial nr. 5-CON „Consumurile și cheltuielile organizațiilor necomerciale”** care se prezintă cu informația pentru fiecare semestru de 4 ori pe anul calendaristic.

c. **Declarația cu privire la impozitul pe venit pentru organizațiile necomerciale**, forma ONG17, care se prezintă anual.

2. Rapoartele prezentate organelor de cărmuire interne sau Adunării generale a membrilor ONC:

a. **Raportul privind utilizarea mijloacelor cu destinație specială** pentru un an de activitate.

b. Executarea bugetului privind utilizarea mijloacelor cu destinație specială pentru anul precedent.

c. **Proiectul Bugetului general al mijloacelor cu destinație specială** pentru anul viitor.

3. Rapoarte prezentate diferitor finanțatori cu privire la valorificarea surselor primite de la aceștia prin diferite forme:

a. **Raportul financiar privind utilizarea mijloacelor beneficiate** sub formă de grant sau donație filantropică.

b. **Raportul narativ** privind realizarea obiectivelor impuse de finanțator prin contractul de grant sau donație filantropică.

Dacă prima categorie de rapoarte se prezintă în forme unice pentru toate ONC din Moldova, atunci celelalte 2 categorii sunt individuale și se elaborează de către însuși ONC în cazul categoriei de raportare pe interior, ori sunt impuse prin regulile speciale ale organizației finanțator, pentru sursele cooptate din afara ONC.

În mod distinct pentru *Situațiile financiare ale organizațiilor necomerciale* trebuie de menționat că acestea cuprind patru părți componente:

1. Bilanțul contabil.
2. Situația de venituri și cheltuieli.
3. Situația modificărilor surselor de finanțare.
4. Notă explicativă la situațiile financiare.

Bilanțul include informații aferente soldurilor existente la data raportării privind:

1) activele – resurse economice identificabile și controlabile de către organizația necomercială ce provin din fapte economice trecute, care sunt utilizate în desfășurarea activității statutare;

2) capitalul propriu – mărimea surselor de finanțare aflate în dispoziția organizației necomerciale, rămase în activele acesteia după scăderea datoriilor;

3) datoriile – obligații existente ale organizației necomerciale, inclusiv finanțările cu destinație specială, provenite din fapte economice trecute a căror stingere contribuie la o reducere a resurselor, purtătoare de beneficii economice.

Dacă Bilanțul prin sine reprezintă un tablou al situației patrimoniale a ONC în similitudine cu situația din Bilanțul altor entități, atunci în cazul Situației de venituri și cheltuieli se respectă strict regula non-profit și se utilizează două definiții specifice:

- **Excedent**, ce constituie *diferența pozitivă* între veniturile aferente mijloacelor cu destinație specială și cheltuielile aferente mijloacelor cu destinație specială sau din alte activități statutare;

- **Deficit**, ce constituie *diferența negativă* între veniturile aferente mijloacelor cu destinație specială și cheltuielile aferente mijloacelor cu destinație specială sau din alte activități statutare.

Situația de venituri și cheltuieli include informații privind:

1) *veniturile* – creșteri ale beneficiilor economice înregistrate pe parcursul perioadei de gestiune, sub forma intrărilor sau majorării activelor ori diminuării datoriilor, care au drept rezultat creșteri ale capitalului propriu. Acestea cuprind: veniturile aferente mijloacelor cu destinație specială, alte venituri (cu excepția veniturilor din activitatea economică) și veniturile din activitatea economică.

2) *cheltuielile* – diminuări ale beneficiilor economice înregistrate pe parcursul perioadei de gestiune sub formă de ieșiri sau reduceri ale valorii activelor sau de creșteri ale datoriilor care contribuie la diminuări ale capitalului propriu. Acestea cuprind: cheltuielile aferente mijloacelor cu

destinație specială, alte cheltuieli (cu excepția cheltuielilor din activitatea economică), cheltuielile din activitatea economică și cheltuielile privind impozitul pe venit.

3) *rezultatul din activitatea statutară a organizației necomerciale* – excedentul (deficitul) din activitatea statutară (cu excepția activității economice) și profitul (pierderea) din activitatea economică.

Un aspect distinct în *Situațiile financiare ale organizațiilor necomerciale* este Situația modificărilor surselor de finanțare. Aici se prezintă dinamica tuturor tipurilor de finanțări ale patrimoniului provenite din diferite surse: din buget, granturi, donații, aporturi ale fondatorilor și autofinanțările.

Situația modificărilor surselor de finanțare prezintă informația privind soldurile și fluxul:

- 1) mijloacelor cu destinație specială;
- 2) mijloacelor nepredestinate;
- 3) contribuțiilor fondatorilor și membrilor;
- 4) fondurilor;
- 5) altor surse de finanțare.

Nota explicativă conține informații suplimentare care nu sunt incluse în situațiile financiare. Nota informativă conține mai multe informații despre activitățile derulate în timpul anului cu specificarea aspectelor pozitive și a rezervelor de activitate pe anul viitor.

Pe lângă informațiile prezentate, nota explicativă trebuie să conțină cel puțin:

- 1) informații privind corespunderea situațiilor financiare Standardelor Naționale de Contabilitate și Indicațiilor metodice;
- 2) dezvoltarea politicilor contabile;
- 3) dezvoltarea informației privind executarea bugetelor aferente proiectelor realizate și alte informații despre situația patrimonială și activitățile ONG.

Tot în raportul anual al organizației ar trebui să fie prezentate și destinația fondurilor, sponsorii și valorile donate, susținătorii obiectivelor statutare (persoane fizice și juridice), finanțatorii externi.

Nu în ultimul rând, la finalul raportului ar trebui să fie vizate obiectivele ONG-ului și planul pentru atingerea acestora pentru următorul an. Toate aceste informații prezentate mai sus contribuie la îmbunătățirea transparenței referitoare la activitatea ONG-ului.

În mod opțional, situațiile financiare anuale pregătite de către o organizație trebuie auditate și certificate de către un auditor financiar autorizat. Îndeplinirea acestei condiții îmbunătățește credibilitatea acestora. Pe lângă auditarea situațiilor financiare, există și un al doilea tip de audit aplicabil unui ONG, așa numitul „audit al celor 3E”.

Ce reprezintă „auditul celor 3E”?

„Auditul celor 3E” reprezintă auditul performantei ONG-ului în ceea ce privește utilizarea resurselor de care dispune acesta, respectiv auditarea modului cum au fost cheltuiți banii acumulați. Auditul performantei reprezintă evaluarea activității unei organizații în sensul verificării dacă resursele sunt utilizate economic, cu eficiență și, efectiv, și ca cerințele de responsabilitate sunt urmărite.

Realizarea și publicarea unui raport de activitate, oferă organizației un plus de credibilitate atât în fața beneficiarilor, cât și față de viitorii sponsori și voluntari.

Raportarea financiară corectă asigură un Buget eficient pentru anul viitor de activitate, deoarece informația despre activitățile derulate anul precedent permit să se previzioneze sursele necesare pentru menținerea activităților pe anul viitor.

Acest aspect ține de asigurarea durabilității activităților ONG în condițiile când sursele de finanțare devin tot mai dificil de obținut și se pune accentul pe autofinanțarea activităților. În termenul diferitor finanțatori lucrul descris mai sus se prezintă sub noțiune de sustenabilitate, iar aceasta este criteriul cel mai important când se ia decizia de oferi o finanțare către o ONG.

Există șapte principii de gestiune financiară eficientă pentru ONG-uri pe care le urmăresc majoritatea finanțatorilor. Acestea oferă un ghid la nivel înalt pentru administratori și pentru

managerii de rang înalt, care îi ajută să se asigure că organizația lor utilizează eficient fondurile și că personalul lucrează în mod corespunzător. Ele oferă, de asemenea, o listă de verificare utilă atunci când se decide dacă să se finanțeze alte ONG-uri.

1. **Administrarea.** Organizația trebuie să aibă grijă de resursele care îi sunt încredințate și să se asigure că acestea sunt utilizate în scopul dorit. Consiliul de administrație are responsabilitatea generală pentru acest lucru. În practică, managerii o realizează printr-o planificare strategică atentă, prin stabilirea de controale adecvate, prin luarea în considerare a riscurilor și prin înființarea unor sisteme care să funcționeze în concordanță cu cele două reguli de aur ale muncii în teren ale ONG-urilor.

2. **Responsabilitatea.** Organizația trebuie să explice modul în care și-a folosit resursele și ceea ce a obținut ca rezultat tuturor părților interesate, inclusiv beneficiarilor. Toate părțile interesate au dreptul să știe cum au fost utilizate fondurile și autoritatea lor. ONG-urile au o obligație operațională, morală și legală de a-și explica deciziile și acțiunile și de a-și prezenta rapoartele financiare la control.

3. **Transparența.** Organizația trebuie să fie deschisă în privința activității sale, oferind informații despre activitățile și planurile sale părților interesate relevante. Aceasta include pregătirea unor rapoarte financiare exacte, complete și la timp, precum și punerea lor la dispoziția părților interesate, inclusiv a beneficiarilor. Dacă o organizație nu este transparentă, atunci poate da impresia de a avea ceva de ascuns.

4. **Integritatea.** La nivel personal, persoanele din organizație trebuie să opereze cu onestitate și proprietate. De exemplu, managerii și administratorii trebuie să dea exemplul în urmărirea procedurilor și prin declararea oricăror interese personale care ar putea intra în conflict cu îndatoririle lor oficiale. Integritatea rapoartelor financiare depinde de exactitatea și exhaustivitatea înregistrărilor financiare.

5. **Viabilitatea.** Cheltuielile trebuie menținute în echilibru cu fondurile primite, atât la nivel operațional, cât și la nivel strategic. Viabilitatea este o măsură a continuității și securității financiare a ONG-urilor. Administratorii și managerii trebuie să elaboreze o strategie de finanțare pentru a arăta modul în care ONG-ul își va îndeplini toate obligațiile financiare și va livra planul său strategic

6. **Standarde contabile.** Sistemul de evidență și documentare financiară trebuie să respecte standardele și principiile contabile acceptate la nivel internațional. Orice contabil din orice colț al lumii ar trebui să poată înțelege sistemul organizației pentru păstrarea înregistrărilor financiare.

7. **Consistență.** Politicile și sistemele financiare ale organizației trebuie să fie coerente în timp. Acest lucru promovează operațiuni și transparență eficiente, în special în ceea ce privește raportarea financiară. Deși este posibil ca sistemele să fie adaptate nevoilor în schimbare, trebuie evitate schimbările inutile. Abordările incoerente la gestiunea financiară pot fi un semn că situația financiară este manipulată.

Totodată, fondurile primite din partea UE se gestionează în corelare cu cerințele prevăzute prin diferite instrucțiuni. Acestea implică mecanisme obligatorii de cheltuire sau consum a surselor oferite din fondurile UE:

1. **Rambursarea costului.** Finanțarea se bazează pe partajarea costurilor. Aceasta înseamnă că finanțatorul contribuie până la un procentaj maxim din costurile eligibile suportate pentru realizarea lucrării, astfel cum este definită în Acordul de finanțare.

2. **Siguranța sistemului de contabilitate și raportare.** Pentru a pregăti și a asigura rapoarte financiare cuprinzătoare și conforme, beneficiarii trebuie să stabilească și să opereze, pe parcursul tuturor etapelor de punere în aplicare a programului de lucru, un sistem fiabil de colectare, înregistrare și raportare a tranzacțiilor financiare. Se vor păstra documentele justificative legate de aceste tranzacții pentru a justifica toate costurile reale suportate și veniturile generate de programul de lucru. Prin urmare, procedurile contabile trebuie să permită o reconciliere directă a costurilor și veniturilor declarate în legătură cu programul de lucru cu documentele justificative corespunzătoare.

3. *Care sunt costurile eligibile?* Pentru a fi eligibile, toate costurile trebuie să fie:

- efectiv suportate în decursul duratei programului de lucru (adică exercițiul financiar pentru care a fost primit subvenția de funcționare);
- indicate în Bugetul Proiectului sau au fost acceptate de finanțator ca fiind justificate și necesare pentru atingerea obiectivelor acțiunii / programului de lucru;
- în legătură cu programul de lucru și necesare pentru punerea sa în aplicare;
- identificabile și verificabile, în special înregistrate în evidențele contabile ale beneficiarului și determinate în conformitate cu standardele contabile aplicabile ale țării în care este stabilit beneficiarul și cu practicile obișnuite de contabilizare a costurilor ale beneficiarului;
- în conformitate cu cerințele legislației fiscale și sociale aplicabile;
- rezonabile, justificate și conforme cu principiul bunei gestiuni financiare, în special în ceea ce privește economia și eficiența.

4. *Ce sunt costuri neeligibile?* Toate costurile care nu îndeplinesc criteriile de „costuri eligibile”, inclusiv: - randamentul capitalului; - cheltuielile cu datoriile și deservirea datoriilor; - provizioane pentru pierderi sau datorii; - dobânzile datorate; - datorii dubioase; - pierderi de curs valutar; - costurile transferurilor de la finanțator percepute de banca unui beneficiar; - costurile declarate de beneficiar în cadrul unei alte acțiuni sau al unui program de lucru care beneficiază de o subvenție finanțată din bugetul finanțatorului; - contribuțiile în natură de la terți (inclusiv munca voluntară); - cheltuieli excesive sau nesăbuite; - TVA deductibilă.

TICHETELE DE MASĂ: ASPECTE CONTABILE ȘI FISCALE

Dr., conf. univ. Rodica CUȘMĂUNSA
Dr., conf. univ. Iuliana ȚUGULSCHI
Dr., conf. univ. Natalia CURAGĂU

Abstract. În prezentul articol autorii vor examina tratamentele contabile și fiscale pentru fiecare subiect implicat în lanțul de circulație a tichetelor de masă. Sunt vizați angajatorii care vor oferi tichete de masă salariaților, unitățile comerciale/de alimentație publică care vor accepta aceste tichete, cât și operatorii care vor emite tichete de masă.

In this article, the authors will examine the accounting and tax treatments for each subject involved in the chain of meal vouchers. Employers who will offer meal vouchers to employees are informed, commercial / catering establishments that will accept these vouchers, and operators who will issue meal vouchers as well.

Cuvinte cheie: tichetele de masă, facilitate fiscală, hrana organizată a angajaților, beneficiile angajaților.

JEL: M 40, 41, 49

INTRODUCERE

Pe parcursul anilor 2017-2018 intens s-a promovat sistemul tichetelor de masă, prin elaborarea legislației și a actelor aferente: Legii cu privire la tichetele de masă, Regulamentului cu privire la modul de operare cu tichetele de masă. Incontestabil, tichetele de masa reprezintă ceva nou pentru țara noastră, acestea fiind considerate un beneficiu pentru salariații din 42 de țări. Din aceste considerente, se necesită concretizarea modului de contabilizare a operațiunilor privind tichetele de masă și impactul fiscal al acestora.

MATERIAL ȘI METODĂ

În acest demers al cercetării, ne-am axat pe necesitatea redării situației actuale a tratamentelor contabile și fiscale pentru fiecare subiect implicat în lanțul de circulație a tichetelor de masă. Pentru elaborarea prezentei cercetări au fost utilizate așa surse informaționale ca: convențiile fundamentale și principiile de bază ale contabilității, prevederile de bază ale legilor și actelor normative în vigoare, S.N.C., materialelor diferitelor sesiuni științifice și altor publicații inerente temei cercetate. Drept suport metodologic al investigației va servi metoda universală de cercetare a materiei, fenomenelor, proceselor – metoda dialectică a cunoașterii cu componentele ei: analiza, sintetiza, inducția și deducția, precum și metodele inerente disciplinelor economice: observarea, compararea, selectarea, gruparea, abstracția științifică.

REZULTATE ȘI MEDITAȚII

Potrivit Regulamentului cu privire la determinarea obligațiilor fiscale aferente impozitului pe venitul persoanelor juridice și persoanelor fizice care practică activitate de întreprinzător, stipulat în Anexa nr. 1 la Hotărârea Guvernului nr. 693 din 11 iulie 2018 sunt prevăzute două moduri de asigurare cu hrană a angajaților care sunt ilustrate în următoarea figură:

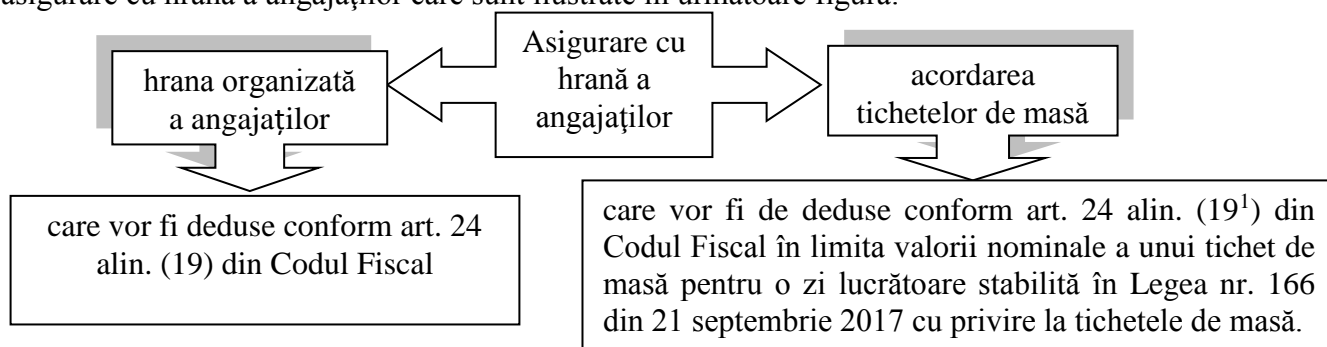

Figura 1. Asigurarea cu hrană a angajaților

Sursa: elaborat de autor în baza [6]

Trebuie de menționat, că angajatorul este în drept să suporte cheltuieli pentru hrana organizată a angajaților, fiind permisă doar o singură opțiune.

Prevederile Legii cu privire la tichetele de masa nr. 166 din 21.09.2017 (în continuare – Legea nr. 166 din 21.09.2017) reglementează procedura de emitere, acordare, acceptare și rambursare a valorii tichetelor de masă, statutul operatorilor, precum și raporturile dintre operatori, angajatori și unitățile comerciale/de alimentație publică. Modul de operare cu tichetele de masă se stabilește prin Regulamentul cu privire la modul de operare cu tichetele de masa aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.227 din 12.03.2018.

În cazul în care entitatea ia decizia să acorde tichete de masă angajaților, oferirea tichetelor se efectuează doar salariaților care își au locul de muncă de bază, iar salariatul este obligat să prezinte angajatorului o declarație pe propria răspundere privind beneficierea de tichete de masă doar la acest loc de muncă. Modelul declarației pe proprie răspundere este stabilit de Ministerul Finanțelor. Angajatorul acordă tichete de masă în baza unui ordin semnat de conducătorul entității. Condițiile de acordare a tichetelor de masă de către angajatorii unități private se stabilesc de aceștia în contractele colective de muncă, actele normative la nivel de unitate, contractele individuale de muncă.

Conform prevederilor actelor normative sus menționate, angajatorul la acordarea salariaților alocației individuale de hrană, sub forma tichetelor de masă, achită integral operatorului valoarea nominală a acestora, plata pentru imprimarea tichetelor de masă și alte servicii prevăzute de contractele încheiate între operator și angajator. Angajatorul este obligat să țină evidența tichetelor de masă acordate salariaților într-un registru prevăzut de Regulamentul nr. 227 din 12.03.2018.

Este interzis angajatorilor, la oferirea tichetelor de masă, să reducă salariul angajaților beneficiari de tichete de masă.

În sensul Legii nr. 166 din 21.09.2017 este prevăzută următoarea componență a tichetelor de masă:

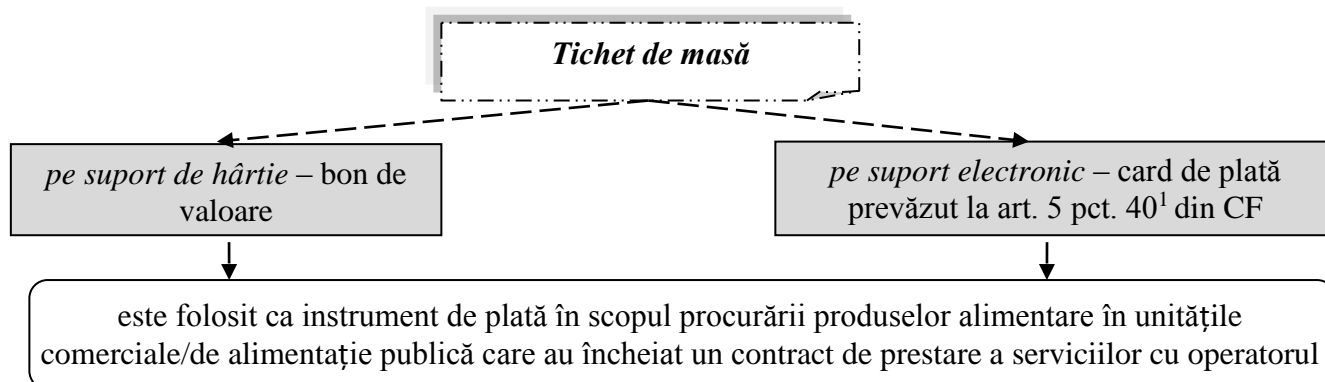

Figura 2.1. Clasificarea tichetelor de masă

Sursa: elaborat de autor în baza [2]

Legea nr. 166 din 21.09.2017 prevede că numărul total al tichetelor de masă pe suport de hârtie acordate salariatului pe parcursul lunii trebuie să fie egal cu numărul zilelor lucrate efectiv de acesta pe parcursul lunii precedente. Valoarea totală a tichetelor de masă pe suport electronic transferată pe cardul de plată al salariatului trebuie să fie egală cu numărul zilelor lucrate efectiv de acesta pe parcursul lunii precedente înmulțit cu valoarea nominală a tichetului acordat salariatului.

Tichetele de masă pot fi utilizate doar de salariat, la prezentarea actului de identitate. Se interzice folosirea tichetelor de masă pentru:

- procurarea altor produse, decât cele alimentare;
- procurarea articolelor din tutun, a băuturilor alcoolice, a vinului și a berii;
- schimbul contra mijloacelor bănești în numerar.

Punctul 19 al HG nr.227 din 12.03.2018 stipulează că tichetul de masă este valabil timp de 6 luni. Pentru tichetele de masă pe suport de hârtie perioada de valabilitate începe de la data emiterii, iar pentru cele pe suport electronic – de la data transferului tichetului de masă.

În continuare vom prezenta înregistrările contabile aferente valorii tichetelor de masă pe suport de hârtie la angajator.

Tabelul 1

Înregistrările contabile aferente valorii tichetelor de masă pe suport de hârtie la angajator

Nr. d/o	Conținutul operațiunii	Suma, lei	Conturi corespondente		Documente primare
			debit	credit	
1	Achitarea în avans a serviciilor acordate de operator prevăzute de contract și a valorii nominale a tichetelor de masă	4 000	224	242	Contract, cont spre plată, extras bancar
2	Recepționarea de la operator a valorii: — tichetelor de masă	6 000	246	521	Factura fiscală, act de primire-predare a tichetelor de masă
	— serviciilor de imprimare a tichetelor de masă și alte servicii acordate de operator (în dependență de categoria de personal căruia s-au oferit tichetele de masă)	750	811,812, 821,712, 713	521	
	— trecerea în cont a TVA pentru serviciile prestate de către operator cu excepția valorii nominale a tichetelor de masă	150	534.4	521	
3	Trecerea în cont a avansului acordat operatorului pentru serviciile acordate și valoarea nominală a tichetelor de masă	4 000	521	224	Notă contabilă
4	Achitarea datoriei comerciale rămase operatorului	2 900	521	242	Ordin de plată, extras bancar
5	Înregistrarea costurilor/cheltuielilor aferente tichetelor de masă acordate angajaților (în dependență de categoria de personal căruia s-au oferit tichetele de masă)	6 000	811,812, 821,712, 713	532	Notă contabilă, tabelul de pontaj pentru luna precedentă celei de acordare a tichetelor
6	Eliberarea tichetelor de masă către angajați	5 400	532	246	Registru de evidență a tichetelor de masă eliberate salariaților
7	Restituirea ¹ către operator a tichetelor de masa pe suport de hârtie care n-au fost ridicate de persoanele concediate în termen de 60 de zile de la data încetării raporturilor de muncă	600	234	246	Factura fiscală non-livrare, act de primire-predare a tichetelor de masă
8	Încasarea creanței aferente valorii nominale a tichetelor de masă emise de operator și neutilizate de angajator	600	242	234	Extras bancar

Sursa: adoptat după [7]

Pentru ca aceste cheltuieli să fie deduse în scopuri fiscale conform art.24 alin. (19¹) din CF, valoarea nominală a unui tichet de masa va fi cuprinsă între 35 – 45 lei potrivit art.4 alin. (1) Legii nr. 166 din 21.09.2017. Totodată, angajatorul are dreptul să acorde tichete de masa cu valoarea nominală mai mare de 45 lei, însă diferența dintre valoarea tichetului de masa și valoarea nominală prevăzută de legislație nu se va permite spre deducere ca cheltuieli aferente activității de întreprinzător în scopuri fiscale și potrivit punctului a¹) al art. 19 din CF vor reprezenta facilități impozabile acordate de angajator salariatului.

Activitatea de operare cu tichetele de masă, inclusiv de emiterie și rambursare a valorii acestora poate fi efectuată numai de operatorii care dețin licența de activitate în conformitate cu legislația în vigoare.

¹ Restituirea către operator a tichetelor de masa pe suport de hârtie mai poate fi efectuată și în cazul deteriorării acestora sau dacă sunt neutilizate de angajator la data primirii înștiințării de retragere a licenței operatorului.

Operatorul are obligativitatea de a transmite angajatorului lista unităților comerciale/de alimentație publică la care pot fi utilizate tichetele de masă primite de angajator și eliberate angajaților.

În cazul retragerii licenței de activitate a operatorului, acesta are obligativitatea de a informa în scris angajatorii și unitățile comerciale/de alimentație publică despre retragerea licenței în termen de 10 zile de la data deciziei irevocabile a hotărârii judecătorești privind retragerea licenței. Angajatorul din data primirii înștiințării nu este în drept să elibereze tichete de masă angajaților, iar unitățile comerciale/de alimentație publică – să le accepte.

În cazul retragerii licenței operatorului, acesta este obligat să:

— restituie angajatorilor valoarea nominală a tichetelor de masă emise și neutilizate la data primirii de către angajator a înștiințării de retragere a licenței;

— ramburseze unităților comerciale/de alimentație publică valoarea nominală a tichetelor de masă emise de către operator și valabile la data acceptării de către unitățile comerciale/de alimentație publică.

Operatorul este în drept de a nu rambursa valoarea nominală a tichetelor de masă recepționate de la unitățile comerciale/de alimentație publică după expirarea a 2 luni de la data expirării perioadei de valabilitate a acestora și valoarea nominală a tichetelor de masă deteriorate. Criteriile conform cărora tichetele de masă se consideră deteriorate sunt reglementate de contractul încheiat între operator și unitățile comerciale/de alimentație publică.

Operatorul trebuie să asigure ca tichetele de masă pe suport electronic să fie debitate după principiul „primul intrat-primul ieșit”. Operatorii sunt obligați să asigure distrugerea tichetelor de masă pe suport de hârtie după expirarea a 6 luni de la recepționarea acestora de la unitățile comerciale/de alimentație publică. Unitățile comerciale/de alimentație publică sunt obligate să accepte tichetele de masă emise de către operatorii cu care au încheiat contracte de prestare a serviciilor, precum și să exercite obligațiile prevăzute în Lege.

În continuare vom prezenta înregistrările contabile aferente valorii tichetelor de masă pe suport de hârtie la operator.

Tabelul 2

Înregistrările contabile aferente valorii tichetelor de masă la operator

Nr. d/o Nr.	Conținutul operațiunii Conținutul	Suma, lei Suma,	Conturi corespondente		Documente primare
			debit	credit	
1	Încasarea avansului operațiunii servicii acordate și a valorii nominale a tichetelor de masă	4 000	242	523	Extras bancar, contract
	Reflectarea costurilor efective aferente serviciilor de imprimare a tichetelor de masă și alte servicii acordate angajatorului: - directe	450	811,812	211, 531, 533, 541	Bon de consum, borderou de calcul a salariului, notă contabilă
2	- indirecte de producție	150	821	113,124,211, 213,214,521, 531,533,541	Notă contabilă, bon de consum, factura fiscală, borderou de calcul a salariului, notă contabilă
2	- includerea costurilor indirecte de producție în costul efectiv al serviciilor acordate și valorii tichetelor de masă	150	811	821	Notă contabilă
3	Decontarea costului efectiv a serviciilor prestate	600	711	811, 812	Notă contabilă
4 2	Înregistrarea tichetelor de masă imprimate pentru angajator	6 000	918	-	Factură fiscală, actul de recepționare a tichetelor
5	Înregistrarea valorii serviciilor prestate de imprimare a tichetelor de masă - la valoarea fără TVA	750	221	611	Factură fiscală, actul de recepționare a tichetelor de masă

	- calcularea TVA aferentă serviciilor prestate	150	221	534	
6	Înregistrarea valorii tichetelor de masă încasate de la angajator pentru achitarea ulterioară unităților comerciale/de alimentație publică	6 000	221	541	Factura fiscală
7	Trecerea în cont a avansului primit	4 000	523	221	Notă contabilă
8	Transmiterea formularelor tichetelor de masă angajatorului	6 000	-	918	Factura fiscală, act de primire-predare a tichetelor de masă
9	Calcularea datoriei comerciale aferente valorii nominale a tichetelor de masă acceptate și prezentate de către unitățile comerciale/de alimentație publică	6 200	541	521	Factura fiscală non-livrare eliberată de unitatea comercială/de alimentație publică
10	Reflectarea valorii serviciilor prestate unităților comerciale/de alimentație publică (fără TVA) - calcularea TVA aferentă serviciilor prestate	700 140	221 221	611 534.4	Factură fiscală
11	Compensarea reciprocă a datoriei și creanței comerciale	840	521	221	Notă contabilă, act de confirmare a creanței/datoriei
12	Achitarea datoriei neachitate (rămase) aferentă valorii tichetelor de masă prezentate de către unitățile comerciale/de alimentație publică	5 360	521	242	Ordin de plată, extrasul bancar
13	Restituirea de către agentul economic a tichetelor de masa pe suport de hârtie care nu au fost ridicate de persoanele concediate în termen de 60 de zile de la data încetării raporturilor de muncă	600	918	-	Factura fiscală non-livrare, act de primire-predare a tichetelor de masă
14	Rambursarea valorii nominale a tichetelor de masă primite care n-au fost utilizate de angajator	600	521	242	Ordin de plată, extras bancar
15	Distrușterea tichetelor de masă pe suport de hârtie după expirarea termenului de păstrare menționat	600		918	Proces-verbal de distrugere a tichetelor de masă pe suport de hârtie

Sursa: adoptat după [7]

Unitățile comerciale/de alimentație publică care doresc să accepte ca instrument de plată pentru vânzarea produselor alimentare tichete de masă trebuie să respecte prevederile legislației în vigoare cu privire la prestarea serviciilor de alimentație publică (regulile și normativele sanitaro-epidemiologice de stat, cerințele profesionale față de salariați) sau, după caz, cu privire la vânzarea produselor alimentare.

În contractul de prestare a serviciilor, operatorul și unitățile comerciale/de alimentație publică stabilesc condițiile și termenele de acceptare și rambursare a valorii tichetelor de masă, precum și plata pentru serviciile aferente prestate de către operator.

Unitățile comerciale/de alimentație publică sânt obligate să accepte tichetele de masă emise de către operatorii cu care au încheiat contractele de prestare a serviciilor, precum și să execute următoarele obligații:

- a) să respecte interdicțiile stabilite la art. 6 din Legea nr. 166 din 21.09.2017;
- b) să solicite actul de identitate al salariatului în cazul prezentării tichetelor pe suport de hârtie;
- c) să elibereze salariaților produse alimentare, în limita valorii nominale a tichetului de masă prezentat, în baza prețurilor de vânzare afișate, fără a aplica la acestea vreun adaos sau a diminua valoarea nominală a tichetului cu eventualele sume datorate operatorului;
- d) să nu acorde rest de bani la tichetul de masă pe suport de hârtie în cazul în care valoarea produselor alimentare solicitate de către salariat este mai mică decât valoarea nominală a tichetului de masă;

- e) să aplice un semn distinctiv pe tichetul de masă pe suport de hârtie ce ar confirma faptul că a fost utilizat și, concomitent, să indice pe tichet data prezentării acestuia ca instrument de plată;
- f) să implementeze sisteme și procese organizaționale care să permită verificarea eligibilității produselor alimentare achiziționate de salariați.

Unitățile comerciale/de alimentație publică prezintă operatorului tichetele de masă acceptate în vederea rambursării valorii acestora, nu mai târziu de 2 luni de la expirarea perioadei de valabilitate a tichetelor de masă. Operatorul este obligat să ramburseze valoarea nominală a tichetelor de masă, în conformitate cu prevederile contractuale, în termen de cel mult 30 de zile de la data recepționării tichetelor de masă prezentate de către unitățile comerciale/de alimentație publică spre rambursare. Operatorul rambursează unităților comerciale/de alimentație publică valoarea nominală totală a tichetelor de masă acceptate de operator, reținând din aceasta valoarea serviciilor prestate unităților comerciale/de alimentație publică, potrivit contractului încheiat între acestea.

Operatorul nu este obligat să ramburseze valoarea nominală a tichetelor recepționate de la unitățile comerciale/de alimentație publică după expirarea a 2 luni de la data expirării perioadei lor de valabilitate și nici a tichetelor de masă deteriorate.

Rambursarea de către operatori a valorii nominale a tichetelor de masă, cu reținerea valorii serviciilor prestate unităților comerciale/de alimentație publică, se efectuează numai prin transfer bancar.

La comercializarea produselor alimentare, unitatea comercială/de alimentație publică eliberează bon de casă în baza valorii efectiv procurate de către salariatul care achită cu tichete de masă. La procurarea mărfurilor în valoare mai mică decât valoarea nominală a tichetului, unitatea comercială/de alimentație publică nu rambursează diferența sub formă de bani. La procurarea mărfurilor în valoare mai mare decât valoarea nominală a tichetului, diferența se va achita sub formă de bani de către cumpărător (salarat).

La recepționarea tichetului de masă pe suport de hârtie, unitatea comercială/de alimentație publică indică pe versoul tichetului data recepționării și aplică ștampila care trebuie să includă în mod obligatoriu următoarele elemente: IDNO-ul unității comerciale/de alimentație publică; denumirea unității comerciale/de alimentație publică; inscripția „Pentru tichete de masă”.

În continuare vom prezenta înregistrările contabile aferente valorii tichetelor de masă pe suport de hârtie la unitățile comerciale/de alimentație publică.

Tabelul 3

Înregistrările contabile aferente valorii tichetelor de masă la unitățile comerciale/de alimentație publică.

Nr. d/o	Conținutul operațiunii	Suma, lei	Conturi corespondente		Documente primare
			debit	credit	
1	Înregistrarea valorii mărfurilor realizate conform tichetelor de masă la ¹ :	6 200 180	221 241	611 611	Bandă de control, Registru MCC, tichetele de masă
	— valoarea mai mare decât valoarea nominală a tichetelor de masă cu încasarea diferenței în numerar				
	— calcularea TVA de la valoarea mărfurilor realizate	18	221	534	
2	Reflectarea valorii contabile a mărfurilor realizate	5 250	711	217	Notă contabilă
3	Înregistrarea creanței aferente valorii tichetelor	6 200	234	221	Factura fiscală non-livrare,

¹ În cazul în care valoarea mărfurilor realizate conform tichetelor de masă este mai mică decât valoarea nominală a tichetelor de masă (valoarea nominală a tichetului de masă minus valoarea mărfurilor realizate) diferența se reflectă în componența altor venituri operaționale.

	de masă transmise operatorului				act de primire-predare a tichetelor de masă
4	Înregistrarea costurilor serviciilor prestate de operator (fără TVA)	700	811,821,712	521	Factura fiscală
	- calcularea TVA aferentă serviciilor prestate	140	534.4	521	Factura fiscală
4 5	Compensarea reciprocă a datoriei și creanței aferente valorii tichetelor de masă	840	521	234	Notă contabilă, act de confirmare a datoriei/creanței
6	Stingerea creanței rămase aferente valorii tichetelor de masă	5 360	242	234	Extras bancar

Sursa: adoptat după [7]

CONCLUZII

Tichetele de masă reprezintă o opțiune pentru companiile care doresc să-și păstreze personalul stabil, în condiții de eficiență fiscală maximă. Implementarea sistemului tichetelor de masă în Republica Moldova în perspectivă va aduce beneficii și dezvoltării economiei naționale, prin creșterea puterii de cumpărare de către salariați, reducerea muncii la negru, dezvoltarea sectorului comerțului cu produse alimentare, precum și **reducerea economiei tenebre**, într-o creștere a consumului care, în timp, stimulează creșterea economică. De avantajele sociale și economice se bucură toate părțile implicate: salariații, angajatorii, operatorii, unitățile comerciale/de alimentație publică și statul.

BIBLIOGRAFIE

1. Codul fiscal nr. 1163-XIII din 24.04.1997. [online] [accesat 29.09.2018]. Disponibil: http://www.fisc.md/CodFiscal/CodulfiscalInterm_ro.aspx
2. Legea cu privire la tichetele de masa nr. 166 din 21.09.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 364-370 din 20.10.2017, art. nr: 618
3. SNC “Capital propriu și datorii”. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 233-237 din 22.10.2013.
4. Planul general de conturi contabile aprobat prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr.119 din 06.08.2013. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.233-237 din 22.10.2013.
5. **Hotărârea Guvernului** Nr. 227 din 12.03.2018 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de operare cu tichetele de masă. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 84-93 din 16.03.2018, art. nr: 255
6. **Hotărârea Guvernului** Nr. 693 din 11.07.2018 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la determinarea obligațiilor fiscale aferente impozitului pe venit. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 295-308 din 10.08.2018, art. nr: 834
7. FOALEA, Lidia. *Modul de contabilizare a valorii tichetelor de masă*. [online] [accesat 25.09.2018]. Disponibil: http://www.monitorul.fisc.md/luncheon_voucher/modul-de-contabilizare-a-valorii-tichetelor-de-masa.html#cut

ANALIZA SWOT A SERVICIILOR DE ALIMENTARE CU APĂ ȘI SANITAȚIE PRESTATE DE ÎNTREPRINDERILE ASOCIAȚIEI MOLDOVA APĂ - CANAL ÎN REGIUNEA DE DEZVOLTARE CENTRU

BURDUJA DANIELA ^{1,2}

e-mail: dana.virlan@mail.ru

RAILEAN VERONICA¹

e-mail: veronica_pvp@mail.ru

dr., conf. BACAL PETRU

e-mail: pbacal16@gmail.com

1. Institute of Ecology and Geography

Republic of Moldova, Chisinau, Academiei, 1 Street

(+373 22) 73-15-50, (+373) 695-94-540

2. Academy of Economic Studies of Moldova

Republic of Moldova, Chisinau, Banulescu-Bodoni, 61 Street

(+373 22) 22-41-28

Abstract. *The quality of the provision of water supply and sanitation is one of the main factors that ensure the well-being of the population. The purpose of this study is to conduct a diagnosis of water supply and sanitation services in this region by describing the current situation of these systems, determining strengths and weaknesses, as well as highlighting the opportunities and threats of water supply and sanitation services of the CDR. The total share of the population connected to water systems in the CDR is estimated at around 46%, while the countrywide connection rate is about 54%. The level of development of sewerage systems is much lower compared to water supply systems. All urban localities (100%) and only 6% of rural CDRs have centralized sewerage systems, with only 42% of the urban population and about 3% of the rural population. The total share of the population connected to sewerage systems in the CDR is estimated at around 10%, while the country-wide connection rate is about 30%.*

Key words: water, water supply, sanitation, tariffs

JEL: Q25 Water supply, sanitation, services

INTRODUCERE

Regiunea de Dezvoltare Centru (RDC) include 13 raioane și cuprinde 354 unități administrativ-teritoriale: 14 orașe și 340 sate, cu 1,1 milioane de locuitori. În această regiune, în medie (2011-2017), se consumă circa 23,3 milioane m³ de apă și se evacuează 5,3 milioane m³ de ape uzate. În toate localitățile urbane (100%) și aproximativ 46% din localitățile rurale ale RDC au sisteme centralizate de alimentare cu apă, furnizând apă potabilă doar la 74% din populație urbană și 39% din populație rurală. Ponderea totală a populației conectate la sisteme de apă în RDC este estimată la aproximativ 46%, în timp ce rata de conectare la nivel de țară este aproximativ 54%. Nivelul de dezvoltare a sistemelor de canalizare este mult mai scăzut în comparație cu sistemele de alimentare cu apă. Toate localitățile urbane (100%), și doar 6% din localitățile rurale ale RDC au sisteme centralizate de canalizare, având conectate doar 42% din populația urbană și aproximativ 3% din populația rurală. Ponderea totală a populației conectate la sisteme de canalizare în RDC este estimată la aproximativ 10%, în timp ce rata de conectare la nivel de țară este aproximativ 30%. Alimentarea cu apă a localităților din Regiunea de Dezvoltare Centru, are loc din următoarele prize principale ale râului Prut: 4 prize principale în Ungheni, Nisporeni (Grozești – în construcție) și Hâncești (Cotul Morii - în construcție), concepute pentru a furniza apă pentru localitățile din raioanele respective. Râul Nistru servește drept sursă principală de apă pentru alimentarea populației atât din raionul Rezina cât și a fabricilor și uzinelor industriale din preajmă. Totodată priza de la Vadul lui Vodă, concepută să furnizeze apă pentru municipiul Chișinău, are posibilități de extindere către raioanele vecine, de exemplu, Strășeni și Călărași. Această posibilitate constituie un avantaj pentru alimentarea cu apă calitativă a acestor raioane. Râurile Nistru și Prut pot fi

valorificate și în calitate de sursă pentru sporirea suprafețelor agricole irigate, prin aplicarea unor tehnologii de ultimă oră.

Rezervele principale de ape subterane explorate și aprobate pentru Regiunea Centru sunt de cca 1.047.200 (m³/zi), ceea ce reprezintă cca 66% din sursele de ape subterane din republică și aproximativ 70% din totalul rezervelor de ape subterane, aprobate în cele trei regiuni. Capacitatea de producție este suficientă pentru a acoperi necesitatea curentă de 23.000 m³/zi și prognoza necesității pe viitor de 63.000 m³/zi (2020) a Regiunii Centru și poate fi considerată în procesul de planificare a resurselor de apă. [4]

Materiale și metode

Principala metodă utilizată pentru această cercetare a fost Analiza SWOT, care a permis de a scoate în evidență punctele tari, punctele slabe, oportunitățile și constrângerile, fiind elaborată în baza descrierii situației prezente în domeniul alimentării cu apă și sanitației și definirii problemelor care cer implicarea instituțiilor responsabile prin aplicarea politicilor de rigoare, precum și a unor studii relevante din domeniu. Metoda statistico – matematică a presupus prelucrarea unor date importante în ceea ce privește sistemele de aprovizionare cu apă și sanitație în timp și spațiu, prin redarea grafică pentru a facilita compararea acestor întreprinderi ale AMAC din RDC în ceea ce privește calitatea serviciilor prestate.

De asemenea a fost examinat și cadrul legal în ceea ce privește domeniul alimentării cu apă și sanitație, și anume: *Legea nr.1402-XV din 24 octombrie 2002 a serviciilor publice de gospodărie comunală*, care stabilește cadrul juridic unitar privind înființarea și organizarea serviciilor publice de gospodărie comunală în unitățile administrativ-teritoriale, inclusiv monitorizarea și controlul funcționării lor; *Legea nr. 272-XIV din 10 februarie 1999 cu privire la apa potabilă* - stabilește cerințe pentru asigurarea exploatarea sigure a serviciului de alimentare cu apă și necesită să fie revizuită în conformitate cu Directiva 98/83/CE privind calitatea apei destinate consumului uman; *Legea apelor nr. 272 din 23 decembrie 2011*, elaborată în conformitate cu prevederile Directivelor europene. Legea își propune să protejeze apa împotriva poluării și stabilește standarde de calitate pentru mediu; *Legea nr.303 din 13 decembrie 2013 a serviciului public de alimentare cu apă și canalizare* - reglementează cadrul juridic unitar privind înființarea, organizarea, gestionarea, finanțarea, exploatarea, monitorizarea și controlul funcționării în localități a serviciilor publice de alimentare cu apă potabilă, industrială și de canalizare a apelor uzate menajere; *Hotărârea Guvernului nr. 662 din 13 iunie 2007 „Pentru aprobarea Strategiei privind aprovizionarea cu apă și canalizarea localităților din Republica Moldova”*, care se axează pe necesitatea perfecționării cadrului legislativ și instituțional în conformitate cu Directivele UE, astfel încât populația să poată beneficia de servicii calitative, de model nou, european; *Hotărârea Guvernului nr. 934 din 15 august 2007 „Cu privire la instituirea sistemului informațional automatizat «Registrul de stat al apelor minerale naturale, potabile și băuturilor nealcoolice îmbuteliate»”*, care reglementează calitatea apei potabile și stabilește cerințele programelor de monitorizare și de raportare a calității apei potabile; *Hotărârea Guvernului nr. 950 din 25 noiembrie 2013 „Pentru aprobarea Regulamentului privind cerințele de colectare, epurare și deversare a apelor uzate în sistemul de canalizare și/sau în corpuri de apă pentru localitățile urbane și rurale”*. Precum și numeroase convenții și parteneriate relevante pentru sectorul alimentare cu apă și sanitație: Convenția Espoo, Convenția de la Helsinki privind protecția și utilizarea cursurilor de apă transfrontaliere și a lacurilor internaționale și Protocolul privind Apa și Sănătatea din cadrul acestei convenții, Convenția CIPFD, acorduri bilaterale cu Ucraina și România.

Principalele surse de informare utilizate au fost: 1) actele normativ-legislative privind reglementarea folosinței resurselor de apă; 2) Rapoartele anuale privind Indicii financiari și de producție ai activității întreprinderilor de alimentare cu apă și canalizare ale Asociației „Moldova Apă-Canal” [1]; 3) Rapoartele Proiectelor de consultanță privind Analiza Diagnostic a unor întreprinderi a Asociației ”Moldova Apă – Canal” (AMAC) elaborate de Compania: ProConsulting [5 - 10]. Perioada analizată în studiul de față cuprinde anii 2007 - 2017. Serviciile de aprovizionare

cu apă și sanitației au fost studiate și abordate în lucrări importante de către Bacal P., Todos I., Capcelea A.

1. Caracterizarea generală a întreprinderile AMAC din RD Centru

Asociația ”Moldova Apă – Canal” (AMAC) a fost fondată în anul 2000 ca societate benevolă necomercială a întreprinderilor prestatoare de servicii de alimentare cu apă și sanitație din Republica Moldova. Scopul AMAC este de a acorda asistență acestor întreprinderi în activitatea de producție, tehnică, științifică, comercială, etc, precum și apărarea intereselor acestora în organele administrației publice centrale și locale, dar și alte organe. Furnizarea de servicii publice de alimentare cu apă și sanitație într-o manieră performantă și nediscriminatorie constituie, la rândul său, o condiție pentru o mai bună integrare economică în UE.

În RDC activează 11 întreprinderi ale AMAC care prestează servicii de aprovizionare cu apă și sanitație, precum și alte servicii auxiliare. În tabelul 1 este prezentată informația generală cu privire la aceste întreprinderi.

Tabelul 1. Date generale cu privire la întreprinderile AMAC din RDC

	Întreprinderea	Obiectul principal de activitate conform extrasului din Registrul de Stat
1	Î. M. D. P. ”Apă - Canal” Anenii Noi	Captarea, epurarea și distribuția apei; Construcții de clădiri, instalații și rețele tehnico-edilitare, reconstrucții; Lucrări de terasament
2	Î. M. ”Comunservice” Criuleni	Captarea, epurarea și distribuția apei; Eliminarea deșeurilor și a apelor uzate, asanare, salubritate și activități similare
3	Î.M. ”Apă - Canal” Strășeni	Capatarea, epurarea și distribuția apei ; Activități de administrație generală
4	Î. M. C. ”Floreni - Service”	Eliminarea deșeurilor și a apelor uzate. Captarea, epurarea și distribuția apei. Aprovizionarea cu aburi și apă caldă.
5	S. C. ”Amen - Ver” S. A. Hîncești	Construcțiile de clădiri și construcții ingineresti, instalații și rețele tehnico-edilitare, reconstrucțiile, restaurările; Captarea, epurarea și distribuția apei; Eliminarea deșeurilor și a apelor uzate; asanare, salubritate și activități similar; e.t.c.
6	S. A. Regia ”Apă - Canal” Orhei	Alte activități de servicii individuale. Activități de pompe funebre și servicii similar. Activități de întreținere corporală . Construcții generale de clădiri. Construcții ingineresti civile
7	Î.M. D. P. ”Apă - Canal” Telenești	Capatarea, epurarea și distribuția apei. Servicii de expediere și transport
8	Î. M. ”Regia Apă - Șoldănești”	Capatarea, epurarea și distribuția apei; Eliminarea deșeurilor și a apelor uzate, asanare, salubritate și activități similare; Colectarea/recuperarea deșeurilor și resturilor de materiale reciclabile; Construcții de clădiri și (sau) de instalații ingineresti și de rețele tehnico-edilitare, reconstrucțiile, restaurările; Lucrări de lăcătușărie, apeduct și canalizare.
9	Î.M. ”Apă - Canal” Ungheni	Captarea, tratarea și realizarea apei potabile, curățirea apelor reziduale, vânzarea materialelor pe bază de contract sau în numerar.
10	Î. M. ”GCL” Călărași	Captarea, epurarea și distribuția apei ; Salubritate, depoluare și activități similare; Construcții ingineresti civile; Lucrări de terasament
11	Î. M. ”SCL” Rezina	Servicii comunale. Lucrări de reparații, construcții, prosudere, realizare, transportare. Servicii locative, alte activități și servicii

Sursa: Elaborat de autor conform surselor 5 -10

Majoritatea întreprinderilor au fost înființate după anul 2000. Fiecare din aceste întreprinderi are ca scop de bază captarea, epurarea și distribuția apei către populație și agenți economici. Majoritatea dintre aceste întreprinderi prestează servicii pentru zonele urbane și suburbane în care sunt amplasate, lucru care și condiționează prezența unei probleme majore în ceea ce privește sistemele de aprovizionare cu apă și sanitație în zonele rurale.

2. Starea infrastructurii de aprovizionare cu apă și sanitație în RDC

În procesul unei dezvoltări durabile, atât la nivel național, cât și internațional, problema gospodăririi resurselor de apă ocupă un loc major, ținându-se cont că apa, considerată mult timp ca o resursă inepuizabilă și regenerabilă a devenit și se dovedește tot mai evident unul dintre factorii

limitativi în dezvoltarea socio-economică. Ca și în alte țări ale lumii, rețeaua noastră hidrografică este folosită pentru evacuarea apelor reziduale menajere, industriale și orășenești, cât și a apelor pluviale. Deși trecute prin sisteme de epurare, apele reziduale aduc în rețeaua hidrografică diferite impurități.

Starea infrastructurii existente variază considerabil de la zonele urbane la cele rurale. Alimentarea cu apă este efectuată preponderent din captările de apă subterană din localitățile regiunii. Calitatea apei nu corespunde normativelor sanitare pentru apa potabilă, de aceea din multe conducte apa poate fi folosită doar ca apă tehnică. Densitatea rețelelor de apeduct în RDC este de 25,8 km/100 km², aceasta se plasează pe locul doi după RDS care are o densitate de 31,3 km/100 km² și constituie o valoare mai mică față de media națională de 29,3 km/100 km². Lungimea totală a rețelelor și apeductelor de distribuție a apei potabile în anul 2013 a constituit 2 745,5 km sau cu 779,6 km (40%) mai mult față de anul 2009. Toate localitățile urbane (100%) și aproximativ 46% din localitățile rurale ale RDC au sisteme centralizate de alimentare cu apă, furnizând apă potabilă doar la 74% din populația urbană și 39% din populație rurală. Ponderea totală a populației conectate la sisteme de apă în RDC este estimată la aproximativ 46%, în timp ce rata de conectare la nivel de țară este aproximativ 54% [4].

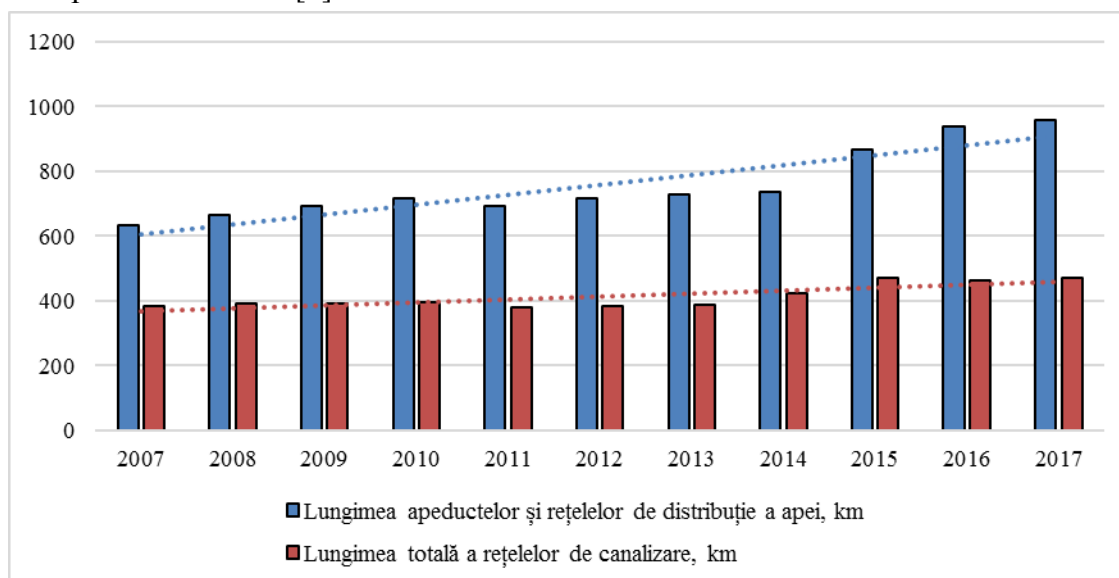

Figura 1. Evoluția lungimii sistemelor de aprovizionare cu apă și sanitație în RDC în perioada anilor 2007 – 2017

Sursa: Figurile 1-3 au fost elaborate de autor conform [1]

În plan evolutiv, este clar că aceste sisteme sunt în curs de dezvoltare și modernizare prin implementarea unor strategii, politici și proiecte cu finanțare internațională, ceea ce condiționează extinderea apeductelor și a rețelelor de canalizare. Cea mai mare extindere a rețelei de apeduct a fost înregistrată în anul 2015, unde lungimea acesteia a crescut cu 131,6 km față de anul 2014. În ceea ce privește rețelele de canalizare, cea mai mare creștere a fost înregistrată în anul 2014, în care a crescut cu 37,5 km. Dar o problemă majoră în RDC, dar și în plan național, este faptul că viteza de extindere a rețelelor de canalizare este mult mai mică față de cele de distribuție a apei. Situația actuală fiind mult mai gravă decât în anul 2007, unde rețelele de canalizare acopereau circa 61 la sută rețelele de distribuție a apei, față de 49% în prezent (figura 1). Calitatea serviciilor de canalizare este foarte redusă. Deși toate zonele urbane au stații de epurare a apelor uzate, majoritatea instalațiilor existente de epurare sunt deteriorate și nu sunt operaționale. Actualmente, tratarea mecanică este prevăzută pentru toate apele uzate urbane, în timp ce tratarea biologică există doar la stațiile de epurare de la Nisporeni, Călărași și Orhei și parțial în Ungheni. Serviciile de canalizare în zonele rurale rămân la nivelul rudimentar de dezvoltare, în cea mai mare parte fiind caracterizate prin utilizarea descentralizată de latrine cu infiltrarea directă a apelor uzate în sol. În același timp aceasta reprezintă o problemă foarte gravă care amenință mediul înconjurător și

sănătatea populației, din cauza apelor uzate cu încărcare variată de poluanți care ajung direct în mediul înconjurător.

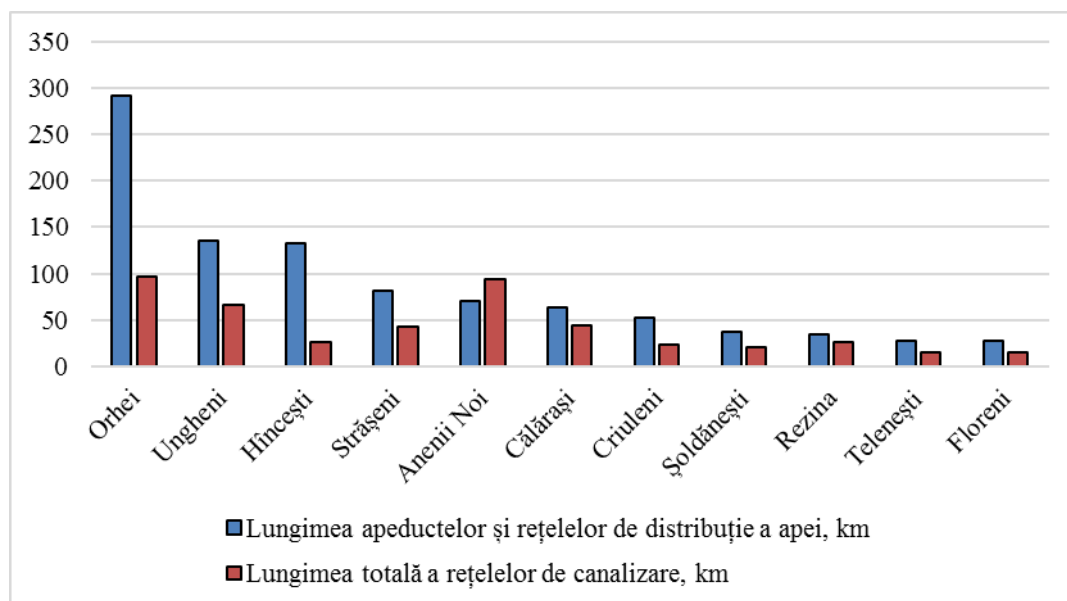

Figura 2. Lungimea apeductelor și a rețelelor de canalizare în RDC (anul 2017)

Dacă să analizăm în particular, situația variază de la o întreprindere la alta, atât în ceea ce privește lungimea rețelelor cât și raportul apeduct – canalizare. S. A. Regia ”Apă - Canal” Orhei gestionează cea mai mare rețea de distribuție a apei (292 km), fiind urmată de Î.M. ”Apă - Canal” Ungheni (136km) și S. C. ”Amen - Ver” S. A. Hîncești (133 km), la care și este cea mai gravă situație cu gradul de acoperire cu rețele de canalizare, acesta fiind mai mic de 45% (figura 2). O situație mai bună se atestă la întreprinderile din Călărași și Rezina, unde gradul de acoperire cu rețele de canalizare este de peste 70%.

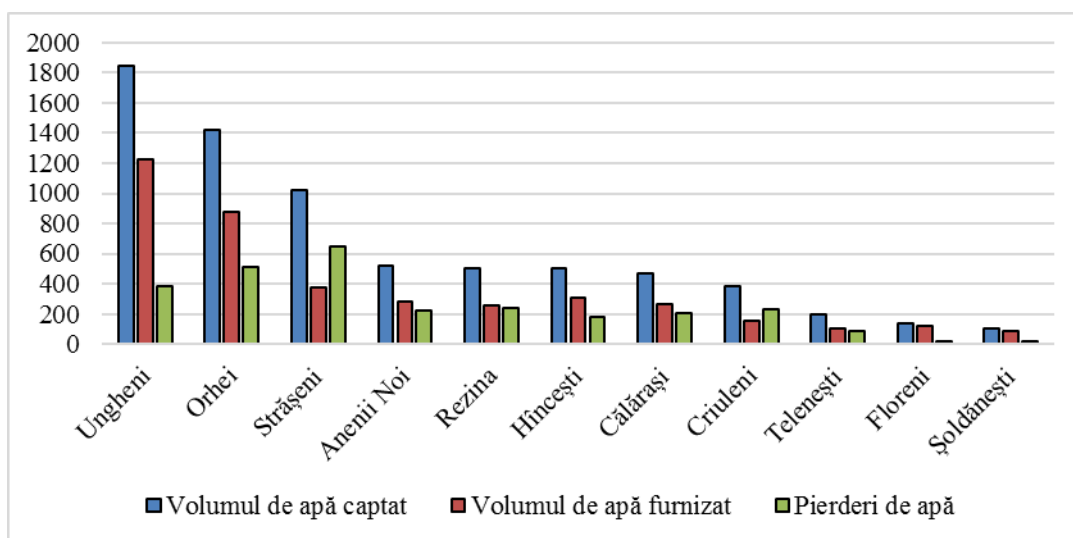

Figura 3. Volumul de apă captat în raport cu cel furnizat precum și pierderile de apă pentru anul 2017 (mii m³)

Un indicator important a funcționării corecte a rețelelor de distribuție a apei îl reprezintă corelația dintre volumul de apă captat – furnizat – pierderi de apă. La general, din volumul de apă captat din RDC de către întreprinderile AMAC, 57% din apă este furnizată, iar 39% sunt pierderile de apă, un raport alarmant dacă facem trimitere la situația actuală a resurselor de apă care au devenit limitate cantitativ și calitativ, fapt care impune regiunea, dar și întreaga țară, să asimileze noțiunile de *gestionare* și *valorificare* a resurselor de apă. Analizând pe întreprinderi, situația este și mai gravă, și anume la întreprinderile unde pierderile de apă sunt de peste 45%: Strășeni (63%), Criuleni

9	Călărași	7,7	7,7	12,2	16,2	18,2	18,2	18,2	18,2	18,2	18,2	18,2	236
10	Ungheni	4,0	6,2	6,2	6,2	7,7	7,7	9,0	9,0	9,0	9,0	15,0	374
11	Nisporeni	10,8	10,8	15,1	15,1	21,9	13,7	16,9	16,9	16,9	16,9	16,9	156
12	Hâncești	8,3	9,0	9,0	9,0	14,0	22,4	22,1	22,1	22,1	22,1	22,1	265
	RD Centru	8,0	8,9	10,5	11,6	13,1	13,1	14,1	14,1	14,3	14,8	16,0	200

Tariful pentru 1 m³ de apă, în perioada analizată 2007 – 2017, a variat de la un an la altul și de la o întreprindere la alta, înregistrând o tendință de creștere semnificativă, fiind în anul 2017 de două ori mai mare decât în anul 2007 (tabelul 3). Această tendință este cel mai mult atenuată în întreprinderile AMAC din orașele Ungheni (3,7 ori) și Rezina (3,5 ori), acest lucru fiind legat de cheltuielile pentru retribuirea muncii și cheltuielile pentru energia electrică necesară pentru pomparea și tratarea apelor furnizate în rețeaua de aprovizionare și recepționată în rețeaua de canalizare. Cheltuielile respective sunt condiționate, preponderent, de capacitățile (debitul) zilnice de aprovizionare cu apă a sursei de captare, așezarea geografică a acesteia și particularitățile de relief a localității sau a perimetrului dintre sursă și consumatorii finali. Doar în orașul Criuleni acest tarif a rămas constant, dar și în Orhei acesta a crescut doar cu 22% .

Tabelul 4. Cotele medii ale tarifelor pentru prestarea serviciilor de canalizare

Nr.	Localitățile	Anii											sporul	
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017		
1	Localitățile Șoldănești	3,4	3,4	3,6	3,9	3,9	5,2	5,2	5,2	5,2	5,2	5,2	5,2	151
2	Rezina	15,4	15,4	15,4	15,4	15,4	15,4	15,4	15,4	15,4	15,4	15,4	15,4	100
4	Telenești	11,5	11,5	11,5	11,5	13,4	13,4	16,2	16,2	16,2	16,2	16,2	16,2	140
3	Orhei	9,2	9,2	9,2	9,2	9,2	9,2	9,2	9,2	9,2	9,2	9,2	9,2	100
5	Criuleni	15,3	15,3	17,5	17,5	17,5	21,5	21,5	21,5	21,5	21,5	21,5	21,5	140
6	Anenii Noi	2,7	2,7	2,7	5,8	7,7	7,7	7,7	7,7	7,1	7,1	7,1	7,1	265
7	Floreni	7,0	11,2	11,2	11,2	11,2	11,2	13,4	13,4	13,4	13,4	13,4	13,4	191
8	Strășeni	8,0	8,0	16,1	16,1	16,1	16,1	16,1	16,1	16,1	16,1	16,1	16,1	201
9	Călărași	5,5	5,5	5,9	8,5	8,5	8,5	12,7	12,7	12,7	12,7	12,7	12,7	232
10	Ungheni	5,7	5,7	5,7	5,7	7,5	7,5	8,6	8,6	8,6	8,6	8,6	9,4	164
11	Nisporeni	7,4	7,4	12,0	12,0	10,0	9,1	19,7	19,7	19,7	19,7	19,7	19,7	265
12	Hâncești	7,6	8,4	8,4	8,4	13,9	16,5	13,6	13,6	13,6	13,6	13,6	13,6	179
13	RD Centru	7,8	8,2	9,4	9,9	10,7	11,2	12,6	12,6	12,6	12,7	12,8	163	

Tarifele pentru serviciile de evacuare și epurare a apelor reziduale, de asemenea, au crescut pe parcursul perioadei de studiu cu circa 63%. Această creștere a fost mai pronunțată în Anenii Noi și Nisporeni, unde tariful pentru aceste servicii a crescut de 2,65 ori, dar și în or. Călărași – 2,3 ori. Cel mai mare tarif pentru aceste servicii este în Criuleni, acesta fiind cu aproximativ 40% mai mare decât media pe regiune.

4. Analiza SWOT

Principalele probleme comune pentru toate aceste întreprinderi din RDCentru, care trebuie redresate, sunt legate de:

- politicile sectoriale ineficiente pentru supravegherea, gestionarea și monitorizarea domeniului alimentării cu apă și sanitației;
- responsabilitatea fragmentată, insuficient definită și suprapunerile atribuțiilor instituțiilor de coordonare existente la nivel național;
- efectivul limitat în domeniul elaborării politicilor sectoriale, monitorizării domeniului și programării investițiilor;
- comunicarea și coordonarea ineficientă între instituțiile existente, în special cu privire la programarea și monitorizarea investițiilor în domeniul alimentării cu apă și sanitației;

- dezvoltarea necoordonată a infrastructurii sectorului alimentare cu apă și sanitație la nivel local, deseori condusă de interesele donatorilor, fără o supraveghere sau monitorizare adecvată la nivel național. [4]

Puncte tari

- Angajamentele asumate de către Republica Moldova în procesul de negociere a Acordului de Asociere cu UE, ce presupune armonizarea legislației și standardelor naționale la cele comunitare;
- Domeniul serviciilor publice de alimentare cu apă și canalizare a suferit transformări majore în ultimii ani, din punct de vedere atât tehnic, cât și instituțional;
- Disponibilitatea organizațiilor financiare internaționale și a țărilor donatoare de a acorda asistență tehnică și financiară, inclusiv resurse investiționale;
- Majoritatea întreprinderilor au extins semnificativ rețelele de aprovizionare și distribuție a apei ceea ce a contribuit la câpătarea încrederii populației față de întreprinderi, reușindu-se sensibilizarea opiniei publice privind importanța dezvoltării domeniului alimentării cu apă și sanitației, aceste servicii fiind plasate în sfera activităților de interes economic general, care urmează să aibă un rol decisiv în îmbunătățirea calității vieții tuturor cetățenilor și în combaterea sărăciei;
- Existența unor Analize Diagnostic care permit îndreptarea investițiilor la întreprinderile mai problematice.

Puncte slabe

- Finanțarea investițiilor în domeniul alimentării cu apă și sanitației este incertă și fragmentată în mai multe canale de finanțare;
- Insuficiența fondurilor față de necesitățile locale și regionale;
- Capacitățile autorităților publice locale în elaborarea și implementarea proiectelor sunt slab dezvoltate;
- Existența unor proiecte de investiții prea mici și fragmentate;
- Lipsa unor indicatori de monitorizare agreeți de părțile interesate;
- Creșterea mult mai lentă a rețelelor de canalizare față de cele de apeduct;
- Starea tehnică nesatisfăcătoare a sistemelor de alimentare cu apă potabilă și epurare a apei uzate;
- Procentul mic al populației cu acces la servicii îmbunătățite de sanitație;
- Procentul mic al proiectelor de investiții pentru extinderea și modernizarea sistemelor de alimentare cu apă și sanitație.

Oportunități

- Posibilitatea de modernizare a prestării serviciilor de aprovizionare cu apă și sanitație prin atragerea investițiilor străine în contextul aderării la Uniunea Europeană;
- Problema aprovizionării cu apă potabilă este vitală și face parte din prioritățile naționale, fiind considerată, în același timp, factor de îmbunătățire a calității vieții și de reducere a sărăciei;
- Dezvoltarea infrastructurii sectorului alimentare cu apă și sanitație poate fi o investiție care generează o rentabilitate economică mai importantă decât orice alt tip de investiție publică și reprezintă, prin urmare, o alocare optimă a investițiilor publice de capital;
- Crearea în sectorul alimentare cu apă și sanitație a unui cadru legal și instituțional favorabil, bazat pe principiile pieței;
- Sporirea eficienței și rentabilității domeniului alimentării cu apă și sanitației, precum și îmbunătățirea performanțelor de mediu și indicatorilor de sănătate;
- Creșterea capacității domeniului alimentării cu apă și sanitației de a absorbi asistența financiară și tehnică;

- Mobilizarea largă a suportului intern și internațional pentru punerea în aplicare a politicilor din domeniul alimentării cu apă și sanitației și a strategiei de dezvoltare;
- Încurajarea activităților autorităților publice locale prin delegarea competențelor ca rezultat al implementării reformei de descentralizare și regionalizarea serviciilor;
- Introducerea raportării, monitorizării și evaluării performanței în domeniul alimentării cu apă și sanitației, asigurarea transparenței sectorului.

Amenințări

- Amenințările schimbărilor climatice asupra resurselor de apă din Republica Moldova din punct de vedere atât al cantității, cât și al calității;
- Mediul economic nefavorabil care continuă să umbrească beneficiile economice, sociale și de mediu provenite în urma investiții în domeniul alimentării cu apă și sanitației;
- Necorespunderea politicilor naționale în domeniul apei cu resursele, capacitatea și mijloacele locale disponibile;
- Lipsa unei strategii realiste de finanțare a domeniului alimentării cu apă și sanitației ca un punct de referință pentru planificarea multianuală și pentru bugetarea durabilă;
- Pierderile majore de apă duc la epuizarea mai accelerată a resurselor de apă;
- Insuficiența capacităților instituționale ale autorităților publice locale în elaborarea și implementarea proiectelor investiționale;
- Mobilizarea resurselor locale pentru investiții de capital în domeniul alimentării cu apă și sanitației este destul de redusă, iar capacitatea de absorbție a unor agenții sectoriale și a sectorului privat este slab dezvoltată din cauza insuficienței resurselor umane, procedurilor de achiziții și a altor constrângeri logistice;
- Necesitatea soluționării problemei instruirii personalului din autoritățile publice centrale și locale referitor la atractivitatea, programarea și monitorizarea investițiilor.

CONCLUZIE

În urma analizei SWOT s-a constatat că calitatea prestării serviciilor de aprovizionare cu apă și sanitație au mai multe puncte slabe, acest lucru fiind condiționat în mare parte de finanțarea mai slabă a acestui sector. În fiecare întreprindere a Asociației Moldova Apă – Canal este prezentă problema legată de uzura cladirilor, construcțiilor speciale și a instalațiilor de transmisie ceea ce condiționează pierderile de cantități semnificative de apă.

Dar prin atragerea unor investiții străine va fi posibil de modernizat aceste servicii, iar în contextul aderării la Uniunea Europeană va fi posibil de însușit mai eficient practicile moderne în domeniul aprovizionării cu apă și sanitație din alte țări.

BIBLIOGRAFIE

1. Indicii financiari și de producție ai activității întreprinderilor de alimentare cu apă și canalizare ale Asociației „Moldova Apă-Canal”. Anii 2011-2017. În: amac.md
2. Hotărâre Nr. 199 din 20.03.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de alimentare cu apă și sanitație (2014-2028). În: Monitorul Oficial Nr. 72-77 din 28.03.2014.
3. Hotărârea ANRE nr. 741 din 18.12.2014 privind „Metodologia de determinare, aprobare și aplicare a tarifelor pentru serviciul public de alimentare cu apă, de canalizare și epurare a apelor uzate” În: Monitorul Oficial nr.33-38 din 13.02.2015.
4. Strategia de Dezvoltare Regională Centru 2016 – 2020. În: www.adrcentru.md
5. Raport: Proiect de consultanță privind Analiza Diagnostică a Întreprinderii Municipale Direcția de producere ”Apă – Canal,, Strășeni. În: <http://www.straseni.md>
6. Raport: Proiect de consultanță privind Analiza Diagnostică a Întreprinderii Municipale Direcția de producere “Apă - Canal” Telenești. În: <http://www.amac.md>
7. Raport: Proiect de consultanță privind Analiza Diagnostică a Întreprinderii Municipale Direcția de producere “Apă - Canal” Anenii Noi. În: <http://www.amac.md>

8. Raport: Proiect de consultanță privind Analiza Diagnostic a Întreprinderii Municipale “Servicii Comunal Locative Orhei”. În: <http://www.amac.md>
9. Raport: Proiect de consultanță privind Analiza Diagnostic a Întreprinderii Municipale “Servicii Comunal Locative Rezina”. În: <http://www.amac.md>
10. Raport: Proiect de consultanță privind Analiza Diagnostic a Întreprinderii Municipale a Gospodăriei comunale și de locuințe din or. Ungheni. În: <http://www.amac.md>

UNELE PROBLEME ALE CONTABILITĂȚII PROVIZIOANELOR

Angela POPOVICI*

Abstract. *The research timeliness follows from the need to improve the accounting for provisions in line with the EU Directives and with the IFRS.*

The Article is aimed to perform a critical review of the field-related literature and the European and international accounting rules, to present the provisions related data mirrored in the financial statements, and to lay down recommendations for their improvement.

Research Method. *The subject-matter dialectical approach has been used during the research, as well as the methods specific for economic subjects, such as observation, selection, grouping, comparison, etc.*

Outcomes. *Developing the recommendations in respect of:*

- *the setting of provisions composition;*
- *the recognition and evaluation of provisions in compliance with the national and international accounting regulations;*
- *the booking of the operations for provisions setting, using and cancelling;*
- *the identification of data on provisions to be displayed in financial statements.*

Key words: *provisions, recognition, assessment, establishment of provisions, the use and annulment of provisions, financial statements.*

JEL: M-41

INTRODUCERE

În procesul desfășurării activității de întreprinzător, orice entitate este supusă unor riscuri multiple care pot genera cheltuieli (pierderi) neprevăzute. Pentru acoperirea acestor cheltuieli, entitatea poate constitui provizioane. Modul de contabilizare a provizioanelor este reglementat:

✓ în Republica Moldova - de Standardul Național de Contabilitate (SNC) „Capital propriu și datorii” [13];

✓ în practica internațională - de Directiva 2013/34/UE privind situațiile financiare anuale, situațiile financiare consolidate și rapoartele conexe ale anumitor tipuri de întreprinderi (în continuare Directiva 2013/34/UE) [2] și Standardul Internațional de Raportare Financiară (IAS) 37 ”Provizioane, datorii contingente și active contingente” [12].

Scopul articolului constă în analiza critică a literaturii de specialitate, a normelor europene și internaționale privind contabilitatea și prezentarea informațiilor aferente provizioanelor în situațiile financiare și formularea recomandărilor de perfecționare a acestora.

Pentru realizarea acestui scop în articol sunt examinate următoarele probleme de ordin principal, care apar la contabilizarea provizioanelor:

- stabilirea componenței provizioanelor;
- recunoașterea și evaluarea provizioanelor conform reglementărilor contabile naționale și internaționale;
- contabilizarea operațiunilor de constituire, utilizare și anulare a provizioanelor;
- identificarea informațiilor privind provizioanele care urmează a fi prezentate în situațiile financiare.

Unele aspecte ale contabilității provizioanelor sunt examinate în lucrările savanților autohtoni și străini [Grabarovshi L., 2017; Nederița A., 2017; Paraschivescu M., 2008; Pântea I., 2014].

* Dr.conf. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei, mun. Chishinău, str. Mitropolit Bănulescu-Bodoni, 60, tel. +373-22-402-758, e-mail: a.j.popovici@gmail.com.

Metode de cercetare

În cadrul cercetării s-a utilizat metoda dialectică de cunoaștere a materiei, fenomenelor și proceselor, precum și metodele specifice disciplinelor economice – observarea, selectarea, gruparea, compararea etc. De asemenea s-a ținut cont de prevederile reglementărilor contabile naționale și internaționale, precum și de rezultatele investigațiilor cercetătorilor străini și autohtoni.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În conformitate SNC „Capital propriu și datorii”, provizionul reprezintă o datorie cu exigibilitate sau valoare incertă [13, pct. 4]. O definiție similară se conține în IAS 37 ”Provizioane, datorii contingente și active contingente” [12, pct. 10], precum și în Reglementările contabile din România [11, pct. 373]. La definirea provizioanelor trebuie de luat în considerare că datoria ”este o obligație actuală a entității, rezultată din evenimente trecute, a cărei decontare se așteaptă să determine o ieșire de resurse încorporând beneficii economice din entitate” [12, pct. 10].

Totodată, ”provizioanele se disting de alte datorii, cum ar fi datorii din credite comerciale sau cheltuieli angajate, dar neplătite, datorită factorului de incertitudine legat de exigibilitatea sau valoarea viitoarelor cheltuieli necesare stingerii datoriei” [3, p. 812].

Provizioanele se constituie pentru acoperirea unor eventuale cheltuieli și pierderi legate de desfășurarea activității entității. În SNC „Capital propriu și datorii” sunt prevăzute categoriile de provizioane prezentate în tabelul 1.

Tabelul 1 Componența și modul de constituire a provizioanelor conform SNC „Capital propriu și datorii”

Denumirea provizionului	Modul de constituire
Provizioane pentru litigii, amenzi și penalități, despăgubiri, daune și alte datorii incerte	Se constituie, la finele perioadei de gestiune pentru litigiile aflate în curs de judecare și pentru care există o anumită probabilitate de a le pierde. Mărimea acestor provizioane se determină prin estimarea sumei care face obiectul litigiului, cheltuielilor de judecată, expertizelor tehnice și/sau contabile și a altor cheltuieli aferente cauzei aflate în litigiu.
Provizioane pentru reparația și deservirea în cursul perioadei de garanție a activelor vândute	Se constituie la entitățile care produc și vând produse sau mărfuri cu termen de garanție. Mărimea provizioanelor se determină ținând cont de următorii factori: <ul style="list-style-type: none"> ▪ cheltuielile privind reparația și deservirea activelor vândute în perioada de gestiune curentă; ▪ veniturile pentru perioada de gestiune curentă aferente vânzărilor de bunuri la care se acordă garanțiile; ▪ procentul defecțiunilor constatate la vânzările de bunuri și servicii.
Provizioane pentru pensii și obligații similare	Se constituie în cazul în care contractul de muncă stabilește obligația entității privind achitarea unor pensii angajaților. Provizioanele pentru pensii se recunosc pe parcursul perioadei de muncă rămase pînă la pensie, atunci cînd există certitudinea achitării lor într-o perioadă previzibilă de timp. Mărimea acestor provizioane se determină, de regulă, de specialiștii în domeniu ținând cont de anumite criterii, cum ar fi: vîrsta, vechimea în muncă și rotația personalului în cadrul entității.
Provizioane pentru ieșirea immobilizărilor corporale și alte acțiuni similare legate de acestea	Se constituie pentru acoperirea costurilor de ieșire (demolare, demontare, refacere a locului de amplasare etc.) a obiectelor de mijloace fixe, resurse minerale, active biologice immobilizate și investiții imobiliare. Aceste provizioane se constituie pentru fiecare obiect de immobilizări corporale în suma costurilor estimate aferente ieșirii acestuia.
Provizioane pentru impozite	Se constituie, la finele perioadei de gestiune pentru sumele viitoare de plată datorate bugetului, în condițiile în care sumele respective nu sînt reflectate ca datorii. Astfel de provizioane pot fi create, de exemplu, pentru diferențele de impozite rezultate din operațiunile de control nefinalizate, impozitele pentru care entitatea are deschise procese în instanțele judecătorești, precum și în alte situații care pot genera datorii față de buget.
Provizioane pentru recompensele	Se constituie pe parcursul perioadei de gestiune sau la data raportării. Mărimea provizionului se determină în funcție de suma prognozată a recompenselor care urmează

personalului pentru rezultatele activității anuale	a fi achitate personalului pentru rezultatele activității anuale, precum și mărimea contribuțiilor de ASSO și a primelor de AOAM ale angajatorului aferente acestor recompense.
Provizioane pentru plata indemnizațiilor pentru concediile de odihnă	Se constituie lunar, trimestrial sau anual (la data raportării). Mărimea provizioanelor se determină pe fiecare angajat sau pe categorii de angajați în baza unui procent stabilit față de salariile calculate sau ținând cont de numărul efectiv de zile de concediu nefolosite. Conform politicilor contabile, în suma acestor provizioane pot fi incluse contribuțiile de ASSO și primele de AOAM ale angajatorului.
Provizioane pentru alte scopuri stabilite de legislație și/sau de conducerea entității	Includ provizioanele constituite pentru acoperirea cheltuielilor privind: <ul style="list-style-type: none"> ▪ returnarea și reducerea prețurilor bunurilor vândute; ▪ alte scopuri stabilite de conducerea entității (protejarea aerului, gestiunea apelor uzate și a deșeurilor, protejarea solului, a apelor subterane și a apelor de suprafață etc.). Aceste provizioane se constituie pe seama costurilor/cheltuielilor curente și se contabilizează în același mod ca și provizioanele create pentru scopurile sus-menționate.

Sursa: Elaborat de către autor în baza [13, pct. 81] și [5, Nederița A., 2017]

În afară de provizioanele prevăzute în table, unele entități sunt obligate în conformitate cu legislația Republicii Moldova să constituie provizioane pentru:

- protecția aerului, solului, resurselor de apă etc.;
- acoperirea pierderilor ce țin de nerestituirea împrumuturilor și dobânzilor aferente în organizațiile de microfinanțare;
- acoperirea creanțelor ce țin de nerecuperarea ratelor și dobânzilor de leasing în companiile de leasing și organizațiile de microfinanțare care desfășoară activitate de leasing financiar;
- acoperirea pierderilor aferente riscului de audit în societățile de audit;
- acoperirea altor cheltuieli [Nederița A., 2017, p. 90].

În Directiva 2013/34/UE este prevăzută următoarea componență a provizioanelor:

- provizioane pentru pensii și obligații similare;
- provizioane pentru impozite;
- alte provizioane [2, anexa 3, pct. B, p. 44].

În România, potrivit reglementărilor contabile, provizioanele se constituie pentru elementele cum sunt:

- litigii, amenzi și penalități, despăgubiri, daune și alte datorii incerte;
- cheltuieli legate de activitatea de servicii în perioada de garanție și alte cheltuieli privind garanția acordată clienților;
- dezafectare imobilizări corporale și alte acțiuni similare legate de acestea;
- acțiunile de restructurare,
- pensiile și obligații similare;
- impozitele;
- terminarea contractului de muncă;
- prime ce urmează a se acorda personalului în funcție de profilul realizat, potrivit prevederilor legale sau contractuale;
- provizioane în legătură cu acorduri de concesiune;
- provizioane pentru contracte cu titlu oneros;
- alte provizioane [11, pct. 378].

De menționat, că nomenclatorul provizioanelor prevăzut în reglementările naționale și internaționale nu diferă semnificativ. Totodată, proiectul Ordinului Ministerului de Finanțe privind modificările și completările SNC prevede clasificarea provizioanelor în cadrul următoarelor categorii:

1) provizioane pentru beneficiile angajaților care se constituie pentru datoriile entității față de personal privind concediile de odihnă, pensiile, recompensele pentru rezultatele activității anuale și alte plăți rezultate din contractele colective și individuale de muncă;

2) provizioanele pentru garanții acordate cumpărătorilor/clienților, care se constituie pentru acoperirea cheltuielilor de reparații și de servicii în cursul perioadei de garanție a activelor vândute,

pentru returnările și reducerile de preț la bunurile vândute și pentru alte garanții care rezultă din contractele încheiate cu cumpărătorii/clientii;

3) provizioane pentru impozite care se constituie pentru diferențele de impozite rezultate din operațiunile de control nefinalizate; impozite pentru care entitatea are deschise procese în instanțele judecătorești, precum și în alte situații care pot genera datorii aferente impozitelor și taxelor;

4) alte provizioane care se constituie pentru acoperirea cheltuielilor legate de litigii, de protecția mediului, de ieșirea imobilizărilor corporale, de restructurarea entității și în alte scopuri stabilite de legislație și/sau de conducerea entității [7, pct. 851].

Conform SNC „Capital propriu și datorii”, provizioanele se recunosc la respectarea simultană a următoarelor condiții:

- ✓ existența unei obligații generate de un eveniment anterior;
- ✓ probabilitatea ieșirii resurselor purtătoare de beneficii economice;
- ✓ realizarea unei estimări curente a valorii obligației [13, pct. 82].

Obligațiile aferente provizioanelor potrivit SNC „Capital propriu și datorii” includ:

- ✓ obligațiile legale care rezultă dintr-un contract (în mod explicit sau implicit) sau din prevederile legislației (de exemplu, plata indemnizațiilor pentru concediile de odihnă);
- ✓ obligațiile implicite care rezultă din acțiunile entității în cazul în care ca urmare a unei practici anterioare, prin politica sau declarația scrisă se confirmă că entitatea:
 - își asumă anumite responsabilități (de exemplu, obligația privind plata recompenselor pentru rezultatele activității anuale);
 - oferă asigurări partenerilor că își va onora responsabilitățile stabilite [13, pct. 83].

Provizioanele se recunosc, de regulă, într-o perioadă (lună, trimestru, an) pentru acoperirea cheltuielilor aferente perioadelor viitoare [13, pct. 85].

În conformitate cu Ghidul practic de aplicare a Reglementărilor contabile conforme cu Directivele Europene, un provizion va fi recunoscut numai în momentul în care:

- o entitate are o obligație curentă generată de un eveniment anterior;
- este probabil ca o ieșire de resurse să fie necesară pentru a onora obligația respectivă; și
- poate fi realizată o estimare credibilă a valorii obligației [3, pct. 810].

Totodată, IAS 37 ”Provizioane, datorii contingente și active contingente” prevede că un provizion trebuie recunoscut în cazul în care:

- o entitate are o obligație actuală (legală sau implicită) generată de un eveniment trecut;
- este probabil ca pentru decontarea obligației să fie necesară o ieșire de resurse încorporând beneficii economice; și
- poate fi realizată o estimare fiabilă a valorii obligației [12, pct. 14].

Dacă nu sunt îndeplinite aceste condiții, provizioanele nu urmează a fi recunoscute.

De menționat, că în practică apar probleme privind periodicitatea constituirii provizioanelor, care nu este reglementată sub aspect normativ. După părerea noastră, provizioanele pot fi constituite atât pe parcursul perioadei de gestiune (lunii, trimestrului), cât și la data raportării. Periodicitatea constituirii provizioanelor se stabilește de către fiecare entitate desinestătător și trebuie prevăzută în politicile contabile ale acesteia. În cazul în care provizioanele se creează lunar sau trimestrial, mărimea acestora urmează a fi ajustată în următorul mod:

- dacă mărimea provizionului depășește suma costurilor/cheltuielilor efective suportate pe seama acestuia, diferența se stornează prin diminuarea concomitentă a costurilor/cheltuielilor curente și a provizionului;
- dacă mărimea provizionului nu depășește suma costurilor/cheltuielilor efective suportate pe seama acestuia, diferența se reflectă ca majorare concomitentă a costurilor/cheltuielilor curente și a provizionului [13, pct. 87].

SNC „Capital propriu și datorii” prevede doar ajustarea provizioanelor la data raportării. Totodată, conform IAS 37 ”Provizioane, datorii contingente și active contingente”, provizioanele trebuie să fie estimate la valoarea actualizată. Această regulă se aplică în cazul în care efectul valorii – timp a banilor este semnificativ [12, pct. 45]. Rata de actualizare utilizată trebuie să fie rata

înainte de impozitare care să reflecte evaluările curente de pe piață ale valorii-timp a banilor și ale riscurilor specifice datoriei. Rata de actualizare nu trebuie să reflecte riscurile pentru care estimările fluxurilor de trezorerie viitoare au fost ajustate [12, pct. 47].

Conform pct. 84 din SNC „Capital propriu și datorii”, provizioanele trebuie să fie strict corelate cu riscurile și cheltuielile estimate [13, pct. 84]. Provizioanele se evaluează în suma costurilor necesare stingerii obligației aferente. Cea mai bună estimare a costurilor necesare stingerii obligațiilor aferente provizioanelor este suma pe care o entitate ar plăti-o, în mod rațional, pentru stingerea datoriei la data raportării sau pentru transferarea acestei sume unei terțe părți la acel moment.

Potrivit Directiva 2013/34/UE, ”valoarea recunoscută ca provizion trebuie să constituie cea mai bună estimare la data bilanțului a costurilor necesare stingerii obligației curente” [3, pct. 387 (1)]. Cea mai bună estimare a costurilor necesare stingerii datoriei curente este suma pe care o entitate ar plătit-o, în mod rațional, pentru stingerea obligației la data bilanțului sau pentru transferarea acesteia unei părți la acel moment [3, pct. 387 (2)].

În conformitate cu pct. 25 din IAS 37 ”Provizioane, datorii contingente și active contingente” ”utilizarea estimărilor este o componentă esențială a întocmirii situațiilor financiare și nu reduce fiabilitatea acestora. Acest lucru este valabil în special în cazul provizioanelor, care, prin natura lor, sunt mai incerte decât majoritatea celorlalte elemente din situația poziției financiare. Cu excepția unor cazuri extrem de rare, o entitate va putea determina mai multe rezultate posibile și, prin urmare, va putea estima obligația suficient de fiabil încât să utilizeze estimarea pentru recunoașterea unui provizion” [12, pct. 25]. În cazurile extrem de rare în care nu se poate face o estimare fiabilă, există o datorie care nu poate fi recunoscută. O astfel de datorie este prezentată ca datorie contingentă [12, pct. 26].

În practica internațională și în literatura de specialitate sunt recomandate două metode principale de estimare a provizioanelor:

1) metoda corelării cu alte tranzacții similare și, în unele cazuri, analiza rapoartelor elaborate de experții independenți;

2) metoda valorii previzionate estimate pe baza ponderii tuturor rezultatelor posibile și a probabilităților de realizare. În cazul în care există un interval continuu de rezultate posibile și probabilitățile de realizare sînt egale, se utilizează punctul de mijloc al intervalului [5, Nedetița A., 2017, p.11].

Mărimea provizioanelor poate fi determinată de către angajații entității sau de către specialiștii (experții) independenți. Modul concret de evaluare a diferitor categorii de provizioane se stabilește de către fiecare entitate de sine stătător și se reflectă în politicile contabile ale acesteia.

Pentru contabilizarea constituirii, utilizării și anularii provizioanelor, în Planul general de conturi contabile sînt prevăzute următoarele conturi:

▪ 426 „Provizioane pe termen lung” – pentru evidența provizioanelor cu termenul de utilizare ce depășește 12 luni;

▪ 538 „Provizioane curente” – pentru evidența provizioanelor cu termenul de utilizare ce nu depășește 12 luni [10].

De relevat, că la conturile 426 și 538 nu sînt prevăzute subconturi. În acest context, propunem de a deschide la aceste conturi următoarele subconturi:

1. Provizioane privind litigiile, amenzile și penalitățile, despăgubirile, daunele și alte datorii incerte;

2. Provizioane privind reparația și deservirea în cursul perioadei de garanție a activelor vîndute;

3. Provizioane privind pensiile și obligațiile similare;

4. Provizioane privind ieșirea imobilizărilor corporale și alte acțiuni similare legate de acestea;

5. Provizioane privind impozitele;

6. Provizioane privind recompensele personalului pentru rezultatele activității anuale;

7. Provizioane privind plata indemnizațiilor pentru concediile de odihnă;

8. Provizioane privind alte scopuri stabilite de legislație și/sau de conducerea entității.

Provizioanele se constituie pe seama pe seama valorii (costului de intrare) activelor și/sau a costurilor/cheltuielilor curente și pot fi utilizate doar în scopurile pentru care au fost formate.

Constituirea provizioanelor se contabilizează ca majorare simultană a valorii activelor imobilizate, costurilor/cheltuielilor curente și a datoriilor pe termen lung și/sau scurt.

Recuperarea cheltuielilor (pierderilor) pe seama provizioanelor se înregistrează în contabilitate ca diminuare a provizioanelor și a stocurilor, majorare a datoriilor comerciale, salariale, față de buget etc.

În cazul în care provizioanele constituite nu sunt utilizate în termenele stabilite de politicile contabile, acestea urmează a fi anulate și contabilizate ca diminuare a provizioanelor și majorare a veniturilor curente. Această modalitate rezultă din SNC „Capital propriu și datorii”, potrivit căruia provizioanele constituite se anulează prin decontare la veniturile curente în cazul în care pentru stingerea unei obligații nu mai este probabilă o ieșire de resurse purtătoare de beneficii economice [13, pct. 88]. Această situație poate apărea în cazul în care entitatea încetează să mai constituie provizioane pentru anumite scopuri (de exemplu, pentru ieșirea imobilizărilor corporale, plata indemnizațiilor pentru concediile de odihnă).

Modul de contabilizare a operațiunilor de constituire, utilizare și anulare a provizioanelor este expus detaliat în literatura de specialitate [6, Nedetița A., 2017, p. 89-91].

Actualmente, majoritatea entităților autohtone nu constituie provizioane. Această situație se explică prin faptul, că conform Codului Fiscal, nu se permite deducerea provizioanelor constituite în scopuri fiscale [1, art. 31 alin.2]. Totodată, susținem opinia unor specialist care justifică necesitatea constituirii provizioanelor pentru:

- respectarea principiului prudenței;
- asigurarea concordanței veniturilor și cheltuielilor pe perioade de gestiune;
- calcularea corectă a profitului net (pierderii nete) al perioadei de gestiune curente, precum și a rezultatului pe o acțiune în SA;
- excluderea cazurilor de repartizare a dividendelor în mărime majorată [5, Nedetița A., 2017, p.10].

Informațiile privind provizioanele trebuie să fie prezentate în bilanț și în nota explicativă la situațiile financiare. Nomenclatorul informațiilor aferente provizioanelor prevăzut în reglementările naționale și internaționale este prezentat în tabelul 2.

Tabelul 2 Nomenclatorul informațiilor aferente provizioanelor care trebuie prezentate în situațiile financiare conform reglementărilor naționale și internaționale

Denumirea reglementărilor contabile	Conținutul informațiilor
SNC „Capital propriu și datorii”	<ul style="list-style-type: none"> ✓ tipurile provizioanelor constituite; ✓ valoarea contabilă a provizioanelor la începutul și sfârșitul perioadei de gestiune; ✓ provizioanele suplimentare constituite în perioada de gestiune, inclusiv majorările provizioanelor existente; ✓ sumele provizioanelor utilizate în perioada de gestiune; ✓ sumele provizioanelor anulate în perioada de gestiune [13, pct.90].
IAS 37 ”Provizioane, datorii contingente și active contingente”	<ul style="list-style-type: none"> ✓ valoarea contabilă la începutul și la sfârșitul perioadei; ✓ provizioanele suplimentare constituite în cursul perioadei, inclusiv majorările provizioanelor existente; ✓ sumele utilizate (adică cheltuieli suportate și deduse din provizioane) în cursul perioadei; ✓ sumele neutilizate și reluate în cursul perioadei; și ✓ creșterea din cursul perioadei a valorii actualizate generată de trecerea timpului și efectul oricărei modificări a ratei de actualizare [12, pct.84]. ✓ o scurtă descriere a naturii obligației și estimarea plasării în timp a oricăror ieșiri de beneficii economice aferente; ✓ o indicație a incertitudinilor privind valoarea sau plasarea în timp a acestor ieșiri.

	Dacă este necesar să se furnizeze informații adecvate, o entitate trebuie să prezinte principalele ipoteze referitoare la evenimentele viitoare, ✓ valoarea oricăror rambursări preconizate, indicând valoarea oricărui activ recunoscut pentru rambursarea preconizată [12, pct.85].
Directiva 2013/34/UE	La momentul apariției obligației de dezafectare activelor, acestea se previzionează integral prin recunoașterea unei datorii egale cu valoarea actualizată a cheltuielilor viitoare de dezafectare și restaurare. Concomitent, pentru activul la care se referă provizionul se capitalizează o sumă echivalentă. Valoarea obligației se calculează pe baza celei mai bune estimări [2, p.839].

Sursa: Elaborat de către autor în baza [2, 12, 13].

După cum rezultă din tabel, informațiile aferente provizioanelor stabilite de SNC „Capital propriu și datorii”, IAS 37 ”Provizioane, datorii contingente și active contingente” și Directiva 2013/34/UE sunt diferite. În acest context, propunem de a armoniza prevederile SNC și IAS privind provizioanele.

CONCLUZII

În reglementările contabile naționale și internaționale provizioanele sunt definite ca datorii cu exigibilitate sau valoare incertă. Totodată, în formatul bilanțului din anexele III, IV la Directiva 2013/34/UE [2], provizioanele sunt delimitate de datorii și prezentate ca categorii separate de elemente. Provizioanele se constituie pentru diferite scopuri pe seama valorii activelor imobilizate și/sau cheltuielilor curente. În practica internațională se aplică două metode principale de evaluare a provizioanelor. Majoritatea entităților autohtone nu constituie provizioane, ceea ce conduce la nerespectarea principiilor fundamentale ale contabilității și nu asigură comparabilitatea informațiilor la nivel internațional. Considerăm, că entitatea trebuie să constituie provizioane pentru acoperirea cheltuielilor (pierderilor) eventuale, care pot fi înregistrate în perioadele de gestiune următoare și sunt caracteristice pentru entitatea respective.

Planul general de conturi contabile nu stabilește nomenclatorul subconturilor la conturile de evidență a provizioanelor, ceea ce creiază dificultăți în practică la contabilizarea acestora. În plus, acest act normativ nu reglementează, în mod special, înregistrările contabile aferente operațiunilor de constituire, utilizarea și anularea provizioanelor. În scopul perfecționării contabilității provizioanelor se recomandă:

- armonizarea criteriilor de recunoaștere și evaluare a provizioanelor cu normele internaționale;
- evaluarea provizioanelor la valoarea actualizată dacă efectul valorii – timp a banilor este semnificativ;
- specificarea modului de contabilizare a diferitor categorii de provizioane și includerea subconturilor la conturile de evidență a provizioanelor pe termen lung și curente;
- corelarea nomenclatorului informațiilor privind provizioanele prevăzut în SNC „Capital propriu și datorii” cu nomenclatorul stabilit de IAS 37 ”Provizioane, datorii contingente și active contingente”.

Implementarea în practică a recomandărilor sus-menționate va asigura concordanța normelor contabile naționale aferente provizioanelor cu cele internaționale și, ca urmare, transparența, veridicitatea și comparabilitatea informațiilor financiare.

BIBLIOGRAFIE

1. Codul fiscal al Republicii Moldova și legile pentru punerea în aplicare a titlurilor acestuia. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=326971>.
2. Directiva 2013/34/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26.06.2013 privind situațiile financiare anuale, situațiile financiare consolidate și rapoartele conexe ale anumitor tipuri de întreprinderi, de modificare a Directivei 2006/43/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivelor 78/660/CEE și 83/349/CEE ale Consiliului. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 182/19 din 29.06.2013.
3. Ghid practic de aplicare a Reglementărilor contabile conforme cu Directivele Europene. București, Editura CECCAR, 2015, 1227 p. ISBN 978-606-580-048-9.

4. Grabarovshi, L. Recunoașterea și evaluarea provizioanelor conform IAS 37 ”Provizioane, datorii contingente și active contingente”. În: Conferința Științifică Internațională ”Contabilitatea și profesia contabilă în era provocărilor”. Ediția a 6-a, 5-6 Aprilie 2017, Chișinău, 2017, 405 p. ISBN 978-9975-127-50-9.
5. Nederița, A. Aspecte practice ale contabilității și impozitării provizioanelor. Rev. Contabilitate și audit, nr. 8, 2017, p. 10-17.
6. Nederița, A. Corespondența conturilor privind contabilitatea datoriilor curente. Rev. Contabilitate și audit, nr. 12, 2017, p. 89- 91.
7. Ordinul Ministerului de Finanțe privind modificarea și completarea Standardelor naționale de contabilitate (proiect).
<http://mf.gov.md/ro/content/modificarea-și-completarea-ordinului-mf-nr118-din-06082013-privind-aprobarea-standardelor>
8. Paraschivescu, M. Managementul contabilității financiare, Iași: Tehnopres, 2008, 816 p. ISBN 978-973-702-541-8.
9. Pântea I., Contabilitatea financiară, Deva, INTELCREDO, 2014, 504 p. ISBN 978-973-8197-33-6.
10. Planul general de conturi contabile, aprobat prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr. 119/2013.
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=349176>.
11. Reglementările contabile privind situațiile financiare anuale individuale și situațiile financiare anuale consolidate, aprobate prin Ordinul Ministerului Finanțelor publice al României, nr. 1802/2014.
<http://www.portalcontabilitate.ro/dbimg/files/Ordin%201802.pdf>.
12. Standardele Internaționale de Raportare Financiară [online]. Disponibil:
<http://old.mf.gov.md/actnorm/contabil/standartraport>
13. Standardele Naționale de Contabilitate, aprobate prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr. 118/2013.
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=349175>.

TEHNICI DE CONTABILIZARE A ELEMENTELOR DE ACTIVE FINANCIARE

Marcela FOCȘA, drd.
mardem1@yahoo.com

Academia de Studii Economice a Moldovei
Republica Moldova, mun. Chișinău, str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni, 61
www.ase.md

ABSTRACT: *The financial assets have an important role in the economic entities. Over time financial assets value are increasing. Based on this principle, we believe that the accounting of financial asset elements should be well defined to avoid confusion when are used the accounting information with reference to it.*

Well, the accounting methodology for this compartment is more clearly foreseen by IFRS, but in company can arise many problems that require a more in-depth approach. Thus, the purpose of this paper is to clarify some moments related to the accounting of financial assets.

The research methods of this theme are: determinating the accounting methods of the financial assets components that are applied at national level but also abroad, researching the normative provisions in the territory of Republic of Moldova and comparing its with UE provisions.

KEY WORDS: *accounting, evaluation, financial assets, granted loans, purchased shares, recognition*

Classification: JEL M 41

Activele financiare sunt abordate în literatura de specialitate sub diferite noțiuni precum „resurse financiare”, „instrumente financiare”, „investiții financiare”, „imobilizări financiare”. Conform SNC „Creanțe și investiții financiare”, acestea pot fi reflectate sub formă de valori mobiliare, cote de participație, depozite, împrumuturi acordate și alte investiții deținute de entitate în scopul exercitării controlului, obținerii veniturilor sau altor beneficii economice [6].

Conform IAS 32 „Investiții financiare: prezentare și descriere”, un instrument financiar reprezintă orice contract ce generează simultan un activ financiar pentru o întreprindere și o datorie financiară sau un instrument de capitaluri proprii pentru o altă întreprindere” [1].

Activele financiare se recunosc în baza contabilității de angajamente, în cazul în care se îndeplinesc condițiile:

- există o certitudine întemeiată că în urma deținerii activelor financiare entitatea va obține beneficii economice viitoare;
- valoarea activelor financiare poate fi evaluată în mod credibil [6].

Titlurile de valoare sau de participare vor fi recunoscute la momentul dobândirii acestora, iar împrumuturile acordate - în momentul constatării dreptului de creanță respectivă.

Evaluarea activelor financiare, la fel ca celelalte active, are loc în două forme: inițial, adică la achiziționare și se face în baza costului de achiziție a activului financiar, în care sunt incluse toate costurile de tranzacționare generate de dobândire a acestuia, precum comisioanele, taxele și impozitele și ulterior, care se face la costul amortizat sau la valoarea justă [6].

Amortizarea activelor financiare se calculează aplicând metoda ratei efective a dobânzii, care coincide cu rata de actualizare a fluxului de trezorerie, care se așteaptă, în viitor, până la momentul stingerii sau modificării valorii nete rămase a activului financiar, reieșind din condițiile pieței.

Contabilitatea activelor financiare prevede unele particularități de evidență cărora trebuie să li se acorde atenție.

În opinia autorului, pentru evidența activelor financiare este necesară implementarea unei grupe separate a acestor active în planul de conturi contabile. Actualmente acesta prevede grupa 14 „Investiții financiare pe termen lung” din clasa I și grupa 25 „Investiții financiare curente” pentru

activele financiare curente din clasa a II-a [5], însă considerăm oportun a se numi grupa 14 „Active financiare pe termen lung” și grupa 25 „Active financiare curente”, în care să se prevadă conturile investițiilor financiare, precum și a instrumentelor financiare derivate.

În acest context am putea evidenția următoarele conturi la grupa 14 „Active financiare pe termen lung”: 141 „Acțiuni deținute pe termen lung în părți afiliate”; 142 „Acțiuni deținute pe termen lung în părți neafiliate”; 143 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți afiliate”; 144 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți neafiliate”; 145 „Alte instrumente financiare pe termen lung”.

Analog, pentru grupa 25 „Active financiare curente” pot fi deschise conturile:

251 „Acțiuni curente deținute în părți afiliate”; 252 „Acțiuni curente deținute în părți neafiliate”; 253 „Împrumuturi acordate pe termen scurt în părți afiliate”; 254 „Împrumuturi acordate pe termen scurt în părți neafiliate”; 255 „Alte instrumente financiare curente”.

Conturile grupelor nominalizate mai sus vor avea funcție contabilă de activ.

Conturile 141 „Acțiuni deținute pe termen lung în părți afiliate” și 251 „Acțiuni curente deținute în părți afiliate” va prevedea informația cu privire la acțiunile deținute la entitățile afiliate, care se vor debita cu valoarea acțiunilor procurate sau va reprezenta o parte din aportul la capitalul social al unei părți afiliate și se vor credita cu valoarea cheltuielilor privind acțiunile cedate sau cu valoarea acțiunilor rețese.

Soldul conturilor în cauză vor fi debitoare și vor reprezenta valoarea acțiunilor deținute pe termen lung sau curente de entitate la finele unei perioade de gestiune.

Conturile 142 „Acțiuni deținute pe termen lung în părți neafiliate” și 252 „Acțiuni curente deținute în părți neafiliate” vor asigura evidența acțiunilor deținute în părțile neafiliate, care se vor debita cu valoarea acțiunilor procurate sau va reprezenta o parte din aportul la capitalul social al unei părți neafiliate și se vor credita cu valoarea cheltuielilor privind acțiunile cedate sau cu valoarea acțiunilor rețese din entitățile respective. Soldul conturilor 142 „Acțiuni deținute pe termen lung în părți neafiliate” și 252 „Acțiuni curente deținute în părți neafiliate” vor fi debitoare și vor reflecta valoarea acțiunilor deținute pe termen lung sau curente de entitate în cadrul unei entități străine la finele unei perioade de gestiune.

Menționăm că la înregistrarea intrării acțiunilor pe termen lung sau curente, fie în părți afiliate sau neafiliate, acestea se vor evalua la costul de procurare, care va fi prețul de cumpărare sau valoarea prevăzută în contractul încheiat între părți.

Conturile 143 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți afiliate” și 253 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți afiliate”, care asigură evidența creanțelor imobilizate sub forma împrumuturilor acordate părților afiliate se vor debita cu valoarea împrumuturilor acordate și veniturile de realizat din împrumuturile respective sub formă de dobânzi sau diferențe de curs valutar favorabile și se vor credita cu valoarea împrumutului rambursat și a dobânzii încasate, precum și cu diferențele de curs valutar nefavorabile la finele anului de gestiune. Soldul conturilor 143 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți afiliate” și 253 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți afiliate” vor fi debitoare și vor constitui valoarea împrumuturilor acordate în părțile afiliate la finele perioade de gestiune.

Conturile 144 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți neafiliate” și 254 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți neafiliate” asigură evidența creanțelor imobilizate sub forma împrumuturilor acordate părților neafiliate, în debitul cărora se va reflecta valoarea împrumuturilor acordate și veniturile de realizat din împrumuturile acordate părților neafiliate sub formă de dobânzi sau diferențe de curs valutar favorabile și se vor credita cu valoarea împrumutului rambursat și a dobânzii încasate, precum și cu diferențele de curs valutar nefavorabile din împrumuturile în cauză la finele anului de gestiune.

Soldul conturilor 144 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți neafiliate” și 254 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți neafiliate” vor fi debitoare și vor constitui valoarea împrumuturilor acordate părților neafiliate la finele perioade de gestiune.

Conturile 145 „Alte instrumente financiare pe termen lung” și 255 „Alte instrumente financiare curente” ar asigura evidența altor active financiare precum valorile mobiliare, depozitele, contractele forward, futures, swap, opțiunile, warante, subscriere, alocare, atribuire și altele, în debitul cărora se va reflecta intrarea/majorarea elementelor de instrumente financiare, iar în credit – ieșirea/diminuarea valorii elementelor în cauză.

Soldul conturilor 145 „Alte instrumente financiare pe termen lung” și 255 „Alte instrumente financiare curente” vor fi debitoare și vor reflecta valoarea instrumentelor financiare deținute de entitate la finele perioade de gestiune.

La conturile contabile propuse pot fi deschise subconturi în dependență de necesitățile fiecărei entități separat. Subconturile pot fi clasificate pe categorii de active financiare, în dependență de anumite criterii necesare de grupare precum metodele de evaluare sau alte particularități ce ar putea prezenta o informație amplă și clară utilizatorilor cu privire la activele financiare din cadrul entității economice.

Vom prezenta cele mai frecvente și importante înregistrări contabile aferente evidenței acțiunilor în tabelul de mai jos.

Tabelul 1. Înregistrări contabile privind mișcarea acțiunilor

Conținutul operației	Conturi corespondente	
	Debit	Credit
1. Reflectarea operației procurării acțiunilor de la entitățile afiliate/neafiliate	141 „Acțiuni deținute pe termen lung în părți afiliate” 142 „Acțiuni deținute pe termen lung în părți neafiliate” 251 „Acțiuni curente deținute în părți afiliate” 252 „Acțiuni curente deținute în părți neafiliate”	242 „Conturi curente în monedă națională” 544 „Alte datorii curente”
2. Reflectarea participării în natură la capitalul social al unei entități nou înființate	124 „Amortizarea mijloacelor fixe” 721 „Cheltuieli cu active imobilizate” 141 „Acțiuni deținute pe termen lung în părți afiliate” 142 „Acțiuni deținute pe termen lung în părți neafiliate” 251 „Acțiuni curente deținute în părți afiliate” 252 „Acțiuni curente deținute în părți neafiliate”	123 „Mijloace fixe” 621 „Venituri din operațiuni cu active imobilizate”
3. Realizarea titlurilor de participare către terți (casarea valorii de bilanț)	721 „Cheltuieli cu active imobilizate”	141 „Acțiuni deținute pe termen lung în părți afiliate” 142 „Acțiuni deținute pe termen lung în părți neafiliate” 251 „Acțiuni curente deținute în părți afiliate” 252 „Acțiuni curente deținute în părți neafiliate”
4. Reflectarea prețului de vânzare (venitul din operațiunea de capital) a titlurilor de participare	Creanțe cu efect financiar	621 „Venituri din operațiuni cu active imobilizate”

Sursa: elaborat de autor

În afară de titlurile de participare, există situații în care societățile comerciale, dispunând de resurse financiare, acordă împrumuturi părților afiliate sau neafiliate.

Cele mai importante operațiuni contabile cu referire la împrumuturile acordate le vom reflecta în tabelul ce urmează.

Tabelul 2. Înregistrări contabile privind împrumuturile acordate

Conținutul operației	Conturi corespondente	
	Debit	Credit
1. Acordarea împrumuturilor pe termen lung/curente părților afiliate/neafiliate	143 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți afiliate” 144 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți neafiliate” 253 „Împrumuturi acordate pe termen scurt în părți afiliate”	242 „Conturi curente în monedă națională”

	254 „Împrumuturi acordate pe termen scurt în părți neafiliate”	
2. Reflectarea dobânzilor aferente împrumuturilor acordate, calculate la sfârșitul unei perioade de gestiune, care urmează a se încasa în perioadele următoare (venituri financiare)	143 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți afiliate” 144 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți neafiliate” 253 „Împrumuturi acordate pe termen scurt în părți afiliate” 254 „Împrumuturi acordate pe termen scurt în părți neafiliate”	622 „Venituri financiare”
3. Încasarea creanțelor legate de participații și rambursarea împrumuturilor acordate, la scadență, precum și încasarea dobânzilor aferente acestora	242 „Conturi curente în monedă națională”	143 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți afiliate” 144 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți neafiliate” 253 „Împrumuturi acordate pe termen scurt în părți afiliate” 254 „Împrumuturi acordate pe termen scurt în părți neafiliate”
4. Împrumuturile acordate, neîncasate sau recuperate, din diferite motive (pierdere)	722 „Cheltuieli financiare”	143 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți afiliate” 144 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți neafiliate” 253 „Împrumuturi acordate pe termen scurt în părți afiliate” 254 „Împrumuturi acordate pe termen scurt în părți neafiliate”

Sursa: elaborat de autor

De regulă, sunt cazuri când împrumuturile acordate terților sau alte creanțele imobilizate pot fi exprimate în valută străină. La lichidarea acestor creanțe pot apărea diferențe de curs valutar favorabile (venituri financiare) sau nefavorabile (cheltuieli financiare). Diferențele de curs valutar ce reprezintă venit financiar se înregistrează prin formula contabilă:

Debitul contului 143 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți afiliate”
Debitul contului 144 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți neafiliate”
Debitul contului 253 „Împrumuturi acordate pe termen scurt în părți afiliate”
Debitul contului 254 „Împrumuturi acordate pe termen scurt în părți neafiliate”
Creditul contului 622 „Venituri financiare”

Diferențele de curs valutar ce reprezintă cheltuieli financiare se înregistrează prin formula contabilă:

Debitul contului 722 „Cheltuieli financiare”
Creditul contului 143 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți afiliate”
Creditul contului 144 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți neafiliate”
Creditul contului 253 „Împrumuturi acordate pe termen scurt în părți afiliate”
Creditul contului 254 „Împrumuturi acordate pe termen scurt în părți neafiliate”

Este necesar ca valoarea creanțelor imobilizate în valută străină, la finele fiecărei perioade de gestiune, să fie recalculată la nivelul cursului valutar, pentru a determina diferențele de conversie favorabile sau nefavorabile. La începutul următoarei perioade de gestiune diferențele de curs valutar favorabile și nefavorabile sunt reluate prin formulele contabile inverse celor notate la finele perioadei sau prin înregistrări în roșu.

De regulă, vânzarea activelor financiare este similară celei cu celelalte imobilizări cedate.

Să examinăm câteva situații practice. Presupunem că entitatea „A” achiziționează de la entitatea „B” un pachet de 300 acțiuni la prețul de 50 lei unitatea și achită inițial valoarea pentru 200 acțiuni. Bursa care a efectuat tranzacția percepe un comision de 2%, TVA - 20%. În cazul respectiv vom reflecta înregistrările:

- Achiziționarea acțiunilor:

Debitul contului 142 „Acțiuni deținute pe termen lung în părți neafiliate” – 15000 lei

Creditul contului 242 „Conturi curente în monedă națională” – 10000 lei

Creditul contului 544 „Alte datorii curente” – 5000 lei

- Reflectarea comisionului și TVA:

Debitul contului 722 „Cheltuieli financiare” – 300 lei

Debitul contului 534 „Datorii față de buget” – 3000 lei

Creditul contului 544 „Alte datorii curente” – 3300 lei

- Achitarea ulterioară a datoriei:

Debitul contului 544 „Alte datorii curente” – 3300 lei

Creditul contului 242 „Conturi curente în monedă națională” – 3300 lei

Ieșirea imobilizărilor financiare din societate prin vânzare implică aceleași operații asemănătoare cu operațiile de ieșire a celorlalte feluri de imobilizări: vânzarea propriu-zisă și scoaterea din evidență a activelor financiare.

Vom examina o situație în care societatea „A” vinde acțiuni deținute la o societate afiliată la un preț de vânzare de 50000 lei, valoarea de achiziționare fiind de 30000 lei. Societatea „A” plătește societății de intermediere o sumă ce reprezintă 3% din valoarea tranzacției.

- Înregistrarea vânzării acțiunilor:

Debitul contului „Creanțe cu efect financiar” – 50000 lei

Creditul contului 621 „Venituri din operațiuni cu active imobilizate” – 50000 lei

- Înregistrarea scoaterii din gestiune a acțiunilor vândute:

Debitul contului 721 „Cheltuieli cu active imobilizate” – 30000 lei

Creditul contului 141 „Acțiuni deținute pe termen lung în părți afiliate” – 30000 lei

- Înregistrarea datoriei către societatea de intermediere:

Debitul contului 722 „Cheltuieli financiare” – 1500 lei

Creditul contului 544 „Alte datorii curente” – 1500 lei

- Înregistrarea plății datoriei către societatea de intermediere:

Debitul contului 544 „Alte datorii curente” – 1500 lei

Creditul contului 242 „Conturi curente în monedă națională” – 1500 lei

- Înregistrarea încasării contravalorii activelor vândute:

Debitul contului 242 „Conturi curente în monedă națională” – 50000 lei

Creditul contului „Creanțe cu efect financiar” – 50000 lei

La finele fiecărui an de gestiune, valoarea imobilizărilor financiare se reevaluează. La depistarea pierderilor de valoare a imobilizărilor financiare trebuie să se înregistreze contabil recunoașterea pierderii. Deprecierea imobilizărilor financiare necesită un cont separat precum 146 „Deprecierea activelor financiare pe termen lung” pentru activele financiare din clasa 14 „Active financiare pe termen lung” și 256 „Deprecierea activelor curente” din clasa 25 „Active financiare curente”, propuse mai sus. Recunoașterea pierderii din deprecierea activelor financiare se va reflecta prin formula contabilă:

Debitul contului 722 „Cheltuieli financiare”

Creditul contului 146 „Deprecierea activelor financiare pe termen lung”

Creditul contului 256 „Deprecierea activelor curente”

Spre exemplu, societatea „A” deținea 1000 de acțiuni la societatea „B” în anul 2017, cu valoarea de 50 lei/acțiune și sunt cotate la bursă. La finele anului 2017, valoarea la bursă a unei acțiuni este de 45 lei/acțiune. Înregistrarea deprecierei constatate se va reflecta prin formula:

Debitul contului 722 „Cheltuieli financiare” – 5000 lei

Creditul contului 146 „Deprecierea activelor financiare pe termen lung” – 5000 lei

Pentru astfel de situații pot fi constituite provizioane, evidența cărora se ține la conturile 426 „Provizioane pe termen lung” și 538 „Provizioane curente”.

În continuare ne propunem să examinăm situațiile cu privire la acordarea împrumutului.

Să presupunem că entitatea „A” acordă la 01.01.2018 două împrumuturi pe termen de trei ani, unul în valoare de 20 000 lei unei filiale și altul în valoare de 50 000 lei societății „B”. Rata

dobânzii anuale constituie 20%, care se va încasa anual, iar rambursarea împrumutului se va face la sfârșitul celor trei ani.

- Acordarea împrumuturilor pe termen lung:

Debitul contului 143 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți afiliate” – 20000 lei

Debitul contului 144 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți neafiliate” – 50000 lei

Creditul contului 242 „Conturi curente în monedă națională” – 70000 lei

- Calculul dobânzii anuale aferentă împrumuturilor pe termen lung acordate:

Dobânda anuală datorată de filială = $20\% \times 20\,000 = 4000$ lei

Dobânda anuală datorată de entitatea din afara grupului = $20\% \times 50\,000$ lei = 10 000 lei:

Debitul contului 143 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți afiliate” – 4000 lei

Debitul contului 144 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți neafiliate” – 10000 lei

Creditul contului 622 „Venituri financiare” – 14000 lei

- Încasarea dobânzii anuale:

Debitul contului 242 „Conturi curente în monedă națională” – 14000 lei

Creditul contului 143 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți afiliate” – 4000 lei

Creditul contului 144 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți neafiliate” – 10000 lei

- Încasarea împrumuturilor acordate la termenul de prescripție:

Debitul contului 242 „Conturi curente în monedă națională” – 70000 lei

Creditul contului 143 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți afiliate” – 20000 lei

Creditul contului 144 „Împrumuturi acordate pe termen lung în părți neafiliate” – 50000 lei

Există situații în care societățile comerciale, cărora li se acordă împrumuturi, să nu-și poată onora obligațiunile intrând în stare de faliment. În această situație valoarea împrumuturilor acordate nerambursate va fi trecută la pierderi.

În concluzie menționăm că, în practica contabilă pot fi întâlnite diferite cazuri cu referire la activele financiare. Pentru a putea fi contabilizate corect este necesară o bază normativă bine stabilită și niște indicații metodologice clar definite.

Din considerentul că Standardele Naționale de Contabilitate nu abordează foarte amănunțit acest subiect, ba chiar nu se referă direct la activele financiare, dar sunt generalizate în investiții financiare, considerăm necesar a se revizui prevederile SNC „Creanțe și investiții financiare”, care se axează pe compartimentul cercetat de noi și a se completa cu informații adăugătoare. Conturile contabile ce țin de activele financiare cer a fi introduse noi conturi ce ar defini clar elementelor acestora, la care ulterior să fie deschise subconturi în dependență de specificul activității entităților.

BIBLIOGRAFIE

1. IAS 32 „Instrumente financiare: prezentare”. Standardele Internaționale de Raportare Financiară (IFRS), [online], Disponibil la: <http://www.mf.gov.md>
2. IAS 39 „Instrumente financiare: recunoaștere și evaluare”. Standardele Internaționale de Raportare Financiară (IFRS), [online], Disponibil la: <http://www.mf.gov.md>
3. IFRS 7 „Instrumente financiare: informații de furnizat”. Standardele Internaționale de Raportare Financiară (IFRS), [online], Disponibil la: <http://www.mf.gov.md>
4. IFRS 9 „Instrumente financiare”. Standardele Internaționale de Raportare Financiară (IFRS), [online], Disponibil la: <http://www.mf.gov.md>
5. Planul general de conturi contabile, aprobat prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr.119 din 06.08.2013, [online], Disponibil la: <http://www.mf.gov.md>
6. SNC „Creanțe și investiții financiare”. Standardele Naționale de Contabilitate, aprobate prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr.118 din 06.08.2013, [online], Disponibil la: <http://www.mf.gov.md>
7. SNC „Prezentarea situațiilor financiare”. Standardele Naționale de Contabilitate, aprobate prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr.118 din 06.08.2013, [online], Disponibil la: <http://www.mf.gov.md>
8. Țurcanu, V. și Golocialova, I. Raportarea financiară conform standardelor internaționale, Chișinău: ACAP, 2015, 452 p.

SISTEMUL FISCAL DIN ROMÂNIA, DEZVOLTARE SAU REGRES, O ANALIZĂ COMPARATIVĂ CU ȚĂRILE UE

¹Drd., NICOLAE Georgiana, ²Dr., prof. univ., MORARIU Ana

^{1 2}Academia de Studii Economice din București
România, București, Piața Romană 6
Tel. +4021319.19.00, web-site: <http://www.ase.ro>

¹nicolaegeorgiana19@yahoo.com, ²ana.morariu@gmail.com

Abstract .The fiscal system incorporates all the duties and the taxes established in a Member State with the role to procure the necessary for its revenue. Each of this taxes has a contribution and a specific influence on the taxpayers.

The main goal of this paper is to analysis, evaluate and compare the sides of the application of the direct, indirect and a social contributions on the economic environment, as well as the gross domestic product from România, compared with the situations recorded at the level of the European Union, during the period 2006-2017.

Key words: direct taxes, indirect taxes, social contributions, tax system

JEL CLASSIFICATION: H24

INTRODUCERE

Orice stat definește o națiune și acea națiune nu poate exista fără resurse. În consecință, statul în genere se ocupă de finanțarea a patru domenii de vârf, care garantează națiunea, poporul pentru educație, învățământ, sănătate, artă și cultură și securitatea individului.

Statul a fost întotdeauna o instituție dinamică și de mare complexitate cu multe funcții a cărui funcționare, dar și finanțare a fost, este și va fi asigurată de existența banului. Astfel, a luat naștere fiscalul, fiscalitatea ca o nevoie ce îl suplimentează legal.

Precum componentă a sistemului fiscal, fiscalitatea este parte esențială în existența fiecărei națiuni, datorită faptului că în majoritatea țărilor, veniturile fiscale reprezintă baza resurselor financiare publice prin intermediul cărora se pot acoperi nevoile publice.

Revizuirea literaturii de specialitate

Încă din cele mai îndepărtate timpuri, fiscalitatea a mers pe aceleași obiective pe care și le-a păstrat până în prezent. Aceasta a urmărit întotdeauna să se păstreze aplicarea obiectivelor fundamentale, și anume calculul, înțelegerea, așezarea, ținerea evidențelor în ceea ce privește evoluția sistemului fiscal [Olescu (Gurău) N., 2011].

De-a lungul timpului, mulți autori au încercat să elaboreze ipoteze pe baza cărora să poată formula opinii cu privire la identificarea scopului și a rolului fiscalității, analiza legăturii dintre dezvoltare și fiscalitate, impactul fiscalității asupra mediului de business, etc.

Ținând cont de importanța deosebită pe care finanțele o au în interiorul unui stat, indiferent de treapta de dezvoltare pe care acesta s-ar afla, odată cu apariția statului au apărut și cele mai de interes, sau mai bine zis, elementele primare de finanțe precum taxele, impozitele, cheltuielile, birurile, tributuri, datoria publică, dările, etc.

Încă de la începutul anilor 1990, Bernadi Gh.D. (2003) apreciază că aproape toate sistemele fiscale ce aparțin țărilor europene au făcut obiectul unor schimbări. Multe altele sunt în curs de desfășurare sau în etapele de planificare. O mare parte din schimbările fiscale s-au dovedit a fi reduse și limitate sau chiar „marginale” așa cum sunt cunoscute în limbajul OT (Optimal Taxation).

Apariția și evoluția sistemului fiscal pe teritoriul țării noastre se caracterizează printr-un proces complex și de durată.

Din punct de vedere global, sistemele fiscale oferă o serie de caracteristici marcate de transformări în plan doctrinar. O prezentare a principalilor indicatori poate a fi mai mult decât necesară, pentru că aceasta va permite cunoașterea evoluțiilor în plan fiscal, dar și a drumului parcurs către actuala arhitectură a sistemelor fiscale.

Principalele impozite ce erau practicate în antichitate erau cele indirecte. Pe lângă acestea, erau practicate și impozitele directe, dar în perioade și arii restrânse.

Bistriceanu (2008) precizează că încă din *antichitate*, fiecare stat a recurs la adoptarea propriului său sistem, mai mult sau mai puțin sistematizat, în funcție de puterile economice și militare pe care acesta le deținea.

De exemplu, în Roma antică a fost creat un buget militar în vederea achitării pensiilor veteranilor și pentru alte cheltuieli militare.

În ceea ce privește statul roman, principala sursă de venituri o constituiau impozitele. În funcție de lucrul ce era pretins a se plăti impozit, existau trei tipuri de impozite și anume:

- a. *Impozite directe* – la început aceste impozite vizau doar pământul și persoanele. Mai târziu, însă, acestea făceau referire și la moșteniri.
- b. *Impozite indirecte* – erau impuse în special activităților comerciale.
- c. *Impozite extraordinare* – aceste impozite erau puse pe veniturile particulare.

Etapa veche este reprezentată de perioada de timp dintre antichitate și până în secolul al XVI-lea. În această etapă, s-a remarcat o evoluție deosebit de lentă pentru sistemul fiscal. De asemenea și sistemul economic a cunoscut o dezvoltare timidă, principalele impozite constând în impozitele pe teren, economia fiind fixată pe agricultură și taxele vamale, fiind încurajat comerțul.

Următoarea etapă este cunoscută sub numele de *etapa liberală* și s-a desfășurat din secolul al XVI-lea până spre a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Aceasta, putem spune, că este etapa care cunoaște primii germeni a evoluției fiscale bazându-se pe fundamente științifice.

Printre factorii care au contribuit la dezvoltarea sistemului fiscal putem menționa: revoluția industrială, dezvoltarea ne mai văzută a comerțului, apariția unor noi clase sociale, precum și alți factori ce au avut rol profund în așezarea și constituirea taxelor și impozitelor. Această etapă a fost etapa apariției unor noi impozite și anume, *accizele* – ce loveau consumul anumitor bunuri.

Tendența de dezvoltare a sistemul fiscal este tot mai mult în ascensiune. Acest lucru a făcut să se ajungă la *etapa modernă*, așa cum este cunoscută în literatura de specialitate și are ca punct de start a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Aici, se face remarcată a doua fază a revoluției industriale în majoritatea țărilor europene. Această etapă debutează cu introducerea impozitului pe venit, plecând de la modelul britanic care se considera a fi țara cu cea mai vastă contribuție la elaborarea unor sisteme fiscale moderne. Putem spune că Marea Britanie a atins apogeul revoluției industriale. Plecând de la modelul britanic, impozitarea veniturilor este îmbrățișată, sub diverse forme de majoritatea țărilor cu un grad mare de industrializare. Aria veniturilor impozabile se extinde, formele de impozitare variază ca tehnică, se observă o creștere a ponderii accizelor în totalul veniturilor bugetare, concomitent cu scăderea taxelor vamale datorate. Se introduce un nou impozit, care se preconizează că va cuceri majoritatea țărilor, și anume *taxa pe valoare adăugată*. Văzută inițial ca o inovație fiscală, taxa pe valoare adăugată a ajuns în actuala arhitectură fiscală să reprezinte una dintre esențialele componente pentru majoritatea sistemelor fiscale moderne.

Etapa contemporană, ce își apare debutul la sfârșitul anilor 1970 și este prezentă și în zilele noastre, este ilustrată de reconsiderări în structurile fiscale sub influența noii doctrine și anume, a monetarismului neoliberal. Aceasta este etapa care face cunoștință cu dezvoltarea comerțului electronic, informatizarea gestiunii fiscale, criza financiară globală, termenul de competiție fiscală, armonizare fiscală și alte denumiri ce au avut și au un impact major în evoluția sistemului fiscal.

Studiile anterioare privind comparația sistemului fiscal la nivel local cu țările UE, cum ar fi cele realizate de Gabriela Drobotă (2010), Ciobănașu Marinela, Gherghina Rodica și Postole Mirela Anca (2014), Ciobănașu Marinela, Crețan Georgiana Camelia și Postole Mirela Anca (2015) și Diana Voica (2016), s-au concentrat pe analiza elementelor sistemului fiscal și impactul acestora asupra factorilor ce conduc la dezvoltarea economiei. Alte studii realizate de Maurice Allais (1988),

Bernardi Luigi (2003), Martin Hallet (2004) și Hrvoje Šimović (2007), au oferit un plus de valoare în înțelegerea a ceea ce înseamnă sistem fiscal.

Studiul publicat de Gabriela Drobotă (2010) face cunoscut domeniul sistemului fiscal pe teritoriul României, apreciind faptul că sistemul fiscal este folosit ca un instrument de reglare

Conform Maurice Allais, sistemul de impozitare propus de stat se bazează pe trei elemente esențiale și anume: impozitul pe capital, doar ce privește activele reale, crearea de noi mijloace de plată prin mecanismul de credit și o taxă generală și omogenă cu privire la valoarea bunurilor de consum.

La nivelul UE, fiecare țară este responsabilă de nivelul său de fiscalitate. Statele membre au diferite priorități în ceea ce privește cheltuielile publice. Acestea au puterea de decizie cu privire la modul în care acestea se vor realiza, dar și la stabilirea de impozite utilizate în sensul finanțării acestora. Datorită faptului că se pune un profund accent pe impozitarea firmelor, fiecare Guvern din statele UE stabilește cotele pentru impozitul pe venit, impozitul pe profit, pe câștiguri, pe economii.

În funcție de gradul de dezvoltare al unei țări, nivelul impozitelor și al contribuțiilor poate fi distinct de la un stat la altul, astfel putem face o comparație între țările mai dezvoltate și țările mai puțin dezvoltate. În țările mai dezvoltate, o parte majoră din produsul brut intern este redistribuită prin intermediul bugetul statului și a impozitelor. Acest lucru nu găsim însă și la țările cu o dezvoltare mai redusă din punct de vedere economic.

Impozitele directe, din prisma lui Stroe și Armeanu (2014), sunt definite ca fiind o categorie de impozite ce sunt clasificate după fond și formă, reprezentând o serie de avantaje. Aceste avantaje sunt rezultate din răspunsul favorabil oferit cerințelor din partea principiilor impunerii. Trăsătura principală ce caracterizează în totalitate impozitele directe este aceea că sunt nominative. Acest lucru înseamnă că au legătură directă cu puterea economică dar și cu partea personală în ceea ce privește contribuabilul, iar datele cu privire la suma de plată, dar și scadența acesteia sunt date spre înștiințare contribuabilului anticipat.

În sfera impozitelor directe putem încadra acele impozite reale care sunt strâns legate de obiectivul de activitate al persoanei impozabile, și acele impozite personale, cele mai răspândite, de altfel, în arhitectura actuală a societății, caracterizate prin impozite pe venit și pe avere și care sunt cunoscute, așa cum precizează Văcărel (2007), sub denumirea de impozite subiective.

Pentru a procura resurse financiare utile acoperirii cheltuielilor publice, sunt instituite, în afară de impozitele directe, și impozitele indirecte.

Despre acestea putem menționa că sunt favorizate în țările cu o dezvoltare mai redusă sau în țările în tranziție. În sfera impozitelor indirecte putem încadra accizele care sunt întemeiate pentru unele produse care dețin o cerere neelastică, cum ar fi: alcoolul, cidrul, vinul, berea, apele minerale reprezentative pentru Franța. Din categoria accizelor fac parte produsele petroliere: tutunul, cafeaua, ceaiul, alcoolul, uleiurile minerale, în Germania, iar pentru Marea Britanie amintim: berea, spiritul, vinul, uleiurile minerale, etc.

Deși au numeroase elemente în comun, contribuțiile sociale nu se pot angaja în aria impozitelor datorită substanței ce le face diferite. În opinia unor autori, contribuțiile sociale sunt definite ca fiind o obligație ce stă la dispoziția statului, exprimată în bani, și care are ca scop principal acoperirea unor riscuri sociale legate de incapacitatea sau indisponibilitatea prestării prin muncă a unor activități. Încasările ce provin din contribuții au o destinație stabilită anticipat, spre deosebire de impozite. Contribuțiile sociale se regăsesc în principal sub următoarele forme și anume: contribuții de asigurare socială de sănătate, contribuția la fondul de șomaj, și alte indemnizații, ceea ce arată dinainte cu ce scop sunt plătite acestea.

Metodologia cercetării

1. Populația studiată și eșantionul utilizat

Studiul de față analizează statele din Uniunea Europeană din punct de vedere al elementelor ce formează sistemul fiscal: impozite directe, impozite indirecte și contribuții sociale. Prin interogarea bazei de date aferentă Eurostat s-au elaborat grafice pentru

fiecare caracteristică din sistemul fiscal, pe baza căreia s-au comentat în amănunt fiecare pondere, tendință pe care acestea au înregistrat-o în intervalul anilor 2006 – 2017.

2. Metoda de cercetare

În efectuarea cercetării s-a recurs la utilizarea combinată a două metode, și anume analiza de conținut și analiza comparativă, pentru a determina nivelul real al structurii sistemului fiscal în conformitate cu evoluțiile arhitecturii fiscale din perioada 2006 – 2017.

Punctul de pornire în analiza structurii sistemului fiscal este reprezentat de modelele propuse de Eurostat, ce presupune compararea elementelor acestora la nivelul statelor din Uniunea Europeană, cât și la nivelul României. Un alt studiu ce utilizează o metodologie asemănătoare cu acesta este cel realizat de Surugiu (2013), ce propune o variantă de analiză detaliată a implicațiilor aferente sistemului fiscal. De asemenea, Văcărel (2004) se folosește de aceeași metodă pentru a evidenția impactul sistemului fiscal asupra ponderii produsului brut intern.

În ceea ce privește analiza noastră, ne vom raporta strict la comparațiile dintre România și media Uniunii Europene. Astfel, vom analiza în detaliu impozitele directe, indirecte și contribuțiile sociale, neglijând celelalte impozite.

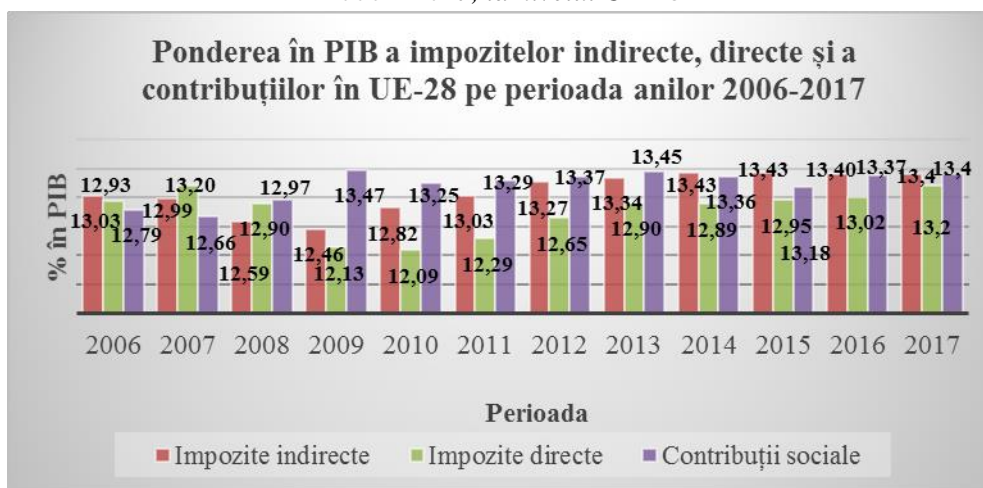
3. Analiza impozitelor directe și indirecte, și a contribuțiilor sociale la nivelul statelor Uniunii Europene, pe baza mediei acestora

Conform opiniei lui Dobrotă (2010), sistemul fiscal este asemănat unui instrument de reglare a vieții economice. Acest instrument îi conferă statului puterea de a interveni în economie pentru a elimina anume dezechilibre din anumite perioade ale vieții economice. Acesta stabilește că relația dintre fiscalitate și nivelul de dezvoltare al economiei este una de condiționare. Acest lucru este instituit în special țărilor cu o economie stabilă, dezvoltată unde se poate reflecta un mediu propice pentru o relaxare fiscală. Nu putem menționa, însă, același lucru și despre țările cu slabă dezvoltare sau cele aflate în tranzație.

Așa cum am precizat și la începutul lucrării, fiecare stat este responsabil de propria politică fiscală, prin care stabilește numărul, felul și dimensiunea impozitelor și taxelor ce sunt suportate de către contribuabili. Pe baza acestora se pot elabora diferite rapoarte cu privire la scopul evaluării, precum și la analiza efectelor impozitării asupra dinamicii economiei.

În cele ce urmează, ne propunem să analizăm care este impactul impozitelor indirecte (bazându-ne în special pe [impozitele pe producție și importuri](#)), impozitelor directe (unde ne vom concentra mai ales pe contribuțiile datorate de angajator) în produsul intern brut la nivelul UE-28.

Figura 1. Ponderea în PIB a impozitelor indirecte, directe și a contribuțiilor sociale pe parcursul anilor 2006 – 2017, la nivelul UE-28

Sursa: Calcule proprii ale autorului bazate pe datele oferite de Eurostat

Din graficul de mai sus putem observa că de-a lungul perioadei analizate, accentul a fost pus, în deosebit, asupra contribuțiilor sociale și a impozitelor indirecte și mai puțin asupra impozitelor directe.

În UE-28, anul 2017 impozitele indirecte au reprezentat 13,4 % din PIB, impozitele directe 13,2 % din PIB, iar contribuțiile sociale un procent de 13,4 % din PIB.

Raportate la PIB, veniturile indirecte au suferit o creștere în perioada 2009-2013 în UE-28, ponderea acestora majorându-se cu 0,9 puncte procentuale.

Precum pondere în PIB, impozitele directe au atins în anul 2010, perigeul, situându-se la un nivel de 21,1% din PIB. Acestea au crescut treptat până au ajuns la un procent de 13,0% din PIB în anul 2015, rămânând constatăte până, inclusiv, în anul 2017.

În ceea ce privește contribuțiile sociale, acestea au fost caracterizate de un raport stabil în perioada 2012-2014 la un nivel procentual de 13,4% din PIB. Conform graficului, putem observa o ușoară scădere a acestora în anul 2015, ajungând la 13,2% din PIB, ca apoi, să se redreseze până în anul 2017, atingând din nou nivelul de 13,4% din PIB.

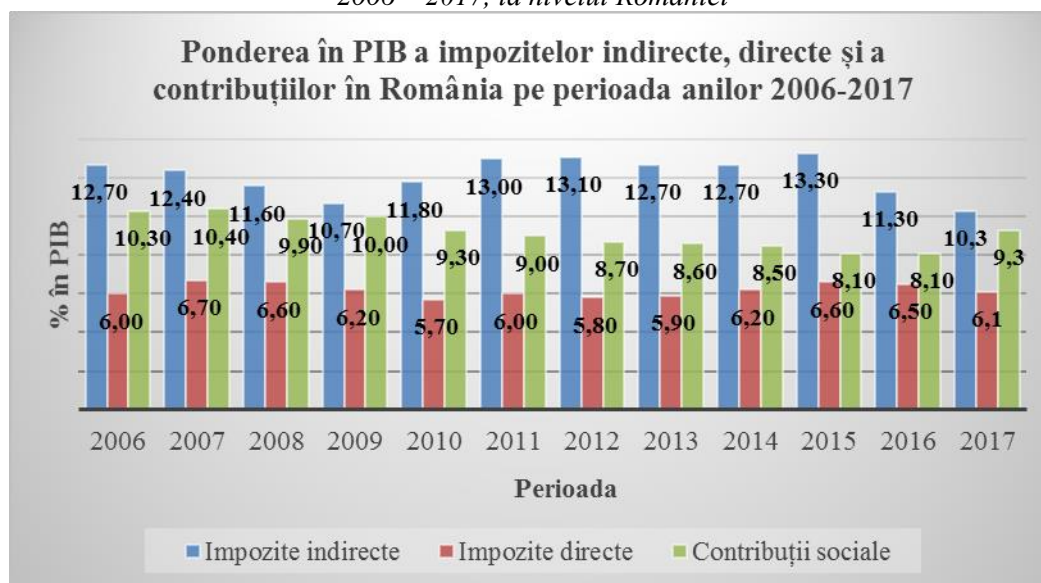
Vorbind din perspectiva trendurilor, putem observa că trendul contribuțiilor sociale este mai reliefat în comparație cu cel al impozitelor indirecte (ambele au un trend ascendent). Deși ambele au un trend ascendent, contribuțiile rămân cele cu ponderea cea mai mare în produsul intern brut.

4. Analiza impozitelor directe și indirecte, și a contribuțiilor sociale la nivelul României

Putem spune că această analiză poate fi interesantă, deoarece va prezenta o imagine asupra fiscalității românești. Așa cum am mai menționat anterior, fiecare stat își promovează diferit propria politică fiscală, în urma căreia își stabilește numărul taxelor, al impozitelor și contribuțiilor, precum și cuantumul acestora care se consideră a fi necesar a fi suportat de către contribuabilii atât persoane juridice, cât și persoane fizice.

În cele ce urmează, ne propunem să analizăm la nivel național, aceleași elemente ale sistemului fiscal, analizate și anterior la nivelul EU-28. Pe baza acesteia, se va crea o imagine mai clară asupra situației reale a sistemului fiscal românesc. Păstrând aceeași metoda asupra bazei de date, vom studia consecutiv, ponderea fiecărui element al sistemului fiscal în PIB.

Figura 2. Ponderea în PIB a impozitelor indirecte, directe și a contribuțiilor sociale pe parcursul anilor 2006 – 2017, la nivelul României

Sursa: Calcule proprii ale autorului bazate pe datele oferite de Eurostat

Asemenea cu studiul realizat asupra UE-28, putem observa că de-a lungul celor 10 ani, și România s-a axat mai mult pe contribuțiile sociale în comparație cu impozitele indirecte, acestea din urmă, depășindu-le de cele mai multe ori, pe perioada analizei. Încă din anul 2006, impozitele

indirecte predominau sistemul fiscal, depășind cu mult celelalte elemente ale acestuia. Raportate la PIB, impozitele indirecte suferă o scădere în perioada 2006-2009, de aproximativ 2 puncte procentuale. De remarcat însă, este faptul că impozitele directe, dar și contribuțiile sociale păstrează o rată constantă, medie, de 10.2 % din PIB, respectiv, 6.43% din PIB. Începând cu anul 2010, se observă o tendință de creștere în ceea ce privește impozitele indirecte, acestea crescând până în anul 2015 cu 1.5 puncte procentuale. Ca pondere în PIB, acestea ajung în anul 2016 la 11.30 % din PIB, înregistrând o scădere de 2 puncte procentuale comparativ cu perioada precedentă și la 10.3 % în anul 2017, scăzând față de 2016 cu 1 punct procentual. Începând cu aceeași perioadă, se constată o scădere ușoară, dar consecutivă, a contribuțiilor sociale până în anul 2016 consacrandu-se la o pondere de 8.10% din PIB și crescând din nou în anul 2017 cu aproximativ 1 punct procentual. Despre impozitele directe putem menționa același lucru ca și până în prezent și acela că suferă mici fluctuații de la an la an, ajungând în 2017 la un nivel de 6.1 % din PIB.

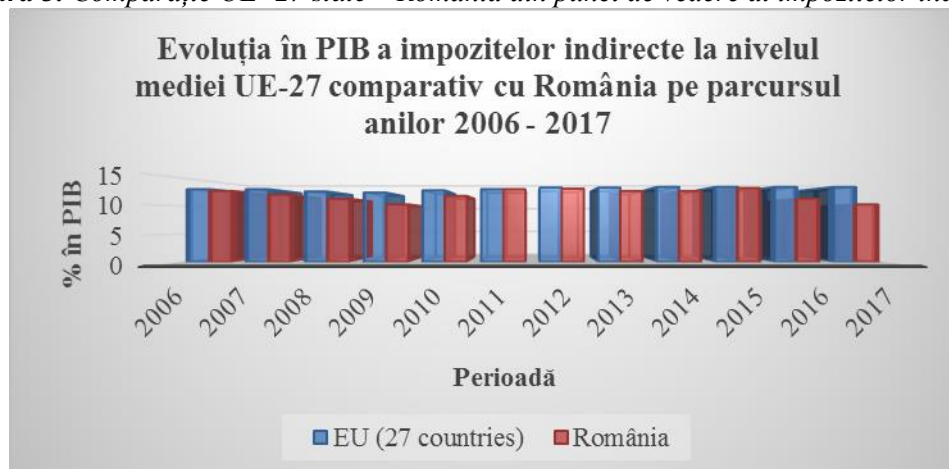
5.Comparație privind sistemul fiscal abordat în România cu cel al mediei statelor UE-27

Conform datelor notate anterior, putem identifica diferențe remarcabile atât a impozitelor, cât și a contribuțiilor la nivelul ponderilor în PIB. În media efectuată asupra Uniunii Europene am constatat că accentul este pus îndeosebi pe compensare veniturilor rezultate din contribuții și impozite, prioritate având contribuțiile sociale. În ceea ce privește România, atenția este îndreptată către impozitele indirecte și contribuțiile sociale, prioritate având, în acest caz, impozitele indirecte.

În cele ce urmează vom elabora o analiza comparativă în România cu statele UE-27, pentru fiecare element al sistemului fiscal, având ca fundament, informațiile abordate în urma analizelor anterioare.

✚ Comparație privind impozitele indirecte

Figura 3. Comparație UE -27 state – România din punct de vedere al impozitelor indirecte

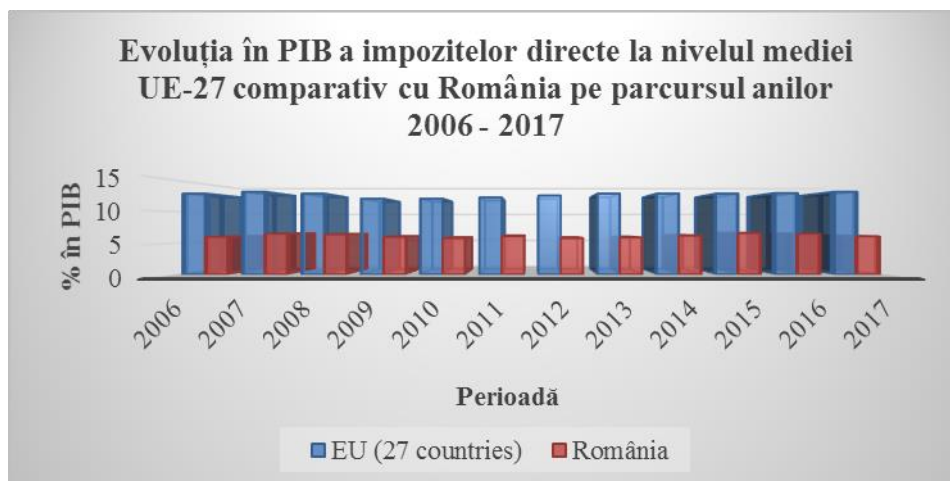

Sursa: Calcule proprii ale autorului bazate pe datele oferite de Eurostat

În graficul de mai sus putem observa trendul ascendent al impozitelor indirecte la nivelul Uniunii Europene. Analizând evoluția ponderii a impozitelor indirecte la nivelul României, putem observa fluctuații ce au loc pe toată perioada. Acest lucru poate dăuna imaginii țării noastre, sugerând prin aceasta, instabilitate. În jurul anului 2009, putem remarca perigeul asupra ponderii impozitelor indirecte în PIB, atât la nivelul Uniunii Europene, cât și la nivelul României. Această perioadă coincide cu un alt indicator al impactului asupra fiscalității și anume, criza economică. Se poate observa că România a avut de suferit o scădere mai mare, ajungând la un procent de 10.7% din PIB, comparativ cu Uniunea Europeană, înregistrând un procent de 12.46% din PIB. Până în anul 2015, acestea înregistrează un trend ascendent, atingând apogeul, 13.43% din PIB corespondând UE-27, respectiv 13.30% din PIB României. În anul 2017, ponderea impozitelor indirecte la nivelul țării trece din nou printr-o scădere de aproximativ 2 puncte procentuale, pe când, la UE-27, ponderea impozitelor scade cu 0.3 puncte procentuale.

✚ Comparație privind impozitele directe

Figura 4. Comparație UE -27 state – România din punct de vedere al impozitelor directe

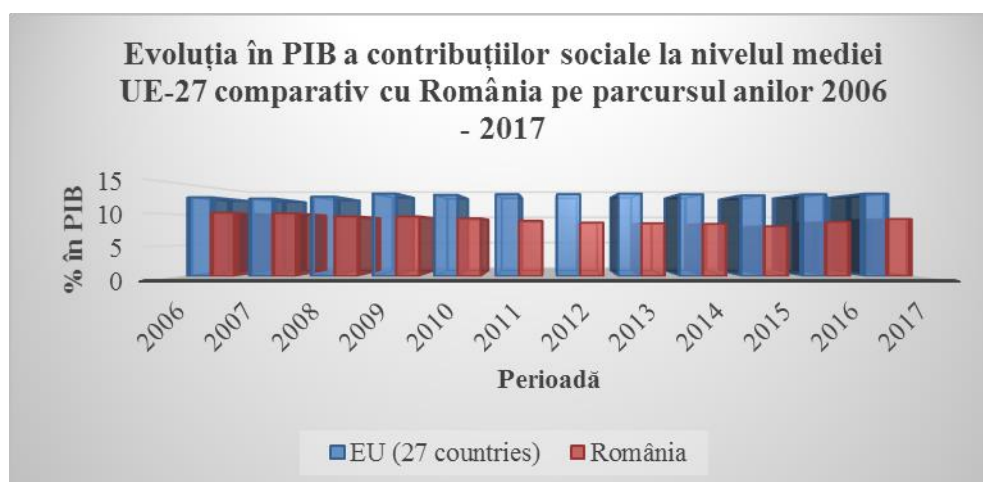
Sursa: Calcule proprii ale autorului bazate pe datele oferite de Eurostat

Din analiza graficului privind impozitele directe, putem observa vasta diferență a valorilor înregistrate la nivelul UE-27 comparativ cu România. Pe parcursul întregii perioade putem constata un trend relativ constat, cu mici fluctuații în ambele cazuri. Marja ponderii impozitelor directe în PIB pentru Uniunea Europeană, aferentă perioadei 2006-2017, este de 0.09 puncte procentuale, în sens pozitiv. Același lucru putem aprecia și pentru România și anume creșterea cu 0.5 puncte procentuale în anul 2017 comparativ cu anul 2006.

Ca o concluzie putem aprecia faptul că deși, la nivelul României, accentul este pus asupra impozitelor indirecte, sunt notabile diferențele care apar între ponderile impozitelor directe confruntate cu statele din UE.

✚ Comparație privind contribuțiile sociale

Figura 5. Comparație UE -27 state – România din punct de vedere al contribuțiilor sociale

Sursa: Calcule proprii ale autorului bazate pe datele oferite de Eurostat

Din graficul prezentat, putem preciza că România, comparativ cu statele din UE înregistrează valori mult mai mici în ponderea produsului brut intern. Cea mai scăzută valoare a ponderii contribuțiilor sociale pe teritoriul țării noastre se înregistrează în anul 2016, cu o pondere în PIB de 8.10%. Pe teritoriul UE, în schimb, aceasta este notată în anul 2007, cu un procent de 12.68% din produsul brut intern.

În ceea ce privește trendul contribuțiilor sociale, putem afirma că diferă pentru cele două părți analizate și anume că pentru România aceste se prezintă descendent pe tot intervalul anilor 2006-2017, pe când în statele din Uniunea Europeană este se află în creștere în perioada 2006-2009, după care păstrează un trend relativ constant până în anul 2017.

Ca o concluzie finală, referitoare la analiza detaliată pe fiecare element al sistemului fiscal, putem conchide că România se dovedește a fi o țară în proces de dezvoltare, deoarece, în cele mai multe cazuri, aceasta a înregistrat valori ale ponderilor situate sub media celor 27 state din Uniunea Europeană.

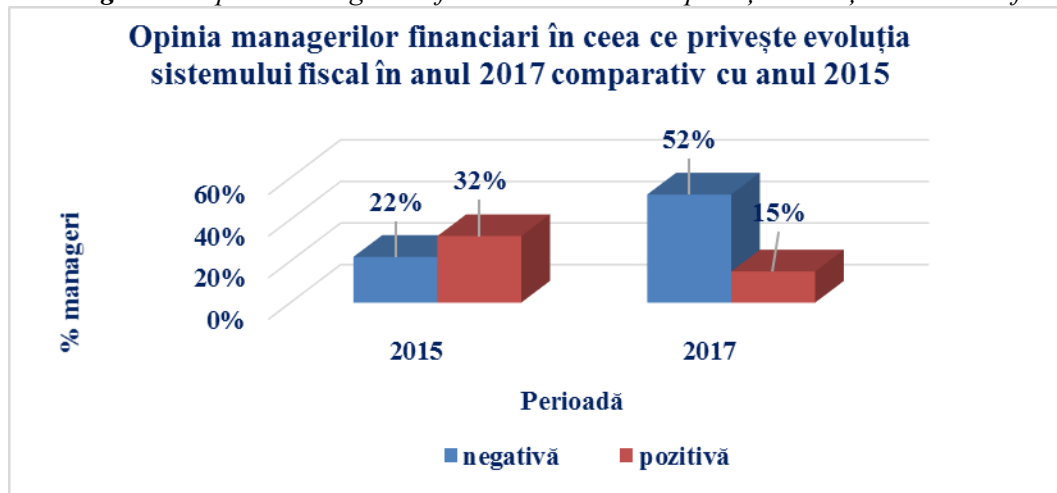
CONCLUZII

Obiectivul acestei cercetări a fost analizarea și compararea impactului elementelor ce aparțin sistemului fiscal în produsului intern brut la nivelul statelor Uniunii Europene și al României. Eșantionul studiat este format din statele membre aferente Uniunii Europene și România. La efectuarea studiu s-a utilizat combinarea a două metode, analiza de conținut și analiza comparativă pentru a reflecta nivelul real al structurii sistemului fiscal în conformitate cu evoluțiile arhitecturii fiscale din perioada 2006 – 2017.

Rezultate și concluziile acestui studiu sunt limitate la un singur continent: Europa. Pentru a extinde limitele acestei cercetări, se pot face analize detaliate comparative pentru fiecare stat al Uniunii în parte. Acest lucru ar permite o analiză mai amplă pe ani, pentru fiecare stat în parte, pentru fiecare element ce compune sistemul fiscal.

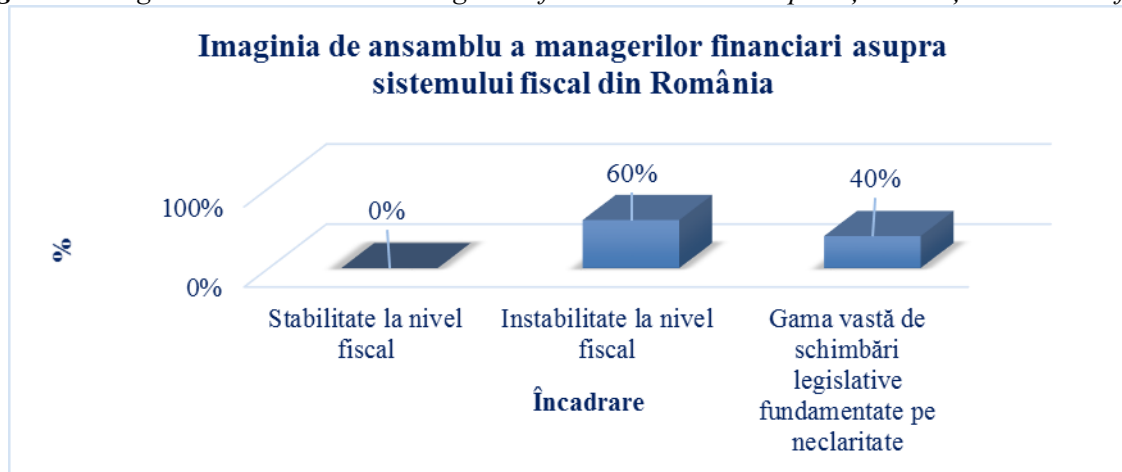
Ca un exemplu ce aducea valoare celor spuse mai sus, companiile de top din România au efectuat sondaje alegând ca eșantion managerii financiari ai marilor companii din România și din UE unde au accentuat ideea de sistem fiscal. În urma acestor sondaje s-au obținut opinii pozitive și negative, însă predominând cele negative unde se accentuează ideea de neîncredere în ceea ce privește denaturarea în cele din urmă a deciziilor de business, iar opiniile pozitive se bazează pe faptul că modificările legislative au impact major cu influențe pozitive asupra afacerii lor.

Figura 6. Opinia managerilor financiari în ceea ce privește evoluția sistemului fiscal

Sursa: calcule proprii pe baza datelor de pe site-ul <https://www2.deloitte.com>

Figura 7. Imaginea de ansamblu a managerilor financiari în ceea ce privește evoluția sistemului fiscal

Sursa: calcule proprii pe baza datelor de pe site-ul <https://home.kpmg.com>

Prin urmare, putem afirma că sistemul fiscal joacă un rol important în ceea ce privește atingerea obiectivelor economice și sociale atât a companiilor, cât și ale statului. Astfel, obiectivele principale pentru care este nevoie de o atenție cuvenită trebuie să vizeze: dobândirea unui randament fiscal ridicat aferent impozitelor percepute, elaborarea unui proces ce are ca scop principal distribuirea de resurse colectate pentru ca efectul utilizării acestora să fie maxim, respectarea principiilor de bază ale oricărui sistem fiscal eficient și coerent, diminuarea instabilității la nivel fiscal prin creșterea stabilității, diminuarea, de asemenea a numeroaselor schimbări legislative și lista poate continua.

BIBLIOGRAFIE

1. Allais, M., L'impôt sur le capital et la réforme monétaire, Hermann, Paris, 1988, p. 36-41.
2. Bistriceanu, GH.D., Sistemul fiscal al României, Universitară, București, 2008, p. 11-17.
3. Bozio, A., Dell, F., Piketty, T., Raport sur la faisabilité d'un impôt sur le capital, 2005, p. 2-10, <http://www.cepremap.fr/depot/docweb/docweb0521.pdf>.
4. Brașoveanu. I.V., Analize ale politicii fiscale în România și în statele membre ale UE, Ed. Ase București, 2009.
5. Buzeanu. P., Șiman. I., Celea. S., Fiscalitate europeană, Ed. Economic, 2005.
6. Chilarez, D., Politici și tratamente contabile privind gestiunea fiscală a întreprinderii, Teză de doctorat, ASE, București, 2007, p. 58-63.
7. Dobrotă. G., Fiscalitatea directă în România și Uniunea Europeană, Analele Universității „Constatntin Brâncuși”, Seria Economie, Nr.2, Târgu Jiu, 2010.
8. Inceu. A.M., Lazăr. D.T., Impozitul ca principal element al politicii fiscale, Revista Transilvană de Științe Administrative, 2003.
9. Jones, S.M., Principles of taxation for business and investment planning, Edition, Irwin McGraw-Hill, United State of America, 1999, p. 4-18
10. Lazăr. S., Sisteme fiscale comparate, Ed. Wolters Kluwer România, 2010.
11. Lăzărescu(Marinescu), S., Contabilitate, fiscalitate și evaziune fiscală, Teză de doctorat, ASE, București, 2009, p. 41-50.
12. Leibfritz. W, Thornton. J, Bibbee, A., Taxation and Economic Performance, OECD Economics Department Working Papers, No. 176, OECD Publishing, Paris, 1997, p. 10-16, https://read.oecd-ilibrary.org/economics/taxation-and-economic-performance_668811115745#page1.
13. Lymer. A., Hasseldine. J., The international taxation system, Kluwer academic publishers, Boston/Dordrecht/London, 2002.
14. Moșteanu. T., Dinu. S., Reforma sistemului fiscal în România, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1999.
15. Negrea. G. Gh., Fiscalitate europeană, Editor – Tribuna Economică, București, 2008.
16. Nobes. Ch., Parker. R., Comparative International Accounting, Ninth Edition, Presentice Hall, Financial Times, 2006.

17. Olescu (Gurău), M., Armonizări privind raportul contabilitate – fiscalitate în România, Teză de doctorat, ASE, București, 2001, p. 42-50.
18. Stoian, A., Contabilitate și gestiune fiscală, Mărgăritar, București, 2001, p. 23-34.
19. Surugiu, M.R., Fiscalitate și dezvoltare economică, Universitară, București, 2008, p. 21-28.
20. Surugiu, M.R., Sisteme de evaluare a efectelor fiscalității ca factor al dezvoltării economice: analiza conexiunilor la nivel european și pentru cazul României, Ed. Academia Română – Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, 2013.
21. Tirard, J.M., La fiscalité des sociétés dans l’Union Européenne, 5e édition, Collecton dirigée par Jean-Pierre Casimir, Ed. Groupe Revue Fiduciaire, 2000.
22. Văcărel, I., Finanțe Publice, Ediția a IV-a, Ed. Didactică și Pedagogică, R.A., București, 2004.
23. Vintilă, N., Sinteze și comentarii, studii de caz, teste grilă, Ed. Sylvi, București, 2004.
24. Voica, D., Studiu comparativ privind sistemul din România cu alte state, Colecția de working papers ABC-ul lumii financiare, Nr. 4, 2016.
25. <http://europa.eu/eurostat/>.
26. <https://home.kpmg.com>
27. <https://www2.deloitte.com>.

CERCETAREA ÎN DOMENIUL CONTABILITĂȚII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

LAZARI Liliana¹
BAJAN Maia²

Abstract. *In the last decade debates on research in the field of accounting has become more complex due to the influence of field research on research activity in general both at national and international level. In this article, we propose to carry out a quantitative analysis of the state of the research in the field of accounting in the Republic of Moldova at the moment, as well as to identify the causes of the analyzed situation and the possible trends in the research activity in the mentioned field.*

Key words: scientific research, accounting, auditing, economic analysis, scientific journals.

Clasificarea JEL: M40, M41, M49

1. INTRODUCERE.

Dezvoltarea nivelului cunoașterii în toate domeniile științei se bazează, cu siguranță, pe diseminarea ideilor și cunoștințelor explicite ale cercetătorilor prin intermediul publicațiilor în reviste, jurnale, cărți de specialitate [Chersan I., Mironiuc M., 2015, p. 53]. Cercetarea în domeniile contabilității, auditului și analizei economice depinde, la rândul său, de difuzarea informațiilor prin publicarea articolelor cercetătorilor specializați în domeniu, fapt pentru care cunoașterea preocupărilor de cercetare din direcțiile menționate în RM prezintă utilitate.

Dacă e să examinăm sub aspect general, cercetarea necesită finanțare, de obicei fiind din surse publice. Astăzi în Republica Moldova când se pune problema pensiilor, medicamentelor, etc. prin asigurarea minimumului necesar pentru existență, ce rost are să cheltuim bani pe cercetare? Probabil marea majoritate a populației nici nu va încerca să susțină finanțarea cercetării deoarece rezultatele ei sunt pe termen lung, și nu imediat cum se dorește îmbunătățirea.

Cu toate acestea, abilitățile practice din fiecare domeniu sunt întotdeauna alimentate și susținute de cercetări și dezvoltări academice. Relevanța practică a descoperirilor academice reprezintă un imbold al dezvoltării, chiar dacă acestea nu se pot aplica direct activității de zi cu zi.

2. Metodologia și eșantionul de cercetare.

Lucrarea dată, pe de o parte, este o un studiu, ce are ca obiectiv analiza nivelului de cercetare prin examinarea revistelor naționale acreditate științific pe direcția de cercetare contabilitate, audit și analiză economică în Republica Moldova, iar pe de altă parte, o cercetare aplicativă, deoarece își propune să analizeze și să prezinte clasificarea revistelor naționale acreditate științific pe categorii, să găsească aplicații aferente modului și nivelului de cercetare științifică în domeniul vizat, care au impact direct asupra informațiilor prezentate publicului sau specialiștilor din domeniile menționate.

În procesul cercetării s-a aplicat metoda universală a dialecticii și procedeele acesteia: inducția și deducția, analiza și sinteza, clasificarea și abstracția științifică, analogia, corelarea, precum și metodele analizei economice de prelucrare a informației prin comparare și grupare etc.

¹ dr., conf. univ., ASEM, bd. Mitropolit Bănulescu-Bodoni, 61, MD-005, mun. Chișinău, Republica Moldova, www.ase.md, liliana.lazari@ase.md

² dr., conf. univ., ASEM, bd. Mitropolit Bănulescu-Bodoni, 61, MD-005, mun. Chișinău, Republica Moldova, www.ase.md, bajan.maia@ase.md

Eșantionul supus cercetării îl reprezintă revistele naționale acreditate științific ce conțin direcția de cercetare contabilitate, audit și analiză economică.

3. Conținut.

Publicarea în reviste de specialitate a fost mereu o provocare, dar și o obligație profesională pentru cadrele didactice și cercetători. Modificările aduse de Codul Educației al RM intrat în vigoare din 23.11.2014 privind construirea carierei universitare, precum și cerințele crescânde reflectate în criteriile de evaluare a activității de cercetare, în ultimii ani, au determinat creșterea “dorinței și nevoii” de a publica, ce a generat, pe de o parte, stabilirea cerințelor de acreditare a revistelor cu caracter științific în RM și, pe de altă parte, creșterea numărului și calității articolelor publicate.

În știință, obiectivul trebuie să-l constituie promovarea rezultatelor cercetării în cadrul comunității științifice, mai ales dacă acceptăm că adevărata afirmație potrivit căreia “cunoașterea rezultă nu din însumarea paratactică a contribuțiilor individuale, ci din raportarea succesivă a tuturor la fiecare – prin urmare, în elaborarea cunoașterii elementele decisive sunt evaluarea critică, preluarea critică, transmiterea creatoare” [Chersan I., Mironiuc M., 2015, p. 53].

Este general acceptat faptul că în prezent, a publica este o parte importantă a vieții academice. Dacă e să facem o examinare sub acest aspect în trecut, atunci vom constata că acum 15 - 20 ani în mediul academic pentru a dezvolta o carieră era cerința realizării studiilor de doctorat, iar pentru a promova concursul odata la 5 ani era necesară și dispunerea de articole științifice publicate.

În prezent fiind stabilite rigori mult mai stricte precum cele prevăzute de titlul V Învățământul superior al Codului Educației al RM, și anume cerința minimă de calificare pentru ocuparea funcției didactice în învățământul superior este deținerea unei calificări de cel puțin nivelul 7 ISCED – studii superioare de master (art. 132 alin.1 litera e)), dar și Normarea strictă a activității științifico-didactice și de cercetare stabilită de aceeași reglementare (art.119) unde este stipulat că norma științifico-didactică anuală se formează din:

- activitatea didactică auditorială;
- activitatea didactică neauditorială;
- *activitatea de cercetare, transfer tehnologic, de creație artistică și sportivă;*
- activitatea metodică.

Deci, cu toate că în activitatea universitară activitatea didactică este extrem de importantă, în ultimii ani, activitatea de cercetare în mediul academic este ceva indispensabil acestei misiuni nobile și devine prioritară în procesul de promovare și de evaluare a cadrelor didactice universitare.

Pornim de la definirea cercetării științifice, care reprezintă *activitate sistematică și creatoare menită să sporească volumul de cunoștințe și să utilizeze în noi aplicații.*

Deci, publicarea rezultatelor este o parte integrală a cercetării. Cercetătorii ar trebui să publice rezultatele lor pentru a asigura diseminarea lor cât mai largă, în principal în rândul celorlalți cercetători din același domeniu, pentru a fi discutate, evaluate și folosite în studii ulterioare. Crearea de cunoștințe și diseminarea lor în beneficiul societății, este scopul cercetării. Publicarea rezultatelor cercetării are rolul de a valida rezultatele, dar și a înregistra prioritatea autorilor asupra ideilor, și nu în ultimul rând răsplătirea autorilor pentru munca depusă.

În rezultatul cercetării efectuate pe direcția Contabilitate, audit și analiză economică, putem constata existența revistelor cu caracter practic și de documentare și a revistelor științifice, fapt deseori confundat, prezentate în figura 1.

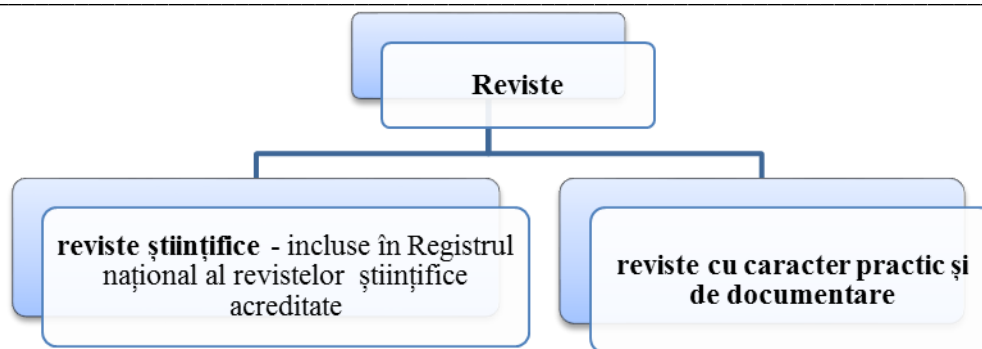

Figura 1. Gruparea revistelor în funcție de caracterul acestora
Sursa: elaborat de autori

În acest articol se va analiza relevanța revistelor științifice din RM pe domeniul economic, și în special măsura în care acestea îndeplinesc diseminarea rezultatelor științifice publicate.

Cercetătorii analizează întotdeauna nivelul revistelor în care doresc să publice. Conform datelor Registrului național al revistelor științifice acreditate din RM (actualizat la 16.02.2018), putem constata categoriile de acreditare a revistelor științifice, precum și numărul de reviste ce conțin domeniul economic (la care se atribuie și direcția de cercetare contabilitate, audit și analiză economică), care sunt prezentate în tabelul 1.

Tabelul 1. Categoriile revistelor științifice acreditate din RM, inclusiv pe domeniul economie

Categoria de acreditare	Numărul total de reviste acreditate	Inclusiv ce conțin domeniul științific economie	Ponderea revistelor ce conțin domeniul științific economie din cele total acreditate, %
Categoria A	5	-	-
Categoria B+	2	-	-
Categoria B	25	5	20
Categoria C	20	5	25
Total	52	10	19

Sursa: elaborat de autori în baza Registrului național al revistelor științifice acreditate în RM [1]

Dacă examinăm datele prezentate în tabel putem stabili că, publicațiile științifice în interiorul țării pe domeniul științific economie din care face parte și Contabilitatea, auditul și analiza economică au un număr restrâns de posibilități pentru diseminarea rezultatelor cu caracter științific, dar și revistele respective nu dețin cele mai înalte categorii de acreditare, fiind lipsiți de posibilitatea publicațiilor în categoriile A și B+.

Reișind di faptul că există un număr limitat de reviste științifice acreditate pe domeniul economie, în tabelul 2 se vor prezenta revistele științifice acreditate ce conțin domeniul economic:

Tabelul 2. Revistele științifice acreditate, ce conțin domeniul științific economie

Titlul revistei științifice	Categoria	DOAJ	Fondator	Domeniul științific	Peiodicitatea
Economica	B	2016	ASEM	Economie	4
Economie și sociologie	B	2013	Institutul Național de Cercetări Economice al AȘM	Economie și sociologie	4
Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă "Akademos"	B	2015	Academia de Științe a Moldovei	Inclusiv Economie	4

Sănătate publică, Economie și Management în Medicină	B	-	Asociația Economie, Management și Psihologie în Medicină	Inclusiv Economie	4
Studia Universitatis (seria Științe exacte și economice)	B	2015	Universitatea de Stat din Moldova	Inclusiv Economie	2
Administrarea Publică	C	2016	Academia de Administrare publică	Inclusiv Economie	2
Intellectus	C	-	Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală a RM (AGEPI)	Inclusiv Economie	4
Meridian Ingineresc	C	-	Universitatea Tehnică a Moldovei	Inclusiv Economie	4
Revista de Cercetări în Comerț, Management și dezvoltare Economică	C	2016	Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova	Inclusiv Economie	2
Revista de Științe Socioumane	C	-	Universitatea Pedagogică de Stat Ion Creangă din Chișinău	Inclusiv Economie	3

Sursa: elaborat de autori în baza Registrului national al revistelor științifice acreditate în RM [1]

Cunoașterea revistelor acreditate științific va asigura popularizarea cercetărilor dar și cunoașterea posibilităților de către cercetători. Această analiză, demonstrează cantitativ, că pentru cercetătorii pe domeniul științific de economie pe plan național sunt posibilități restrânse, dar care poate avea și aspect pozitiv de posibilitate a accesului sistematic la aceste cercetări și cunoașterea acestora.

În continuare, ne-am propus să examinăm modul în care revistele științifice acreditate din RM pe domeniul științific economie îndeplinesc funcția de bază a publicării, și anume diseminarea informațiilor științifice. Pentru analiza modului în care se distribuie informațiile științifice pe domeniul economie, am verificat în septembrie 2018 existența accesului online la revistele acreditate pe categoria B și C, prezentate în tabelul 3.

Tabelul 3. Prezentarea accesului la informațiile revistelor acreditate științific pe domeniul economie

Titlul revistei științifice	Site-ul revistei	Accesul online	Cerințele de publicare	Limba de publicare a articolelor
Economica	http://www.ase.md/publicatii/revista-economica.html	Acces la conținutul revistei	Publicate online	Română și engleză
Economie și sociologie	https://ince.md/ro/scientific_journal_s_about.html	Acces la conținutul revistelor	Publicate online	Engleză
Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă “Akademos”	http://www.akademos.asm.md	Acces la conținutul revistelor	Publicate online	Română
Sănătate publică, Economie și Management în Medicină	http://public-health.md	Acces la conținutul revistelor	Publicate online	Română
Studia Universitatis (seria Științe exacte și economice)	http://studiamsu.eu/stiinte-exacte-si-economice/	Acces la conținutul revistelor	Publicate online	Română
Administrarea Publică	http://aap.gov.md/ro/article/revista-administrarea-publica	Acces la conținutul revistelor	Publicate online	Română

Intellectus	http://www.agepi.md/ro/publication/	Acces la conținutul revistelor	Publicate online	Română
Meridian Ingineresc	http://utm.md/meridian/	Acces la conținutul revistelor	Publicate online	Română
Revista de Cercetări în Comerț, Management și dezvoltare Economică	http://www.jrtmed.uccm.md/	Acces la conținutul revistelor	Publicate online	Română
Revista de Științe Socioumane	https://www.upsc.md/ro/cercetare/publicatii/reviste-stiintifice/revista-de-stiinte-socio-umane/	Acces la conținutul revistelor	Publicate online	Română

Sursa: elaborat de autori, în baza accesării site-lor online ale revistelor (accesare 25.09.18) [link-ul revistei]

În baza datelor prezentate, se poate constata că revistele științifice acreditate în RM pe domeniul științific de economie îndeplinesc funcția de diseminare a informației la nivel național, fiind funcționale, dispunând de site și acces gratuit la conținutul articolelor științifice, ceea ce permite consultarea lor de către comunitatea științifică, citarea acestora. Cu toate acestea putem menționa că doar în revista în Economie și sociologie, publicațiile științifice sunt în limba engleză ce poate determina pe nivel local ceva dificultăți de acces informațional. Cu toate acestea, celelalte reviste acreditate științific, cu excepția Economie și sociologie și Economica, conțin publicații doar în limba română ce le dă un interes doar național, fiind limitată accesibilitatea pentru cercetătorii ce nu cunosc limba română.

Este evident faptul că rezultatele științifice nu pot avea doar o relevanță națională, fiind publicate doar în limba română, fiind necesitatea unei comunicări între oamenii de știință din diferite țări prin intermediul unei limbi străine de circulație internațională, efectuată prin intermediul internetului și a altor rețele de comunicații. Prin definiție, activitatea de cercetare se referă la producerea de noi cunoștințe, care pot fi considerate noi numai dacă sunt recunoscute ca atare pe plan internațional. În caz contrar, nu poate fi vorba de o activitate de cercetare, ci de documentare. Tendințele de globalizare în literatura științifică sunt evidente prin utilizarea limbii engleze, iar din acest punct de vedere cerințele sunt întrunite doar de revistele Economie și sociologie și Economica. Oricum, cel puțin din rațiuni strict demografice, revistele cu redarea publicării într-o limbă de circulație internațională are un număr potențial de cititori mai mare decât în cazul publicării doar în limba țării în care este realizată cercetarea.

Pentru a analiza posibilitatea schimbului de idei în domeniul contabilității, în Republica Moldova, în continuare vom efectua o analiză asupra numărului de publicații în fiecare din revistele acreditate cu categoria B pe direcția de cercetare 522.02 Contabilitate; audit; analiză economică, pe parcursul anului 2017-2018, fiind prezentate în tabelul 4:

Tabelul 4. Numărul de publicații pe direcția de cercetare 522.02 Contabilitate; audit; analiză economică, pe parcursul anului 2017-2018

Titlul revistei științifice	Numărul de publicații științifice	
	2017	sem. I, 2018
Economica	12	2
Economie și sociologie	Cu conținut de analiză economică	
Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă “Akademos”	-	-
Sănătate publică, Economie și Management în Medicină	-	-
Studia Universitatis (seria Științe exacte și economice)	10	Nu este

Sursa: elaborat de autori în baza studierii cuprinsului revistelor științifice [link-ul revistelor]

Numărul limitat de articole publicate pe direcția științifică 522.02 Contabilitate; audit; analiză economică, nu determină lipsa de cercetări științifice.

În rezultatul examinării cercetărilor pe această direcție se poate constata că multiple publicații științifice sunt prezente în cadrul culegerilor de articole ale Conferințelor Științifice Internaționale desfășurate atât în țară cât și peste hotare, fapt ce denotă că este o direcție specifică, iar cercetătorii din acest domeniu sunt mai deschiși în comunitățile acestora, dar și în reviste de peste hotare, țările prioritare fiind România, Rusia, Ucraina. Efectuarea și diseminarea rezultatelor cercetării pe domeniul contabilității, auditului și analizei economice într-o astfel de manieră determină contribuții ale cercetătorilor, care în special sub aspect teoretic, sunt conectați la cercetarea și ideile din această direcție la nivel internațional, dar și abordări pragmatice proprii profesioniștilor din domeniu care oferă soluții sau găsesc răspuns la provocările lumii afacerilor.

În acest context putem menționa că în alte țări, precum România sunt reviste științifice cu publicații doar pe direcția de cercetare contabilitate, audit și analiză economică, fapt constatat lipsă în RM.

CONCLUZII.

Analizele realizate au condus la concluzia că articolele publicate în RM pe domeniul cercetării științifice “Contabilitate; audit; analiză economică” se încadrează prin tematica abordată în tendințele pieței ideilor la nivel internațional, dar cu o abordare mai mult pe plan național. Cercetarea științifică în domeniul contabilității, auditului și analizei economice din RM nu dispune de un grad de internaționalizare, precum publicații în reviste cu impact, datorită efectuării de publicații preponderant în limba română în revistele științifice acreditate național.

Cu toate acestea, rezultatele prezentate în acest articol arată că revistele naționale acreditate științific își îndeplinesc funcția de bază de diseminare a rezultatelor cercetării fiind accesibile online atât la nivelul cerințelor de a publica, dar și pentru consultarea articolelor științifice.

Ținem să menționăm că în acest studiu nu s-a analizat problema calității științifice a articolelor, ce reprezintă un subiect separat

Cu toate acestea, cercetătorii trebuie să publice rezultatele lor pentru a asigura diseminarea cât mai largă, în principal în rândul celorlalți cercetători din același domeniu, pentru a fi discutate și utilizate în studii ulterioare.

BIBLIOGRAFIE

1. Registrul național al revistelor științifice acreditate din Republica Moldova www.ibn.idsi.md/ro/registru
2. Codul Educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17.07.2017 www.lex.justice.md/md/355156
3. Chersan I., Mironiuc M., *Incursiune în cercetarea de audit și contabilitate pe orizontul unui deceniu*. Audit Financiar, nr.2, 2015, p. 53 www.revista.cafr.ro/arhiva
4. Revista Economica, <http://www.ase.md/publicatii/revista-economica.html>
5. Revista Economie și sociologie, https://ince.md/ro/scientific_journals_about.html
6. Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă “Akademos”, <http://www.akademos.asm.md>
7. Revista Sănătate publică, Economie și Management în Medicină, <http://public-health.md>
8. Revista Studia Universitatis (seria Științe exacte și economice), <http://studiamsu.eu/stiinte-exacte-si-economice/>
9. Revista Administrarea Publică, <http://aap.gov.md/ro/article/revista-“administrarea-publică”>
10. Revista Intellectus, <http://www.agepi.md/ro/publication/>
11. Revista Meridian Ingineresc, <http://utm.md/meridian/>
12. Revista de Cercetări în Comerț, Management și dezvoltare Economică, <http://www.jrtmed.uccm.md/>
13. Revista de Științe Socioumane, <https://www.upsc.md/ro/cercetare/publicatii/reviste-stiintifice/revista-de-stiinte-socio-umane/>

INCOERENȚA DIN SISTEMUL CONTABIL AL REPUBLICII MOLDOVA

Dr., Liuba BRÎNZILA
„Audit Avansat” SRL, Republica Moldova
l.brinzila@yahoo.com

Abstract. *Accounting is a component part of the management information system within an entity. In modern management, traditionally, systematized accounting information is used, according to its usefulness. In so doing, accounting is the instrument by which the basic information needs of internal and external users are realized, thus constituting the most important source of information in the economic whole of a country.*

According to the accounting principles, in order for the information provided by the accounting system to be useful, it must meet the criteria of authenticity, neutrality, essentiality, comparability and clarity. Only in this way can accountancy be a credible pillar of data provision with considerable importance in making economic decisions.

Using an empirical research methodology and, for the most part, a comparative study, the results show that the accounting system in the Republic of Moldova mostly does not embody the exigencies and norms imposed by the international accounting regulations, a phenomenon that generally disfavors the economic process, and, respectively, unbalance the authenticity of the data.

This article makes an incurs in accounting by compliance, presenting its links with all international norms and practices. The main factors that degrade the accounting system in the Republic of Moldova are named.

Keywords: *accounting system, accounting standards, financial situations, accounting principles, entity.*

JEL CLASSIFICATION: G 3

În ansamblul economic, contabilitatea este pilonul central al unei țări, fiind principalul sistem informațional în furnizarea de date economice și financiare.

Contabilitatea, ca domeniu, care cuprinde întreg sistemul economic, nucleul acestuia fiind entitățile economice, trebuie să fie percepută în avantajul acestora, și nu în defavoarea lor.

O informație financiară de calitate, aflată la dispoziția principalilor gestionari ai unei entități, utilizată adecvat, poate conduce doar la obținerea de beneficii economice viitoare.

Însă, practica dovedește că, calitatea informațiilor financiare la nivel național nu este în raport de simetrie cu Directiva europeană privind situațiile financiare anuale, situațiile financiare consolidate și rapoartele conexe ale anumitor tipuri de întreprinderi, obiectivul căreia este conceperea și elaborarea unor reglementări de înaltă calitate, în scopul respectării principiilor subsidiarității și proporționalității, și garantării că, sarcinile administrative sunt proporționale cu beneficiile pe care le aduc.

Pentru a pătrunde în esența problemei, considerăm necesar abordarea principalelor norme legale aferente sistemului contabil din Republica Moldova, expuse mai jos.

1. *Legea contabilității.* Scopul legii este stabilirea cadrului juridic, a cerințelor unice și a mecanismului de reglementare a contabilității și raportării financiare [1, art.1].

În conformitate cu legea contabilității, reglementarea contabilității cuprinde:

- asigurarea normativă și aplicarea cerințelor unice ale contabilității și raportării financiare pentru entități, indiferent de tipul activității economice;
- corespunderea prevederilor SNC, SNCSP sau normelor metodologice aprobate de Ministerul Finanțelor pentru sectorul bugetar nivelului de dezvoltare economică a țării și cerințelor utilizatorilor situațiilor financiare;

- asigurarea condițiilor necesare pentru aplicarea unică a standardelor de contabilitate, inclusiv a IFRS, sau a normelor metodologice aprobate de Ministerul Finanțelor pentru sectorul bugetar;
- stabilirea normelor contabile și de raportare financiară pentru entitățile micului business;
- stabilirea cerințelor privind respectarea normelor contabile și raportării financiare [1, art.9].

Conform legii contabilității principalele organe de reglementare sînt Guvernul și Ministerul Finanțelor Republicii Moldova.

Guvernul are următoarele competențe:

- asigură aplicarea unei politici unice în domeniul contabilității și raportării financiare;
- este responsabil de publicarea oportună a IFRS și actualizărilor aferente în Monitorul Oficial al Republicii Moldova și de plasarea acestora pe pagina web oficială a Ministerului Finanțelor. IFRS și actualizările aferente se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova periodic, în dependență de volumul actualizărilor efectuate. IFRS și actualizările aferente se plasează pe pagina web oficială a Ministerului Finanțelor în termen de o lună de la data recepționării actualizărilor;
- este responsabil de aducerea prevederilor SNC în concordanță cu prevederile directivelor Uniunii Europene și cu IFRS valabile în termen de 6 ani de la intrarea în vigoare a legii contabilității;
- poate delega responsabilitățile sale unui minister sau consiliu independent pentru standarde de contabilitate, ale cărui statut și componență le aprobă [1, art.11].

Din „competențele” atribuite Guvernului, poți ajunge la concluzia că acestea sunt niște competențe manipulatorii, atribuite în bătaie de joc.

Competențele Ministerului Finanțelor în reglementarea contabilității includ:

- ✓ elaborează, examinează, aprobă și publică:
 - Standarde Naționale de Contabilitate;
 - Standarde Naționale de Contabilitate pentru Sectorul Public și norme metodologice pentru sectorul bugetar;
 - regulamente, instrucțiuni, indicații metodice, reguli și comentarii;
 - Planul general de conturi contabile;
 - formulare de documente primare, registre contabile și norme metodologice de întocmire și utilizare a acestora
- ✓ reprezintă interesele Republicii Moldova în organizațiile internaționale în domeniul contabilității și raportării financiare;
- ✓ crează grupe de lucru pentru elaborarea actelor normative, prevăzute mai sus;
- ✓ acordă entităților ajutor metodologic în aspectele problematice ale contabilității și raportării financiare [1, art.11].

Remarcăm că, sursele de finanțare a grupelor de lucru pentru elaborarea și actualizarea actelor normative sus enumerate sînt prevăzute distinct în devizul de cheltuieli al Ministerului Finanțelor [1, art.11].

Analizînd competențele de bază ale Ministerului Finanțelor privind reglementarea contabilității în sectorul corporativ, se constată că, competențele de bază ale acestuia se limitează la crearea grupelor de lucru, *finanțarea cărora este prevăzută distinct în devizul de cheltuieli al Ministerului Finanțelor*, precum și la publicarea IFRS și actualizărilor aferente în Monitorul Oficial al Republicii Moldova și plasarea acestora pe pagina web a instituției respective, „*competențe*”, *preluate de la Guvern*.

Încă o sarcină „importantă” este *acordarea entităților ajutor metodologic în aspectele problematice ale contabilității și raportării financiare*. La acest subiect este de remarcat că, atunci cînd Ministerului Finanțelor i-a fost solicitat, în mod oficial, să ofere explicații ce reprezintă în sine aspectele problematice ale contabilității și raportării financiare, și după ce criteriile acestea se determină, organul respectiv, nu a fost capabil să ofere nici un răspuns. A fost solicitat răspuns și la alte întrebări aferente competențelor sale, la care, răspuns justificat și întemeiat, acest organ nu a fost capabil să

prezinte. Astfel, s-a dovedit că competențele Ministerului Finanțelor sînt „imaginare”, altfel spus, sînt niște invenții stabilite, în scopul manipulării opiniei publice, inclusiv, a reprezentanților domeniului contabil. *În context, apare întrebarea, pentru ce consumă banul public acei „reglementatori” ai domeniului contabil din cadrul Ministerului Finanțelor?*

2. *Regulamentul cu privire la Consiliul consultativ pe lângă Ministerul Finanțelor.* Pentru a „stimula procesul reglementării” în Republica Moldova se instituie un Consiliu consultativ pe lângă Ministerul Finanțelor, avînd drept obiectiv asigurarea perfecționării sistemului contabilității și raportării financiare [2, pct.4]. Obiectivele și sarcinile de bază ale consiliului aferente reglementării contabilității în sectorul corporativ, fiind următoarele:

- contribuirea la dezvoltarea contabilității și raportării financiare, prin elaborarea/actualizare standardelor naționale de contabilitate în sectorul public (în continuare - SNCSP) și a standardelor naționale de contabilitate (în continuare - SNC) în baza standardelor internaționale;

- examinarea proiectelor SNC, SNCSP, Planului general de conturi contabile, regulamentelor, instrucțiunilor, indicațiilor metodice, regulilor și comentariilor, altor acte normative ce reglementează ținerea contabilității și întocmirea situațiilor financiare;

- promovarea și acceptarea spre aplicare a unui set unic de SNC, SNCSP de calitate înaltă, inteligibile și cu un caracter executoriu, prin care se va stabili ca situațiile financiare și alte rapoarte să conțină informații calitative, transparente și comparabile, astfel încît utilizatorii să aibă posibilitate să-și fundamenteze deciziile economice;

- depistarea contradicțiilor și recomandarea soluțiilor optime pentru realizarea corespunderii SNC, SNCSP cu standardele internaționale;

- înaintarea spre examinare și aprobare în modul stabilit a proiectelor de regulamente, instrucțiuni, indicații metodice, reguli și comentarii din domeniul contabilității și raportării financiare;

- examinarea propunerilor parvenite de la autoritățile administrației publice centrale și locale, Serviciul Fiscal de Stat, Comisia Națională a Pieței Financiare, Banca Națională a Moldovei, instituțiile publice și entități cu privire la perfecționarea contabilității și a modului de întocmire a registrelor contabile (cu excepția entităților care aplică Standardele Internaționale de Raportare Financiară);

- examinarea formularelor de documente primare, registrelor contabile, situațiilor financiare și normelor metodologice de întocmire și utilizare a acestora;

- examinarea problemelor parvenite de la entități ce țin de perfecționarea formelor de organizare și a metodelor de ținere a contabilității;

- acordarea ajutorului consultativ la implementarea actelor legislative, standardelor de contabilitate și altor acte normative aferente ținerii contabilității și întocmirii situațiilor financiare;

- soluționarea altor probleme ce țin de perfecționarea contabilității și raportării financiare în Republica Moldova și care necesită o examinare colegială. [2, pct.5],

Remarcăm că, sursele de finanțare ale Consiliului consultativ sînt prevăzute distinct în devizul de cheltuieli al Ministerului Finanțelor.

Credem că, în cazul în care, acest așa – zis consiliu consultativ, ar fi înfăptuit sarcinile și obiectivele sus menționate, sistemul contabil nu ajungea într-o asemenea stare dezastruoasă. În acest context, ținînd cont de *situația destul de dificilă din sistemul contabil în sectorul corporativ*, precum și de *obiectivele și sarcinile manipulatorii* ale acestui consiliu, am solicitat în mod oficial, prin intermediul Ministerului Finanțelor să ofere răspuns la anumite întrebări aferente competențelor care le sunt atribuite, *dar răspunsul care nu a fost oferit, a fost fără răspuns...* Astfel, s-a dovedit că, instituirea acestui consiliu urmărește scopul însușirii surselor financiare din bugetul statului, iar sarcinile și obiectivele lui sînt doar manipulări.

3. *Planul de dezvoltare a contabilității și auditului în sectorul corporativ pe anii 2009 – 2014, cu costuri de 5 285 271 euro.* În scopul „realizării” Legii contabilității și a Legii privind activitatea de audit, se aprobă Planul de dezvoltare a contabilității și auditului în sectorul corporativ pe anii 2009-2014. Inițial, planul a fost aprobat pe anii 2009 – 2011, iar ulterior, fără argumente întemeiate, anii au fost modificați în 2009 – 2014 [3]. Apare întrebarea, de ce a fost modificată perioada? Răspuns, la întrebarea dată, nu a fost oferit de organele responsabile de asemenea modificări.

Planul respectiv, menționează că acesta constituie un *document conceptual care determină prioritățile de dezvoltare a contabilității și auditului în Republica Moldova și stabilește măsurile și acțiunile necesare pentru realizarea acestor priorități* [4, pct.1].

Iar obiectivul general al Planului, constă în îmbunătățirea calității raportării financiare a entităților din Republica Moldova, ceea ce va avea un impact semnificativ și pozitiv asupra economiei naționale, datorită:

- fortificării stabilității financiare a țării și reducerii riscului crizelor pieței financiare;
- contribuției la investițiile externe directe;
- facilitării accesului întreprinderilor mici și mijlocii la credite prin micșorarea costurilor informației financiare și a dobânzilor aferente;
- creșterii veniturilor bugetare prin colectarea impozitelor și taxelor calculate în baza informațiilor contabile;
- ameliorării procesului de monitorizare și exercitare a controlului asupra activității întreprinderilor de stat;
- creării posibilității de a evalua și a lua decizii rezonabile de către investitori privind perspectivele de dezvoltare a entităților;
- asigurării accesului liber al tuturor categoriilor de utilizatori la informația aferentă activității entităților, promovînd, astfel, dezvoltarea activă a piețelor de capital;
- susținerii integrării economice a statului în Uniunea Europeană (UE), atît la nivel regional, cît și la nivel global [4, pct.2].

Se mai menționează că, *implementarea Planului va contribui la diminuarea influenței economiei tenebre prin combaterea tranzacțiilor nelegale și corupției* [4, pct.4]. Însă, în fapt, s-a dovedit că acest plan este unul *dubios și cu maniere corupte*.

Pentru „implementarea” planului se prevăd costuri estimate în mărime de 5 285 271 euro, fi acoperite atît din surse interne, cît și externe, sumă care parcă ar trebui să „deranjeze” pe cei responsabili de adoptarea unui asemenea plan.

Costurile respective aferente „priorităților strategice de dezvoltare a contabilității și auditului” se divizează în trei categorii:

- costuri aferente consultațiilor, elaborărilor și implementărilor, care cuprind cheltuieli aferente consultanților străini și locali; membrilor grupurilor de lucru privind elaborarea și implementarea reglementărilor contabile și de audit; actualizării și publicării acestora; elaborării materialelor didactice; schimburilor de experiență, etc.;
- costuri privind instruirea, la care se referă cheltuielile de instruire profesională continuă a contabililor, auditorilor, funcționarilor publici, inclusiv a colaboratorilor organelor fiscale și de drept;
- costuri de echipament IT, care includ cheltuieli de procurare a hardware, software și utilizarea echipamentului tehnic [4, pct.29].

Structura costurilor de implementare a planului este prezentată în tabelul de mai jos.

Tabelul 1. Costurile de implementare a Planului de dezvoltare a contabilității și auditului în sectorul corporativ pe anii 2009 - 2014

Costuri, MDL/EURO							
Priorități naționale	Consultații, elaborări, implementări MDL/EURO	Instruire MDL/EURO	Echipament IT MDL/EURO	Cheltuieli manageriale MDL/EURO	Total MDL/EURO	inclusiv	
						din surse externe	din surse bugetare
Ameliorarea cadrului normativ de raportare financiară	28 838 278/ 2 059 877	0	0		28 838 278/ 2 059 877	27 866 478/ 1 990 462	971 800/ 69 415
Fortificarea principalelor instituții responsabile de raportarea financiară	5 686 422/ 406 173	1 123 458/ 80 247	22 469 132/ 1 604 938		29 279 012/ 2 091 358	28 626 812/ 2 044 772	652 200/ 46 586
Sprijinirea profesiei de auditor	1 555 554/ 111 111	0	216 048/ 15 432		1 771 602/ 126 543	1 771 602/ 126 543	
Modernizare a învățământului, instruirii profesionale și informării publicului	3 041 976/ 217 284	6 222 216/ 444 444	0		9 264 192/ 661 728	9 264 192/ 661 728	
Managementul proiectului de implementare a Planului	0	0	190 120/ 13 580	4 650 590/ 332 185	4 840 710/ 345 765	4 840 710/ 345 765	
Total cost	39 122 230/ 2 794 445	7 345 674/ 524 691	22 875 300/ 1 633 950	4 650 590/ 332 185	73 993 794/ 5 285 271	72 369 794/ 5 169 270	1 624 000/ 116 001

Sursa: Planul de dezvoltare a contabilității și auditului în sectorul corporativ pe anii 2009 - 2014 [4, pct.30].

În cazul în care, încerci să analizezi și Acțiunile practice privind implementarea planului (Anexa 1 la plan), care cuprind: denumirea direcției de cheltuieli, costurile, sursele de finanțare, instituțiile responsabile, indicatorii de performanță, și să le suprapui cu situația reală din practica contabilă, din start, îți dai seama că, acest plan este o „fabricație” dubioasă, în scopul „însușirii cât mai reușite” a finanțării externe și a surselor bugetare”, de către cei implicați în acest *calambur*.

În scopul „introducerii unui sistem riguros” de aplicare a cadrului normativ actualizat de raportare financiară se fortifică și anumite instituții.

Astfel, Ministerul Finanțelor este principala instituție statală „responsabilă de reglementarea contabilității și auditului”, incluzând și anumite subdiviziuni, principala fiind așa – zisa direcție de reglementare a contabilității și auditului în sectorul corporativ. Însă, în realitate, obiectivele de bază ale acesteia, constau doar în *asigurarea procesului de implementare a IFRS (de care habar nu au) și*

crearea și finanțarea grupurilor de lucru pentru elaborarea SNC, a Planului general de conturi contabile și altor acte normative în domeniul contabilității și auditului. [4, pct.89]. Așadar, ca și conform legii contabilității, acțiunile Ministerului Finanțelor în reglementarea contabilității, se limitează doar la crearea grupelor de lucru, precum și la sustragerea finanțărilor externe și a surselor bugetare prevăzute în acest scop.

4. *Standardele Naționale de Contabilitate (SNC) [5].* Standardele contabile au o importanță semnificativă în relațiile economiei de piață, fiind instrumentul – cheie în comunicarea privind activitatea economico-financiară a entității, precum și funcția esențială în luarea deciziilor.

Conform principiilor generale contabile, pentru ca informația furnizată de sistemul contabil să poată fi utilă, ea trebuie să corespundă anumitor criterii: de autenticitate, neutralitate, esențialitate, comparabilitate și claritate. Însă asemenea criterii, standardele naționale de contabilitate nu întrușchipează, fenomen care defavorizează enorm actualul sistem contabil.

La elaborarea SNC, contrar normelor contabile internaționale, a fost ignorat unul din cele mai esențiale fenomene, și anume, standardele nu sunt susținute de un Cadru general de raportare financiară, cadru, căruia îi este atribuită calitatea de referințial pentru elaborarea normelor contabile, precum și de instrument de coerență a normelor și practicilor contabile. Cadrul general conceptual de raportare financiară la nivel internațional, a fost elaborat, astfel, încât să poată fi aplicat unei serii de modele contabile și concepte de capital și de menținere a capitalului [6. pag.4]. Drept urmare, la nivel național trebuia să fie elaborat un cadru conceptual care să corespundă unor asemenea rigori.

În acest sens, apare întrebarea, pot fi oare elaborate SNC în lipsa unui asemenea important act, act, care trebuie să cuprindă conceptele și principiile teoretice ce alcătuiesc împreună sistemul de referință pentru întocmirea și prezentarea situațiilor financiare? Cred că în sistemul contabil din Republica Moldova, *se poate...* Tot în acest context, poate fi formulată și o altă întrebare, poate exista un *sistem contabil credibil*, fără un cadru general conceptual de raportare financiară? Evident că poate „exista”, doar în sistemul contabil din Republica Moldova.

De asemenea, SNC sunt lipsite și de o bază legislativă ce ar justifica disensiunile majore dintre acestea și IFRS. Mai mult, în scopul eficientizării și depistării lacunelor privind aplicarea SNC în practica contabilă, acestea nu sînt bazate pe experiența unor entități - pilot, cerințe obligatorii prevăzute în așa – zisul plan de dezvoltare a contabilității și auditului în sectorul corporativ. Și nu numai, în standardele naționale se menționează că sînt elaborate în baza standardelor internaționale de raportare financiară (IFRS), însă din cuprinsul SNC, se constată că în cea mai mare parte se specifică doar denumirea IFRS, fără anumite abordări.

Astfel, cele sus relatate, dovedesc că, SNC nu sunt credibile, fiind niște *manipulări*, care pot afecta considerabil imaginea situațiilor financiare, și prin care s-a urmărit doar scopul însușirii cît mai „favorabil” a finanțărilor externe și a surselor bugetare prevăzute pentru „elaborarea” acestora.

Însă regretabil este faptul că, consecințele sunt suportate de entitățile care trebuie să aplice reglementările contabile în practică, dar nu de incompetenții din organele statutului, responsabile de sistemul contabil, care l-au transformat într-un *business dubios*.

Totodată, nici un organ al statului (Guvernul, Parlamentul, Curtea de Conturi) responsabile de afectiunea sistemului contabil din Republica Moldova nu au întreprins măsurile corespunzătoare, pentru a stopa acest fenomen defavorabil. Apare și întrebarea, de ce Curtea de Conturi nu a efectuat auditul asupra formării și utilizării finanțărilor externe și a surselor bugetare prevăzute în acest plan suspect, cu costuri de 5 285 271 euro, care conform competențelor sale era obligată să - l efectueze. Răspunsurile acestui organ la întrebările acordate oficial, în acest sens, au fost manipulatorii, astfel, încercînd să se eschiveze total de la înfăptuirea auditului. Iar pentru a se „apăra pe bune”, la sfîrșitul anului 2017 a fost inventată și aprobată o nouă lege privind organizarea și funcționarea Curții de

conturi din Republica Moldova, astfel, motivînd refuzul auditului și prin invenția unei noi legi de „funcționare” a acestui organ. Lucruri total banale, pentru care nimeni nu este atras la răspundere.

5. *Planul general de conturi contabile.* În plan se indică că, este elaborat în baza Standardelor Naționale de Contabilitate (SNC) și a altor acte normative contabile, ținînd cont de cerințele de prezentare a informațiilor în situațiile financiare și necesitățile informaționale ale entității. Acesta mai specifică că reglementează modul de înregistrare a faptelor economice în conturi, în funcție de conținutul economic al acestora [7]. Efectiv, aceste mențiuni constituie doar niște *manipulări*. În fapt, acesta redă doar simbolurile unor conturi contabile, lipsite de înțeles și conținut economic. Drept urmare, reflectarea operațiunilor economice prin prisma actualului plan de conturi, este dificil de perceput, fenomen, care poate contribui la denaturarea elementelor contabile din situațiile financiare, afectînd, astfel, poziția patrimonială și financiară a entității.

În opinia noastră, pentru ca planul de conturi aplicabil pentru entitățile care țin contabilitatea conform SNC, să fie în concordanță cu normele internaționale, utrma, în primul rînd de elaborat un plan de conturi în conformitate cu IFRS, iar în baza acestuia, să fie expus un plan de conturi, care să țină cont și de informațiile din SNC. Astfel, autoritățile statului trebuiau să respecte ierarhia de reglementare a operațiunilor economice aferente contabilității, și să nu fie impuse entitățile, care aplică IFRS, să elaboreze de sine stătător planuri de conturi proprii conform IFRS.

6. *Standardele Internaționale de Raportare Financiară (IFRS).* Rolul Standardelor Internaționale de Raportare Financiară (IFRS) este acela de a mijloci îmbunătățirea comunicării financiar - contabile, transparența și crearea unui mediu de afaceri sănătos și credibil, atît la nivel național, cît și la nivel global. Această cale de acces la IFRS garantează o mai bună concordanță între principii și reguli, care poate satisface mai bine raporturile care trebuie să existe între contabilitate și fiscalitate. În această ordine de idei, SNC trebuie să asigure convergență deplină cu IFRS. Nu poate exista nici o rațiune pentru care să se mențină diferențele dintre reglementările naționale și cele internaționale, cu excepția situațiilor în care standardele contabile trebuie în mod excepțional să se abată de la IFRS din motive juridice sau de raportul cost – beneficii. Referindu-ne la SNC, poate fi menționat că conținutul acestora se află la dimensiuni imense față de IFRS, iar acest fapt poate provoca nedumeriri enorme în conținutul situațiilor financiare.

De remarcat că, în conformitate cu Directiva europeană privind situațiile financiare anuale, situațiile financiare consolidate și rapoartele conexe ale anumitor tipuri de întreprinderi, situațiile financiare anuale ar trebui să fie pregătite pe bază prudencială și ar trebui să ofere o imagine fidelă a activelor, a datoriilor, a poziției financiare și a profitului sau pierderii întreprinderii. Este posibil în cazuri excepționale, ca o situație financiară să nu ofere o astfel de imagine fidelă atunci cînd se aplică dispozițiile prezentei directive. În astfel de situații, întreprinderea ar trebui să deroge de la astfel de dispoziții pentru a oferi o imagine fidelă. Statelor membre ar trebui să li se permită să definească astfel de cazuri excepționale și să stabilească regimul derogatoriu corespunzător aplicabil în cazurile respective. Prin cazuri excepționale ar trebui să se înțeleagă numai tranzacții foarte neobișnuite și situații neobișnuite, care nu ar trebui să aibă legătură, de exemplu, cu sectoare specifice întregi [8, art.9].

Un moment care provoacă *indignări* este și acela că organele statului pentru a se spăla pe mâini și cumva a mușamaliza dezastrul din sistemul contabil au „convenit” să abroge actuala lege a contabilității și să inventeze o altă lege (in vigoare din 01.01.2019). În acest sens, de remarcat că, atunci cînd legile elaborate de organele abilitate, corespund tuturor rigorilor legale, iar în timp apar oarecare probleme de a schimba unele soluții în actul legislativ, acestea se reduc la modificări și completări, dar nu la abrogarea în totalitate a actului respectiv. Ținînd cont de deficiențele organelor statale în elaborarea actelor normative, considerăm că scopul urmărit în invenția unei noi legi a contabilității a fost acela de a *spăla cît de cît urmele* dezastrului actual din sistemul contabil, și a iniția altul mai

„valoros”, iar prin asemenea acțiuni, pe cât e posibil a prosti și a manipula opinia publică, respectiv, și reprezentanții din domeniul contabil.

De remarcat că, în legea contabilității nouă (în vigoare din 01.01.2019), atribuțiile de reglementare a contabilității în Ministerul Finanțelor au rămas aceleași, ca și în actuala lege a contabilității. Principalele atribuții fiind: publicarea IFRS și a actualizărilor aferente în Monitorul Oficial al Republicii Moldova; crearea grupurilor de lucru pentru elaborarea și actualizarea actelor normative aferente contabilității (sursele de finanțare a acestora fiind prevăzute distinct în bugetul Ministerului Finanțelor), acordarea asistenței metodologice în domeniul contabilității și raportării financiare (în actuala lege, se specifică - acordarea entităților ajutor metodologic în *aspectele problematice* ale contabilității și raportării financiare) [9, art.8]. Iată, ce *atribuții importante* aparțin Ministerului Finanțelor, principalul organ de reglementare a contabilității și raportării financiare.

Din cele afirmate, poate fi concluzionat că, haosul în sistemul contabil din sectorul corporativ a atins punctul culminant. S-a ajuns pînă la aceea că o oarecare AO „Ecofin-Consult” *produce congrese de contabilitate*, invitînd ca „oaspeți de onoare” reprezentanții Ministerului Finanțelor, Academiei de Studii Economice a Moldovei (principalii coordonatori ai acestui sistem dubios) și alte „personalități notorii afiliate acestui haos”. Unde s-a ajuns...??? Cred că, s-a ajuns, întocmai, acolo unde trebuia să se ajungă...!!!

Din context, poate fi constatat cu certitudine că, *sistemul contabil din Republica Moldova este un proces - eșuat, transformat într-un business dubios și periculos!!!*

Drept urmare, din cele relatate, pot fi evidențiate următoarele **probleme**:

- incompetența și iresponsabilitatea organelor statale în asigurarea unei politici contabile credibile în sectorul corporativ, care să corespundă normelor internaționale;
- lipsa obiectivelor ce țin de reglementarea contabilității în cadrul Ministerului Finanțelor, principalul organ, responsabil de domeniul respectiv;
- discordanța enormă dintre prevederile SNC și prevederile IFRS;
- lipsa unui cadru conceptual de raportare financiară la nivel național;
- invenția unor acte dubioase aferente reglementării contabilității în sectorul corporativ, avînd scopul manipulării opiniei publice, și a reprezentanților acestui domeniu, în scopul *însusirii cît mai eficiente* a finanțărilor externe și a surselor bugetare prevăzute în acestea.
- lipsa unui plan de conturi contabile pentru entitățile care aplică IFRS și impunerea acestora să-l elaboreze de sine stătător, un fenomen care contravine logicii contabile;
- lipsa unui plan de conturi contabile, pentru entitățile care aplică SNC, elaborat prin prisma unui plan de conturi în conformitate cu cerințele IFRS;
- lipsa de încredere a utilizatorilor de informații, care în baza unor indicatori denaturați, pot lua decizii nefavorabile.

SOLUȚII:

- atragerea la răspundere, în conformitate cu normele legale, organele statului, responsabile de reglementarea contabilității în sectorul corporativ, pentru *crearea și menținerea unei situații defectuoase în sistemul respectiv*;
- elaborarea unui cadru conceptual de raportare financiară la nivel național, în corespundere cu normele internaționale;
- aducerea SNC în concordanță cu normele internaționale (IFRS);
- argumentarea realizării tuturor sarcinilor și obiectivelor *inventate* în „actele normative” aferente reglementării contabilității în sectorul corporativ, pentru care au fost înșușite finanțări externe și surse bugetare;

- efectuarea de către Curtea de Conturi a Republicii Moldova auditul privind modul de formare și utilizare a finanțărilor externe și a surselor bugetare prevăzute în *Planul de dezvoltare a contabilității și auditului în sectorul corporativ pe anii 2009 – 2014, cu costuri de 5 285 271 euro.*

- elaborarea unui plan de conturi în conformitate cu IFRS, pentru entitățile care aplică prezentele standarde;

- reexaminarea planului general de conturi contabile și aducerea acestuia în concordanță cu reglementările și practicile internaționale.

BIBLIOGRAFIE

1. Legea contabilității nr.113-XVI din 27.04.2007. În: Monitorul Oficial nr. 90-93, 2007, art.61.
2. Regulamentul cu privire la Consiliul consultativ pe lângă Ministerul Finanțelor, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 128 din 08.02.2008. În: Monitorul Oficial nr. 32-33, 2008, art.179.
3. Hotărârea Guvernului nr. 717 din 10.08.2010 Cu privire la aprobarea modificărilor și completărilor ce se operează în Hotărârea Guvernului nr.1507 din 31 decembrie 2008. În: Monitorul Oficial nr 148 -149, 2010, art. nr.811.
4. Planul de dezvoltare a contabilității și auditului în sectorul corporativ pe anii 2009 -2014, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1507 din 31.12.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 10-11, 2009, art. 31.
5. Standardele Naționale de Contabilitate, aprobate prin Ordinul Ministrului Finanțelor nr. 118 din 06.08.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.233-237/1534, 2013. Monitorul Oficial nr.233-237/1534 din 22.10.2013.
6. Cadrul general conceptual de raportare financiară IASB (International Accounting StandardsBoard), 2010. Fundația IFRS. <http://old.mf.gov.md/actnorm/contabil/standartraport>.
7. Planul general de conturi contabile, aprobat prin Ordinul Ministrului Finanțelor nr.119 din 06.08.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr. 233-237, art.1534.
8. Directiva 2013/34/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 privind situațiile financiare anuale, situațiile financiare consolidate și rapoartele conexe ale anumitor tipuri de întreprinderi. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 182/19, 29. 06. 2013. <http://www.justice.gov.md/file/Centrul%20de%20armonizare%20a%20legislatiei/Baza%20de%20date/Materiale%202014/Legislatie/32013L0034.pdf>
9. Legea contabilității și raportării financiare nr.287 din 15.12.2017. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.1-6/22 din 05.01.2018.

DATORIA PUBLICĂ A REPUBLICII MOLDOVA – TENDINȚE ȘI PROBLEME

ȚEPORDEI Aurelia¹

ABSTRACT: *Debt is an important component of a functional economy. Central authorities in different countries borrow money to finance major projects, as well as financing the state budget deficit. Public debt consists of a complex of internal and external financial obligations by the state at a given moment, coming from loans contracted directly or guaranteed by Government, Ministry of Finance or local public administration authorities from various resident or non-resident creditors (individuals or legal entities). As an analogous notion, the notion of state debt is often used, expressed by the total debts of state to various categories of creditors in the country or abroad. As public debt instruments are financial instruments placed on domestic financial market as well as on international financial markets, including: loans, securities, deposits, Special Drawing Rights, guarantees. In Republic of Moldova public debt consists of state debt, debt of National Bank of Moldova, debt of public sector enterprises and debt of administrative territorial units. Related to different indicators (such as GDP, population size, etc.), public debt can be analyzed in different sections. Public debt management is important in compliance with the public debt ceiling. The analysis of public debt should take into account costs and benefits of using borrowed capital to solve complex state problems. In the conducted study on official data of Ministry of Finance and related bibliographical sources, the public debt of Republic of Moldova was examined in terms of structural and specific indicators, which allowed to draw some related conclusions. At present the indebtedness of Republic of Moldova is not the highest compared to other countries. This allows us to conclude on the possibility of increasing the mobilization of borrowed funds, but caution is needed, as it is not acceptable for the country's economic development to become dependent on external remittances and loans. It should be noted that the increase of public debt of Republic of Moldova takes place mainly for consumption purposes. Also, conditionalities of attracting loans at state level, which are seen by experts in a contradictory way, should be noted. In our opinion, it would be rational for this process to have a systemic character, ie to be harmoniously integrated into the general system of economic and financial policies promoted by central authorities of Republic of Moldova. First of all, the mobilization of borrowed funds must be coordinated with the capability of economy of capital assimilation and potential of economy to grow by increasing GDP. Secondly, it is necessary to optimize policies to promote exports and attract foreign investment in country to ensure continued economic development and, respectively, debt reimbursement capacity. Thirdly, there is a need to increase the financing, including borrowed funds, of productive investment projects. Fourthly, it is necessary to combat tax evasion in order to increase the country's ability to serve public debt.*

Key words: *Gross Domestic Product, public debt, state budget deficit, tax evasion*

CLASIFICAREA JEL: E61, E62, H26, H62, H63

1. INTRODUCERE

În tratare clasică, *datoria publică* reprezintă totalitatea obligațiilor financiare interne și externe ale statului, la un moment dat, provenind din împrumuturi contractate direct sau garantate de Guvern, prin Ministerul Finanțelor, sau de autoritățile administrației publice locale de la diverși creditori, persoane fizice sau juridice rezidente sau nerezidente. [1]

Sursele bibliografice din România folosesc noțiunea de *datorie publică* ca datoria, pe care o are statul față de terți, precum persoane private, persoane juridice, bănci, întreprinderi, din țară sau din străinătate, care au cumpărat obligațiuni emise de stat pentru a acoperi nevoile financiare ale statului.

Legislația Republicii Moldova tratează datoria publică ca totalitatea obligațiilor bănești în formă de datorie de stat, datoria Băncii Naționale a Moldovei, datoria unităților administrativ-teritoriale, a instituțiilor publice finanțate, integral sau parțial, de la bugetul de stat sau local, datoria ce rezultă din împrumuturile interne și externe ale societăților comerciale în care statul și/sau unitatea administrativ-

¹ Doctorandă, Institutul Internațional de Management IMI-NOVA, MD 2043, 9/1, str. Hristo Botev, Chișinău, Republica Moldova, Tel.: + / 373 / 693 246 46, atepordei@mail.ru

teritorială deține mai mult de 50 la sută din capitalul social și datoria întreprinderilor de stat și municipale. [2]

Datoria de stat este tratată ca totalitatea obligațiilor contractuale pecuniare curente și scadente ale statului și dobânzile datorate și neonorate, apărute din calitatea statului de debitor sau fidejutor, fiind contractate, în numele Republicii Moldova, de Guvern, prin intermediul Ministerului Finanțelor, în monedă națională sau în valută străină

Componentele datoriei publice sunt [3], [4]:

– *Datoria publică internă* constituie o parte integrantă a datoriei publice totale și evidențiază împrumuturile de stat de pe piața financiară internă, de la persoane fizice și/sau juridice, în moneda națională sau în valute străine, precum și împrumuturile angajate de terți, cu garanția statului, nerambursate la un moment dat.

– *Datoria publică externă* constituie, de asemenea, o parte integrantă a datoriei publice totale și se definește prin creditele externe contractate și angajate de către stat, în nume propriu, sau de către autoritățile administrației publice locale, precum și prin creditele externe contractate și angajate de către alți subiecți autonomi, cu garanția expresă a statului.

În lumina legislației Republicii Moldova în calitate de instrumente generatoare de datorie a sectorului public se utilizează instrumentele financiare reglementate de legislația în vigoare, precum și instrumentele financiare aplicabile pe piețele financiare internaționale, inclusiv [5]:

- a) împrumuturi (inclusiv leasingul financiar);
- b) valori mobiliare;
- c) depozite;
- d) alocări de Drepturi Speciale de Tragere;
- e) garanții.

Raportul datoriei publice generale la PIB a crescut în toate statele în ultimii 10 ani. Guvernele din mai multe state, majoritatea europene, profită de nivelul redus al ratei dobânzii și adună datorii care devin, inevitabil, covârșitoare.

În anul 2010 datoria publică totală a țărilor din Uniunea Europeană a însumat 8,7 trilioane euro sau 73,6% din PIB [6], iar în anul 2016 acești indicatori au constituit, respectiv, 12,3 trilioane euro sau 84% din PIB. [7]

În anul 2017 majoritatea țărilor din lume au prezentat un raport îngrijorător al datoriei publice față de PIB. În top-ul țărilor cu cea mai mare datorie publică se plasează: Japonia (234,7%), Grecia (181,6%), Liban (132,5%), Italia (132,5%), Jamaica (130,1%), Portugalia (126,2%), Eritrea (119,8%), Cape Verde (116,8%), Singapore (110,5%), Grenada (110%). Chiar dacă nu se situează în TOP 10, alte state prezintă de asemenea o datorie publică destul de ridicată: Belgia (106,7%), Spania (99,6%), Canada (98,8%), Franța (96,5%), Marea Britanie (92,2%), Brazilia (89,4%). [8]

În aceste condiții, este actuală analiza situației din Republica Moldova în scopul optimizării procesului de gestiune a datoriei publice.

2. Analiza dinamicii datoriei publice din Republica Moldova

Datoria publică a Republicii Moldova în perioada anilor 2011-2017 a avut tendința generală de creștere (Figura 1). La situația din 31 decembrie 2017, soldul datoriei sectorului public s-a diminuat cu 851,4 mil. lei sau cu 1,4 % comparativ cu sfârșitul anului 2016 și a constituit 58451,7 mil. lei. Iar față de anul 2011 acest indicator s-a mărit de 2,3 ori. Nivelul maxim al datoriei publice a fost atins în anul 2016 – 59303,1 mil. lei, mărindu-se față de anul 2015 cu 16102,7 mil. lei sau cu 37,3%. Ritmul mediu anual al creșterii a constituit 5569,6 mil. lei.

Pentru analiza dinamicii datoriei publice este elocventă raportarea ei față de PIB și numărul populației (Figurile 2 și 3).

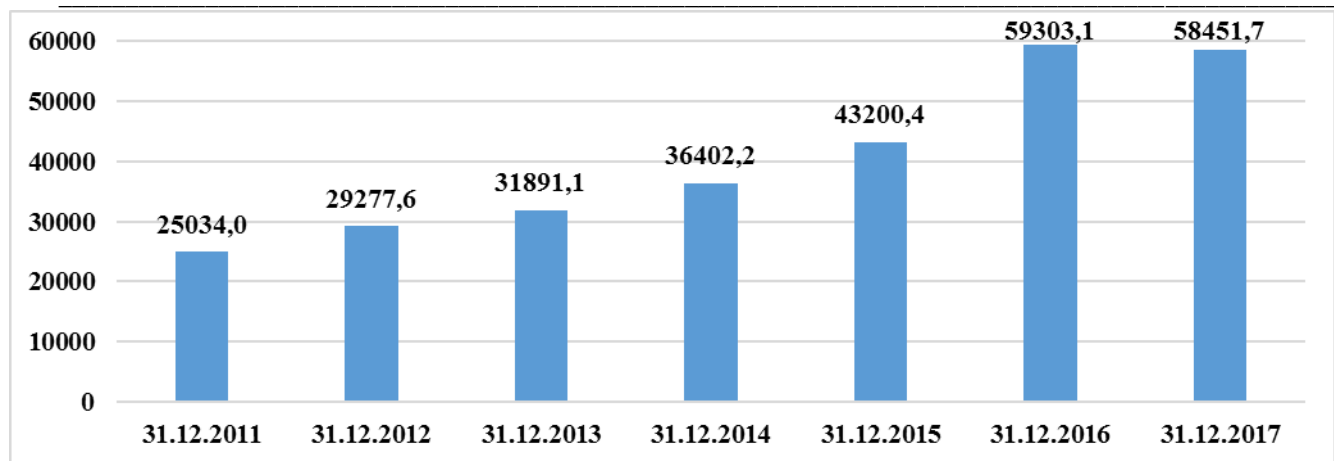

Figura 1. Dinamica datoriei sectorului public al Republicii Moldova (mil. lei)

Sursa: Rapoartele privind situația în domeniul datoriei sectorului public, garanțiilor de stat și recreditării de stat pe anii 2011-2015, <http://old.mf.gov.md>; Rapoartele privind situația în domeniul datoriei sectorului public, garanțiilor de stat și recreditării de stat pe anii 2016 și 2017, <http://mf.gov.md>

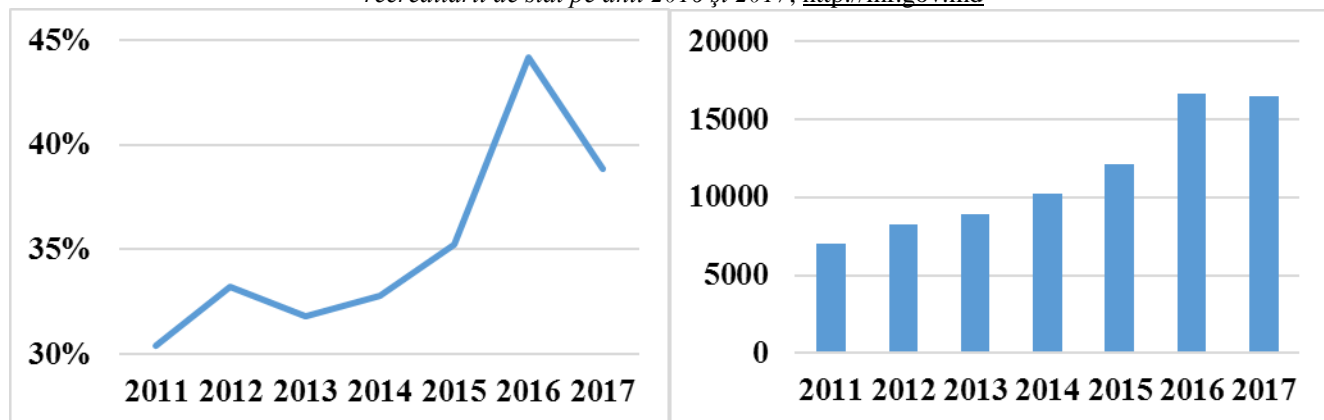

Figura 2. Ponderea datoriei publice a Republicii Moldova în PIB (%)

Figura 3. Dinamica datoriei publice pe cap de locuitor (lei)

Sursa: Rapoartele privind situația în domeniul datoriei sectorului public, garanțiilor de stat și recreditării de stat pe anii 2011-2015, <http://old.mf.gov.md>; Rapoartele privind situația în domeniul datoriei sectorului public, garanțiilor de stat și recreditării de stat pe anii 2016 și 2017, <http://mf.gov.md>; Site-ul oficial al Biroului Național de Statistică, <http://www.statistica.md>

Ponderea datoriei publice în PIB, la situația din 31 decembrie 2017, a constituit 38,9%, înregistrând o diminuare cu 4,9 p.p. comparativ cu situația de la finele anului 2016, însă având o tendință generală de creștere, pornind de la nivelul minim de 30,4% în anul 2011.

Dinamica datoriei publice pe cap de locuitor, de asemenea, a avut o direcție ascendentă, pornind de la 7034 lei în anul 2011 până la 16461 lei în anul 2017, adică cu 9427 lei sau de 1,3 ori. Nivelul maxim a fost atins în anul 2016 – 16691 lei. Însă trebuie de remarcat faptul, că acești indicatori se bazează pe statistica oficială privind populația Republicii Moldova în număr de 3,55 milioane locuitori în anul 2017. Însă, unii specialiști consideră, că la momentul de față numărul estimat la populației țării constituie circa 2,9 milioane [9] și atunci suma datoriei publice pe cap de locuitor este mai înaltă – respectiv, 20142 lei.

Evoluția datoriei sectorului public pe componente se prezintă în Figura 4. Componenta principală în datoria publică a fost deținută de datoria de stat, care a crescut de la 19226,5 mil. lei în anul 2011 până la 51660,3 mil. lei în anul 2017, adică de 2,7 ori. Ponderea datoriei de stat a crescut, respectiv, de la 76,8% până la 88,4%.

Datoria BNM a crescut de la 3831,5 mil. lei în anul 2011 până la 6669,7 mil. lei în anul 2015, după care a urmat o scădere până la 4519,4 mil. lei în anul 2017.

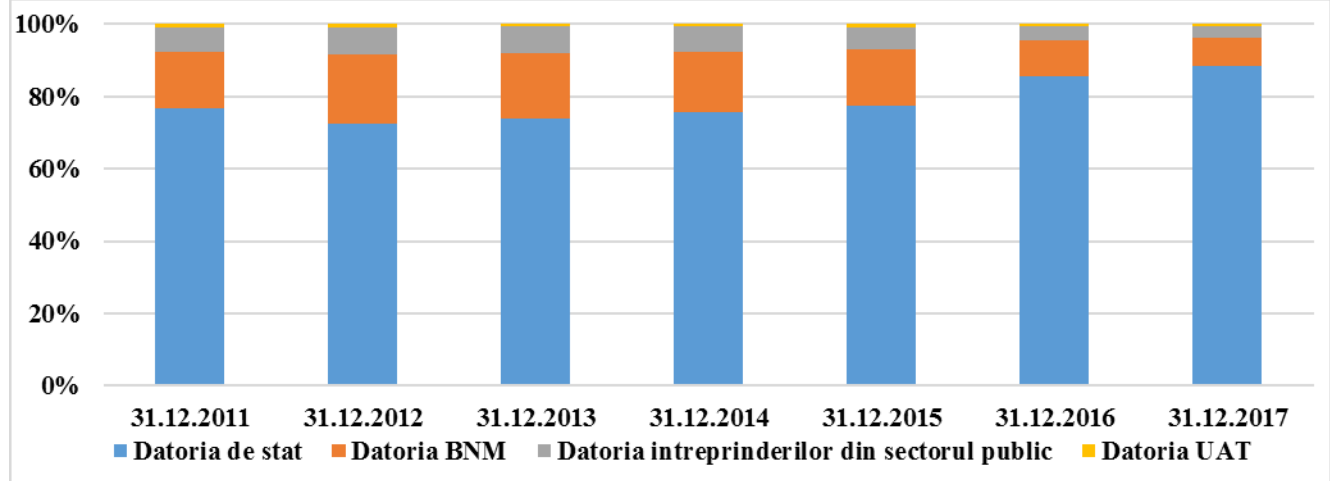

Figura 4. Dinamica schimbărilor structurale ale datoriei publice a Republicii Moldova (%)

Sursa: Rapoartele privind situația în domeniul datoriei sectorului public, garanțiilor de stat și recreditării de stat pe anii 2011-2015, <http://old.mf.gov.md>; Rapoartele privind situația în domeniul datoriei sectorului public, garanțiilor de stat și recreditării de stat pe anii 2016 și 2017, <http://mf.gov.md>

Ponderea ei, respectiv a oscilat între 19,3% în anul 2012 și 7,7% în anul 2017.

Datoria întreprinderilor din sectorul public a crescut de la 1767,1 mil. lei în anul 2011 până la 2604,7 mil. lei în anul 2015, după care a urmat o scădere până la 1883,1 mil. lei în anul 2017. Ponderea ei în datoria publică a scăzut treptat de la 7,4% în anul 2012 până la 3,2% în anul 2017.

Datoria UAT a avut o pondere nesemnificativă.

De asemenea, trebuie diferențiată dinamica datoriei publice interne și externe (Figura 5).

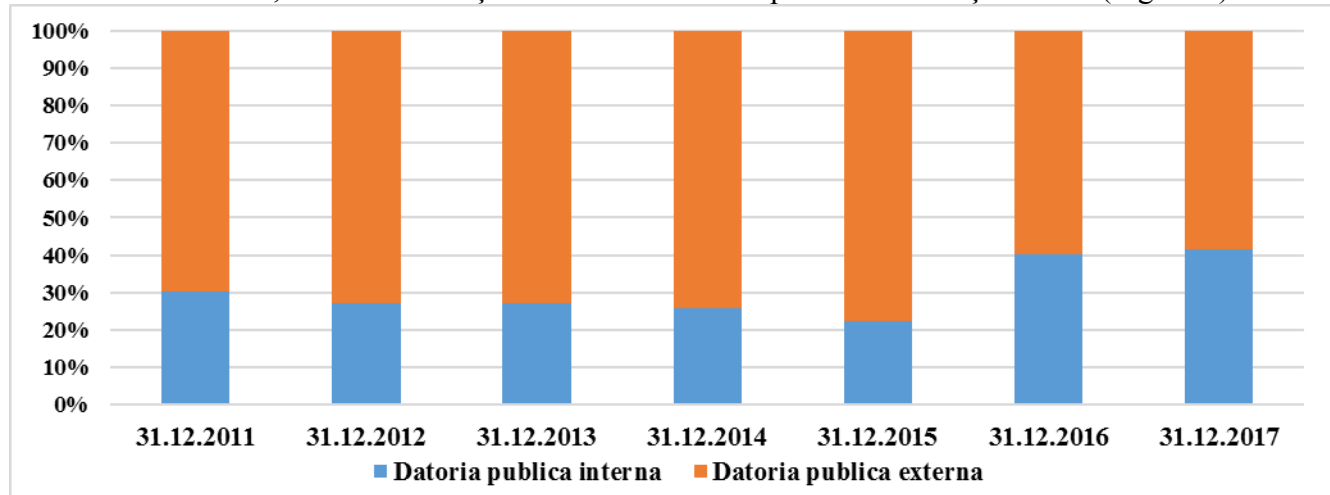

Figura 5. Dinamica datoriei publice interne și externe a Republicii Moldova (%)

Sursa: Rapoartele privind situația în domeniul datoriei sectorului public, garanțiilor de stat și recreditării de stat pe anii 2011-2015, <http://old.mf.gov.md>; Rapoartele privind situația în domeniul datoriei sectorului public, garanțiilor de stat și recreditării de stat pe anii 2016 și 2017, <http://mf.gov.md>

Datoria publică internă a constituit 24272,5 mil. lei (41,5%). Este remarcabilă creșterea față de anul 2015 cu 14531,2 mil. lei sau de 1,5 ori.

La situația din 31 decembrie 2017, datoria publică externă a constituit echivalentul a 34179,2 mil. lei sau 58,5% din soldul datoriei sectorului public.

În acest context prezintă interes dinamica raportului datoriei publice externe către activele oficiale de rezervă, care a oscilat între 1,03% în anul 2015 și 1,59 în anul 2015, iar în anul 2017 a cîsfrat 1,40.

Un factor important al creșterii valorii coeficientului a fost sporirea valorii activelor oficiale de rezervă de la 1756,8 mil. USD în anul 2015 până la 2803,3 mil. USD în anul 2017.

La 31 decembrie 2017 valoarea arieratelor la împrumuturile entităților sectorului public a constituit 188,0 mil. lei, fiind formate în totalitate din arieratele la împrumuturile interne ale întreprinderilor din sectorul public și ale UAT. În comparație cu nivelul de la sfârșitul anului 2016, valoarea arieratelor la împrumuturile interne s-a micșorat cu 53,2 mil. lei sau 22,1%, iar comparativ cu perioada similară a anului 2015, s-a majorat cu 15,3 la sută. Nivelul maxim a fost atins în anul 2014, atingând nivelul de 501,4 mil. lei. În perioada analizată arierate la împrumuturile externe ale sectorului public nu au fost înregistrate.

3. Analiza dinamicii datoriei de stat din Republica Moldova

În perioada anilor 2011-2017 datoria de stat a avut tendința de creștere (Figura 6). La situația din 31 decembrie 2017, soldul datoriei de stat a constituit 51660,3 mil. lei, majorându-se cu 874,5 mil. lei sau cu 1,7 la sută față de sfârșitul anului 2016.

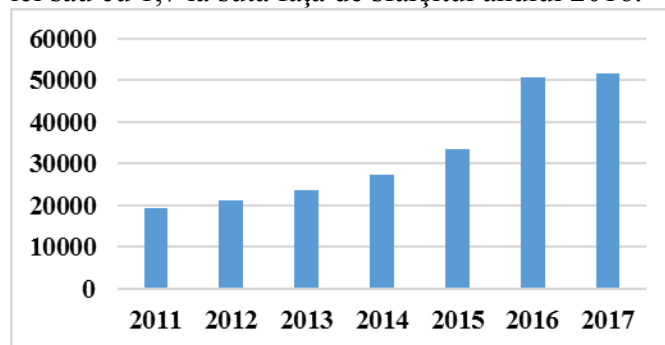

Figura 6. Dinamica datoriei de stat a Republicii Moldova (mil. lei)

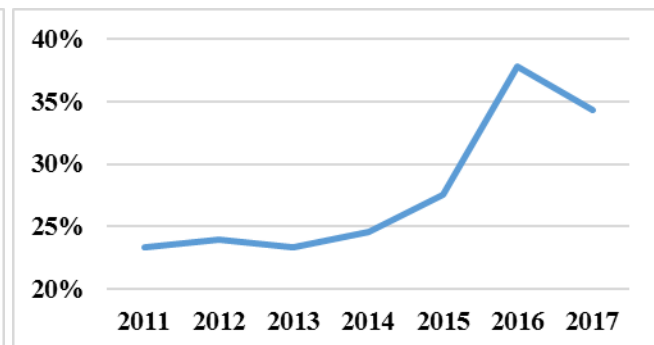

Figura 7. Dinamica ponderii datoriei de stat a Republicii Moldova în PIB (%)

Sursa: Rapoartele privind situația în domeniul datoriei sectorului public, garanțiilor de stat și recreditării de stat pe anii 2011-2015, <http://old.mf.gov.md>; Rapoartele privind situația în domeniul datoriei sectorului public, garanțiilor de stat și recreditării de stat pe anii 2016 și 2017, <http://mf.gov.md>

Creșterea față de anul 2011 a fost de 32433,8 mil. lei sau de 1,9 ori. Ritmul mediu anual al creșterii a constituit 5405,6 mil. lei.

Un indicator important de analiză a datoriei de stat în PIB, dinamica căruia este prezentă în Figura 7. În anii 2011-2016 acest indicator a constituit a oscilat între 23,3% și 37,8%, reducându-se în anul 2017 până la 34,4%.

Schimbări importante au avut loc și în structura datoriei de stat a Republicii Moldova (Figura 8). Soldului datoriei de stat externe în anul 2017 a constituit 29081,8 mil. lei, reducându-se față de anul 2016 cu 184,4 mil. lei sau 0,6%, iar față de anul 2011 a crescut cu 15697,2 mil. lei sau de 2,2 ori.

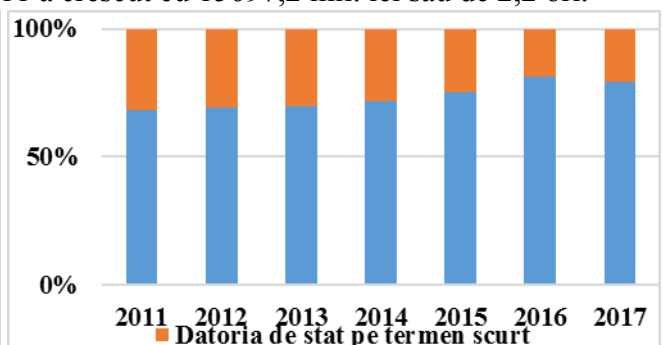
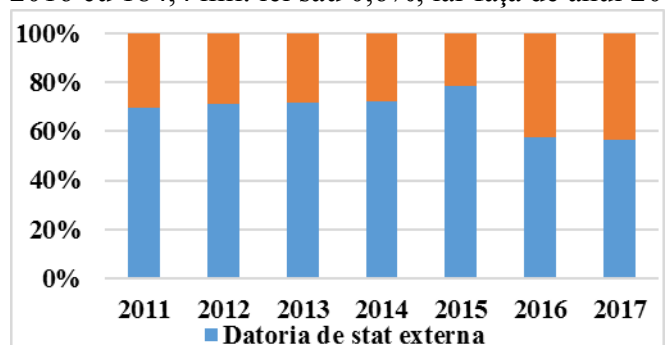

Figura 8. Dinamica modificărilor structurale a datoriei de stat a Republicii Moldova (%)

Sursa: Rapoartele privind situația în domeniul datoriei sectorului public, garanțiilor de stat și recreditării de stat pe anii 2011-2015, <http://old.mf.gov.md>; Rapoartele privind situația în domeniul datoriei sectorului public, garanțiilor de stat și recreditării de stat pe anii 2016 și 2017, <http://mf.gov.md>

Iar ponderea ei a scăzut de la 69,6% în anul 2011 până la 56,3% în anul 2017.

Soldului datoriei de stat interne în anul 2017 a constituit 22578,5 mil. lei, majorându-se față de anul 2016 cu 1058,9 mil. lei sau 4,9%, iar față de anul 2011 a crescut cu 16736,6 mil. lei sau de 3,9 ori. Iar ponderea ei a crescut de la 30,4% în anul 2011 până la 43,7% în anul 2017.

Majorarea soldului datoriei de stat interne a fost condiționat de finanțarea internă netă pozitivă a VMS emise pe piața primară, dar și de crearea rezervei de lichidități în luna martie a anului 2017 în vederea gestionării eficiente a riscurilor aferente datoriei de stat.

Structura datoriei de stat conform maturității rămase reflectă intervalul de timp în care plățile ajung la scadență (Figura 9). Datoria de stat pe termen scurt în anul 2017 se situează la nivelul de 20,6 la sută, fiind în creștere față de anul 2016 cu 1,9 p.p., însă cu o reducere de 11,2 p.p. față de anul 2011.

Datoria pe termen lung constituie 79,4 la sută din portofoliul datoriei de stat, cele mai lungi perioade ale maturității fiind caracteristice împrumuturilor de stat externe și valorilor mobiliare de stat emise pentru executarea obligațiilor de plată derivate din garanțiile de stat.

Potrivit structurii pe valute a datoriei de stat, ponderea majoră îi revine datoriei de stat interne în MDL – 43,7% , urmată de împrumuturile de stat externe denuminate în coșul valutar DST cu 32,2%. Următoarele poziții sunt ocupate de Euro – 16,6%, dolarul SUA – 5,6%, Yenul japonez – 1,9%, și lira sterlină – 0,02%.

În ce privește structura pe tipuri de rată a dobânzii, cea mai mare pondere este deținută de datoria de stat cu rata dobânzii fixă, care în anul 2017 a constituit 85,5%, fiind în creștere față de anul 2016 cu 0,8 p.p. și cu 8,6 p.p. față de anul 2011.

Datoria de stat cu rata dobânzii flotantă a constituit 14,5 la sută din portofoliul datoriei de stat la situația din 31 decembrie 2017, ceea ce reprezintă o diminuare în comparație cu sfârșitul anului 2016 cu 0,8 p.p și cu 8,6 p.p. față de situația de la sfârșitul anului 2011.

Instrumentele de datorie cu rata fixă a dobânzii la situația din 31.12.2017 au fost:

- împrumuturile de stat externe contractate de la instituțiile financiare internaționale (BEI, BDCE, FIDA, AID, FMI) și de la creditorii bilaterali (Guvernul SUA, Guvernul Germaniei, UniCredit Austria, Guvernul României, Banca germană KfW, Turk Eximbank, JICA);
- VMS emise pentru executarea obligațiilor de plată derivate din garanțiile de stat;
- VMS emise pe termen scurt (bonurile de trezorerie).
- Instrumentele cu rata flotantă a dobânzii: împrumuturile de stat externe contractate de la instituțiile financiare internaționale (BEI, BIRD, BERD, FMI) și de la creditorii bilaterali (Guvernul Japoniei, Guvernul Rusiei);
- alocarea DST de la FMI;
- VMS pe termen lung emise pe piața primară (obligațiunile de stat cu maturitatea de 2 ani).

Schimbările structurale ale datoriei de stat pe instrumente sunt prezentate în Tabelul 1.

Tabelul 1. Schimbările structurale ale datoriei de stat a Republicii Moldova pe instrumente (mil. lei)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Împrumuturile de stat externe	11266,7	12837,9	14489,3	17746,0	23074,5	26114,2	26222,1
VMS derivate din garanțiile de stat	0	0	0	0	0	13341,2	13291,2
VMS emise pe piața primară	3249,3	3813,2	4422,1	4917,2	5162,0	6115,0	7223,9
Alocare DST	2114,9	2182,0	2375,7	2664,6	3209,3	3152,0	2859,8

VMS convertite	2211,0	2076,1	2069,9	2060,3	2063,4	2063,4	2063,4
VMS pentru asigurarea stabilității financiare	365,3	275,4	188,2	82,4	0	0	0
Total	19226,5	21184,7	23521,6	27470,6	33509,2	50785,8	51660,4

Sursa: *Rapoartele privind situația în domeniul datoriei sectorului public, garanțiilor de stat și recreditării de stat pe anii 2011-2015*, <http://old.mf.gov.md>; *Rapoartele privind situația în domeniul datoriei sectorului public, garanțiilor de stat și recreditării de stat pe anii 2016 și 2017*, <http://mf.gov.md>

La situația de la 31 decembrie 2017, ponderea majoritară o dețin împrumuturile de stat externe cu 50,8 la sută, diminuându-se cu 0,7 p.p. față de sfârșitul anului 2016, și cu 7,8 p.p. în comparație cu anul 2011. Suma lor a constituit 26222,1 mil. lei în anul 2017, mărindu-se cu 107,9 mil. lei sau cu 0,4% față de anul 2016 și de 2,3 ori în comparație de anul 2011.

A doua poziție este ocupată de VMS emise pentru executarea obligațiilor de plată derivate din garanțiile de stat cu ponderea de 25,7%. Suma lor în anul 2017 a constituit 13291,2 mil. lei, reducându-se cu 50 mil. lei sau 0,4% față de anul 2016.

Apoi urmează VMS emise pe piața primară cu ponderea de 14,0% în anul 2017 cu suma de 7223,9 mil. lei, mărindu-se față de anul 2016 cu 1108,9 mil. lei sau 18,1%, iar în comparație cu anul 2011 – de 2,2 ori. Ponderea lor a fost de 14,0%, care s-a mărit față de anul 2016 cu 2,0 p.p. și s-a redus cu 2,9% față de anul 2011.

Alocarea DST cu 5,5% a constituit 2859,8 mil. lei în anul 2017 cu reducerea de 292,2 mil. lei sau 9,3%, însă în creștere cu 35,2% față de anul 2011. Ponderea lor a fost de 14,0%, care s-a mărit față de anul 2016 cu 2,0 p.p. și s-a redus cu 2,9% față de anul 2011.

Suma VMS convertite (în portofoliul BNM) a constituit 2063,4 mil. lei, având o pondere de 4,0%.

Pe parcursul anilor 2015-2017 VMS destinate asigurării stabilității financiare nu au fost emise.

Pe parcursul anilor 2011-2017 sumele alocate pentru serviciul datoriei de stat (care reprezintă plățile de dobândă și comisioanele aferente datoriei) au avut tendința de creștere (Tabelul 2).

Tabelul 2. *Evoluția serviciului datoriei de stat, în valori nominale (mil. lei) și ca pondere în veniturile bugetului de stat, 2014 – 2017*

Valoarea nominală, mil. lei	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Serviciul datoriei de stat externe	183,9	176,6	186,2	214,1	249,7	284,6	357,9
Serviciul datoriei de stat interne	478,5	489,8	306,4	377,7	793,6	1462,5	1571,1
Total	662,4	666,4	492,6	591,8	1043,3	1747,2	1929,0
Veniturile totale ale bugetului de stat	16465,1	17790,5	20125,3	27717,7	28054,6	28878,1	33947,6
Ponderea în VBS							
Serviciul datoriei de stat externe	1,1%	1,0%	0,9%	0,8%	0,9%	1,0%	1,1 %
Serviciul datoriei de stat interne	2,9%	2,8%	1,5%	1,4%	2,8%	5,1%	4,6 %
Serviciul datoriei de stat total	4,0%	3,7%	2,4%	2,1%	3,7%	6,0%	5,7 %

Sursa: *Rapoartele privind situația în domeniul datoriei sectorului public, garanțiilor de stat și recreditării de stat pe anii 2016 și 2017*, <http://mf.gov.md>

În anul 2017 din bugetul de stat în acest scop au fost utilizate mijloace în sumă de 1929,0 mil. lei, sporind față de anul 2016 cu 181,8 mil. lei sau 10,4%, însă față de anul 2011 mărirea a constituit 1266,6 mil. lei sau de 2,9 ori.

Serviciul datoriei de stat se compune din:

a) Valoarea serviciului datoriei de stat externe a constituit 357,9 mil. lei, fiind în creștere de 73,3 mil. față de anul 2016 (sau 25,8%) sau cu 174,0 mil. lei în comparație cu anul 2011 (sau cu 94,6%). În anul 2017 ponderea sa în suma totală a serviciului datoriei de stat a fost de 18,6%, mărindu-se cu 2,3 p.p. în comparație cu anul 2016, dar cu diminuare de 9,2 p.p. față de anul 2011;

b) Serviciul datoriei de stat interne cu ponderea de 81,4% în anul 2017 și valoarea 1571,1 mil. lei, sporind cu 108,6 mil. lei față de anul 2016 (sau cu 7,4%) sau cu 1092,6 mil. lei în comparație cu anul 2011 (sau de 3,3 ori).

Majorarea serviciului datoriei de stat interne se datorează în special inițierii achitării plății de dobândă pentru VMS emise anterior pentru executarea obligațiilor de plată derivate din garanțiile de stat. Rata nominală anuală medie ponderată a dobânzii pentru VMS emise pe piața primară în anul 2017 a constituit 6,76 la sută, diminuându-se de 2,3 ori comparativ cu anul 2016.

Este remarcabilă creșterea ponderii cheltuielilor pentru serviciul datoriei de stat în veniturile totale ale bugetului de stat în anul 2016 până la 6% față de 2,1% în anul 2014, cu totate că în anul 2017 a avut loc o reducere până la 5,7%.

4. Analiza datoriei de stat externe a Republicii Moldova

La situația din 31 decembrie 2017, soldul datoriei de stat externe a constituit 1722,5 mil. USD, fiind format în totalitate din datorie de stat externă directă (Figura 10).

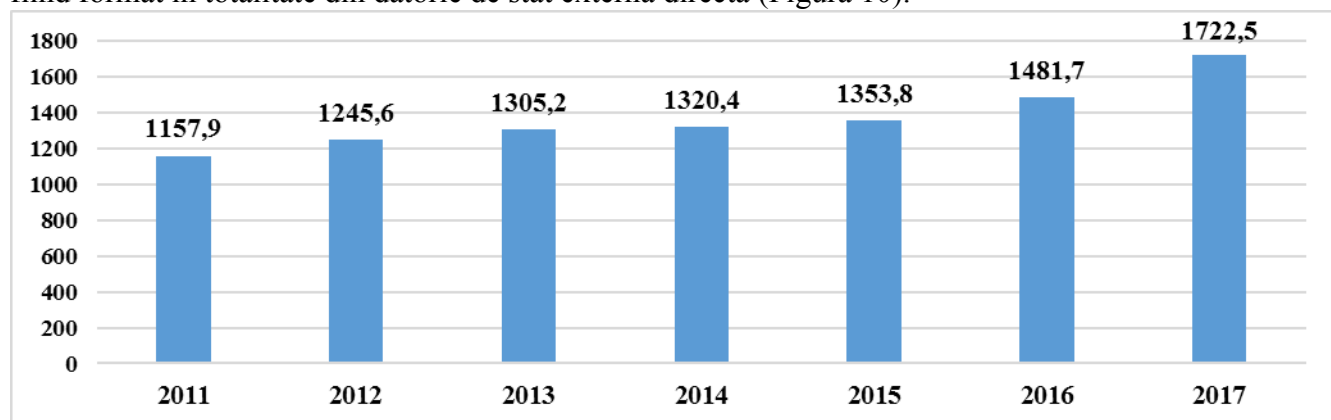

Figura 12. Dinamica datoriei de stat externe a Republicii Moldova (mil. USD)

Sursa: Datoria externă la sfârșitul anului 2017 (date provizorii), <https://www.bnm.md/ro/content/datoria-externa-la-sfarsitul-anului-2017-date-provizorii>

De la începutul anului 2017, soldul datoriei de stat externe exprimat în dolari SUA a înregistrat o majorare cu 240,9 mil. USD sau cu 16,3% față de anul 2016, care a avut loc în urma influenței a doi factori:

- Finanțării externe netă pozitive în valoare de 123,9 mil. dolari SUA;
- Fluctuației pozitive a ratei de schimb a dolarului SUA față de alte valute în sumă de 112,1 mil. dolari SUA.

Față de anul 2011 creșterea datoriei de stat externe a constituit 564,6 mil. lei sau cu 48,8%.

În același timp, datoria de stat externă în anul 2017 a constituit 24,7% din datoria externă brută a Republicii Moldova.

În anii 2016-2017 au avut loc anumite schimbări structurale a datoriei de stat externe:

- Alocările DST în anul 2017 au constituit 167,2 milioane USD, mărindu-se cu 9,5 milioane USD sau 6,0%, iar ponderea lor în volumul total s-a redus de la 10,8% până la 9,8%;
- Suma împrumuturilor de stat externe a fost de 1533,4 mil. USD, sporind cu 226,5 milioane sau cu 17,3%. Ponderea lor în suma totală a datoriei de stat externe s-a mărit de la 89,2% până la 90,2%.

Ca pondere în PIB, dinamica datoriei de stat externe este prezentă în Figura 11.

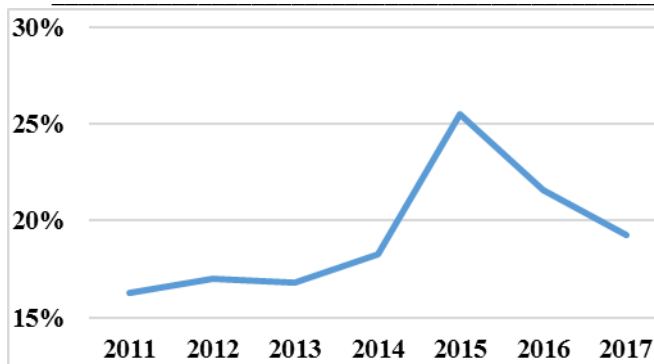

Figura 11. Ponderea datoriei de stat externe a Republicii Moldova în PIB (%)

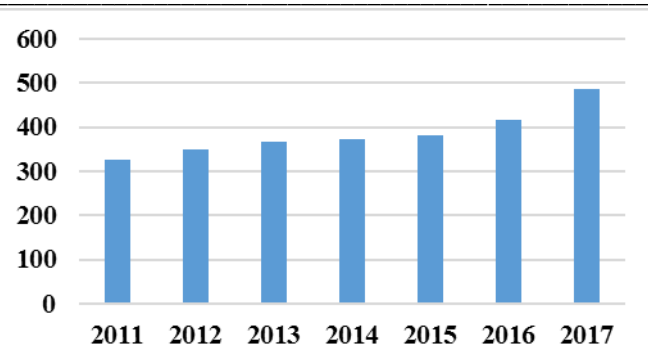

Figura 12. Datoria de stat externă pe cap de locuitor

Sursa: Site-ul oficial al Biroului Național de Statistică, <http://www.statistica.md>; Site-ul oficial al Băncii Naționale a Moldovei, <http://www.statistica.md>

La 31 decembrie 2017, datoria de stat externă a înregistrat valoarea de 19,3 la sută din PIB, micșorându-se comparativ cu situația din 31 decembrie 2016, cu 2,3 p.p. Această evoluție poate fi explicată prin ritmul de majorare a PIB-ului prognozat pentru anul 2017 mai mare decât cel al datoriei de stat externe.

Evoluția datoriei de stat externe pe cap de locuitor (Figura 12) a avut tendința de creștere treptată de la 325 USD în anul 2011 până la 485 USD în anul 2017.

Evoluția coeficientului anti-exporturi și raportului datoriei de stat externe/activele oficiale de rezervă este prezentată în Figurile 13 și 14.

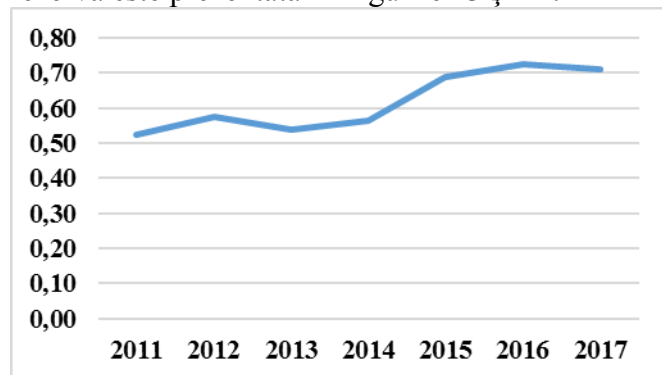

Figura 13. Dinamica coeficientului anti-exporturi

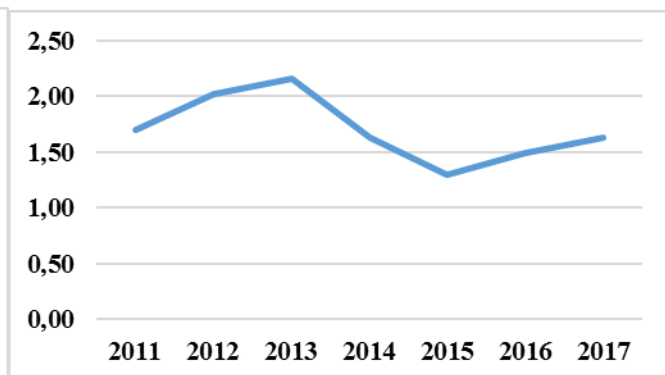

Figura 14. Dinamica raportului datoriei de stat externe și activele oficiale de rezervă

Sursa: Site-ul oficial al Biroului Național de Statistică, <http://www.statistica.md>; Site-ul oficial al Băncii Naționale a Moldovei, <https://www.bnm.md>

Coeficientul anti-exporturi pentru achitarea datoriei de stat externe, de asemenea, s-a mărit de la 0,56 în anul 2014 până la 0,72 în anul 2016, reducându-se până la 0,70 în anul 2017. Este de menționat că volumul exporturilor Republicii Moldova s-au mărit de la 1966,8 mil. USD în anul 2015 până la 2425,1 mil. USD în anul 2017.

Raportul datoriei de stat externe către activele oficiale de rezervă a avut tendința generală de scădere, oscilând între 1,30% în anul 2015 și 2,16 în anul 2013, iar în anul 2017 a cîștat 1,63.

În structura datoriei de stat externe pe creditori (Figura 15), creditorii multilaterali continuă să fie principalii creditori ai Guvernului Republicii Moldova.

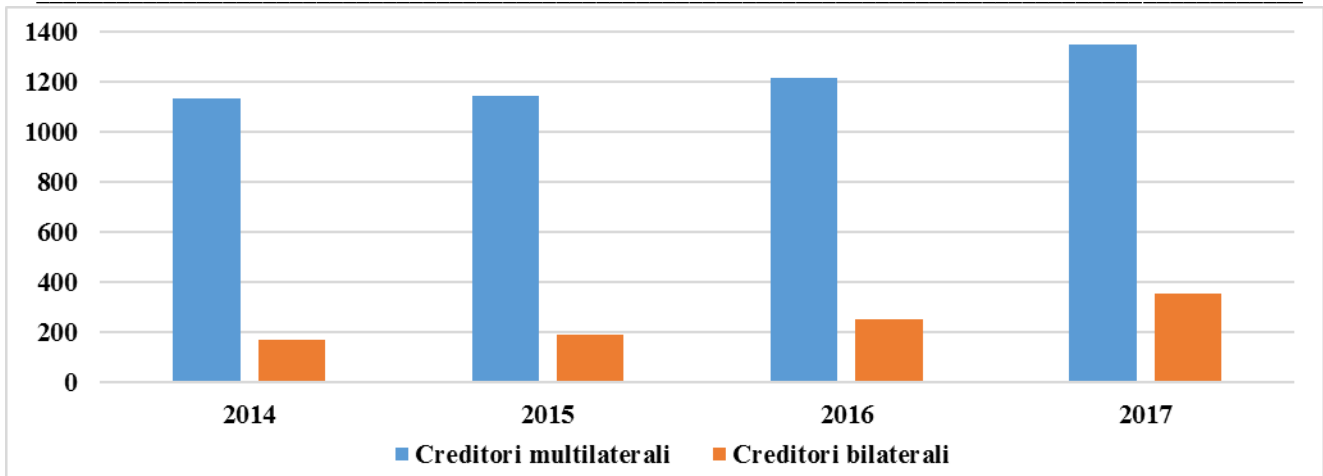

Figura 15. Dinamica schimbărilor structurale a datoriei de stat externe a Republicii Moldova (mil. USD)

Sursa: Raport privind situația în domeniul datoriei sectorului public, garanțiilor de stat și recreditării de stat pe anul 2016, http://mf.gov.md/sites/default/files/raport_pe_anul_2016.pdf; Raport privind situația în domeniul datoriei sectorului public, garanțiilor de stat și recreditării de stat pe anul 2017, <http://mf.gov.md/sites/default/files/Raport%20an%202017.pdf>

Datoria de stat externă față de creditorii multilaterali, la situația din 31 decembrie 2017, a constituit 1345,8 mil. USD sau 79,1% din soldul total al datoriei de stat externe, cu 3,8 p.p. mai puțin decât la sfârșitul anului 2016. Creșterea față de anul 2011 a constituit 425,8 mil. USD sau 46,3%.

În anul 2011 primele poziții în rândul creditorilor multilaterali erau deținute de Banca Mondială (55,2% din datoria față de creditorii multilaterali), urmată de FMI (35,4%) și FIDA (4,9%). Iar în anul 2017 cea mai mare pondere în soldul datoriei de stat externe față de creditorii multilaterali o deține AID cu 45,4%, urmată de: FMI – cu 22,0%, BEI – cu 14,0%, BIRD – cu 6,3% și alți creditori cu o pondere cumulativă sub 13 la sută.

Datoria de stat externă față de creditorii bilaterali a constituit 354,9 mil. USD (fiind în creșterea față de anul 2015 cu 104,5 mil. USD sau 41,7%) sau 20,9% din soldul total al datoriei de stat externe. Guvernului României îi revine ponderea majoră de circa 48,3% din datoria față de creditorii bilaterali, urmat de JICA cu o pondere de 14,2%.

Ca evoluție se observă tendința ascendentă a datoriei de stat externe față de creditorii bilaterali în valori nominale pe parcursul perioadei anilor 2011-2017. Creșterea respectivă a constituit 140,1 mil. USD sau 65,2%.

În ce privește structura datoriei de stat externe pe valute, ponderea majoră aparține coșului valutar DST, reprezentat de împrumuturile de stat externe de la instituțiile financiare internaționale, cum sunt AID, FMI și FIDA, care ocupă 57,3 la sută din portofoliul datoriei de stat externe, cu 4,5 p.p. mai puțin decât la sfârșitul anului 2016.

A doua poziție este ocupată de împrumuturile acordate în Euro cu 29,4% (cu 6,0 p.p. mai mult decât la finele anului 2016), urmată de împrumuturile acordate în dolari SUA cu 9,9% (cu 1,0 p.p. mai puțin decât la finele anului 2016), iar suma ponderilor celorlalte valute cum sunt yenul japonez și lira sterlină, formează în total sub 4,0 la sută din soldul datoriei de stat externe.

În ce privește structura pe destinații debursări privind împrumuturile de stat externe este prezentată în Tabelul 3.

Volumul total al intrărilor de împrumuturi de stat externe pe parcursul anului 2017, a fost destinat după cum urmează:

- 1) realizarea proiectelor finanțate din surse externe – 60,7 mil. USD (31,1% din totalul intrărilor de împrumuturi de stat externe);
- 2) susținerea bugetului de stat – 134,9 mil. USD (68,9% din totalul intrărilor de împrumuturi de stat externe).

Tabelul 3. *Dinamica schimbărilor structurale pe destinații debursări privind împrumuturile de stat externe (mil. USD)*

Valoarea nominală (mil. USD)	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Susținerea bugetului	32,5	37,3	7,7	34,1	15,0	153,7	134,9
Proiecte finanțate din surse externe	64,3	107,4	88,8	119,4	118,5	76,6	60,7
Total	96,8	144,6	96,5	153,4	133,6	230,3	195,6
Ponderea în total (%)							
Susținerea bugetului	33,6	25,8	8,1	22,2	11,2	66,7	68,9
Proiecte finanțate din surse externe	66,4	74,2	91,9	77,8	88,8	33,3	31,1
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Sursa: *Raport privind situația în domeniul datoriei sectorului public, garanțiilor de stat și recreditării de stat pe anul 2016*, http://mf.gov.md/sites/default/files/raport_pe_anul_2016.pdf; *Raport privind situația în domeniul datoriei sectorului public, garanțiilor de stat și recreditării de stat pe anul 2017*, <http://mf.gov.md/sites/default/files/Raport%20an%202017.pdf>

Aceasta înseamnă, că din anul 2016 autoritățile centrale ale Republicii Moldova au schimbat politica de îndatorare a țării, atribuindu-i vector de folosire a mijloacelor împrumutate preponderent pentru consumul curent.

5. Problemele gestiunii datoriei publice a Republicii Moldova

Din cele relatate anterior reiese, că nivelul de îndatorare a Republicii Moldova este mult mai jos față de cel al țărilor menționate. Mai mult ca atât, indicatorii de îndatorare sunt la un nivel mai jos față de standardele internaționale. De exemplu, limitele volumului datoriei externe sunt următoarele:

- Raportul dintre datoria externă contractată pe termen mediu și lung față de PIB - maximum 60%;
- Raportul dintre serviciul datoriei și volumul exporturilor de bunuri și servicii - maximum 25%;
- Raportul dintre valoarea totală a rezervelor valutare și totalul datoriei - trebuie să depășească 20%.

În anul 2016 a fost aprobat Programul „Managementul datoriei de stat pe termen mediu (2017-2019)” [11], care a stabilit limitele formării datoriei de stat a Republicii Moldova.

Rapoartele aferente îndeplinirii acestui Program, în mare parte, crează impresia controlului asupra dinamicii și structurii datoriei de stat. Cu toate acestea, în opinia noastră, există anumite probleme fundamentale în domeniul managementului datoriei publice a Republicii Moldova.

În primul rând, majorarea datoriei publice este datorată, într-o anumită măsură, de necesitatea finanțării deficitului bugetului de stat, care la rândul său, de asemenea, are tendința de creștere.

În același timp, în opinia unor experți, evaziunea fiscală din Republica Moldova are o pondere de 33% din PIB, echivalentul a 40 miliarde lei sau peste 2 miliarde Euro. Iar contrabanda de mărfuri, care este considerată gaura neagră a economiei moldovenești, lasă bugetul fără venituri estimate la peste 1 miliard de lei. [12]

Prin urmare, soluționarea problemei evaziunii fiscale ar putea spori în mod esențial volumul veniturilor încasate în formă de impozite și eliminarea problemei finanțării deficitului bugetar.

În al doilea rând, creșterea datoriei publice este orientată spre acoperirea nevoilor statului de consum curent. În opinia noastră, ar fi benefică elaborarea unui program investițional de nivel național pentru crearea unor întreprinderi noi pentru lansarea de producții noi de marfuri, fiind soluționate concomitent un șir de probleme financiare, economice și sociale.

În al treilea rând, creșterea importantă a datoriei publice interne se datorează plasării de împrumuturi legate de acoperirea pierderilor cauzate de delapidarea mijloacelor bănești din sistemul

bancar al Republicii Moldova. În același timp, rezultatele eforturilor autorităților centrale privind recuperarea mijloacelor delapidate sunt foarte modeste, ceea ce provoacă critici din partea experților și a societății civile.

În al patrulea rând, s-a adevărat, că piața VMS este foarte dependentă de starea sistemului bancar și este foarte sensibilă la nivelul lichidității pieței financiare, deoarece partea esențială a VMS este deținută de către băncile comerciale autohtone. De aici se cere o anumită diversificare a instrumentelor financiare de împrumut cu elaborarea unor VMS destinate populației și agenților economici nebankari.

6. CONCLUZII

Împrumuturile reprezintă instrumente financiare importante atât pentru soluționarea unor probleme financiare, cât și pentru asigurarea dezvoltării statului, fiind importantă ȋncușința autorităților publice de contractare a datoriei și de obținere a rezultatelor dorite. În acest context, devine actuală asigurarea unei anumite eficiențe de folosire a instrumentelor de împrumut și obținerea unui efect de levier. În ultimii ani, Republica Moldova și-a mărit nivelul de ȋndatorare, parțial mijloacele împrumutate fiind folosite pentru finanțarea unor proiecte investiționale, ȋnsă ȋntr-o măsură tot mai mare statul împrumută mijloace bănești pentru acoperirea unor necesități financiare curente. Analiza efectuată demonstrează nivelul sustenabil al datoriei publice a țării, o anumită diversificare a instrumentelor de împrumut aplicate pe piața financiară internă și internațională, precum și rezerve de mărirea acesteia. ȋnsă, ultima necesită o anumită prudență și corelare cu sporirea capacității statului de a o deservi. Politica de gestiune a datoriei publice a Republicii Moldova trebuie legată ȋn mod rigid cu politicile promovate ȋn scopul stimulării economice a țării. O importanță deosebită, ȋn acest context, o capătă intensificarea luptei cu economia tenebră și evaziunea fiscală. De asemenea, este recomandabilă continuarea activității de valorificare a resurselor financiare interne.

BIBLIOGRAFIE

1. Datoria publică, <http://www.stiucum.com/finante/finante-publice/Datoria-publica91462.php>
2. Legea nr. 419-XVI din 22 decembrie 2006 cu privire la datoria publică, garanțiile de stat și recreditarea de stat (Publicată la 09.03.2007 ȋn Monitorul Oficial Nr. 32-35)
3. Datoria publică, <http://www.stiucum.com/finante/finante-publice/Datoria-publica91462.php>
4. Datoria publica interna si externa, <http://www.scribub.com/economie/finante/Datoria-publica-interna-si-ext9561054.php>
5. Legea nr. 419-XVI din 22 decembrie 2006 cu privire la datoria publică, garanțiile de stat și recreditarea de stat (Publicată la 09.03.2007 ȋn Monitorul Oficial Nr. 32-35)
6. Topul datoriilor publice ale țarilor din UE, <https://www.timpul.md/articol/topul-datoriilor-publice-ale-tarilor-din-ue-11186.html>
7. Datoria publică a statelor membre UE a crescut de două ori mai repede decât PIB-ul ȋn ultimul deceniu, <http://www.analizeeconomice.ro/2017/05/datoria-publica-statelor-membre-ue.html>
8. TOP 10 cele mai ȋndatorate țări din lume; Surprize mari pe primele poziții, <http://independent.md/top-10-cele-mai-ȋndatorate-tari-din-lume-surprize-mari-pe-primele-pozitii/#.WwLDZ0OsbiU>
9. Gagauz Olga (coord.), Stratan Alexandru, Buciuceanu Vrabie Mariana [et al.], Analiza Situației Populației ȋn Republica Moldova, UNFPA, Fondul ONU pentru Populație, Centrul de Cercetări Demografice al INCE, Chișinău, 2016, p. 56
10. Frauda „de succes”. ETAPE, <https://www.zdg.md/editia-print/social/frauda-de-succes-etape>
11. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 1372 din 20.12.2016 cu privire la aprobarea Programului „Managementul datoriei de stat pe termen mediu (2017-2019)” (Publicată la 23.12.2016 ȋn Monitorul Oficial Nr. 459-471)
12. Expert: Republica Moldova, printre campionii din regiune la evaziunea fiscală, cu o pondere ȋn PIB de 33%, <http://independent.md/expert-republica-moldova-printre-campionii-din-regiune-la-evaziunea-fiscala-cu-o-pondere-pib-de-33/#.WqVKID-sbIU>

SECȚIUNEA II: ECONOMIE FUNDAMENTALĂ ȘI APLICATĂ

EFICIENTIZAREA MECANISMELOR FISCALE DE STIMULARE A CREȘTERII ECONOMICE

ALIONA BALAN, conf. univ., dr.
Academia de Studii Economice a Moldovei
R. Moldova, Chișinău, str. Bănulescu-Bodoni 61, www.ase.md

Abstract. Fiscal policy achieved through the manipulation of taxes and expenditure of the budget involves ensuring macroeconomic stability and maintaining a positive rhythm of economic development. Fiscal policy objectives can be achieved in terms of efficient use of each component of the its, fiscal mechanisms and/or government spending. In this context it is necessary to use the full potential of existing tax, by extending the taxable base, and not by the pressure of the entrepreneurs existing. At the same time, it is necessary to strengthen the role of budgetary expenditures in the development of the real sector of the national economy, but not at the expense of social orientation of the state budget.

Keywords: fiscal policy, state budget, fiscal system, economic growth.

JEL CLASSIFICATION: E62, H30

Creșterea economică, ca rezultat al funcționării economiei naționale, este imposibilă fără o politică economică întemeiată. Aceasta din urmă, care reprezintă un sistem de măsuri și metode de influență a statului asupra economiei, este în același timp forța motrice a creșterii economice. Pentru dezvoltarea economiei naționale, în condițiile actuale ale economiei mondiale, sunt necesare adoptarea de către Guvern a unor măsuri suplimentare privind utilizarea eficientă a resurselor materiale și financiare, promovarea unei politici financiar-credite eficiente, utilizarea rațională a resurselor bugetare, asigurarea securității alimentare, promovarea și protecția producătorilor autohtoni, consolidarea capacităților de export, în special crearea condițiilor favorabile pentru dezvoltarea antreprenoriatului.

În acest context, realizarea politicii fiscale devine prioritară. Politica fiscală, realizată prin manipularea impozitelor și a cheltuielilor publice, presupune asigurarea stabilității macroeconomice și menținerea unui ritm pozitiv al creșterii economice. Obiectivele politicii fiscale pot fi atinse în condițiile în care fiecare componentă a acesteia este utilizată eficient, ne referim la mecanismele fiscale și/sau cheltuielile guvernamentale. În orice caz, aceste mecanisme ale politicii fiscale sunt interdependente, care, în unitate, reflectă complexitatea realizării sale.

Politica fiscală, menită să stimuleze creșterea economică presupune utilizarea rațională a resurselor financiare acumulate în visteria statului, implicarea în procesul de producție socială a întregului potențial existent al economiei naționale (în special, a resurselor de muncă și investiționale).

În teoria economică pentru a evalua gradul de influență a politicii fiscale asupra creșterii economice se analizează nivelul și dinamica veniturilor și cheltuielilor bugetare, și a ponderii acestora în PIB (tabelul 1).

Tabelul 1

Ponderea veniturilor și cheltuielilor bugetului de stat al Republicii Moldova în PIB (%)

	2015	2016	2017	2018 proiect
Venituri, total (mil. lei)	28038,3	28879,6	33766,7	36618,5
<i>Ponderea în PIB (%)</i>	22,9	21,4	22,7	22,9
Cheltuieli, total (mil. lei)	30380,4	32313,2	37796,9	41332,4
<i>Ponderea în PIB (%)</i>	24,7	25,5	25,4	25,8

Sursa: Întocmit de autor în baza datelor Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova, <http://mf.gov.md>

Tendința pozitivă observată în dinamica veniturilor și cheltuielilor bugetului de stat al Republicii Moldova la prima vedere indică o creștere a eficienței politicii fiscale promovate. Cu toate acestea, dacă să analizăm modificările care au avut loc în structura veniturilor și a cheltuielilor bugetului de stat de pe pozițiile influenței lor asupra dezvoltării sectorului real al economiei naționale, atunci trebuie să constatăm faptul, că aceste schimbări nu au reprezentat factorul tangibil în menținerea dinamicii pozitive a creșterii economice. Această teză poate fi confirmată prin analiza structurii veniturilor și cheltuielilor bugetului de stat al Republicii Moldova (tabelul 2).

Potrivit datelor din Tabelul 2, în structura veniturilor bugetului de stat, predomină în perioada analizată, 2015-2018, impozitele indirecte, în special TVA. Ca pondere în totalul impozitelor și taxelor, TVA a depășit 50%, iar în totalul veniturilor bugetului de stat se menține la nivelul de 47 - 50 la sută. Trebuie remarcat faptul că formarea a circa 50% din veniturile bugetului de stat din contul unui tip de impozit reprezintă o amenințare la adresa stabilității sistemului fiscal. Ideea constă în faptul că impunând această taxă la prețurile stabilite de producătorii autohtoni, reducem nivelul deja scăzut a competitivității prețurilor față de producătorii importatori.

Potrivit datelor, cel de-al doilea, ca importanță impozit în formarea bugetului de stat al Republicii Moldova sunt accizele. Ponderea accizelor în totalul impozitelor și taxelor a constituit în perioada analizată circa 18%, iar în totalul veniturilor bugetului de stat – 16%.

În structura veniturilor bugetului de stat circa 16% constituie impozitele pe venit, impozitul pe venitul persoanelor juridice formează circa 11% din veniturile bugetului de stat, pe când impozitul pe veniturile persoanelor fizice constituie doar 4 - 4,5%. În ceea ce privește ponderea impozitului pe bunurile imobiliare, conform tabelului 2, nu este dificil de observat tendința de creștere a acestora în structura veniturilor bugetului de stat de la 0,1% în 2016 la 0,2% în 2018.

Analizând structura veniturilor bugetului de stat se poate urmări tendința care, în pofida unor schimbări pozitive din economia națională, se constată dominanța TVA. Ponderea scăzută a impozitelor directe în structura veniturilor bugetului de stat este un semn al bazei de impozitare reduse, ceea ce denotă o dezvoltare insuficientă a sectorului real al economiei naționale.

Datele privind structura cheltuielilor bugetului de stat, prezentate în tabelul 2, reflectă că în perioada analizată, aceasta a rămas aproape neschimbată. Este îmbucurător faptul că în ultimii ani, guvernul, în funcție de situația social-economică a țării, a majorat cheltuielile pentru întreținerea sectorului educațional. Finanțarea asigurărilor sociale și a protecției sociale este, de asemenea, în creștere.

Tabelul 2

Structura veniturilor și cheltuielilor bugetului de stat al R.M. în anii 2015-2018

	2015	2016	2017	2018 proiect
	% din total	% din total	% din total	% din total
Venituri bugetare, total	100	100	100	100
Impozite și taxe	83,4	83,8	86,1	87,5
<i>Impozite pe venit, din care:</i>	14,2	16,1	16,6	16,4
- Impozit pe veniturile persoanelor fizice	4,3	4,7	4,5	4,4
- Impozit pe venitul persoanelor juridice	9,9	11,4	12,1	11,9
- Impozite pe bunurile imobiliare	-	0,1	0,2	0,2
<i>Impozite și taxe pe mărfuri și servicii, inclusiv:</i>	66,4	69,2	70,0	66,7
- TVA				
- Accize	48,8	50,2	49,5	47,0
- Impozite asupra comerțului exterior și operațiunilor externe	13,7	15,7	16,7	16,1
	4,7	5,0	4,4	4,4
Granturi	6,1	4,4	3,5	7,7
Alte venituri	-	0,1	0,1	0,1
Cheltuieli, total	100	100	100	100
Servicii de stat cu destinație generală	14,06	15,71	17,07	15,3
Apărare națională	1,49	1,59	1,50	1,5
Ordine publică și securitate națională	9,63	9,84	11,13	10,8
Servicii în domeniul economiei	15,28	11,16	15,17	17,4
Protecția mediului	0,59	0,48	0,41	0,4
Gospodăria de locuințe și gospodăria serviciilor comunale	1,48	1,13	1,02	1,1
Ocotirea sănătății	11,27	9,66	9,31	9,5
Cultură, sport, tineret, culte și odihnă	1,78	1,86	1,83	1,7
Învățământ	25,51	24,45	24,43	24,0
Protecție socială	18,91	19,66	18,13	18,5

Sursa: Întocmit de autor în baza datelor Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova, <http://mf.gov.md>

Cu toate acestea, în pofida unor evoluții pozitive în utilizarea fondurilor bugetare, politica fiscală realizată nu prevede prioritatea finanțării ramurilor sectorului real al economiei naționale; transferul politicilor bugetare în sprijinirea dezvoltării sectorului de producție este un obiectiv prioritar în realizarea politicii fiscale.

În condițiile economiei de tranziție cel mai important obiectiv al politicii fiscale este stimularea antreprenoriatului privat în sfera de producție. Această funcție a politicii fiscale este realizată prin acordarea de asistență sub formă de stimulente fiscale și subvenții.

Potrivit Codul fiscal al R.M., sunt prevăzute unele scutiri și înlesniri fiscale. Astfel, conform art. 24(3) al Codului fiscal, întreprinderile cu investiții străine ce depășesc 250 mii USD sunt scutite de plata impozitului pe venit în mărime de 50% pe parcursul a 5 ani, cu condiția ca peste 50% din venitul lor brut să fie constituit din comercializarea produselor de fabricație proprie, iar cel puțin 80% din suma impozitului pe venit, calculată și neachitată la buget, să fie investită în producție; totodată, întreprinderea nu trebuie să aibă datorii la buget. Pentru întreprinderile cu investiții străine ce depășesc 1 mln USD, această scutire este integrală pe un termen de 3 ani, cu respectarea aceluiași condiții.

După cum se poate observa din articolul menționat din Codul fiscal, termenele de eliberare a întreprinderilor cu investiții străine de la plata impozitului pe venit depinde direct de volumul investiției. În opinia noastră, în condițiile actuale, ar fi oportun să se aplice stimulente fiscale nu numai la impozitarea venitului, dar și eliberarea noilor întreprinderi de producție de plata TVA. Această abordare se datorează faptului că asociațiile de producție nou create în acest mod vor beneficia de un stimulente suplimentar pentru saturarea pieței interne cu bunuri autohtone în schimbul celor importate. Un efect important al acestei măsuri ar fi cel macroeconomic, care va permite reducerea nivelului somajului ciclic.

De menționat că în prezent este acordat dreptul de restituire a sumei TVA aferente cheltuielilor efectuate la procurarea mijloacelor fixe cu destinație de producție în agricultură, la construcția și reconstrucția obiectelor cu destinație de producție în agricultură, la crearea și întreținerea plantațiilor tinere, la întreținerea cirezilor, care este posibilă doar dacă agentul economic este înregistrat ca plătitor de TVA.

Un alt mecanism de susținere a antreprenoriatului din sectorul productiv în cadrul realizării politicii fiscale este subvenționarea producției de către stat. Analiza subvențiilor acordate de stat în anul 2017 a arătat că ponderea lor în PIB nu depășește 0,6%, în timp ce în Ucraina acest indicator arată 1,1 la sută, iar în România – 1,6 la sută. Dacă să ne referim la unele state europene, cirfa e cu mult mai impunătoare, spre exemplu, în Estonia aceasta constituie 2,3% din PIB.

Ponderea redusă a subvențiilor guvernamentale demonstrează sprijinul slab al statului în dezvoltarea antreprenoriatului din domeniul productiv. Astfel, în pofida facilităților fiscale prevăzute în Codul fiscal și subvențiilor acordate, mecanismele politicii fiscale îndeplinesc rolul de a completa partea de venituri a bugetului de stat, pierzând în același timp funcțiile de stimulare.

Din tendințele observate de impozitare a sectoarelor economiei naționale se constată că predomină impozitarea indirectă. Acest fenomen demonstrează poziția că, în realizarea politicii fiscale, prevalează practica utilizării entităților economice în calitate de intermediari în transferul impozitelor către bugetul de stat. Acest lucru se explică prin faptul că întreprinderile de producție în impozitarea indirectă acționează ca purtători de impozite, iar plătitorii efectivi ai acestor taxe sunt consumatorii finali.

Povara ridicată a impozitelor indirecte este un factor suplimentar în reducerea competitivității producătorilor autohtoni în ce privește prețul. Practica realizării politicii fiscale în țările dezvoltate arată că în domeniul impozitării se acordă prioritate impozitelor directe, iar în economiile în curs de dezvoltare statul preferă impozitarea indirectă. Această caracteristică se datorează faptului că este mai ușoară colectarea impozitelor indirecte, iar volumul veniturilor fiscale depinde de prețurile bunurilor și serviciilor, și nu de veniturile entităților economice.

Deși predomină impozitele indirecte în formarea veniturilor publice, în R.M. este promovată o politica fiscală discreționară. Stabilizatorii automați sunt în principal orientați spre îndeplinirea funcțiilor pur fiscale, iar funcțiile de reglementare și stimulatorie au o importanță secundară.

Orientarea politicii fiscale spre înăsprirea reglementărilor fiscale fără a ține seama de starea reală a ramurilor economiei naționale și de solvabilitatea subiecților economici conduc la reducerea ratelor de creștere economică și extinderea economiei tenebre. Practica aplicată în Republica Moldova în ultimii ani în domeniul realizării politicii fiscale arată că, din cauza înăsprirea presiunii fiscale asupra sectorului de afaceri, multe entități economice care au funcționat odată la un nivel corespunzător și-au încetat oficial activitatea. Consecința acestei practici a fost extinderea sectorului tenebru în economie și reducerea bazei de impozitare. Creșterea presiunii fiscale are un efect pe termen scurt, însă în viitor, poate constitui un factor suplimentar în stagnarea activității antreprenoriale.

Pentru normalizarea situației create și aducerea mecanismelor politicii fiscale la nivelul stimulării creșterii economice, este necesară optimizarea impozitelor și extinderea direcționată a cheltuielilor guvernamentale.

Astfel, în vederea eficientizării politicii fiscale realizate în R. Moldova, este necesară transferarea mecanismele sale de la funcții pur fiscale la cele de stimulare a dezvoltării sectorului real al economiei prin susținerea tuturor formelor de activitate antreprenorială, în special de producție, capabile de a reduce nivelul șomajului ciclic în țară.

Situația în ce privește realizarea politicii fiscale în R. Moldova este, de asemenea, complicată de analiza insuficientă și incompletă a eficienței cheltuielilor bugetare efectuate. O mare parte a cheltuielilor guvernamentale sunt utilizate preponderant pentru consum, finanțarea sferei sociale și a administrației publice, iar dezvoltarea economiei este finanțată insuficient.

Este de remarcat că sprijinind dezvoltarea sectorului real al economiei, statul va îndeplini, într-un anumit fel, și misiunea sa socială. Stimulând crearea de noi locuri de muncă, statul va contribui la extinderea bazei de impozitare în domeniul impozitelor directe, stimulând în același timp producția și ritmul de creștere economică.

În acest sens, se consideră oportună utilizarea întregului potențial fiscal existent în vederea extinderii bazei impozabile și nu prin ”presarea” antreprenorilor existenți. În același timp, este necesară consolidarea rolului cheltuielilor publice în dezvoltarea sectorului real al economiei naționale, însă nu în detrimentul reperelor sociale ale bugetului de stat.

În acest context, o importanță funcțională deosebită o are optimizarea plăților fiscale stabilite pentru antreprenorii din sectorul real și acordarea subvențiilor pentru susținerea acestora. Considerăm că aceste măsuri vor contribui la sporirea eficienței politicii fiscale realizate și aducerea mecanismelor acestora la cerințele de menținere a tendințelor pozitive a dinamicii macroeconomice.

BIBLIOGRAFIE

1. Nota informativă la proiectul legii bugetului de stat pe anul 2018. Disponibil: <http://www.mf.gov.md/>
2. [Codul fiscal al Republicii Moldova](http://www.fisc.md). Disponibil: <http://www.fisc.md> › Legislația fiscal
3. Cuslii E., Munteanu T. Impozitele ca mecanism de reglare a activității economice. Disponibil: <http://utm.md/meridian/2015>
4. HOLT Alina Georgiana. Politica fiscal – instrument de realizare a echilibrului economic și social. Disponibil: <http://www.utgjiu.ro/>
5. Поролло Е.В., Казаков В.В. Налоговая политика и ее влияние на общественное развитие. Disponibil: <https://cyberleninka.ru>

ROLUL ȘI IMPORTANȚA DEPARTAMENTULUI DE RESURSE UMANE ÎN CADRUL ORGANIZAȚIEI

Marina BAIEȘU
doctor, conferențiar universitar
Academia de Studii Economice din Moldova

Abstract. *The role of a professional HR department is to help the organization evolve, solve conflicts, show off when there are slippages and help eliminate them. HR is a strategic partner of the company's leadership. By developing strategies, it can help change the organization so that it better adapts to the environment in which it operates.*

In conclusion, HR needs to maintain a balance between its various roles: business partner, internal consultant, operational and administrative expert, and ... lawyer for both employees and the employer. These might sound like a business, but the role of human resources people is to create continuous support for the organization in the future.

Key words: development, employees, human resources department, human resources policies, human resources, training

JEL CLASIFICATION: J 24, M 51, M 53, M 54, J 5

Managementul resurselor umane a cunoscut o schimbare impresionantă în ultimele decenii. Dacă în urmă cu 20 de ani rolul oamenilor de resurse umane era mai degrabă unul administrativ, constând în recrutarea forței de muncă, calculul salariilor și pregătirea dosarelor angajaților, peisajul și rolul HR-ului este unul strategic. Schimbările în regimul de viteză “fast forward” ale pieței muncii au adus inevitabil și schimbări în rolul și importanța departamentului de resurse umane.

Astfel, azi, în anul de grație 2018 atribuțiile departamentului de HR sunt mult mai extinse și mai complexe. Cele mai importante sunt atragerea și reținerea angajaților valoroși, construirea planurilor de succesiune, identificarea viitorilor lideri, construirea brandului de angajator, pregătirea pachetelor de beneficii personalizate pe nevoile angajaților. Însă cea mai importantă responsabilitate pe care o are HR-ul acum este să se alinieze la strategia de afaceri a companiei, să vină în întâmpinarea nevoilor ei de business și să țină pasul cu ele.

Rolul HR-ului actual este să dezvolte un plan strategic cu inițiative specifice, să dezvolte cultura companiei și să o facă cunoscută în interiorul și în exteriorul ei, precum și să asigure acele competențe necesare ca organizația să-și atingă obiectivele de business.

Procesul de planificare trebuie să înceapă cu cele 4 întrebări majore:

Unde suntem acum? Unde ne dorim să ajungem? Cum ajungem acolo? Cum evaluăm progresul?

Printre principalele obiective în planificarea strategică dintr-o companie, din punct de vedere al resurselor umane sunt (sau ar trebui să fie) următoarele:

- Evaluarea corectă a necesarului de personal și a abilităților necesare în organizație în raport cu planurile de dezvoltare ale companiei
- Managementul performanței plus pregătirea unui sistem de compensații și beneficii care să mențină motivația angajaților
- Studiul competitorilor în ceea ce privește strategia lor de recrutare și retenție a talentelor
- Pregătirea unor pachete salariale și de beneficii competitive, cât și actualizarea lor în funcție de evoluția pieței muncii
- Pregătirea programelor de training

Prin urmare, cu cât departamentul de resurse umane este mai implicat în construirea strategiei companiei, cu atât mai mare va fi abilitatea organizației de a anticipa și a răspunde nevoilor angajaților și ale clienților și implicit cu atât mai ușor aceasta își va menține avantajul competitiv.

Un rol important în acest proces îl are managementul, care trebuie să permită departamentului de HR să devină un jucător cheie în planificarea și construirea strategiei de business și totodată să îi dea acces la informațiile cheie. Din păcate realitatea tristă din destule organizații, în special în cele medii și mici, este că funcția de HR Business Partner este menținută doar ca o titlatură pe hârtie, iar nu un parteneriat de facto. Multe departamente de HR trebuie să se lupte să depășească viziunea stereotip negativă despre această funcțiune a business-ului. Iar aceasta o pot face intelegând foarte bine business-ul companiei, dar și al organizației, de la ultima poziție până la top management.

Importanța persoanei responsabile de conducerea departamentului de HR este, de mult prea multe ori, subapreciată. În lipsa gestionării eficiente a proceselor de resurse umane, companiile nu ar reuși să dezvolte echipe dinamice, formate din oameni implicați, iar, fără astfel de echipe, nicio companie nu ar putea obține succesul în afaceri. De aceea, este crucial ca fiecare antreprenor să conștientizeze rolului departamentului de resurse umane și să investească în dezvoltarea acestuia, având în vedere următoarele motive:

Departamentul de HR are atribuția de a angaja cei mai buni oameni

Din exterior, procesul de angajare poate să pară facil, dar, în realitate, acest proces este unul deosebit de complex. Într-un studiu efectuat de către CareerBuilder, 48% dintre directorii executivi intervievați au spus că organizațiile lor au pierdut bani datorită strategiilor de recrutare inefficiente.

Conform cercetărilor realizate de către Jobvite în anul 2016, 95% dintre recrutori sunt ferm convinși că procesul de selecție și recrutare va deveni și mai dificil. Aici intervine rolul departamentului de resurse umane. Acesta nu încearcă să angajeze oameni cât mai repede și pe cât mai puțini bani, ci încearcă să îi identifice pe cei mai potriviți pentru postul respectiv, economisind, în acest fel, mulți bani pe termen lung.

Oamenii din departamentul de HR sunt mult mai preocupați de valori precum performanța și retenția noilor angajați, decât de costul sau durata procesului de angajare, iar această axare pe succesul de lungă durată al noilor angajați este esențială pentru o bună funcționare a întregii companii.

Într-un raport publicat în mai 2016 de către Gallup, s-a descoperit că fluctuația de personal cauzată de generația Y costă economia americană în jurul a 30.5 miliarde de dolari anual. Totuși, atunci când un departament eficient de resurse umane are suficient timp la dispoziție pentru a identifica, dezvolta și a-i menține mulțumiți pe cei mai potriviți candidați, aceste talente vor rămâne în companie pentru o perioadă îndelungată. Retenția angajaților menține companiile pe drumul către o dezvoltare continuă, salvându-le, totodată, timp și bani.

Departamentul de HR se axează pe engagement-ul angajaților

Engagement-ul angajaților este văzut ca una dintre cele mai mari probleme de la locul de muncă. Într-un chestionar realizat de către Gallup în 2015, mai mult de 350,000 de respondenți din Statele Unite au estimat că angajații cu un nivel scăzut de engagement ajung să coste companiile americane între 450 și 550 de miliarde de dolari anual din cauza productivității lor scăzute. Și în acest caz, departamentul de resurse umane se ocupă de rezolvarea problemei, căutând în permanență noi metode de-i menține pe angajați implicați și motivați. Păstrarea unui nivel ridicat de engagement presupune mai mulți factori elementari, precum: feedback, recunoașterea meritelor, dezvoltare, compensații, beneficii și echilibrul dintre viața profesională și cea personală.

Toate aceste acțiuni ale departamentului de resurse umane au o importanță mult mai mare decât consideră majoritatea oamenilor. 82% dintre angajații intervievați în cadrul studiului Globoforce din 2016 au declarat că, atunci când se simt apreciați și le sunt recunoscute meritele, ajung să se implice mai mult la locul de muncă, iar 78% dintre aceștia au spus că se simt și mai productivi.

Departamentul de HR facilitează luarea celor mai bune decizii în organizație

Directorii de resurse umane au o viziune unică asupra companiei și asupra oamenilor din cadrul acesteia, ceea ce îi plasează într-o postură perfectă pentru a lua cele mai bune decizii organizaționale. Un departament eficient de resurse umane înțelege foarte bine cum lucrează angajații și monitorizează toate datele existente pentru a-și argumenta orice sugestie sau decizie.

Un studiu efectuat de către EY în anul 2014 a descoperit un fenomen interesant. În cadrul companiilor în care departamentul de HR și cel de finanțe colaborează îndeaproape, s-a putut observa o creștere impresionantă a profitului și o îmbunătățire vizibilă a indicatorilor de performanță, cum ar fi engagement-ul angajaților.

Din aceste motive, este foarte important ca compania să se asigure de eficiența departamentului de resurse umane. Dacă acesta funcționează cum trebuie, performanțele angajaților sunt asigurate, iar, astfel, compania este pe drumul cel bun.

Idea că oamenii ar trebui să se bucure de un echilibru între job și viața personală nu este una nouă, dar conceptul de wellbeing@work a fost și încă este, de cele mai multe ori, un concept subapreciat. Experții au observat o creștere impresionantă a productivității de fiecare dată când sunt luate măsurile necesare pentru a optimiza condițiile de muncă și pentru a reduce stresul inutil. [Great People Inside](#) pune la dispoziție instrumentul de evaluare a resurselor umane [GR8 Wellbeing](#), bazat pe cele mai noi teorii din psihologia organizațională și a muncii, ce poate fi folosit pentru a identifica nivelul de wellbeing al angajaților, îmbunătățind satisfacția la locul de muncă și generând un impact pozitiv asupra vieții personale și profesionale.

Este timpul ca HR-ul să fie mai mult decât o arhivă de dosare de personal, și mai mult un facilitator al dezvoltării organizației. Compania are nevoie de:

- oameni potriviți culturii ei și departamentul HR este capabil să îi identifice;
- de reguli și proceduri specifice;
- de analiză a mediului mereu în schimbare și HR-ul identifică căile prin care organizația se poate adapta;
- un susținător al angajaților și prin sistemele construite ajută la reținerea talentelor și a angajaților prețioși;
- HR-ul, ca sprijinitor al conducerii companiei în stabilirea misiunii, viziunii și obiectivelor pe care apoi le comunică angajaților;
- HR-ul propune și participă la construirea unor sisteme eficiente de remunerare și compensare a angajaților în funcție de importanța posturilor ocupate;
- HR-ul în poziție de consultant al conducerii companiei, mai ales când situațiile limită pot destabiliza climatul organizațional al acesteia;
- HR-ul, în poziția de Campion al comunicării, știe ce se întâmplă în organizație și facilitează răspândirea informației în mod regulat, corect și onest.

Cheia pentru deschiderea unei comunicări eficiente este câștigarea încrederii. HR-ul nu este doar aliatul conducerii sau avocatul angajaților, el este în egală măsură și aliat și avocat. El este echidistant, un liant al colaborării între angajat și angajator. Ascultarea activă și cea eficientă prin care se transmite că s-a înțeles ce dorește atât compania cât și angajatul este calea potrivită pentru creșterea nivelului de încredere.

Măiestria în identificarea nevoilor organizației

Se spune că identificarea nevoilor este o artă, iar HR-ul are aceasta menire. HR-ul este parte importantă în construirea și apoi în implementarea strategiilor companiei. Misiunea companiei este în rezonanță cu nevoile angajaților și cu nevoile de business ale companiei.

Misiunea departamentului HR are ca scop:

- Realizarea de sisteme echitabile de remunerare și compensare a angajaților;

- Oferirea de asistență celorlalte departamente pentru obținerea unor rezultate ale muncii de nivel superior;
- Monitorizarea proceselor de aplicare a politicilor de resurse umane, recrutare și selecție, integrarea în companie a noilor angajați, promovare și training, supravegherea respectării regulilor de disciplină și etică în companie, rezolvarea conflictelor.

De ce are nevoie organizația?

Un departament de HR profesionist demonstrează că este capabil să:

- aducă un plus-valoare organizației prin contribuția la atingerea obiectivelor;
- recunoască și să trateze toți membrii acesteia ca fiind clienți ai organizației și de aici satisfacerea nevoilor lor;
- recunoască nevoia de schimbare și să ofere soluții. Îmbunătățirea continuă este cheia succesului;
- fie capabil să analizeze organizația și să contribuie la însănătoșirea ei. Analiza climatului organizațional este un instrument care oferă răspunsuri;
- identifice nevoile de training ale angajaților astfel încât aceștia să reușească să crească nivelul de performanță în realizarea sarcinilor. Ulterior reținerea în companie a angajaților instruiți este un proces care implică recunoașterea valorii lor, stimularea și creșterea apartenenței la companie.

Cum vor evolua departamentele de resurse umane în următorii 10 ani

În ultimele trei decenii, departamentul de recrutare și funcția lui în companie s-au schimbat semnificativ. În ultimii 30 de ani, recrutarea se făcea prin intermediul anunțurilor în ziar, iar giganți ca Twitter, LinkedIn sau Facebook nu existau nici măcar în faza de proiect.

Acum, rețelele de socializare ne dictează și ne transformă viața, iar felul în care companiile recrutează și angajează nu face excepție. În zilele noastre ne trăim viața pe internet, ne trezim și ne culcăm cu telefonul sau tableta în mână, ceea ce a determinat o schimbare radicală a tuturor modelelor de business din jurul nostru. Și departamentele de resurse umane nu fac excepție.

Însă, în ciuda impactului tehnologic, experții susțin că funcția de recrutare lasă mult de dorit în multe organizații. Confruntându-se cu o rată a plecărilor destul de mare și un grad de implicare a angajaților scăzut, peste care se suprapune și o luptă acerbă pentru achiziția de talente, întreaga responsabilitate cade pe umerii departamentelor de HR, care nu au încă bine dezvoltată capacitatea de a căuta și de a verifica cei mai buni dintre candidați.

De fapt, tehnologia a venit cu plusuri, dar și cu multe minusuri. Un candidat mediocru poate, prin intermediul rețelelor sociale și al viralizării pe internet, să-și creeze un adevărat brand, care poate convinge pe oricine că este cel mai bun. Capacitatea departamentelor de resurse umane de a verifica astfel de branduri personale, înainte de a le acorda încredere, este încă scăzută.

De asemenea, este o chestiune de timp – unii experți susținând că este vorba de foarte scurt timp – până când inteligența artificială va interveni în viețile noastre și ne va prelua o parte dintre responsabilități. Astfel, multe dintre activitățile recrutorilor vor fi automatizate. Rămâne de văzut în ce măsură vor reuși calculatoarele să identifice cei mai buni candidați pentru o companie.

Provocarile recrutării

Astfel, specialiștii în resurse umane spun că cele mai mari provocări ale recrutării în anii care vin vor fi următoarele:

- Achiziția de talente și managementul talentelor vor deveni principala preocupare a recrutorilor și cea mai presantă;
- Oamenii nu vor mai aplica pentru joburi prin intermediul sistemelor de tracking, ci vor veni joburile la ei, prin intermediul aplicațiilor de pe telefoanele mobile, pe baza preferințelor presetate de ei;

- Când vor avea de ocupat o poziție, companiile vor căuta în primul rând în interior sau vor încerca să externalizeze serviciul. Dacă niciuna dintre cele două variante nu va fi posibilă, abia atunci vor angaja, însă vor vrea cel mai bun candidat la prețul cel mai mic. Iar aici este nevoie de inteligență din partea recrutorilor.

În consecință, principala provocare pentru departamentele de HR va rămâne în continuare recrutarea, iar aceasta va fi strâns legată de brandul puternic al companiei și de cultura organizațională. În multe companii, departamentul de HR și cel de Marketing nu comunică unul cu altul așa cum ar trebui și nu interacționează suficient pentru a le oferi candidaților imaginea cea mai bună, care să-i convingă să se angajeze.

Totodată, mulți executivi nu recunosc încă importanța funcției de recrutare pentru viitorul business-ului și nu le permit managerilor de HR să se implice și să preia o parte dintre atribuțiile lor, pentru implementarea unei anumite culturi care să atragă talente.

Cum se vor transforma departamentele de HR

În aceste condiții, specialiștii susțin că resursele umane se vor transforma în următorii 10 ani astfel:

1. ***Vor fi flexibile.*** Programul de lucru flexibil a devenit principala cerință a candidaților la angajare și așa va fi și de acum înainte. Tinerii profesioniști caută companii care le permit să fie creativi și în care să nu fie judecați pentru alegerile lor. În același timp, vor să își poată lua o zi liberă când au nevoie sau, mai mult, să poată lucra de acasă, în termeni dinainte negociați.

Așadar, angajații vor flexibilitate pentru a livra performanță și vor să-și poată ajusta viața profesională după cea personală și nu invers, ca până acum. Departamentele de HR trebuie să înțeleagă acest lucru, dacă nu au făcut-o deja, iar locurile de muncă vor arăta cu totul altfel peste 10 ani – companiile vor reduce masiv din cheltuielile cu chiria pentru birouri și logistică, pe măsură ce tot mai mulți angajați vor lucra de acasă și vor reuși să atragă și să rețină angajați talentați, care vor avea cele mai bune rezultate, dacă li se va permite un stil de muncă flexibil.

2. ***Vor fi sociale.*** Intranet, platforme interne de socializare, “Facebook-uri” interne și multe alte modalități online de comunicare și colaborare vor fi parte integrantă a responsabilităților departamentelor de HR în viitorul foarte apropiat. HR-ul poate folosi instrumentele sociale pentru a acorda beneficii celor mai buni angajați sau celor care se transformă în ambascadori ai brandului. Experiența muncii se va face “live” și va deveni o componentă puternică a culturii organizaționale.

3.

3. ***Vor fi mobile.*** Dispozitivele mobile reprezintă deja noul trend aproape în orice industrie, iar HR-ul nu face excepție. Recrutorul, va avea instalate pe telefonul mobil o serie de aplicații pe care le va verifica în timpul micului dejun sau în drum spre serviciu, pentru a consulta comunitatea de HR, pentru a vedea noile aplicații din sistem, pentru a comenta și a trasa sarcini.

Când recrutorul ajunge la birou, echipa deja știe ce are de făcut, iar recrutorul va avea toate răspunsurile înainte de ședință cu boardul companiei. În timpul întâlnirii el poate verifica gradul de satisfacție din companie, tot printr-o aplicație de pe telefonul mobil, poate prezenta CEO-ului un profil de candidat sau problemele cu care se confruntă salariații companiei. Toate aceste informații se găsesc pe telefonul mobil, la o distanță de o atingere, nici măcar un click, pentru că vremea desktop-urilor a apus deja. Acesta va fi noul stil de viață al recrutorului – va fi disponibil oriunde, oricând.

4. ***Totul se va reduce la date.*** Cât durează să angajezi pe cineva? Care este cel mai bun moment să recrutezi un nou manager? Când sunt angajații cel mai fericiți pe parcursul anului? Care sunt cei

mai performanți angajați? Care sunt abilitățile pe care trebuie să le aibă viitorul angajat?

Răspunsurile la aceste întrebări și la multe altele sunt [disponibile prin intermediul datelor analitice](#). Dar multitudinea de date despre angajați nu are sens, dacă acestea nu sunt interpretate și puse în context, iar departamentele de HR vor avea responsabilitatea de a analiza și interpreta aceste date, pentru a lua cele mai bune decizii legate de noile ”achiziții”, training, dezvoltare și retenție de talente.

5. **Vor fi integrate.** Resursele umane vor deveni parte integrantă a business-ului. Oricât de ciudat ar suna, departamentul de HR nu va mai fi responsabil doar cu resursa umană, ci va participa activ la luarea deciziilor în companie. Departamentul de resurse umane va avea în componență și specialiști IT, și specialiști în interpretarea datelor analitice, experți în recrutare, dar și specialiști în dezvoltarea brandului. Așadar, acest domeniu va fi atât de vast încât va deveni unul dintre principalii piloni în dezvoltarea afacerii.

Oamenii de la HR vor fi capabili să citească date și să facă previziuni, vor ști cele mai noi trenduri în materie de social media și recrutare online, vor avea oameni specializați în tehnologie, care vor aduce beneficii suplimentare în companie. Gestionând cea mai importantă resursă într-o organizație, și anume resursa umană, departamentele de HR vor deveni cheia în dezvoltarea strategiilor de business.

Așadar, următorul deceniu este crucial pentru dezvoltarea departamentelor de resurse umane, care vor deveni cruciale pentru orice organizație. HR-ul nu va mai fi doar o inscripție pe ușa unui birou, la capătul coridorului, ci va deveni parte integrantă din strategia de business. Iar specialiștii în resurse umane vor trebui să fie pregătiți pentru ceea ce urmează.

BIBLIOGRAFIE:

1. Bădescu A., Mirci C., Bogre G. Managementul Resurselor Umane- manualul profesionistului. Timișoara, 2008. ISBN 978-973-602-369-9
2. Lawler III Edward E., Boudreau John W., Effective Human Resource Management: A Global Analysis, Publisher: Stanford Business Books, Stanford, 2012.
3. Lefter V., Deaconu A., Manolescu A. Managementul Resurselor Umane, Editura PRO Universitatea 2012, București, ISBN 978-606-647-544-0
4. Marinaș Cristian - Virgil, Managementul comparat al resurselor umane, Editura Economică 2010, București, ISBN 978-973-709-490-2
5. Modernizarea compartimentului ”resurse umane”. În: *Tribuna Economică*. București, 2012, nr. 32 (8 august 2012), p. 22-24
6. Popescu Nicolae, Creșterea rolului specialiștilor în resurse umane. În: *Tribuna Economică*. București, 2008, nr. 4 (30 ianuarie 2008), p. 29-31
7. Ștefănescu, Ana. Resurse umane: legislație și proceduri. Editura: Lumen, 2016, ISBN: 9789731664224
8. https://www.gallup.com/workplace/229424/employee-engagement.aspx?utm_source=link_wwwv9&utm_medium=mosaic_tiles&utm_campaign=employee-engagement&utm_content=3
9. <https://resources.globoforce.com/case-studies/case-study-linkedin>
10. <https://www.jobvite.com/recruitment-marketing-101-how-to-attract-quality-talent/>
11. <http://greatpeopleinside.com/ro/gr8-wellbeing/>

OMUL ȘI DEGRADAREA MEDIULUI NATURAL. EFECTE DISTRUCTIVE

Sorin BURLACU¹,
Cristina ALPOPI²,
Maria Loredana POPESCU³

Abstract: *Pollution is a way to destroy the natural environment. Pollution represents the penetration of natural and artificial pollutants into the natural environment resulting from human activity: industry, agriculture, transport, which are loss of human activity. The environment is the natural environment that has been transformed over time by humans. It is made up of relief, water, air, vegetation and soil, which are the elements of the natural environment in which people live. Each element plays an extremely important role in the formation of the natural environment.*

This article aims at identifying some of the destructive effects of pollution and the direction of recovery in the context of sustainable development. The deterioration of the environment is caused by: the existence of many cars, reactive airplanes and heavy ships, too many factories operating on old, polluting, high-consumption raw materials, water and energy technologies that ultimately determine the growing needs of a population in a demographic explosion and, in particular, the existence of large urban agglomerations. A main conclusion of our research is that for Earth to remain a living planet, people's interests must be correlated with the laws of nature.

Key words: *anthropology, environmental degradation, pollution*

JEL CLASIFICATION: *Q01, Z13*

1. INTRODUCERE

Mediul înconjurător reprezintă mediul natural care a fost transformat de-a lungul timpului de către oameni. Acesta este format din relief, apă, aer, vegetație și sol ce reprezintă elementele mediului natural în care și-a pus amprenta omul. Fiecare element are un rol extrem de important în formarea mediului natural. Toate aceste elemente care formează mediul înconjurător, sunt în legătura unele cu altele: clima este influențată de relief, clima și relieful determină răspândirea vegetației și faunei pentru a păstra mediul natural [1].

De-a lungul timpului, omul a transformat mediul natural prin crearea de așezări, format terenuri, drumuri și uzine. Ideea este că mediul natural poate ajuta și poate fi în ajutorul omului, cu condiția de a nu fi distrus de acesta, dar din păcate, există foarte multe exemple prin care plantele, animalele au fost distruse sau de poluare a apei, solului și a aerului [2]. Când se vorbește de poluarea mediului natural, se face referire la poluare, dar din păcate, omul afectează mult mai mult mediul natural [8]. Dezvoltarea producției materiale, a populației, creșterii cerințelor de energie, de materii prime pentru industrie și produse alimentare din ultimii ani, au accentuat conflictul dintre om și natură ce au avut urmări tot mai serioase asupra echilibrului ecologic al planetei [5].

Creșterea demografică este un prim factor ce a pus presiune pe mediul natural, care după al II-lea război mondial, s-a mărit considerabil. De la 2 miliarde de locuitori în anul 1925, populația a ajuns la 3 miliarde în anul 1950, 4 miliarde în anul 1985 și 6 miliarde în anul 2000.

¹ Lect. univ. dr., Academia de Studii Economice din București, Piața Romană nr. 6, București România, tel./fax +40213191900, www.ase.ro, sburlacu@man.ase.ro

² Prof. univ. dr., Academia de Studii Economice din București, Piața Romană nr. 6, București România, tel./fax +40213191900, www.ase.ro, alpopic@yahoo.com

³ Lect. univ. dr., Academia de Studii Economice din București, Piața Romană nr. 6, București România, tel./fax +40213191900, www.ase.ro

Se estimează că populația planetei va ajunge la 10 miliarde de locuitori în anul 2030. Industrializarea, urbanizarea și dezvoltarea producției și consumului în masă de produse, au avut urmări negative prin risipele de resurse naturale, prin degradarea mediului, poluarea apei, aerului și a solului. În urma acestora, s-au format echipe specializate de supraveghere, legislații ce au rolul de a proteja mediul și măsuri de a penaliza cazurile ce încalcă legea asupra mediului natural. [7]. Analiza statistică arată că cele două războaie mondiale au afectat oarecum această evoluție (Tabel 1.).

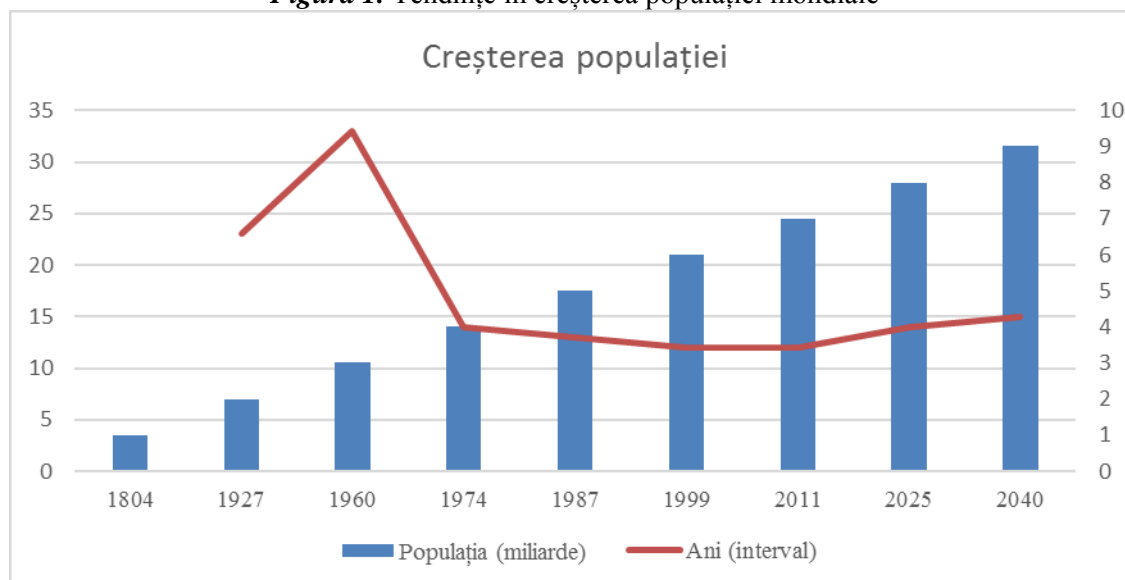
Tabelul 1. Creșterea populației mondiale

Anul	Populația	Intervalul de timp
1804	1 miliard	n/a
1927	2 miliarde	23 ani
1960	3 miliarde	33 ani
1974	4 miliarde	14 ani
1987	5 miliarde	13 ani
1999	6 miliarde	12 ani
2011	7 miliarde	12 ani
2025*	8 miliarde	14 ani
2040*	9 miliarde	15 ani

Sursa: Adaptare după Naghiu & Apostu, 2009 și * estimări proprii

După cum se poate vedea și din Figura 1, creșterea este continuă deși mai puțin accelerată, cu o tendință de stabilizare în următorii 30 de ani. Pentru anul 2100, dacă această tendință este păstrată, populația ar putea depăși 14 milioane de locuitori

Figura 1. Tendințe în creșterea populației mondiale

Sursa: prelucrare proprie utilizând datele din tabel 1

2. Probleme identificate

Poluarea este una dintre căile de deteriorare a mediului natural. Poluarea reprezintă pătrunderea poluanților naturali și artificiali în mediul natural ce rezultă din activitatea umană: industrie, agricultură, transport, ce reprezintă deșeuri ale activității umane.

Exemple de poluare:

- Administrarea îngrășămintelor chimice ce pot avea efecte negative asupra mediului înconjurător prin pătrunderea substanțelor în pânza de apă freatică urmând să ajungă în fântâni sau izvoare ce amenință sănătatea oamenilor și a animalelor;
- Petrolul afectează mările și oceanele în urma accidentelor, acesta fiind rezistent la acțiunea bacteriilor și persistă mult la suprafața apei ce împiedică difuzarea oxigenului în apă.
- Transportul de energie poate polua de asemenea prin intermediul rețelelor electrice de tensiune:
 - Poluare sonoră;
 - Poluare vizuală;
 - Poluare electromagnetică;
 - Poluare psihică.

Poluarea este una dintre căile de a deteriora mediul dar există și alte surse de degradare ce provin din activitatea umană. Supraexploatarea bogățiilor subsolului, pădurilor, pășunilor, solului, plantelor și animalelor au efecte negative. De aceea s-a ajuns la reducerea bogățiilor solului, suprafețele acoperite de păduri, distrugerea de sol și la dispariția a numeroase specii de animale și plante, alunecări și surpări de teren.

3. Stadiul actual al poluării

Câteva zone din Europa Centrală și Europa de Est se confruntă cu o problemă serioasă în ce privește mediul: poluarea aerului și a apei din cauza orașelor cu activități industriale intense, centrale electrice și o concentrare pe locuințe și vehicule. Polonia, Ucraina și Rusia sunt zonele întinse ce sunt vulnerabile la poluare.

Poluarea aerului este probabil cea mai gravă formă de poluare din punct de vedere al sănătății. Poluarea aerului este mai dificil de evitat și controlat decât poluarea apei. Aceasta dăunează sănătății omului, construcțiile și mediul natural [3]. Problema de poluare a mediului trebuie să fie o prioritate pentru politica de protecție a mediului.

Poluarea aerului duce la ploii acide, din cauza emisiilor de SO₂ și NO₂ ce produc daune pădurilor și lacurilor [6]. Impactul ploilor acide nu este direct, acesta depinde de condițiile climatice, biologice, geologice ce determină regimul pluviometric și capacitatea solului de a atenua aciditatea. Poate avea implicații importante în prioritizarea reducerii poluării transfrontieră [4].

4. Scopul cercetării

Prin prezentul articol ne propunem să identificăm câteva dintre efectele distructive ale poluării precum și direcții pentru redresare în contextul dezvoltării durabile.

5. Constatări

Calitatea aerului

Particulele de poluanți se depun pe suprafața pielii sau pe pleoape, nas sau gât, pot fi inhalate și pătrund în căile respiratorii, până la nivelul alveolelor pulmonare. Odată ce particulele poluante au pătruns în sistem, pot provoca reacții multiple care au ca rezultat îmbolnăvirea.

Alergiile și astmul sunt efectele frecvente ale poluării, iar, conform statisticilor, numărul persoanelor afectate este într-o continuă creștere, în special în mediul urban. Astfel, dacă în America, în 1982 erau înregistrate 34 de cazuri de probleme de astm raportat la 1000 de locuitori, în 1994 numărul acestora a crescut la 56 de persoane. Simpla aerisire a încăperii nu este o soluție, în special datorita faptului ca și din mediul extern pătrund substanțe poluante.

Folosirea cărbunelui de proastă calitate în gospodării și întreprinderi mici presupune o importantă poluare a aerului. Fumul și funinginea ce provine din coșurile joase sunt dăunătoare sănătății.

Orașele unde se exploatează cărbunii, populația este expusă la niveluri ridicate ale emisiilor de particule fine și gaze ce provin de la sobe cu cărbuni ce sunt folosite pentru încălzire în locuințele pentru încălzirea spațiilor de lucru și pentru alte procese tehnologice. Aceste sobe nu au vreo formă de protecție pentru reducerea poluării. În Polonia, 46% din emisiile de funingine și pulberi provin din sobele ce ard cărbune de slabă calitate. În fosta Uniune Sovietică, gazul natural a ajutat la reducerea poluării provenite de la sobele gospodăriilor în orașele unde se exploatează cărbunele. Fumul ce provine din arderea cărbunelui de slabă calitate (întreprinderi sau gospodării), este nociv pentru sănătate.

Calitatea apei

Multe râuri din Europa Centrală și de Est sunt poluate în special cu deșeuri organice și metale grele, micro-poluanti din deversările industriale și menajere care au fost tratate numai parțial sau deloc. Cu toate acestea, puține râuri sunt din punct de vedere biologic moarte fiind mai curate decât anii trecuți.

Deși se pune accent pe sursele mari de poluare a apei, cum ar fi industriile sau sistemele municipale de canalizare, ar fi cazul să se pună accent pe sursele difuze cum ar fi scurgerile de pe terenurile agricole ce sunt responsabile pentru cea mai mare cantitate de substanțe nutritive din lacuri și râuri.

Poluarea apei presupune modificarea compoziției sau a stării apei provenite dintr-o sursă astfel încât apele devin mai improprie utilizării în stare naturală. Calitatea apei nu trebuie să fie considerată o problemă a mediului înconjurător, ea mai degrabă trebuie să fie în relație cu modul de folosire al apelor. Condițiile de calitate decise variază de la o utilizare a apei la alta precum și cât de multă apă poate fi folosită variază de la o țară la alta. Ideea de apă curată și de apă murdară are un caracter parțial. Există zone în care apa găsită în stare naturală poate fi nepotrivită folosirii datorită condițiilor de calitate nefavorabile.

Poluarea afectează apa din natură. Sunt foarte multe modalități pentru substanțele poluante de a pătrunde în apa din oceane sau mări, apa subterană, apa atmosferică sau apa scursă deasupra solului. Poluarea apelor a crescut extrem de mult în ultimii ani, mai ales în acele regiuni de pe glob în care industria și populația s-au dezvoltat într-un ritm rapid, fără a se lua vreun fel de protecție pentru prevenirea înrăutățirii calității apelor.

Din cauza intervenției omului în natură și sporirea substanțelor poluante în ape, calitatea apei se modifică ducând la un dezechilibru al mediului înconjurător. Apa se poate caracteriza fizic după culoare, turbiditate, temperatură sau suspensii. Temperatura ridicată mărește viteza procesului de oxidare al impurităților, scăzând în același timp oxigenul și solubilitatea gazelor din apă oprind procesul de oxidare. Prin deversări de ape, măbind temperatura apei se produce o poluare termică a apei ce scade productivitatea apelor. Apa peste 20 grade C, va produce o toxină ce are impact negativ asupra faunei numită “Clostridium botulinum”. Culoare și turbiditate a apei determină cantitatea de lumină primită care în cele din urmă duce la apariția algelor. Suspensiile pot amenința modul de viață al vietăților acvatice prin absorbția unor poluanți.

Caracterizarea apei din punct de vedere chimic constă în conținutul următoarelor substanțe:

- clorura de sodiu (populația acvatică depinde de această caracteristică, poluarea poate apărea în îmbinării întâlnirii apei sărate cu apa dulce);
- substanțele organice oxidabile (consumă oxigenul dizolvat în apă, necesar vietăților acvatice);
- oxigen dizolvat (important pentru organismele aerobe);
- conținutul de nutriți: azotul și fosforul total (determină dezvoltarea algelor care diminuează conținutul în oxigen dizolvat).

Efecte distructive ale poluării apei

Contaminarea apelor de suprafață cu ape uzate are următoarele efecte:

- modificarea calităților fizice prin schimbarea: culorii, temperaturii, conductibilității electrice, radioactivității, prin formarea de depuneri de fund, de spuma sau de pelicule plutitoare;
- modificarea calităților organoleptice;
- modificarea calităților chimice prin schimbarea pH-ului, durtății, reducerea cantității de oxigen datorată substanțelor organice aduse de apele uzate, creșterea conținutului de substanțe toxice;
- distrugerea florei, faunei și dezvoltarea cu precădere a unor anumite bacterii printre care se pot găsi numeroși agenți patogeni.

Spălarea rezidurilor depozitate pe sol din cauza precipitațiilor drept în râuri. Mari cantități de reziduri fecaloid-menajere din orașele canalizate se revarsă în apele curgătoare. Detergenții sintetici și insecticidele alterează calitatea apei, afectând și fauna acvatică. Substanțele chimice nocive se pot infiltra în sol ce ajung până la pânza de apă subterană.

Poluarea mărilor și oceanelor prin vărsarea păcurei de pe nave maritime (1l petrol ce compromise 2ml. de apă). În bazinele de oxidare, numite și bazine biologice, bacteriile și algele au o mare activitate. Substanțele organice se descompun în CO₂, H₂O, NH₃ sub acțiunea bacteriilor aerobe. Ce se produce în urma acestora, urmează a fi utilizat de către alge în procesul de fotosinteză. Oxigenul eliberat este preluat de bacteriile aerobe pentru oxidarea altor substanțe organice complexe din bazin.

Calitatea solului

Solul reprezintă unul dintre cele mai complexe sisteme de pe Terra, de o importanță fundamentală pentru susținerea vieții. Într-adevăr, solul, respectiv învelișul de sol, constituie o foarte importantă resursă naturală a planetei, un mijloc de producție în agricultura și silvicultura, un obiect al activității omului și principala sursă de obținere de produse agroalimentare, ce oferă valoarea naturii și a societății.

Solul contribuie la asigurarea securității alimentare, un factor primar de care depind calitatea și cantitatea produselor ce sunt necesare viețuitoarelor. Solul are și un rol esențial al solului în îndeplinirea unor funcții și servicii necesare viețuirii.

Solul prezintă proprietățile generale de receptivitate a condițiilor de mediu și de reactivitate la modificări ale acestora sau față de acțiuni de perturbare a solului.

Solul și calitatea lui apare ca un indicator ce arată starea și evoluția mediului ambiant. Calitatea solului este determinate de procese fizice, chimice, biologice și intensitatea dezvoltării lor. Se folosește o serie de proprietăți ale solului ce sunt semnificative. Aceste proprietăți măsurate formează setul de indicatori pe care se bazează evaluarea calității:

Indicatori fizici:

- Textura și structura ce influențează reținerea și transportul apei și substanțelor;
- Adâncimea solului și înrădăcinarea; influențează fertilitatea, eroziunea solului și stabilitatea reliefului;
- Capacitatea de reținere a apei.

Indicatori chimici:

- Conținutul total de materie organică;
- Conținutul total de materie organică activă;
- pH-ul;
- Conductivitatea electrică.

Indicatori biologici:

- Numărul de macroorganisme (reflect activitatea organismelor din sol, mai ales a viermilor de pământ);
- Azot mineralizabil potențial;
- Respirația specifică (reflect activitatea microbiologică pe unitatea de biomasă microbiană).

Efecte distructive ale poluării solului

Pe sol se adună în cantități uriașe gunoaie să aibă consecință directă asupra așezărilor omenești. Procesul de degradare a factorilor de mediu de pe întinsul globului a avut în ultima perioadă o evoluție în gradul de poluare.

Cauza poluării sunt reprezentate de reziduurile ce nu au fost evacuate în apa sau aer, acoperă solul și degradează terenurile fertile agricole. Solul este supus acțiunii poluării din aer și apă, fiind locul unde se adună poluanții.

Exemple ale poluării solului:

- Aruncarea țigărilor sau ambalajelor de plastic pe sol;
- Scurgerea de ulei din vehiculele ce circulă pe câmp;
- Depozitarea deșeurilor solide;
- Folosirea sistemelor extinse de irigații;
- Depuneri atmosferice de substanțe toxice produse în urma activităților oamenilor;
- Folosirea în exces a îngrășămintelor și pesticidelor în agricultură.

6. Direcții pentru redresare în contextul dezvoltării durabile

Conceptul de durabilitate provine din literatura de specialitate, referindu-se la modelul de utilizare a resurselor. Gestiunea unei resurse se definește drept durabilă dacă nu se exagerează în exploatarea sa peste un anumit prag.

Dezvoltarea durabilă înseamnă, de exemplu, pescuitul în mare respectând ciclul natural de reproducere al peștilor și prin urmare a lăsa posibilitatea altora de a continua această activitate. Tema durabilității se referă la resursele naturale regenerabile, adică acelea care au capacitatea de a se reproduce sau de a se regenera: fauna oceanică, pădurea, solul.

Punctul final al procesului este dezvoltarea durabilă fiind vorba de un ansamblu de mai multe componente, în care categorii diferite ca și durabilitatea și dezvoltarea dau viață unor uniuni complexe.

Dezvoltarea durabilă este o strategie prin care comunitățile caută căi de dezvoltare economică, beneficiind mediul înconjurător local sau care să aducă beneficii calității vieții.

Dezvoltarea durabilă implică relația omului cu mediul înconjurător și responsabilitățile generației actuale față de generația viitoare. Componentele strategice ale dezvoltării durabile și acțiunile de întreprins în vederea trecerii eficiente de la o etapă la alta se înscriu într-un sens trigonometric, de la gestiunea producției și serviciilor, prin gestiunea resurselor către gestiunea modificării. [Rojanschi, V.; Bran, F.; Grigore F., Ioan I., 2006].

Pentru realizarea condițiilor de compatibilitate a celor patru sisteme, strategia dezvoltării durabile include, ca un element esențial, simultaneitatea progresului în toate cele patru dimensiuni.

Pornind de la cei 5 factori (populația, resursele naturale și mediul înconjurător, producția agricolă, producția industrială și poluarea, strategia dezvoltării durabile își propune să găsească criteriile cele mai adecvate de optimizare a raportului nevoi.

Viziunea strategiilor privind dezvoltarea durabilă pornește de la înțelegerea faptului că economia unei țări, ca și a tuturor țărilor înseamnă mai mult decât suma părților componente, că modificările produse într-un subsistem sau altul antrenează schimbări de ansamblu profunde, în virtutea interdependenței dinamice existente între componentele acestora [IOAN, I., & RĂDULESCU, C. V. , 2013].

7. CONCLUZII

Deteriorarea mediului ambiant este cauzată de: existența prea multor automobile, avioane cu reacție și nave de mare tonaj, a prea multor fabrici care funcționează după tehnologii vechi, poluante, mari consumatoare de materii prime, apă și energie, fenomene care sunt determinante, în ultima instanță, de necesități crescânde ale unei populații aflate în stare de explozie demografică și îndeosebi de existența marilor aglomerări urbane.

Habitatul modern se caracterizează prin deteriorarea continuă a mediului sonor urban. Fiind unul dintre cei mai greu de influențat agenți de stres din mediu, zgomotul se profilează ca o prioritate pentru politicile integrate de mediu și sănătate.

Rezultatele acțiunii de monitorizare a poluării sonore urbane, desfășurate de către Institutul de Sănătate Publică București, în colaborare cu compartimentele de specialitate din teritoriu, au evidențiat o dinamică continuu ascendentă a nivelurilor expunerii de la valori medii de 50 de dB la începutul anilor 80 la aproximativ 70 de dB în 1999.

Construind fabrici și uzine, dezvoltând orașele și transporturile, defrișând pădurile pentru a folosi lemnul și a mări suprafețele agricole, aruncând nepăsător în apă și în aer cantități mari de deșeuri toxice omul a stricat echilibrul natural existent în mediul înconjurător, așa încât uneori și-a pus în pericol însăși viața lui. În asemenea situație, ființa umană s-a văzut nevoită să ia atitudine pentru înlăturarea răului pe care l-a produs și să treacă urgent la luarea unor măsuri pentru protecția mediului înconjurător, pentru menținerea în natură a unui echilibru normal între toți factorii care compun mediul. Pentru ca Pământul să rămână o planetă vie, interesele oamenilor trebuie corelate cu legile naturii.

BIBLIOGRAFIE:

- [1] BRAN, F. (2014) - Entropy based strategies for the valuation of natural resources, *Quality – Access to Success*, 15 (S1), pp. 25-31
- [2] BRAN, F.; ROJANSCHI, V.; DIACONU, G., (1997) - *Politici Ecologice*, Editura ASE, București
- [3] BRAN, F.; IOAN, I.; DINU, M.; MOCKESCH C. (1999) - *Mic Lexicon de Protecție a Mediului*, Editura Economică, București
- [4] IOAN, I., & RĂDULESCU, C. V. (2013) - Green becomes the Colour of the Successful Business. *Quality-Access to Success*, 14 (134).
- [5] ROJANSCHI, V., BRAN, F., GRIGORE, F., IOAN, I. (2006) - *Cuantificarea dezvoltării durabile*, Editura Economică, București,
- [6] ROJANSCHI, V.; BRAN, F., GRIGORE, F.; Ioan, I. (2006) - *Cuantificarea dezvoltării durabile*, Editura Economică
- [7] ROJANSCHI, V.; BRAN, F.; DIACONU, G. (1997) - *Protecția și Ingineria Mediului*, Editura Economică, București
- [8] VOICU, R., RADULESCU, C.V. (2015) - Improving agricultural productivity and possible implications in the relations of this branch with the natural environment, *Quality – Access to Success*, 16 (S1), pp. 17-22.

DIMENSIUNEA ȘI CERINȚELE ECOLOGICE ALE SPAȚIULUI PERIURBAN BUCUREȘTI

Cătălin Răzvan DOBREA¹,
Cristina DIMA²,
Gabriel NĂSTASE³

Abstract: *The paper focuses on the topic of urban sprawl and critically discusses several policy tools that can be used by municipal governments in order to contain it. From the first decades of the twentieth century onwards the world is emerging the trend towards the formation of more and more extensive metropolitan areas within the to which existing urban centers lose their position as the main actors in terms of economic and social development and new suburban communities develop in predominantly rural / agricultural areas according to a relatively uniform but deficient model in terms of their ability to provide vital functions (leisure / art / culture, possibilities of interaction between community members, easy access to shopping centers, etc.) Peri-urban development is a relatively recent phenomenon in Romania, which has so far been ignored by both literature and practitioners.*

Key words: *ecological, periurban space, strategies, socio-economic dimension*

JEL CLASIFICATION: *R11, R58*

1. INTRODUCERE

În prezent, orașele se extind cu rapiditate, micșorând timpul și distanțele dintre ele. Acest fapt se datorează migrației populației urbane către teritoriile din proximitatea orașelor, mai puțin dezvoltate din punct de vedere economic, social și cultural, dar care se bucură de un cadru natural [Dociu M., 2011, pag.54].

Datorită creșterii populației și a teritoriului, dezvoltării activităților economice și de altă natură, marile orașe înglobează, treptat, așezările din jur, inclusiv alte orașe, formând mari concentrări urbane. În acest context, se utilizează tot mai des conceptul de spațiu periurban.

Acesta se referă la spațiul aflat în imediata apropiere a unui oraș și care este în administrarea autorităților localității urbane [Alpopi C., Dociu M., 2014, pag.347]. Orașul își exercită influența asupra regiunii periurbane pe arii de dimensiuni diferite și cu intensități diferite, în funcție de mărimea sa și de activitățile pe care le concentrează, dar mai ales în funcție de distanța față de aceasta.

Prezentul studiu are drept obiectiv prezentarea analizarea dimensiunii economice și ecologice a spațiului periurban București, întrucât există încă multe aspecte care trebuie rezolvate în cazul acestuia, începând cu infrastructura de toate tipurile și mergând până la aspectele legate de mediu și de potențialul turistic.

2. Dimensiunea socio-economică și cerințe ecologice ale spațiului periurban București

2.1. Spațiul periurban București

2.2.1. Caracteristicile teritoriului

Teritoriul administrativ al zonei periurbane București este situat în sud-estul țării, cuprinzând în interiorul său, sub forma unei enclave, teritoriul administrativ al Capitalei.

Teritoriul județului se suprapune peste părți din Câmpia Vlăsiei: Câmpia Snagovului, Câmpia Moviliței, Câmpia Bucureștiului, Câmpia Călnăului și Lunca Argeș-Sabar.

Rețeaua hidrografică aparține în cea mai mare parte bazinelor Ialomiței și Argeșului, bazinul hidrografic al Mostiștei fiind prezent numai prin partea sa superioară.

Alimentarea cu apă în sistem centralizat se face în 24 comune. Din acestea, în 3 comune sistemul nu funcționează și anume Cernica, Găneasa, Moara Vlăsiei. Distribuția apei potabile, în toate localitățile beneficiare

¹ Prof.univ.dr., ASE București, razvan.dobrea@man.ase.ro

² Drd., ASE București, dima.cristina5@gmail.com

³ Conf. univ. dr., ASE București, gabriel.i.nastase.2013@gmail.com

ale sistemului, se face numai în zona centrală. Printre principalele probleme pe care le pune alimentarea cu apă în actualul sistem se pot aminti: numărul mare de locuitori care nu beneficiază de alimentare cu apă centralizată și regimul de exploatare al sistemului de apă funcționează cu intermitențe [Lașcu L., 2013, pag.587].

2.2.2. Caracteristici demografice și sociale

Populația totală a zonei periurbane București este de 425.100 locuitori - conform Direcției Județene de Statistică Ilfov la data de 01. 01. 2016. Pe sexe: din totalul de 425.100 locuitori, 204.048 (48%) erau de sex masculin, iar 221.052 (52%) erau de sex feminin.

Pe medii (urban, rural): din cei 425.100 locuitori, 178.542 locuitori, reprezentând 42% locuiau în mediul urban, iar 246.558 locuitori, reprezentând 58% din totalul populației, în mediul rural

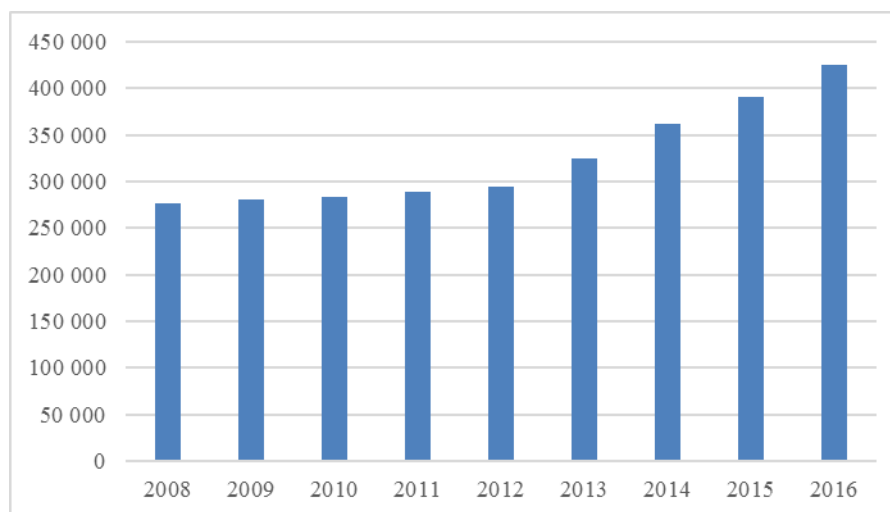
Tabel 1. Populația zonei periurbane București pe sexe, 2008-2016

Anii	Total			Loc./km ²
	Ambele sexe	Masc.	Fem.	
2008	276.864	134.917	141.947	174,9
2009	280.037	136.526	143.511	176,9
2010	283.409	137.973	145.436	179,0
2011	288.296	140.278	148.018	182,1
2012	294.094	143.084	151.010	188,9
2013	324.044	158.121	165.923	194,1
2014	362.316	172.018	190.298	201,3
2015	391.007	186.713	204.294	208,5
2016	425.100	204.048	221.052	215,6

Sursa: INNSE

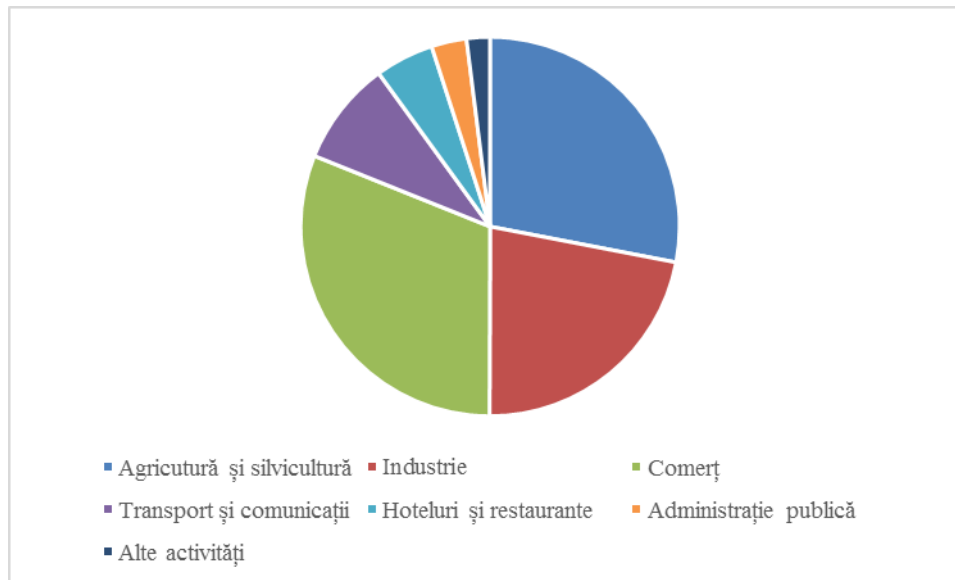
Comparativ cu densitatea populației la nivel național, cea a populației zonei periurbane București este mult mai mare. Se înregistrează o densitate medie a populației de 189,6 loc./km², valoare aproape dublă față de media pe România de 91 loc./km². Există comune cu o densitate foarte mică: Petrăchioaia- 48,2 loc./km², Nuci- 61,5 loc./km², și comune cu o densitate la nivelul celei din urban sau chiar mai mare: Voluntari - 797,5 loc./km² și Chitila - 1154,3 loc./km².

Figura 1. Evoluția populației zonei periurbane București între 2008-2016

Sursa: INSSE

Figura 2. Structura pe activități a populației zonei periurbane București în 2016

Sursa: INSSE

În zona periurbană București, situația ocupării forței de muncă în mediul rural este, în general, mai dificilă decât în mediul urban. Majoritatea populației ocupate din mediul rural desfasoară fie activități agricole, fie în sectorul public (educație, ocrotirea sănătății, cultură, asistență socială), dar cu o pondere destul de modestă în structura ocupării din mediul rural.

2.2.3. Caracteristici ecologice

Zonele naturale valoroase care necesită protecție constituie un deziderat de importanță vitală pentru păstrarea echilibrului ecologic pe teritoriul zonei periurbane București, dar și pe o arie mult mai mare. Zonele naturale prin frumusețea peisajului, dar și pentru valoarea lor științifică constituie și un potențial valoros pentru dezvoltarea turismului. Protecția și conservarea naturii precum și menținerea echilibrului ecologic al acestora reprezintă unul din principiile importante ale dezvoltării durabile.

Fondul forestier al zonei periurbane București cu componentele sale principale (pădurea, vegetația forestieră de pe terenurile situate în afara pădurii, și fondul cinegetic) reprezintă una din resursele naturale importante [Buzoianu O., 2017, pag.96].

Principala sursă generatoare de noxe atmosferice sunt localitățile limitrofe Capitalei, care concentrează o mare diversitate de activități. Sursele de poluare ale atmosferei sunt surse fixe situate pe marile platformelor industriale, dar și din Capitală, precum și surse mobile, respectiv autovehiculele, înscrise în circulația rutieră în special de-a lungul marilor artere.

Poluarea și degradarea solului este cauzată în principal de următoarele activități: depuneri uscate și umede din atmosferă, deversări de nămoluri, și ape uzate pe terenuri agricole sau de altă natură, depozitarea neadecvată de deșeuri și reziduuri menajere și industriale pe terenuri neamenajate corespunzător, chimizarea în exces a unor terenuri și culturi agricole, practică mai ales înainte de anul 1989, dar cu remaneță în sol, exploatarea de balast, argile, petrol și gaze naturale [Popa, I., Popa, A., 2010, pag.274].

Gestionarea deșeurilor este o problemă complexă și departe de a fi rezolvată conform exigențelor de mediu din Uniunea Europeană. Acutizarea problematicei deșeurilor, cu referire în special la deșeurile orășenești menajere, este generată de creșterea semnificativă a cantității acestora, acumulării în cantități mari pe o perioadă

lungă de timp și depozitării lor inadecvate, precum și de modul defectuos în care sunt soluționate în prezent diferitele etape de procesare a deșeurilor.

Pentru localitățile din zona periurbană București, la nivelul anului 2016 nu exista un sistem unitar de gestiune eficientă a deșeurilor menajere și industriale. Rezolvarea situației se face în majoritatea cazurilor la nivel local iar pentru unele localități prin folosirea amplasamentelor din București. Principalele componente fizice ale deșeurilor menajere în această regiune sunt: metale, hârtie, carton, materiale plastice, cauciuc, textile, sticlă, moloz, paie, cenușă, pământ, etc.

Pe teritoriului zonei periurbane București există un număr de 46 de depozite menajere a căror suprafață însumată este de circa 71,5 ha. Există două depozite ecologice pe teritoriul comunelor Glina și Vidra, care preiau deșeurile colectate de pe teritoriul municipiului București și care au autorizație de mediu. Majoritatea deșeurilor provin din activități cu caracter industrial - 890.952 tone, din care cca 81.700 tone au fost deșeuri periculoase.

3. Măsuri propuse pentru dezvoltarea spațiului periurban București

Dezvoltarea sustenabilă a spațiului periurban București reprezintă un obiectiv de notorietate, intrucât poate genera beneficii în toate domeniile pe termen lung. Există o serie de probleme pe care le putem observa cu ușurință, însă pe baza unui management sustenabil acestea se pot eradica. În cele ce urmează se vor identifica principalele măsuri propuse în vederea creării unui cadru eficient de evoluție pozitivă a spațiului periruban.

- Acordarea mai multor facilități financiare persoanelor care doresc să-și deschidă afaceri în zonă;
- Realizarea de programe pentru crearea de locuri de muncă prin facilități acordate angajatorilor, subvenționarea locurilor de muncă, acordarea de credite în condiții avantajoase, suport financiar pentru începerea unei activități pe cont propriu;
- Creșterea gradului de accesare a fondurilor structurale prin simplificarea și eficientizarea mecanismelor de finanțare a proiectelor; Îmbunătățirea infrastructurii rutiere, astfel încât să se stimuleze migrația populației către rural
- Reducerea birocrăției și a implicării politicului în sfera administrativului;
- Creșterea producției de produse bio și organice, foarte căutate în ultima perioadă de populația urbană, ceea ce ar duce la creșterea exporturilor către oraș;
- Creșterea dimensiunii exploatațiilor agricole, promovarea formelor asociative sau de cooperare în exploatarea terenurilor și/sau la prelucrarea produselor agricole; Îmbunătățirea calității învățământului;
- Educarea publicului pentru înțelegerea necesității conservării diversității biologice și utilizării durabile a componentelor sale.;
- Dezvoltarea managementului deșeurilor;
- Dezvoltarea turismului ecologic și atragerea de fonduri pentru conservarea și restaurarea monumentelor;
- Realizarea de amenajări pentru petrecerea timpului liber în cadrul pădurilor , pe marginea lacurilor sau altor spații naturale;
- Crearea unor sisteme de colectare și distribuție a producției agricole; Îmbunătățirea rețelelor de comunicații;
- Reducerea emisiilor de poluanți și modernizarea și adoptarea unor tehnologii nepoluate;
- Realizarea unor stații de epurare a apelor uzate închiderea depozitelor de deșeuri neamenajate și reconstrucția ecologică a terenurilor ocupate de acestea.;
- Elaborarea unor studii de oportunitate privind reabilitarea tehnică a lucrărilor de irigații; Realizarea colectării selective a deșeurilor urbane în toate localitățile și extinderea serviciilor de salubritate la nivelul tuturor comunităților;
- Dezvoltarea și diversificarea serviciilor publice oferite cetățenilor;

4. CONCLUZII

Datorită creșterii populației și a teritoriului, dezvoltării activităților economice și de altă natură, marile orașe înglobează, treptat, așezările din jur, inclusiv alte orașe, formând mari concentrări urbane.

Orașul își exercită influența asupra regiunii periurbane pe arii de dimensiuni diferite și cu intensități diferite, în funcție de mărimea sa și de activitățile pe care le concentrează, dar mai ales în funcție de distanța față

de aceasta. Este și cazul spațiului periurban din jurul orașului București. Acesta este influențat de vecinătatea cu capitala, atât pozitiv, cât și negativ.

Ca influență pozitivă putem menționa faptul că orașul reprezintă o piață de desfacere pentru produsele obținute în periurban și un centru de formare pentru locuitorii celui din urmă.

Mai mult, distanța redusă față de acesta face să crească numărul investițiilor și numărul populației. În primul caz, atracția este cauzată de spațiul mai extins, prețul mai redus al terenului și costul mai mic al forței de muncă. În cea de-a doua situație este vorba despre dorința de a fi mai aproape de natură, de a duce o viață mai sănătoasă, într-un mediu mai puțin poluant sau pur și simplu de prețurile mai reduse ale terenurilor și unităților locative. Sunt încă multe aspecte care trebuiesc rezolvate în cazul spațiului periurban București, începând cu infrastructura de toate tipurile și mergând până la aspectele legate de mediu și de potențialul turistic.

În final este necesar să amintim că fenomenul de periurbanizare este din ce în ce mai dezvoltat și trebuie tratat ca un tip de spațiu distinct. Prin urmare, autoritățile trebuie să facă diferența între acesta și spațiul urban sau rural și să elaboreze planuri de dezvoltare regională diferențiate.

BIBLIOGRAFIE:

1. Alpopi C., Docu M., (2014), *Urban management- a request of sustainable development*, [Vol. 15, S1](#). Supplement of Quality-Access to Success, pag.347
2. Bran, F., Cândea, M. & Cimpoeru, I., (2006), *Organizarea, amenajarea și dezvoltarea durabilă a spațiului geografic*, Editura Universitară, București
3. Buzoianu O., (2017), *Forest planning peri-around Bucharest*, [Supplement of Quality-Access to Success, Vol. 18, S2](#), pag.96
4. Cavailhès J., Peeters D., Sékeris E., Thisse J. F., (2004), *The periurban city: why to live between the suburbs and the countryside*, Regional Science and Urban Economics, nr. 3
5. Cocean, P., (2007), *Amenajarea teritoriilor periurbane. Studiu de caz: Zona periurbană Brăila*, editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca
6. Docu M., (2011), *Urbanization and Green Cities in the transition to a green economy*, Supplement of Quality-Access to Success, vol. 2, S1, pag.54
7. Jiaming L., Run W., Tian C., (2010), *Factors of spatial distribution of recreation areas in peri-urban Beijing*, [Journal of Geographical Sciences](#)
8. Lascu L., (2013), *Sustainable development and the urban identity of Bucharest historic center*, [Supplement of Quality-Access to Success, vol. 14, S1](#), pag.587
9. Low Choy D., Sutherland C., (2010), *A changing peri-urban demographic landscape*, Australian Planner, nr. 45
10. Popa, I., Popa, A., (2010), *The integration of the ecological principles in the economy*, Supplement of Quality-Access to Success, vol 1, S1 pag.274

THE AGRO-TOURISM IN BUZAU COUNTY

Victor Adrian TROACĂ¹,
Iulian GOLE²,
Alexandru Gabriel POSTOLACHE³,
Ciprian ROTARU⁴

Abstract: *The present paper captures the most important aspects regarding the development and sustaining of agro-tourism in Buzau county, but also its tendering in the next period. There will be various methods and techniques used by agro-tourism to enter this county, as the tenants look at, but also the most attractive tourist points. By the comparative analysis of agro-tourism and rural tourism concepts, the concept of tourism product, the different forms of tourism that are traced according to the typology of a certain activity, as well as characteristics that define the activities of rural tourism, the agro-tourism of the economic activity and the implications in the structure of the activities of the economic sphere, this being due to the last time, when more and more Romanian and foreign tourists are heading for relaxation to these specific areas.*

Key words: *agrotourism, environment, nature, natural resources, rural space, touristic offer*

JEL CLASSIFICATION: Q13, Z32

1. INTRODUCTION

The agro-tourism as a whole comprises a wide range of activities, events, accommodation, and they are in an optimal environment in the rural concept. It is a concept that sustains all the tourist activities that are generally organized and managed by local people in the area and which is based on a great deal of human and natural getaways. It comes as a supplement that capitalizes on the surplus of existing accommodation, a house where everything is specially arranged for guests who want to relax.

Generally speaking, the farm remains the main symbol for those living in the urban environment, as the farmer's farm looks, more specifically the one who knows the secrets of nature, who knows the best fishing, hiking or other attractions for tourists. The village or area where the human being comes from is a special place in his vision, referring to the human dimension, the specific zonal animation, the different places that marked the life of centuries people in turn.

We also meet in this area different artisans or small entrepreneurs who make life in the country much easier. It is also the base of most traditional holidays or specific wedding or baptismal customs [Dinu L., 2012].

Rural space, village and farm separate or together is the charm of rural tourism through everything it attracts. Agritourism and tourism in general should be seen as a form of activity that will provide the urban population with the most appropriate conditions of therapy against the stress

¹ *Drd., Academia de Studii Economice din București, (România, București, Piața Romană , numărul 6, număr de contact 0213191900, www.ase.ro), adrian.troaca@gmail.com*

² *Drd., Academia de Studii Economice din București, (România, București, Piața Romană , numărul 6, număr de contact 0213191900, www.ase.ro)*

³ *Drd. Academia de Studii Economice din București, (România, București, Piața Romană , numărul 6, număr de contact 0213191900, www.ase.ro), alexandru.postolache04@gmail.com*

⁴ *Drd., Academia de Studii Economice din București, (România, București, Piața Romană , numărul 6, număr de contact 0213191900, www.ase.ro)*

determined increasingly by today's environmental factors at work. The whole form of tourism has a very strong influence on psychological factors and addresses all those who love nature and those who know how to use it for the benefit of their health without destroying it as we see in today's climate change or the effects of global warming.

At the core of agro-tourism activity we find three interdependent elements as well:

- ❖ Attraction to the natural beauty, novelty, ethnography, but also to the country-specific events;
- ❖ Meals and accommodation, which, even if they are not high on hotel standards, must be offered with hospitality and of superior quality;
- ❖ The way and ways to access the countryside are absolutely necessary to ensure a continuous flow of tourists.

2. Rural tourism - environmental relationship

Rural tourism to any other field of activity is dependent on the surrounding environment because it represents its main subject matter, the object and the field of activity that is the support of its resources. The forests, rivers or reliefs in general, the natural monuments or the architectural monuments are all components of the environment and constitute agro-tourism resources, which favor the development of agritourism for recreation and recreation, as well as spa treatment, as we meet in the resort of Sarata Monteoru, where the year is visited by thousands of tourists, famous for its salty baths and treatment. In all these conditions, the rural tourism-environment relation has a special significance, and the protection and development of the environment is the basic condition of agrotourism, and any changes brought to it can lead to diminishing or even canceling its resources [Manole & Stoian, 2001].

Agro-tourism is the predominant tourist form of the Buzau region. The tourist destinations rotate in the streets of localities or communes far from civilization on its own Buzau is not a well-known tourist destination, as the attractions are generally rare compared to other areas of the country with the same resources. The biggest cities near Buzau are Ploiesti, Bucharest, Ramnicu Sarat [Bran, Rădulescu, Ioan, & Popa, 2011].

Dealul Mare region has enormous touristic potential, even if tourism development is still at its beginning due to poorly developed infrastructure, the region is still a secret for many tourists who offer natural and wild beauty blended with traditions and rural attractions specific to the sub-Carpathian region. The main tourist attractions in Buzau County are:

- ❖ Oenological tourism;
- ❖ Rural and environmental tourism;
- ❖ Recreational and Spa Tourism;
- ❖ Adventure and Sports Travel.

If we refer to the area of accommodation and gastronomy, the infrastructure here is not complex, because some regions in the area have a wide range of hotels and hostels, while in others the accommodation structure is totally absent. Rural tourism mostly offers accommodation in agritourism hostels where it can usually eat because there are not many restaurants in the city [Alexandru & Alexandru, 2001].

3. The agro-tourism - the main tourist points

From the point of view of biodiversity, the area is well-known for the "Muddy Volcanoes", the Colti's Amber, the salt caves, the spectacular landslides and, last but not least, the quiet landscapes and salty lakes. All of these phenomena are part of the nature biodiversity and you do not have to have some knowledge in the field to be able to admire the spectacle offered by nature, and some examples will be listed below:

- ❖ The fabulous landscapes in the Carpathian and Subcarpathian areas;
- ❖ Numerous marked trails for Siriu, Penteleu Masives;
- ❖ Unprecedented fires from Lopatari in the village of Terca, where natural gas comes to the surface with the cracks of the earth's crust that burn constantly offering a unique natural spectacle;
- ❖ The famous geological reserve of Badila, where salt and limestone rocks are declared "Monuments of Nature";
- ❖ Milea-Viforata forest reserve with secular molluscs.

All this but not only represents the main point in the activities of promotion, research, education and development of tourism, but also in the construction of a necessary infrastructure, such as: tourist information points, hostels, rental centers. The richness of natural heritage along with biodiversity allows the expansion of agro-tourism related to forest, fishing and hunting, as well as other activities that can be encouraged and which can acquire conditions for the development of the initiative towards this field. Due to the various relief features and shapes that bring the space uniqueness together with the specific topoclimate adapted to a state of sanogenesis, Buzau subcarpathians are a special tourist attraction for all tourists and a priority in the process of rebirth of the Romanian tourism both nationally and internationally. The main actors together with the county institutions have as main objective the development of sustainable strategy throughout Buzau county [Zahiu L., 1999]. Subcarpathians of Buzau are distinguished by a wide range of tourist attractions that characterize the hilly relief of this area. According to these conditions the tourist valences are given by:

- ❖ Muddy volcanoes that offer tourists a spectacular picture;
- ❖ "The Living Fire" from Lopatari;
- ❖ Erosion witness at Grunj;
- ❖ The karst phenomenon on the Meledic Plateau.

Rural areas of interest are grouped on the basis of the specifics of the following types:

- ❖ Climate and landscape villages characterized by the presence of an attractive natural setting, with many elements that encourage leisure. The features of this type are designed for leisure travel and offer tourists the opportunity to walk outdoors, steam baths to heliotherapy.
- ❖ Balnear villages specific to this type of tourism that are based on valuable resources such as mineral waters; in addition to those in the Sarata Monteoru area, these are also found in Lopatari, but with a lower value, only of local importance. We also meet villages that have a collection of art, historical and architectural monuments (Antonie).

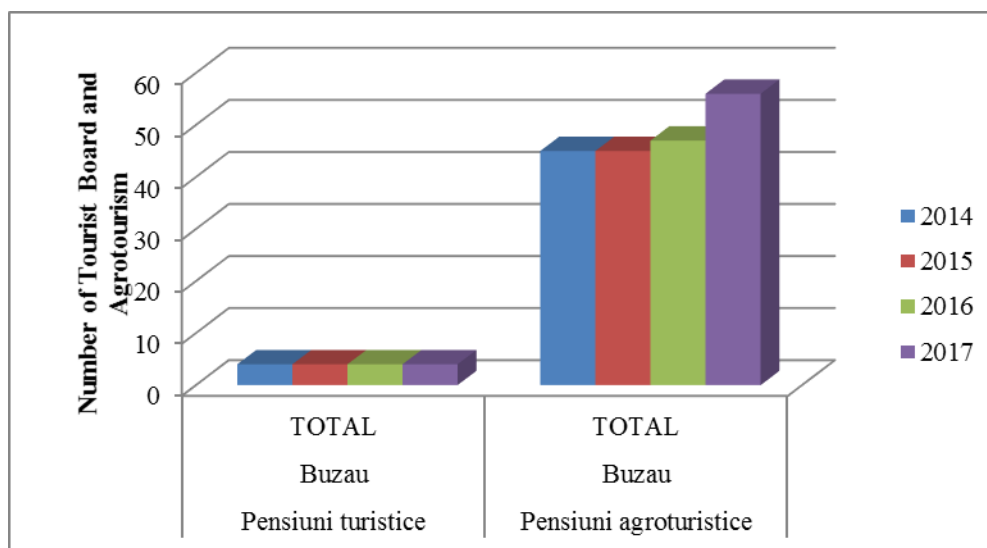
The entire cultural diversity of the space that lies at the interface between the three provinces (Muntenia, Moldova and Transylvania), Subcarpathians in Buzau have some but also unique because of the predominant rural space, the settlement of the villages along the valleys, but also the existence of cultures old and powerful religious wolves, where traditions have been held for thousands of years, passing from one generation to the next. You can see in the traditional harbor, the Biosca area, known for its traditional architecture, fairs, fairs, legends and stories about treasures and supernatural powers of places. Hydronics and toponyms are the strongest evidence of the link the area has with plant, animal and earth resources.

Cultural diversity is complemented by biodiversity and biodiversity that underlie the socio-economic development of the study area. In the villages of Buzau County, popular art items are often found and are tourist attractions for everyone, as well as for a whole unit. The bizonal ethnographic area occupies ancient dwellings that are archaeologically certified from the Paleolithic, confirmed by the ethnographic and folkloric community. If we are talking about the Buzau villages in general, they are very impressive through the greatness of the households, integrated with a special attention in the natural environment [Stoian M., 2014].

Below we will report the situation of the tourist and agro-tourist pensions in Buzau County, as well as the changes that took place throughout the analyzed period 2014-2017 regarding the structures of tourist reception with functions of tourist accommodation by types of structures, the capacity of the tourist accommodation existing on types of tourist accommodation structures,. All of these data have been processed from the INS website and interpreted as a result of the results obtained.

Analyzing the situation of the accommodation units in Buzau county for the tourist pensions, as well as the agro-touristic ones in the last four years I obtained the following results:

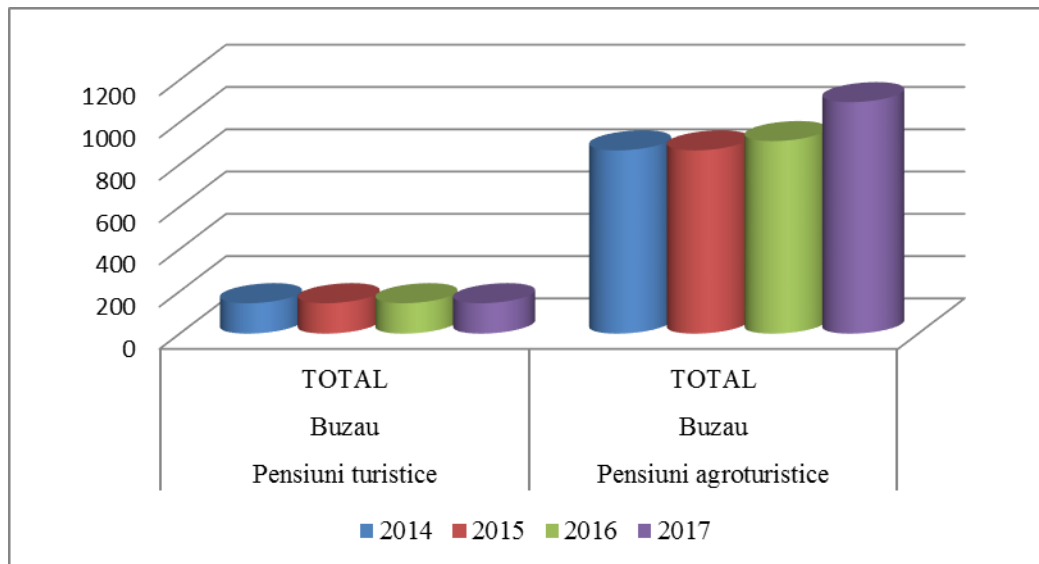
Figure. no. 1: Tourist accommodation structures with functions of tourist accommodation by types of structures, counties and localities

INS Source: Own processing

According to the above graph it can be noticed that the total number of tourist pensions remained constant for the entire analyzed period, but the change occurs in the agro-tourist boarding houses from 45 in 2014 to 56 in 2017, this year-on-year increase a total of 25.2% is due to the fact that most people prefer more and more a vacation in a quiet area where it can recreate, away from the noise of cities and daily stress, where of course you can enjoy all the good things from organic and natural food, as this is also the addition of agro-tourist accommodation.

Figure no. 2. The capacity of existing tourist accommodation by type of accommodation

INS Source: Own processing

As in the chart above, it can be seen that the total number of tourist pensions remained the same throughout the analyzed period and since the year 2016, the total of the agro-touristic pensions has grown by 9.4%. This change is due to the ever increasing development of the new buildings, hence the larger number of accommodation places. Very many locals have preferred to open their own business to earn a much more consistent income, so with the development of technology, a lot of facilities were found that we only found in urban areas, and now they can also access them in an area mountain where the silence is very dense, and relaxing at home.

Analyzing the situation of agro-tourism in Buzau County, we observe that its weaknesses are:

- ❖ Insufficient promotion of tourist potential due to the lack of an information center in the area;
- ❖ The lower motivation, as well as the mistrust of the population in particular to capitalize on the tourism potential and the amounts for investments in tourism that could benefit from European funds;
- ❖ Investments in tourism quite low due to lack of financial means and a long-term sustainable mechanism;
- ❖ A rather poor infrastructure, lack of many access ways to the areas to be visited, insufficient parking for coaches that transport tourists. This lack of infrastructure close to the European level is the main drawback of general investment in other sectors of activity.

Opportunities and threats are mainly driven by the country's external environment. there is a need for a permanent analysis of the social, economic and political evolutions in the target markets in order to identify the changes that may occur and which may influence positively or negatively the tourism activity of the county.

- ❖ Participation in various national and international tourism fairs;
- ❖ Increasing interest in tourism from local NGOs.
- ❖ Encourage new forms of tourism;
- ❖ The diversified tourist offer

Threats:

- ❖ Competition of neighboring counties with well-developed and well developed tourism potential;

- ❖ Loss of customs and traditions in rural areas;
- ❖ The low living standard of the rural population;
- ❖ The deterioration of the economic situation even at national level may include, because if we report to International Monetary Fund, we see the weakness of the economy in our country in relation to the rest of Europe. At this moment, the increase in consumption is still expected even if the unemployment rate gives signs of declining, so that the consumption is kept at a lower level even when the economic growth occurs, and here the investment must be maintained to create favorable results.

4. CONCLUSION

Several aspects can be concluded as a result of this research, and the first one refers to the fact that Buzau County currently has a huge agro-tourist potential but does not invest much. Tourism development can go hand in hand with inheritance preservation, but monitoring is required to ensure certain high conservation standards. In addition, tourism is also a tool for rural development, but the local community must also be involved.

A second conclusion refers to the poor promotion of tourism potential that has been chaotic in the last two decades without focusing on a spectacular result, but only momentary results. If there was a much more sustained promotion at tourism fairs and through the media, the economy would get another aspect, and these wealthy fields would become much more sought after and cherished at the same time.

For a good development of tourism in this area, there is a need for a plan that encompasses some strategies to grow the area from an economic point of view. In particular, they are beneficial to tourists who want to spend as much free time in such areas.

The immediate aim is to refer to the overall policy framework for sustainable management of natural and cultural resources that promotes tourism potential in county, but also generating additional revenue through the development of this sector.

BIBLIOGRAPHY:

1. Alexandru, B., & Alexandru, R., (2007), *Influența globalizării și regionalizării asupra națiunii*, București.
2. Antonie, J. *O nouă provocare pentru oamenii de marketing: demersul prospectiv și aplicațiile sale strategice*.
3. Bran, F., Rădulescu, C.V., Ioan, I., & Popa, C. (2011). *Sinergii globale în direcția protecției mediului*, București: Editura Universitară.
4. Dinu, L. (2012). *Turismul Rural în Subcarpații Buzăului*, București.
5. Manole, V. & Stoian, M. (2001), *Agromarketing*. București: Editura ASE.
6. Stoian, M. (2014), *Turismul rural specific județului Buzău*, București.
7. Zahiu, L. (1999), *Management Agricol*, București: Editura Economică.

GLOBALIZAREA ȘI EFECTELE EI ÎN ROMÂNIA

**Ion PÂRGARU¹,
Oleg MARGINĂ²,
Cristina PARTAL³,
Roxana Simona PĂTĂRLĂGEANU⁴**

Abstract: *Globalization is a theme that has inspired many researchers to determine both the creation mechanisms and its immediate and forward-looking effects. Globalization is a complex or complex phenomenon, sometimes ambivalent, even contradictory, that has been viewed and analyzed differently by those who have assumed this risk or responsibility. Beyond these analyzes, globalization remains a real, living fact that we must confront, regardless of our will or choice. This article aims to present a globalization in terms of the effects it produces in Romania.*

Research methods such as documentary analysis, specialized literature research, and data interpretation have allowed us to uncover key features of how globalization has penetrated into Romania. Thus, one of the problems faced by Romania was generated by the delay in starting the globalization race. Living in the communist space of the economy controlled and controlled by the state under the sign of the worker and industry myth, Romania has been one of the last countries to benefit from the revolution of transport, communications, labor productivity and, ultimately, information.

The conclusions of our research have surprised ideas that globalization is probably the last stage in the evolution of humanity. Despite all these warnings, we cannot avoid or eliminate globalization.

Key words: *environmental policies, globalization*

JEL CLASIFICATION: *Q01, Z13, F64*

1. INTRODUCERE

În literatura de specialitate, termenul de globalizare are mai multe accepțiuni. În funcție de perspectivă, globalizarea reprezintă: „O modalitate sau un sistem de receptare și abordare a marilor probleme contemporane, determinate de interacțiunea multiplelor procese și fenomene economice, tehnice, politice, sociale, culturale, ecologice etc. Și preconizarea soluționării lor într-o largă perspectivă de către comunitatea internațională.” [1]; „Globalizarea reprezintă activitățile companiilor multinaționale implicate în investițiile străine directe și dezvoltarea rețelelor de afaceri pentru a crea valoare în afara granițelor naționale”[12]; „Conceptul de globalizare reflectă o imensă dezvoltare a comunicațiilor globale, precum și lărgirea orizonturilor pieței internaționale, ambele fiind mult mai tangibile acum decât în etapele anterioare ale modernității”[11]; „Globalizarea poate fi definită ca intensificarea relațiilor sociale globale, care interconectează localitățile îndepărtate într-o asemenea măsură încât activitățile locale sunt date de evenimente care au loc la distanțe foarte mari și vice-versa”[9]; “Simultaneitate a relațiilor complexe de tip economic, politic, cultural, tehnologic etc.”[14]; „Globalizarea poate fi privită ca un proces (sau succesiune de procese) care înglobează o transformare în organizarea spațială a tranzacțiilor și relațiilor sociale, măsurată în funcție de aria ei de extindere, intensitatea, viteza și impactul pe care le are, generând fluxuri interregionale și transcontinentale, precum și rețele de activitate, interacțiune și exercitare a puterii”[10]

¹ Prof. univ. dr. Universitatea Politehnică București, e-mail: pirgaruion@yahoo.com

² Dr., Consultant, the CRS Agency, e-mail: olegmargina@yahoo.com

³ Dr., președinte ANTREC, Buzău, e-mail: cristinapartal@yahoo.com

⁴ Conf univ.dr. , Academia de Studii Economice din București, e-mail: r_patarlageanu@yahoo.com

Dintotdeauna omul și-a dorit să înțeleagă relația sa cu Universul, întrebări existențiale continuă să îl frământă neînțelegând ordinea fundamentală a lumii, misterele vieții și ale eternității. Dacă ne gândim la lume ca o totalitate a ființei, presupune pe lângă societate, implicarea speciei umane, a destinului individului, a viului în ansamblu, pe când globalizarea care prin natura ei are ca dimensiune tot umanitatea, aduce un plus de cunoaștere în relațiile cu Universul, reducând sentimentul singurătății, al izolării sau al marginalizării [6]. Deși s-au scris cele mai multe studii, articole și cărți despre globalizare, fenomenul nu a fost cuprins niciodată în toate laturile sale.

Indiferent dacă globalizarea este susținută sau contestată, aceasta constituie un obiectiv necesar vital pentru viitorul planetei noastre [8]. Poziția în care apare contestarea se datorează atât insuficienței de cunoaștere a fenomenului [7], cât și de o foarte slabă conștiință a destinului comun al omului, dar mai ales pentru faptul că oamenii politici și cancelarii nu și-au îndeplinit datoria de informare și formare a populațiilor în acest domeniu.

2. Stadiul cunoașterii în domeniu

Ca proces conștient, globalizarea s-a dezvoltat de-alungul câtorva secole, începând cu apariția structurilor, a instituțiilor, activităților și normelor internaționale, suprastatele [3]. De la imperii inclusiv cele coloniale, descoperirile geografice din secolele XV-XVI, migrațiile în special în agricultură, comerțul până la primele manifestări conceptuale ale globalizării înfiripate pe la sfârșitul secolului al XIX-lea și , mai ales, odată cu secolul al XX-lea ca de exemplu protecția proprietății industriale, a operelor literare și de artă, uniunile internaționale pentru telecomunicații, Curțile internaționale de justiție și arbitraj, Organizația Internațională a Muncii și a multor altora [6][13].

După încheierea primului război mondial amintim Societatea (Liga) Națiunilor, anul 1919, precursora a Organizației Națiunilor Unite dar și o încetinire a procesului de globalizare în urma celei mai mari crize mondiale și anume cea a capitalismului 1929-1933. În perioada 1925-1929 pe spațiul românesc se desfășurau elemente de globalizare, circulația bunurilor și persoanelor din țara noastră în celelalte state europene se desfășura în mod liber, nu era supusă nici unei restricții, fără permise de muncă, fără vize și fără control valutar.

În intervalul dintre cele două războaie mondiale, respectiv anul 1934 este important să reamintim că din România s-a proiectat viitorul bătrânului continent, prin intermediul unui apel esperanto, crearea Statelor Unite ale Europei, ca în anul 1942 Petre Georgescu să proiecteze o viziune a Europei ca stat federal, cu conducere unică, o singură limbă și o monedă unică.

În urma celui de al Doilea Război Mondial apare o nouă hartă politico-teritorială, instituții regionale și globale, consolidarea statul-națiune, necesitatea stabilității, securității și păcii în lume.

Cel de-al treilea mileniu definește o nouă ordine globală cu infrastructuri globale. Zona informațiilor și telecomunicațiilor s-a constituit deja în sisteme globale, comunicarea se face în timp real, puterea politică se transferă. S-a prefigurat astfel sistemul global în care se dezvoltă treptat o conștiință comună cu privire la planeta pe care o locuim, la problemele lumii. Globalizarea tinde să proiecteze o nouă ordine politică, economică, socială și juridică, în urma, unui proces integrativ, universal, obiectiv, complex, interdisciplinar, multifuncțional, care privește toate laturile activităților social-umane, culturale, civilizatoare, spirituale.

În vederea promovării unei noi ordini internaționale, care să asigure stabilitate, securitate și pace, dezvoltare durabilă și eradicarea sărăciei, prin globalizare se urmărește un feed-back continuu între diefritele civilizații și culturi. Ea presupune evoluția naturii și condiției umane.

Cea mai mare povocare a secolului al XXI-lea, cel mai extins proces de transformare social-istorică din istoria omenirii este numit globalizare, antrenând societatea umană și geosistemul într-o singură direcție comună [2]. O singură lume, o societate deschisă caracterizată prin comunicare, dialog

și acțiuni comune între culturi și civilizații, de unde răspunderea comună pentru soarta omului, a fiecăruia indiferent unde s-ar afla [3].

3. Probleme identificate - conservarea mediului natural și restabilirea om-natură

Mediul natural, de pe planeta noastră care este un sistem global, este constituit, laolaltă, din cele patru învelișuri (atmosfera sau învelișul gazos, hidrosfera sau învelișul de apă – oceane, mări, fluvii, calote glaciare, apă subterană, litosfera sau învelișul subsolului, biosfera sau învelișul viului. Situată la circa 150 de milioane de kilometri distanță de Soare, cu o mărime medie, planeta Terra primește energie suficientă pentru existență, evoluție și interacțiunile viului și învelișurile planetare în toate manifestările ei [5].

Activitățile umane determină în mare măsură permanentul proces interactiv de transformări fizice, chimice și biologice al celor patru învelișuri. Acest proces de predare-primire poate avea consecințe pozitive sau negative, determinate de activitățile umane entropice sau antropice, după caz, cele antropice cu implicații potențial destabilizatoare, uneori ireversibile (deșertificarea, încălzirea globală, reducerea biodiversității, distrugerea startului de ozon). Fenomenele naturale (inundații, cutremure), dezastrele, catastrofele, revin tot activităților umane, prin acțiune indirectă, în lanț [4].

Omul stabilește relațiile sale cu mediul natural înconjurător, în dublu sens, pe de o parte natura este suportul existențial care constituie factorul care asigură și condiționează existența lui de om, iar pe de altă parte omul produce bunuri, idei, cultură, știință, artă care influențează mediul înconjurător [6].

Există o unitate indestructibilă între societatea umană în ansamblu și mediul natural. Această unitate este condusă după legile ciberneticii, al comenzii, comunicațiilor și autoreglării. Omul domină mediul exterior și este dominat, la rândul-i, de propria sa conștiință care îi determină comportamentul [2]. Deși omul în trecerea lui istorică a cunoscut o evoluție în agricultură, capitalism, descoperiri uluitoare în biologie, chimie, fizică, nu a reușit să se descopere și să se cunoască pe sine și ca element aparținând viului.

Natura este furnizorul de resurse naturale, regenerabile și neregenerabile și în același timp beneficiarul tuturor consecințelor procesului reproducției (producției, repartiției, circulației, consum) Pentru asigurarea posibilității generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi, avem nevoie de o dezvoltare durabilă care constă în prevenirea și refacerea degradării, cocomitent cu conservarea resurselor naturale.

4. Constatări - globalizarea în România

Schimbările datorate globalizării, proces în care sunt antrenate toate țările lumii, în mod voluntar sau nu, afectează și România. Lucrurile pe care altădată le-am fi considerat veșnice le vedem dispărând cu rapiditate din peisajul cotidian. Suntem martorii desfășurării treptate a dispariției vestigiilor societății industriale macarale, uzine, combinate, orașe industriale moarte. O lume apune, alta răsare în locul ei, iar chinurile nașterii nu lipsesc nici acum șomaj, suferință, sărăcie, inegalități în dezvoltare. Ce ne rezervă globalizarea?

În decurs de un secol, România și-a refăcut unitatea națională, a trecut de la o economie predominant agrară la una industrială în anul 1945, avea încă cel mai mare procent de populație rurală din Europa- 80 %- pe locul următor situându-se Ungaria – 70%, a luptat, cu un rol important, în cele două conflagrații mondiale, a pierdut teritorii naționale, a trecut prin experimentul bolșevic și și-a regăsit vocația europeană prin singura revoluție anti-comunistă sângeroasă din fostul lagăr bolșevic.

Țara despre care în perioada interbelică se scria cu invidie că are petrol și grâu este astăzi una dintre cele mai sărace de pe continent din punct de vedere al PIB-lui pe cap de locuitor, iar nivelul producției industriale se situează undeva la nivelul de 60% din producția anului 1989- cel mai prost an al regimentului planificat. Iar politicienii săi caută însă cu disperare soluții pentru redresarea economiei.

Una dintre problemele cu care s-a confruntat România a fost generată de întârzierea startului în cursa globalizării. Trăind în spațiul comunist, al economiei dirijate și controlate de stat de sub semnul mitului muncitorului și al industriei, România s-a aflat printre ultimele țări care beneficiază de revoluția transporturilor, a comunicațiilor, a productivității muncii, și, în final, a informației.

Abia după 1990, timid, societatea informațională și-a început pătrunderea în zona noastră și efectele ei au fost devastatoare datorită stării de nepregătire în care ne găseam. Produse scumpe, economie ineficientă, inflație galopantă, zdrobirea concurență occidentală, toate au pus rapid la colț economia românească.

Întâlnirea cu Occidentul s-a petrecut rapid și dramatic, luând aspectul unui val distrugător care a lăsat România cu 2 milioane de șomeri, 1 milion de locuitori mai puțin, cu 85% din populație trăind în sărăcie și cu 5,5 milioane de pensionari. Adică o țară epuizată.

România pare mai degrabă surprinsă de valul globalizării decât pregătită să îi facă față în mod lucid. Iar ea nu mai este țara cu petrol și gaze de la începutul secolului XX, ci un stat aflat într-o dureroasă tranziție de la economia de comandă la cea de piață liberă, cu o clasă politică abia în formare și una managerială așijderea.

Globalizarea poate avea două tipuri de consecință pentru România. Primele dintre ele sunt cele pozitive. România are nevoie de capital străin investițional pentru dezvoltare, fiind incapabilă să-și producă acest capital doar din surse interne. Fiind o țară cu oportunități economice multiple- de turism și de agricultură la industria petrolieră și metalurgică. România poate deveni atractivă pentru capitalul străin, dacă îi asigură acestuia condiții interne (legislative, fiscale) propice. Mișcarea rapidă de capital presupusă de globalizare – în care companiile își pierd clasică identitate „națională” – poate deveni avantajoasă pentru țara noastră în condițiile unei forte de muncă înalt calificată, dar comparativ ieftină. Pe de altă parte, treptat, unele forte economice românești – companii – pot începe să joace în viitor un rol regional sau internațional. În același timp, consecințele negative – sau mai corect spus, riscurile – presupuse de globalizare nu sunt deloc de neglijat. În primul rând trebuie luate în seamă riscurile economice. Fenomenul deglobalizării este însoțit mai mult decât oricare altul de o „filozofie a învingătorilor” și pășim într-o lume în care există prea puțină milă pentru învinși.

În cazul în care nu depășim marasmul economic actual și va rămâne departe de structurile economice și de securitate (NATO și UE), România poate rămâne suspendat nu într-o „zonă gri”, ci într-o „margină a Imperiului ”sinonimă cu subdezvoltarea în accepțiunea clasică a termenului, cu un rol economic, politic și militar derizoriu în plan continental și internațional, ba chiar și regional. Spre fericirea noastră putem spune că suntem la jumătatea drumului, pentru că integrarea în structurile NATO s-a produs, cu sacrificii ce-i drept.

Deschiderea economică nu implică doar avantaje, ci și considerabile riscuri. O economie deschisă este o economie care va absorbi mai rapid și mai dramatic șocurile externe. Totuși, cifrele ultimului recensământ arată că o serie de parametri încep să se îndrepte spre normalitate. Scăderea numărului de persoane implicate în industrie, creșterea celor din sfera serviciilor, un transfer de la oraș la spațiul rural, ceea ce este iar un semn bun. A crescut numărul persoanelor ce urmează studii universitare și al celor care se perfecționează, s-a mărit numărul specialiștilor în informatică, cercetare și în comunicare, ramuri de vârf ale economiei moderne (Tabel 1). Apar însă și acțiuni haotice, ceea ce ilustrează că încă nu ne-am aliniat societății informaționale, astfel, aproximativ 40% din populație trăiește din agricultură sau din domenii conexe, în timp ce cifra normală trebuie să oscileze între 5 și 10%. Vor urma, deci, falimente în agricultură și o înrăutățire condițiilor de muncă din această zonă pentru a echilibra situația.

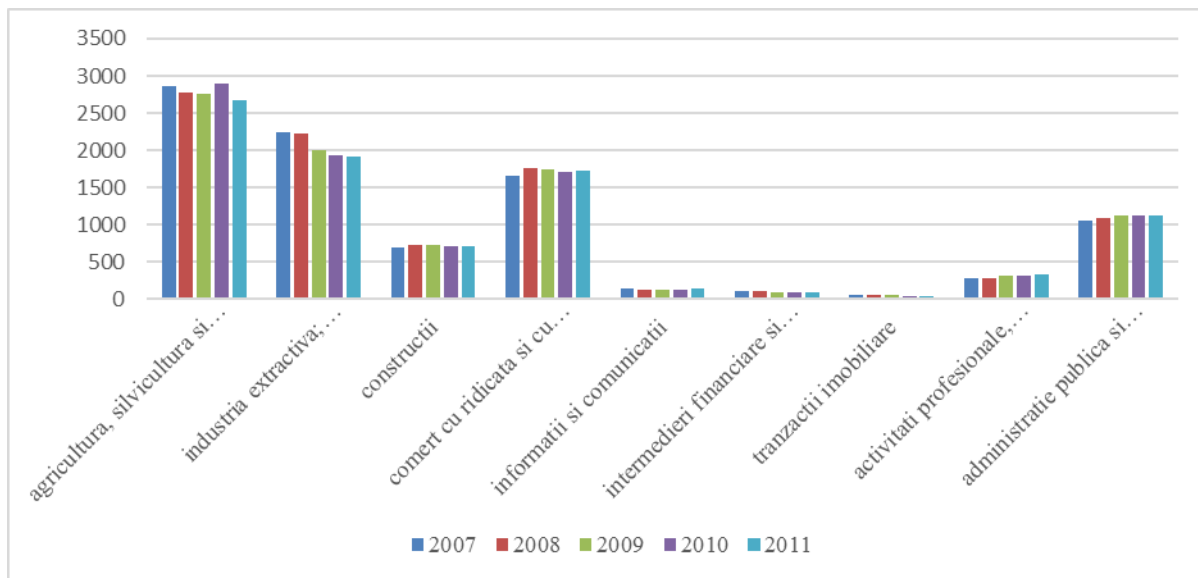
Tabel 1. Populația ocupată, pe activități ale economiei naționale CAEN Rev.2 și după statutul profesional

CAEN Rev.2 (activități ale economiei naționale)	Ani				
	2007	2008	2009	2010	2011
	UM: Mii persoane				
agricultura, silvicultura și pescuit	2866,7	2767,8	2764,2	2896,2	2665,5
industria extractivă; industria prelucrătoare; producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat; deșeurilor, activități de decontaminare	2247,2	2217,9	2008	1931,6	1913,9
construcții	699,5	733,1	724,4	701,6	702,2
comert cu ridicata și cu amănuntul; repararea autovehiculelor și motocicletelor; transport și depozitare; hoteluri și restaurante	1660,8	1756,4	1746,8	1715,1	1718,3
informații și comunicații	131,9	123,5	122,1	124,5	131,8
intermedieri financiare și asigurări	102,4	98	91,5	91,7	91,2
tranzacții imobiliare	61,4	59,7	46,9	39,4	39,5
activități profesionale, științifice și tehnice; activități de servicii administrative și activități de servicii suport	275,3	274,8	314,8	304,2	324,7
administratie publică și apărare; asigurări sociale din sistemul public; învățământ; sănătate și asistență socială	1059,8	1083,1	1114,6	1117,1	1118,7
activități de spectacole, culturale și recreative; reparatii de produse de uz casnic și alte servicii	259,8	251,6	247,7	234,7	239,9

Sursa: 1998 - 2018 INSTITUTUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ

Dacă industria și agricultura sunt în continuă reducere și redimensionare, avem baze favorabile pentru viitor: un sistem de învățământ încă apt să creeze oameni cu cunoștințe multiple și diverse, un grad ridicat de cunoștințe lingvistice, de informatică și, bineînțeles adaptabilitatea ca trăsătură de bază a poporului român. Ne lipsește însă o specializare, atât de necesară în societatea globală. Trebuie să ne rupem de tradiționala dragoste față de uzină și să înțelegem că timpul a trecut. Societatea globală răsplătește doar ideea, informația, invenția, nu mastodonții giganți care produc cuie sau ciment. Viitorul aparține țârilor care produc idei.

Figura 1. Populația ocupată, pe activități ale economiei naționale CAEN Rev.2 și după statutul profesional

Sursa: Prelucrări proprii după datele INS prezentate în tabelul nr. 1

O altă schimbare este desființarea granițelor, apariția parlamentelor și a guvernelor europene, rolul instituțiilor financiare mondiale (FMI și Banca Mondială), desființarea monedelor naționale și trecerea la euro, lichidarea armatelor naționale în favoarea NATO. Toate acestea arată că treptat statul națiune, cu care secolele IX și XX se obișnuiseră, ajunge la capătul emisiunii istorice, adică „La revedere, România!”, „Bun Venit, Europa!”.

Libera circulație a oamenilor, a valorilor și capitalurilor, crearea de regiuni economice, restrângerea autorității statale, toate acestea ne vor schimba radical viața. Situația economică în țara noastră, s-a degradat continuu după 1990 până în anul 2000, când PIB a început să cunoască o evoluție ascendentă, care se prefigurează să sementină în continuare. Acest fapt s-a datorat în special propriilor sale condiții-cadru: o inflație ridicată, scăderea puterii de cumpărare, reducerea volumului investițiilor, întâzieri în domeniul restructurării economiei și a privatizării. În plus, concurența cu alte țări din zonă aspirante la integrarea europeană, precum și cu alte țări dezvoltate a jucat un rol nefavorabil.

Se poate considera că prin aderarea României la U.E. se vor ameliora într-o măsură însemnată condițiile-cadru exterioare care afectează economia țării noastre. Acesta este singurul mijloc, din punctul de vedere al accesului pe piață și al siguranței ratei de schimb, care asigură întreprinderile românești că se confruntă cu arme egale cu concurenții lor. În anul 2002 s-au menținut tendințele pozitive înregistrate de economia României. Nivelul inflației a continuat să scadă, existând toate șansele ca obiectivul inflației fixat la nivelul de 22% să fie îndeplinit. Deficitul balanței de plăți se menține, dar a cunoscut o scădere față de anul trecut. Ținta de creștere a PIB de 4,5% va fi atinsă la sfârșitul anului. Rezervele Băncii Naționale sunt de aproximativ 5,2 miliarde \$ americani, ceea ce face ca serviciul datoriei externe de 3,2 miliarde \$ americani să fie acoperit fără probleme. În acestan FMI a deblocat, chiar dacă cu o anumită întârziere, 2 tranșe din acordul Stand-By aprobat în anul 2001 de 50 și respectiv 80 milioane \$ americani. Și Banca Mondială a deblocat fondurile pentru programul PSAL 2

destinat restructurării întreprinderilor publice. În acest mod, România și-a îmbunătățit poziția pe piețele financiare internaționale, ceea ce reprezintă un semnal pozitiv pentru investițiile străine.

De asemenea, agențiile de rating, cum ar fi Standard&Poors, au crescut calificativul acordat României în ceea ce privește riscul de țară.

Globalizarea economiei s-a dezvoltat, atât pe plan mondial cât și în România în trei valuri, cu ritmuri de evoluție diferite:

- internaționalizarea comerțului prin liberalizarea acestuia și prin politica de dereglementare;
- transnaționalizarea fluxurilor de capital, care din anii '80 au cunoscut o evoluție mai accentuată față de comerțul internațional;
- apariția societății informaționale și globalizarea fluxurilor de informații, care cunosc o evoluție superioară fluxurilor comerciale și de capital.

Efectele globalizării sunt multiple putând uni sau dezbină umanitatea. Putem discerne efecte pozitive și negative, precum:

- efecte pozitive:
 - internaționalizarea producției datorită firmelor cu activitate globală;
 - asimilarea rapidă a noilor tehnologii;
 - privatizarea capătă proporții mondiale;
 - telecomunicațiile elimină distanțele și apropie fizic oamenii și asigură conștientizarea problemelor globale;
 - piețele financiare și comerciale trec în faza de integrare a activității și funcționării lor;
 - încurajarea reformelor politice și economice;
 - întărirea dorinței oamenilor de a trăi într-un sistem guvernat de lege și prin lege;
 - stimularea integrării;
 - reducerea probabilității războiului și a recurgerii la utilizarea forței militare;
 - îmbogățirea culturală prin simbioză și convergență etc.
- efecte negative:
 - fragmentarea și slăbirea coeziunii sociale;
 - creșterea inegalităților pe plan intern și extern;
 - distrugerea sistemului clasic de ierarhizare a valorilor;
 - proliferarea armamentului și a crimei transnaționale;
 - sărăcirea valorilor culturale și naționale sub presiunea globalizării și
 - extinderii tehnicilor de informare și comunicare;
 - folosirea unor metode legale și financiare sofisticate de a atinge limitele

5. CONCLUZII

Globalizarea este un sistem sau un fenomen complex, uneori ambivalent, chiar contradictoriu, care a fost privit și analizat în mod diferit de către cei care și-au asumat acest risc sau această răspundere. Dincolo de aceste analize, globalizarea rămâne un fapt real, viu, cu care trebuie să ne confruntăm, independent de voința sau opțiunea noastră.

Se consideră că cel mai mare pericol pe care-l poate implica globalizarea este dezumanizarea unora dintre cei pe care valul ei îi înghite pur și simplu. Cucerită de piață, dopată de televiziune, sport sau Internet, lumea globalizată trăiește în același timp pe fondul unei crize generale a sensurilor vieții, un dezastru cultural și educațional global, simptom îngrijorător, dar sigur, al barbarizării societății viitorului.

Cultura tradițională a societăților dispare sau se prefacă în spectacol și marfă, cultura umanistă e eliminată tot mai mult de tehnosciența invadatoare și transformată într-o pseudoștiință. Omul mondial sau globalizat, omul centrat doar economic, riscă să devină omul atomizat care trăiește numai pentru

producție și consum, golit de cultură, politică, sens, conștiință, religie și orice transcendență. Probabil acesta este ultimul stadiu în evoluția umanității. În ciuda tuturor acestor avertismente nu putem evita sau elimina globalizarea.

BIBLIOGRAFIE:

- [1] ASE Catedra de Economie și Politici Economice (1999) - Dicționar de economie, Editură Economică, București
- [2] BRAN, F. (2014) - Entropy based strategies for the valuation of natural resources, *Quality – Access to Success*, 15 (S1), pp. 25-31
- [3] BRAN, F., IOAN, I., & RĂDULESCU, C. V. (2013) - Green becomes the Colour of the Successful Business. *Quality-Access to Success*, 14(134).
- [4] BRAN, F., MANEA, G., RADULESCU, C.V., IOAN, I. (2011) - Supraviețuirea – paradigma unui viitor durabil (Survival – the paradigm of a sustainable future), *Economica*, București.
- [5] BRAN, F., MANEA, G., RADULESCU, C.V., IOAN, I. (2013) - Abordarea entropică a valorificării resurselor naturale. De la principia la strategie (Entropy approach in the valuation of natural resources. From principles to strategy), *Economica*, Bucharest.
- [6] BRAN, Florina, IOAN Ildiko (2009) - Globalizarea și mediul, Editura Universitară
- [7] BURLACU, S. (2011). Characteristics of knowledge-based economy and new technologies in education. *Administratie si Management Public*, (16), 114.
- [8] BURLACU, S., Gutu, C., & Matei, F. O. (2018). Globalization–pros and cons. *Calitatea*, 19(S1), 122-125.
- [9] GIDDENS, Anthony (1999) - *Runaway world: How globalization is reshaping our lives*, London Profile Books
- [10] HELD, David, McGREW Anthony, GOLDBLATT David, PERRATON Jonathan, (1999) - *Global Transformations*, Standford University Press
- [11] JAMESON, Frederic și MIYOSHI, Masao, (1998) - *The cultures of globalization*, Duke University Press
- [12] RUGMAN, Alan (2000) - *The end of globalization*, Editura Random House
- [13] SLĂVESCU Victor (2009) - *Spre o nouă treaptă a civilizației*, Editura Eikon
- [14] TOMLISON John (1999) - *Globalization and culture*, Cambridge Polity Press

CARACTERISTICI ALE ECONOMIEI ROMÂNIEI ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

Roxana SÂRBU¹,
Elvira NICA²,
Alina-Georgiana PROFIROIU³

Abstract: *Globalization has begun to look at human history, from the moment the population migrates to a better life. This is a consequence of the development of technologies, services and commerce, the population wanting to discover more and more places. The history of globalization is accentuated with the process of industrialization, shaping the emergence of great migratory flows, new continents, territories and empires. In Romania, globalization has been dynamic since 1990 and today, the proliferation of information and communication technology has allowed both changes in how people and organizations interact, as well as changing mentalities, the issue of volunteering being still a widely discussed issue*

Through this paper we aim to present the characteristics of Romania's economy viewed from the perspective of globalization. As a research method, the study was carried out by conducting a review of the literature to understand how the Romanian economy is mirrored and an identification of those characteristics that have been developed predominantly in the context of globalization.

In conclusion, globalization is a complex system or phenomenon that can be analyzed differently. Globalization brings prosperity, with people having access to a larger quantity of goods and technologies. Due to the fact that the progress of globalization takes place at the planetary level, the areas left behind are capitalized through their deposits, resources of raw materials, energy and human resources. Beyond these, globalization is a living, real fact to be faced with regardless of our will.

Key words: *globalization, economy, development*

JEL CLASIFICATION: *Q01, Z13*

1. INTRODUCERE

Termenul de globalizare își face apariția la sfârșitul anilor 1960 sub auspiciile specialistului Canadian Marshall McLuhan, profesor la Universitatea din Toronto, și ale lui Zbigniew Brzezinski de la Universitatea Columbia, specialist în problemele comunismului, unul dintre întemeietorii Comisiei Trilaterale (1973), care se definește ca “un grup de cetățeni privați” format din peste două sute de personalități din America de Nord, Europa și Japonia, urmărind să reflecteze la criza “guvernabilității democrațiilor accidentale”. Brzezinski vedea în desfășurarea revoluției tehnologice, rodul convergenței tehnologice, consacrarea superputerii americane ca “prima societate globală din istorie” [1].

Pe scurt globalizarea este descrisă ca renunțarea la limitele teritoriale [2] și anume:

- creșterea nelimitată a tehnologiei;
- circulația neîngrădită a informației;
- libera circulație a capitalului;
- libera circulație a persoanei;
- uniformizarea economiei.

Canadianul A. Ayoud folosește în locul termenului de globalizare, noțiunea de mondializare și afirmă că “mondializarea este de departe de a fi o noutate sau un fenomen inedit. Pe planul conceptelor,

¹ Prof. univ. dr., Academia de Studii Economice din București, Piața Romană nr. 6, Sector 1, București, tel./fax +402131091900, www.ase.ro, roxana.sirbu@ase.ro

² Prof. univ. dr., Academia de Studii Economice din București, Piața Romană nr. 6, Sector 1, București, tel./fax +402131091900, www.ase.ro, elvira.nica@ase.ro

³ Prof. univ. dr., Academia de Studii Economice din București, Piața Romană nr. 6, Sector 1, București, tel./fax +402131091900, www.ase.ro, alina.profiroiou@ase.ro

mondializarea nu este, în fond, decât o denumire a unui vechi concept care, pur și simplu este liderul de schimb. [3]” În concluzie A. Ayoud considera ca mondializarea reprezintă liderul de schimb extins la scara planetară adică extinderea liberei circulație a bunurilor și serviciilor, capitalului, oamenilor și ideilor între toate țările.

Economistul francez J. Percebois folosește tot fenomenul de mondializare în locul celui de globalizare, considerând ca mondializarea, ca proces duce la punerea în funcțiune de rețele transnaționale de decizie în domeniile motoare ale creșterii cum sunt [4]:

- informația
- cercetarea- dezvoltarea
- finanțele
- tehnologiile de vârf

În literatura de specialitate, se disting trei mari abordări ale acestui proces, trei interpretări de mare impact social. Unii autori [5] vorbesc despre globalizare ca despre:

- un fenomen împlinit, analiștii manifestând supra- optimism în legătura cu posibilitățile și potențialul noului proces.
- ca în orice proces important, putem deosebi și curentul contrar, cel al pesimiștilor, cel care fie minimizează, dacă nu chiar neaga atu –rile globalizării, fie insistă asupra consecințelor sale negative, în special de ordin social.
- o linie moderată, caracterizată prin promovarea unei abordări echilibrate în care să se regăsească și elemente de noutate aduse de globalizare dar și precisele costisitoare pe care le introduce.

Profesorul britanic P. Worsley afirmă ca “pană în zilele noastre societatea umană nu a existat”, însemnând ca doar astăzi putem vorbi de forme ale asocierii care se răspândesc în întreaga lume, în sensul în care pană acum, niciodată, nu s-au aflat pe scena toți actorii posibili ai globalizării. [2]

Globalizarea din ziua de astăzi este în plin avânt, s-a transformat din proces în fenomen, servită de 4 pivoți de susținere [6]:

- piața de capital
- piața de informații și cunoștințe
- libera deplasare a resursei umane
- liberalizarea piețelor de produse și servicii

Vectorii ei fiind corporațiile transnaționale și băncile de capital care alimentează cu energie sistemul globalizat conferindu-i viabilitate.

Globalizarea reprezintă o realitate a lumii contemporane, componentă a istoriei umane, economice, care își pune amprenta asupra prezentului cât și a viitorului Terrei. Ea operează în economie și produce schimbări de ordin economic, financiar, social, informațional al componentelor umane și modelelor de producție și consum. Forțele motrice care anima globalizarea sunt inspirate din conceptele economiei de piață în general, liberalizarea capitalului și a pieței forței de muncă

2. Metodologie

Studiul a fost realizat prin efectuarea unei revizuirii a literaturii de specialitate pentru a înțelege cum este oglindită economia României și a identifica acele caracteristici care s-au dezvoltat cu predilecție în contextul globalizării.

3. Stadiul cunoașterii în domeniu

O caracteristică a economiei României determinată de globalizare o reprezintă migrația. Sunt studii care prevăd identificarea efectului migrației asupra pieței forței de muncă, impactul acesteia imigrația în economia autohtonă, procedurile migrației europene a forței de muncă și influența

migrației asupra ocupării forței de muncă [8] Acele studii se bazează pe un număr considerabil de date care examinău modificările dinamicii migrației europene, influențele liberei circulații în piețele de muncă care trimit și primesc, impactul imigrației asupra bunăstării nativilor și legătura dintre șomaj și circulația forței de muncă.

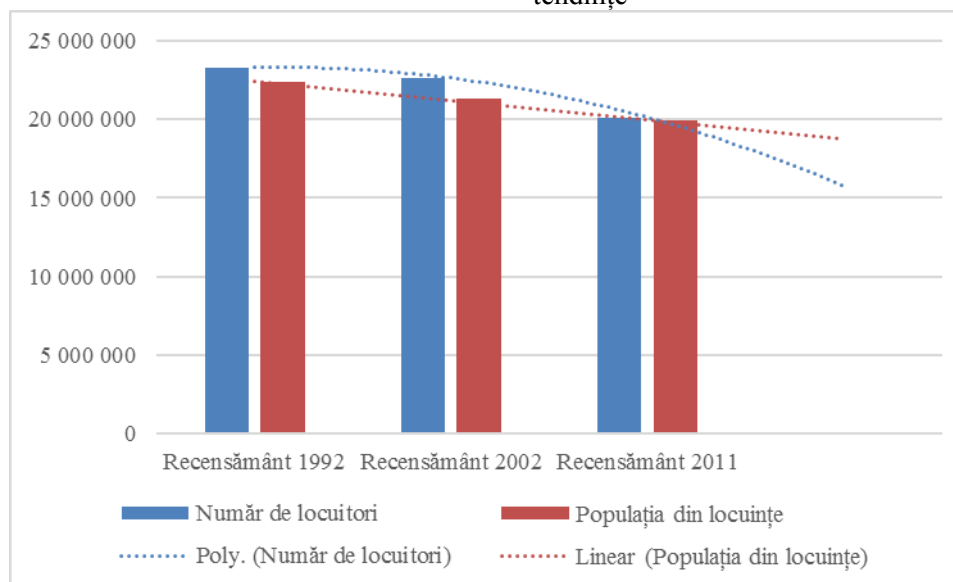
Tabel 1. Recensământul Populației și Locuințelor din România

<i>Denumire</i>	<i>Recensământ 1992</i>	<i>Recensământ 2002</i>	<i>Recensământ 2011</i>
<i>Număr de locuitori</i>	23.286.794	22.628.665	20.121.641**
<i>Populația din locuințe</i>	22.385.717	21.358.796	19.925.035
<i>Numărul de gospodării</i>	7.288.676	7.320.202	7.470.429
<i>Numărul de clădiri</i>	4.482.119	4.837.215	5.341.908
<i>Numărul de locuințe</i>	7.666.181	8.111.391	8.723.699
<i>Număr de indicatori disponibili</i>	153	202	

Sursa: Institutul Național de Statistică al României, 2018

Lucrarea respectivă contribuie la literatura de specialitate prin furnizarea de dovezi privind caracteristicile și destinațiile lucrătorilor emigranți, efectul crizei economice asupra fluxurilor de migrație în Europa, libertatea circulației forței de muncă și corelațiile dintre sistemele de migrație și rezultatele pieței forței de muncă emigrante. Recensământul populației României realizat în anii 1992, 2002 și 2011 (tabel nr. 1) indică o descreștere constantă a numărului de locuitori cu o tendință accelerată de descreștere a populației din locuințe. Grafic, situația se prezintă astfel (figura 1):

Figura 1. Numărul de locuitori și populația din locuințe conform recensămintelor din România și tendințe

Sursa: Realizare proprie după datele INS din tabel 1

Conform liniilor de tendință din grafic se constată că numărul de locuitori are o tendință mai accentuată de descreștere față de populația din locuințe

Dacă migrația poate fi considerată o caracteristică negativă sau pozitivă, în funcție de context, sunt și caracteristici care pot fi considerate extrem de pozitive în evoluție economiei Românești în contextul globalizării. Una dintre acestea este conștientizarea și asimilarea conceptului de

responsabilitate corporativă. Evidențiem în acest sens o serie de lucrări care se concentrează asupra evoluției responsabilității corporative, a contextului în schimbare al reglementării corporative, a relației dintre responsabilitatea socială și a performanței firmei, precum și a potențialului și limitărilor mecanismelor de responsabilitate corporativă [10]. Posibilitățile și limitele RSC-ului (Responsabilitatea Socială Corporativă) pentru a transforma comportamentul pieței sunt sintetizate în cele ce urmează prin prisma lucrării citate. Conform acesteia investitorii instituționali au reușit să îmbunătățească performanța financiară a companiilor, au devenit actori mai puternici în afacerile corporatiste, dețin o parte semnificativă a piețelor de capital în întreaga lume și sunt încurajați de autoritățile de reglementare să participe activ la guvernarea și comportamentul social al investitorilor lor. Investitorii instituționali și deținătorii de acțiuni au capacitatea de a influența procesele decizionale ale companiilor.

Principiile etice islamice oferă un cadru mai larg pentru Responsabilitatea Socială Corporativă. Există trei principii principale în etica islamică: unitatea, justiția și tutela. Acestea și modul în care au fost luate și aplicate față de diferiți actori implicați este o aplicare a RSC. Valorile etice islamice se referă la bunăstarea întregii comunități și asigură protecția propriului interes al acționarilor. Instituțiile financiare islamice ar trebui să ia în considerare valorile etice islamice în deciziile de investiții. Instituțiile financiare islamice (IFI) trebuie să caute investiții în companii care respectă drepturile cuvenite ale tuturor părților interesate, gestionează în prezent o mică parte din bogăția mondială și pot face diferența pe termen lung în catalizarea și integrarea agendei RSC. În viziunea autorilor RSC-ul ar trebui să fie strategizat în contextul a ceea ce întreprinderea încearcă să realizeze: nu este un fenomen organizațional limitat strategic la dimensiunea limitată în cadrul firmei. Directorii executivi ar trebui să dezvolte RSC-ul și să o integreze cu strategia firmei (Ionescu, 2013 apud Nica, 2013) și să dezvolte o cultură care să fie în acord cu factorii sociali care ar putea avea impact asupra firmei.

Corporațiile reprezintă un mecanism juridic important prin care organizațiile care se bazează pe obținerea de profit, precum și cele non-profit își structurează activitățile și operațiunile și sunt stabilite de legislația existentă pentru a permite și a facilita regulile lor de conduită și impactul lor asupra societății. Evoluția corporației are un impact asupra interesului public și asupra justiției sociale. Legile care stabilesc infracțiuni împotriva corupției au fost influențate de panica morală (panica morală a avut o influență nesemnificativă asupra dezvoltării responsabilității corporative). Activitatea corporatistă care dăunează publicului poate duce la o panică morală. În consecință, economia României în contextul globalizării nu poate ocolii principiile și regulile Responsabilității Sociale Corporative.

O altă caracteristică a economiei României este dată de problema performanțelor organizațiilor în contextul economic actual, caracterizat de o piață globalizată, de creșterea competitivității și a cerințelor clientului. Sunt studii care arată că pentru a rămâne pe piață și a face profit organizațiile trebuie să schimbe sau să îmbunătățească modul lor de gândire, astfel încât acestea să poată fi mai adaptabile la modificările rapide de informații [7]. Aceste studii susțin că o posibilă soluție la această problemă este de inovarea, care este un fenomen complex și ar trebui să fie înțeles și măsurat în fiecare organizație.

Autorii au oferit într-un mod inedit posibilitatea de măsurare și analiza capacității de inovare din cadrul organizațiilor. Aceștia au divizat fenomenul inovării în șapte tipuri de inovare în funcție de influența lor în cadrul organizației iar pentru fiecare tip de inovare, au propus un set de indicatori de măsurare a inovării. În finalul studiului, cercetătorii concluzionează că inovarea este unul dintre cei mai importanți factori din spatele creșterii economice globale dar că este încă puțin înțeleasă.

Sunt cercetători care consideră din ce în ce mai accentuat rolul instrumentelor IT în dezvoltarea economiilor de azi. Nici România nu face excepție. Teoria pe care aceștia încercă să o elaboreze pune un accent deosebit pe tendința crescândă a guvernării electronice, precum și distribuția serviciilor electronice, adoptarea instrumentelor de guvernare electronică pentru a accelera reforma de

reglementare și capacitatea comunităților împuternicite și a guvernării cooperării pentru o dezvoltare durabilă [10]. Rezultatele studiului acestor cercetători converg cu cercetarea prealabilă a schemelor de guvernare electronică axată pe avansarea guvernării publice de succes și a managementului de reglementare, a administrației publice ca instrument de dezvoltare durabilă și a sustenabilității tehnologiei informației în entitățile guvernamentale. Lucrarea citată generează perspective despre avantajele guvernării electronice pentru dezvoltarea durabilă, utilizarea adecvată a serviciilor online durabile și participarea cetățenilor ca o componentă cheie a dezvoltării durabile.

O altă caracteristică a economiei României în era globalizării o reprezintă implicarea societății civile și rolul voluntariatului în dezvoltarea economică a unei țări. Există un sprijin considerabil în literatura de specialitate cu privire la legătura dintre voluntariatului și dezvoltării profesionale, numeroase studii explorând empiric și cantitativ semnalele pozitive transmise de voluntariat pe piața muncii [9]. Conceptul de muncă voluntară ca instrument de dezvoltare profesională este susținut de numeroase cercetări care analizează efectul pozitiv al voluntariatului asupra probabilității ca oamenii să obțină locuri de muncă. În România voluntariatul a început să fie promovat din anul 1990 în paralel cu schimbările democratice din cadrul societății și a fost reglementată pentru prima dată în 1995 de Legea voluntariatului nr. 195/2001 care vizează promovarea participării cetățenilor la activitățile de voluntariat organizate de instituții publice sau entități private nonprofit. Legea a suferit numeroase modificări în prima decadă a intrării sale în vigoare. În ciuda acestor schimbări și a contribuției sale reale la progresul în domeniu, Legea nr. 195/2001 republicată a avut numeroase deficiențe și contradicții în special în ceea ce privește semnificația termenilor, drepturile și obligațiile voluntarilor, reglementarea acordului de voluntariat, precum și recunoașterea rolului de voluntariat în dezvoltarea socială și individuală.

Aceasta a condus ulterior la o nouă lege a voluntariatului, și anume Legea nr. 78/2014 privind reglementarea voluntariatului în România, care a abrogat vechea lege. Conform noii legi, activitatea de voluntariat se desfășoară la cererea organizației gazdă care își arată disponibilitatea de a lucra cu voluntari.

4. CONCLUZII

Globalizarea este un sistem sau fenomen complex ce poate fi analizat diferit. Astfel globalizarea aduce prosperitate, oamenii având acces la o cantitate din ce în ce mai mare de bunuri și tehnologii. Datorită faptului că, progresul globalizării se desfășoară la nivelul planetei, zonele ramase în urmă sunt puse în valoare prin zăcămintele lor, resursele de materii prime, energie și resurse umane. Dincolo de acestea, globalizarea este un fapt viu, real cu care trebuie să ne confruntăm indiferent de voința noastră.

În România, globalizarea a cunoscut o dinamică după anul 1990 iar astăzi, proliferarea tehnologiilor informatice și de comunicație au permis atât schimbări în ceea ce privește modul de interacțiune dintre oameni și organizații precum și schimbarea de mentalități, problematica voluntariatului fiind încă o problemă larg discutată.

BIBLIOGRAFIE:

- [1] BRAN, F.; MANEA, G.; IOAN, I.; RADULESCU, C.V, (2012) Globalizarea Manifestări și reacții, Editura Economica, București
- [2] BRAN, F. (2014) - Entropy based strategies for the valuation of natural resources, Quality – Access to Success, 15 (S1), pp. 25-31
- [3] BRAN, F., IOAN, I., & RĂDULESCU, C. V. (2013) - Green becomes the Colour of the Successful Business. Quality-Access to Success, 14(134).
- [4] BRAN, F., MANEA, G., RADULESCU, C.V., IOAN, I. (2011) - Supraviețuirea – paradigma unui viitor durabil (Survival – the paradigm of a sustainable future), Economica, București.

- [5] BRAN, F., MANEA, G., RADULESCU, C.V., IOAN, I. (2013) - Abordarea entropică a valorificării resurselor naturale. De la principii la strategie (Entropy approach in the valuation of natural resources. From principles to strategy), *Economica*, Bucharest.
- [6] BRAN, Florina, IOAN Ildiko (2009) - Globalizarea și mediul, Editura Universitară
- [7] MAIER, D., ANASTASIU, L., SÂRBU, R., & EIDENMULLER, T. (2015). Măsurarea capacității de inovare a organizațiilor – proces major al managementului inovării. *Amfiteatrul economic*, 17, 797–809.
- [8] NICA, E. (2015). Labor Market Determinants of Migration Flows in Europe. *SUSTAINABILITY (SWITZERLAND)*, 7(1), 634–647. [HTTPS://DOI.ORG/10.3390/SU7010634](https://doi.org/10.3390/SU7010634)
- [9] PROFIROIU, A. G., & PĂCEȘILĂ, M. (2017). Volunteering : a route to the students professional development, 91–107.
- [10] NICA, Elvira, POTCOVARU Ana-Mădălina, and MIRICA, Catalina-Oana (Dumitrescu) (2017). “A Quentin of Trust: Cognitive Capitalism, Digital Reputațiune Econom, and Online Labor Market,” *Economic, Management, and Financial Market* 12(3): 64–69.

STRATEGII DE GESTIONARE A RESURSELOR FORESTIERE DIN JUDEȚUL VRANCEA ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII DURABILE

Oleg MARGINĂ¹,
Ion PÂRGARU²,
Roxana Simona PĂTÂRLĂGEANU³
Cristina PARTAL⁴

Abstract: *Territorial development is an essential activity of the human society, whose value and complexity increase as technical development and human civilization. The concept of planning originates in the need to adapt the space to the problems raised by the demographic growth and economic development, the need to use the territory in favor of the human need, to use the resources in the space in order to satisfy the human needs in the long term, without causing great damage to the natural component.*

Key words: *deforestation, forest resources, strategies, sustainable development*

JEL CLASIFICATION: *Q23, Q56*

1. INTRODUCERE

Prezentul articol are drept scop realizarea unei analize exhaustive a resurselor forestiere din Județul Vrancea, în contextul durabilității și a unui management forestier eficient care vizează structurile din cadrul Direcției Silvice Vrancea în acord cu Regia Națională a Pădurilor-ROMSILVA.

Pe parcursul lucrării se urmează un traseu metodic menit să ne ajute să înțelegem starea actuală a fondului forestier al Județului Vrancea precum și posibilitățile de amenajare și organizare a acestui spațiu, pe fondul perpetuării și protejării resursei indispensabile pe care o constituie pădurea, în contextul dezvoltării durabile.

Cercetarea se deschide prin aducerea în prim-plan a principalelor caracteristici ale resurselor forestiere ale județului Vrancea prezentate sub aspectul unei analize cantitative realizate de pe baza elementelor ce alcătuiesc acest spațiu vrâncean precum și caracteristicile specifice acestuia, având scopul de a determina o cunoaștere justă a mediului.

Totodată au fost aduse în discuție principalele strategii privind dezvoltarea durabilă a spațiului silvic în județul Vrancea, astfel se poate observa că importanța pădurii este cu atât mai mare cu cât avem responsabilitatea de a nu îngradi dreptul generațiilor viitoare de a beneficia de aceleași avantaje ca generațiile actuale.

Actualitatea acestei teme rezidă din faptul că Județul Vrancea se află în topul defrișărilor ilegale pe țară astfel încât s-a considerat de notorietate aprofundarea această problematici sub toate aspectele și identificarea soluții viabile problemelor prezentate, totul prin prisma durabilității.

2. Fondul forestier în Județul Vrancea

Fondul forestier al județului Vrancea se situează preponderent în zona centrală a Subcarpaților și Carpaților de Curbură, fiind caracterizat printr-o distribuție variabilă a formelor de relief astfel că 6% se află în câmpie, 54% la deal și 40% la munte. Repartizarea pădurilor din punct de vedere altitudinal pe cuprinsul județului cunoaște fluctuații de la 55 de metri în Lunca Siretului până la 1785 de metri în Vârful Goru.

¹Dr., Consultant the CSR Agency oleg@margina.ro,

²Prof.univ.dr., Universitatea Politehnica București, pargaruion@yahoo.com

³Conf.univ.dr., Academia de Studii Economice din București, e-mail:r_patarlageanu@yahoo.com

⁴Dr., președinte ANTREC, Buzău, cristina.partal@gmail.com

Suprafața totală a pădurilor din județul Vrancea, în conformitate cu datele actuale ale Institutului Național de Statistică, totalizează 181,2 mii de hectare și reprezintă 39 % din întreg teritoriul județului, clasându-se din acest punct de vedere pe locul al XII-lea pe țară, cu o suprafață de 0,48 hectare de pădure pe cap de locuitor, depășind astfel media națională și europeană ca unitate administrativ-teritorială. Evoluția în timp privind suprafața poate fi observată în tabelul 1, unde au fost sistematizate datele pentru realizarea reprezentării grafice conform Institutului Național de Statistică.

Tabel 1. Suprafața forestieră totală (2013-2017)

Anul	2013	2014	2015	2016	2017
Suprafața (mii hectare)	180,7	181,5	179,2	179,3	181,2

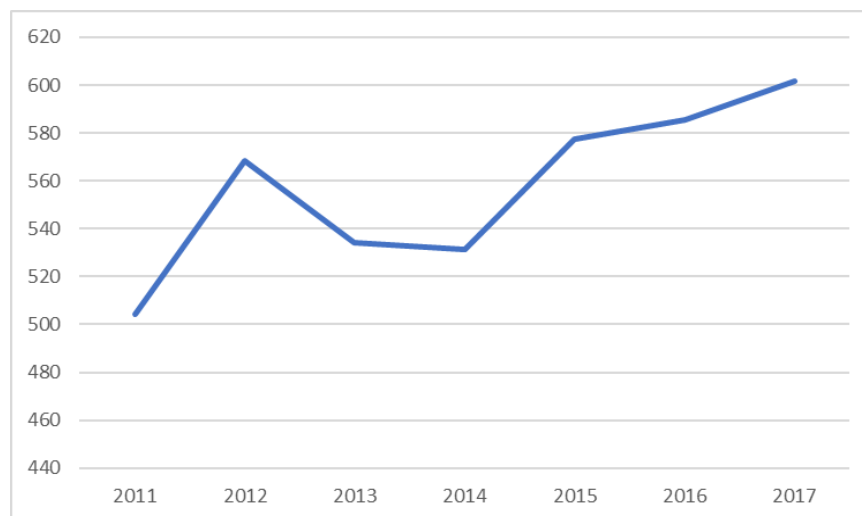
Sursa: INNSE

La nivelul ultimilor 5 ani, se observă o creștere clară a fondului forestier al județului în intervalul 2013-2014, urmată de o scădere accentuată la nivelul anului 2015, ca mai apoi să urmeze un trend ascendent, atingând valoarea actuală.

Ațiunile din ultimii ani au urmarit o redresare spre normal în condițiile în care furtul de lemn a luat amploare, fiind absolut necesară menținerea unui echilibru la nivelul unității administrative teritoriale pentru evitarea dezechilibrelor iminente în viitorul apropiat.

Fondul forestier aflat în proprietatea publică a statului este administrat de patru ocoale silvice a căror suprafață se extinde între 6000 de hectare și 22 000 de hectare. Dacă în anul 2011 Direcția Silvică Vrancea recolta anual din pădurile proprietate publică un volum de masă lemnoasă de 504,2 mii metri cubi, acest volum a antrenat o creștere continuă aflată în raport invers proporțional cu scăderea suprafețelor pădurilor aflate în proprietate publică, fiind supuse exploatării în 2012 circa 568,4 mii metri cubi ca mai apoi să sufere o ușoară scădere în 2013 fiind de 534,2 mii metri cubi, respectiv 2014 de 531,5 mii metri cubi. După scăderile progresive din perioada 2013-2014, la nivelul anului 2017 s-au exploatat 601,9 mii metri cubi de masă lemnoasă, această ascensiune fiind bine reprezentată în Figura 1, conform datelor Institutului Național de Statistică.

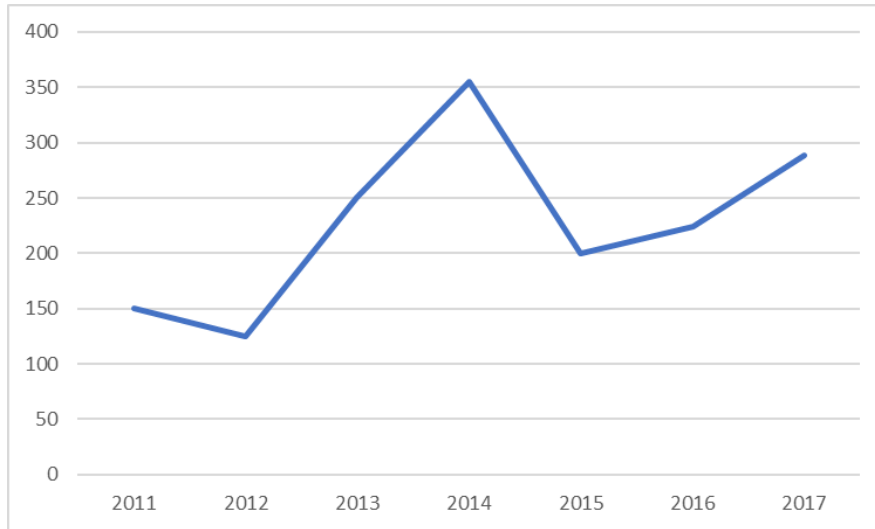
Figura 1. Volum de lemn recoltat (m³) în perioada 2011-2017

Sursa: INSSE

Regenerarea pădurilor este una dintre activitățile prioritare ale Direcției Silvice Vrancea, prin care se urmărește asigurarea integrității și durabilității pădurilor, pentru ca acestea să-și exercite în mod continuu și neîntrerupt funcțiile de producție și de protecție, până la pierderea capacității economice și ecologice, când se va încheia stadiul regenerării și dezvoltării și va începe stadiul exploatarei. În scopul asigurării permanenței pădurilor, Direcția Silvică Vrancea execută lucrări de regenerare atât pe suprafețe din fondul forestier proprietate publică a statului cât și pe suprafețe din fondul forestier proprietate privată, cu care regia a încheiat contracte de administrare.

Figura 2. Suprafața terenurilor pe care s-au executat regenerări artificiale

Sursa: INSSE

3. Strategii privind dezvoltarea durabilă a spațiului silvic în județul Vrancea

Dezvoltarea eficientă a județului Vrancea presupune o analiză corect fundamentată, vizând toate planurile economico-sociale. Această analiză trebuie să găsească echilibrul între oportunitățile pieței, propriile capacități și resurse ale județului Vrancea în sensul armonizării capacităților, resurselor și obiectivelor cu condițiile mediului său extern.

Stabilirea strategiilor de dezvoltare pentru județul Vrancea, atât în raport cu nivelul macroeconomic cât și cu cel microeconomic, trebuie să pornească de la o bună cunoaștere a potențialului economic, a gradului actual de valorificare precum și a conjuncturii economice, sociale și politice care influențează evoluția activităților sale economice în general.

Se poate afirma că în județul Vrancea, eforturile privind conservarea cadrului natural și a biodiversității s-au intensificat, lucru care a condus la conturarea unor rezultate notabile: mărirea suprafeței totale a ariilor protejate, înființarea unui parc natural, validarea unui număr și implicit a unor suprafețe semnificative de propuneri de situri Natura 2000, conturarea unei rețele ecologice locale de protecție a carnivorelor mari, dar și îmbunătățirea managementului acestora prin implicarea custozilor în administrare și prin schimbarea atitudinii comunităților locale.

Existența în județul Vrancea a unor asociații neguvernamentale puternice și active dedicate protecției mediului, dar și posibilitatea obținerii unor fonduri necesare sprijinirii acestei activități au contribuit semnificativ la dezvoltarea rețelei de arii naturale protejate. Protejarea și conservarea biodiversității este realizată prin utilizarea durabilă a florei și faunei, fiind una dintre măsurile primordiale ale strategiei de dezvoltare durabilă a spațiului silvic vrâncean.

Conservarea și valorificarea cadrului natural trebuie să se bazeze pe acțiuni integrate care să prevadă măsuri de prevenire și atenuare a fenomenelor de degradare, dar și de punerea în valoare a

acestui printr-un turism durabil. Potențialul turistic al pădurilor din județul Vrancea nu este pe deplin valorificat în prezent. Presiunea antropică asupra pădurilor este foarte mare, în special în suprafețele aflate în proprietatea particulară în care nu sunt asigurate serviciile de pază cu structuri specializate.

O problemă actuală o reprezintă regimul de proprietate a terenurilor forestiere în județul Vrancea, problemă nesoluționată datorită tergiversărilor administrative și legislative din ultimii douăzeci de ani. Datorită faptului că au fost trecute din proprietate publică în proprietate privată suprafețe însemnate din ariile protejate, acest lucru a permis noilor proprietari să recurgă la acțiuni necugetate îndreptate împotriva spațiului silvic.

Fondul forestier a cunoscut degradări constante prin exploatarea nerațională a unor suprafețe și lipsa unor acțiuni concrete de stopare a acestor tendințe și de conservare și regenerare. Pe de altă parte, preocupările pentru readucerea în circuitul economic a terenurilor degradate neincluse în fondul forestier sunt insuficiente.

În ceea ce privește gradul de afectare datorat poluării se constată un proces incipient de degradare datorat dezvoltării unor activități economice, îndeosebi industriale, fără adoptarea unor tehnologii nepoluante ce au favorizat alterarea calității mediului și amplificarea efectelor negative asupra calității pădurilor. Una dintre cauzele acestui fenomen negativ este reprezentată de tăierile masive care au condus la procese de eroziune și aridizare a versanților.

Promovare susținută a potențialului de dezvoltare al județului permite atragerea investițiilor, precum și dezvoltarea activităților în parteneriat public privat, având în vedere că în județul Vrancea este cunoscut faptul că potențialul forestier favorizează desfășurarea activităților economice specifice, facilitând la crearea de noi locuri de muncă. Lemnul a înregistrat creșteri la licitațiile de pe bursele de mărfuri, fiind al patrulea după petrol, gaz și carbune, iar lemnul din padurile vrâncene are o valoare economică crescută pe piețele de stocuri.

Împădurirea terenurilor degradate ajută la restabilirea echilibrului natural acolo unde s-a produs un dezechilibru și conduce la optimizarea zonelor afectate. Prin acțiunile întreprinse au fost împădurite peste 2200 de hectare de terenuri neincluse în fondul forestier cu scopul de a contracara efectele negative ale calamităților naturale și pentru a reduce impactul presiunii antropice. Legislația prevede că terenurile scoase din fondul forestier obligatoriu vor fi compensate cu alte suprafețe pentru a diminua stadiul de micșorare al suprafețelor fondului forestier. Pentru a sprijini proprietarii de păduri în cursul anului 2016 au fost alocate din bugetul de stat pentru județul Vrancea aproximativ 5 milioane de lei pentru combaterea dăunătorilor, asigurarea serviciilor de pază a pădurii și înființarea asociațiilor proprietarilor de pădure.

Pădurile vrâncene se află într-un plin proces de dinamizare și evoluție, datorită strategiilor aplicate la nivelul spațiului silvic din cuprinsul județului. Evoluția favorabilă din ultimii ani a pădurilor din Vrancea s-a datorat fondurilor alocate precum și a eforturilor susținute ale autorităților pentru a contracara presiunea antropică și a perpetua pădurea pe baze durabile.

Acordarea subvențiilor proprietarilor privați de pădure a fost un imbold care a avut drept rezultat diminuarea tăierilor ilegale din fondul forestier al județului Vrancea, astfel că aceștia au înțeles și apreciat importanța pădurii.

Administrate în regim silvic, în mod durabil, pădurile au făcut ca județul Vrancea să devină un reper important pe harta țării din perspectiva eficienței utilizării și amenajării spațiului silvic.

Strategia și-a atins obiectivul prin perpetuarea și protejarea fondului forestier precum și prin înțelegerea mediului atât de autoritățile județene cât și de comunitățile locale. În viitorul apropiat, generațiile actuale vor răscumpăra păcatul generațiilor anterioare, ridicând astfel păcatul secular ce s-a abătut asupra pădurilor din județul Vrancea.

4. CONCLUZII

Județul Vrancea ocupa un loc fruntaș în ierarhia județelor din punct de vedere al calității materiei prime precum și a finisajelor obținute în urma prelucrării lemnului de o valoare net superioară comparativ cu alte unități administrative din România și din Europa.

Aplicarea unui management sustenabil asigură reducerea nivelului de epuizare în timp a resurselor forestiere și va permite continuitatea și regenerarea pădurii. Prin conceptul de dezvoltare durabilă se urmărește și încearcă să se găsească un cadru teoretic și practic stabil pentru luarea deciziilor în toate situațiile de tipul om-mediul, cu implicații directe asupra mediului înconjurător, economic sau social.

Amenajarea pădurilor în județul Vrancea se realizează prin organizarea și conducerea structural-funcțională a pădurilor din cuprinsul teritoriului în conformitate cu cerințele ecologice, economice și sociale actuale. Dezvoltarea amenajării fondului forestier al județului s-a realizat pe deziderate durabile respectându-se următoarele principii: principiul continuității, principiul eficacității funcționale și principiul conservării și ameliorării biodiversității.

Dezvoltarea durabilă și armonioasă a spațiului silvic al județului Vrancea a condus în paralel la întărirea structurilor administrative care stabilesc controlul aplicării regimului silvic și la eficientizarea managementului silvic vrâncean prin atingerea obiectivelor stabilite prin amenajament în domeniul forestier.

Conservarea fondului forestier al județului Vrancea trebuie susținut prin rezistența față de presiunile exercitate asupra terenurilor silvice supuse riscului de a-și schimba destinația datorită cererii crescânde de terenuri pentru industrie, servicii și locuire în zonele mai dinamice din jurul centrelor urbane.

Silvicultura vrânceană este pregătită să se dezvolte pe criterii durabile și să se alinieze cu modelele silviculturale moderne, astfel se va crea o punte de cooperare interjudețeană care va înlesni relațiile dintre județe cu privire la aspecte de ordin silvic și probleme de actualitate care vor fi combătute cu succes în cadrul întâlnirilor oficiale care se vor desfășura între acestea.

Administrată durabil, pădurea intră în clasa bunurilor apte să producă beneficii pe termen lung fără ca valoarea ei să scadă și conform trendului actual de piață la nivel global, valoarea acesteia va crește odată cu dezvoltarea ei în timp.

BIBLIOGRAFIE:

1. Bran F., (2002), *Componenta ecologică a deciziilor de dezvoltare economică: studiu de caz (silvicultură și turism)*, București: Editura ASE
2. Bran F., (2002), *Degradarea ecosistemelor (silvicultură și turism): implicații economice*. București: Editura ASE
3. Constantin C., (2000), *Analiză economico-financiară a exploatațiilor agricole și silvice*. București: Editura Economică
4. Machedon I. (2005), *Ameliorarea și managementul ecosistemelor forestiere*, București: Editura ASE
5. State F., (2012), *Eco-economia pădurii în contextul cerințelor de dezvoltare durabilă: studiu de caz: România*. (teză de doctorat) București: ASE
6. Viziniuc I., (2011), *Dezvoltarea durabilă a ecosistemelor forestiere din Vrancea*. (teză de doctorat) București: ASE
7. Giurgiu, V. (1988), *Amenajarea padurilor cu functii multiple*, Editura Ceres, Bucuresti
8. Institutul Național de Statistică- www.insse.ro

PARTICULARITĂȚILE INCLUDERII REEXPORTURILOR ÎN MODELUL DE ECHILIBRU GENERAL APLICAT PENTRU ECONOMIA REPUBLICII MOLDOVA

Valeriu PROHNIȚCHI ¹
Aurelia TOMȘA ²

Abstract. *Reexports of goods account for one third of total Moldovan exports. In Computable General Equilibrium (CGE) models, the reexports are usually removed from exports, with a corresponding contraction of imports. However, in the Moldovan case, only one quarter of reexports are “classic” reexports of goods without substantial technological transformations; the rest are processed goods incorporating substantial amount of services. This requires explicitly accounting for the reexports in the CGE model. Ultimately, this requires estimation of structural and elasticity coefficients. This paper shows how these coefficients can be estimated in case of the Moldovan economy, using an adjusted Social Accountability Matrix and a set of panel data models.*

Key words: *social accounting matrix, international trade, computable general equilibrium models.*

JEL CLASSIFICATION: C67, C68, C82.

INTRODUCERE

Modelele de Echilibru General Aplicat (EGA) sunt folosite pe larg pentru simularea și analiza impactului șocurilor de variată natură asupra întregului sistem economic. Conceptual, dar și prin limitele impuse de date, modelele EGA reproduc structura și comportamentul sistemului economic la un înalt nivel de agregare. Rezultatele simulărilor depind, astfel, de modul de agregare a fluxurilor esențiale.

În virtutea gradului mare de deschidere, economia Republicii Moldova este sensibilă la condițiile politicilor comerciale. Prin urmare, este important ca modelele EGA să reproducă, în mod realist, natura fluxurilor comerciale, inclusiv, să țină cont de dihotomia exporturi domestice - reexporturi. În lucrările ce țin de aplicarea modelelor EGA, reexporturile nu sunt „privite cu ochi buni”, problema fiind soluționată, de obicei, prin eliminarea reexporturilor și ajustarea corespunzătoare a importurilor. În cazul unui model aplicat pentru economia Republicii Moldova, această soluție nu este satisfăcătoare. În primul rând, reexporturile au o pondere foarte mare, circa 32% din total exporturi. În al doilea rând, ponderea cea mai mare în reexporturi sunt mărfurile rezultate din procesarea materiei prime, primite de peste hotare, adică mărfuri care înglobează o valoare adăugată înaltă, creată în sfera de servicii. (În sursele publicistice fenomenul dat este numit frecvent procesare în lohn).

Astfel, este evidentă necesitatea includerii explicite a reexporturilor în modelul EGA. Aceasta implică estimarea unor coeficienți structurali și de elasticitate. În acest articol noi prezentăm rezultatele estimărilor respective pentru cazul concret al economiei Republicii Moldova. Lucrarea începe cu o analiză a rolului și dinamicii exporturilor și reexporturilor în economie. Compartimentul al doilea reflectă particularitățile tehnice ale includerii reexporturilor în Matricea de Contabilitate Socială (MCS), utilizată pentru calibrarea modelului EGA. În al treilea compartiment vom prezenta rezultatele estimărilor economice ale coeficienților de elasticitate a transformabilității exporturilor domestice și reexporturilor. În ultima parte vom prezenta concluziile esențiale.

¹ Doctorand, Școala Doctorală a Academiei de Studii Economice din Moldova, str. Bănulescu-Bodoni, 59, blocul B, biroul 608, tel: +373 022 402992, fax: +373 022 402992, email autor: prohnitchi@gmail.com

² Doctor în științe economice, conferențiar universitar, șef-departament “Teorie și Politici Economice” (ASEM), str. Bănulescu-Bodoni, 61, blocul A, biroul 811, tel: +373 022 402740, email autor: aureliatomsa@yahoo.fr

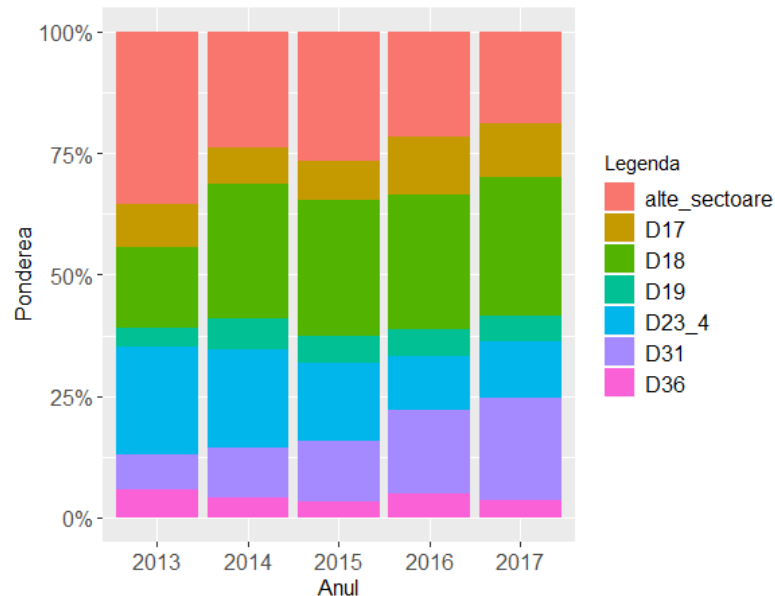
Rolul exporturilor în economia Republicii Moldova

Reexporturile au o prezență importantă în exporturi după anul 1996, dar în anul 2005 ponderea acestora crește exploziv (27% din total exporturi), odată cu adoptarea în noul Cod Vamal a unor condiții comerciale mai riguroase. Anul 2011 a reprezentat apogeul reexporturilor, cu un volum înregistrat de puțin peste 1 miliard USD (45% din exporturi). În perioada care a urmat, reexporturile au oscilat în jurul unei cifre medii de 750 milioane USD anual, circa o treime din total exporturi.

Reexporturile prezintă un nivel foarte înalt de concentrare la nivelul principalelor activități de producție (Figura 1). În anul 2017, cca 28% din valoarea totală a mărfurilor reexportate reveneau activității clasificate sub codul D18 „Fabricarea de articole de îmbrăcăminte; prepararea și vopsirea blănurilor” (aici și mai departe este utilizată o clasificare a bunurilor concordantă cu CAEM 2005, vedeți Anexa 1). Pe locul doi se afla D31 „Producția de mașini și echipamente electrice”, reprezentată în special de producția de cabluri și componente electrice pentru automobile. D31 a demonstrat o evoluție fulminantă, urcând de la 7%, din total reexporturi în 2013, la 22% în 2017. Deși în 2013 activitatea D23_24 „Cocsificarea cărbunelui, distilarea țiteiului și industria chimică” era prima în top (22% din total reexporturi), ulterior ponderea acesteia a scăzut (12% în anul 2017). În D23_24 domină reexporturile de produse farmaceutice, care nu au suportat nici o transformare tehnologică. Destinația principală a reexporturilor de produse farmaceutice este Federația Rusă. Rațiunea economică a acestor fluxuri constă în evitarea, de către importatorii ruși, a reglementărilor rusești stricte în ceea ce privește marja comercială aferentă. Pe locurile 4 și 5 în topul industriilor reexportatoare se află D17 „Fabricarea produselor textile” (11,3%) și D19 „Producția de piei, articole de piele și fabricarea încălțăminte” (5%). Astfel, 5 activități asigură 80% din reexporturi, clusterul textile-vestimentație-încălțăminte dominând cu cca 44% din total reexporturi.

În pofida concentrării înalte a reexporturilor în ramurile ilustrate în Figura 1, fenomenul reexporturilor este prezent în majoritatea activităților economice. Figura 2 ilustrează distribuția temporală a ponderii reexporturilor în totalul exporturilor la nivelul fiecărei activități producătoare de bunuri din MCS. Activitățile sunt ordonate în ordinea creșterii valorilor mediane și scot în evidență faptul, că clusterul textile-vestimentație-încălțăminte este cel mai dependent de reexportul producției. În particular, în cazul activității D18 „Fabricarea de articole de îmbrăcăminte; prepararea și vopsirea blănurilor”, ponderea mediană a reexporturilor, în totalul exporturilor ramurii, este de circa 80%. Pentru aceasta ramură tendința pe termen lung este cea de consolidare a reexporturilor ca formă principală de prezență pe piața externă. Din totalul exporturilor de vestimentație, în anii 2015-2017, reexporturilor le-a revenit cca 95%. Astfel, brandurile locale dețin o cotă infimă în fluxurile de export.

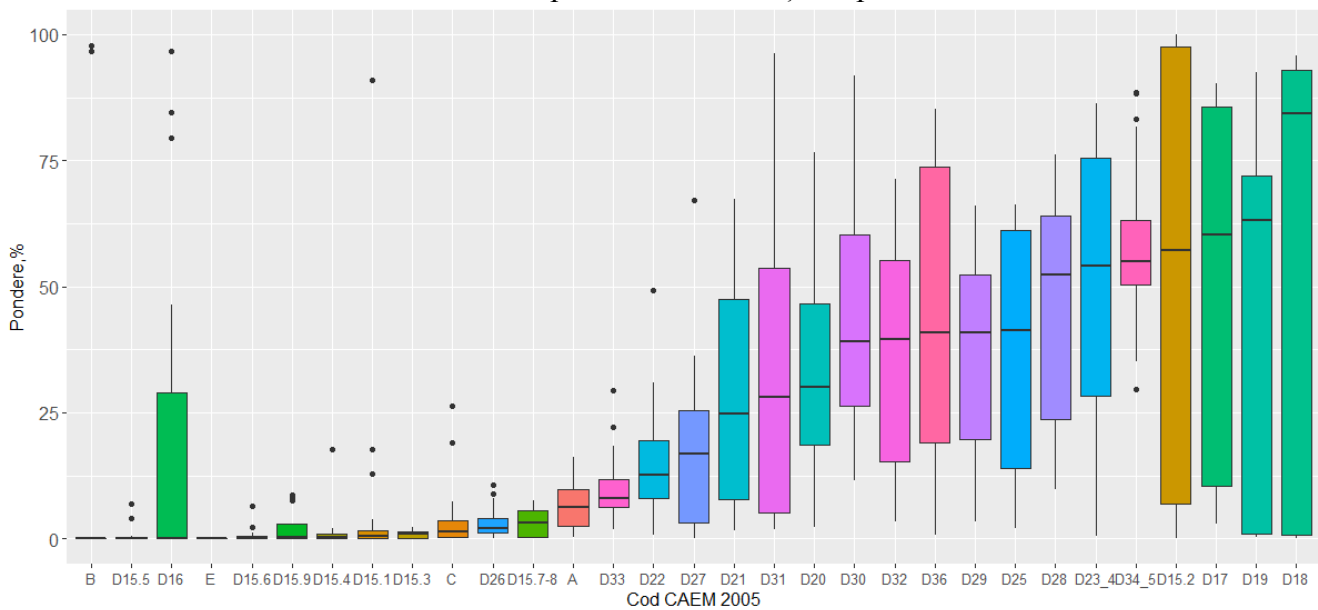
Figura 1. Ponderea principalelor activități în total reexporturi, perioada 2013-2017, % din total reexporturi pe economie

Notă: Codurile ramurilor din legendă sunt explicate în Anexa 1

Sursa: Calculele autorului și baza de date UN Comtrade, <https://comtrade.un.org/data/>

Figura 2. Distribuția ponderii reexporturilor pe activități economice, perioada 1998-2017, % din total exporturi ale activității respective.

Notă: Codurile ramurilor de pe axa orizontală sunt explicate în Anexa 1.

Sursa: Calculele autorului și baza de date UN Comtrade, <https://comtrade.un.org/data/>

Să remarcăm și faptul că ramurile industriei alimentare (D15) în cea mai mare parte nu depind de reexporturi, ci exportă producție calificabilă, ca integral, autohtonă. O excepție curioasă este D15.2 „Prelucrarea și conservarea peștelui și a produselor de pește”, valoare mediană a reexporturilor în acest segment ridicându-se la 60% din totalul exporturilor. În perioada 2013-2015 reexporturile din D15.2. au constituit practic 100% din total exporturi de produse de pește.

2. Reflectarea reexporturilor în Matricea de Contabilitate Socială

Coefficienții structurali ai modelelor de EGA se calibrează pe baza Matricelor de Contabilitate Socială (MCS). În MCS canonice, relația dintre activități și mărfuri este, de regulă, bijectivă (1:1, o singură activitate : un singur bun produs). Însă, și teoretic, și practic, fiecare activitate poate produce mai multe bunuri și servicii, iar același bun/serviciu poate fi produs de mai multe activități (Lofgren, Lee Harris, & Robinson, 2002). Abordarea noastră conceptuală, pentru includerea reexporturilor în MCS, este că fiecare activitate livrează pe piață nu doar bunul propriu, dar prestează și servicii de procesare a materiei prime, aflate în proprietatea comanditarilor din străinătate. Astfel, MCS pentru economia Republicii Moldova, implică câteva ajustări și modificări:

- E necesară includerea unui cont C_EXT în categoria bunurilor și serviciilor (Tabelul 1 prezintă MCS la un nivel macro de agregare). Contul reflectă „serviciile de prelucrare a materiei prime ce aparține altora” (formularea conform Balanței de Plăți MBP6). Relația activități-mărfuri devine 1:2, fiecare activitate având posibilitatea să livreze pe piață concomitent cu producția proprie și servicii de prelucrare a materiei prime, care, tehnologic, corespunde propriului proces de producție (de exemplu, fabricile de confecții prestează servicii de procesare a textilelor, furnizate din exterior, dar nu asamblează cablurile în circuite electrice).
- Resursele contului C_EXT provin exclusiv din exporturile serviciilor de prelucrare a materiei prime. Contul corespondent este ROW, restul lumii.
- Resursele contului C_EXT sunt cheltuite, exclusiv, pentru a achita activitățile care prestează servicii de prelucrare. În Tabelul 1 conturile corespondente sunt activitățile, denumirile cărora începe cu simbolul „A_”.
- Valoarea exporturilor fiecărui bun trebuie micșorată corespunzător cu valoarea serviciilor de procesare (adică, a reexporturilor).

Informația din sursele naționale și internaționale de date deschise nu a permis delimitarea serviciilor de procesare a materiei prime față de reexporturile clasice. Astfel, metoda de mai sus reflectă acest fenomen economic, aproximativ, dar în ansamblu satisfăcător. La nivelul unor activități în parte, eroarea ar putea fi mare: de exemplu, după cum s-a arătat mai sus, în categoria D23_24 „Cocsificarea cărbunelui, distilarea țiteiului și industria chimică” domină reexporturile „clasice” de medicamente către Rusia. Producându-se doar „pe hârtie”, aceste reexporturi nu parcurg întreg ciclul tehnologic de producere a medicamentelor. Am mai depistat reexporturi „pe hârtie”, cum ar fi vehicule și avioane (ambele din categorie D34_35). Soluția preferată de noi a fost eliminarea în totalitate, din MCS, a reexporturilor de medicamente și de autovehicule din categoriile D23_24 și D34_35.

3. Estimarea coeficienților de elasticitate pentru transformabilitatea exporturi-reexporturi

Includerea în modelele de EGA a reexporturilor are la bază ipoteza că producătorul reprezentativ ia unele decizii secvențiale, privind alocarea resurselor pentru diferite piețe. La prima etapă, producătorul decide asupra cantităților de bunuri alocate pentru piața internă și cea externă. După ce s-a luat decizia referitor la cantitatea alocată pe piața externă, la etapa a doua producătorul decide cantitatea exporturilor domestice și a reexporturilor. Urmând tradiția modelării IFPRI (Lofgren, Lee Harris, & Robinson, 2002), exporturile domestice QDE și reexporturile QRE pot fi considerate variabile endogene care satisfac o funcție de tip CET (ecuația 1), aceasta presupunând că exporturile și reexporturile nu sunt perfect transformabile. Proporțiile δ_c sunt coeficienții structurali, calculați pe baza MCS ajustată. Gradul de transformabilitate este determinat de parametrul $\rho_c = \frac{\sigma_c - 1}{\sigma_c}$, unde σ_c este coeficientul de elasticitate a transformabilității propriu-zise. Cantitățile QDE și QRE sunt determinate de raportul de preț al exporturilor domestice PDE și reexporturilor PRE (ecuația 2).

Tabelul 1. Macro-matricea de Contabilitate Socială a economiei Republicii Moldova, cu reexporturile incluse, anul 2014, miliarde lei.

	A_AGR	A_IND	A_SERV	C_AGR	C_IND	C_SERV	C_EXT	MARG	LAB	CAP	ENT	GOV	HH	ROW	TAX	SI	DSTK	TOTAL
A_AGR				27,1			0,7											27,8
A_IND					48,9		11,8											60,7
A_SERV						133,0												133,0
C_AGR	4,9	6,8	0,8									0,3	12,2	7,4		0,9	0,1	33,4
C_IND	7,9	32,8	42,6									0,2	59,2	27,8		10,6	1,4	182,6
C_SERV	0,7	5,2	25,2					30,8				21,8	30,5	11,3		16,2		141,9
C_EXT														12,6				12,6
MARG				2,6	28,3													30,8
LAB	8,3	9,5	42,1											15,0				74,9
CAP	5,8	6,1	21,1															33,0
ENT										28,4	5,1	0,6	1,8	4,4				40,3
GOV										1,5	0,3	0,0	1,7	3,5	31,5			38,5
HH									66,6	3,2	7,5	15,5	0,0	16,4				109,1
ROW				2,5	78,9	6,6			1,0		3,0	0,0	2,1	0,0				94,2
TAX	0,2	0,3	1,1	0,5	14,7	2,3			7,2		2,0	0,0	3,1	0,0				31,5
SI											22,4	0,0	(1,5)	8,3				29,2
DSTK																1,5		1,5
TOTAL	27,8	60,7	133,0	33,4	182,6	141,9	12,6	30,8	74,9	33,0	40,3	38,5	109,1	94,2	31,5	29,2	1,5	1062,3

Nota 1: Denumirile tuturor activităților încep cu A_; denumirile tuturor mărfurilor încep cu C_; AGR – agricultură, silvicultură și piscicultură, IND – industrie, SERV – construcții și servicii, EXT – servicii de prelucrare a materiei prime ce aparține altora; MARG – marja comercială și de transport, LAB – factorul muncă, CAP – factorul capital, ENT – sectorul instituțional „societăți comerciale financiare și nefinanciare”; GOV – sectorul instituțional „administrație publică și instituțiile fără scop lucrativ în serviciul gospodăriilor casnice”; HH – sectorul instituțional „gospodării casnice”; ROW – restul lumii; TAX – contul impozitelor și taxelor; SI – contul economiilor și investițiilor; DSTK – contul variației stocurilor.

Nota 2: În tabel pot fi prezente unele abateri mici dintre totalurile pe rânduri și totalurile pe coloane, cauzate de rotunjirea cifrelor.

Sursă: Calculele autorului pe baza (Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2015).

$$QE_c = \alpha_c \cdot (\delta_c \cdot QDE_c^{\rho_c} + (1 - \delta_c) \cdot QRE_c^{\rho_c})^{\frac{1}{\rho_c}} \quad (1)$$

$$\frac{QRE_c}{QDE_c} = \left(\frac{PRE_c}{PDE_c} \cdot \frac{1 - \delta_c}{\delta_c} \right)^{\rho_c - 1} \quad (2)$$

Astfel, problema se reduce la estimarea coeficienților de elasticitate a transformării σ_c printr-o metodă compatibilă cu dezagregarea bunurilor, utilizată în MCS.

Datele utilizate de noi provin din baza de date UN Comtrade. Am folosit observațiile, privind exporturile și reexporturile anuale ale Republicii Moldova la nivelul de dezagregare de 6 cifre, conform clasificării HS. Deși, la acest nivel de dezagregare, în baza de date sunt disponibile și observații pentru perioada anilor 1998-2003, am decis să ne limităm la perioada 2004-2017, pentru a reduce la minimum inexactitățile determinate de modificările survenite în clasificarea HS, în special, cele legate de schimbările în unitățile de măsurare a cantităților exportate. Alegerea perioadei date este determinată și de faptul, că începutul ei practic coincide cu adoptarea, în 2005, al noului Cod Vamal al Republicii Moldova, în care au fost uniformizate definițiile în statistica comercială. În setul nostru de date, am mai realizat o clasificare paralelă a bunurilor, conform codurilor CAEM 2005, utilizând o procedură de tranziție de la HS la CAEM 2005, prin intermediul unor tabele de trecere, bazate pe Clasificarea Internațională Industrială Standard a Tuturor Activităților Economice (ISIC Rev. 3.1.).

Astfel, am agregat 28 de paneele corespunzătoare codurilor prezente în Anexa 1, paneele în care se includ observații cronologice asupra exporturilor de bunuri clasificate, conform codurilor HS. Aceasta face posibilă estimarea coeficienților de elasticitate a transformabilității, practic, pentru fiecare grup de bunuri din MCS. La etapa de procesare preliminară a datelor nu au fost constituite paneele de date pentru grupele E „Energie electrică, gaze și apă”, B „Pescuitul, piscicultura” și D15.5 „Fabricarea produselor lactate”; grupa E nu realizează reexporturi, iar grupele B și D15.5 au prea puține observații.

Pentru estimare, utilizăm următorul model de date panel:

$$\ln(Q_{c,t}) = \sigma_c^0 + \sigma_{c,t}^1 \ln(P_{c,t-1}) + \sum d_t + u_{c,t} \quad (3)$$

unde:

- c – bunurile observate la nivelul de dezagregare de 6 cifre;
- t – timpul;
- σ_c^0 - efecte specifice bunurilor din categoria c ;
- $\sigma_{c,t}^1$ – coeficienții de elasticitate a transformabilității exporturi domestice – reexporturi;
- $Q_{c,t} = \frac{x_{c,t}^{ds}}{x_{c,t}^{rs}}$, $P_{c,t-1} = \frac{p_{c,t-1}^{rs}}{p_{c,t-1}^{ds}}$;
- $x_{c,t}^{ds}$ - cantitatea exporturilor domestice ale bunului c în perioada t , $x_{c,t}^{rs}$ - cantitatea reexporturilor bunului c în perioada t , $p_{c,t-1}^{rs}$ – prețul unitar al exporturilor domestice ale bunului c în perioada $t-1$, $p_{c,t-1}^{ds}$ – prețul unitar al reexporturilor bunului c în perioada $t-1$;
- $\sum d_t$ – seria de variabile binare, corespunzătoare anilor de observații prezenți în panel;
- $u_{c,t}$ – erorile idiosincratice.

Modelul (3) se bazează pe ipoteza, că există un decalaj temporal între schimbarea raportului de prețuri P și schimbarea raportului de cantități Q (lag 1). Într-o specificare alternativă, noi am mai introdus și lagul 2 al raportului de prețuri. Introducerea variabilelor binare permite izolarea trendului temporal de efectul variației raportului de prețuri. Suntem interesați primordial de coeficienții de elasticitate $\sigma_{c,t}^1$ (plus $\sigma_{c,t}^2$ în specificarea alternativă), semnul cărora ne așteptăm să fie negativ, în conformitate cu teoria microeconomică a transformabilității imperfecte.

Tablul 2. Estimările coeficienților de elasticitate a transformabilității exporturi-reeporturi la nivelul activităților de producție din MCS

Cod categorie	Modelul de bază				Modelul alternativ				
	$\sigma_{c,t}^1$ (er.st.)	Obs	Adj R2	F stat (gr.lib.)	$\sigma_{c,t}^1$ (er.st.)	$\sigma_{c,t}^2$ (er.st.)	Obs	Adj R2	F (gr.lib.)
A	0.325 (0.361)	162	0.003	1.042 (12;149)	-0.839** (0.405)	-0.202 (0.380)	114	0.229	3.553*** (12; 101)
D15.3	-0.645 (0.703)	36	0.113	1.497 (9; 26)	0.241 (1.068)	0.826 (1.117)	24	-0.027	0.886 (8; 15)
D15.7_8	-0.004 (0.203)	89	0.329	4.814*** (11; 77)	-0.114 (0.308)	0.012 (0.225)	66	0.217	2.609*** (11; 54)
D15.9	0.656 (0.412)	62	0.191	2.302** (11; 50)	-0.637 (0.423)	-0.405 (0.296)	39	0.341	2.699** (10; 28)
D17	-0.342** (0.133)	287	0.006	1.136 (12; 274)	-0.448** (0.188)	-0.122 (0.202)	181	0.043	1.652* (12; 168)
D18	0.008 (0.073)	1,024	0.173	18.771*** (12; 1011)	-0.048 (0.090)	-0.133 (0.086)	817	0.206	18.647*** (12; 804)
D19	-0.274 (0.171)	204	0.161	4.253*** (12; 191)	-0.462** (0.188)	-0.404** (0.183)	151	0.305	6.317*** (12; 138)
D20	-0.028 (0.220)	93	-0.075	0.443 (12; 80)	-0.428 (0.315)	-0.496 (0.324)	66	-0.022	0.822 (12; 53)
D21	-0.241 (0.285)	117	-0.033	0.672 (12; 104)	-0.433 (0.333)	-0.226 (0.328)	89	0.014	1.095 (12; 76)
D22	0.626*** (0.208)	67	0.402	4.700*** (12; 54)	0.523** (0.250)	-0.476* (0.237)	49	0.236	2.235** (12; 36)
D23_4	-0.530*** (0.130)	352	0.073	3.287*** (12; 339)	-0.390** (0.160)	-0.024 (0.155)	246	0.022	1.456 (12; 233)
D25	-0.237** (0.116)	418	0.071	3.649*** (12; 405)	-0.329** (0.138)	-0.210 (0.142)	317	0.083	3.306*** (12; 304)
D26	-0.417* (0.212)	126	0.104	2.194** (12; 113)	-0.788* (0.407)	-0.248 (0.348)	74	0.059	1.319 (12; 61)
D27	-0.086 (0.200)	104	-0.009	0.909 (12; 91)	-0.622** (0.309)	-0.236 (0.289)	65	0.103	1.534 (12; 52)
D28	-0.184** (0.080)	513	0.021	1.914** (12; 500)	-0.294*** (0.095)	-0.246** (0.095)	371	0.051	2.635*** (12; 358)
D29	-0.257*** (0.038)	859	0.061	5.588*** (12; 846)	-0.311*** (0.051)	-0.156*** (0.049)	622	0.081	5.355*** (12; 609)
D30	-0.453*** (0.164)	69	0.127	1.783* (12; 56)	-0.584*** (0.210)	-0.256 (0.217)	56	0.051	1.237 (12; 43)
D31	-0.263*** (0.094)	321	0.067	2.886*** (12; 308)	-0.396*** (0.122)	-0.179 (0.118)	231	0.064	2.295*** (12; 218)
D32	-0.227 (0.163)	87	0.039	1.269 (12; 74)	0.186 (0.210)	0.057 (0.194)	54	0.011	1.047 (11; 42)
D33	-0.079 (0.082)	217	0.017	1.287 (12; 204)	-0.214** (0.094)	-0.105 (0.092)	139	0.055	1.733* (11; 127)
D34_5	-0.423*** (0.101)	214	0.178	4.836*** (12; 201)	-0.310* (0.158)	0.130 (0.151)	166	0.154	3.482*** (12; 153)
D36	-0.162* (0.091)	251	0.144	4.478*** (12; 238)	-0.221* (0.115)	-0.163 (0.123)	185	0.103	2.537*** (12; 172)
Panel integrat	-0.226*** (0.0223)	5704	0.027	14.11*** (12; 5691)	-0.283*** (0.028)	-0.140*** (0.027)	4140	0.066	13.7564 (12; 4127)

Note: *p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01;

Sursă: calculele autorului

Utilizând testul multiplicatorului Lagrange, complementat de un test F, am verificat prezența efectelor individuale. Ambele teste sugerează, în mod clar, prezența efectelor individuale și, în consecință, am respins metoda ordinară a celor mai mici pătrate ca metoda de estimare a modelului 3.

Mai mult decât atât, testul Hausman, aplicat pentru comparația setului de estimatori, provenit din modelul cu efecte fixe, cu cei din modelul cu efecte aleatorii, pledează în favoarea modelului cu efecte fixe. Noi însă am preferat nu metoda clasică a efectelor fixe, ci metoda diferențelor de ordinul unu, deoarece în această metodă estimatorii sunt mai eficienți în cazul prezenței corelației în serie în observațiile inițiale. Prezența corelației în serie a fost detectată cu ajutorul unui test Wooldridge (Croissant & Millo, 2008). În plus, calculele efectuate pentru diferite specificări au arătat că coeficienții de determinare, ajustați R^2 în modelul cu efecte fixe, sunt tipic mai înalți decât pentru modelele cu diferențe de ordinul unu.

Coeficienții $\sigma_{c,t}^1$ și $\sigma_{c,t}^2$, erorile standard, numărul de observații utilizate, coeficientul de determinare ajustat R^2 și statistica F sunt prezentate în **Tabelul 2**, atât pentru modelul de bază, cât și pentru cel alternativ. Să remarcăm faptul că, la această etapă, alte 6 paneele au fost eliminate, deoarece numărul de observații a fost prea mic pentru a evalua robustețea estimărilor.

Judecând după testele F și coeficienții de determinare ajustați R^2 , modelul alternativ cu două decalaje temporale pare mai adecvat decât modelul de bază cu un singur decalaj. Aproape jumătate din coeficienți sunt statistic semnificativi la nivelul de semnificație de cel puțin 10%, confirmând prezența transformabilității imperfecte între exporturile autohtone și reexporturi. În particular, pentru 4 din activitățile dominante în totalul reexporturilor – D17, D19, D23_4 și (pentru primul lag) D31 - coeficienții sunt statistic semnificativi. Coeficienții au semnul anticipat, dar nu sunt statistic semnificativi, pentru cea mai mare categorie, D18. Coeficienții semnificativi pot fi utilizați direct în modelul EGA, în timp ce pentru bunurile, pentru care nu au fost obținuți coeficienți robuști, pot fi utilizați coeficienții de elasticitate medii la nivelul întregului panel de observații. Alternativ, poate fi adoptată o soluție de modelare a reexporturilor și exporturilor, bazată pe ponderi fixe în total exporturi.

CONCLUZII

Analiza bazei de date comerciale UN Comtrade a scos în evidență un nivel înalt de concentrare a reexporturilor în jurul a cinci activități, care generează aproape 80% din reexporturi, dar clusterul textile-vestimentație-încălzămintă domină cu aproape 44% din total reexporturi. În perioada 2015-2017 peste 90% din încasările de export ale clusterului dat au provenit din reexporturi.

Includerea reexporturilor în modelele de EGA implică calcularea coeficienților structurali și de elasticitate. Coeficienții structurali pot fi ușor calculați în baza unei Matrice de Contabilitate Socială, ajustată pentru a include, conform metodei propuse în lucrare, reexporturile, ca un cont separat de servicii de procesare a materiei prime, deținute de comanditarii din exterior. Resursele contului provin integral de la restul lumii și sunt cheltuite integral pentru remunerarea activităților, care activează în regim dual, atât pentru producția bunurilor proprii, cât și pentru prestarea acestor servicii.

Coeficienții de elasticitate, esențiali pentru modelele EGA, sunt cei de transformabilitate între reexporturi și exporturi autohtone. Metoda utilizată de noi se bazează pe o suită de modele de date panel agregate pentru activitățile prezente în modelul EGA. Modelele au fost estimate în baza metodei diferențelor de ordinul unu, cu includerea în model a două decalaje temporale. Aproape jumătate din coeficienții rezultanți sunt statistic semnificativi și pot fi utilizați direct în modele. Restul parametrilor pot fi înlocuiți cu valorile medii ale elasticităților pentru întregul panel de date. Alternativ, pentru aceste activități, poate fi utilizată o specificare, bazată pe ponderea constantă a reexporturilor și exporturilor autohtone în total exporturi declarate.

BIBLIOGRAFIE:

1. Biroul Național de Statistică. (2018, Septembrie 07). *Activitatea de comerț exterior a Republicii Moldova în ianuarie-iunie 2018. Comunicat de presă*. Preluat de pe <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6119>
2. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. (2015). *Conturile Naționale ale Republicii Moldova 2014*. Chișinău.

3. Croissant, Y., & Millo, G. (2008). Panel Data Econometrics in R: The plm Package. *Journal of Statistical Software*(27(2)).
4. Department of Economic and Social Affairs. Statistics Division. (2011). *International Merchandise Trade Statistics. Concepts and Definitions 2010*. New York: United Nations. Preluat de pe [https://unstats.un.org/unsd/trade/eg-imts/IMTS%202010%20\(English\).pdf](https://unstats.un.org/unsd/trade/eg-imts/IMTS%202010%20(English).pdf)
5. Lofgren, H., Lee Harris, R., & Robinson, S. (2002). *A Standard Computable General Equilibrium (CGE) Model in GAMS*. Washington: International Food Policy Research Institute.

Anexa 1. Codurile și denumirile activităților de producție de bunuri, la nivelul secțiunilor, conform CAEM 2005

Cod lucrare	Cod CAEM	Nivel CAEM	Denumire
A	A	Sectiune	AGRICULTURA, ECONOMIA VINATULUI SI SILVICULTURA
B	B	Sectiune	PESCUITUL, PISCICULTURA
C	C	Sectiune	INDUSTRIA EXTRACTIVA
D15.1	15100	Grupa	Productia, prelucrarea si conservarea carnilor si a produselor din carne
D15.2	15200	Grupa	Prelucrarea si conservarea pestelui si a produselor din peste
D15.3	15300	Grupa	Prelucrarea si conservarea fructelor si legumelor
D15.4	15400	Grupa	Fabricarea uleiurilor si grasimilor vegetale la animale
D15.5	15500	Grupa	Fabricarea produselor lactate
D15.6	15600	Grupa	Fabricarea produselor de morarit, a amidonului si a produselor din amidon
D15.7_8	15700	Grupa	Fabricarea nutreturilor gata pentru animale
	15800	Grupa	Fabricarea altor produse alimentare
D15.9	15900	Grupa	Fabricarea băuturilor
D16	16000	Diviziune	FABRICAREA PRODUSELOR DE TUTUN
D17	17000	Diviziune	FABRICAREA PRODUSELOR TEXTILE
D18	18000	Diviziune	FABRICAREA DE ARTICOLE DE IMBRACAMINTE; PREPARAREA SI VOPSIREA BLANURILOR
D19	19000	Diviziune	PRODUCTIA DE PIEI, DE ARTICOLE DIN PIELE SI FABRICAREA INCALTAMINTEI
D20	20000	Diviziune	PRELUCRAREA LEMNULUI SI FABRICAREA ARTICOLELOR DIN LEMN
D21	21000	Diviziune	FABRICAREA HIRTIEI SI CARTONULUI
D22	22000	Diviziune	EDITURI, POLIGRAFIE SI REPRODUCEREA MATERIALELOR INFORMATIVE
D23_4	23000	Diviziune	COCSIFICAREA CARBUNELUI, DISTILAREA TITEIULUI SI TRATAREA COMBUSTIBILILOR NUCLEARI
	24000	Diviziune	INDUSTRIA CHIMICA
D25	25000	Diviziune	PRODUCTIA DE ARTICOLE DIN CAUCIUC SI DIN MATERIAL PLASTIC
D26	26000	Diviziune	PRODUCTIA ALTOR PRODUSE DIN MINERALE NEMETALIFERE
D27	27000	Diviziune	INDUSTRIA METALURGICA
D28	28000	Diviziune	FABRICAREA PRODUSELOR FINITE DIN METAL, EXCLUSIV PRODUCTIA DE MASINI SI UTILAJE
D29	29000	Diviziune	FABRICAREA DE MASINI SI ECHIPAMENTE
D30	30000	Diviziune	FABRICAREA DE MIJLOACE ALE TEHNICII DE CALCUL SI DE BIROU
D31	31000	Diviziune	PRODUCTIA DE MASINI SI APARATE ELECTRICE
D32	32000	Diviziune	PRODUCTIA DE ECHIPAMENTE SI APARATE DE RADIO, TELEVIZIUNE SI COMUNICATII
D33	33000	Diviziune	PRODUCTIA DE APARATURA SI INSTRUMENTE MEDICALE, DE PRECIZIE, OPTICE SI PRODUCTIA DE CEASURI
D34_5	34000	Diviziune	PRODUCTIA MIJLOACELOR DE TRANSPORT RUTIER
	35000	Diviziune	PRODUCTIA ALTOR MIJLOACE DE TRANSPORT
D36	36000	Diviziune	PRODUCTIA DE MOBILIER SI ALTE ACTIVITATI INDUSTRIALE
E	E	Sectiune	ENERGIE ELECTRICA SI TERMICA, GAZE SI APA

Sursă: adaptată de autor după CAEM 2005

SECȚIUNEA III: INFORMATICĂ, CIBERNETICĂ ȘI STATISTICĂ ECONOMICĂ

A NEW METHOD TO THE STUDY OF THE BEHAVIOR OF THE GEODESICS ON HYPERBOLIC MANIFOLDS. APPLICATIONS

BALCAN Vladimir¹

Abstract: *The presented work is a research in the field of the geometry of two-dimensional hyperbolic (equipped with a metric of constant negative curvature) manifolds. In this survey article we gather recent results of the global behavior of geodesics on hyperbolic manifolds, giving special attention to the two-dimensional case. This paper describes a new method (is developed a new method of colour multilaterals) for solving this problem - an algorithm (the construction of a practical approach) that allows to determine the behavior of this geodesic on hyperbolic manifolds. With the help of this technique, the question of the qualitative behavior of geodesics in general on hyperbolic 2-manifolds is solved. Applications and future direction are discussed.*

Keywords : *behavior of geodesics, the multilateral, the method of colour multilaterals, hyperbolic right angled hexagon, hyperbolic right angled octagon, pair pants (meaning surfaces of signature (0,3)), hyperbolic surface with genus g , k puncture and n geodesic boundaries.*

JEL : MSC 53C60,30F60,53C22

In this work for the first time systematically is described the geometry of behavior of the geodesics on hyperbolic manifolds. The study of global behaviour of the geodesics is one of the main topics in geometry and their behavior under variations helps us to understand the geometry of hyperbolic manifolds [Balcan V., 2015, p.4]. Thanks to the development of the new constructive approach, in this paper, the author succeeded to receive “in a certain sense” the solution for the behaviour of the geodesics in general on the hyperbolic manifolds, structure of geodesics and their types. In order to discuss the results of this work, it will be necessary to agree on some definitions of the basic concepts. A geodesic in a hyperbolic manifold is a locally distance - minimising curve, and is said to be simple if it has no transverse self-intersections (there-fore it is either an embedded copy of \mathbb{R} or an embedded circle) and non simple otherwise. A geodesic on surface M is said to be complete if it is not strictly contained in any other geodesic, i.e., it is either closed and smooth, or open and of infinite length in both directions. Complete geodesics coincide with those which never intersect ∂M . Note that if M is obtained from a compact surface by removing a finite number of points to form cusps then a complete open geodesic on M might tend toward infinity along a cusp. Throughout, we use the term geodesic to refer to a complete infinite geodesic; a geodesic ray is a half-infinite ray; finally, a geodesic arc is a finite segment lying along some geodesic (which we assume to be closed unless otherwise stated). For a hyperbolic surface M some of the geodesics γ will come back to the point they start and fit in a smooth way. These are called closed geodesics. It ends up that there are finitely many closed geodesics of a given length (if any). Geodesics on smooth surfaces are the straightest and locally shortest curves. A hyperbolic surface is a surface which constant negative curvature. Unlike the plane, which is flat, or the sphere which has positive curvature, these surfaces are negatively curved. On a hyperbolic surface, some geodesics are infinitely long, like straight lines in the plane, but others close up into a loop, like the great circle on a sphere. Two basic properties are responsible for their importance: first, that from any point of a

¹¹ dr., conf.univ. (Academia de Studii Economice a Moldovei, Moldova, Chișinău, str.Bănulescu-Bodoni 61, tel.+373 022 22 41 28, www.ase.md), vl_balkan@yahoo.com

manifold there starts a unique geodesic in any direction. Second, the length minimization property (connecting two given points on a manifold with a locally shortest curves). On smooth surfaces geodesics possess both properties.

How do geodesics on the hyperbolic surface behave or how can we determine the behavior of a given geodesic on the hyperbolic surface? We investigate in detail the global behavior of the geodesics on the simplest hyperbolic surfaces: hyperbolic horn (funnel end), hyperbolic cylinder and parabolic horn (cusp, horn end), or parabolic cylinder [Balcan V., 2017, p.121]. The problem of behavior of the geodesic is solvable for a hyperbolic surface called hyperbolic horn. A hyperbolic horn is a two-dimensional manifold, obtained from the strip between the two parallel straight lines of the hyperbolic plane by matching the border lines by shifting (sliding), its axis being parallel to the border lines and beyond the strip between them. The hyperbolic horn, i.e. the factor-space $H^2 \setminus \Gamma$, is an (open) half of the hyperbolic cylinder. The border circumference does not belong to that half and there for the surface of the hyperbolic horn is incomplete. The funnel is half of the hyperbolic cylinder, bounded by their closed geodesic. The full funnel continues to flare out exponentially and has infinite area. So, every geodesic curve γ on the hyperbolic horn is of one of the four types: a) there are no closed geodesics; b) there is a geodesic of infinite length, without self-intersections points, and any of its points divides the geodesic into two rays: one ray of finite length and another ray of infinite length; c) there is an infinite geodesic, without self-intersections points and any of its points divides it into two congruent rays; d) there is an infinite geodesic and it has a finite number k of double self-intersection points and they are all divisible by 2. The number k of self-intersection points of an examined geodesic is equal to p . The problem of behavior of a geodesic on a hyperbolic cylinder is solvable. One may define the hyperbolic cylinder as a non-compact two-dimensional manifold obtained from the strip from between the two divergent lines of the hyperbolic plane by identifying the divergent border lines by shift (sliding), its axis being a common perpendicular for the said border lines, its shift being equal to the length of such translation. The factor space $H^2 \setminus \Gamma$ is a some kind of cylindrical surface also called hyperbolic cylinder. The hyperbolic cylinder is the union of two funnels. There are no closed geodesics on the cylinder C (both simple, different from the narrow geodesic core of cylinder and non-simple ones). There are a geodesic without self-intersection points, infinite in both directions (at both ends) on the cylinder. We shall call a parabolic horn (cusp) the two-dimensional manifold obtained from the strip from between the two parallel lines of the hyperbolic plane by identifying the border lines by horocyclic rotation determined by these lines. The parabolic cylinder is a special case (its small end is a cusp, while the “horn” end carries the hyperbolic metric). The study of universal cover of parabolic cusp demonstrates that. So, every geodesic curve γ on the parabolic horn (cusp) is of one of the three types: (simple infinite length, without self-intersection; the geodesic is infinite in both directions (at both ends) and it has only a finite number k of double self-intersection points, in the particular case, both ends of the geodesic can go to the some point at infinity; there are no closed geodesics on parabolic cusp). A standard tool in the study of compact hyperbolic surfaces is the decomposition into “pairs of pants” (Y pieces). Given a surface of genus $g \geq 2$, there are $3g - 3$ simple closed pairwise non-intersecting geodesics which partition the surface into $g - 1$ such pieces. The study of the geodesics on hyperbolic surfaces can be reduced to the study of the curves on a hyperbolic pair of pants. Compact hyperbolic surfaces can be seen as an elementary pasting of geodesic polygons of the hyperbolic plane. Conversely, cutting such a surface along disjoint simple closed geodesics (a partition), one obtains a family of pair of pants (surfaces of signature $(0,3)$), which in turn can be readily cut to obtain a pair of isometric right-angled hexagons. Let M be a surface and let P be a pair of pants. In this paper, we focus on getting the behavior of geodesics on a hyperbolic pair of pants P . As a direct consequence we get the behavior of geodesics on any surface M . We do this as follows. First, there is a unique way to write P as the union of two congruent right-angled hexagons. Take this decomposition (see on Fig.3). We examining different types of behaviors exhibited by geodesics on a given pair of

hyperbolic pants and study infinite simple geodesic rays and complete geodesics [Balcan V., 2016, p.6]. We also allow the degenerate case in which one or more of the lengths vanish (a generalized pair of pants). For the behaviour of the geodesics on the specified fragments (hyperbolic pants, etc.) it is used a certain figure, named in the text of the work *the multilateral*. The multilateral is obtained from a right angle hexagon as follows. We construct a hyperbolic hexagon with right angles on the hyperbolic plane H^2 . For a certain value $r = r_1$ of the radius of the circle, inscribed in the right angle triangle, this triangle becomes limited: its vertices become infinitely remote points, and the sides - in pairs parallel lines. It is to be noted that these triangles decompose H^2 . If we continue to increase the radius of the inscribed circle, then the sides of the triangle become pairwise divergent straight lines, the vertices - are ideal points and the area of the triangle is infinite. From the hyperbolic geometry we have that for given two disjoint geodesics on the plane H^2 with four different end points at the infinity (divergent), there is only one geodesic perpendicular to both. But, if from the obtained “beyond the limit” triangle we cut off the “excess” endless pieces with the help of common perpendiculars of the pairs of its sides, then we get an *equiangular-semi-regular hexagon* (see Figure 1). All the angles of this hexagon are straight and the sides over one are equal.

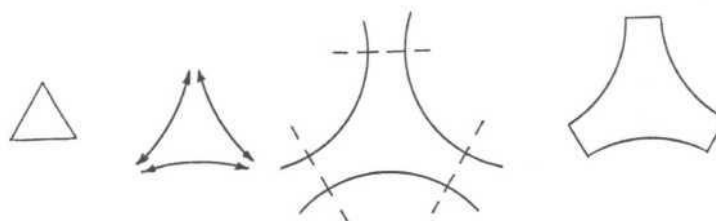

Fig. 1 Orthogonal section of a triangle and obtaining a hexagon with right angles

We'll call the newly appeared sides black, and „remnants” of the sides of the original triangle are white: than we can say that all the white sides are equal to each other in pairs, and all the black sides are also equal pairwise to each other, and the angle between the intersecting white and black sides is straight. Thus the resulting hexagon is a Coxeter, and the group generated by reflections in its sides is a Coxeter group. But before building all this Coxeterian partition, it is very useful to first make reflections only on the black sides of the hexagon and on their images, obtained by such reflections. Continuing indefinitely the reflection in these black sides, we get some new kind of regular polygon (it would be more accurate to say - *the multilateral*). The sides of this „*multilateral*” (without vertices and angles) are straight lines, tangents (regular) system of circumferences on the hyperbolic plane H^2 (see Figure 2). Obviously, the reflections in the sides of the straight lines of this multilateral can cover the whole (entire) hyperbolic plane H^2 (Fig. 2). To facilitate the understanding and further description, we agree to call the sides of the six-rectangle (right angled hexagon) black, if they are obtained from boundary geodesic circles of pants, and the other three sides we agree to consider painted in different colours (for example, red, blue and green straight). Exactly, this figure is also called in the work as a multilateral (in contrast to the polygon, the figure has no vertices and angles, hence its name - the multilateral). The study of the behavior of the geodesics in this paper is being carried out gradually, in order of collecting the surface, the reverse order of cutting the surface into fragments (i.e. pants). The surface is cut into typical pieces (for example, on pants or their degenerations, on right hexagons, etc.) and the question of the behavior of the geodesics for each piece is solved on it, and then the result of the investigation returns (by gluing) onto the original surface.

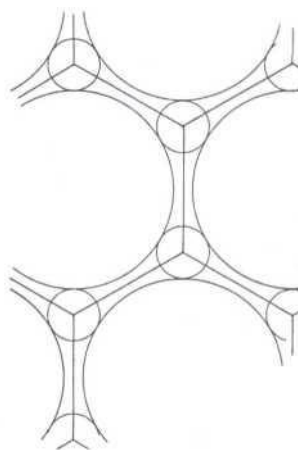

Fig. 2 A generalized regular multilateral, described near the regular system of congruent circumferences.

With the help of these multilaterals, it is possible to determine the nature of the behavior of the geodesics on the surface, not more complicated than how Artin studied the global behavior of geodesics on hyperbolic surfaces by cleverly encoding geodesics using continued fractions. Any given hyperbolic (closed, i.e., ordinary) surface can be cut into pants and the question is how, when gluing such pants, connect them on a common surface. But it may seem (when gluing of the surface from the pants is not finished yet) that the surface of genus g has also n components (the surface has a geodesic boundary). And, going further, we notice that the boundary of the surface can degenerate: transform into cuspidal ends (cusps) and into conical points. Thus, we arrive at the most general case, the surfaces of the signature (g, n, k) , the preliminary investigation of the behaviour of the geodesics on these pieces. To summarize what has been said, we can conclude that a concrete method of investigating the behavior of the geodesics on hyperbolic 2-manifolds is based on the idea of preliminary research on these pieces (on the set of hyperbolic pants and their degenerations), in the subsequent consolidation of research results using the method proposed in this paper (sometimes called the method of generalized coloured multilaterals). The main purpose of this article is to indicate an algorithm (the construction of a practical approach) that allows determine the behavior of this geodesic on hyperbolic manifolds. Also the aim is to obtain new results in following areas: a) the solution of the question of the qualitative behavior of the geodesics in general (if a point and the direction of the tangent at that point are given) on 2-dimensional hyperbolic manifolds; b) a new method for solving the problem of the behavior of the geodesics on hyperbolic manifolds is developed - *the method of colour multilaterals*; c) with the help of this technique, the question of the qualitative behavior of the geodesics in general on hyperbolic 2-manifolds is solved. In more detail, the following main results of the study were obtained. A new constructive method for investigating the global behaviour of the geodesics on hyperbolic manifolds (the method of colour multilaterals) is given in this paper. The solution is based on the study of the behavior of the geodesics on the simplest hyperbolic surfaces (hyperbolic pants, degenerate hyperbolic pants, thrice-punctured sphere, etc.), some of which have long attracted the attention of geometers. In this paper is used the K ebe method of geodesic cutting of hyperbolic 2-manifolds into hyperbolic pants with a nonempty boundary (edge). In hyperbolic geometry, hyperbolic right angled hexagons are used as a tool for analysing the behaviour of the geodesic (and surfaces). The discrete group Γ is defined in the usual way via its fundamental domain F (glued from the proper number of right angled hexagons). Hyperbolic pants are the only compact hyperbolic surfaces with a geodesic boundary that can't be simplified by cutting along closed simple geodesics. In fact, any pants with boundary geodesics are uniquely determined by the length of their boundary geodesics, because any hyperbolic right angled hexagon is uniquely defined by three alternating (non-adjacent) lengths of sides that can be arbitrarily set. We consider the universal covering of hyperbolic pants

(the hyperbolic plane H^2) and lines that cover a given geodesic. Let it be on H^2 a right angled hexagon H and let H' denote its image under reflection from the side of δ_{13} (Fig. 3). When identifying the corresponding sides δ_{12} and δ_{12} , as well as δ_{23} and δ_{23} of this right angled geodesic octagon (Fig. 3), we obtain hyperbolic pants P with boundaries $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$. As the fundamental region for the corresponding pants P we choose this hyperbolic right angled octagon (the double of a right angled hexagon H in the plane H^2).

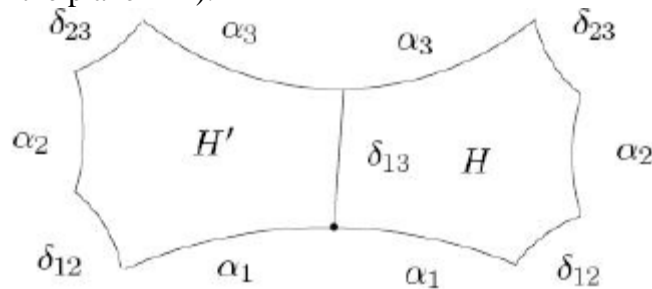

Fig. 3 The hexagon H and its reflection at the side δ_{13} is a symmetrical hexagon H'

This geodesic right angled octagon is the fundamental domain of the group $\Gamma = \langle t_1, t_2, t_3 \rangle$ generated by hyperbolic translations t_1, t_2, t_3 , (the pants can be obtained by factorizing the hyperbolic plane H^2 by a discrete co-compact group Γ generated by translations t_1, t_2, t_3 , where the translation t_i is determined by the vector $2 \cdot \alpha_i, i=1,2,3$). To describe the behaviour of an arbitrarily given (some) geodesic on hyperbolic pants emanating from the point A in a given direction, we need to consider how the direct, covering this geodesic, behaves on the universal cover of these pants. In other words, how this straight line is located relative to the sides of $\alpha_3, \alpha_1, \alpha_2$ of the hyperbolic right angled octagon (the so-called "colour" straight - blue, green, red). Walking along hyperbolic octagon, we can't cross the boundary components $\alpha_3, \alpha_1, \alpha_2$ ("coloured circumferences"), but we can pass through the sides $\delta_{13}, \delta_{12}, \delta_{23}$ of a hyperbolic hexagon (the so-called "black" sides). Along with the coloured sides, the categories of coloured angles are built. A pair of "adjacent" colour angles uniquely determines the next colour angle with the help of colour (coloured "straight lines - blue, green, red) or with the help of geodesic sides $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$. Suppose, for the beginning, point A is fixed on the surface of hyperbolic pants, and we need to understand how the geodesic's behaviour depends on the direction (from the directing vector emanating from point A). In this situation each side determines the angle of its colour with the vertex in the point A (and the sides parallel to the colour side) and in each category of angles it is uniquely determined which sides $\delta_{13}, \delta_{12}, \delta_{23}$ (or "black" sides) it is necessary to cross to be within the scope of the corresponding colour side. Thus, on hyperbolic pants, the problem of the behaviour of any geodesic passing through a fixed point is uniquely solvable by the algorithm for constructing the corresponding system of coloured angles, and by the sides parallel to the considered side of the generalized multilateral obtained from a right angled hexagon. Thus, *on hyperbolic pants is the problem of the behaviour of any geodesic that passes through a fixed point and is uniquely solvable with the help of the algorithm for constructing the corresponding system of coloured angles, and by the sides parallel to the considered side of the generalized multilateral, obtained from a right angled hexagon.* Further, the concept of the category of angles is introduced, and with the help of these categories an algorithm for recognizing the type of a geodesic is given.

Main results of the present work are as follows. In the work is given a new constructive method (a new approach) for solving the problem of the behavior of geodesic on a arbitrary hyperbolic surfaces of signature (g, n, k) , i.e., method allowing to answer the question about the

structure on the global of examined geodesic at its indefinitely extension (geodesics can be extended indefinitely) on both directions. Such a compressed formulated result can be disclosed as follows.

For this purpose, with the help of proposed practical approach at first are studied geodesics at the simplest hyperbolic manifolds [Balcan V., 2017, p.191]: 1) it is solved the problem of the behavior of geodesic on the simplest hyperbolic surfaces (hyperbolic horn; hyperbolic cylinder; parabolic horn (cusp)); 2) it is investigated and described the behavior of the geodesic lines on hyperbolic surfaces of signature $(0,3)$ (hyperbolic pants); it is found special case: behavior of ortho-boundary geodesics and orthogeodesics, and their general structure, i.e., it is obtained classification of geodesics launched (emanating) normally from the point of geodesic boundary of pants. Is said to be orthogeodesic - a geodesic segment perpendicular to the boundary at its initial and terminal points. Investigation of behavior of the geodesics on the listed above surfaces, allowed finding answer of assigned task in general case: 3) it is investigated and found behavior of the geodesics on compact closed hyperbolic surface without boundaries (borders), (general case). As specific problems are solved the following tasks: 4) there are studied geodesics on hyperbolic surface of genus g and n (non-puncture) boundary holes (geodesic boundaries); it is given characteristics of all possible types of geodesic launched orthogonally from the point of geodesic boundary of the surface, it is described their behavior and general structure; are studied intervals (horocyclic segments) formed by simple - normal geodesics, launched from the selected conical point, cusp or boundary geodesics on hyperbolic surface. Also, are solved the following problems: 5) a) there are given the characteristics and there are studied properties and types of the geodesics on hyperbolic 1-punctured torus; b) there are studied the geodesics on generalized hyperbolic pants (a sphere with b boundary components and p cusps, with $b+p=3$) and on hyperbolic thrice punctured sphere; c) it is proved that in two dimension the only such manifold not containing a simple closed geodesic is the hyperbolic thrice punctured sphere. But it has six simple complete geodesics. The results of the preceding paragraphs have allowed solving the problem of the behavior of geodesic in general case:

6) there are described the geodesics for any (oriented) punctured hyperbolic surface M with g genera and k punctures. The proposed new method of the investigation of behavior of the geodesics allowed finally finding the answer of assigned task (behavior of geodesic) and in the most general case: 7) it is solved the question about the qualitative behavior of the geodesics for any hyperbolic surface of signature (g, n, k) (with genus g , k punctures and n geodesic boundaries).

REFERENCES:

- [1] Balcan V., “*Behavior of geodesics on some hyperbolic surfaces*”, International conference „Mathematics and Information Technologies”, Research and education (MITRE-2015) Abstract, Chișinău, 2015, p.4-5.
- [2] Balcan V., “*A question about the behavior of geodesic curves on hyperbolic manifolds*”, International conference „Mathematics and Information Technologies”, Research and education (MITRE-2016) Abstract, Chișinău, 2016, p.5-7.
- [3] Balcan V., “*The global behavior of geodesics on hyperbolic manifolds*”, Proceedings of the Fourth Conf, of Math. Soc. of Moldova, Ch., 2017,p.189-192.
- [4] Balcan V., “*About global behavior of the geodesics on hyperbolic (Lobachevsky) manifolds*”, Culegere de articole selective ale Conferinței Științifice Internaționale „Competitivitatea și Inovarea în Teoria Cunoașterii”, 22-23 septembrie 2017, Chișinău, Vol. V, p.120-124.

PROFILUL STATISTIC AL SISTEMULUI DE ÎNVĂȚĂMÂNT SUPERIOR ROMÂNESC ÎN ULTIMII 100 DE ANI

GOGU Emilia¹

Abstract . The paper presents a characterization of the Romanian higher education system in three distinct periods: the period 1918-1948, the period 1948-1989 and the period 1990-present. The author's wish was to investigate the orientation of the higher education system in the training of field specialists in the three historical periods. Statistical analyzes and structural comparisons were carried out at the level of the undergraduate study programs based on the official data issued by the National Institute of Statistics.

Key words: Graduates, higher education system, specialization, students, teaching staff.

JEL CLASSIFICATION: I2; I21, I23, I24, I25, I28

Particularități ale sistemului de învățământ în perioada interbelică

O dată cu Unirea de la 1918, sistemul educațional românesc începe să prindă contur: „ Statul român unitar avea minorități numeroase, era un stat care includea sisteme de învățământ diferite, o societate care nu era unificată. Statul trebuia să integreze minorități mult mai educate, mult mai pregătite. Învățământul a fost principalul mijloc pentru a realiza unificarea societății și pentru a o construi. Cele mai educate provincii, cu învățământ mai dezvoltat, erau tocmai cele care veniseră, Banatul, Transilvania, Bucovina, în timp ce Basarabia era la antipodul acestora, dar și foamea de învățătură era mult mai mare aici”². Altfel spus, în Basarabia acelor vremuri „cultul școlii” era mai puternic decât în celelalte provincii, însă condițiile socio-economice și instabilitatea politică a defavorizat în permanență masificarea sistemului de învățământ.

1. Componenta Sistemului de Învățământ Universitar

Sistemul de învățământ, din punct de vedere organizatoric, în Basarabia, Bucovina și Transilvania, prezenta mici diferențe în organizarea sistemului față de cel existent în Vechiul Regat. Învățământul superior era organizat pe facultăți. Primele anuare statistice ale României prezentau faptul că în anul 1900 în România erau înregistrate 8 facultăți, iar în 1937/1938 – 39 de facultăți în 7 centre universitare astfel: în București erau 15 facultăți, în Cluj -7 facultăți, în Iași-6 facultăți, Cernăuți – 4 facultăți, în Timișoara – 2, în Chișinău – 2 și în Oradea una.

Tabelul 1. Facultățile care au funcționat /înființate în perioada interbelică

Instituțiunea de învățământ superior și special	Localitatea
1. Facultatea de Medicină	București, Iași, Cluj
2. Facultatea de Medicină veterinară	București
3. Facultatea de Farmacie	București, Iași
4. Facultatea de Științe	București, Iași, Cluj, Cernăuți
5. Facultatea de Drept	București, Iași, Cluj, Cernăuți, Oradea
6. Facultatea de Litere și Filosofie	București, Iași, Cluj, Cernăuți
7. Facultatea de Teologie din București	București, Cernăuți, Chișinău
8. Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale	București, Cluj
9. Academia de Înalte Studii Agronomice	București, Cluj
10. Facultatea de Științe Agricole	Chișinău
11. Academia de Arhitectură	București

¹ Emilia Gogu- Conf.univ.dr. Academia de Studii Economice din București. Piața Romană 6, București, Romania. Tel +40213.19.19.00, emilia.gogu_csie@yahoo.com, arina_emilia@yahoo.com

² Ion Agrigoroaiei, Ovidiu Buruiană, Gheorghe Iacob, Cătălin Turliuc, România interbelică în paradigma modernizării. Studii, Iași, Editura “Universității Alexandru Ioan Cuza”, 2005

12. Academia de Muzică și Artă Dramatică	București, Iași-Chișinău, Cluj
13. Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică	Cernăuți
14. Academia de Arte Frumoase	București, Iași
15. Școala de Arte Frumoase	Timișoara
16. Școala Politehnică	București, Timișoara
17. Școala de Conducători, Desenatori și Arhitectură *	București
18. Institutul Superior de Educație Fizică	București

Sursa: *Anuarele Statistice ale României din anii: 1912, 1922-1926, 1928, 1930, 1934, 1936 și 1936, 1939-1940 capitolul Instituțiuni publice. Institutul Național de Statistică*

Facultățile s-au reorganizat în universități sau academii. Instituțiile de învățământ superior care au existat și/sau înființat în perioada interbelică sunt prezentate în tabelul 2.

Tabelul 2. *Instituțiile de învățământ superior care au funcționat /înființate în perioada interbelică*

Instituția de învățământ superior	Orașul	Anul înființării
1. Universitatea Tehnică "Gh. Asachi"	Iași	1813
2. Universitatea Politehnica	București	1818
3. Universitatea Națională de Artă Teatrală și Cinematografică "Ion Luca Caragiale"	București	1834
4. Univ. Științe Agricole și Medicină Veterinară	București	1852
5. Univ. de Medicină și Farmacie „Carol Davila”	București	1857
6. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”	Iași	1860
7. Universitatea de Arte „George Enescu”	Iași	1860
8. Universitatea București	București	1864
9. Universitatea Națională de Arte	București	1864
10. Universitatea Națională de Muzică	București	1864
11. Universitatea Tehnică de Construcții	București	1867
12. Univ. de Științe Agricole și Medicină Veterinară	Cluj-Napoca	1869
13. Academia Navală "Mircea cel Bătrân"	Constanța	1889
14. Univ. Medicină și Farmacie „Grigore T. Popa”	Iași	1879
15. Universitatea Națională de Apărare "Carol I"	București	1889
16. Univ. de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”	București	1897
17. USAMV „Ion Ionescu de la Brad”	Iași	1912
18. Academia Forțelor Aeriene "Henri Coandă"	Brașov	1912
19. Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale (Academia de Studii Economice)	București	1913
20. Universitatea „Babeș-Bolyai”	Cluj-Napoca	1919
21. Academia de Muzică „Gheorghe Dima”	Cluj-Napoca	1919
22. Univ. de Medicină și Farmacie „Iuliu Hațieganu”	Cluj-Napoca	1919
23. Universitatea „Politehnica”	Timișoara	1920
24. Universitatea Tehnică	Cluj-Napoca	1920
25. Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale	Cluj-Napoca	1920
26. Academia Națională de Educație Fizică și Sport	București	1923
27. Universitatea de Artă și Design	Cluj-Napoca	1926
28. Universitatea din Cernăuți	Cernăuți	1875
29. Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică	Cernăuți	1875

Instituția de învățământ superior	Orașul	Anul înființării
30. Facultatea de Științe Agricole ¹	Chișinău	1933
31. Universitatea de Teologie -Seminarul teologic	Chișinău	1813

Sursa: ARACIS Barometrul Calității Sistemului de Învățământ Superior-2015 Petrescu I., Gogu E., etc. 2015

În prezent, Sistemul Național de Învățământ Superior cuprinde 91 de universități, din care 55 IIS de stat, 29 IIS particulare și 7 fundații.

Dintre facultățile existente 367 sunt organizate de universitățile de stat în care există 2160 de programe de studii de licență, și 149 de facultăți sunt în IIS particulare în care sunt constituite 424 programe de licență.

Universitățile de stat dețin 82,33% (170.719 locuri) din total capacitatea de școlarizare la programele de licență, prin urmare cele particulare dețin 17,67%, respectiv 36.639 locuri. În diagrama grafică sunt sintetizate cifrele prezentate.

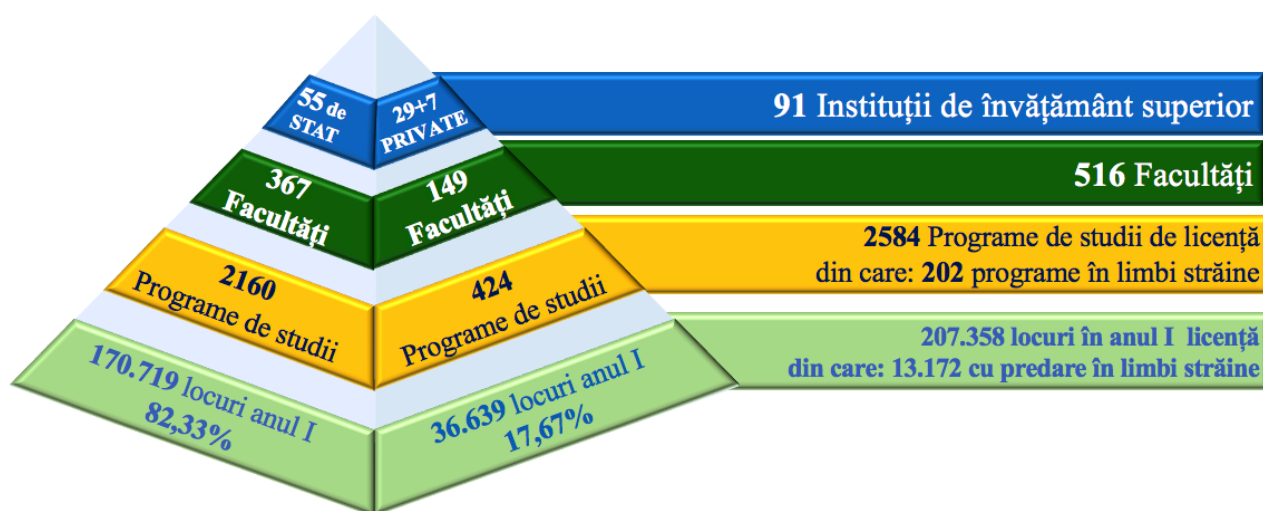

Figura 1 Componența Sistemului de Învățământ Universitar pe total și pe forme de proprietate, anul universitar 2017/2018

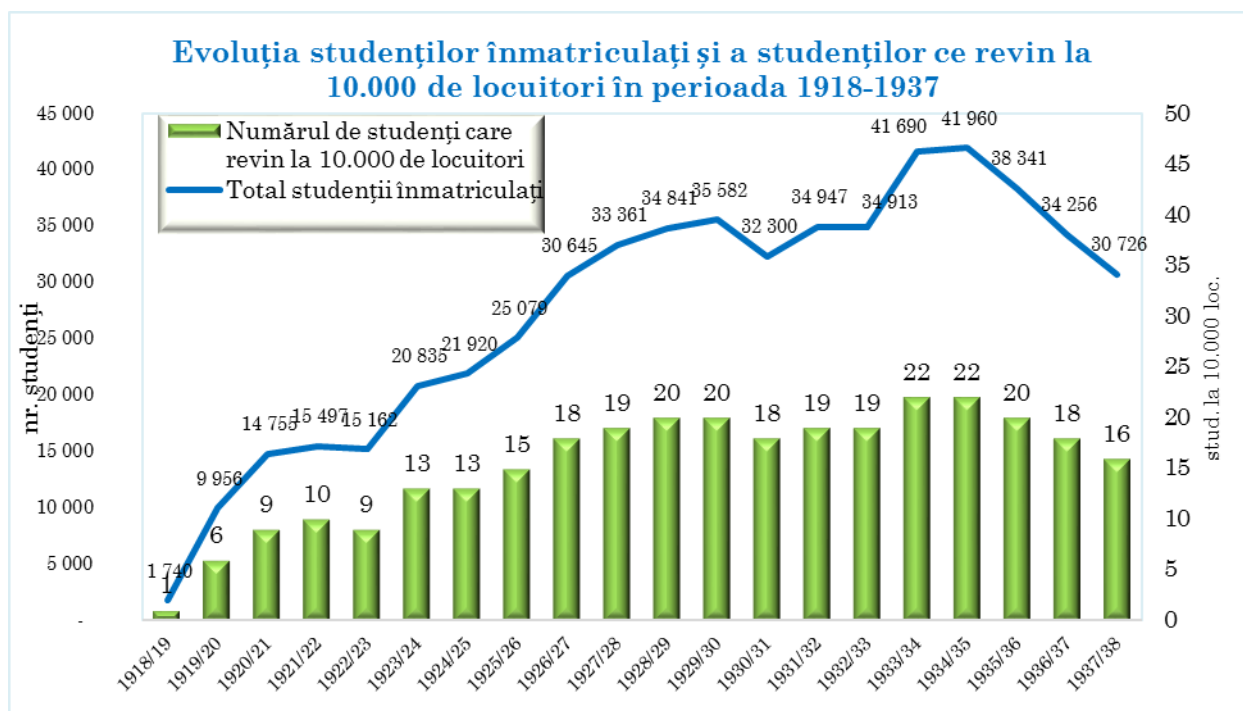
Sursa: Prelucrare ARACIS după HG nr. 140/2017 și HG nr. 615/2017

2. Gradul de cuprindere a populației în sistemul de învățământ superior

Pentru a compara și a surprinde cu o mai mare facilitate și acuratețe intensitatea dezvoltării sistemului de învățământ superior, am determinat gradul de cuprindere a populației țării în sistemul de învățământ superior în cel trei mari perioade.

În perioada 1918-1937 gradul de cuprindere a populației în sistemul de învățământ superior a variat între 6 și 22 de studenți la 10.000 locuitori. Nivelul maxim atins fiind în anii 1933-1934.

¹În data de 9 aprilie 193 transformarea Secției de Științe Agricole a Universității din Iași în Facultatea de Științe Agricole cu sediul la Chișinău.

Fi

gura 2 Evoluția studenților înmatriculați și a studenților ce revin la 10.000 de locuitori în 1918-1937

În perioada 1948-1989 gradul de cuprindere a populației în sistemul de învățământ superior a variat între 30 și 87 de studenți la 10.000 locuitori. Nivelul maxim atins fiind în anii 1979.

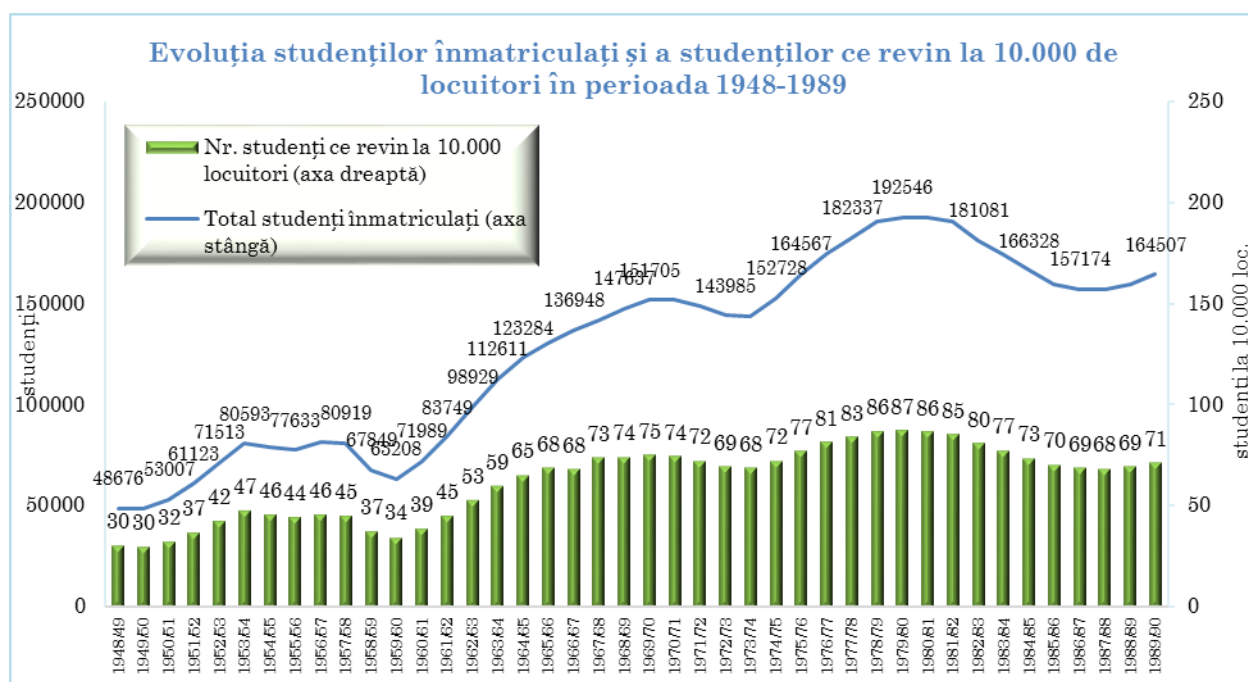

Figura 3 Evoluția studenților înmatriculați și a studenților ce revin la 10.000 de locuitori în perioada 1948-1989

Corelând numărul de studenți înmatriculați și gradul de cuprindere a populației în sistemul universitar, este de remarcat faptul că deși numărul de studenți înmatriculați a sporit semnificativ în perioada 1965-1980, gradul de încadrare nu prezintă variații prea mari. Acest fapt poate fi argumentat din două aspecte: 1) o creștere demografică sporită; 2) în România nu avea o politică de masificare a sistemului universitar, era un sistem destul de restrictiv. La admitere la multe

specializări erau între 10 – 20 de candidați pe loc. Iar după anii 1980 numărul de locuri oferite de universități față de ani 1970 a fost de 30%-40% mai mic, iar rata de promovabilitate a scăzut.

În perioada de după 1990 gradul de cuprindere a populației în sistemul de învățământ superior a fost de maximum de 432 de studenți la 10.000 locuitori în anul 2008, după care în anul 2016 nivel a fost de sub nivelul din anul 2000 de doar 205 studenți la 10.000 loc.

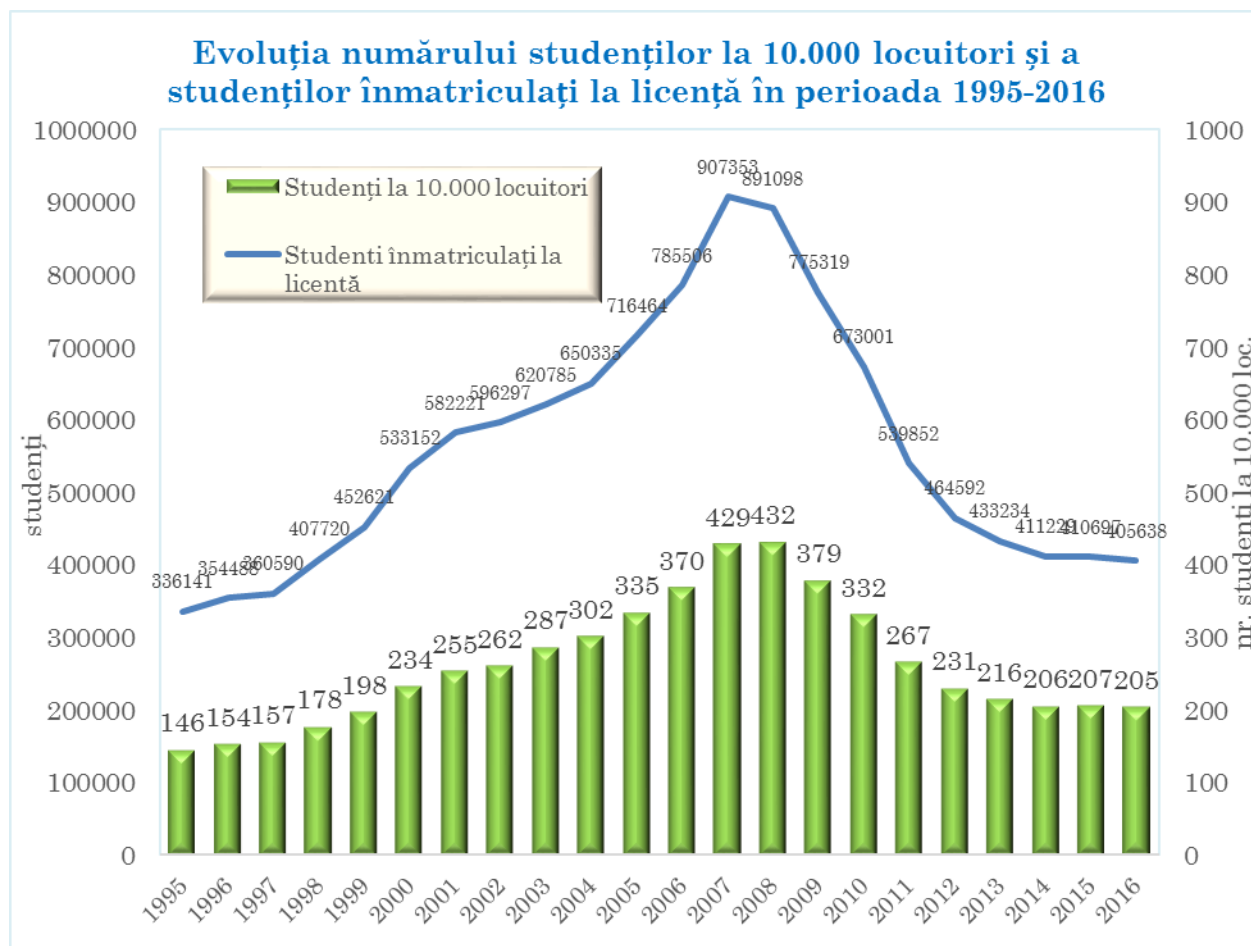

Figura 4 Evoluția numărului studenților la 10.000 locuitori și a studenților înmatriculați la licență în perioada 1995-2016

3. Orientarea și formarea studenților pe specializări/domenii de studiu

În această parte a lucrării dorim să prezentăm o analiză comparativă a evoluției privind formarea și orientarea școlii superioare pe domenii în cele trei perioade.

Potrivit istoricilor, *în perioada interbelică* românii erau atrași de învățământul teoretic și nu de cel practic: „Raportul celor care urmau cele două tipuri de școli era invers față de Europa, ceea ce arată o anumită inadecvare către lumea modernă; majoritatea doreau să meargă către facultăți, pentru că facultatea le oferea șansa de a ajunge în posturi administrative; toți doreau să ajungă în administrația de stat, să fie funcționari, dar prea puțini doreau să facă un învățământ practic, să devină mecanici, instalatori etc., să aibă o meserie așa cum solicita lumea modernă. Românul își dorea o funcție la stat și mai puțin să aibă o siguranță financiară, respectiv o afacere. Românul, de multe ori, investea financiar din propria avere ca să obțină o funcție în stat. Probabil că acea funcție aducea recunoașterea, de aici și învățământul care urma același tipar, ce încerca să ofere

funcții pentru stat, iar Statul, prin politica sa, încuraja această orientare, lăsând spațiul modernității pentru alte etnii, care se îndreptau către funcții necesare din punct de vedere social”¹.

Este evident că acea orientare cu precădere spre specializări juridice și filologice poate fi argumentată, prin faptul că în respectiva perioadă se formau/reformau structurile administrative ale statului și era o cerere/necesitate sporită de personal administrativ, profesori, juriști, notari etc. Iar pe de altă parte, prin natura noastră, lumea afacerilor nu este o caracteristică a neamului român, mai degrabă este lumea artiștilor², meșteșugarilor, scriitorilor etc.

Datele statistice din figura 5. ne confirmă argumentele de mai sus menționate. De exemplu, în anul universitar 1937/1938 din totalul de 30.771 de studenți, școală superioară economică era reprezentată de două facultăți din 39 existente: *Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București și Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale Cluj* în care erau înscriși 11,2% din total studenți, iar științele juridice de 5 facultăți de Drept (București, Iași, Cluj, Cernăuți și Oradea) în care erau înscriși – 28,7%, iar Facultatea de Litere și Filosofie -13,8%.

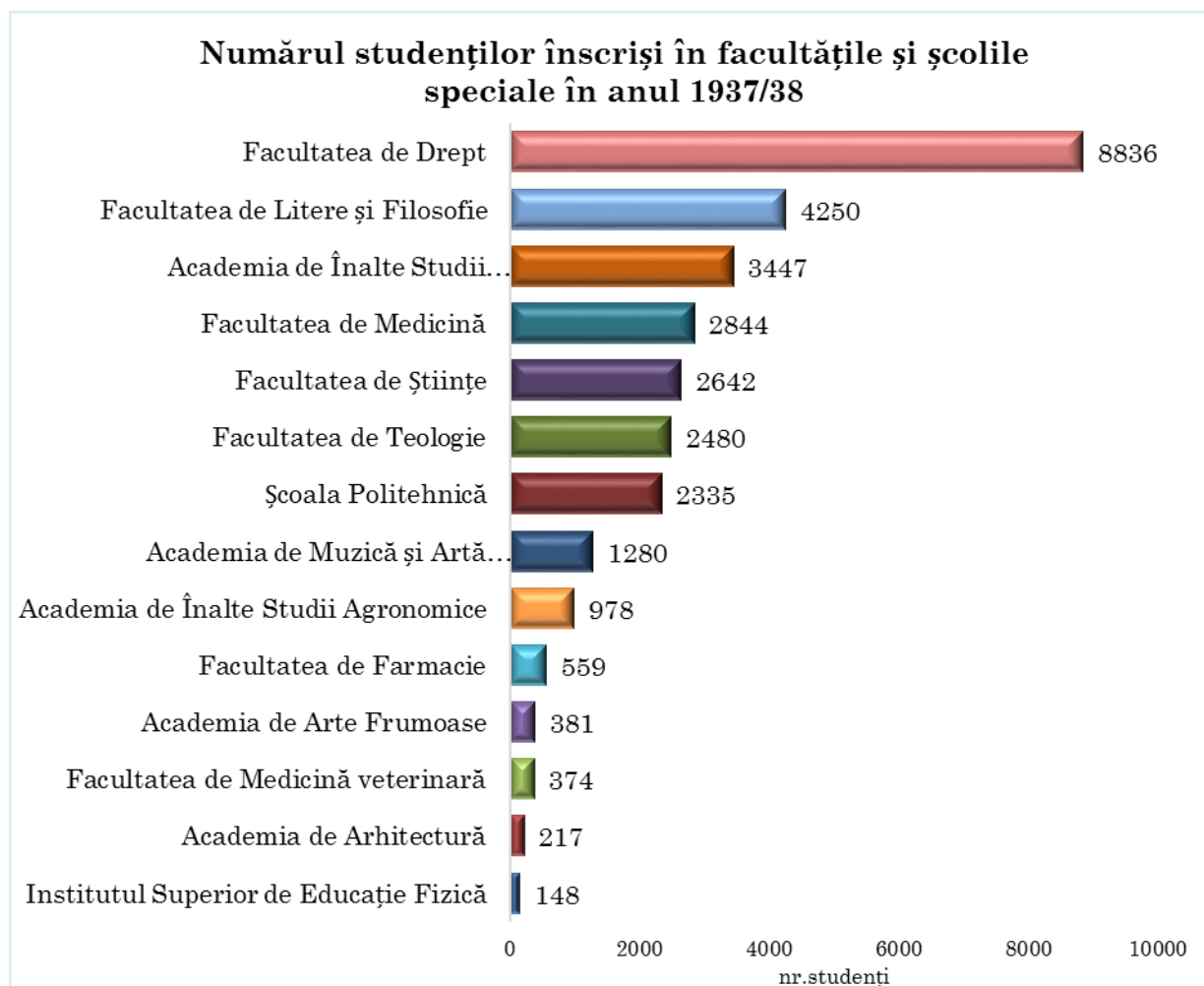

Figura 5 Numărul studenților înscriși în facultățile și școlile speciale în anul 1937/38

Dintre cei care au început cursurile în această perioadă (1933 – 1938) este interesant de urmărit și numărul celor care au absolvit aceste cursuri. Era cunoscut faptul că rata de promovare

¹ <http://ziarullumina.ro/pe-holurile-scolii-interbelice-48295.html> Ovidiu Buruiană în lucrarea „Pe holurile școlii interbelice”

² Potrivit expresiei ”românul este născut actor”.

era foarte scăzută, de 10-15%. Aspect datorat atât stării economice precare, instabilității politice dar cu precădere și a exigenței profesorilor.

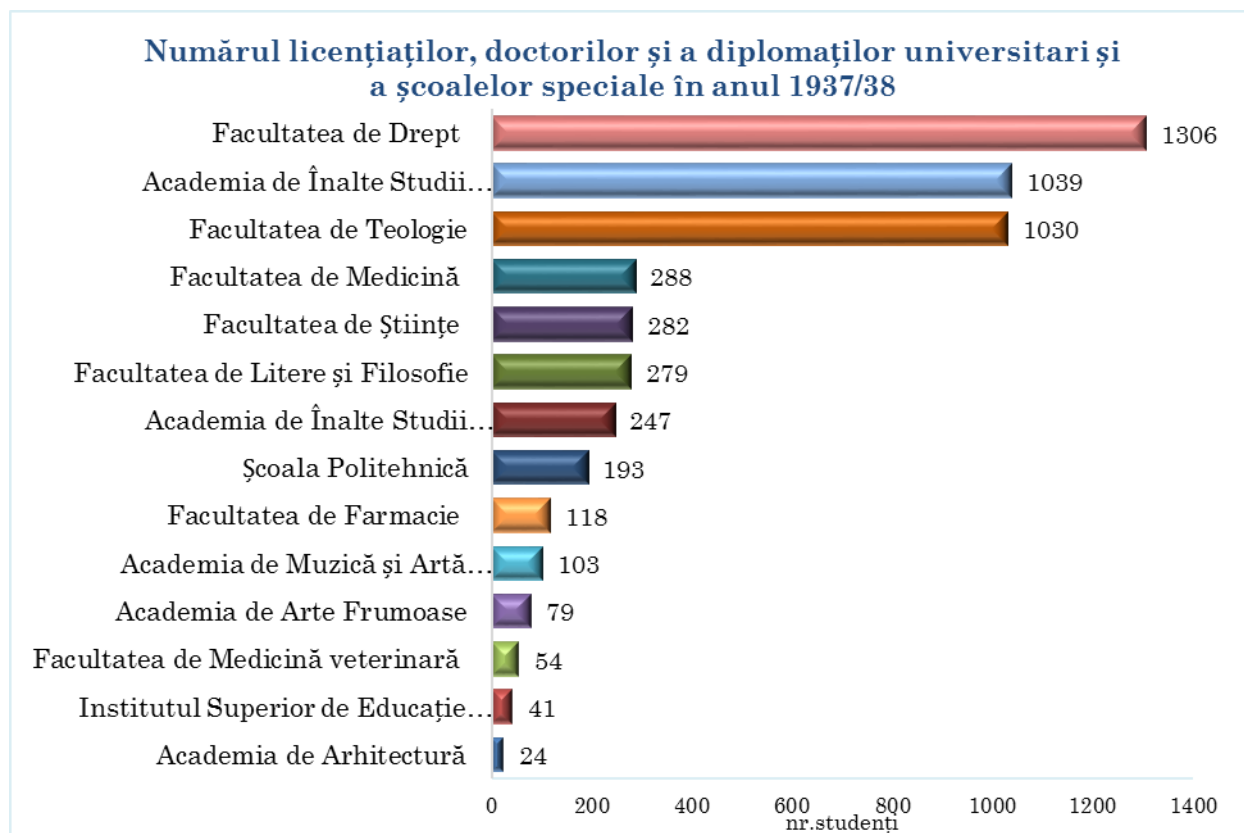

Figura 6 Numărul licențiaților, doctorilor și a diplomaților universitari și a școalelor speciale în anul 1937/38

Din totalul studenților și doctoranzilor, în anul universitar 1933 – 1934 au absolvit cursurile un număr de 4.712 licențiați, doctori, ajungând la 6.709 absolvenți în 1937 – 1938. După cum se constată, numărul celor care au absolvit aceste cursuri superioare sau de diplomație, cum li se spunea în anumite împrejurări, a fost foarte redus.

Din punct de vedere al repartizării pe centre universitare în anul universitar 1937/38, 61,2% din studenții erau înmatriculați în București, la mare distanță în Cluj – 14,8%, Iași 11,9%, Chișinău 2,2% și Timișoara 1,4%.

Tabelul 2. Numărul de studenți înscriși și absolvenți universitari și a școalelor speciale, repartizați pe centre universitare în perioada 1933-1937

Centrul universitar	Studenți înscriși în facultăți și școli speciale			Pondere pe centru universitar %		
	1933/34	1934/35	1937/38	1933/34	1934/35	1937/38
București	24456	25258	18842	59,8	61,1	61,2
Iași	6314	5887	3657	15,4	14,3	11,9
Cluj	5258	5800	4539	12,9	14,0	14,8
Cernăuți	3343	2893	2603	8,2	7,0	8,5
Oradea	593	-	-	1,4	-	-
Chișinău	450	872	674	1,1	2,1	2,2
Timișoara	489	597	444	1,2	1,4	1,4
TOTAL	40903	41307	30771	100,0	100,0	100,0

Sursa: Anuarele statistice ale României 1935-1936 pag. 116, și 1939-1940 pag 298.

Ponderile oarecum se mențin și din punct de vedere al absolvenților, astfel în anul universitar 1937/38, 59,1% erau absolvenți ai instituțiilor din București, 14,6% din Cluj, 12,1% Iași, Chișinău 4,1% și Timișoara 1,1%. Corelând cele două structuri rezultă că gradul de promovare a studenților din Chișinău era mai mare decât în restul țării.

Tabelul 3. Numărul de studenți înscriși și absolvenți universitari și a școlilor speciale, repartizați pe centre universitare în perioada 1933-1937

Centrul universitar	Absolvenți de facultăți și școli speciale			Pondere pe centru universitar %		
	1933/34	1934/35	1937/38	1933/34	1934/35	1937/38
București	2863	2002	3415	59,3	54,0	59,1
Iași	656	533	702	13,6	14,4	12,1
Cluj	689	624	842	14,3	16,8	14,6
Cernăuți	349	400	521	7,2	10,8	9,0
Oradea	163	-	-	3,4	-	-
Chișinău	58	100	235	1,2	2,7	4,1
Timișoara	51	48	63	1,1	1,3	1,1
TOTAL	4829	3707	5778	100,0	100,0	100,0

Sursa: Anuarele statistice ale României 1935-1936 pag. 116, și 1939-1940 pag 298.

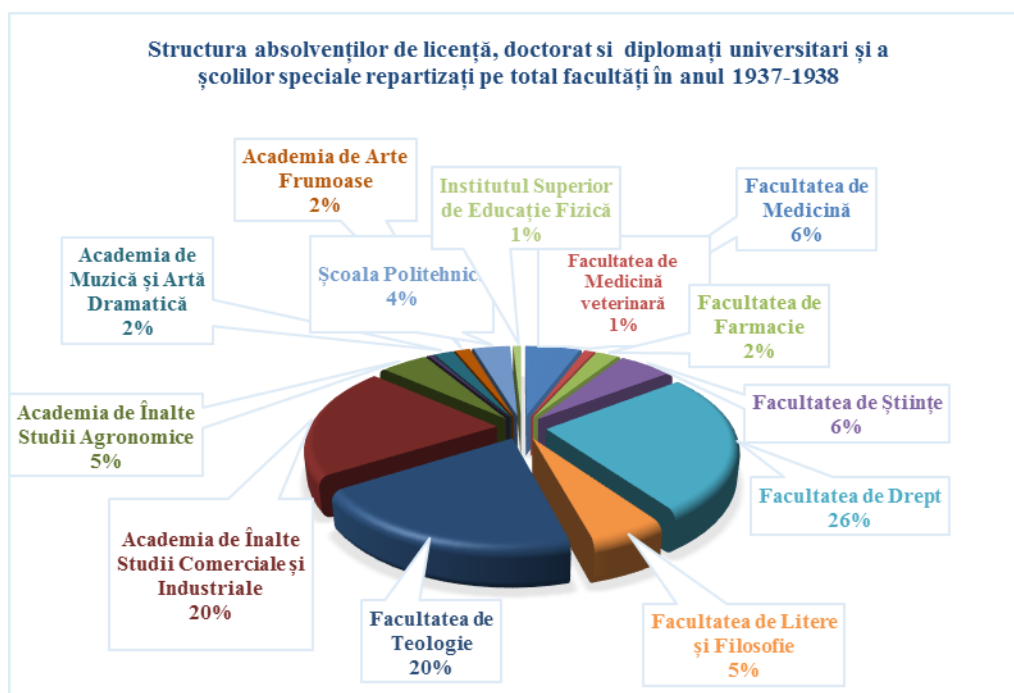

Figura 7 Structura absolvenților de licență, doctorat și diplomați universitari și a școlilor speciale repartizați pe total facultăți în anul 1937-1938

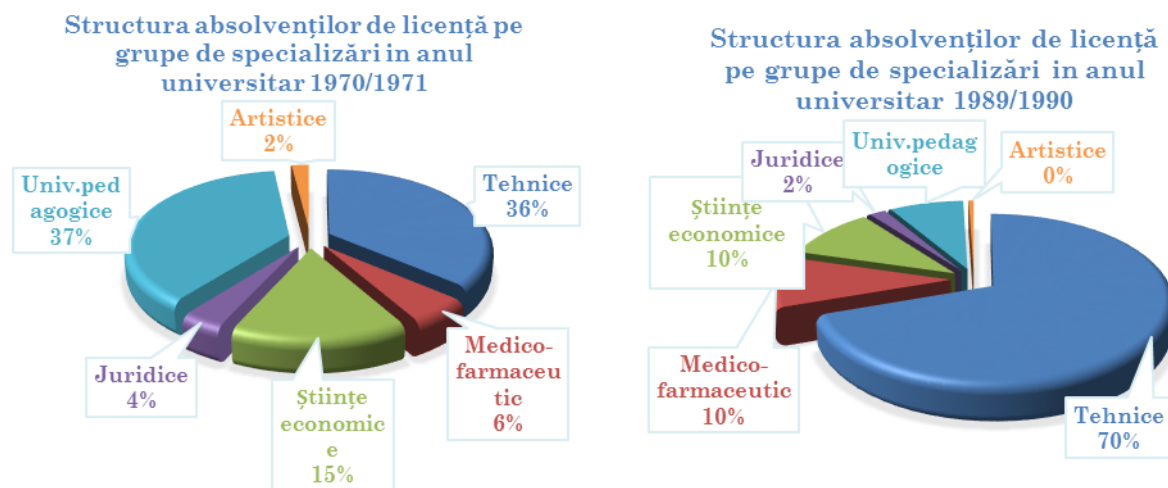

Figura 8 Structura absolvenților de licență pe grupe de specializări în anul universitar 1970/1971 și în 1989/1990

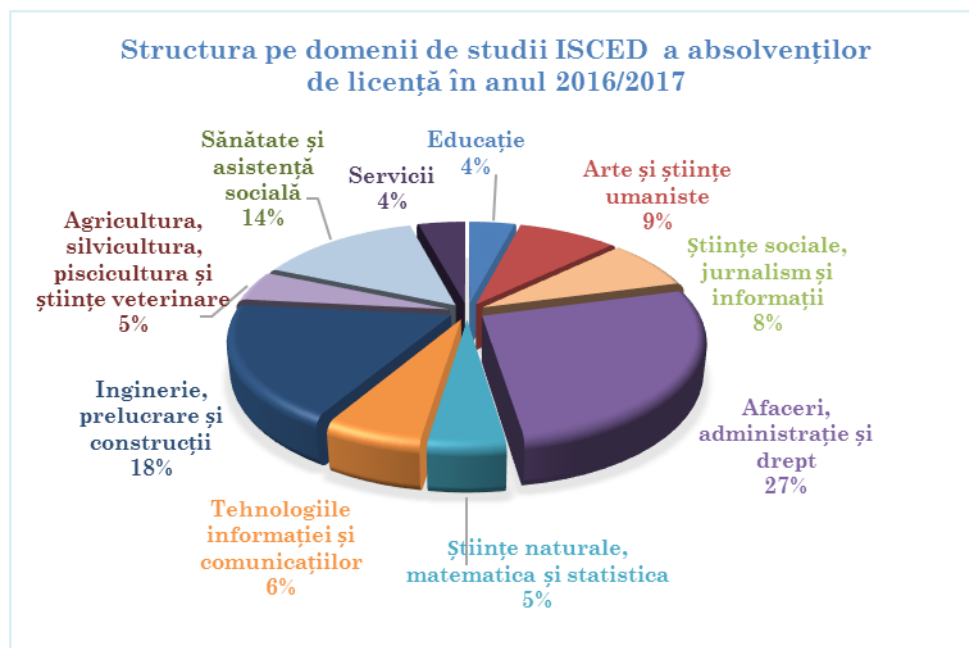

Figura 9 Structura absolvenților de licență pe domenii de studii ISCED a în anul universitar 2016/2017

În figurile 7, 8 și 9 sunt prezentate structurile absolvenților de licență pe facultăți/domenii de studii în anii universitar 1937/1978, 1970/1971, 1989/1990 și 2016/2017. Se poate observa foarte facil mutațiile structurale ale formării studenților pe domenii.

De exemplu în perioada 1970/1971 din totalul de 28.840 de absolvenți 37% erau absolvenți de universități pedagogice, 36% tehnice, la mare distanță cele economice 15%. Ponderea juriștilor era doar de 4% ca urmare a unui sistem centralizat. În numai 10 ani (1980/1981) din totalul de 28.113 absolvenți de universități tehnice reprezentau 70%.

Perioada de după 2010 are o oarecare similitudine cu perioada interbelică privind ponderea juriștilor: în anul 1937/1938 facultățile de Drept – dețineau 26% din total absolvenți, iar după 80 de ani ponderea acestei specializări este de 27%.

CONCLUZII

În mod sintetic, într-o ordine ierarhică a timpului, sistemul de învățământ superior în ultimii 100 de ani au fost influențate de: masificarea sistemului educațional; modificarea organizării sistemului de învățământ Reforma din 1948; industrializarea economiei; creșterea demografică; modificarea sistemului de învățământ după 1990; masificarea sistemului superior;

În ultimul deceniu de: internaționalizarea sistemului de învățământ; dezvoltarea și diversificarea sistemului de învățământ superior pe forme de proprietate; digitalizarea sistemului; globalizarea; migrarea forței de muncă calificate.

Totodată de scăderea și îmbătrânirea populației interne: în ultimii 25 de ani, populația din segmentul vârstă de 0-24 ani s-a redus cu 4 milioane, iar ponderea acestui segment în total populație este de 26,5% (2016), în timp ce în anul 1992 ponderea era de 40,3%. În maxim 20 ani, această scădere a populației tinere se va răsfrânge asupra populației ocupate, din punct de vedere economic și, prin urmare, asupra potențialului economic al țării și a dependenței economice;

Această îmbătrânire a forței de muncă atrage după sine criza forței de muncă. În acest sens doresc să prezente sintetic efectele și consecințele acestei crize asupra mediului universitar:

- ☞ lipsa forței de muncă nu generează o concurență între candidați/angajați și astfel absolvenții de licență nu mai sunt determinați să-și continue studiile;
- ☞ multe firme specializează/recalifică angajații la locul de muncă (training-uri specializate);
- ☞ există mobilități frecvente ale angajaților dintr-un domeniu în altul, astfel încât durata medie a unui loc de muncă, în segmentul de vârstă 20-35 de ani, este de 3 ani;
- ☞ angajatorii nu încurajează absolvenții ciclului de licență să se perfecționeze prin studii de masterat sau prin studii postuniversitare, pregătirea ulterioară fiind asigurată în mare măsură ”in house”;
- ☞ în multe domenii competențele dobândite de absolvenții ciclului de licență sunt suficiente pentru a ocupa pozițiile oferite de angajatori, iar aceștia nu sunt interesați în dezvoltarea profesională continuă a angajaților.

BIBLIOGRAFIE

1. *Agrigoroaiei Ion, Buruiană Ovidiu, Iacob Gheorghe, Turluc Cătălin, România interbelică în paradigma modernizării. Studii, Iași, Editura “Universității Alexandru Ioan Cuza”, 2005*
2. **Anghelache C., Gogu E., Anghel M.G.**, [2017]– *The Analysis of the Offer of University education System Romanian statistical Review-Supplement 04/2017*, NIS pag. 136-167 (English), 168-197 (English), ISBN: 2359-8972
3. **Gogu E. Buzdugan C., Nenciu D.** [2016], –”*The perception of the teaching staff, of students and employers regarding the quality of the romanian higer education system - Fiat Justitia – Review of juridical studies Nr.2/2016 - Pro Universitaria, 2016, ISSN 1224-4015.*
4. Petrescu I., Gogu E., Iucu Bumbu R. (coordonatori), [2017]–, Voineagu C., Begu L. Mihăescu C., etc. – *Quality Barometrer-2016*, The Romanian Agency for Quality Assurance in Higher Education, 2017, pag 366 ISBN 978-973-0-24193-8 <http://www.aracis.ro/publicatii/publicatii-aracis/>
5. Petrescu I., Gogu E., Iucu Bumbu R., (coordonatori) Petrescu I., Voineagu C., Begu L. Mihăescu C., etc. [2015] - *Barometrul Calității Sistemului de Învățământ Superior-2015 – română*, realizat în cadrul proiectului POSDRU – QUALITAS, ARACIS București, decembrie, 2015, 400 pag ISBN 978-973-0-20469-8 <http://www.aracis.ro/proiecte/qualitas/>
6. Petrescu I., Gogu E., Săvoiu G., [2017]– *Stadiul implementării Strategiei Europene 2020 în domeniul educației și formării profesionale în România* publicat în QAR - Quality Assurance Review for Higher Education –Revista pentru asigurarea calității în învățământul superior Pg. 3-26 Vol.7, NR.2, 2017, ISSN 2066-9119. http://www.aracis.ro/fileadmin/ARACIS/Revista_QAR/2018/1.Petrescu-Gogu-Savoiu.pdf

Sursa datelor

1. *** *Anuarele Statistice ale României din anii: 1912, 1922-1926, 1928, 1930, 1934, 1936 și 1936, 1939-1940 capitolul Instituțiuni publice. Institutul Național de Statistică*

2. *** *Anuarele Statistice ale Republicii Socialiste România, edițiile 1948-1988, capitolul Învățământ.*
3. *** *Anuarele Statistice ale României, edițiile 1990-2017. Capitolul Învățământ*
4. <http://statistici.insse.ro/shop> *INS Tempo Online*
5. <http://ziarullumina.ro/pe-holurile-scolii-interbelice-48295.html>
6. [http://www.aracis.ro/fileadmin/ARACIS/Publicatii_Aracis/2017/Prezentare/Oferta_sistemul ui de invatamant superior romanesc.pdf](http://www.aracis.ro/fileadmin/ARACIS/Publicatii_Aracis/2017/Prezentare/Oferta_sistemul_ui_de_invatamant_superior_romanesc.pdf)
7. <https://www.ubbcluj.ro/ro/despre/misiune/istoric>

OBIECTIVELE DE DEZVOLTARE DURABILA – NIMENI NU ESTE LĂSAT ÎN URMĂ – SUNTEM GATA?

**Prof.dr. Ion PÂRȚACHI,
Stela DERIVOLCOV**

Academia de Studii Economice a Moldovei, MD-2005,
Chișinău, str. B. Bodoniu, 61

web site: www.ase.md ipartachi@ase.md;
steladerivolcov@yahoo.com

ABSTRACT. *In 2015 humanity embarked to implement the Agenda 2030. The Sustainable Development Goals – with the “no one left behind” – became the main interface trying to achieve better and safer life for all people, irrespective specific conditions in every country. Achieving the SDG targets means the highest level of interaction of all national and international political and decision-making actors of all representatives of national statistical systems and private and business partners. Are we and our systems ready to face the challenges? Is there any country meeting all the requirements for a modern statistical system? Are the national statistical systems sufficiently integrative and open, innovative and methodologically sound to produce all SDG indicators?*

Actually, the analysis of national statistical systems through the perspective of these the questions represents the work on for the next 10-15 years to reach the utmost integrated, developed and modern societies, because the changes sought are going to be accompanied by chain transformations at all levels – social, economic, demographic and environment. The transformations will lead, in their turn, beyond the expected and planned results, to changing roles, responsibilities and obligations of all actors and players. Are we all ready for that?

Key words: *modernization of official statistics, modernization, national statistical system, overarching processes, Sustainable Development Goals.*

JEL CLASSIFICATION: C0, O110

INTRODUCERE

Agenda 2030 pentru Dezvoltare Durabilă reprezintă un plan global pentru demnitate, pace și prosperitate, pentru oameni și planetă, pentru acum și pentru viitor. Deja trei ani de la implementarea Agendei, țările transpun viziunea comună în strategii și planuri de dezvoltare naționale.

Dezvoltarea durabilă a fost definită ca dezvoltarea care face față necesităților prezente fără de a compromite abilitatea generațiilor viitoare de ași satisface propriile necesități. Dezvoltarea durabilă necesită eforturi comune pentru construirea unui viitor inclusiv, durabil și rezilient pentru oameni și planetă.

Pentru ca dezvoltarea durabilă să fie atinsă, este important să fie armonizate trei elemente cheie: creșterea economică, incluziunea socială și protecția mediului. Aceste elemente sunt interconectate și toate trei sunt cruciale pentru bunăstarea persoanelor și societăților.

Eradicarea sărăciei în toate formele și dimensiunile sale este o cerință indispensabilă pentru dezvoltarea durabilă. În acest context, trebuie să existe promovarea creșterii economice durabile, inclusive și echitabile, creând, astfel, mai multe oportunități pentru toți, reducând inegalitățile, ridicând standardele vieții, promovând dezvoltarea și incluziunea socială echitabilă și promovând management durabil și integrat al resurselor și ecosistemelor.

CONȚINUTUL DE BAZĂ

În 2015, umanitatea sa angajat să pună în aplicare Agenda 2030. Obiectivele de Dezvoltare Durabilă - cu "nimeni să nu fie lăsat în urmă" - au devenit platforma principală care încearcă să realizeze o viață mai bună și mai sigură pentru toți oamenii, indiferent de condițiile specifice din fiecare țară. Realizarea Țintelor ODD înseamnă cel mai înalt nivel de interacțiune între toți actorii politici și factori de decizie naționali și internaționali, reprezentanții sistemelor statistice naționale și

a partenerilor privați și de afaceri. Suntem oare noi și sistemele noastre gata să facă față provocărilor? Există o țară care îndeplinește toate cerințele pentru un sistem statistic modern? Sunt sistemele statistice naționale suficient de integrative și deschise, inovatoare și puternice din punct de vedere metodologic pentru a produce toți indicatorii ODD?

Angajamentul față de cele 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă (ODD) împreună cu cele 169 ținte a pus întreaga omenire în fața faptului că acestea trebuie monitorizate și raportate. Astfel, setul de indicatori care vine să monitorizeze Agenda 2030 este de 241 la nivel global. Cadrul global de indicatori a fost elaborat de către Grupul Interinstituțional de Experți pentru ODD și a fost aprobat la Comisia Statistică din martie 2016. Consiliul Economic și Social și Adunarea Generală a ONU au adoptat acești indicatori. Astfel, Agenda 2030 a devenit documentul strategic la cel mai înalt nivel, aprobat de organizații internaționale și guverne ale țărilor membre ale ONU care aduce într-un singur cadru politicile sectoriale naționale și statistica. Cele 17 obiective de dezvoltare durabilă reprezintă intervenții și rezultate la toate nivelele și în toate sferele vieții: social, economic, de mediu, etc. Dar în același timp, acestea reprezintă modele și direcții de activitate care necesită abordare de integrare, coordonare, guvernanta și parteneriate.

- Fără sărăcie – Eradicarea sărăciei în toate formele sale și în orice context.
- Foamete „zero” – Eradicarea foametei, asigurarea securității alimentare, îmbunătățirea nutriției și promovarea unei agriculturi durabile.
- Sănătate și bunăstare – Asigurarea unei vieți sănătoase și promovarea bunăstării tuturor la orice vârstă.
- Educație de calitate – Garantarea unei educații de calitate și promovarea oportunităților de învățare de-a lungul vieții pentru toți.
- Egalitate de gen – Realizarea egalității de gen și împuternicirea tuturor femeilor și a fetelor.
- Apă curată și sanitație – Asigurarea disponibilității și managementului durabil al apei și sanitație pentru toți.
- Energie curată și la prețuri accesibile – Asigurarea accesului tuturor la energie la prețuri accesibile, într-un mod sigur, durabil și modern.
- Muncă decentă și creștere economică – Promovarea unei creșteri economice susținute, deschise tuturor și durabile, a ocupării depline și productive a forței de muncă și a unei munci decente pentru toți.
- Industrie, inovație și infrastructură – Construirea unor infrastructuri rezistente, promovarea industrializării durabile și încurajarea inovației.
- Inegalități reduse – Reducerea inegalităților în interiorul țărilor și de la o țară la alta.
- Orașe și comunități durabile – Dezvoltarea orașelor și a așezărilor umane pentru ca ele să fie deschise tuturor, sigure, reziliente și durabile.
- Consum și producție responsabile – Asigurarea unor tipare de consum și producție durabile.
- Acțiune climatică – Luarea unor măsuri urgente de combatere a schimbărilor climatice și a impactului lor.
- Viața acvatică – Conservarea și utilizarea durabilă a oceanelor, mărilor și a resurselor marine pentru o dezvoltare durabilă.
- Viața terestră – Protejarea, restaurarea și promovarea utilizării durabile a ecosistemelor terestre, gestionarea durabilă a pădurilor, combaterea deșertificării, stoparea și repararea degradării solului și stoparea pierderilor de biodiversitate.
- Pace, justiție și instituții eficiente – Promovarea unor societăți pașnice și incluzive pentru o dezvoltare durabilă, a accesului la justiție pentru toți și crearea unor instituții eficiente, responsabile și incluzive la toate nivelurile.
- Parteneriate pentru realizarea obiectivelor - Consolidarea mijloacelor de implementare și revitalizarea parteneriatului global pentru dezvoltare durabilă.

De fapt, succesul Agendei 2030 depinde nu doar de creșterile cantitative dar și de cele calitative: stabilirea parteneriatelor, dezvoltarea cadrului strategic și legislativ, abilitarea oamenilor și instituțiilor, etc. Indicatorii ODD au fost grupați în 3 grupe (Tier) după gradul de disponibilitate a metodologiei internațional acceptate, a datelor naționale dezagregate pentru majoritatea țărilor.

În Republica Moldova adaptarea Agendei 2030 a început în rezultatul colaborării între Guvern, ONU Moldova, în calitate de partener de dezvoltare-cheie al Republicii Moldova, și Expert-Grup, care a oferit susținere analitică întregului proces. Sarcina a constat în identificarea obiectivelor relevante și prioritare pentru Republica Moldova, precum și adaptarea obiectivelor pentru a satisface specificul național (fără a afecta natura și spiritul țințelor ODD). Este important faptul că procesul a fost foarte transparent: toți factorii de decizie interesați, partenerii de dezvoltare, reprezentanții sectorul privat și organizațiilor societății civile, precum și liderii civici au fost invitați la consultări.

”Procesul de adaptare a constat din cinci etape majore:

- Analiza tehnică a legăturilor dintre țințele ODD și politicile naționale. Obiectivul principal al acestei etape a fost de a înțelege nivelul de aliniere între Agenda 2030 și prioritățile de politică internă.

- Consultarea factorilor de decizie, partenerilor de dezvoltare, sectorului privat și organizațiilor societății civile cu privire la obiectivele relevante și prioritare ale ODD. Obiectivul principal a fost de a înțelege punctele de vedere ale cât mai multor părți interesate cu privire la care obiective ODD trebuie să fie adoptate de Moldova și sub ce formă (mai multe obiective necesită ajustări).

- Analiza tuturor interdependențelor dintre toate obiectivele ODD pentru a identifica obiective centrale, aplicarea cărora creează cel mai mare număr de efecte pozitive asupra celorlalte obiective și, astfel, accelerează punerea în aplicare a întregii Agende 2030. În acest fel, a fost identificat un set de „Obiective centrale ODD”, care trebuie să fie luat în considerație de către Guvern la prioritizarea alocării de resurse (realizarea acestor obiective facilitează realizarea celorlalte obiective). Având în vedere efectele lor de multiplicare, se recomandă ca „ODD-rile centrale” să fie încorporate în Strategia Națională de Dezvoltare. Restul țințelor ODD, care în niciun caz nu sunt mai puțin importante, au fost recomandate pentru a fi integrate în documentele de planificare strategică intersectorială și sectorială.

- Formularea recomandărilor pentru integrarea ODD-urilor în procesul de planificare și elaborare a politicilor la toate nivelele, pentru a face Agenda 2030 operațională.

- Definirea ecosistemului de date pentru ODD-uri, care a durat în paralel cu etapele de naționalizare a țințelor ODD menționate mai sus. O condiție esențială pentru punerea efectivă în aplicare a Agendei 2030 reprezintă un sistem robust și transparent de monitorizare și evaluare, care ar putea fi realizat în baza unui set de indicatori de performanță SMART, atribuit fiecărui obiectiv ODD. Din momentul în care țințele ODD relevante au fost identificate, o analiză statistică laborioasă a fost efectuată în scopul definirii indicatorilor adecvați, care vor fi utilizați pentru a măsura performanța în atingerea obiectivelor specifice”. [Adaptarea Agendei 2030 de Dezvoltarea Durabilă la contextul Republicii Moldova, Chișinău, 2017, pag. 8]

În linii generale, ”agenda națională de politici este aliniată doar parțial la Obiectivele de dezvoltare durabilă (ODD), iar o treime din țințele ODD nu sunt reflectate în niciun fel în documentele naționale de politici. În total au fost analizate 169 de țințe, însă accent special s-a pus pe 126 de țințe numerice ale Obiectivelor de dezvoltare durabilă. Astfel, în rezultatul cartării agendei naționale de politici și a comparării acesteia cu ODD-urile doar 11% din țințele ODD sunt aliniată cu documentele naționale de politici și, prin urmare, nu necesită ajustări pentru a fi preluate. În același timp, majoritatea țințelor ODD (57%), sunt aliniată doar parțial la documentele de politici ale Republicii Moldova – se regăsesc doar unele componente ale acestor țințe și, prin urmare, strategiile naționale relevante necesită să fi ajustate pentru a reflecta mai bine spiritul și detaliile țințelor ODD. Circa o treime din țințele ODD nu sunt reflectate în niciun mod în documentele

naționale de politici. Principalele cauze ale diferențelor dintre agenda națională de politici și țintele ODD sunt specificul național care face multe ținte irelevante, lipsa de viziune asupra unor domenii importante reflectate în ODD-uri, optica diferită a documentelor de politici, precum și nivelul diferit de dezagregare a beneficiarilor politicilor. O bună parte din ținte nu sunt relevante pentru Republica Moldova și, prin urmare, nici aliniate la documentele naționale de politici. Spre exemplu, țintele din ODD 14 care țin de protejarea mărilor și oceanelor, țintele din ODD 17 care sunt specifice țărilor dezvoltate și/sau organizațiilor internaționale, ținte din ODD 3 care vizează boli tropicale sau ținte din ODD 5 care vizează obiceiuri/tradiții ce nu se practică în Republica Moldova (ex: căsătoriile cu copii, timpurii și forțate, mutilarea genitală a femeilor etc.), dar și multe alte ținte specifice altor regiuni/țări nu se regăsesc din motive obiective în documentele de politici naționale. În mod evident, aceste decalaje nu servesc drept motiv pentru naționalizare. În schimb, lipsa de viziune asupra multor domenii importante reflectate de ODD-uri servește motiv temeinic pentru adaptarea documentelor naționale de politici. Analiza a demonstrat că problema sărăciei este abordată superficial și fragmentar în agenda de politici naționale, fapt ce constituie o lacună importantă în raport cu ODD 1. O abordare fragmentară observăm și în domeniului politicilor de sănătate, unde avem diverse documente de politici de combatere a diferitor boli, în timp ce unele ținte din ODD 3 abordează concomitent un set de boli (ex: țintele 3.3 și 3.4). Deseori, discrepanțele dintre ODD și agenda națională de politici sunt cauzate de optica diferită a politicilor publice. Spre exemplu, ținta 8.10 se bazează pe stimularea accesului tuturor la serviciile financiare, în timp ce documentul de politici relevant pune accentul pe asigurarea integrității și stabilității sistemului financiar, care este un factor declanșator pentru ținta 8.10. Altă cauză frecventă a discrepanțelor ține de nivelul insuficient de dezagregare a documentelor de planificare strategică în raport cu ODD. În particular, aceasta se referă la grupurile de populație deseori considerate drept vulnerabile: bătrâni, copii, mame cu copii, persoane cu dizabilități etc. Astfel, pentru o bună parte din strategii este necesar de sporit nivelul de detaliere privind beneficiarii politicilor, fapt ce urmează să fi e reflectat în modul corespunzător prin indicatorii de monitorizare și evaluare. ”. [Adaptarea Agendei 2030 de Dezvoltare Durabilă la contextul Republicii Moldova, Chișinău, 2017, pag. 12]

Existența acestor decalaje dintre agenda națională de politici și Agenda 2030 nu reprezintă în mod neapărat o deficiență, iar scopul exercițiului de naționalizare nu este de a modifica mecanic politicile naționale numai cu scopul de a le uniformiza cu ODD-urile. Succesul punerii în practică a ODD-urilor depinde de fiabilitatea cadrului de planificare strategică, care este în prezent destul de problematic în Moldova. În Republica Moldova există prea multe documente de politici, care adesea se suprapun sau se contrazic, nu sunt integrate în procesele de planificare bugetară, nu sunt monitorizate corespunzător și nici evaluate corect, iar responsabilitățile între partenerii de implementare nu sunt clar repartizate. Este esențială o viziune națională pe termen lung cu privire la documentul ce va include țintele prioritare ale Agendei 2030 globale naționalizate (adică, Strategia Națională de Dezvoltare Durabilă „Moldova 2030”). În al doilea rând, documentele de planificare sectorială ale ministerelor de resort ar trebui să fi e simplificate și formulate în conformitate cu principiile și cerințele stricte, concentrându-se pe asigurarea realizării țăintelor agendei naționale de dezvoltare durabilă. Acestea ar trebui să fi e bazate pe dovezi și ar trebui să cuprindă obiective clare, costuri estimate, indicatori de progres și de impact măsurabili și concreți, și cerințe de raportare. În al treilea rând, cadrul de cheltuieli pe termen mediu ar trebui să fi e pe deplin legat de strategia națională de dezvoltare durabilă și documentele de planificare sectorială pentru a asigura că atingerea țăintelor comportă durabilitate financiară. Nu în ultimul rând, este necesar un angajament ferm din partea Guvernului și Parlamentului, eventual sub forma unei declarații sau memorandum, în vederea susținerii implementării Agendei 2030 și a prioritizării resurselor în această direcție.

Obiectivele de Dezvoltare Durabilă sunt compuse dintr-un număr mare de ținte de dezvoltare și de politici. Pentru prioritizarea și planificarea politicilor, este necesar de a înțelege cât de importante sunt diferite ținte și cât de puternic acestea se influențează reciproc.

Pentru a stabili care sunt țintele ODD importante, acestea au fost abordate nu ca ținte distincte, ci ca un set de elemente care se influențează reciproc în cadrul unui graf orientat finit. La prima etapă, pentru acest graf, noi am definit matricea adiacențelor (0,1) care stabilește absența / prezența influenței pozitive imediate (de runda întâi) de la fiecare țintă către restul țintelor.

Măsurarea centralității (importanței) pe baza gradului extern are avantajul simplității și clarității în mesajele transmise, dar dezavantajul esențial constă în ignorarea influențelor de runde superioare. Influențele de runde superioare ar putea fi mai bine estimate cu ajutorul altor indici de centralitate, cum ar fi proximitatea, intermediaritatea sau cei bazați pe vectorii proprii. Conceptul de centralitate poate fi înțeles mai bine dacă analizăm fi gura de mai jos: din toate țintele din ODD1, țintele 1.1, 1.2 și 1.3 sunt cele mai centrale deoarece acestea influențează în mod direct și pozitiv celelalte ținte.

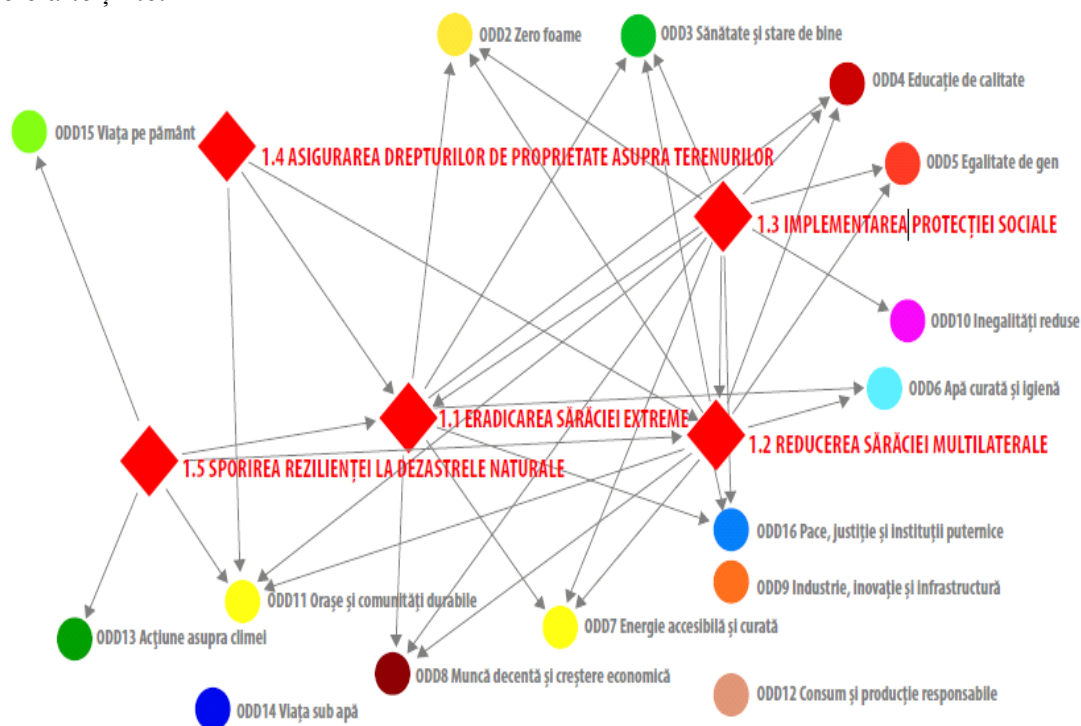

Figura 1. Cartografierea interacțiunii indicatorilor ODD și stabilirea accelerațiilor.

Adaptarea Agendei 2030 de Dezvoltarea Durabilă la contextul Republicii Moldova, Chișinău, 2017, pag.

105]

În paralel cu evaluarea cadrului strategic, a avut loc procesul de adaptare națională a indicatorilor ODD la condițiile țării.

Procesul de cartografiere a indicatorilor globali a avut drept scop evaluarea inițială a relevanței fiecărui indicator, după care determinarea tipologiei acestora. Din total indicatori globali, indicatori au fost determinați ca fiind irelevanți și respectiv 171 indicatori relevanți pentru Republica Moldova. Conform tipologiei indicatorului, 152 indicatori din cei relevanți sunt cantitativi, din care 8 se regăsesc în mai multe ținte, iar 19 sunt indicatori calitativi (2 indicatori dublați), convențional definiți ca „indicatori narativi”. Evaluarea disponibilității indicatorilor globali s-a axat doar pe indicatorii relevanți unici, cu excepția celor dublați care se regăsesc nu doar într-o singură țintă. Din 144 indicatori globali relevanți, 65 (45%) sunt disponibili, 16 (11%) indicatori sunt disponibili parțial, iar 63 (44%) indicatori sunt lipsă. În cazul indicatorilor narativi 15 indicatori sunt lipsă și doar 2 indicatori pot fi raportați integral. Prin urmare, Republica Moldova la moment va putea raporta integral pentru comparabilitate globală și regională 65 indicatorii ODD, iar 16 vor fi raportați fără dezagregările specificate în indicatori. Naționalizarea țintelor ODD s-a rezultat și în modificarea unor indicatori globali considerați relevanți pentru Republica Moldova.

Din 144 indicatori globali cantitativi au fost preluați fără nici o schimbare 103 indicatori. Indicatorii globali care au fost ajustați (8 indicatori), în lista națională a indicatorilor au fost supliți cu 2 indicatori adiționali. În cazul indicatorilor pentru care nu a fost posibilă identificarea unui indicator național echivalent cu cel global sau ajustat, în procesul de consultare au fost stabiliți indicatori proxy în număr de 26. Cei mai mulți indicatori au rezultat din indicatorii globali care conțineau în definiție mai mulți indicatori sau pentru care sunt enumerate mai multe criterii de prezentare a indicatorului. Din 13 indicatori globali prin divizare au fost definiți 33 indicatori. În final, 144 indicatori globali s-au transpus în agenda națională în 172 indicatori ODD. Lista indicatorilor ODD naționali în final este formată din 226 indicatori, din care 172 indicatori globali naționalizați, 17 indicatori narativi, iar 37 indicatori au fost adițional identificați drept necesari pentru procesul de evaluare și monitorizare a țintelor naționalizate.

Cei mai mulți indicatori pentru raportarea progresului de implementare a ODD au fost stabiliți pentru ODD16 și ODD3, după care urmează ODD 4, 8, 5 și 1. Din total 226 indicatori naționali, 113 (50%) sunt disponibili integral, 11 (5%) - parțial, iar 102 (45%) indicatori sunt lipsă. Cel mai mare grad de disponibilitate a indicatorilor este pentru țintele din cadrul ODD 3, 4, 9, 10 și 12. Pentru celelalte obiective circa jumătate din indicatori sunt lipsă, fapt ce impune anumite limite în raportarea ODD [Naționalizarea indicatorilor pentru obiectivele de dezvoltare durabilă, Chișinău, 2017].

CONCLUZII

Acordul de asociere RM-UE prevede ajustarea treptată și a statisticii oficiale la Acquis-ul comunitar, fapt ce implică anumite angajamente față de produsele statistice disponibile și cele ce vor fi dezvoltate pe viitor. Biroul Național de Statistică urmează să-și fortifice rolul de coordonator al Sistemului Statistic Național, fapt ce va crea condiții necesare pentru realizarea unui transfer de competențe și abilități în aplicarea unor standarde de calitate pentru procesele de producție statistică utilizate de BNS la nivelul altor producători și deținători de date statistice.

Acest fapt este extrem de important în condițiile în care mulți indicatori ODD nu fac parte din statistica oficială sau în general sunt în afara sistemului statistic național. Ținta 17.18 și indicatorul 17.18.1 specifică expres necesitatea sporirii disponibilității indicatorilor de dezvoltare durabilă la nivel național conform dezagregărilor relevante și Principiilor Fundamentale ale Statisticii Oficiale, iar calitatea indicatorului fiind unul din aceste principii.

Și în acest caz, vorbim despre mobilizarea membrilor sistemului statistic național sub coordonarea Biroului Național de Statistică, a tuturor actorilor implicați și factorilor de decizie pentru respectarea angajamentelor naționale asumate ca țară membru a ONU.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Adaptarea Agendei 2030 de Dezvoltare Durabilă la contextul Republicii Moldova, Chișinău, 2017.
2. The Sustainable Development Goals Report 2018, United Nations New York, 2018
<https://unstats.un.org/sdgs/files/report/2018/TheSustainableDevelopmentGoalsReport2018.pdf>
3. *Legea Nr. 93 din 26 mai 2017 cu privire la statistica oficială. Monitorul Oficial Nr. 216-228, art. Nr : 349.*
4. Naționalizarea indicatorilor pentru obiectivele de dezvoltare durabilă, Chișinău, 2017

PROJECT TRANSFRONTALIER RO-MD

Carmen BALABAN¹
Elena NECHITA²
Dumitru TODOROI³

Abstract

Purpose of the paper consists in presentation of the Project transfrontalier RO-MD, analysis and substantiation of the objectives assumed by the Republic of Moldova and Romania through the Association Agreement between the Republic of Moldova and the European Union. The Republic of Moldova is about to determine: What future it wants for itself (country) and for its citizens.

The research focuses on the correlational and explanatory method of the impact of EU (future) integration (benefits), identification of problems arising from implementation / compliance with the provisions of the Association Agreement; finding solutions to harmonize legislation; excluding differences relating to: unifying EU and national standards; ensuring the free movement of persons, services; expanding cooperation in the euro area; unifying policies on migration and asylum; uniform interpretation and application of EU and national legislation; ensuring that decisions are taken collectively (appropriate application of Japanese management). Strengthening the objectives of promoting EU integration policies, thus contributing to the economic and social development of the country.

Based on the research carried out, we conclude: Romania and the Republic of Moldova together with the European Union will address unitary reforms, included in the EU strategies, the country's objectives - economic and social, focused on the strategies and programs included in the Association Agreement.

The results of the research are only the author's opinion which, however, can generate discussions in academic, student's, and social environment, can generate the interest of the citizens of Romania and the Republic of Moldova. The paper discusses the impediments to the implementation of the provisions of the Association Agreement, and solutions are also proposed.

Resides in detailed and reasoned analysis; conclusions and proposing new solutions in order to reduce the problems encountered in implementing the Association Agreement.

Originality consists in: identifying the norms contained in the legislative-normative acts with ambiguous understanding and interpretation and proposals for a **law ferenda** to improve and eliminate the ambiguities and other legislative-normative deficiencies; proposals to unify jurisprudence; proposals to harmonize national legislation with EU law.

Implementation Environment: Country Awareness and Involvement (Legislative and Executive), taking into account the importance and seriousness of the problems of applying the EU policies and strategies set out in the Association Agreement, the negative impact of non-compliance with the roadmap on economic and social development of RM.

Sustainability: By this Project transfrontalier RO-MD will be provided and implemented the following measures: Institutional integration of research and educational results; transferability of results to interested institutions and research centers; publishing research results to disseminate the results; valorisation: human resources, research results; continue research.

Keywords: Project, Association Agreement, Objectives, Economics, Movement of persons, Services, Transfrontalier.

JEL CLASSIFICATION: M00, O31, L20

INTRODUCTION

The European Commission has approved the Joint Operational programme Romania-Republic of Moldova 2014-2020 on 17 December 2015 and the Guidelines for Applicants integrate the provisions of the European Neighbourhood Instrument (ENI).

Cross border cooperation at the external borders of the EU continues to represent a top priority for the European Union during the 2014-2020 programming period. The cross border cooperation

¹ Bacau "Vasile Alecsandri" University, Bacau, Romania, carmen.balaban@ub.ro

² Bacau "Vasile Alecsandri" University, Bacau, Romania, enechita@ub.ro

³ Dr.hab., prof. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei, Republica Moldova, Chișinău, Bănulescu Bodoni, 61, tel. (+373) 22 41 28, www.ase.md, e-mai: toloroi@ase.md

under the European Neighbourhood Instrument (ENI) will create added value for the border regions building on its predecessor, the European Neighbourhood and Partnership Instrument.

The ENI CBC aims to create “an area of shared prosperity and good neighbourliness between EU Member States and their neighbours”. To this purpose, the ENI has three strategic objectives:

(A) To promote economic and social development in regions on both sides of common borders;

(B) To address common challenges in environment, public health, safety and security;

(C) To promote better conditions and modalities for ensuring the mobility of persons, goods and capital.

The Joint Operational Programme Romania-Republic of Moldova 2014-2020, hereinafter the **Programme**, contributes to the achievement of the overall ENI objective of “*progress towards an area of shared prosperity and good neighbourliness between Member States and their neighbours*”.

1. General objective

The goal of the proposed project "Solutions for migration in the rural sector of Romania and the Republic of Moldova" is the teaching and training 160 intellectuals from Romania' rural area and 160 intellectuals from the rural area of the Republic of Moldova to prepare the Business plans for projects of SMEs in rural area.

Such action will raise awareness of Romanian and Moldovan citizens about the possibilities of staying home and to increase the number of SMEs in the rural area.

Another goal of this project is to reestablish the trust of the Romanian and Moldovan citizens in their future at home and not abroad.

Also, one of the project's goal is to editate the Guidebook "SMEs rural projects" that will become a guide for everyone who wants to apply for funding project.

Supplimentary will be created Consulting Centers in Bacau and Chisinau to help rural intellectuals in their work on preparing Business plans for rural SMEs, its implementation and its evaluation

Training process in creation Business plans for projects will be based mostly on the Guidebook "SMEs rural projects" and Consulting Centers in Bacau and Chisinau.

The instructed people will become experts in the area of Business plans and project writing and will help people to achieve their targets and to increase the life level in the rural area of Romania and the Republic of Moldova.

2. Specific objectives

Objective 1: Reachment competences of 320 rural intellectuals from Romania and the Republic of Moldova to apply for preparing the Business plans for projects of rural SMEs.

Objective 2: Elaboration of the Guidebook "SMEs rural projects" that will become a guide for everyone who wants to apply for funding rural project and will help people to reach their goals after the projects end

Objective 3: Creation Consulting Centers in Bacau and Chisinau that will help rural intellectuals in their work on preparing Business plans for projects of rural SMEs, its implementation and its evaluation

3. Project relevance

Nowadays, migration is one of the most pressing problems facing the Republic of Moldova. According to World Bank data, in our country are working abroad about 700 thousand citizens, which constitute about half of the working population, but according to sociologists opinion the real number of Moldovan migrants exceeds one million. Of these, around a quarter they decided not to return home. The project is relevant for the Republic of Moldova, because people that go abroad didn't believe that this country has a future and they are very disappointed in local administration and Government. So, teachers and doctors have always a huge impact on the population from rural sector, because they are the sample of patriotism and all what is the best.

Being guided by these tags we decided to teach 80 intellectuals how to write projects and how to apply to local, republic, and international organizations in order to stop their going abroad and through their example to stop people of leaving the country. Nowadays, there are a lot of possibilities to open and maintain a business in rural sector, but people have to be instructed and we must show them their real opportunities of staying home and the advantages of rising the Republic of Moldova's economic indicators. The Consortium composed from the Academy of Economic Studies of Moldova (Coordinator) and “Vasile Alecsandri” University at Bacau is going to provide specialists to instruct the people that will participate at the project "Solutions for migration in the rural sector of Romania and the Republic of Moldova"

In order to succeed the project strives to instruct 320 persons - intellectuals from the rural sector of Romania and the Republic of Moldova:

(1) How we will recruit or attract them?

Collection of information will be done by the students, engineers, and professors of the AESM and UB commonly with 20 deputies from SO “Parlament -90” directed by staff of the Project "Solutions for migration in the rural sector of Romania and the Republic of Moldova". Collectors of information will collaborate with local administrations, schools and hospitals. They will collect information about the priorities of perspective rural SMEs to be created and will accumulate propositions about perspective leaders for these SMEs.

(2) How we will maximize intellectuals participation in the activity?

Project staff will accumulate information about proposed leaders for the perspective rural SMEs, will be selected the more advanced ones and will create Data base "Common List" of rural intellectuals. The Consortium team will divide the Data base "Common List" in 4 teams of intellectuals, according to the East, West, North, and South regions of the Republic of Moldova. Each of these 4 collectives of intellectuals will be trained in the centers of training (Ungheni, Belts, Comrat, and Tiraspol) in different periods of time of 12 months project evolution.

(3) When will the activity occur?

The training activities will take place at the training regional centers in the 3rd, 5th, 7th, and 9th months from the beginning of the project "Solutions for migration in the rural sector of the Republic of Moldova"

(4) For how long?

Each training period will constitute one week in the training regional centers and permanently in the Consortium's Consulting Center at AESM.

(5) What will be the frequency of the activity? (Will it happen once, or will it be repeated?)

At the Academy of Economic Studies of Moldova will permanently activate the Consortium's Consulting Center to consult people according with the subjects of present Project

(6) What materials we will need to conduct the activity? Will materials or curricula have to be developed or do the materials already exist? Will the materials need to be adapted to the new population, and if so, how?

Elaboration of the Guidebook "SMEs rural projects" is one of the main goal and objective of the Project "Solutions for migration in the rural sector of the Republic of Moldova". The Guidebook "SMEs rural projects" will be based on the Cracking Creativity Method (CCM) which constitutes the secrets of creative genius. Supplementally Guidebook comprises a lot of studied real projects of rural SMEs which will intensively be used in training process. It will help people to reach their goals in the process of projects creation and after the projects end.

(7) Will our organization collaborate with other organizations to carry out the activity? What will be the role of each organization?

The Project Consortium will collaborate with rural administrations, schools, and hospitals in the process of accumulation the information: a) about the possible perspective SMEs to be created in the localities, b) about the situation with the work places in the localities, c) about the situation with the categories of people without work in localities, d) about the intellectuals they present as

possible leaders for the future possible rural SMEs which have to be trained in the problem of elaborating the projects and conducting future rural SMEs.

The Project Consortium staff in community with trained persons will permanently collaborate with the local authorities in the problems of elaboration the projects for the future local SMEs. Trained rural intellectuals will have strong contacts with the local administration in all problems concerning (1) their travel to the training regional centers, (2) their financing of the proposed project's materials, and (3) their travels for consultations at the Consortium's Consulting Center in the subjects of present Project.

4. The needs of the target groups that will be tackled by the project

Migration is one of the stringent problems that Republic of Moldova is facing today. According to World Bank data, in our country about 700 thousand citizens are working abroad, which constitute about half of the working population. Meanwhile, the sociologists consider that the real number of Moldovan migrants exceeds one million. Around a quarter among them decided not to return to home.

From the above presented we conclude the negative impact of migration such as family breakdown, brain migration, the abroad money transferred dependence of Moldovan young, crisis in the rural sector, rapid liquidation of small and medium enterprises. In this way, mass migrations contribute to a demographic decline, economic potential decrease of the country that leads to devaluation of the national currency, predominance of imports, narrowing of the manufacturing sector.

The main reasons for population exodus (Mostly, intellectuals from rural area) are considered population low-income in the country (45%), and lack of jobs in the country (24.5%) and poor condition of rural localities (15.6%). One of the Moldovans migration reason is considered also the lack of professional career opportunities (10.2%).

The study reveals that the majority of respondents would prefer to work in EU countries (53.4%), but also in Canada and the US (27.4%) and in CIS countries (13.7%) and 5.5% (37 people) - in Australia.

The information presented above shows the timeliness and the need for a project to improve the migration crisis (Mostly, intellectuals) in the rural sector of the Republic of Moldova.

One of the pillars of the Republic of Moldova crisis solving we hope to be the involvement of Members of SO “Parlamentul 90” those, who established the State of the Republic of Moldova declared its independence and initiated the development of a new state in Europe. These are not statements or "strong words", but a cry of the unsatisfied soul regarding the country's evolution that was created by the first democratic parliament of Republic of Moldova.

Today we have a crisis in the Republic of Moldova, a catastrophic situation of the republic's population especially intellectuals from rural sector: an exodus huge of the population (Mostly, intellectuals from rural area) from the villages, it is a situation of deep crisis, a situation of the Republic of Moldova pre-default.

SO “Parlamentul 90” must intervene to improve the crisis of the Republic of Moldova.

5. The solution proposed by the project to tackle the respective problem(s).

The main concept of the project strives to reduce the unemployment rate as well as reduce the number of people who are under-utilized because of hardships in the economic sectors. It increase the number of employees in the private sector and decrease the number of unemployed in the rural sector. So, this project is going to change this situation due opening new work places, educate people to work according to EU standards, implement different projects with local mayoralities, increase the cultural and ideological level of citizens.

The project will be conducted by the Academy of Economic Studies of Moldova in partnership with “Vasile Alecsandri” University at Bacau. The leader of this partnership will be Academy of Economic studies of Moldova in front with Todoroi Dumitru, USG alumni, univ. prof., dr. habilitatum, high level specialist in Economic Informatics.

The project's beneficiaries are rural intellectuals like pedagogues, agronomists, engineers, ecologists, and doctors, but the main position in the target group has pedagogues. The project option is to organize a conferences where selected intellectuals from rural sector will be instructed to write local, republic, and international Business plans for projects of rural SMEs and will be taught how to solve the challenges that can appear during the project implementation.

REFERENCES

- [1] Nechita, E., Todoroi, D., “Proiect transfrontalier “Solutii impotriva migratiei”, In *Book of Abstracts “The 42nd Congress of the American Romanian Academy of Arts and Sciences”*, 23-26 May, 2018, BBU, Cluj-Napoca, Romania, p.71
- [2] Todoroi, D., Mihalcea, R., Todoroi, N-D., Nechita, E., Belinski, D., Belinski, T., Vidu, R., Micusha, D. “Consciousness Society Creation. Evolution.”, *Society Consciousness Computers, Volume 4*, pp. 131-140, Bacău-București-Boston-Chicago-Chișinău-Cluj Napoca-Iași-Los Angeles-Timișoara, November 2017, Alma Mater Publishing House, Bacău, ISSN 2359-7321, ISSN-L 2359-7321
- [3] Todoroi, D., Micușă, D-V., Carapostol, V., Nechita, E., Kountchev, R., Țurcanu, A., Managementul anti-migrational in sectorul rural al Republicii Moldova. Partea I. Obiective. Activitati. In Proc. “*Sustainable Economic Grows in conditions of globalization*”, 8-9 noiembrie 2016, Chișinău, ASEM, 2017, pp.291-296. ISBN 978-9975-75-849-9.
- [4] Todoroi, D., Micușă, D-V., Nechita, E., Kountchev, R., Țurcanu, A., Managementul anti-migrational in sectorul rural al Republicii Moldova. Partea II. Funcionalitate. In Proc. “*Sustainable Economic Grows in conditions of globalization*”, 8-9 noiembrie 2016, Chișinău, ASEM, 2017, pp. 297-303. ISBN 978-9975-75-849-9.

PRINCIPALELE ASPECTE ALE EXPORTURILOR PRODUSELOR AGROALIMENTARE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Natalia ENACHI

*Academia de Studii Economice a Moldovei,
Republica Moldova, Chișinău, Bănulescu Bodoni, 61,
tel. (+373) 22 41 28, www.ase.md
e-mail: natali_enachi@yahoo.com*

Abstract. *The agri-food sector is one of the most important sectors and with a rather impressive contribution to the economy of the Republic of Moldova (the share of GDP of this sector being over 35%). Thus, the development of agri-food trade presents one of the main priorities of the Moldovan economy.*

Key words: *agro-food sector, agri-food products, agro-food export, agro-food export structure, embargo, geographical orientation.*

JEL CLASIFICATION: Q17

În comerțul exterior moldovenesc rolul esențial îi revine exportului, care reprezintă elementul de bază în formarea PIB-ului, constituie sursa principală de venituri, sursa de obținere a valutei necesare efectuării importului, sursa de acumulare a mijloacelor investiționale, sursa de satisfacere a necesităților vitale ale economiei naționale, deci este un important generator al creșterii economice a țării noastre.

Datorită specializării agricole, principalele componente ale exportului Republicii Moldova sunt produsele agroalimentare, evoluția cărora în perioada ultimilor 11 ani (pentru 2017 date provizorii) poate fi vizualizată în următoarea figură:

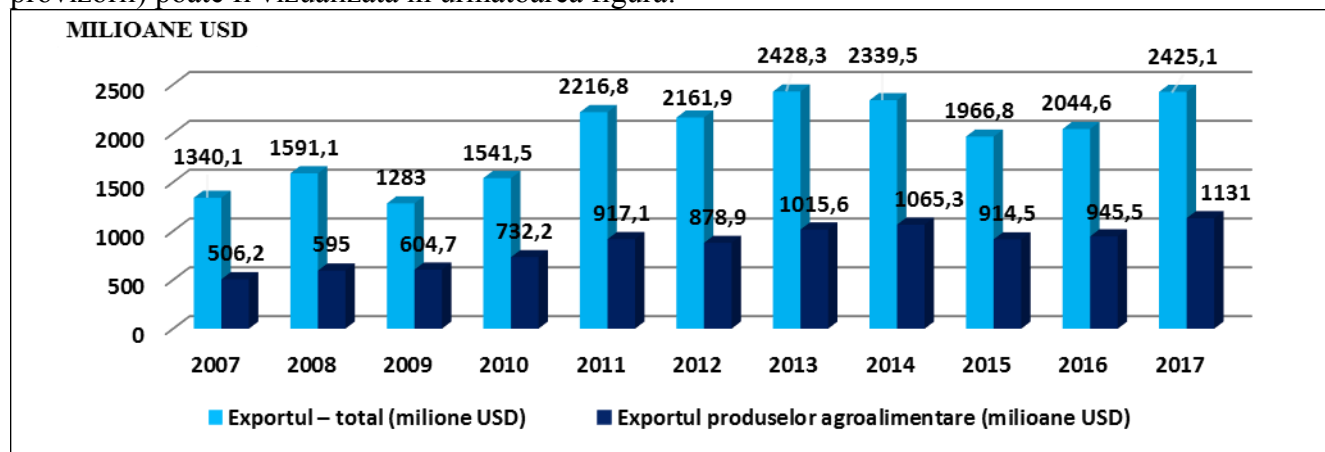

Figura 1. Exportul produselor agroalimentare și totalul exportului Republicii Moldova în (2007-2017)

Sursa: Elaborat de autor în baza informațiilor prezentate de Biroul Național de Statistică (www.statistica.md)

Conform datelor Biroului Național de Statistică (BNS), în anul 2017 (date provizorii) exporturile de mărfuri au totalizat 2425,1 mil. dolari SUA, volum superior celui realizat în anul 2016 cu 18,6 la sută. **Mijloacele de transport rutier au fost cel mai des utilizate la exporturile de mărfuri** (85,8% în total exporturi), după care urmează transportul maritim (7,9%), feroviar (3,8%) și aerian (2,4%).

În 2017 exportul agroalimentar moldovenesc a înregistrat o valoare de 1131 mil. dolari SUA, care față de 2016 a crescut cu 185,5 mil. dolari SUA sau cu 19,6 la sută. Evoluția indicilor valorici a exportului de produse agroalimentare poate fi vizualizată în Figura 2:

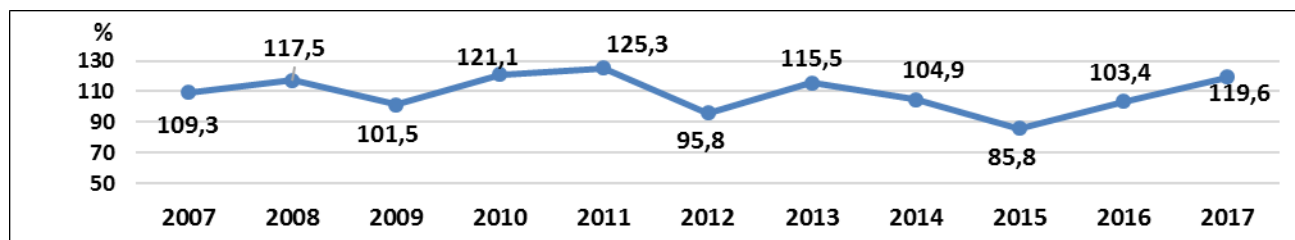

Figura 2. Evoluția indicilor valorici ai exportului agroalimentar a Republicii Moldova (anul precedent = 100)
Sursa: Elaborat de autor în baza informațiilor prezentate de Biroul Național de Statistică (www.statistica.md)

Pe parcursul perioadei analizate se evidențiază în majoritatea cazurilor creșteri ai exportului agroalimentar, excepția făcând anul 2012 și 2015, anii, care au semnalat reduceri substanțiale a performanței sectorului agricol, datorită diminuării producției agricole în urma secetei devastatoare din țară. Astfel, în 2015 exportul a diminuat cu 14,2 %, iar în 2012 cu 4,2 % față de anii săi precedenți.

Tradițional exportul Republicii Moldova este dominat de umătoarele produse agroalimentare (care constituie primele patru secțiuni din Nomenclatura Combinată a Mărfurilor):

Tabelul 1. Exportul de produse agroalimentare din Republica Moldova în 2007 – 2017

(mil. dolari SUA)

Indicatori	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*
Exportul – total	1340,1	1591,1	1283,0	1541,5	2216,8	2161,9	2428,3	2339,5	1966,8	2044,6	2425,1
Exportul total al produselor alimentare, din care:	506,2	595,0	604,7	732,2	917,1	878,9	1015,6	1065,3	914,5	945,5	1131,0
Animale vii și produse animale	13,6	10,1	9,1	27,0	38,0	37,8	37,2	59,7	37,5	40,2	47,0
Produse vegetale	162,7	210,1	263,9	340,7	471,0	360,5	507,1	549,7	501,7	529,5	662,5
Grăsimi și uleiuri animale sau vegetale	55,3	62,9	50,7	47,6	77,5	89,7	44,0	77,5	72,0	54,3	53,7
Produse alimentare; băuturi alcoolice și nealcoolice; tutun	274,6	311,9	281,0	316,9	330,6	390,9	427,3	378,4	303,3	321,5	367,8
Ponderea produselor agroalimentare în total export, %	37,8	37,4	47,1	47,5	41,4	40,7	41,8	45,5	46,5	46,2	46,6

Sursa: Elaborat de autor în baza informațiilor prezentate de Biroul Național de Statistică (www.statistica.md)

* date provizorii

Ponderea tuturor produselor agroalimentare în totalul export al țării în decurs de 11 ani a variat în continuu de la 37,4% (fiind cea mai mică în 2008) până la 47,5% (fiind maximală în 2010). În 2017 ponderea produselor agroalimentare în exportul total a constituit 46,6%, fiind mai mare cu 0,4 p.p. comparativ cu anul precedent. Creșterea respectivă se datorează majorărilor înregistrate de trei secțiuni: ”Animale vii și produse animale” (+16,9%), ”Produse vegetale” (+25,1%) și ”Produsele alimentare; băuturi alcoolice și nealcoolice; tutun” (+14,4%), pe când secțiunea ”Grăsimi și uleiuri animale și vegetale” a înregistrat o reducere de 1,1%.

Structura exportului agroalimentar în perioada analizată a suferit schimbări semnificative (Tabelul 2), în special pe dimensiunea exportului de produse procesate – ”Produse alimentare; băuturi alcoolice și nealcoolice; tutun”, care a înregistrat o scădere de la 54,3% din totalul exportului de produse agroalimentare în 2007, la 32,5% în 2017, fapt ce denotă importante dificultăți de adaptare a industriei la diverse șocuri sau embargouri externe, ci și lipsa unor capacități de procesare esențiale. Astfel, ”Produsele vegetale” și-au sporit ponderea de la 32,1% (2007) la 58,6% (2017), ”Animalele și produsele animale” – de la 2,7% la 4,2%, iar ”Grăsimile și uleiurile animale sau vegetale” și-au diminuat cota de peste 2 ori (de la 10,9% la 4,7%).

Conform datelor BNS cota agriculturii în exportul produselor agroalimentare a fost destul de instabilă, înregistrând fluctuații mari – de la cca 35% în 2007 a crescut până la cca 63% în 2017, iar cota industriei alimentare dimpotrivă a scăzut de la cca 65% până la 37,2%.

Tabelul 2. Exportul de produse agroalimentare al Republicii Moldova pe perioada 2007 – 2017

Indicatori	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*
Exportul total al produselor agroalimentare	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Animale vii și produse animale	2,7	1,7	1,5	3,7	4,1	4,3	3,7	5,6	4,1	4,3	4,2
Produse vegetale	32,1	35,3	43,6	46,5	51,4	41,0	49,9	51,6	54,8	56,0	58,6
Grăsimi și uleiuri animale sau vegetale	10,9	10,6	8,4	6,5	8,5	10,2	4,3	7,3	7,9	5,7	4,7
Produse alimentare; băuturi alcoolice și nealcoolice; tutun	54,3	52,4	46,5	43,3	36,0	44,5	42,1	35,5	33,2	34,0	32,5

Sursa: Elaborat de autor în baza informațiilor prezentate de Biroul Național de Statistică (www.statistica.md)

* date provizorii

O analiză detaliată a produselor agroalimentare exportate pe capitole atestă că primele 8 poziții exportate în 2017, din valoarea totală a exportului agroalimentar egal cu 1131,0 mil. dolari SUA: oleaginoase; fructe comestibile și nuci; băuturi alcoolice și nealcoolice, oțeturi; cereale; preparate din legume și fructe; grăsimi și uleiuri animale sau vegetale; lapte și produse lactate, ouă, miere naturală; zahăr și produse zaharoase însumează peste 90% din totalul exportului agroalimentar. Structura exportului denotă că, este una destul de primitivă în care predomină 5 poziții, care reprezintă produse care au un anumit grad de procesare și 3 poziții ce prezintă materii prime.

O detaliere a produselor agroalimentare, la nivel de 4 semne conform Nomenclaturii Combinată a Mărfurilor, atestă că în 2017 în topul primelor 15 produse agroalimentare, având o contribuție în total de peste 70 la sută, locul de frunte îl ocupă exportul de semințe de floarea-soarelui, care conform datelor provizorii în acest an a cifrat o cantitate de 520,6 mii tone (mai mare cu 74,4 mii tone față de anul 2016, iar față de 2015 cu 154,9 mii tone) sau o valoare de 197,8 mil. dolari SUA, ceea ce a înregistrat o creștere comparativ cu anul 2016 de 10,7 la sută și față de 2015 de 37,6 la sută, ponderea căruia față de exportul total de produse agroalimentare a constituit 17,5% (cu 1,4 p.p. mai puțin decât în 2016). Principalele destinații de export al semințelor de floarea-soarelui sunt: Bulgaria Cehia, Estonia, Germania, Grecia, Italia etc.

Al doilea loc îl ocupă exportul de vinuri, care în continuu crește de la 11,4 mil. decaltri în 2015 până la 14,1 mil. decaltri în 2017. Industria vinicolă tradițional este cel mai important sector al economiei naționale, precum și sectorul cu care Republica Moldova se bucură de renume internațional. Astfel, valoarea exportului de vinuri din struguri proaspeți în 2017 a însumat 128,4 mil. dolari SUA, fiind cu cca 19% mai mare față de anul precedent și cu 31,4% mai mare față de 2015. Contribuția vinurilor în total export agroalimentar în 2017 a fost de 11,4%, deținând aceeași pondere ca și în 2016. Actualmente, companiile vinicole pun accent pe producerea vinurilor de calitate și utilizarea ambalajelor ce corespund standardelor internaționale. Principalele piețe de destinație a vinurilor moldovenești sunt: România, Polonia, Cehia, Marea Britanie, Ungaria, Belarus, Ucraina, Kazahstan, SUA etc.

Orientarea geografică a exportului agroalimentar național a fost influențată de o serie de factori sau evenimente, dintre care cele mai cu impact pot fi menționate următoarele:

- ✓ numeroase embargouri impuse țării noastre de partenerul tradițional – Federația Rusă (primul embargou pe vinurile moldovenești în martie 2006 și al doilea din toamna anului 2013 – când se susținea că vinul moldovenesc este necalitativ și chiar nociv. În anul 2014 Federația Rusă a decis să interzică din iulie 2014 importul de fructe și legume din Republica Moldova,

declarând că s-au găsit în multe loturi de fructe un dăunător, numit molia orientală, iar în cazul conservelor a fost invocată nerespectarea normelor de marcare și identificare a mărfii. Din august 2014, Guvernul Federației Ruse a adoptat o hotărâre de introducere a taxelor vamale la importul de mărfuri din Moldova, stabilite “la nivelul ratelor tarifului vamal unic din Uniunea Vamală”. Taxele sunt introduse față de 19 poziții, inclusiv carne, legume, fructe, cereale, făină, zahăr, semințe de floarea soarelui, bere, alcool, vin și alte băuturi alcoolice etc.)

- ✓ acordarea graduală de către Uniunea Europeană a diverselor instrumente de facilitare a comerțului Republicii Moldova cu această entitate, și anume a Sistemului Generalizat de Preferințe (2006), a Preferințelor Comerciale Autonome (2008), semnarea Acordului de Asociere cu UE și, implicit, crearea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (DCFTA) în 2014.
- ✓ aderarea României la Uniunea Europeană (în 2007) a îmbunătățit comerțul exterior al țării noastre cu UE, implicit cu România, care în 2014 a devenit partenerul de frunte în exportul moldovenesc.

Astfel, exportul produselor agroalimentare al Republicii Moldova pe grupe de țări poate fi vizualizată în următorul tabel:

Tabelul 3. Exportul produselor agroalimentare al Republicii Moldova pe grupe de țări în 2007 – 2017 (milioane dolari SUA)

Indicatori	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*
Exportul total al produselor agroalimentare	506,2	595,0	604,7	732,2	917,1	878,9	1015,6	1065,3	914,5	945,5	1131,0
- CSI	272,9	329,4	329,9	394,4	429,5	406,7	396,5	367,9	239,0	173,9	90,2
- UE (28)	179,8	187,6	198,0	217,9	382,4	339,6	379,5	441,3	488,3	537,9	649,5
- Alte țări	53,5	78,0	76,8	119,9	105,2	132,6	239,6	256,1	187,2	233,7	391,3

Sursa: elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică (www.statistica.md)

* date provizorii

În ultimii patru ani (2014-2017) principala piață de export agroalimentar moldovenesc a devenit UE (țările de frunte fiind România, Italia, Germania, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord și Polonia), unde în 2017 exportul respectiv a constituit 649,5 mil. dolari SUA, ceea ce față de anul 2016 a înregistrat o creștere de 20,1 la sută, iar față de 2007 o majorare de 3,6 ori.

În anul 2017 pe piața CSI s-au exportat produse agroalimentare moldovenești doar în valoare de 90,2 mil. dolari SUA, diminuând semnificativ față de anul precedent (cu 48,1 la sută), iar față de 2007 tocmai cu 67 la sută. Principalele țări de pe piața CSI sunt: Federația Rusă, Belarus, Ucraina și Kazahstan. Piața celorlalte țări (preponderent fiind Turcia, Elveția, SUA, Georgia, China, Irak) în 2017 s-au bucurat de prezența produselor agroalimentare autohtone în valoare de 391,3 mil. dolari SUA, sporind de 1,7 ori față de 2016 și de 7,3 ori față de 2007.

Deci, se observă că, orientarea exportului agroalimentar moldovenesc pe parcursul ultimilor 11 ani a înregistrat schimbări radicale (Figura 4): diminuarea semnificativă a cotei pieței CSI de la 53,9% în 2007 până la doar 8% în 2017 și majorarea cotelor celor două piețe - a pieței UE de la 35,5% până la 57,4% în 2017 și a pieței celorlaltor țări de la 10,6% până la 34,6%.

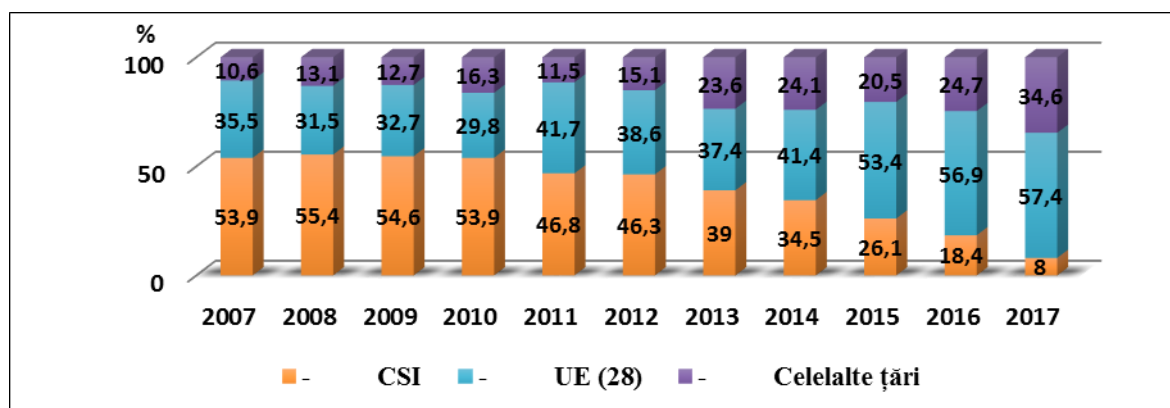

Figura 4. Structura exportului produselor agroalimentare al Republicii Moldova pe grupe de țări în 2007 – 2017

Sursa: Elaborat de autor în baza informațiilor prezentate de Biroul Național de Statistică (www.statistica.md)

Embargourile rusești, care au fost ca o lovitură dură pentru producătorii autohtoni, au dat un imbold vinificatorilor moldoveni și, în general, exportatorilor de a-și căuta noi piețe mai sigure. E de menționat că, din cauza dependenței excesive de piața rusă, brusc producătorii de vinuri au fost nevoiți să-și stopeze producția, să-și pună vinurile la păstrare, alții chiar au dat faliment etc. În pofida tuturor dificultăților, un sprijin mare în susținerea vinificatorilor autohtoni, a fost oferit de către Uniunea Europeană, liberalizând piața pentru importul vinurilor din țara noastră. După anul 2013 are loc o reorientare activă a exportului agroalimentar pe piețele noi de desfacere în spațiul UE, SUA, Turcia, China etc.

Începând cu 2014 exportul agroalimentar moldovenesc este dominat de tranzacțiile comerciale cu produse vegetale, care în 2017 au cifrat o valoare de 662,5 mil. dolari SUA (Tabelul 4), din care 421,7 mil. dolari SUA (cu o contribuție de 63,7%) s-au realizat pe piețele țărilor UE (în special în România, Marea Britanie, Elveția, Franța , Italia, Grecia, Germania, Polonia, Austria), 129,7 mil. dolari SUA (ce constituie 19,6%) - pe piețele celorlalte țări ale lumii (Turcia, Noua Zeelandă, Liban) și 111,1 mil.dolari SUA (ce constituie 16,8%) - pe piețele țărilor CSI (Federația Rusă, Belarus, Ucraina). Toate aceste tranzacții au înregistrat creșteri față de anul 2016: exportul de produse vegetale în UE – cu 22,9%, în CSI – cu 63,1% și în celelalte țări – cu doar 9,7%.

Tabelul 4. Detalierea exportului agroalimentar al Republicii Moldova pe grupe de țări în 2016 – 2017 (milioane dolari SUA)

Produse agroalimentare	2016				2017*			
	TOTAL	din care:			TOTAL	din care:		
		țările CSI	țările UE	celelalte țări ale lumii		țările CSI	țările UE	celelalte țări ale lumii
Animale vii și produse animale	40,2	18,3	8,4	13,5	47,0	19,2	13,5	14,3
Produse vegetale	529,5	68,1	343,2	118,2	662,5	111,1	421,7	129,7
Grăsimi și uleiuri animale sau vegetale	54,3	0,5	36,9	16,9	53,7	1,0	47,4	5,3
Produse alimentare; băuturi alcoolice și nealcoolice; tutun	321,5	87,0	149,5	85,0	367,8	89,2	166,9	111,7

Sursa: elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică (www.statistica.md)

* date provizorii

Deținând al doilea loc din totalul export agroalimentar - produsele alimentare, băuturi alcoolice și nealcoolice, tutun - în 2017 înregistrând o valoare de 367,8 mil.dolari SUA, au fost orientate spre țările UE (România, Polonia, Letonia, Germania, Bulgaria, Austria etc.) cu o contribuție de 45,4 la sută (166,9 mil.dolari SUA), spre țările CSI (Belarus, Ucraina, Federația Rusă, Kazahstan) cu o contribuție de 24,3 la sută (89,2 mil.dolari SUA) și spre restul lumii (Turcia,

SUA, Siria, Irak, Sudan etc.) – cu 30,4% (111,7 mil.dolari SUA). Toate aceste exporturi pe grupe de țări s-au majorat comparativ cu anul precedent.

Aceleași caracteristici și tendințe de creșteri sunt înregistrate și pentru exportul de animale vii și produse animale pe grupe de țări în 2017 față de 2016, principalele piețe de destinație fiind pentru UE: Franța, Germania, România, Italia, Polonia, Slovacia; pentru CSI: Belarus, Federația Rusă, Kazahstan; pentru celelalte țări: Siria, Irak, Libia, Iordania, Georgia, Liban

Produsele: grăsimi și uleiuri animale și vegetale în 2017, fiind de 53,7 mil. dolari SUA, au semnalat diminuări față de 2016 (cu 1,1%), explicate prin reducerea semnificativă (cu 31,4%) a exportului acestora în celelalte țări ale lumii în afara țărilor UE și CSI.

CONCLUZIE

Exportul agroalimentar din Republica Moldova este determinat de o mulțime de factori geografici, politici, economici, de specializare, care îl avantajează, printre care pot fi menționați: poziția geografică favorabilă a pieței țării noastre, fiind amplasată la intersecția dintre CSI și UE (având șanse mari în a deveni un punct de tranzit al produselor dintre aceste); condițiile climatice destul de favorabile în obținerea diverselor produse ecologice; disponibilitatea de resurse de muncă relativ ieftine; disponibilitatea de terenuri suficiente funciare, cu fertilitate destul de înaltă a solului, care pot contribui la creșterea volumului produselor agricole de calitate, exportându-se ulterior cu succes etc.

Republica Moldova, fiind o țară în curs de dezvoltare și tranziție, trebuie să se orienteze spre un model de creștere economică bazat pe exporturi, investiții și inovare, pentru a se poziționa pe piața internațională; trebuie să sporească competitivitatea sectorului agroalimentar prin restructurare și modernizare; trebuie să elaboreze o strategie clară de dezvoltare a exporturilor agroalimentare, care implică o nouă infrastructură, o performanță a exporturilor (prin produse calitative, lărgirea gamei de produse, prospectarea de noi piețe, conformarea cu cerințele UE privind siguranța alimentară etc.)

Pentru ca Republica Moldova să fie pe plan mondial competitivă este nevoie de atragerea investițiilor străine directe în agricultură și industria prelucrătoare - sectoare de o importanță deosebit de mare.

BIBLIOGRAFIE

1. BEGU, L.-S. *Statistica internațională. Analize comparative*. București: Ed. Universitara, 2009. 220 p. ISBN 973-743-617-1
2. GOGU, E. *Statistica în afaceri internaționale*. București: Ed. Universitara, 2012. 140 p. ISBN 978-606-591-450-6
3. KORCA, M., BEGU, L.-S., MARIN, E., ALEXANDRU A. *Bazele statisticii pentru afaceri internaționale*. București: Ed. Universitara, 2009. 331 p. ISBN 978-973-749-616-4
4. GOGU, E. *Statistica în turism și comerț. Teorie și studii de caz*. București: Ed. OSCAR PRINT, 2009. 266 p. ISBN 978-973-668-232-2
5. www.statistica.md și www.bnm.md

EVOLUTION OF THE AESM “CREATION CONSCIOUSNESS SOCIETY” PROJECT

Dumitru TODOROI¹

Abstract

Informatics Era development from Information Society through Knowledge Based Society to Consciousness Society is analyzed.

Japan Robotic plant with 1800 Robots and 8 Engineers (2000 year).

Academician Draganescu, former Romanian Academy President and Chief in 2000-2004 years of Romanian AI Project predicts creation of Consciousness Society in 2019-2035 years, the Society with equality AI=NIstructured.

Corneggy Melon University research and AI Weeks announces all 7 million Human functions from which 5,5 million functions are Robotics ones.

European Union Committee in January 2017 decides to get Passports to Robotic Entities.

Russian President Putin in September 2017 at Moscow University announce Russian AI Industry Project

Creativity Piirto's 7i component parts with Piirto's 6Tops its development steps.

Goleman's research confirm priority of Human Emotions before Human Creativity based on 6 Basic Classic Emotions AESM 2008-2018 "Creation Consciousness Society" research Project demonstrates the possibility of Robotic creation using Adaptable Tools. The possibility to create Robotic Creativity, Emotion, Temperament and Sentiment New Robotic Elements in forms of Program Product were demonstrated.

Adaptable Tools are used for preparing first 3 stage of Robotic Program Products development. Using adaptable tools of algorithmic definitions of robotic elements are defined superior, next level elements of ROBO - intelligences.

Present 2018 year of research is concerned to Aura development for Robotic Entities.

Presented adaptable information technology for ROBO-intelligence's creation process is used in the institutional project "Creating Consciousness Society" that is developed in the period 2008 - 2018 by the team of AESM and supporters.

Keywords: Information, Consciousness, Project, Artificial intelligence, Consciousness Society

JEL Cassification: C88, L86

INTRODUCTION

The purpose of the research is to find out the common moral principles for Artificial and Natural Intelligence that would serve a basis for successful interacting of robots with humans in future Consciousness Society.

Some of the next events in the robotic development process represent the common direction in the Evolution of the Society in direction of Creation the Consciousness Society, the Society which is characterized by the equality of Artificial Intelligence and Structured Natural Intelligence (AI=NIstructured)

A. Japan Robotic plant with 1800 Robots and 8 Engineers (2000 year).

B. Academician Draganescu, former Romanian Academy President and Chief in 2000-2004 years of Romanian AI Project predicts creation of Consciousness Society in 2019-2035 years, the Society with equality AI=NIstructured.

C. Corneggy Melon University research and AI Weeks announces all 7 million Human functions from which 5,5 million functions are Robotics ones.

D. European Union Committee in January 2017 decides to get Passports to Robotic Entities

D1. The last time in European Community. Publications [1-3] confirm the European Community international interest [4] for AESM research results in the Branch of Conscience Society Creation process and in its engine for the process of creation ROBO-intelligences, represented by the Adaptable Tools.

D2. Robots in Homo - Robotic Conscience Society. Committee on the problems of the European Parliament endorsed the draft recommendations, as well as the administrative regulations

¹ Dr.hab., prof. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei, Republica Moldova, Chișinău, Bănulescu Bodoni, 61, tel. (+373) 22 41 28, www.ase.md, e-mai: todoroi@ase.md

on the civil-engineering production of robots. For that document voted PRO: 17 deputies, Against: 2 deputies, and Obtained: 2 deputies.

D3. Robot's Econometrics. According to data of the European Parliament, in the period 2010-2014 the average sales of robots was 17% annual and in 2015 has risen to 29 percent. Growth of robots developed the volume of patents in relation to robots - in the last 10 years the volume has doubled. Artificial intelligence will determine economic efficiency in such spheres as manufacturing, commerce, transport, medical service, education, case-law and agriculture.

D4. Robot - legal status. It is not yet determined the legal status of robots, which soon will overwhelm us. Scientists are, as some carriers of artificial intelligence, provided with self-education capacity, separately, will need to be identified as "electronic faces" with corresponding Passport.

D5. The document will contain the framework conditions for producers and users of robots, formulated since the great writer Isaac Azimov: 3 principles - the basic conditions in humans. collaboration with robots.

D6. Isaac Azimov: 3 principles. Asimov's Three Laws of Robotics, as they are called, have survived to the present:

D6.1. Robots must never harm human beings or, through inaction, allow a human being to come to harm.

D6.2. Robots must follow instructions from humans without violating rule 1.

D6.3. Robots must protect themselves without violating the other rules.

E. Russian President Putin in September 2017 at Moscow University announce Russian AI Industry Project

F. Creativity Piirto's 7i component parts with Piirto's 6Tops its development steps.

G. Goleman's research confirm priority of Human Emotions before Human Creativity based on 6 Basic Classic Emotions

H. AESM 2008-2018 "Creation Consciousness Society" research Project demonstrates the possibility of Robotic creation using Adaptable Tools. The possibility to create Robotic Creativity, Emotion, Temperament and Sentiment New Robotic Elements in forms of Program Product were demonstrated.

I. Adaptable Tools are used for preparing first 3 stage of Robotic Program Products development. Using adaptable tools of algorithmic definitions of robotic elements are defined superior, next level elements of ROBO - intelligences.

J. Present 2018 year of research is concerned to Aura development for Robotic Entities.

1. Adaptability.

Adaptable Tools [1] represent our solution for Robotic problem. The adapter, as a meta-system tool, supports adaptable software and hardware flexibility: extension and reduction of ROBO-intelligences possibilities.

By the help of adapter it can be presented pragmatics, syntax, semantics, environment, and examples of new or modified (next, 2nd, higher level) elements of ROBO-intelligences.

1.1. The 2nd Level IQ's elements: Adapter's general scheme:

BL < Pragmatics of ROBO-intelligence element >

SY < Syntax of ROBO-intelligence element >

SE < Semantics of ROBO-intelligence element >

CO < Context of ROBO-intelligence element >

EX < Examples of ROBO-intelligence element >

EL plus example of its implementation.

1.2. Example: Using adapter it is defined one of the new (2nd level) ROBO's element "Inspired passion":

BL < Inspired passion's pragmatics >

SY < Inspired passion's syntax>
SE < Inspired passion's semantics>
CO < Inspired passion's usage context>
EX < Inspired passion's examples call>
_EL

1.3. The 2nd Level IQ's elements: Commentaries:

- (1) **Pragmatics:** name “Inspired passion”;
- (2) **Syntax:** “Inspiration in passion”;
- (3) **Semantics:** Correlation of functionalities of the 1st level of IQ elements: “Inspiration” and “Passion”;
- (4) **Usage context:** Evaluation from “Inspired passion” situation “Inspiration become interested” to the next (top) situation “Inspired professionalism”;
- (5) **Examples** of “Inspired passion”: “ROBO-intelligence became passionate by it business, it begin think to social profit.”

2. Robotic adaptability.

The Ms Office and Ms Windows Systems are developed by Software' shell methodology. Microsoft Office for Mac has for long been criticized. Adaptation at hardware levels increases the system capabilities beyond what is possible with software-only solutions. The methodology of the On-Off-line adaptable processors support development of Adaptable Software and Hardware.

On the base of adaptable processors of the first level of translation complexity Off-line adaptable processors it is possible to demonstrate the process of automatically creation of the first and second levels of translation complexity On-line and On-Off-line adaptable processors. The demonstrations of automatically creation of On-line and On-Off-line Adaptable Software of the third level of translation complexity can be obtained on the base of first and second levels of translation complexity of adaptable processors.

It were demonstrated that adaptable tools as base for creation, application, and development of adaptable software are characterized by a set of advanced linguistic' and processors' features. Human social and economic demand and supply for Adaptable Software in the Information and Knowledge Based Societies is too important.

Adaptable methodology and technology in creation and application of Adaptable Software permit to develop in the future the research process of applicability of each of the first, second, and third levels of Adaptable Processors.

Different types of Adaptable Software will have different domains of its applicability in the process of computerized human-machine intelligent interaction. This process conducts to develop Natural Language Processing Adaptable Software of human-machine interaction.

The Adaptable Software forms new industry branch of Informational technologies of the Information and Knowledge Based Societies.

2.1. The 1st step. To create ROBO-intelligences which possess 1st level elements – intelligences, emotions and temperaments – it is necessary first of all to introduce them in robotic heart and robotic head.

This consists in creation corresponding Computer Based Information Systems for each of: Intelligences (7i), Tops (6s), Emotions (6), Temperaments (4), and Sentiments (positive & negative)

1.2. The 2nd step. Next step in creation process of ROBO-intelligences consists in elaboration of their 2nd level elements based on its 1st level elements using Adaptable Tools for its definitions.

2.2.1. Theorem “Creative ROBO-intelligence”

If there are done:

- the 1st level of Creative ROBO-intelligence's Piirto's 7i features which characterize highly creative people,

- the 1st level of Creative ROBO-intelligence's Piirto's six steps of the creativity top, and
- Adaptable tools
it is possible to create all 2nd level elements of Creative ROBO-intelligence based on these IQ's 1st level elements.

2.2.2. Theorem “Sanguine ROBO-intelligence”

If there are done:

- the main features, characteristics, and functions of Sanguine type of temperaments (*Figure 1*),
- the Piirto's 7i features which characterize highly creative people, and
- Adaptable Tools
it is possible to create Sanguine ROBO-intelligence with such features of creative artificial intelligence.

2.2.3. Theorem “Choleric ROBO-intelligence”

If there are done

(1) the main features, characteristics, and functions of Choleric type of temperaments,
(2) the first level Six Steps to the Creativity top elements of Character ROBO-intelligence (*Table 4*),
and
(3) Adaptable Tools
it is possible to create Choleric ROBO-intelligence.

2.2.4. Theorem “Emotional Phlegmatic ROBO-intelligence”

If there are done:

(1) the main features, characteristics, and functions of Phlegmatic type of temperaments,
(2) the first level Six Types of emotions elements of Character ROBO-intelligence, and
(3) Adaptable Tools
it is possible to create Emotional Phlegmatic ROBO-intelligence.

2.3. The 3rd step. Each definition of ROBO-intelligences 2nd level elements is composed from definition of such it's characteristics as: pragmatics, syntax, semantics, environment, and examples. These definitions represent the Adaptable Algorithmic Knowledge Robotic Base which help to create real ROBO-intelligence using Adaptable Tools for its development, verification, and experimentation.

2.4. The 4th step. Measure of ROBO-intelligence energies for each items from creativities, emotions, temperaments, sentiments.

These measures represent the Energetic Knowledge Robotic Base which helps to create real ROBO-intelligence using Adaptable Tools for its development, its verification, and its experimentation.

CONCLUSION.

To create ROBO-intelligences which possess 1st level elements – intelligences, emotions and temperaments – it is necessary first of all to introduce them in robotic heart and robotic head. This activity is the 1st step in robotic entities creation process using Adaptable tools. This consists in creation corresponding Computer Based Information Systems for each of: Intelligences (7i), Tops (6s), Emotions (6), Temperaments (4), and Sentiments (positive & negative)

The 2nd step. Next step in creation process of ROBO-intelligences consists in elaboration of their 2nd level elements based on its 1st level elements using Adaptable Tools for its definitions.

The 3rd step. Each definition of ROBO-intelligences 2nd level elements is composed from definition of such it's characteristics as: pragmatics, syntax, semantics, environment, and examples. These definitions represent the Adaptable Algorithmic Knowledge Robotic Base which help to create real ROBO-intelligence using Adaptable Tools for its development, verification, and experimentation.

The 4th step. Measure of ROBO-intelligence energies for each creativities, emotions, temperaments, sentiments.

These measures represent the Energetic Knowledge Robotic Base which help to create real ROBO-intelligence using Adaptable Tools for its development, verification, and experimentation.

Measure of brain regions impulses, its frequency and amplitude, its evolution in time and space is very important for ROBO-intelligence creation process. Knowledge about all brain regions impulses are to be included in the Warehouse of Brain and Heart Impulses (WBHI). To create ROBO-intelligence's different creative, emotional, temperamental, or sensual characteristics it is enough to create corresponding algorithms which are to be implemented in ROBO-intelligence brain and heart. A lot of results of different teams of researchers demonstrate that such WBHI will be soon created.

Impulses's characteristics from WBHI, such as frequency, amplitude, time and space etc are the input data for the algorithms which adapt new ROBO-intelligence characteristics based on the characteristics yet included in brain or heart of ROBO-intelligences.

Consciousness Society Creation Theorem: Having the Energetic Knowledge ROBO-intelligence Warehouse it is possible algorithmically to implement in ROBO-intelligences the creative, emotion, temperament and sensual human characteristics!

REFERENCES

- [1] Todoroi D. Creative Robotic Intelligences, Editions Universitaires Europeennes, Saarbrucken, New York, 2017, 123 pages, ISBN: 978-3-639-65426-4.
- [2] Todoroi D. Creativity in Conscience Society, LAMBERT Academic Publishing, Saarbrucken, Germany, 2012, 120 pages. ISBN: 978-3-8484-2335-4
- [3] Moldova Suverana, 25.01.2017, Nr. 8(2095), utro.ru
- [4] Todoroi, D., Consciousness Society Creation, 7th Edition, April 20-21, 2018, ARA Publisher, University of California Davis, USA, 78 pages, ISBN: 978-1-935924-25-8, <http://www.AmericanRomanianAcademy.org>
- [5] Todoroi, D., *Consciousness Society Creation*, 6th Edition, April 21-22, 2017, ARA Publisher, University of California Davis, USA, 236 pages, ISBN: 978-1-935924-21-0, <http://www.AmericanRomanianAcademy.org>
- [6] Todoroi, D., *Crearea societății conștiinței*, MaterialeleTeleconferinței Internaționale a tinerilor cercetători “Crearea Societății Conștiinței”, Ed. a 3-a, 11-12 aprilie 2014, Chișinău, 129 pagini. ISBN 978-9975-75-612-6.
- [7] Todoroi, D., Micușă, D., *Sisteme adaptabile*, Editura Alma Mater, Bacău, România, 2014, 148 pagini. ISBN 978-606-527-347-4
- [8] Todoroi, D., *Crearea societății conștiinței*, Materialele primei Teleconferințe Internaționale a tinerilor cercetători “Crearea Societății Conștiinței”, 7-8 aprilie 2012, Chișinău, 169 pages / coord.: Dumitru Todoroi: ASEM, ARA, UAIC, ASE. ISBN 978-9975-75-611-2.

SOLVABILITATEA ÎN ASIGURĂRI ȘI EVOLUȚIA ACESTEIA

VEREJAN¹ Oleg
CALDARE² Victor

Abstract: *One of the most important purposes of any insurance company is to be solvable, that is, to be able to honor its obligations. Considering the importance of solvency, insurance companies and supervisory authorities have developed several solvency systems over time, along with the development of insurance business. The new solvency system in insurance, called "Solvency II", offers a new vision of solvency, that have evolved from many other solvency systems used before. The objectives of this article is to inspect how the insurance have evolved from the oldest times until our days, the definition of solvency and how it has changed over time and to analyze the most important solvency systems over the world. Afterwards it focuses on solvency systems in Europe, analyzing the "Solvency I" system, that is still used in the Republic of Moldova, and study its advantages and disadvantages and why there was a need for a new solvency system called "Solvency II". The last chapter is an introduction to "Solvency II" and investigates its main aspects and structure.*

Key words: Insurance, insurance risks, history, solvency, Solvency II, solvency margin, solvency systems.

JEL CLASIFICATION: G22, G28.

1. Generalizări privind evoluția asigurărilor

Asigurările au apărut încă din cele mai vechi timpuri, însă nu au fost mereu atât de complicate și complexe. În timp, tehnicile s-au dezvoltat treptat, iar evoluția asigurărilor s-a produs în paralel cu cea a cadrului legal, a contabilității și a statisticii.

Civilizațiile antice erau expuse la multe riscuri fără protecția comunității familiale, unde de regulă aceștia se simțeau în siguranță. Oamenii au conștientizat pericolele la care erau expuși și au încercat să se protejeze împotriva lor. Tehnicile asigurărilor au apărut inițial la civilizațiile din Asia și Orientul Mijlociu, ulterior și în Europa Medievală. Primele dovezi datează în jurul anului 3000 î.Hr. în China, unde negustorii erau despăgubiți dacă o navă dispărea pe mare sau era atacată de pirați. În Egiptul Antic, în urmă cu circa 3400 de ani, exista un fond de solidaritate pentru tăietorii de piatră, ce era constituit din contribuția tuturor.

Se presupune că în jurul anului 2000 î.Hr., în timpul Babilonului se practica un fel de împrumuturi maritime, ce îl exonerau pe împrumutat de a le restitui dacă marfa sau nava sufereau pierderi, avarii sau dispariții. Mai târziu s-a descoperit ca acestea făceau parte din Codul lui Hammurabi. Grecii, preluând aceste experiențe au început emiterea unor hârtii de valoare, iar în secolul al IX-lea î.Hr., legile Rhodosului au pus bazele teoretice și practice a uzanțelor maritime referitoare la avaria comună, sistem urmat în secolele următoare și de romani. În Roma Antică existau cluburile de înmormântări, ce se ocupau cu cheltuielile de înmormântare și aici apar pentru prima dată elementele unui contract de asigurare.

Evul Mediu era cunoscut pentru apariția practicii numite „împrumut pentru marea aventură”, interzisă de biserică în 1237, din cauza dobânzii excesive. Cel mai vechi contract de asigurare datează din 1347 în Italia, Genova, iar cea mai veche poliță emisă este păstrată în Franța, emisă la Marsilia în 1437.

Un loc deosebit în evoluția asigurărilor o ocupă Anglia, în care în secolul al XVII-lea au apărut primele societăți de asigurare în domeniul asigurării de incendiu. Ca imbold pentru apariția acestora, a servit incendiul ce a avut loc la Londra în anul 1666, în care au decedat peste 70 000 persoane. În aceeași perioadă apar primele societăți de asigurare în domeniul asigurărilor riscurilor

¹ Verejan Oleg, dr. economie, conf. univ, Academia de Studii Economice a Moldovei, str. Banulescu-Bodoni 61, Chișinău, Republica Moldova, <http://ase.md/>, tel: 022224128, oleg.verejan@gmail.com;

² Caldare Victor, doctorand, Academia de Studii Economice a Moldovei, str. Banulescu-Bodoni 61, Chișinău, Republica Moldova, <http://ase.md/>, tel: 022224128, victor_caldare@yahoo.com.

maritime: Franța în anul 1686 (Paris), Italia în anul 1741 (Genova), Danemarca în anul 1741 și Suedia în anul 1750. În a doua jumătate a sec. al XIX-lea au apărut uniuni de asigurare de tip cartel și concern, ce erau formate din zeci de societăți de asigurare. Au fost create și primele societăți internaționale de asigurări. Intens se dezvoltau noi tipuri de asigurări comerciale, iar pe baza lor au apărut multe forme, modalități, variante noi de asigurări.

Factorii determinanți care au condus la apariția asigurărilor sunt cei economici și sociali.

Dintre factorii economici se pot enumera:

a) schimbarea condițiilor economice generale, trecerea de la o economie exclusiv agricolă la una diversificată (breaslă, industrie, comerț), care au dus la creșterea și adâncirea raporturilor dintre oameni și a cauzelor generatoare de pagube. Importanța banilor în relațiile comerciale a favorizat ideea compensației bănești a pagubelor;

b) dezvoltarea schimburilor comerciale, succesul marilor târguri, înmulțirea expedițiilor pe mare au arătat necesitatea asigurării mărfurilor și navelor împotriva riscurilor pe timpul transportului.

Dintre factorii sociali pot fi menționați următoarele:

a) accentuarea procesului de urbanizare, concentrarea populației în orașe și apariția noilor tipuri de locuințe, care au încurajat apariția fenomenelor producătoare de pagube;

b) organizarea breslelor, care au favorizat solidaritatea acestor grupuri, în care membrii își acordau ajutor reciproc în caz de pagube.

În secolul XX asistăm la o perfecționare continuă a mecanismului de asigurare. Una din cele mai importante trăsături ce caracterizează dezvoltarea sistemului mondial de asigurări și globalizarea pieței mondiale de asigurări, care se prezintă printr-un proces de lichidare treptată a barierelor economice și legislative ce separau piețele de asigurări a unor state. Unul din exemplele este crearea unui spațiu de asigurări unic în țările Uniunii Europene.

Apariția asigurărilor moderne pe plan internațional a fost determinată de dezvoltarea calculului actuarial, ale cărui etape principale sunt:

- legea numerelor mari (Blaise Pascal, în anul 1654);
- primul tabel de mortalitate (Christiaan Huygens, în anul 1657);
- primul calcul de rente viagere (Jean de Witt, în anul 1660);
- primul tratat de actuariat (Richard Price, la mijlocul sec. al XVIII-lea).

La începutul secolului al XIX-lea în lume existau treizeci de societăți de asigurări, respectiv paisprezece în Anglia, cinci în Statele Unite, trei în Germania, trei în Danemarca, două în Franța și câte una în Olanda, Elveția și Austro-Ungaria. În anul 1900 erau în jur de 1272 de societăți de asigurare, iar în anul 1969 activau în jur de 9700 de case și societăți de asigurare în șaptezeci și una de țări. Aceste societăți de asigurare activau 2676 în domeniul asigurărilor de viață, 6036 în domeniul asigurărilor de bunuri, iar 962 de societăți practicau asigurările mixte.

În anul 1988, piața asigurărilor era dominată de numai câteva firme dezvoltate economic. Astfel 66,3% din totalul primelor la asigurările de bunuri și răspundere civilă, respectiv 69,4% din totalul primelor la asigurările de viață reveneau SUA, Japoniei, Germaniei. Aceste țări la care se adaugă Marea Britanie, Franța, Italia, Canada, realizând împreună 81,4% din primele mondiale la asigurările de bunuri și răspundere civilă, respectiv 84,88% din cele de viață. În anul 2001 aceste state dețineau 79,85% din asigurările generale și 79,64% din cele de viață.

Industria asigurărilor a trebuit să răspundă unor mari provocări în anul 2001, când numărul cererilor de despăgubire a atins valori foarte mari. Declinul înregistrat de economia mondială a diminuat cererea pentru asigurări, în timp ce piețele din Asia și Europa de Est înregistrau o evoluție favorabilă.

2. Noțiunea de solvabilitate în asigurări.

După cum am menționat anterior, evoluția asigurărilor s-a produs în paralel cu cea a cadrului legal, a contabilității și a statisticii. Cu toate acestea, conceptul de solvabilitate apare pentru

prima data abia în 1727 fiind definit drept “calitatea sau statutul de a fi solvent”. La rândul său conceptul de a fi solvent datează din 1630 și este definit drept “capabil să plătească toate datoriile”.

Cadrul de reglementare suedez stabilit în 1903 a fost stabilit pe principii de solvabilitate și anume avea drept scop “să asigure executarea tuturor acordurilor de asigurare”.

Solvabilitatea poate fi definită drept capacitatea unui agent economic de a plăti datoria pe care o are față de un creditor, la termenul de plată stabilit în prealabil. În asigurări solvabilitatea reprezintă capacitatea companiilor de asigurări de a-și putea onora toate obligațiile legale asumate față de clienți. Principiile de solvabilitate sunt vechi și s-au dezvoltat mult de-a lungul timpului. Totuși multe întrebări până în prezent rămân actuale și necesită un răspuns, cum ar fi: care este mărimea optimă a acesteia, pentru ce orizont de timp ar trebui să fie calculată, ce tipuri de active ar trebui incluse în calcul. Una este cert, solvabilitatea este un indicator extrem de important pentru clienții companiei de asigurări, investitori, autoritatea de supraveghere și managementul companiilor, care tind să garanteze funcționalitatea și viabilitatea companiei pe un termen lung.

Termenul de Marja de solvabilitate, apare în 1952 și este definit ca fiind un tampon în activele societății cu care acesta își acoperă obligațiile. Respectiv, în cel mai simplu mod, poate fi reprezentată prin următoarea formulă:

$$\text{Marja de solvabilitate} = \text{Active} - \text{Obligații} \quad (1)$$

În caz că stabilim careva restricții pentru aceste active și dorim să corespundă unui anumit nivel de calitate, obținem deja o marja disponibilă de solvabilitate, respectiv diferența dintre activele calitative și obligațiile societății. Totuși, această definiție nu conține careva criterii stabilite pentru orizontul de timp luat în calcul, o marja minimă sau dimensiunea relativă a acestei marje.

Investopedia.com, definește solvabilitatea drept “capacitatea unei companii de a-și plăti obligațiile financiare pe termen lung. Solvabilitatea unei companii este un factor esențial pentru a-și dezvolta afacerea, deoarece demonstrează capacitatea unei companii de a continua activitatea în viitor”.

The Cambridge Dictionary, enunță o altă definiție: “capacitatea de a plăti toți banii datorati”.

În asigurări solvabilitatea poate fi definită prin 2 puncte de vedere:

1. Din punctul de vedere a managementului companiei – Asigurarea funcționării continue și existenței companiei.
2. Din punctul de vedere a autorităților – Asigurarea beneficiilor solicitanților de daune și deținătorilor polițelor de asigurare.

Totuși punctul de vedere doi, este prea îngust, deoarece nu presupune activitatea continuă a companiei, respectiv permite lichidarea acesteia. Cu toate acestea, acest punct de vedere poate servi drept baza juridică a solvabilității, iar activitatea companiei să fie lăsată pe seama managementului acesteia, care singur trebuie să decidă, referitor la necesitatea unor rezerve adecvate, unor tarife adecvate și reasigurării.

Asociația Internațională a Autorităților în Asigurare (IAIS) definește solvabilitatea în anul 2002, după cum urmează “O societate de asigurări este solvabilă dacă poate să-și îndeplinească obligațiile în cadrul tuturor contractelor în toate circumstanțele previzibile în mod rezonabil”, iar peste un an modifică această definiție în “capacitatea unui asigurător să-și îndeplinească obligațiile (datoriile) contractuale în orice timp”. De asemenea această asociația specifică următoarele “datorită însăși naturii activității de asigurare, este imposibil să se garanteze solvabilitatea cu certitudine. Pentru a ajunge la o definiție practică, este necesar de a clarifica sub ce circumstanțe poate fi considerată acoperirea creanțelor cu activele în mod adecvat, de exemplu, se ia în considerație doar cifrele deja obținute sau și valorile estimate a fi obținute în viitor. În plus, întrebări cu privire la volumul cifrei de afaceri și tipul societății de asigurări, care orizont de timp urmează a fi luat în calcul și care este gradul de probabilitate de a deveni insolvent acceptat.

3. Evoluția solvabilității în asigurări și principalele regimuri de solvabilitate

În 2001, în Australia intră în vigoare cadrul legal în asigurări numit Legea privind reforma asigurărilor generale (*General Insurance Reform Act*). Solvabilitatea în asigurări conform acestui cadru legal se calculează în baza la evaluării obligațiilor, categoriile de risc, o metodă prescrisă pe bază de factori și modele interne.

Rezerva de daune în acest cadru legal este reprezentată de o cea mai bună estimare, care în termenii unei distribuții ar presupune media actualizată a acestei distribuții plus o marja de prudență, care variază de la 0 la 30% din valoarea celei mai bune estimări.

De asemenea aici apare termenul de cerință de capital minima - MCR (*Minimal Capital Requirement*), ce presupune minimum necesar de capital și se calculează în dependență de 3 riscuri: riscul de asigurare, riscul de investiții și riscul de concentrare.

Cadrul legal din Canada intrat în vigoare în 1992 presupune un sistem bazat pe factori, categorii de risc printre care riscul de asigurare, riscul de credit, riscul de piață, riscul operațional, riscul de lichiditate, riscul legal și riscul strategic. Acest cadru legal introduce un test pentru minimumul de capital necesar și un Test Dinamic de Adecvare a Capitalului (*Dynamic Capital Adequacy Testing*). De asemenea aici întâlnim termenul de Capital Minim Continuu și Surplusul Necesari (*Minimum Continuing Capital and Surplus Requirements*), care fiind raportat la testul de adecvare a activelor, trebuie să obțină un rezultat mare sau egal decât 150%.

În anul 2004 cadrul legal din Danemarca introduce Testul Semafor (*Traffic Light Test*), care presupune două scenarii roșu și galben, și în caz ca în unul din aceste scenarii capitalul disponibil este mai mic sau egal ca zero, trebuie întreprinse careva măsuri, în caz ca este mai mare ca 0, testul este trecut cu succes.

Cadrul legal din Marea Britanie, numit Cerința Sporită de Capital și Evaluarea Capitalului Individual (*Enhanced Capital Requirement and Individual Capital Assessment*), a intrat în vigoare în 2004. Acesta estimează solvabilitatea prin intermediul a doi piloni. Primul pilon fiind analiza a două vârfuri gemene și este bazat pe simulări și modelare stocastică. Cel de al doilea pilon reprezintă standarde individuale de adecvare a capitalului.

Cadrul legal din S.U.A este numit Standarde de Capital Bazate pe Risc (*Risk-Based Capital Standards*), și a fost introdus în anul 1992. Acesta presupune un model de capital bazat pe riscuri, o structură de corelare și diferite nivele de intervenție din partea autorităților.

În anul 2006 intră în vigoare noul cadru legal în Elveția, numit Testul de Solvabilitate Elvețian (*Swiss Solvency Test*). Acesta are următoarele particularități;

- Activele și obligațiile sunt evaluate la valoare de piață
- Principalele categorii de risc sunt riscurile de piață, riscurile de credit și riscurile de asigurare
- Riscul este măsurat utilizând deficitul așteptat.
- Cadrul legal oferă modele standard pentru toate cele 3 categorii de riscuri
- Există scenarii care iau în considerație evenimentele rare sau riscuri care nu sunt acoperite de modelul standard
- Asigurătorii trebuie să calculeze două valori: capitalul minim și capitalul țintă.
- Rezultatele obținute prin modelul standard și evaluarea scenariilor sunt agregate pentru a calcula capitalul țintă.
- În cazul în care asigurătorul întâmpină dificultăți financiare, asigurații sunt protejați prin intermediul unei marje de risc
- Valoarea de piață a obligațiilor reprezintă suma dintre cea mai bună estimare și marja de risc.
- Pot fi folosite și modele interne
- Reasigurarea este luată în calcul totalmente.

Prima directivă a Comunității Economice Europene (EEC) cu privire la solvabilitatea în asigurări datează din 1973 și aceasta prevede ca “Societățile de asigurare sunt obligate să dețină

rezerve tehnice suficient de mari pentru a-și îndeplini obligațiile de subscriere, plus o rezervă suplimentară, cunoscută drept marja de solvabilitate și reprezentată de activele suplimentare, pentru a acoperi fluctuațiile afacerii”. Aceasta presupune existența unei marje disponibile de solvabilitate care e formată din active “calitative” și adecvate pentru a acoperi obligațiile societății. La rândul său pentru a calcula rata de solvabilitate această marjă trebuie raportată la maximum dintre 2 valori, unu calculate pe baza de prima și cealaltă pe baza de daune.

Cea de a treia directivă a Comunității Economice Europene din 1979 stipulează că "Fiecare membru a uniunii va solicita ca fiecare societate de asigurare să stabilească o marjă de solvabilitate adecvată care să acopere întreaga sa afacere. Marja de solvabilitate trebuie să corespundă activelor disponibile reduse cu toate datoriile previzibile, și alte active intangibile."

Conform unui studiu efectuat de KPMG la inițiativa Comisiei Europene, în anul 2002, principalii factori care au stat la baza insolvențelor companiilor de asigurări au fost riscul operațional, fraudele, costurile de funcționare excesive, creșteri necontrolate ale activității, gestionarea defectuoasă a reasigurărilor, provizioane insuficiente sau pasivitatea autorităților de supraveghere.

Un rol mare o are menținerea marjelor de solvabilitate la un nivel adecvat portofoliului de riscuri, rol recunoscut la nivel european prin intermediul directivelor de reglementare a capitalului minim necesar. Respectarea cerințelor legate de solvabilitate (menținerea marjei de solvabilitate și a fondului de siguranță) oferă societăților de asigurare capacitatea de a depăși eventuale dificultăți provocate de producerea unor evenimente asigurate cu o magnitudine mai mare decât cea așteptată. Astfel este garantată îndeplinirea obligațiilor de despăgubire asumate de asigurători și protejarea intereselor asiguraților și beneficiarilor chiar și atunci când volumul primelor primite este insuficient în raport cu volumul daunelor și indemnizațiilor.

La începutul anilor 2000 s-a ajuns la concluzia că reglementările solvabilității de până atunci nu mai erau suficient de actuale și nu se mai acordau cu o piață aflată într-o continuă evoluție și modificare. În încercarea de a asigura un cadru normativ care să permită și să stimuleze un management mai eficient al riscului la nivelul întregii Uniuni Europene a luat naștere proiectul Solvency.

4. Conceptul regimului Solvency I

În anul 2002 legislația europeană în domeniul solvabilității, care avea peste 30 de ani, a fost actualizată, prin două directive europene, reunite sub denumirea de Solvency I. Aceste directive prevedeau creșterea nivelului minim al capitalului social și introducerea unui – fondul de garantare (siguranță).

Prin Directiva 2002/13/CE, fiecare asigurător non-viață dintr-un stat membru UE trebuie să mențină o marjă de solvabilitate disponibilă, conform claselor de asigurări subscrise. Marja de solvabilitate se determină ca diferență între activele disponibile să acopere rezervele tehnice și obligațiile certe pe termen scurt și trebuie să fie cel puțin egală cu marja de solvabilitate minimă. Aceasta din urmă se determină ca maximul marjelor obținute prin două metode de calcul: metoda bazată pe prime și cea bazată pe daune. În cazul asigurătorilor de viață, marja minimă se determină ținând cont de tipurile de asigurări de viață practicate de societate. Începând cu anul 2006, nivelul capitalului social minim reglementat a fost înlocuit de fondul de siguranță, calculat ca o treime din marja de solvabilitate minimă.

Cadrul legislativ introdus prin lui Solvency I a adus în centrul atenției necesitatea unui management eficient al riscului, ceea ce a permis industriei asigurărilor să treacă mai ușor peste condițiile economice nefaste din ultimii ani. Cu toate acestea, evoluția continuă a piețelor și riscurilor necesită o adaptare continuă a modelului și mai ales o uniformizare la nivel european. Printre neajunsurile Solvency I, așa cum se arată într-un document a Federației Europene de Asigurare și Reasigurare (CEA), se numără simplitatea formulelor de calcul a capitalului necesar fără a ține cont de portofoliul de riscuri asumate, tratamentul inegal al asiguraților ca urmare a unor seturi diferite de reguli în statele membre, nerecunoașterea diversificării, a transferului riscurilor

(reasigurare) și a expunerii consolidate la nivelul grupurilor, precum și lipsa transparenței. Cerințele de capital erau asemănătoare pentru toate companiile de asigurări, indiferent de structura portofoliilor acestora. Pentru a elimina aceste neajunsuri, începând cu anul 2004 au fost demarate acțiuni pentru trecerea la un nou sistem numit Solvency II.

În Republica Moldova, marja de solvabilitate este reglementată de *Regulamentului privind marjele de solvabilitate și coeficientul de lichiditate ale asigurătorilor (reasigurătorilor) nr. 2/1 din 21.01.2011*. Acest regulament prevede că rezervele tehnice de asigurare și o treime din marja de solvabilitate minimă trebuie în permanentă acoperite și reprezentate de active admise să le acopere, ținând cont de reguli de dispersare speciale. Marja de solvabilitate, de asemenea, se determină ca diferență între activele disponibile să acopere rezervele tehnice și obligațiile totale (atât cele contractuale cât și cele necontractuale) și trebuie să fie cel puțin egală cu marja de solvabilitate minimă, care se calculează prin aceeași metoda ca și în Directiva 2002/13/CE menționată mai sus.

5. Conceptul regimului Solvency II

Desfășurarea dezbaterilor și a studiilor din anii 2004-2005 cu privire la implementarea unui nou sistem s-a finalizat prin elaborarea în 2006 de către Comisia Europeană a documentului Cadrul de Consultare (*Framework for Consultation*) care stabilea principiile de bază ale acestuia. Astfel, noul sistem trebuie să permită organismelor de supraveghere să determine gradul de solvabilitate al societăților de asigurări pornind de la portofoliul de riscuri și să stimuleze asigurătorii să ia măsuri pentru o gestiune eficientă a riscului. Nu în ultimul rând, regulile de evaluare a elementelor bilanțiere în scopul determinării cerințelor de capital trebuie să fie compatibile cu standardele contabile internaționale în scopul uniformizării regulilor la nivelul întregii Uniuni Europene.

Programul Solvency II are un două roluri: crearea unui cadru de reglementare prudențial pentru industria asigurătorilor din Uniunea Europeană în scopul asigurării protecției beneficiarilor, și în același timp creșterea competitivității din industrie și consolidarea pieței unice (prin reguli uniforme în toate statele membre). Conform declarațiilor reprezentanților CE, obiectivele principale ale acestui proiect sunt:

- Întărirea cadrului de reglementare
- Facilitatea integrării pe piața europeană a asigurărilor
- Creșterea competitivității asigurătorilor din statele membre UE
- O mai bună protecție a asiguraților și beneficiarilor

În 2006 CEA cu sprijinul altor instituții de profil a condus un studiu de impact cu privire la programul Solvency II ca parte obligatorie a procesului de implementare. Prin acest sondaj a fost analizat impactul calculului cerințelor de capital reglementat în funcție de risc asupra asigurătorilor și asiguraților.

Rezultatele sondajului arată că la acea dată mai mult de trei sferturi din asigurătorii intervievați aplicau sau erau în curs de implementare a unui model de calcul al capitalului necesar pornind de la riscurile asumate. Motivațiile care au stat la baza acestor acțiuni sunt diverse: modificările cadrului normativ, riscul și incertitudinea de pe piață, cerințele acționarilor sau obținerea unui avantaj competitiv.

Cea de-a doua parte a studiului prezintă dezavantajele utilizării unui model uniform de reglementare care să nu aibă la bază riscul activității de asigurare. Printre acestea se numără dificultatea implementării unui nou model, costuri adiționale pentru companiile de dimensiuni medii sau mici date de utilizarea în paralel a două modele și lipsa stimulării companiilor pentru o gestiune eficientă și economică a riscurilor.

Pentru implementarea Solvency II au fost necesare dezbateri ample și consultări ale asigurătorilor europeni, prin intermediul unor organisme ca CEA (Comitetul European de Asigurări), CEIOPS (Comitetul European al Supraveghetorilor de Asigurări și Pensii Ocupaționale), AISAM (Asociația Internațională a Societăților Mutuale de Asigurări) sau ICISA (Asociația

Internațională pentru Asigurări de Credit. Conform feedback-ului oferit de industria asigurărilor, programul Solvency II ar trebui să întrunească mai multe aspecte:

- Să realizeze o corelație între cerințele de capital reglementat și riscurile subscrise de fiecare companie de asigurări
- Să realizeze o alocare optimă a capitalului menținând o protecție adecvată a asiguraților
- Să țină cont de dimensiunea companiilor de asigurare și de formarea grupurilor
- Să stimuleze asigurătorii în vederea unei gestiuni adecvate și eficiente a riscului
- Să asigure un cadru uniform la nivelul întregii Uniuni Europene
- Să elimine constrângerile legislative care nu sunt neapărat necesare crescând competitivitatea asigurătorilor europeni și oferind astfel cumpărătorilor mai multe alternative
- Evaluarea elementelor bilanțiere la valori apropiate de valoarea lor economică
- Să ia în considerare atât aspectele cantitative, cât și pe cele calitative
- Să țină cont de măsurile de reducere/transfer al riscului (ex. cedarea în reasigurare) și de diversificarea riscurilor

6. Diferența și avantajele regimului Solvency II față de regimul Solvency I

Există numeroase diferențe între cele două programe legate de modalitatea de calcul a capitalului sau de atribuțiile organismelor de supraveghere. Astfel, capitalul disponibil este definit conform Solvency II ca diferență între valoarea de piață a activului și datoriilor la care se adaugă alte elemente eligibile, în timp ce Solvency I include atât cerințele de capital cât și provizioanele la valori contabile ceea ce face neobservabilă la o primă vedere situația reală a unei companii. De asemenea, conform Solvency II, capitalul reglementat corespunde unui prag critic de 1/200 (VaR) și unui orizont de timp de un an și ia în considerare atât cedarea în reasigurare cât și diversificarea riscurilor. Nu în ultimul rând, Solvency II prevede două niveluri ale capitalului reglementat; autoritățile pot sancționa societățile de asigurare cu retragerea autorizației doar dacă nivelul capitalului scade sub primul prag (MCR), în timp ce conform Solvency I există un singur prag sub care asigurătorii sunt pasibili de astfel de sancțiuni.

Printre principalele avantaje aduse de înlocuirea vechiului sistem cu sistemul Solvency II se numără:

- „Personalizarea ” cerințelor de capital în funcție de profilul de risc al companiei
- Evaluarea activelor și pasivelor ținând cont de valoarea de piață
- Luarea în calcul a tuturor tipurilor de riscuri și a interdependențelor dintre acestea
- Depistarea din timp a situațiilor riscante pentru activitatea companiei și eradicarea problemei direct de la sursă
- Abordarea prospectivă în locul abordării istorice (ex. ORSA)
- Intervenția în doi pași a autorităților de reglementare (SCR vs. MCR)
- Transparența în dezvăluirea profilului de risc și asigurarea disciplinei pe piață

Programul Solvency II acoperă mai multe arii de acțiune, de la modalitatea de determinare a necesarului de capital și a rezervelor tehnice până la raportările financiare și controalele interne. Ca orice alt element care aduce o schimbare, și adoptarea Solvency II presupune anumite provocări pentru companiile de asigurare, și anume focusarea asupra identificării unor metode de eficientizare a managementului riscului, controale riguroase pentru descoperirea din timp a deficiențelor și crearea unor modele interne bine fundamentate pentru calculul capitalului reglementat.

7. Structura Solvency II

Structura programului cuprinde trei piloni ce abordează aspecte cantitative, calitative și aspecte ce țin de transparența informației.

PILONUL I (cantitativ) descrie resursele ce trebuie deținute de un asigurător pentru a fi considerat solvabil. Aici cerințele de capital îmbracă două forme, și anume cerința de capital de solvabilitate - SCR (*Solvency Capital Requirement*) și cerința minimă de capital - MCR (*Minimum Capital Requirement*), în funcție de acestea stabilindu-se și aria de intervenție a instituției de supraveghere.

a) SCR reprezintă un nivel al capitalului care permite companiei de asigurări să acopere pierderi neprevăzute. Se calculează în funcție de expunerea la risc a asigurătorului, acoperă toate riscurile ce pot fi cuantificate și ține cont de măsurile aplicate în scopul reducerii acestora. SCR acoperă atât activitățile existente, cât și subscrierile preconizate pentru următorul an și corespunde unui nivel de încredere de 99.5% și unei perioade de un an (VaR). Scăderea capitalului minim sub SCR nu atrage sancțiuni grave din partea organismelor de supraveghere, ci doar avertizări asupra necesității luării de măsuri de către asigurător în scopul redresării și asupra recalculării cerinței de capital.

În cazul SCR Solvency II prevede două abordări în ceea ce privește modalitatea de calcul: o formulă standard la nivel european sau un model intern (în cazul în care acesta ar reflecta mai bine profilul de risc al întreprinderii), aspect benefic pentru companiile de dimensiuni mici pentru care trecerea la un sistem de calcul total diferit ar antrena costuri ridicate. Modelele interne de calcul pot fi depline sau parțiale și trebuie pre-aprobate de organismele de supraveghere.

Formula standard presupune agregarea mai multor module de risc individuale, și anume:

- Riscul de subscriere pentru asigurarea generală
- Riscul de subscriere pentru asigurarea de viață
- Riscul de subscriere pentru asigurarea de sănătate
- Riscul de piață
- Riscul de contrapartidă
- Riscul operațional

b) MCR reprezintă pragul inferior care, în cazul nerespectării de către asigurător poate atrage după sine retragerea autorizației. Este calculat ca funcție liniară de mai multe variabile (rezerve tehnice, prime subscrise, capitalul la risc, cheltuielile administrative și impozite amânate) și trebuie să se situeze între 25% și 45% din SCR.

PILONUL II (calitativ) vizează măsurile concrete de management al riscului precum și activitățile de supraveghere. Elementele ce țin de acest pilon sunt controlul intern, managementul riscului, guvernanta corporativă, metode de teste de stres și teste de continuitate. Evaluarea riscurilor de către autoritățile de supraveghere va avea în vedere tipurile de riscuri subscrise, rata daunei și volumul cedărilor în reasigurare.

Totalitatea proceselor și procedurilor aplicate în scopul identificării, monitorizării, gestiunii și raportării riscurilor și al determinării capitalului necesar pentru a asigura un grad adecvat de solvabilitate sunt grupate sub denumirea de Evaluarea Internă a Riscurilor și Solvabilității - ORSA (*Own Risk and Solvency Assessment*). ORSA presupune estimarea nevoilor de capital pornind de la profilul de risc și strategia de afaceri pe un orizont de timp îndelungat (spre deosebire de calculul SCR care se face anual) și trebuie să devină parte integrantă a strategiilor de afaceri ale tuturor societăților de asigurări, indiferent dacă acestea utilizează formula standard de calcul a cerinței de capital sau modele interne. Această evaluare trebuie realizată după fiecare modificare a profilului de risc al societății și trebuie să cuprindă necesitățile privind solvabilitatea ținând cont de profilul de risc, respectarea continuă a cerințelor de capital și gradul abaterii profilului de risc de la ipotezele pe care se bazează SCR calculat standard.

PILONUL III vizează obligativitatea raportării profilului de risc și a altor informații către instituțiile de supraveghere, agențiile de rating și către public în scopul depistării timpurii a situațiilor nefavorabile și al menținerii disciplinei pe piață. Societățile de asigurare sunt obligate să publice anual un raport care să cuprindă descrierea activității, descrierea expunerii pe fiecare

categorie de risc, metodele de evaluare a activelor și pasivelor, structura fondurilor proprii, valoarea cerințelor de capital SCR/MCR și o eventuală descriere a modelelor interne folosite pentru calculul acestora.

CONCLUZII

Protecția oferită de asigurare și investițiile făcute de către asigurători contribuie la creșterea economică și dezvoltarea structurală. Companiile de asigurări joacă un rol important în creșterea economică. Spre exemplu una din principalele contribuții ale asigurării o constituie intermedierea financiară: asigurările mobilizează resurse pe termen lung, spre deosebire de bănci care le mobilizează pe perioade mai scurte, astfel sporesc potențialul investițional al economiei pe termen lung.

Autoritățile publice de supraveghere au rolul să ofere un cadru de reglementare care să permită consumatorilor și companiilor să beneficieze de pe urma competiției și inovării în asigurări, asigurându-se în același timp că beneficiază de o protecție adecvată.

Activitatea de asigurare-reasigurare are scopul de a proteja clienților față de producerea unor riscuri și a reduce pierderile suportate de aceștia. Deci riscul este centrul activității de asigurare. Este foarte important ca asigurătorii să țină seama nu numai de riscurile asigurate de clienți, ci și de riscurile ce pot interveni în activitatea lor, să asigure o gestiune continuă și eficientă a riscurilor și să mențină resurse adecvate pentru a face față unor eventuale provocări.

Asigurările au evoluat constant și odată cu acestea a evoluat și conceptul de solvabilitate în asigurări. Analizând definiția de solvabilitate și sisteme de solvabilitate aplicate în diferite țări din lume, am putut constata că Solvency II este un sistem de ultimă generație integrând atât abordările bazate pe factori de risc, cât și abordările dinamice bazate pe analiza de scenarii. Comparând nivelul de prudență, captat de formula standard Solvency II, cu formule similare din alte sisteme de solvabilitate aplicate în asigurări, am evidențiat o mică superioritate a sistemului Solvency II, materializată, mai ales, prin integrarea în formula standard a beneficiilor diversificării pe mai multe paliere. Solvency II a fost și rămâne o mare provocare pentru industria europeană a asigurărilor și judecând după experiența regimului anterior de solvabilitate, în viitorul apropiat, va deveni o provocare și pentru Republica Moldova. Impactul Solvency II asupra pieței asigurărilor din Republica Moldova va fi foarte semnificativ. Acesta va modifica atât modalitatea companiilor autohtone de a colabora cu autoritatea de supraveghere, cât și procesul managementului de risc și a celui investițional. Astfel pentru a supraviețui, asigurătorii locali vor avea nevoie de o gamă diversă de produse și un portofoliu de investiții variat, cu riscuri minime.

BIBLIOGRAFIE:

1. Văcărel I., Bercea F., Asigurări și reasigurări, Expert, București, 1999, 541pag.
2. Negru T., Asigurări – ghid practic, C.H. Beck, Bucuresti, 2006, 309 pag.
3. Constantinescu D., Tratat de asigurări. Volumul I, Economică , București, 2004, 544 pag.
4. Arne Sandstrom, – Solvency Models, Assessment and Regulation. Chapman & Hall/CRC, New York, 2006, 423 pag.
5. Müller H., Report: Solvency of insurance undertakings, Conference of the insurance supervisory services of the member states of the European Union, 1997, 102 pag.
6. KPMG, Study into the methodology to assess the overall financial position of an insurance undertaking from the perspective of prudential supervision, 2002, 98 pag.
7. Buckham D., Wahl J., Rose S., Executive's Guide to Solvency II, John Wiley & Sons, 2010, 208 pag.
8. CEA, Solvency II Introductory guide, iunie 2006, 12 pag.
9. CEA, Solvency II: Understanding the Process, Bruxelles, 2007, 20 pag.
10. Directiva 2009/138/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 noiembrie 2009 privind accesul la activitate și desfășurarea activității de asigurare și de reasigurare (Solvabilitate II) publicată în JOCE nr. L335
11. Lloyd's, Solvency II: An overview, octombrie 2011, 20 pag.

COMPETITIVITATEA ECONOMIEI NAȚIONALE PRIN PRISMA COSTULUI ȘI PRODUCTIVITĂȚII MUNCII¹

TOACĂ² Zinovia
BRĂILĂ³ Alexandru,
OLĂRESCU⁴ Zaharia

Abstract. *Having an important role in the competitiveness of the enterprises and the national economy, labor force plays a central role in the functioning of an economy. From the perspective of enterprises the cost of labor includes not only salaries and wages paid to employees, but also non-wage labor costs, in particular the social contributions of the employer to pay workers. The productivity of employees determinate remuneration.. Moldova continues to remain one of the last places among the countries of the region in terms of labor productivity and the medium monthly salary on economy. One of the main issues for the RM is to maintain labor force in the domestic market and one of the conditions to achieve this task is competitive labor productivity, which are in turn driven by investment in advanced technologies in all sector of the national economy. Because competitiveness is talking about the prosperity of a nation, the current study aimed at calculating labor productivity, which is a determining factor for the level of pay.*

Key words: productivity, labor costs, average salary per economy, unit labor cost, Gross Domestic Product based on Purchasing-Power-Parity

JEL Classification: J24, J30, J31, E24

Conceptul de competitivitatea este unul din cele mai utilizate, dezbătute și analizate în teoria economică contemporană. Economiiștii nu ai ajuns la un numitor comun în cea ce privește definiția acestuia, dar necesitatea câștigării și păstrării competitivității sunt intens discutate atât în teoria economică, cât și în activitatea practică. În literatura de specialitate majoritatea noțiunilor de competitivitate face referire la: a) capacitatea unei țări de a vinde pe piețele externe; b) capacitatea de a obține productivitate înaltă, având un rol principal în creșterea nivelului de trai al cetățenilor unei națiuni; c) capacitatea unei țări de a crea bunăstare [Chilian, 2010, pag.15]. În raportul OECD [Anual Competitiveness Report, 1999] competitivitatea este tratată ca capacitatea unei națiuni de a face față concurenței internaționale. În același timp Institut for Management and Development din Lausanne, care elaborează anual World Competitiveness Report [IMD World Digital Competitiveness Ranking, 2017], tratează competitivitatea ca modul în care națiunile își administrează competențele pentru creșterea prosperității, pe când World Economic Forum din Geneva, care publică raportul anual Global Competitiveness Report [The Global Competitiveness Report 2017–2018], consideră competitivitatea setul de instituții, politici și factori care determină nivelul productivității unei țări.

Astfel noțiunea de competitivitate într-un mod sau altul vorbește despre nivelul de trai a unei națiuni în comparație cu altele. Unul din factorii cheie, care poate să asigure prosperitatea unei națiuni este nivelul înalt al productivității factorilor principali de producție. Ideea că competitivitatea

¹ *Lucrarea a fost elaborata in cadrul Proiectului 16.00420.08.03A „Diagnosticarea nivelului competitivității Republicii Moldova și evaluarea progreselor în valorificarea oportunităților oferite de către Zona de Liber Schimb Aprofundată și Cuprinzătoare (ZLSAC) cu Uniunea Europeană”*

² Dr., conf. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei, Republica Moldova, Chișinău, Bănulescu Bodoni, 61, tel. (+373) 22 41 28, www.ase.md, email ztoaca@gmail.com

³ Dr., conf. univ., ¹Academia de Studii Economice a Moldovei, Republica Moldova, Chișinău, Bănulescu Bodoni, 61, tel. (+373) 22 41 28, www.ase.md, email.com al.braila@gmail.com

⁴Institutul Național de Cercetări Economice al AȘM, Chișinău, Ion Creangă, 45Tel.(+373) 50-11-00, www.ince.md, email.com olarescuzahar@gmail.com

este cea mai bună măsură a competitivității este susținută de Porter [Porter, 1990], Krugman [Krugman,1996], Kohler [Kohler, 2006], deoarece aceasta susține salarii mari, o monedă puternică, precum și un nivel de trai înalt.

Una din probleme actuale a economiei naționale este emigrarea populației în deosebi a forței de muncă calificate în căutarea unor locuri de muncă mai bine plătite. Competitivitatea joasă a economiei naționale va agrava în continuare situația pe piața forței de muncă. Scopul actual al factorilor de decizie trebuie să fie majorarea salariilor pentru a ridica nivelul de trai în RM. Dar majorările salariale trebuie puse în concordantă cu productivitatea muncii. Și aceasta trebuie să se respecte la orice nivel: întreprindere, ramură, țară. În condițiile actuale creșterea productivității muncii poate fi garantată prin utilizarea tehnologiilor avansate în toate domeniile economiei naționale, în deosebi aceasta se referă la sectorul agricol, care atestă cea mai joasă productivitate. Majorări de salariu neacoperite de majorarea productivității duc la procese inflaționiste.

Creșterea productivității muncii constituie unul din cei mai importanți factori de sporire a volumului producției, de reducere a costurilor de producție, de creștere a rentabilității și competitivității economice. Analiza acestor indicatori este actuală, deoarece doar competitivitatea economiei naționale va permite majorarea exportului pe piața Uniunii Europene și îmbunătățirea situației balanței de plăți.

În Republica Moldova, se atestă o creștere a productivității muncii în ultimii 10 ani în termeni nominali (Tabelul 1): de 2,9 ori în ansamblu pe economie, de 3,6 ori – în *agricultură*, de 3,1 ori – în *industrie* și de 2,8 ori - în *servicii*. Această creștere semnificativă însă, nu reflectă situația reală pe domenii, întrucât ea este influențată în mare parte de evoluția în creștere a prețurilor.

Tabelul 1. Productivitatea muncii în termeni nominali și reevaluată la prețurile anului 2010 pe o persoană ocupată, mii lei /an

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2017/ 07,ori
VAB în termeni nominali												
Total pe economie	35,6	41,4	42,9	52,4	58,3	64,3	71,4	79,8	86,0	93,9	104,7	2,9
Agricultură	13,0	13,6	15,4	27,5	31,3	32,7	36,6	40,5	39,0	39,9	47,0	3,6
Industrie	48,2	53,6	51,8	64,3	75,3	81,5	100,9	111,6	115,4	136,8	151,5	3,1
Servicii	46,3	53,6	54,2	61,4	67,2	74,3	82,3	93,8	106,1	117,8	128,1	2,8
VAB reevaluată la prețurile a. 2010												
Total pe economie	45,3	48,2	47,6	52,4	54,3	54,9	59,2	61,7	60,3	62,4	64,8	1,4
Agricultură	15,5	23,0	24,2	27,5	28,2	24,0	31,5	32,0	26,3	28,9	31,2	2,0
Industrie	68,6	66,9	56,3	64,3	68,6	70,2	80,1	84,2	87,9	96,9	99,8	1,5
Servicii	57,1	57,8	56,9	61,4	63,2	65,2	68,5	72,7	73,5	75,4	77,3	1,3

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor BNS.

Pentru a exclude influența inflației, productivitatea muncii a fost reevaluată la prețuri constante (prețurile anului 2010). În rezultat s-a constatat că, acest indicator a marcat o creștere reală de 43%, ori un spor anual mediu în jur de doar 3,6%. Cel mai mic nivel, după cum s-a mai menționat, s-a înregistrat în *agricultură* - 31,2 mii lei. În termeni reali acest nivel este de circa 2,1 ori mai jos față de cel înregistrat în mediu pe economie, de 3,2 ori - decât în *industrie*, de 2,5 ori – decât în *servicii*.

În *industrie* au fost înregistrate ritmuri medii reale anuale de creștere de 4,2%, în *servicii* – de 2,7%. Cât privește sectorul *agrar*, pentru a determina care au fost ritmurile reale de creștere a acestui indicator în perioada analizată, având în vedere că, în diferiți ani rezultatele diferă esențial în dependență de condițiile climaterice (în cazul dat anul 2017 a fost unul din cei mai buni, pe când anul 2007 a fost cel mai dezastruos din tot șirul anilor) mai corect ar fi dacă am compara rezultatele din ultimul an cu cele din media din ultimii zece ani. În așa caz am avea o creștere de 1,2 ori, adică o medie anuală de 1,8%, care, în principal corespunde realității.

Urmărind evoluția productivității muncii pe o perioadă mai îndelungată (în cazul de față pornind de la a. 2000 - începutul perioadei de relansare a economiei), tabloul diferă destul de mult (Figura 1). Astfel, în anul 2017 în comparație cu 2000 productivitatea muncii pe o persoană ocupată a crescut de 2,5 ori (de la 26,3 mii lei până la 64,8 mii lei) și se explică prin faptul că, în primii 6 ani sporul productivității anuale (+9%) a fost cu mult mai mare în comparație cu perioada următoare, care după cum s-a mai menționat a fost de doar 3,6%. Este cazul să constatăm că, conform datelor statistice, în prima perioadă s-a produs și cea mai considerabilă reducere a forței de muncă (cca 250 mii persoane) pe când în a doua – cca. 50 mii persoane.

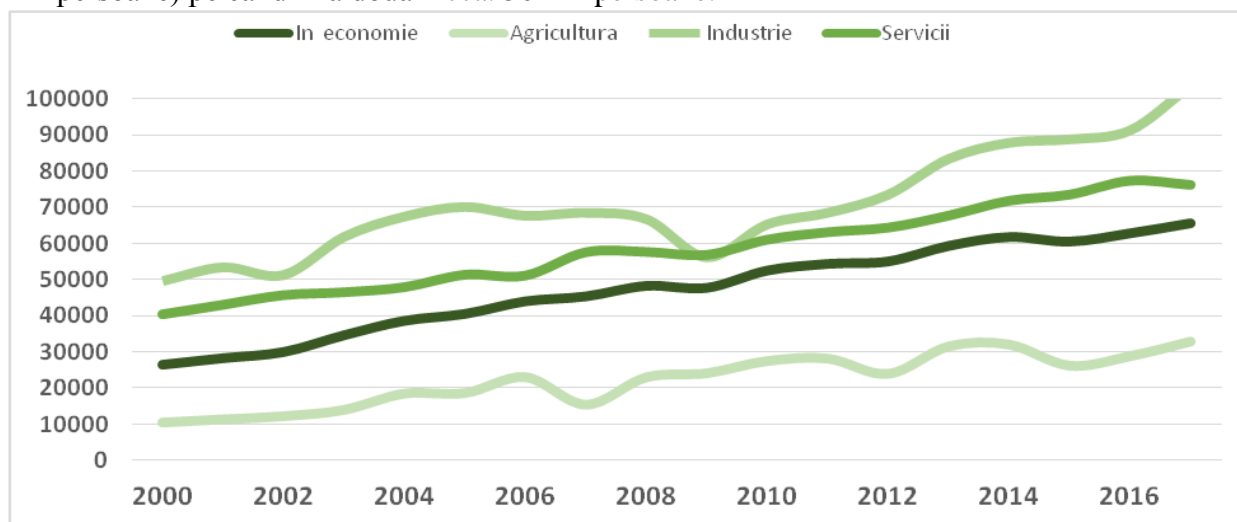

Figura 1. Productivitatea muncii pe o persoană ocupată (prețurile 2010)

Sursa: Elaborată de autor în baza datelor BNS.

Productivitatea muncii pe o persoană ocupată din sectorul *serviciilor* (Figura 1), a evoluat mai moderat (fără abateri extreme). Chiar și în anul de criză (2009) nu s-au înregistrat devieri esențiale la acest capitol, productivitatea muncii reducându-se cu doar 1,4% față de anul 2008, pe când în sectorul *industrial*, s-au consemnat cele mai mari reduceri față de 2008 (-15,7%). Când privește evoluția productivității muncii în sectorul *agricol*, cele mai semnificative devieri de la linia generală s-au consemnat în anii 2007, 2012 și 2015, adică în anii când sectorul dat a avut cel mai mult de pierdut în urma condițiilor climaterice nefavorabile, anul 2007 fiind și cel mai dezastruos din tot șirul anilor, în care productivitatea muncii s-a redus cu 35% în comparație cu anul anterior.

O altă modalitate de evaluare a productivității muncii, care totodată întruchipează eficiența timpului utilizat în procesul de producție, este *productivitatea muncii pe o oră lucrată* (Tabelul 2). Astfel, în anul 2017, în termeni nominali, în medie pe țară productivitatea muncii pe o oră lucrată a fost de 59,6 lei, ori de 3 ori mai mare decât în anul 2007, în sectorul *agricultură* fiind de 3,6 ori mai mare, iar în sectoarele *industrie* și *servicii* – mai mare de respectiv, 3,2 și 2,8 ori. În ceea ce se referă la productivitatea muncii pe o oră lucrată, reevaluată la prețurile anului 2010, aici creșterile sunt respectiv de 2,1, 1,5 și 1,3 ori.

Evoluția productivității muncii pe oră lucrată în ambele cazuri nu diferă substanțial de productivitatea muncii calculată pe o persoană ocupată. Productivitatea muncii în *agricultură* și în acest caz este mult sub nivelul mediei pe economie și mai ales mult sub nivelul sectoarelor *industrial* și al *serviciilor*. Totuși, productivitatea pe o oră lucrată în *agricultură* a avansat cu cca. 2 p.p. mai rapid față de productivitatea pe o persoană ocupată în acest sector.

Tabelul 2. Productivitatea muncii în termeni nominali și recalculată la prețurile anului 2010 pe o oră lucrată, lei

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	17/07 ori
VAB nominală/oră lucrată												
Total pe economie	20,1	23,4	24,3	29,8	32,7	36,5	40,7	45,4	49,2	54,0	59,6	3,0

Agricultură	7,6	8,4	9,1	16,2	17,9	19,2	21,6	23,7	23,1	23,9	27,5	3,6
Industrie	25,3	28,1	27,7	35,1	39,8	43,3	53,0	58,9	65,8	72,1	80,2	3,2
Servicii	24,8	28,8	29,4	33,3	36,2	40,6	45,1	51,3	57,1	64,8	70,0	2,8
VAB recalculată la prețurile a. 2010/ oră lucrată												
Total pe economie	25,5	27,2	27,0	29,8	30,5	31,2	33,8	35,1	34,6	35,8	37,2	1,5
Agricultură	9,0	13,6	14,2	16,2	16,1	14,1	18,6	18,8	15,6	17,3	19,2	2,1
Industrie	35,9	35,1	30,2	35,1	36,4	37,2	42,2	44,3	46,3	51,0	54,0	1,5
Servicii	31,0	31,0	30,9	33,3	34,1	35,6	37,5	39,8	40,5	41,5	41,7	1,3

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor BNS.

Despre nivelul de competitivitate a economiei unei țări se poate judeca doar în rezultatul unei analize comparative cu alte țări în dependență de scopul propus. În anul 2017 productivitatea muncii, exprimată la *paritatea puterii de cumpărare* (PPC), a constituit pentru Republica Moldova 13 mii dolari SUA pe o persoană ocupată (Figura 2). Acest nivel o amplasează pe ultimul loc printre statele de comparație. În Ucraina productivitatea muncii a fost de 17,8 mii dolari, în Georgia – 21,9 mii dolari, în Serbia – 28,1 mii dolari, în România – 50,3 mii dolari, în Letonia – 52,6 mii dolari și în Lituania – 58,4 mii dolari. Deși Moldova a înregistrat un spor al productivității muncii mai înalt ca statele de comparație, ea continuă să ocupe o poziție inferioară după nivelul productivității. Datele denotă că, în perioada 2007-2017 Moldova a înregistrat (Figura 2) cea mai bună performanță după ritmul de creștere a productivității muncii - 5,0%.

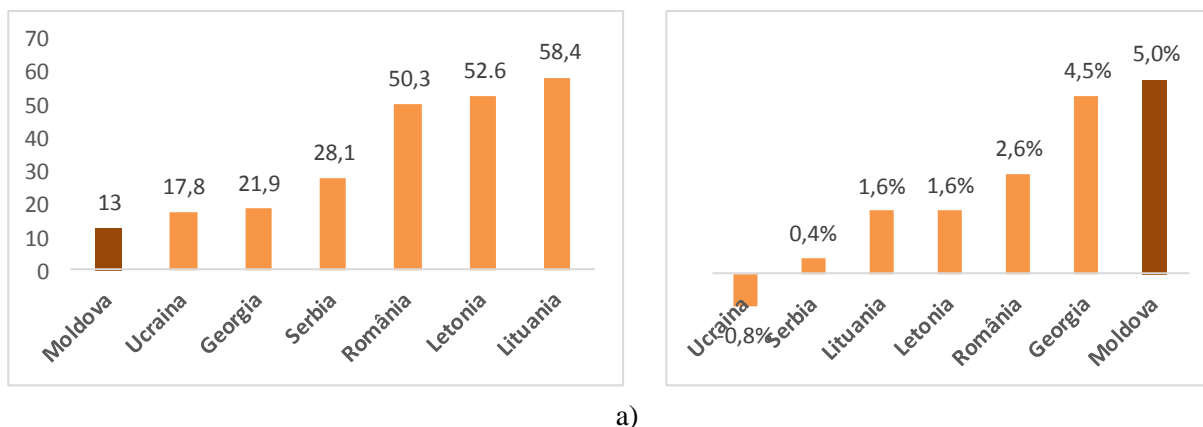

Figura 2. Productivitatea medie a muncii în 2017 (PIB la PPC prețurile a. 2011) mii dol. SUA pe o persoana ocupata (1) și ritmul productivității muncii în anii 2007-2017, % (2)

Sursa: https://data.worldbank.org/indicator/SL.GDP.PCAP.EM.KD?end=2016&start=1991&view=chart&year_high_desc=true

Asigurarea creșterii productivității muncii în Georgia și Moldova cu ritmuri mai mari în comparație cu alte state din regiune, până când însă, nu a redus substanțial din handicapul dintre aceste state în privința nivelului obținut, decalajul rămânând a fi de 2-3 ori.

Tendențele actuale, caracteristice UE este creșterea ponderii populației ocupate în sectorul serviciilor (numit și sector terțiar), care contribuie la potențialul de creștere economică, datorită productivității înalte. Conform studiilor [Barometrul productivității muncii, 2011] există o corelație pozitivă dintre ponderea sectorului serviciilor în forța de muncă și nivelul PIB-ului pe locuitor (coeficient de corelație în jur de +0,7), în vreme ce între ponderea industriei și PIB-ul pe locuitor și respectiv între ponderea agriculturii și PIB-ul pe locuitor corelațiile sunt negative (coeficienții de corelație corespunzător fiind de aproximativ -0,6 și respectiv -0,5). Calculele autorilor conform datelor statistice a Băncii Mondiale în baza a 161 țări, în 2017 această corelație este negativă pentru agricultură (-0,57) și pozitivă pentru industrie și servicii (0,18 și 0,62 respectiv). În RM la fel se atestă o diminuare a ponderii populației ocupate în agricultură (Figura 3 a)) și o creștere a acesteia în sectorul serviciilor. Dacă în 2000 ponderea celor ocupați în agricultură era peste 50%, atunci în

2017 a constituit 34%. Pe când în sectorul serviciilor ponderea s-a modificat de la 38% la 56%. Tendințele sunt aceleași și la contribuția creării valorii adăugate a principalelor sectoare a economiei naționale. Ponderea sectorului agricol (Figura 3 b)) a fost de 29% în 2000 și de 13% în 2017, a sectorului serviciilor de la 52% la 70% în anii respectivi. Nu au avut loc modificări semnificative atât în ponderea populației ocupate în industrie (în jur de 12%), dar și a contribuției la crearea valorii adăugate (în mediu 18%).

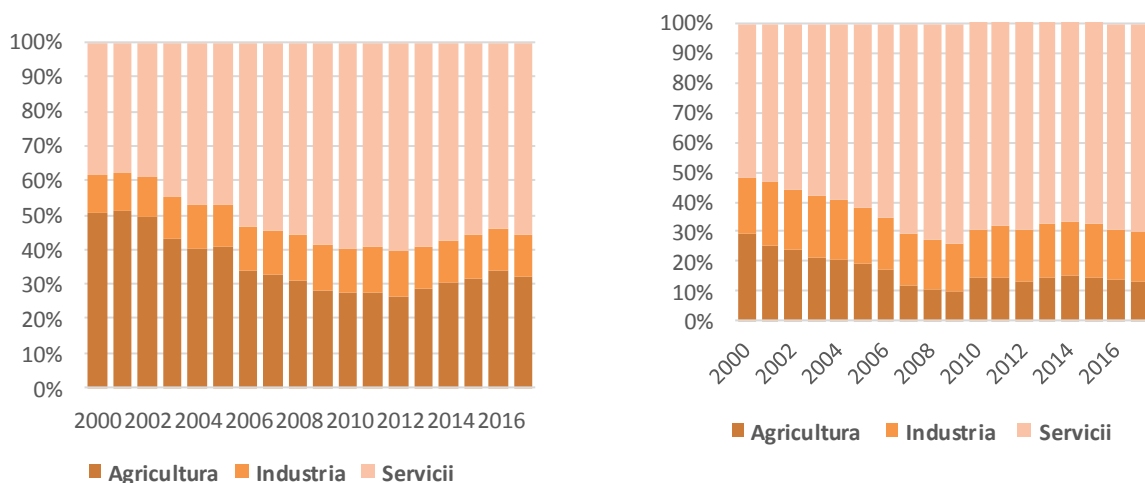

Figura 3 a) Structura populației ocupate b) ponderea în crearea valorii adăugate
Sursa: calcule ale autorilor în baza informație statistice a BNS

Cu toate că tendințele sunt pozitive, este necesar de menționat păstrarea decalajului dintre ponderea celor ocupați în principalele sectoare a economiei naționale și contribuția la crearea valorii adăugate. Analiza situației la acest capitol în țările din regiune (Figura 4), denotă că Georgia are cea mai mare cotă a forței de muncă ocupate în sectorul agricol și un decalaj enorm dintre această mărime și valoarea adăugată creată. Se poate de spus că situația din RM la momentul actual este comparabilă cu țările din regiune. În UE doar 3% din totalul angajaților în economie activează în domeniul agricol și creează 1,4% din valoarea adăugată.

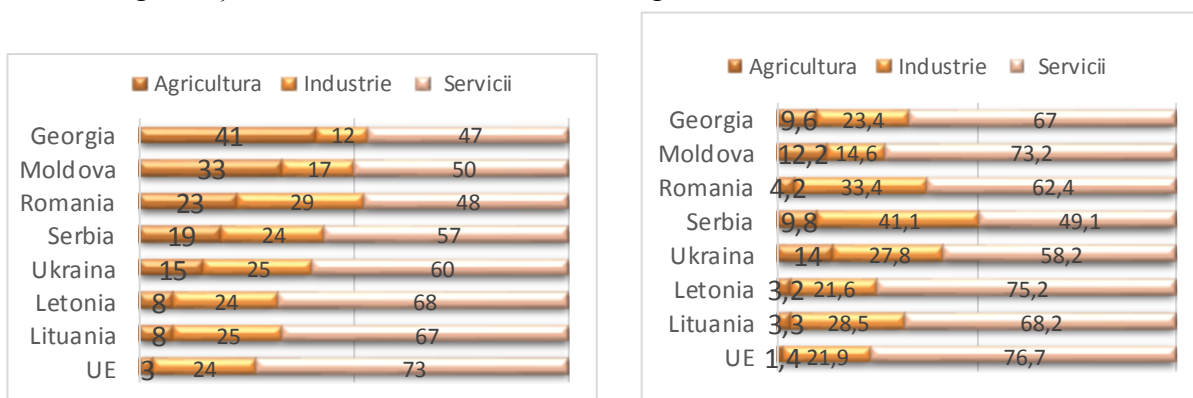

Figura 4 a) Structura populației angajate.

Sursa: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.AGR.EMPL.ZS?view=chart>

b) Cota parte a principalelor sectoare ale economie în formarea PIB.

Sursa: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2012.html>

Pe de altă parte nivelul redus al productivității muncii nu poate să ducă de cât la o compensare adecvată a eforturilor depuse. Salariul mediu european, care depășește semnificativ salariile celorlalte state, este un exemplu elocvent. Din păcate Republica Moldova de-a lungul anilor se află la coada clasamentului statelor din regiune în privința acestui indicator. Salariul mediu lunar net în Moldova a evoluat mai lent comparativ cu alte state. În perioada de după anul 2009 și până în anul 2017 Moldova și-a înrăutățit poziția având și cel mai mic salariu (cu excepția Ucrainei). Criza regională generată de sancțiunile asupra Federației Ruse s-a făcut resimțită și în Moldova, fiind intensificată și de criza internă din sectorul bancar astfel că, în 2015, salariul mediu lunar pentru Moldova s-a redus cu 1,5% față de anul precedent și a constituit 220 euro (după cursul mediu oficial anual). În anul 2017 salariul mediu lunar a crescut până la 294 euro, dar el rămâne a fi de 5,2 ori sub nivelul mediu al UE, de 3,2 ori mai mic decât salariul din Letonia, de 2,5 ori mai mic decât cel din România, aproape în jumătate față de cel al Serbiei, cu 28% mai mic decât cel al Georgiei. În anul 2014, suferind puternic în urma conflictului armat cu Rusia, salariul în Ucraina a scăzut dramatic, de la 267 euro/lunar (2013) la 200 euro/lunar (2017), astfel plasându-se pe ultimul loc în clasament, (Figura 5).

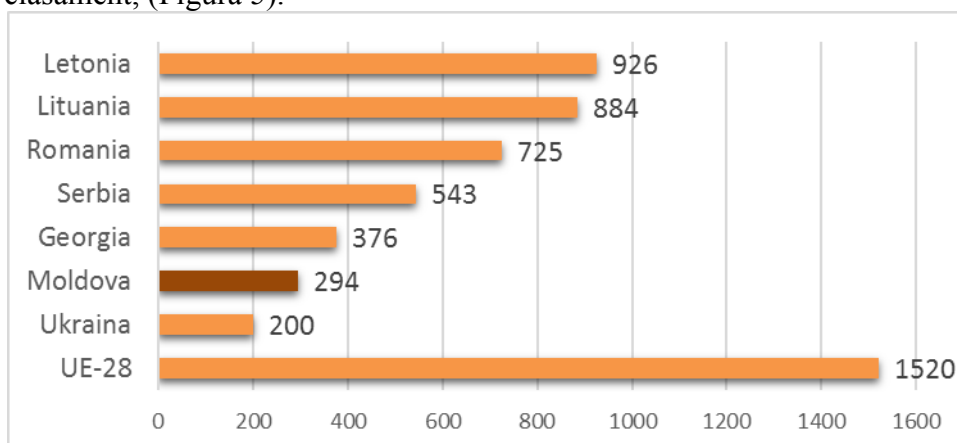

Figura 5. Salariile medii nominale brute în anul 2017 în unele state de comparație,

Sursa: <https://www.reinifischer.com/average-salary-european-union-2017> și datele oficiilor naționale de statistică a țărilor respective.

Salariu este doar o parte componentă a costului forței de muncă, care reprezintă totalitatea cheltuielilor directe și indirecte suportate de către angajator cu forța de muncă salariată. Ponderea cheltuielilor directe, care includ salarizarea și drepturile în natură constituie în mediu 80%. Cheltuielile indirecte reprezintă cheltuielile suportate de angajator, altele decât remunerațiile personalului (Figura 6). Cea mai mare cotă din cheltuielile indirecte este contribuția angajatorului pentru asigurările sociale obligatorii ale salariaților, iar cea mai mică – cheltuielile pentru formarea profesională

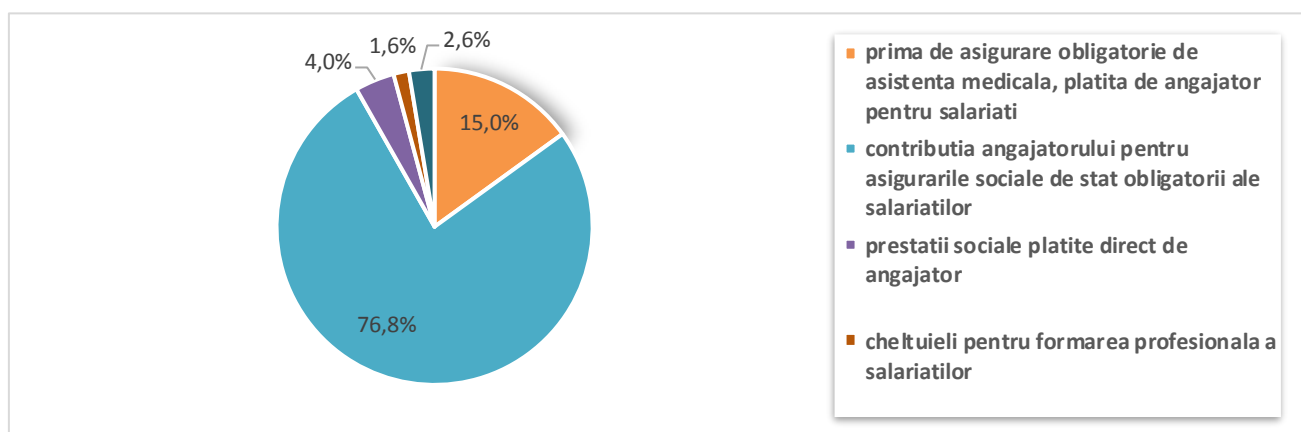

Figura 6. Structura cheltuielile indirecte suportate de angajator

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor BNS.

Costul forței de muncă în diferite activități s-a dovedit a fi diferită și această diferență fiind destul de relevantă. Astfel în anul 2016 cele mai mari costuri cu forța de muncă, și implicit salarii, se înregistrează în așa activități economice ca Informații și comunicații - 13903 lei, activități financiare și de asigurări - 13114 lei. Cele mai mici salarii și, respectiv, costuri asociate remunerării forței de muncă se atestă în activitățile; comerț cu ridicata și cu amănuntul - 5054 lei; agricultură - 4040 lei; activități de cazare și alimentație publică - 4034 lei (Figura 7).

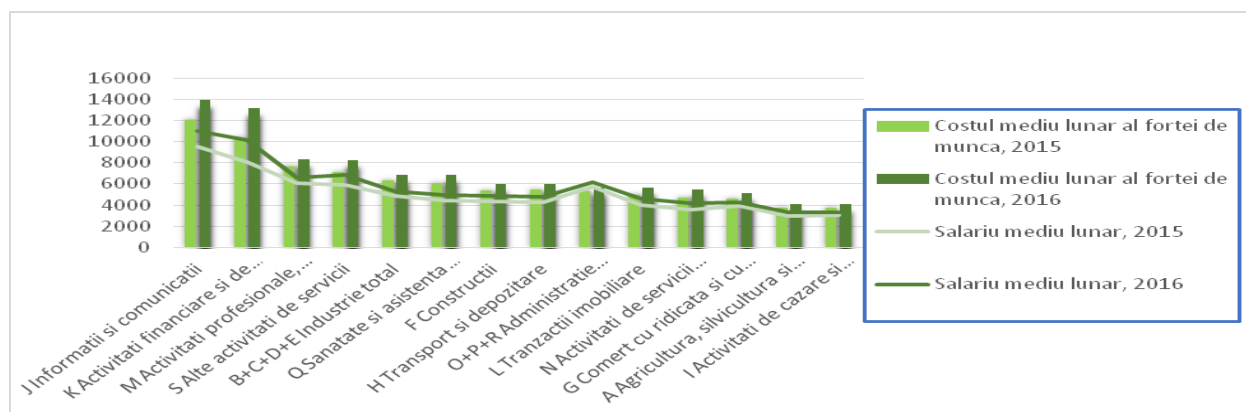

Figura 7. Costul forței de muncă și salariul mediu lunar per angajat în RM în aspect sectorial, lei
Sursa: Calculele autorului în baza datelor BNS.

Ponderea salariului în costul forței de muncă diferă de la o activitate la alta. Astfel, se observă clar că în domeniile cu salarii înalte, ponderea acestora în cost este mai mică. În cele două activități economice cu salarii mari, ponderea salariului în structura costului este de 79% (Informații și comunicații), 77% (Activități financiare și de asigurări) și 62% (Producerea și distribuirea energiei electrice și gazului). În schimb, este înaltă în Agricultură (82%), Alimentație publică (83%) și Comerț (84%).

CONCLUZII.

Totalizând, pe scurt, rezultatele obținute de Republica Moldova la acest capitol, comparând aceste rezultate cu cele din statele cuprinse în analiză se poate de concluzionat că, poziția țării noastre se află într-un dezavantaj evident. Astfel noi ne plasăm pe ultimul loc după nivelul productivității medii a muncii în 2017 pe o persoană ocupată calculată ca PIB la PPC în dol. SUA. Este natural că și după mărimea salariilor medii nominale brute Moldova se află la coada clasamentului, întrecând doar Ucraina.

Poziția destul de nefavorabilă a Republicii Moldova pe unii indicatori de competitivitate particulari îi înrăutățește imaginea în ceea ce privește locul ei în topul unor indicatori generalizatori. Astfel, conform „Ratingului competitivității țărilor lumii (2018)” recepționat de la sursa <https://ru.tradingeconomics.com/> Moldova se plasează pe locul 89 din 126 de state, între Nepal și Namibia, rămânând mult în urma Lituaniei (locul 41), Letoniei (54), Georgiei (67), României (68), Serbiei (78) și Ucrainei (81).

Un alt indice ce caracterizează la general bunăstarea unei țări este (The Legatum Prosperity Index) - indicator combinat, care măsoară performanțele țărilor lumii din punctul de vedere al bunăstării și prosperității acestora. Indicele se calculează în baza unei multitudini de diferiți indicatori, adunați în nouă categorii, care reflectă diverse aspecte ale vieții societății și parametrii bunăstării sociale. Conform acestui indice Moldova ocupă locul 98 din totalul de 149 state cuprinse în top (între Marok și Kenia). Mai sus ca Moldova se află Letonia (locul 37), Lituania (41),

România (46), Serbia (58), Georgia (84) și doar Ucraina se situează pe un loc mai jos – 112, sursa: <http://prosperity.com/rankings>

BIBLIOGRAFIE

1. Chilian M.-N. Competitivitatea economiei românești și integrarea în Uniunea Europeană. Editura universală, 2011, p.265, ISBN 978-606-591-098-0
2. Annual Competitiveness Report, OECD, <http://www.competitiveness.ie/Publications/1999/Annual-Competitiveness-Report-1999.pdf>.
3. IMD World Digital Competitiveness Ranking 2017. https://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/release-2017/world_digital_competitiveness_yearbook_2017.pdf.
4. The Global Competitiveness Report 2017–2018. <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>
5. Porter M. E. The competitive advantage of nations Harvard Business Review http://www.economie.ens.fr/IMG/pdf/porter_1990-the_competitive_advantage_of_nations.pdf.
6. Krugman P.R. Making Sense of the Competitiveness Debate. Oxford Reviews of Economic Policy, vol. 12 No3 1996
7. Kohler W. The “Lisbon Goal” of the EU: rhetoric or substance?, conference „Economic Growth in Europe“ held 23-24 February 2006 at ZEW, Mannheim http://ftp.zew.de/pub/zew-docs/veranstaltungen/economicgrowth/85_Kohler.pdf
8. Barometrul productivității muncii 2011, ISBN: 978-973-0-09747-4, 2011 http://194.117.236.69:7893/Docs/BAR_F.pdf

PERSPECTIVE DE SUSTENABILITATE ȘI SOLUȚII ALTERNATIVE DE DEZVOLTARE A SISTEMULUI NAȚIONAL DE PENSII

Verejan¹ Oleg
Hîrbu² Eduard
Bradu³ Marcel

***Abstract:** The basic purpose of the article is to carry out the current and long-term (until 2050) analysis of the sustainability of the national public pension system. The objective is to raise public awareness of the difficulties of the long-term pension system, as nothing is done to change the current situation. The analysis of the current situation and long-term forecasts shows that the national pension system requires identifying and developing long-term sustainability solutions as a result of the negative impact of demographic and employment factors that threaten economic and social security of the Republic of Moldova. Therefore, the article contains an analysis to identify alternative solutions for reforming the national public pension system, thus contributing to ensuring the social and economic security of the country.*

Key words: Insurance, insurance risks, history, solvency, Solvency II, solvency margin, solvency systems.

JEL CLASIFICATION: H55, H6, C18.

Prognoze demografice

Pentru a asigura posibilitatea de evaluare a sustenabilității sistemului național de pensii, este necesar să se cunoască numărul de contribuabili care prin prisma contribuțiilor achitate, reprezintă sursa principală de finanțare a Bugetului de Asigurări Sociale de Stat (BASS). De asemenea, este iminent să cunoaștem și numărul pensionarilor care sunt principalii consumatori ai resurselor BASS.

Prognoza numărului de contribuabili și a numărului de pensionar a fost realizată pornind de la analiza și prognoză demografică structurală. Au fost aplicate metode de prognoză deterministe și stocastice.

Rezultatele denotă că numărul populației Republicii Moldova se va reduce până în anul 2050 în comparație cu anul 2017, cu peste 929 mii persoane (de la 3,54 mil persoane până la 2,61 mil persoane). Fenomenul migrației, specific Republicii Moldova, de asemenea va avea un impact observabil asupra reducerii numărului populației și, respectiv, a numărului de contribuabili. Astfel, mișcarea migratorie a populației va reduce baza de contribuabili de la 1% în 2017 cu până la 6% în 2050.

Dinamica efectivelor proiectate a populației Republicii Moldova, în condiții de prevalare majoră a emigrației asupra imigrației, poate provoca dinamici defavorabile exclusive, în toate categoriile populației. Astfel, cea mai afectată categorie vor fi tinerii, care în perioada de perspectivă se va reduce masiv, cu cca 43,8%, urmată de categoria adulți cu o reducere mai mare decât 1/3 (cca -38,3%). În schimb, efectivul populației vârstnice (de 60 ani și peste) va evolua de la 573,6 mii persoane în anul 2015 la cca 812,8 mii persoane, către 2050, angajând astfel o creștere relativă de cca +41%.

¹ Verejan Oleg, dr. economie, conf. univ, Academia de Studii Economice a Moldovei, str. Banulescu-Bodoni 61, Chișinău, Republica Moldova, <http://ase.md/>, tel: 022224128, oleg.verejan@gmail.com;

² Hîrbu Eduard, dr. economie, conf. univ, Academia de Studii Economice a Moldovei, str. Banulescu-Bodoni 61, Chișinău, Republica Moldova, <http://ase.md/>, tel: 022224128, harbued@gmail.com

³ Bradu Marcel, dr. economie, conf. univ, Academia de Studii Economice a Moldovei, str. Banulescu-Bodoni 61, Chișinău, Republica Moldova, <http://ase.md/>, tel: 022224128, bradumarcel@yahoo.com.

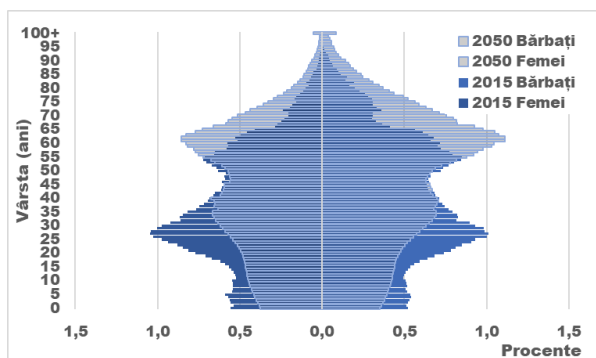

Fig.1. Piramida vârstelor populației Republicii Moldova, în anul 2015 și proiecția pentru 2050 (Varianta C)

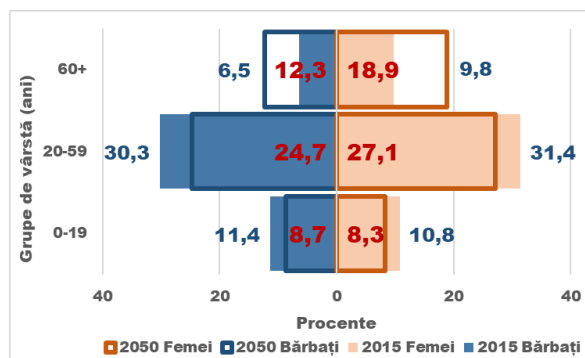

Fig.2. Structura populației Republicii Moldova, pe grupe mari de vârstă, în anul 2015 și 2055 (Varianta C)

Evoluția defavorabilă a efectivelor populației, după sexe și grupe mari de vârstă, prezentată anterior, va determina către anul 2050 o structură defavorabilă a populației după categoriile amintite, comparativ cu anul de reper 2015.

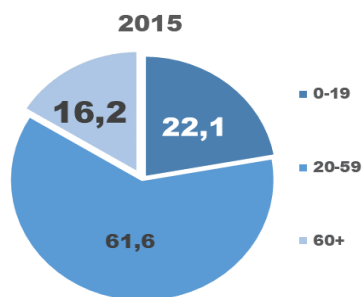

Fig.3. Structura populației Republicii Moldova, pe grupe mari de vârstă, în anul 2015 și 2050

Astfel, conform variantei C a proiecției, în perioada 2015-2050, populația tânără va evalua de la o cotă de cca 22,1%, în 2015, la o cotă de cca 17,0% către 2050 (-5,2 pp), iar efectivul populației adulte se va reduce și mai pronunțat, cu cca 9,8 pp.

2. Prognoze actuariale privind sustenabilitatea sistemului de pensii

Din punct de vedere al sustenabilității, un sistem de pensii este solvabil în cazul în care, pe termen lung, datoriile pentru pensii sunt achitate în mod adecvat din contribuțiile preconizate. Pentru a testa solvabilitatea pe termen lung se realizează modelări actuariale corespunzătoare. Astfel, estimările actuariale realizate în cadrul cercetării demonstrează că deficitul sistemului public de pensii, pentru plata numai a pensiilor pentru limita de vârstă, va crește exponențial, de la circa 1,4 mild. lei în 2020 pînă la circa 121,2 mild. lei, în condițiile în care situația nu se modifică esențial prin reforme substanțiale atât de ordin economic, demografic, social, cât și de reformare fundamentală a sistemului de pensii al Republicii Moldova (vezi tabelul 1). Prin urmare, se constată că chir în a. 2020, termenul final de implementare a Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2020”, implicit și a priorității „Pensii sustenabile și echitabile”, BASS nu va mai dispune de resurse suficiente numai pentru plata pensiilor (56% din total cheltuieli BASS), nu și pentru celelalte prestații de asigurări sociale, inclusiv indemnizații de asigurări sociale. Din cele menționate rezultă, că sistemul actual de pensii al țării necesită reforme esențiale, de structură și funcționalitate.

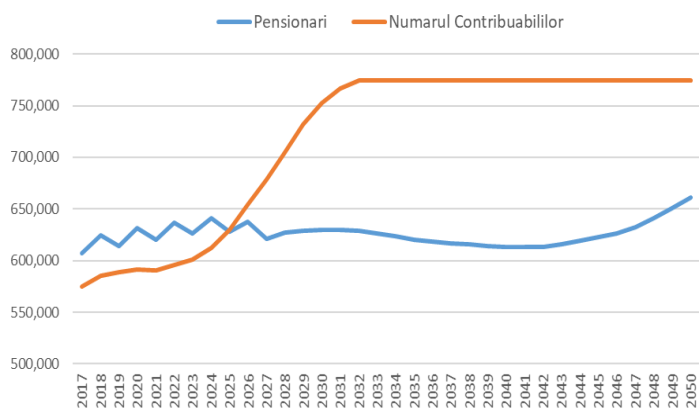

Fig.4. Prognoza contribuabililor și pensionarilor

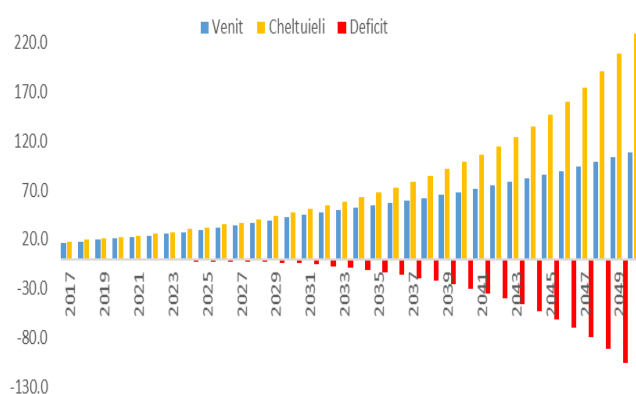

Fig.5. Bugetul Asigurărilor Sociale de Stat

Sursa: datele BNS (www.statistica.md) și prognoze, calcule realizate de autori.

Deși numărul de contribuabili va crește comparativ cu numărul de pensionari, oricum presiunea bugetului de asigurări sociale se va menține la un nivel accentuat (figura nr.4), prin înregistrarea unui deficit bugetar crescător (figura nr.5 și tabelul nr.1). Astfel, deficitul BASS constituie circa 7% din veniturile sale și circa 1% din PIB, cu o creștere lentă de până la 11% în anul 2030 și una exponențială până în 2050 (circa 100% din veniturile BASS). Această situație, conform practicilor Europene, este una care atenționează înregistrarea unor riscuri mari de nesustenabilitate al sistemului de pensii al Republicii Moldova.

Credibilitatea și performanțele sistemului actual de pensii poate fi analizate inclusiv pe baza capacității de plată pe termen lung a pensiilor. Conform datele statistice oficiale soldul mijloacelor financiare al bugetului de asigurări sociale la sfârșitul anului 2016 a constituit 126,3 mil. lei sau reprezintă valoarea totală a mijloacelor financiare disponibile ale Casei Naționale de Asigurări Sociale (CNAS). Pentru testarea performanțelor sistemului, presupunem situația că în următoarele perioade se realizează "zero" venituri la CNAS din contribuții, adică când încasarea contribuțiilor se stopează. Astfel, în condițiile unor cheltuieli bugetare de 17,5 mild. lei în 2017 și de 19,2 mil lei planificate pentru anul 2018, pentru plata pensiilor de asigurări sociale pentru anul 2017 și 2018, CNAS nu ar dispune de resurse financiare suficiente pentru achitarea acestor pensii nici pentru cel mult 1 (una) lună calendaristică. Dacă comparăm cu unele țări europene, unde aceste resurse sunt suficiente pentru o perioadă de cel mult 1,5-2 ani (Franța-Germania), atunci putem spune că situația în Republica Moldova la capitolul credibilitate și performanță este la limita accesibilă a variabilității.

Conform prognozelor se constată o creștere semnificativă a poverii persoanelor contributive pentru întreținerea unui pensionar (tabelul nr.1). Astfel, dacă astăzi (anul 2017) pentru întreținerea unui pensionar contribuie aproape 1 contribuabil, atunci către anul 2050 acest indicator se va crește neesențial, or la 100 de pensionari vor reveni circa 117 contribuabili. La nivelul Uniunii Europene la un pensionar revine circa 3-4 contribuabili. Această situație este extrem de riscantă și face ca asigurarea cu pensie de către sistemului public actual de asigurări sociale să fie foarte volatilă la micile schimbări demografice, economice, sociale și politice. Prin urmare, dacă se impune asigurarea unei pensii care să constituie 40% din ultimul salariu, atunci cota contribuțiilor fiecărei persoane ocupate ar constitui circa 34%-42% din salariu (actual 29%), ceea ce este reprezentată o problemă esențială. Or, creșterea bruscă a cotei contribuțiilor nu este cea mai bună opțiune, deoarece va avea ca efect creșterea evaziunii de la plata contribuțiilor și declararea salariilor reale.

Tabelul nr.1. Starea curentă și prognoza principalilor indicatori ai sistemului național de pensii

Indicatori	2017	2020	2025	2030	2040	2050
BASS, mild lei						
Venit	16.6	20.7	29.4	42.3	68.2	108.0
Cheltuieli	17.5	22.1	31.7	46.8	98.3	229.2
Deficit	-0.9	-1.4	-2.4	-4.6	-30.2	-121.2
Nr. populației, persoane	3,535,790	3,496,389	3,399,735	3,269,184	2,949,494	2,606,549
Nr. pensionari, persoane	607,177	631,231	627,587	629,885	612,874	661,453
Rata de ocupare a populației în vîrstă de muncă	42.4%	43.2%	47.7%	52.7%	53.8%	53.8%
Pensia medie, lei/pers	1,477	1,865	2,740	4,025	8,691	18,762
Salariul mediu, lei/pers	5,700	7,180	10,259	13,093	21,328	34,741
Situația curentă						
Nr. contribuabili - efectiv&prognoza	574,898	591,696	629,905	752,416	774,050	774,050
Rata de înlocuire (Pensie/Salariu mediu)	26%	26%	27%	31%	41%	54%
Rata de dependență (nr.pens/nr.contrib)	106%	107%	100%	84%	79%	85%
Raportul dintre nr. contribuabil și nr. pensionari	95%	94%	100%	119%	126%	117%
Raportul dintre nr. contribuabil și nr. pop. în vîrstă de muncă	25%	26%	29%	35%	40%	48%
Acoperire deficit al BASS						
Nr. contribuabili - necesari pentru acoperire deficit	882,928	883,711	889,257	1,027,513	1,325,078	1,895,456
Raportul dintre nr. contribuabil și nr. pensionari	145%	140%	142%	163%	216%	287%
Raportul dintre nr. contribuabil și nr. pop. în vîrstă de muncă	38%	39%	40%	48%	68%	119%
Pentru rata de înlocuire de 40% (min UE)						
Nr. contribuabili - necesari pentru acoperire deficit	837,485	870,664	865,637	868,807	845,343	912,349
Raportul dintre nr. contribuabil și nr. pensionari	138%	138%	138%	138%	138%	138%
Raportul dintre nr. contribuabil și nr. pop. în vîrstă de muncă (rata contrib. constant)	36%	38%	39%	41%	44%	57%
Rata contribuției (nr. contrib. Constant)	42%	43%	40%	33%	32%	34%

Sursa: datele BNS (www.statistica.md) și prognoze, calcule realizate de autori.

Pentru a asigura eliminarea deficitului actual al BASS este necesar ca numărul de contribuabili să crească cu peste 54% față de numărul actual de contribuabili. În aceste condiții este necesar ca cel puțin 38%-40% din numărul populației în limitele vârstei de muncă să realizeze plata contribuțiilor, față de 25% cât se înregistrează în 2017. Or, conform prognozelor, situație devine și mai critică. Până în anul 2050, pentru a asigura eliminarea deficitului BASS, se estimează că numărul contribuabililor va trebui să depășească numărul populație în limite vârstei de muncă.

3. Soluții alternative de reformare a sistemului național de pensii

Începând cu 01.01.2017, sistemul public național de pensii a fost reformat. Conform evaluărilor realizate la etapa II al proiectului se constată că reforma a avut un efect favorabil pentru beneficiarii de pensii, însă aspectul de sustenabilitate pe termen lung a reformei denotă riscuri de sustenabilitate. Astfel, se constată că capacitatea de plată a BASS este amenințată de riscurile demografice și economice, în timp ce pe termen scurt (3-4 ani) se observă a încadrare în parametrii admisibil de rezistență la șocurile economice și sociale.

Prin urmare, se constată că pe termen lung sistemul public de pensii național este expus diverselor riscuri, care reduc capacitatea lui de plată, și anume:

1. Quantumul mic al prestațiilor și nivelul scăzut al ratei de înlocuire;
2. Numărul mic de contribuabili și reducerea raportului dintre numărul de contribuabili și pensionari;
3. Îmbătrânirea populației;
4. Nivelul scăzut al venitului asigurat al contribuabililor;

5. Cotele contribuțiilor de asigurări sociale înalte, care nu determină creșterea productivității muncii, creează un egalitarism în defalcări și nu stimulează achitarea acestora;
6. Ponderea semnificativă a cheltuielilor indirecte ce țin de asistența socială;
7. Atractivitatea redusă a sistemului de pensii;
8. Sistem de pensii fără alternative, astfel fiind sensibil la șocuri demografice și economice.

În aceste condiții, este necesar de elaborat și realizat reforme strategice pe termen lung ale sistemului de pensii al Republicii Moldova.

Pornind de la riscurile enunțate, au fost analizate alternative de reformare a sistemului curent de pensii, rezultatele cercetării fiind expuse în continuare.

Printre tendințele principale pe parcursul reformelor se poate de evidențiat trecerea de la protecția socială, bazată pe principiul redistributiv la finanțarea privată, prin acumulare în contextul sectorului privat, trecerea de la sistemele de pensii în baza beneficiilor definite (sistemul actual de pensii) la planificarea bazată pe contribuții definite (bazat pe principiul de acumulare în conturi personale a resurselor financiare).

Este de menționat că, în prezent diferite țări utilizează destul de activ în practica de creare a sisteme lor moderne de pensionare următoarele schemele de pensionare.

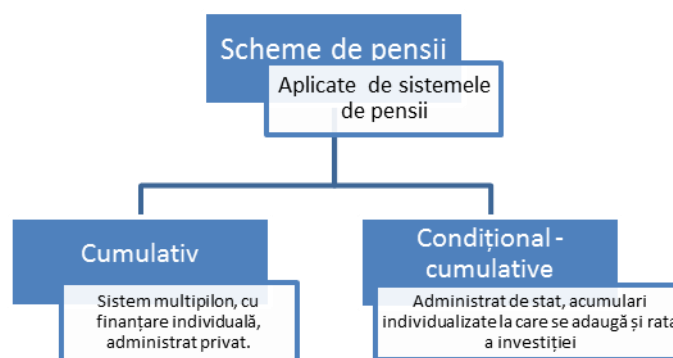

Fig. 6. Scheme de pensii alternative la sistemul public de stat

Schema cumulativă, aplicată în practică în cele mai dese cazuri în contextul sistemului de pensii multipilon (aplicat pentru prima dată în Chile, în anul 1979) presupune structurarea sistemului de pensii pe 3 piloni:

- *Pilonul I*: pensia de stat administrată public bazată pe principiul solidarității sociale (sistemul curent practicat în Republicii Moldova);
- *Pilonul II*: pensia obligatorie, administrată de o firmă privată;
- *Pilonul III*: pensia facultativă, administrată tot de o firmă privată.

Pensia administrată privat (Pilonul II) provine din direcționarea unei cote din contribuția de asigurări sociale, plătită obligatoriu lunar în sistemul public, către un Fond de pensii, administrat de un administrator privat –persoană juridică, ales de contribuabil.

Contribuțiile la fondul de pensii privat sunt virate în conturi individuale ale contribuabililor. Pensia privată efectivă va depinde de sumele de bani acumulate în conturile individuale din sistemul de pensii administrate privat, deci de contribuțiile efectuate în timpul vieții active, dar și de randamentul obținut din investițiile făcute de către societatea de administrare a fondurilor de pensii administrate privat. Aceste sume virate lunar pe conturile individuale precum și creșterile obținute din investiții sunt proprietatea privată a viitorului pensionar. Astfel la atingerea vârstei de pensionare persoana asigurată va primi suplimentar la pensia de stat și pensia privată. Odată cu introducerea Pilonului II fiecare contribuabil va putea alege și direcționa partea contribuțiilor individuale către un anumit fond privat de pensii, va putea verifica modul în care banii săi sunt gestionați și investiți.

Pilonul III funcționează similar, cu o singura diferență majoră: contribuțiile nu sunt redirecționate de la bugetul public (ca la Pilonul II), ci sunt plătite în mod voluntar, facultativ, de către salariați și/sau angajatorii lor.

Schema conturilor condițional-cumulative (SCC) a apărut în anii '90 ai secolului trecut. Primul stat, care a aplicat în practică această schemă a fost Suedia, ulterior acest exemplu l-au urmat Italia, Polonia, Letonia, Kîrgîzstan, Mongolia.

În conformitate cu această schemă, pentru fiecare participant al sistemului de pensionare se introduce un cont condițional-cumulativ, pe care se înscriu contribuțiile acestuia și venitul investițional condițional calculat la acestea. Astfel, statul este administratorul conturilor și trebuie să-și asume și responsabilitățile de investire a resurselor acumulate. De obicei, aceste resurse se investesc în Valori mobiliare de stat, emise de Guvern.

Astfel, principiile de funcționare a SCC sunt:

- Contribuțiile plătite din salariile individuale, formează acumulările condiționale pe conturile individuale ale contribuabililor;
- La sfârșitul perioadei de gestiune pe cont se calculează norma rentabilității, care se adaugă în cont și mărește suma contribuțiilor de pensii achitate;
- La data ieșirii la pensie suma acumulată se transformă în pensie pe viață. Mărimea pensiei (anuități) se calculează în baza capitalului condițional-cumulativ și duratei prognozate a vieții rămase (aplicarea metodelor actuariale). Mărimea pensiei poate fi indexată. Condiția necesară a stabilității financiare este ca coeficientul utilizat pentru indexare să nu fie mai mare decât ritmul de creștere a contribuțiilor achitate;
- Aceste scheme impun crearea unei rezerve demografice.

Pensia condițional-cumulativă este o pensie pentru limită de vârstă, alte tipuri de pensii, în special pensia de dizabilitate și alte plăți de asistență socială, plătite până la atingerea vârstei de pensionare generale, urmează să fie finanțate din contul fondurilor speciale, create special în acest sens sau din bugetul de stat.

Nu sunt cunoscute exemple privind moștenirea capitalului condițional în cazul decesului persoanei asigurate, însă prin anumite programe, statul poate stabili o astfel de soluție.

În contextul cercetării, au fost analizate următoarele riscuri:

- Riscurile actuariale ce țin de determinarea incorectă a parametrilor SCC. Deși SCC este un sistem destul de transparent, în care se urmărește o legătură vădită între contribuții și plăți, determinarea corectă a tuturor parametrilor de funcționare a acestuia este o sarcină actuarială destul de complicată;
- Riscurile de rentabilitatea investițiilor. În caz că rentabilitatea valorilor mobiliare de stat va depăși rata rentabilității economice generată de economia țării, atunci pentru plata pensiilor Guvernul va fi nevoit să perceapă impozite/taxe suplimentare;

Comparațiile între scheme denotă următoarele:

- SCC sunt redistributive, adică sumele virtuale acumulate se utilizează pentru achitarea pensiilor curente. Schema cumulativă nu redistribuie sumele acumulate către pensionarii curenți, dar se mențin pe conturile individuale ale contribuabililor. Astfel, în cadrul SCC nu se înregistrează finanțare propriu-zisă, dar sunt calcule virtuale pe conturile individuale, iar în schemele cumulative se evidențiază fonduri efective financiare acumulate pe conturile individuale;
- În cadrul SCC riscurile sunt transmise spre gestionare către stat, pe când în cazul schemelor cumulative, cu contribuții definite, riscurile sunt asimilate de către contribuabil, finanțator al conturilor individuale proprii;
- Din punct de vedere economic, SCC se deosebește de schemele cumulative prin structura portofoliului investițional și costurile administrative. În cadrul schemelor cumulative costurile administrative sunt mai mari decât în cadrul SCC. Pe când , alternativele de

investiții în cadrul schemelor cumulative sunt mai mari decât în cadrul SCC, care ține cont numai de rentabilitatea valorilor mobiliare de stat.

1. **Instrumente investiționale ale schemelor de pensii cumulative.** Identificarea instrumentelor financiare specifice schemelor de pensii cumulative a fost analizată în contextul de a determina dacă piața locală de capital dispune de instrumente financiare specifice politicilor investiționale aplicate de aceste scheme, în cazul aplicării schemelor prin acumulare (multipilon) ca alternativă de dezvoltare a sistemului public de pensii național.

Apelând la datele statistice OECD (Pension Markets in Focus 2017) putem constata că activele fondurilor de pensii sunt investite în principal în titluri și obligațiuni de stat precum și în acțiuni, fie direct, fie prin intermediul organismelor de plasament colectiv (OPC). Titluri și obligațiunile de stat sunt percepute ca instrumente cu venit fix și cu un grad înalt de siguranță. Titlurile și obligațiunile de stat au alcătuit instrumentele preferate pentru investițiile directe ale administratorilor de pensii în 18 din 34 de țări raportoare ale OCDE și 29 din 44 de țări non-OCDE. Ponderea acestor instrumente în valoarea totală a investițiilor este semnificativă în Cehia (88%), Mexic (75%), Israel (65%), Slovacia(64%) Slovenia(62%) Grecia (61%) Ungaria(61%) țări ale OECD, și mult mai accentuată în statele din afara spațiului OECD: Albania, Costa Rica, Republica Dominicană, India, Nigeria, Serbia, Singapore, Croația).

Investițiile în străinătate oferă posibilități și au ca principal obiectiv o diversificare mai largă a portofoliului investițional. Țările cu cea mai mare pondere a activelor fondurilor de pensii investite în străinătate sunt membrii zonei euro ce nu au restricții investiționale externe și a căror piețe interne de capital sunt relativ mici ca capitalizare: Kosovo (92% din activele investite în străinătate), Olanda (81%), Estonia (76%), Slovacia (75%), Lituania (75%), Finlanda (72%) Letonia (66%), Portugalia (63%), Italia (59%).

Referindu-ne la țara vecină România sistemul de pensii private funcționează deja peste 10 ani. Aderarea la un fond de pensii administrat privat Pilon II este obligatorie pentru persoanele cu vârste până în 35 ani și opțională pentru persoanele cu vârste cuprinse între 35 și 45 de ani. Astăzi cele 7 fonduri de Pilon II administrează active nete de 9,25 miliarde euro în beneficiul a 7,13 milioane de contribuabili ce sunt înscriși la acest sistem. Prin urmare, valoarea medie a acumulărilor în conturile individuale de pensie privată este de aproape 1300 euro. Vorbind despre structura portofoliului investițional al fondurile de pensii administrate privat (Pilonul II și Pilonul III) se menține o pondere destul de mare în instrumente cu venit fix. Peste 60% din active sunt investite în titluri de stat și obligațiuni municipale, asigurând astfel o siguranță mai mare a resurselor acumulate pe conturile individuale ale contribuabililor.

2. Potrivit **simulării prin metode actuariale** (anuități stabilite pe baza tehnicilor de comutație) și calculelor în conformitate cu actele normative de calculare a pensiilor de stat, pilonul I va acoperi numai 30-35% din ultimul salariu brut. Sistemul multipilon, se propune în scopul obținerii unei pensii ce va reprezenta 85% din ultimul salariu. În cazul nostru, presupunem că această cotă va constitui 100% din salariu. Astfel, diferența de 70-75% din ultimul salariu, ar trebui acoperită din sistemul pensiilor private obligatorii și facultative Pilonii II și III.

În scopul supravegherii continue a stării sistemului de pensii și monitorizării riscurilor de incapacitate de plată a unui sistemului public de pensii, a fost continuată elaborarea sistem de indicatori statistici, care poate fi utilizat de autoritățile publice naționale din domeniul protecției sociale prin pensii, în special pentru limita de vârstă (autoritatea publică centrală și Casa Națională de Asigurări Sociale). Pentru obținerea rezultatelor adecvate pentru specificul sistemului de pensii național, au fost studiate practicile de monitorizare utilizat de Banca Mondială și OECD și alte țări cu sisteme aprobe echivalente celui din Republica Moldova

CONCLUZII

1. Se identifică o tendință de îmbătrânire a populației Republicii Moldova, care are ca efect reducerea resurselor de muncă și respectiv a ofertei de forță de muncă care alimentează sistemul

public de pensii. Conform calculelor, populația Republicii Moldova este considerată „populație îmbătrânită”. Situația creată, poate fi considerată extrem de periculoasă pentru securitate socială a statului, chiar și în condițiile în care este susținută de o economie puternică. Astfel, autoritățile publice responsabile sunt obligate să întreprindă măsuri pentru administrarea corespunzătoare a consecințelor. Aceasta este o consecință inevitabilă a tendințelor de scăderii a natalității și creșterea a speranței de viață a populației. Creșterea populației bătrâne și a speranței de viață a pensionarilor creează presiuni considerabile asupra sustenabilității sistemului public de pensii în Republica Moldova. Echipa proiectului consideră că intervenția statului în sistemul public de pensii trebuie să aibă ca obiectiv obținerea unei pensii sustenabile pentru generațiile viitoare și prezente, în condițiile de creștere a riscului demografic. Prin urmare, un sistem public de pensii sustenabil trebuie să asigure echilibru între asigurarea unor venituri adecvate pensionarilor și presiunea financiară asupra generațiilor din categoria forței de muncă care finanțează sistemele de pensii.

2. Îmbătrânirea populației, migrația peste hotare a persoanelor apte de muncă și astfel reducerea numărului de contribuabili, precum și practica „salariului în plic” sunt câțiva dintre factorii care pun în pericol actualul sistem de pensionare, cele mai mari provocări identificate din studiile realizate, fiind instabilitatea pe termen lung, determinată de tendințele demografice nefavorabile, numărul mic al contribuabililor și a cotelor de contribuții sociale la sistemul de pensii, creșterea numărului de pensionari și, prin urmare, creșterea presiunii asupra populației economic active și asupra bugetului de asigurări sociale de stat, cuantumurile mici ale pensiilor în comparație cu salariile și minimul de existență, scăderea ratei de înlocuire a salariului, economia informală și munca nedeclarată.

Ca rezultat, mărimea contribuției va continua să fie ridicată, rata de înlocuire va continua să fie scăzută, iar statul, în aceste condiții, va fi impus să subvenționeze bugetul de asigurări sociale.

3. Sistemul public de pensii al Republicii Moldova a fost reformat de mai multe ori, principalele reforme fiind aplicate începând cu 01.01.1999 și 01.01.2017. S-a constatat că reforma din 1999 a avut efecte pozitive numai pe termen scurt, în special în primii 4-5 ani de la lansare. Reforma sistemului național de pensii, care a fost pusă în aplicare începând cu 01.01.2017 poartă un caracter temporar și nu elimină deficitul BASS. Fenomenul pozitiv al reformei este că a asigurat o creștere mică a pensiilor, neatingând însă nivelul unei pensii decente (40-60% din salariu). Astfel că deocamdată, intervenția statului în sistemul public de pensii a luat în considerare numai deficitele temporare fără să se calculeze solvabilitatea și lichiditatea sistemului pe termen lung. Din aceasta cauza, politicile au un orizont mediu de timp, neglijând-se datoriile viitoare, deși sistemul public de pensii se bazează pe obligații de plată prezente și viitoare. Reforma din 01.01.2017 nu a reușit să soluționeze problema deficitului bugetar și asigurarea unei pensii decente. Sursa de acoperire a deficitului continua să fie Bugetul de stat. Reforma nu prevede nici o măsură în raport cu colectarea contribuțiilor, majorarea bazei contributive, lupta cu evaziunea.

4. Una din lacunele majore ale noilor prevederi este desconsiderarea completă a drepturilor contributive. Una din regulile de bază ale sistemelor contributive - regulile de joc nu pot fi schimbate pe parcurs, statul este obligat să-și îndeplinească obligațiile față de contribuabili strict în cadrul prevederilor în care acesta a contribuit. Există exemple de transfer al drepturilor contributive într-o altă schemă, dar acest lucru se face doar prin menținerea ambelor sisteme pentru un timp, ca contribuabilul care este în prag de pensionare să poată alege condițiile de pensionare.

5. În Republica Moldova, sustenabilitatea curentă și viitoare a sistemului de pensii, constituie una din cele mai primordiale probleme. Conform prognozelor, cel puțin pentru excluderea deficitului este necesar o creștere a numărului contribuabililor cu peste 54%, ceea ce este aproape imposibil de realizat în condițiile actuale socio-economice ale Republicii Moldova. Numărul curent al contribuabililor este echivalent cu numărul pensionarilor, ceea ce denotă un risc esențial de sustenabilitate al sistemului de pensii. Această situație va afecta semnificativ securitatea socială și, respective, economică a țării.

Până la reformarea complexă a sistemului de pensii și asigurarea implementării politicilor de creștere a ocupării forței de muncă, pe termen scurt, autoritățile publice trebuie să intervină în diminuarea riscurilor evidențiate, care amenință securitatea socială și economică a țării. Intervenția imediată se manifestă prin necesitatea creării unui fond de rezervă/de acumulare de protecție socială, care va fi utilizat numai în condiții de criză sistemică, cu repercusiuni asupra fondurilor de asigurări sociale. Or, înființarea fondului poate treptat să înlocuiască schema actuala de pensii publice cu o schema de capitalizare („pensie prin capitalizare”).

6. Determinarea unei alternative la sistemul curent de pensii trebuie să fie o prerogativă de bază a autorităților publice. Or, reforma sistemului de pensii realizată începând cu 01.01.2017 a avut un efect favorabil pentru beneficiarii de pensii, însă aspectul pe termen lung al reformei denotă riscuri de sustenabilitate. Astfel, se constată că capacitatea de plată a Bugetului de Asigurări Sociale de Stat este amenințată de riscurile demografice și economice, în timp ce pe termen scurt (3-4 ani) se observă a încadrare în parametrii admisibil de rezistență la șocurile economice și sociale. Prin urmare, se constată că pe termen lung sistemul public de pensii național este expus diverselor riscuri, care reduc capacitatea lui de plată.

7. Cele mai adecvate alternative de reformare se referă la combinarea sistemului actual cu cheme de pensii cumulative sau condițional-cumulative. Schema condițional-cumulativă poate fi implementată într-un termen mai scurt și cu costuri mai mici, însă este necesar să se monitorizeze adecvat corelația și corespondența dintre rentabilitatea investițională a valorilor mobiliare de stat, creșterea economică și ritmul de creștere a salariilor.

8. În următoarele perioade de 2-3 ani poate fi implementată sistemul de scheme de pensii condițional-cumulative (SCC). În același timp, pentru asigurarea condițiilor de formare a unei pensii mai mari decât permite sistemul SCC, să se asigure implementarea infrastructurii necesare pentru activitatea adecvată a sistemului facultativ de pensii (Pilonul III), create prin prisma fondurilor speciale de pensii, administrate de administratori privați (bănci, asigurători, societăți specializate);

9. Dezvoltarea alternativei facultative pentru o pensie mai mare în dependență de contribuțiile efectuate suplimentar (Pilonul III din sistemul multipilon), poate fi realizată la fel pe termen scurt, însă necesită modificări și a stimulentele fiscale pentru persoanele care aderă la un plan de pensii facultative. Republica Moldova este ultima la facilitățile fiscale în domeniul pensiilor facultative. Stimulentele fiscale pentru pensiile facultative nu sunt atât de atractive, astfel încât să intereseze angajatorul, sau persoana fizică să contribuie pentru o pensie decentă. Astfel, sistemul nestatal de pensii are nevoie de stimulente fiscale serioase, lipsa cărora, consider că la fel reține esențial dezvoltarea acestui sector. Redresarea fiscală necesară se bazează, de asemenea, pe practica țărilor care practică sistemul de pensii facultative și se referă la aplicarea deductibilității fiscale pentru contribuțiile plătite la Pilonul III. Astfel, contribuțiile la fondurile nestatale de pensii, trebuie să fie deductibile total și nu parțial (adică excluse numai din baza impozabilă pentru impozitul pe venit), dacă se dorește dezvoltarea acestui sector. Conform reglementărilor fiscale în vigoare, valoarea contribuțiilor la fond este inclusă în baza de calcula a contribuțiilor la asigurările sociale de stat și asigurarea medicală obligatorie. De asemenea, din pensiile plătite se achită impozit pe venit. Prin urmare, este necesar să existe o deductibilitate totală a contribuțiilor la un fond nestatal de pensii, astfel cum practică și alte state cu pensii facultative, și anume: scutirea contribuțiilor plătite de la plata impozitul pe venit, a contribuțiile la sistemul public de asigurări sociale și a asigurărilor medicale obligatorii, atât a persoanelor juridice, cât și cele fizice. Mai multe rezultate aferente acestor simulări vor fi realizate la ultima etapă a proiectului.

10. Este extrem de importantă pentru sistemele multipilon existența unui cadru legislativ stabil. Economisirea pentru pensie este o relație de lungă durată între client și fondul de pensii. Programele de pensii sunt produse ale cărui design are la bază estimări pe termen lung. De fapt, instabilitatea legislativă conduce la lipsa de credibilitate și predictibilitate din partea clienților.

11. În condițiile în care sistemul SCC nu poate fi implementat, crearea platformei pentru Pilonului II (parte a sistemului multipilon) poate fi realizată după o perioadă de 5-6, după crearea condițiilor adecvate pentru activitatea Pilonului III.

12. Sistemul de indicatori statistici identificați pentru monitorizarea riscurilor de plată a sistemului public de pensii poate fi aprobat și utilizat de autoritățile publice pentru supravegherea permanentă și periodică a obligațiilor de plată a pensiilor și de evaluare a riscurilor de plată pe termen lung care pot afecta sustenabilitatea sistemului de pensii, pentru asigurarea continuității între generații. Menționăm că există mai mulți indicatori utilizați pentru monitorizarea sustenabilității sistemului de pensii, însă cei identificați în procesul de cercetare, sunt cei mai adecvați Republicii Moldova. Monitorizarea adecvată a sustenabilității trebuie să ia în considerație toate aspectele de sustenabilitate, în special cele de natură financiară și socială. De aceea, autoritățile publice trebuie să-și stabilească un set de indicatori care vor fi utilizați pentru evaluarea sustenabilității sistemelor de pensii.

BIBLIOGRAFIE:

1. Holzmann, R., I. W. M. Arthur, and Y. Sinn. (2000). Pension Systems in East Asia and the Pacific: Challenges and Opportunities. World Bank Social Protection Discussion Paper Series No.0014. Washington D.C: World Bank.
2. Internal guidelines for the actuarial analysis of a national social security pension scheme. The International Financial and Actuarial Service. ILO FACTS Financial, Actuarial and Statistical Branch, Social Security Department, International Labour Office, Geneva, May 1998.
3. Lee, R., D. (2000). The Lee-Carter Method for Forecasting Mortality, with Various Extensions and Applications. North American Actuarial Journal, Vol. 4, No. 1, 80-92.
4. Legile anuale privind bugetul asigurărilor sociale de stat (www.mf.gov.md).
5. Rapoarte anuale privind executarea bugetului asigurărilor sociale de stat (<http://cnas.md/lib.php?l=ro&idc=439&t=Rapoarte-privind-executarea-BASS/Rapoarte-anuale-privind-executarea-bugetului-asigurarilor-sociale-de-stat>).
6. Rapoartele Biroului Național de Statistică privind protecția socială a populației (<http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=200&>).
7. Reformarea sistemului de pensii prin prisma egalității de gen. Platforma pentru egalitate de gen (<http://egalitadedegen.md/mdocs-posts/reformarea-sistemului-de-pensii-prin-prisma-egalitatii-de-gen/>).
8. Schwarz, A (2003): “Old age security and social pensions”, World Bank.
9. Sistemul de pensionare al Republicii Moldova: expertiza actuarială http://www.old.mmssf.gov.md/file/strategii/pensii_ro.pdf.
10. Srichander Ramaswamy. The sustainability of pension schemes. Bank for International Settlements, January 2012.
11. The actuarial balance sheet for pay-as-you-go finance: solvency indicators for Spain and Sweden. CESIFO WORKING PAPER NO. 2182, CATEGORY 1: PUBLIC FINANCE JANUARY 2008.

IMPACTUL TELEFOANELOR MOBILE INTELIGENTE ASUPRA EFICIENȚEI ÎN EDUCAȚIE

Ilie COANDĂ¹

Abstract. *The essence of this paper is aimed at highlighting some causes / factors that can be considered quite significant in the implementation of performant technologies, smart phones, in didactic activity. In the absolute majority of works exposed to readers, sociological questionnaire-based technology is used. Such a problem approach can not uncover the causes of the numerous confrontations between adherents and opponents of the involvement of smartphones in pedagogical activity. Importantly, adequate and perspective responses should not to be expected from either students / teachers or teachers. These two sides are always opposed to the tendencies of elevating the level of study / teaching. On the one hand, the student / student desires a most modern way of studying, and the teacher strives to organize a more rational, more convenient activity for him / herself, on the other. Any change in ordinary work requires additional efforts, including in the field of education. The mobile phone is nothing more than a regular PC with small physical size. As a rule, when teaching the same subject, different teachers may involve information technology tools in corresponding with the domain and their pedagogical skills. Here is the basic problem. Inappropriate involvement of mobile phones during study hours can substantially discredit the image and efficiency of using them. Applications on smartphones with a perspective to be used in the field of education must correspond to properties characteristic of the thematic domain competence plus pedagogical mastery (both of the same level of importance).*

Keywords: smartphones, effectiveness, pedagogical mastery, individual study, case study.

JEL CLASSIFICATION: C63, I21, I23, I25, I29

Înaintarea Tehnologiilor Informaționale și de Comunicare (TIC) nu a lăsat fără atenție și sistemul educațional. Mai mult ca atât, se poate exprima opinia că tehnologiile informaționale performante recent apărute pe piață sunt mai insistent căutate și utilizate de generația tânără, în special de vârsta școlară. Tinerii, având uneori mai mulț timp liber, chiar dacă sunt ocupați cu activitățile de studii, de regulă, sunt mai receptabili la schimbările ce au loc în mediu înconjurător. Aceștia mereu sunt în căutare, în special, a activităților de distracții. Acestea sunt doar unele motivații / cauze / oportunități / tentații de a utiliza telefoanele mobile. Ridicarea nivelului de dezvoltare a componentelor HARD și SOFT pentru echipamentele caracteristice telefoanelor inteligente creează perspective mari de eficientizare a activităților umane în toate domeniile, inclusiv și în educație. Faptul că telefoanele mobile inteligente au pătruns destul de larg în mediile în care se produc activități de educație este deja un adevăr incontestabil. Pe de altă parte, încetul cu încetul, apar opinii contradictorii privind utilitatea acestora în educație. În unele țări, de exemplu, Franța, s-a ajuns chiar și la impunerea unor interdicții la nivel de stat, în ceea ce privește utilizarea telefoanelor mobile în școală. Iar pe de altă parte, observăm că în literatura de specialitate, în materialele publicate în diverse jurnale, în special în format electronic, se impun destul de multe și diverse opinii în ceea ce privește eficiența implicării telefoanelor inteligente în educație. Se efectuează diverse studii statistice, în baza cărora se formulează unele generalizări.

Câteva puncte de vedere privind utilitatea / eficiența tehnologiilor informaționale în educație au fost discutate de autor în mai multe lucrări [Coandă I, 2013,2014,2016,2017]. Prezenta lucrare este o continuare a discuțiilor în contextul unor noi opinii expuse în mediul informațional. De exemplu, în [Fernandez S., 2018] sunt prezentate rezultatele unui studiu statistic – sociologic cu un număr mare și divers de întrebări, în baza cărora autorul încearcă să scoată în evidență unele probleme / situații / atitudini din partea elevilor / studenților. În calitate de concluzii finale sunt prezentate următoarele: ”(1) faculty must describe the guidelines on the first day itself to all the students, (2) lecturer must list the educational apps that the students need to be installed on their phones which

¹ Dr. în fizică și matematică, dr. în informatică, conf. univ., (ASEM, Republica Moldova, Str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni ,61 www.ase.md), ildirosv1@gmail.com.

will enhance their learning, and (3) avoid enrolling large number of students to a class which will help the lecturer to have a close contact with students in terms of using cell phone positively”. Într-o altă lucrare [Clayton K. & Murphy, 2015] de rând prezentarea unor date statistice, se mai menționează și anumite opinii calificative rezultante din datele prezentate. De exemplu, cum ar fi *”While smartphones are a device that the majority of students have access to, educators need to get up to speed on how these devices can be used in a positive and productive way in classrooms. Cellphones in the classroom may help students take more responsibility for their own learning”* As [Keima, Kinjo, 2015] explained, *“Many teachers have a zero-tolerance policy when it comes to phones out during class, since they assume—most of the time correctly—that their students are using them to text friends or update their various social media sites. But there’s a simple way to ensure that students use devices for educational purposes: change the classroom dynamic from lecturing at the front of the room to having no traditional front of the classroom at all.”* În concluzii [Klayton K & Murphy 2015], se mai accentuează o opinie, care poate fi considerate a evidentă *”However, if relevant professional development was provided to educators on how to leverage the smartphone in a similar way that textbooks, pencils, paper, and word processing devices have been used to improve education, the smartphone could quickly become an incredible classroom resource that is seen more as a tool than a toy”*. Nu putem trece cu vederea o altă lucrare [Tami Seifert, 2104], în care, de rând cu alte concluzii se specifică: *”There is a gap between school students, college students and college instructors and in the transition period it is beneficial to act side by side. One solution for instructors can be harnessing the technological abilities of students: teachers can ask assistance from a small group of students in using the technologies with which they are so familiar, thus empowering the students and acquiring the help, they need. Teacher education programs must tackle the difficulties and the generation gap and train students and college instructors accordingly”*. Specificul acestui fragment din concluzii este în faptul că, este cumva atinsă ușor, tangențial nivelul de aptitudini al profesorilor în utilizarea telefoanelor inteligente, al mentorilor, care pot fi dintr-o generație mai vârstnică.

Așadar, prin analiza conținutului a opiniilor extrase din lucrările citate mai sus, se poate foarte simplu de scos în evidență că cercetătorii respectivi și-au formulat concluziile preponderent în baza opiniilor celor intervievați / chestionați. Însă, concluziile referitoare la eficiența tehnologiilor informaționale, în special în educație, poate fie obiectiv evaluată de specialiștii de domeniu, atât al mentorilor / pedagogilor cât și al dezvoltatorilor de aplicații. Beneficiarul poate doar să se exprime de pe pozițiile sale proprii, de exemplu, al confortului său. Implicarea tehnicilor informaționale nu trebuie să aibă nuanțe de marketing pe piața educațională. Studenții / elevii, în marea lor majoritate, nu conștientizează importanța unor studii aprofundate (această, în mai puțină măsură, se refera la studenții din ultimii ani de facultate).

Cu referire la cauzele împotrivirii pedagogilor la utilizarea telefoanelor inteligente, în literatura de specialitate analize, opinii, concluzii aproape că nu există. Acest lucru poate avea unele explicații: cercetătorii acestor fenomene sunt specialiști din domeniul statistic – sociologic, care aplică tehnicile specifice acestui domeniu, fără a ține cont de esența și specificul problemei studiate. Implementarea unor tehnologii noi trebuie să fie în concordanță cu nivelul de dezvoltare al acestora și nicidecum al preferințelor utilizatorilor. Nu întâmplător, în literatura de specialitate putem găsi destul de multe lucrări în care sunt evidențiate doar caracteristicile negative, punându-se accentul pe caracterul negativ al impactului utilizării dispozitivelor inteligente. În ultimul timp, asemenea lucrări devin tot mai rare. Dimpotrivă, apar tot mai multe opinii în favoarea implementării tehnicilor mobile în domeniul învățământului. În acest sens, o contribuție semnificativă este materializată și prin intermediul ”Google play store” [9], care ne oferă posibilități de a descărca și instala diverse (din numeroase domenii) aplicații pe funcționabile pe telefoane mobile Android. Numărul mare al acestor aplicații, precum și nivelul de diversitate, este o dovadă în plus în favoarea viitorului implementării tot mai largi tehnologiilor moderne în educație.

Este bine cunoscut faptul că implicarea calculatoarelor electronice a devenit o realitate ca rezultat al necesităților de efectuare a unor operații de prelucrare a datelor voluminoase, în special a procesării datelor care se reduceau la calcule matematice destul de complexe. La apariția acestora pe piață costul lor era destul de considerabil și, drept consecință, acestea erau implicate doar pentru a soluționa problemele complexe. Cu timpul, acestea, devenind tot mai ieftine, au pătruns și în alte sfere ale activității omului, astfel creându-i anumite elemente de confort.

Cu apariția altor variante de PC, de dimensiuni mici și foarte mici, a ceea ce numi noi telefoane inteligente, situația este cu totul alta. Prețul acestora, comparativ / relativ scăzut, a creat facilități de cucerire a tuturor domeniilor de activitate. Sistemul de educație nu este o excepție. Goana după profituri cât mai mari a producătorilor de HARD și SOFT, pe de o parte și, vulnerabilitatea omului în fața distracțiilor – pe de alta, ne-a creat realitatea, în care o considerabilă parte a utilizatorilor de telefoane mobile, în special a celor de vârstă școlară, irosesc timpul în zadar devenind chiar și obosiți nu doar fizic ci și psihologic. Anume de pe această poziție pot fi înțeleși cei care opun o rezistență vădită privind utilitatea smartphone – urilor în educație.

Chiar dacă a trecut mai bine de o jumătate de secol de când a început procesul de informatizare a societății, nici până astăzi nu se poate afirma că am atins un nivel respectabil de implementare eficientă a PC – urilor. Cauza / frâna principală este calitatea și diversitatea SOFT – urilor. Dezvoltarea soft-urilor corespunzătoare activităților specifice mereu se va afla în etapa de întârziere dat fiind faptul diversității necesităților mereu tot mai complexe.

Extrapolând cele expuse spre domeniul educației, se poate constata un paralelism aproape perfect. Mai mult ca atât, dezvoltarea aplicațiilor pentru telefoanele inteligente în domeniul educațional este un proces mai complicat decât în alte domenii. Aici, în mod vădit, este prezent factorul subiectiv. Așa cum pot fi / sunt diferite manuale de învățământ la aceeași disciplină, același fenomen poate exista / există și în domeniul de dezvoltarea a aplicațiilor pe telefoane mobile (o aplicație poate fi mai reușită sau mai puțin reușită decât alta, analizată prin prisma diferitor criterii de evaluare).

În scopul de a fi mai explicit, să ne referim la unele situații concrete de utilizare a tehnologiilor informaționale cu implicarea calculatoarelor electronice fiind asistate de anumite softuri specializate, considerând o disciplină din categoria disciplinelor umanistice și alta din categoria celor reale (”Limba străină” și ”Matematica”, respectiv).

Să ne referim la ”Limba străină”. Se știe că există softuri de traducere automatizată a unui text dintr-o limbă în altă limbă, inclusiv și prin varianta expunerii de către soft și a citirii în voce a textului. Este un ajutor extraordinar pentru soluționarea problemelor de traducere, chiar dacă sunt mari rezerve privind calitatea. Dar să ne întrebăm, este oare eficient de utilizare a softurilor respective la această disciplină, în special la exercițiile de pronunțare. Altul poate fi efectul atunci când se exersează pe scriere / sintaxă. Oricum, totul este în funcție de profesor / instructor (deci este evident factorul subiectiv). Totodată este cazul să sugerăm ideea practicării exercițiilor de scriere / sintaxa, de regulă, ar putea să fie transferate pentru lucrul individual, în afara orelor de auditoriu, când ar trebui să se discute mai multe studii de caz pentru expresiile mai complexe pentru excluderea dualității sensului.

La disciplina ”Matematica” tehnologiile informatice sunt cu mult mai efective și eficiente, datorită factorului de complexitate a calculelor. Și aici pot fi diferite modalități de implicare a calculatoarelor.

1. Utilizarea, de exemplu, a aplicației Power Point pentru a demonstra obținerea unor expresii finale pentru unele modele (scrisul pe tablă devine tot mai puțin practicat, și necesită mult mai multe eforturi din parte profesorului, care ar putea atrage atenția mai mult la esența rezultatului final, decât la corectitudinea deducerilor).
2. Utilizarea unui soft special pentru exemplificarea utilizării formulelor / relațiilor obținute pentru unele cazuri aproape de activitatea reală. Astfel, calculele, care, pentru unele modele pot fi destul de complexe, de atribuit calculatorului electronic.

Atrage atenția, că și aici, totul este la nivelul responsabilității, competențelor de domeniu, precum și măiestrie în calitate de pedagog (este prezent factorul subiectiv).

Toate cele expuse privind calculatoarele electronice sunt valabile și pentru telefoanele inteligente.

În continuare ne vom referi la o aplicație concretă din domeniul ”Matematică” în baza căreia vom prezenta o opinie privind modul de utilizarea unui telefon de tip „Android” la studierea unei teme concrete din domeniul matematicii ”Inecuații cu expresii iraționale”. În Figura 1 este prezentată interfața inițială a aplicației.

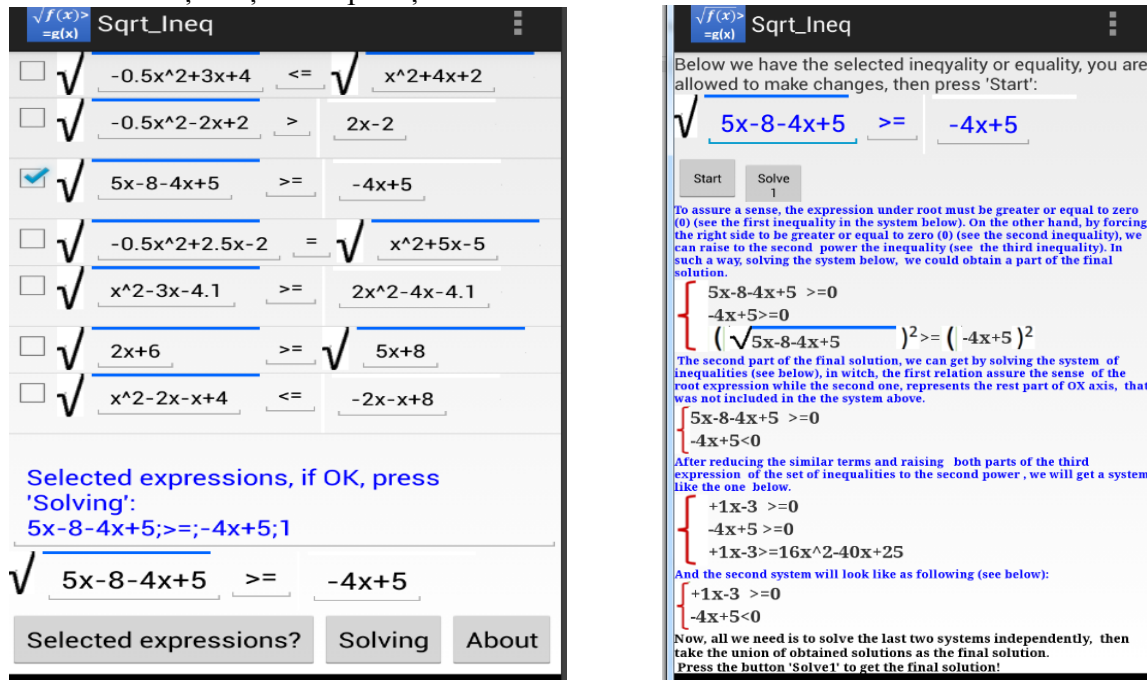

Figura 1. Interfața inițială (stânga) și, în dreapta: interfața după apăsarea ”Solving”

Citim cu atenție ceea ce este prezentat în imagini, apoi urmăm indicațiile. Apăsarea butonului ”Start” ne conduce spre imaginea din stânga din Figura 2, apoi apăsăm ”Sol2” pentru continuare (conform indicațiilor), obținem imaginea următoarei (a se vedea în dreapta, Figura 2.).

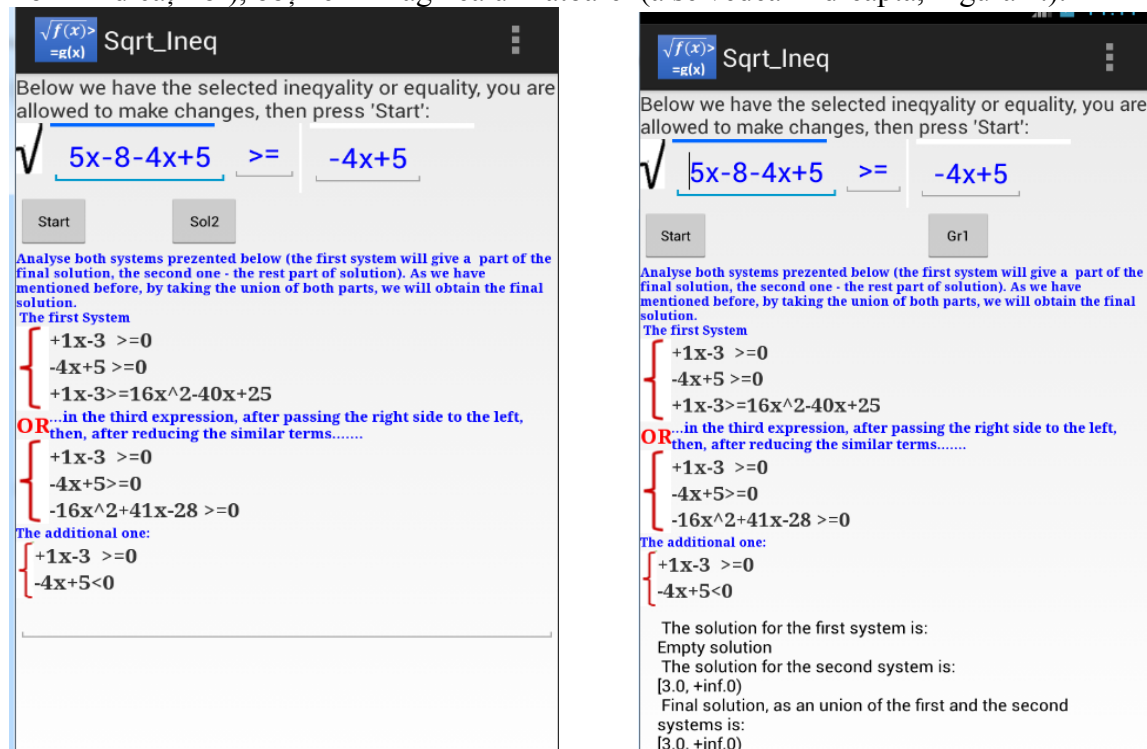

Figura 2 Sistemele de inecuații intermediare (stânga) și soluțiile (dreapta)
Apăsarea butonului ”Gr1” afișează interpretarea grafică soluționării primului sistem(a se vedea Figura 3 (stânga))

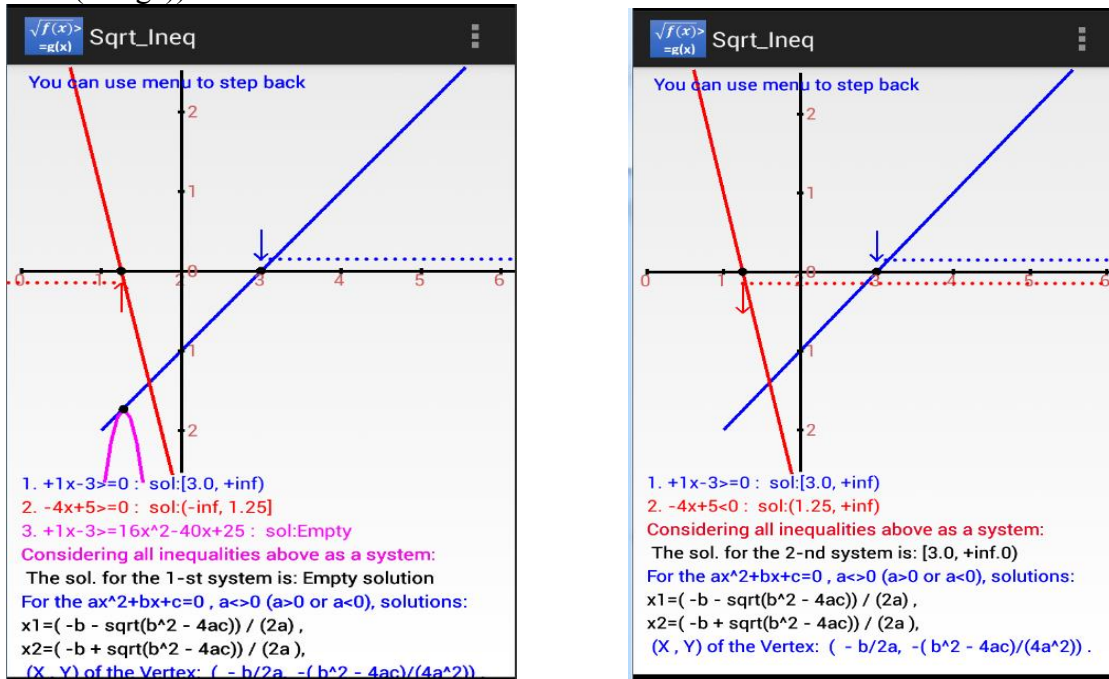

Figura 3. Interpretarea grafică a soluției primului (stânga) și celui de al doilea sistem (dreapta)

În cadrul aceleiași aplicații utilizatorul aplicației are posibilitatea să modifice coeficienții expresiilor astfel ca să încerce soluționarea unei alte inecuații.

Astfel, prin trecere la starea precedentă, obținem imaginea din Figura 2(stânga), în care modificăm valorile coeficienților din inecuație, apoi apăsăm ”Start” și obținem (a se vedea Figura 4), a se compara cu Figura 1 (dreapta). Analizați ce valori noi au fost atribuite pentru expresiile din inecuație (în realitate este o altă inecuație și soluția va fi cu totul alta). După apăsarea butonului ”Solv1” obținem imaginea din dreapta, Figura 4. Comparați cu Figura 2, dreapta.

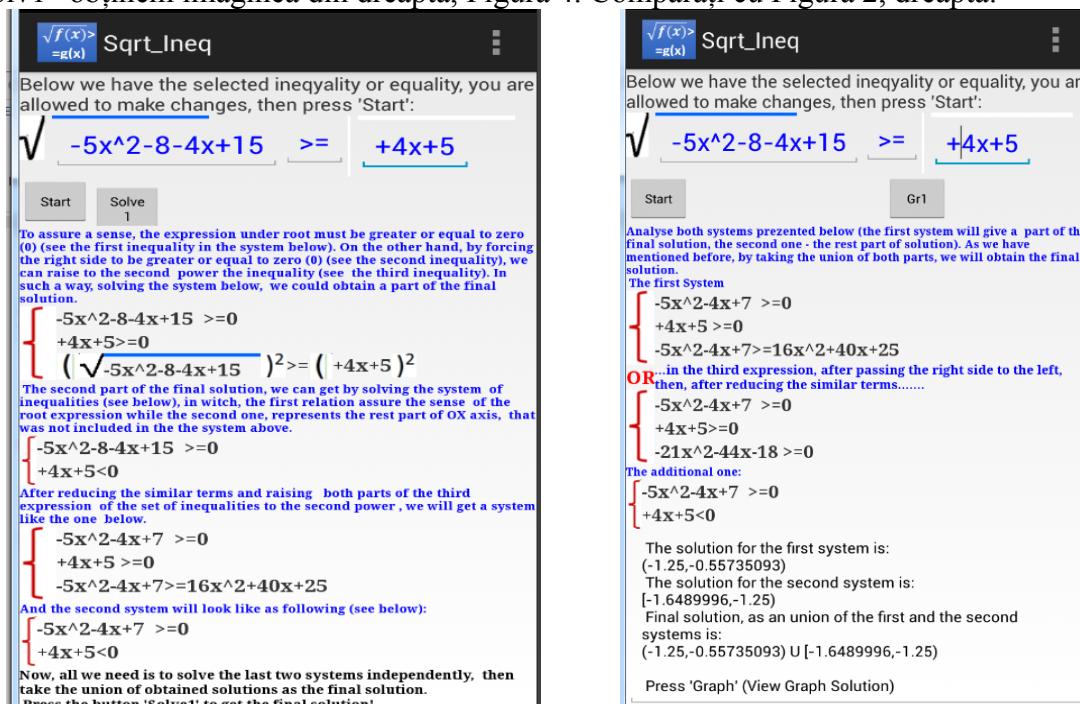

Figura 4. Imagini intermediare la soluționarea inecuației a doua

Prin apăsarea butonului ”Gr1” obținem interpretarea grafică a soluției finale (a se vedea Figura 5

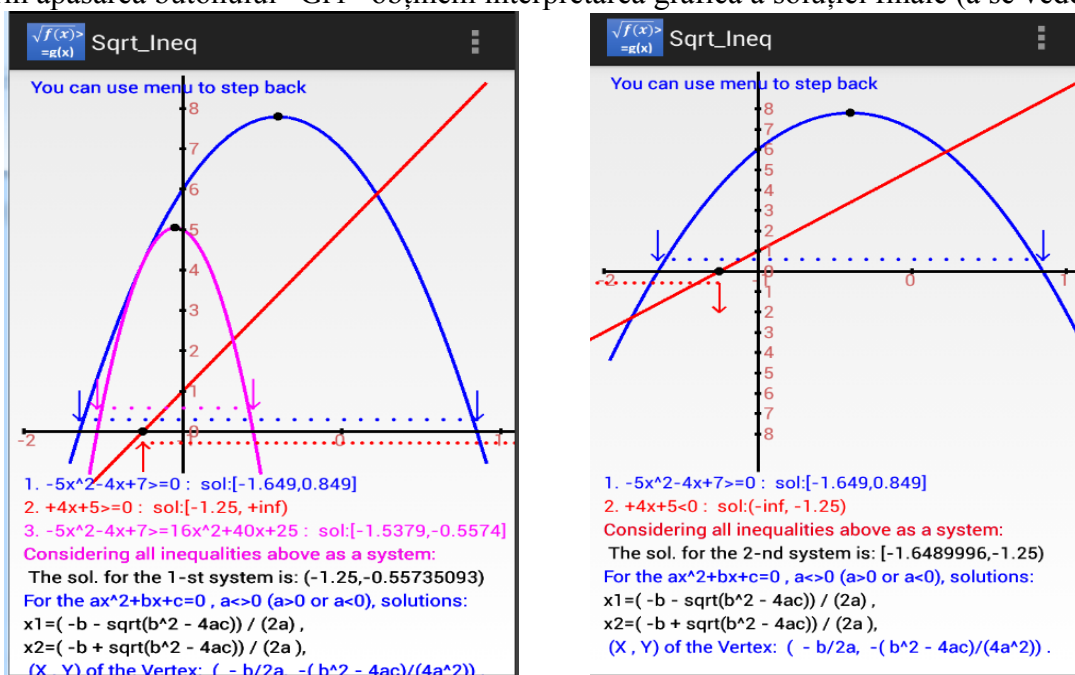

Figura 5. Interpretarea grafică a soluțiilor pentru sistemele de inecuații intermediare.
Remarcă.

1. În prezentarea soluționării pentru a doua inecuație au fost omise două imagini, ca fiind evidente, ținând cont de expunerea în detaliu pentru primul exemplu – inecuație;
2. Au fost prezentate procedurile de soluționare a două exemple similare pentru a scoate în evidență posibilitățile aplicației descrise / prezentate în calitate de un model;
3. Prin prezentarea exemplului dat nicicum nu se pretinde la realizare a unei aplicații perfecte la tema respectivă. Scopul de bază fiind doar intenția de a exemplifica anumite opinii proprii privind eficiența utilizării telefoanelor performante;
4. Utilizarea acestei aplicații presupune un nivel inițial de înțelegere a tehnicilor de rezolvarea a mai multor tipuri de inecuații mai simple. Pentru asemenea exemple sunt necesare câteva aplicații la un nivel mai scăzut a competențelor. Prin urmare, se cere ca oricare aplicație să corespundă unor anumite niveluri de cunoștințe;
5. Aplicația prezentată poate avea un efect maximum în perioada de întărire a bazelor de cunoștințe la tema dată, adică se presupune de a fi utilizată pentru lucrul independent pentru sintetizarea tehnicilor utilizate pentru soluționarea unor asemenea inecuații. Pentru rezolvarea acestor tipuri de exemple elevul trebuie să cunoască mai multe teme pentru ale utiliza.
6. Exemplu prezentat este o aplicație pentru sintetizarea mai multor tipuri de inecuații, adică este un produs cu proprietăți integraționiste ale mai multor teme / exemple.
7. Algoritmii de soluționare utilizați sunt dezvoltatorii aplicației, și nu pretinde a fi cel mai reușit. Reiese că aplicații pentru aceste teme pot fi destul de multe (soluționarea unei probleme poate fi realizată prin intermediul a mai multor scheme). Scopul de bază al unui algoritm utilizat în pedagogie trebuie să fie doar unul: etapele/ operațiile să fie cât mai accesibile beneficiarului / studentului (elementul pedagogic).
8. De rând cu etapele, tehnicile de realizare a aplicației o importanță deosebită o are modul de afișare a interfețelor, utilizarea diagramelor, fonturilor, culorilor etc. Toate acestea sunt necesare pentru a contribui pe cât se poate de mult la atragerea atenției la elementele mai importante, semnificative.

9. Tehnologiile de prezentare în format grafic sunt deosebit de utile și eficiente în foarte multe domenii la procesarea și prezentarea informației, ceea ce trebuie cu iscusință de implicat în aplicațiile pe calculator/ telefoane mobile. Acest lucru este deosebit de eficient și larg răspândit în activitățile de educație. Acestea și au fost raționamentele pentru utilizarea tehnicilor grafice. Fără utilizarea schemelor grafice este greu de imaginat procesul de explicare.

Lista de comentarii poate te fi continuată.

În această etapă, în scopul de explica anumite probleme care apar / pot să apară în procesul implicării tehnologiilor informaționale în educație, pot fi formulate anumite concluzii / sugestii.

CONCLUZII

1. Nu există șanse de a evita implicarea tehnologiilor moderne în educație, inclusiv a telefoanelor mobile – inteligente;
2. Intensitatea, calitatea, varietatea etc. implementării softurilor specializate capabile să funcționeze pe dispozitive de calcul portative, inclusiv pe telefoane performante, se anunță a fi destul de complexă pe toate dimensiunile, însă, fără îndoială va avansa;
3. Succesul ridicării nivelului de eficiență a telefoanelor mobile în educație este în funcție de modul de abordare a acestei probleme. Nici pe departe nu se poate realiza la o înlocuire semnificativă care ar depăși 50% a activităților pedagogului în procesul de instruire. Elementele psihologice individuale ale celui în procesul de instruire sunt diferite și necesită abordările corespunzătoare;
4. Calitatea, eficacitatea și eficiența aplicațiilor dezvoltate pentru exploatare pe dispozitive portative este în strânsă funcție de nivelul de competențe ale dezvoltatorului nu doar în realizarea softului, ci și în domeniul tematic în care urmează să fie utilizat produsul finalizat. Aspectele funcționalităților unei aplicații - exemplu la o temă concretă, prezentat în această lucrare pot fi evaluate doar de un specialist cu competențe în tematica exemplului concret. Mai mult decât atât, rezultatele evaluării de către diferiți experți pot fi destul de diferite. Reiese, că în etapa de realizare a proiectului unei aplicații pentru activitățile pedagogice este necesar de a lua în considerare elementele metodelor de predare a temelor respective, care de altfel, de asemenea pot fi diferite. Prin urmare, setul de factori niciodată nu va fi definit în finalitate;
5. În final, în calitate de concluzie generală, opinii, sugestii privind prezentul și viitorul apropiat a extinderii aplicațiilor pe dispozitive inteligente mobile în domeniul educațional: setul de aplicații educaționale va continua să se lărgască, mai mult haotic decât dirijat, asemenea cum crește numărul de manuale – cărți în diverse scopuri și domenii. O calitate înaltă a unor asemenea aplicații va putea fi asigurată doar în cazurile când dezvoltatorii aplicațiilor respective vor dispune și de competențele tematicii de domeniu și de măiestrie pedagogică.

BIBLIOGRAFIE

1. Coandă I. Modalități de ridicare a eficienței paginilor WEB în educație. Analele Academiei de Studii Economice a Moldovei., Nr1 (11), ASEM, Chișinău,-2013, pp. 291-294
2. Coandă I. Pagini WEB interactive la matematică. Analele Academiei de Studii Economice a Moldovei., Ediția XII – a, Nr.1 / 2014, pp-366 – 370.
3. Coandă I. Învățare și evaluarea cunoștințelor: pagini WEB interactive. Conferința științifică internațională „Modelare matematică, optimizare și Tehnologii Informaționale” V. I, Chișinău, 22-25 martie 2016, ATIC, pp-88-95
4. Coandă I. Telefoane inteligente în educație: eficiență și productivitate, Culegere de articole selective ale Conferinței Științifice Internaționale „Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii”, 22-23 septembrie 2017, Chișinău, Vol. V pp71-76

5. Simon FERNANDEZ, University Student's Perspectives on Using Cell Phones in Classrooms - Are They Dialing up Disaster?, p246-258, 1. TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology – January 2018, volume 17 issue 1) <http://tojet.net/volumes/v17i1.pdf>.
6. K. Clayton & A. Murphy / Journal of Media Literacy Education (2016) 8(2), 99 – 109, Smartphone Apps in Education: Students Create Videos to Teach Smartphone Use as Tool for Learning).
7. Kiema, Kinjo. 2015, February 23. As schools lift bans on cell phones, educators weigh pros and cons. NEA Today. Accessed April 26, 2015.<http://neatoday.org/2015/02/23/school-cell-phone-bans-end-educatorsweigh-pros-cons>
8. Tami Seifert, Pedagogical applications of smartphone integration in teaching – lecturers', students' & pupils' perspectives, , 10th International Conference Mobile Learning 2014, p.117-124.
9. <https://play.google.com/store?hl=en>

SECȚIUNEA IV: DIMENSIUNI FINANCIARE ALE ECONOMIEI CUNOAȘTERII

PUBLIC SECTOR REFORMS IN TIMES OF GLOBALIZATION

PETROIA¹ Andrei

ABSTRACT. *The decision-makers around the world are increasingly looking to the power of reforms to help them to achieve a range of public policy goals, and crucially to speed up economic development and catch-up with the developed world. In the past three decades, there has been an unprecedented wave of reforms as the traditional model of public administration has come under attack. These reforms originated in developed industrial economies, whose political leaders were under pressure to keep down levels of public taxation and expenditure, while maintaining high levels of welfare and other public services. Likewise, developing countries are increasingly reforming their public sectors to make them less greedy of scarce public resources, more efficient, more competitive and more customer-focused. The research critically examines some of the most topical and challenging issues confronting the public sector in developing countries in an era of globalization. It highlights the influence of globalization on public administration in developing societies. The research also discusses the major challenges and opportunities of globalization on public sector reform in developing societies. The research concludes that globalization has catalyzed the need to accelerate public sector reforms in developing countries and the need to set up correctly-working institutions.*

Key words: public sector, public administration, globalization, public service reform, developing countries, developed countries.

JEL: F62, F68, H83, P11, P41

INTRODUCTION

In the 21st century, all countries and regions recognize that globalization does exercise a long-term influence upon public sector reform. They all agree that this influence is increasing and will exist for a long time. The revolution in public administration during the last twenty years, both in theory and practice, has transformed the geo-political configuration and socio-economic environment of the world. In both highly industrialized and developing countries, the recession of the 70's and 80's triggered pressures for containment and retrenchment of the size and scope of the public sector [Guido Bertucci and Yolande Jemai, 2000].

Public sector reform has been ongoing for the last fifty years with widely diverse forms related to various cultural environments but also with a number of common aspects. In particular, in most countries, the public sectors expanded a great deal between 1945 and 1980. As economies grew and societies became more differentiated, the States conventional tasks of regulation, allocation and redistribution became more complex. Public sector growth was also a function of the type of societies various governments sought to promote: welfare state, communist countries [Guido Bertucci and Yolande Jemai, 2000].

The current globalization movement reveals unprecedented levels of exchange (international trade and unparalleled technological innovations), fuelled by levels of consumer demand never previously known, carrying a potential for growth and prosperity transcending any that the world had ever recorded. However, one cannot ignore the obvious disparity amongst nations and much more needs to be done to close the widening gap between the worlds rich and poor. For developing countries in particular, there is an increasing strain on already limited resources as they seek ways to attract and retain capital and technology. True globalization means the ability to study,

¹ Conf.univ. dr., Academia de Studii Economice a Moldovei, Departamentul “Finanțe și Asigurări”, mun.Chișinău, str. Bănulescu-Bodoni 61, petroia5@hotmail.com

understand and incorporate different and alternative cultural traditions into a common matrix, with respect for diversity and with an open mind. Such a perspective requires holistic and innovative strategies as well as increased sensitivity in many areas but in particular to look afresh at traditional approaches to public sector reforms, which have proved more often than not either limiting in results or a lack of genuine commitment.

I. PUBLIC SECTOR REFORM: CONCEPTUAL EXPLANATION

There have been different views and different definitions with regard to the meaning of the public sector reform, the fact remains that many scholars see it as the attempt, by the government of a particular country, to change ways of doing things.

Public service reform is a planned intervention to raise the level of public service performance. It must have carefully defined goals and a strategy to attain these goals. The ultimate aim of the public service reform is to see remarkable improvement in the public service outputs, such as more effective and responsive service deliveries. This is the driving force behind the public service reform.

Public sector reform is the final aspect of the New Public Management (NPM). Although public sector reform may form part of a broader program of institutional and political reform, when associated with NPM, it is more likely to focus on the basic issue of internal organization with reference to size, recruitment, remuneration, career management, and promotion. In many ways, public sector reform incorporates aspects of de-concentration and management decentralization. As with other aspect of NPM, public sector reform spreads to the developing world through the influence of the World Bank, and the Northern states who had undertaken similar policies [Fatile, Jacob Olufemi and Adejuwon, Kehinde David, 2010].

Paul Sunday Omoyefa sees it as the total overhauling of the government administrative machinery with the aim of injecting real effectiveness, efficiency, hard-core competence, and financial prudence in the running of the public sector [Paul Sunday Omoyef, 2008]. According to N.Manning, in his study on Reforms in Developing and Transitional Countries, he argued that, reforms in the public sector are carried out, in order to reduce government expenditure by retaining aggregate costs, improve policy responsiveness, attract skilled workers and build public and private sector confidence in government as regulator/service providers [Manning, N. and Evans, G., 2003]. On the informal or implicit side, reforms are undertaken to achieve or strengthen public sector discipline. That is to say equal access and equal treatment thus no impartiality in relation to employment in the public sector where it should be representative of society.

Experience and evidence show that the public sector has to reduce the cost-burden it puts on the economy and roll-back so as not to crowd-out the private sector. The public sector itself has become more customer-focused and efficient by adopting private-sector approaches to management or be privatized altogether. The focus of the public sector will be one of policy formulation rather than implementation a series of reforms collectively known as New Public Management (NPM). During the past three decades there has been an unprecedented wave of reforms as the traditional model of public administration has come under attack. These reforms originated in developed industrial economies, whose political leaders were under pressure to keep down levels of public taxation and expenditure, while maintaining high levels of welfare and other public services. A significant feature of the reforms was the belief that the state had become too large and over committed, and that the market offered superior mechanisms for achieving the efficient supply of goods and services [World Bank, 1996]. As the reform movement has spread through globalization processes, reformers were faced with a choice between competing concepts of the state; this is often expressed as a choice between old public administration and new public management [Dunleavy, P. & Hood, C., 1994], with the additional dimension that the state is also expected to be responsible for the effective management of social and economic development, or development management [World Bank, 1997].

II. PUBLIC ADMINISTRATION IN DEVELOPING SOCIETIES

The main target of the globalization process, which affects many dynamics of social life, is the nation states. On one hand the area of the states sovereignty has been narrowed and on the other hand its functions, functioning and responsibilities as shaped after the World War II were redefined. The state has abandoned to market forces, the areas that it occupied after 1945, under the influence of the new right policies. With the applications of privatization and deregulation, states role on production, accumulation and distribution was weakened and its regulatory role came to the front line. This transformation symbolizes a transition from interventionist state to regulatory or arbitrator state. Not only the state and its socio-economic functions were transformed, but also states institutional organization and its functioning, the judicial rules on which it is dependent, personnel regime and lastly conceptualization of public services entered into a thoroughly transformation process [Sezen, S., 2001]. This transformation could be described as a shift from the public administration to new public management. NPM considers that public sector can be managed as in private sector and the values and operational techniques of the private sector can be adapted to public sector. It advocates treating citizens like customers, separating public administrators from the public policy process, and convincing both that government is nothing more than a business within the public sector. As Sassen has noted, globalization has been accompanied by the creation of new legal regimes and legal practices and the expansion and renovation of some older forms that bypass national legal systems [Sassen Saskia, 2000].

Meanwhile, public administration systems appear to help some countries to have far more benefits than others, even if many social scientists believe that international economic, trade, and political systems have played more significant role in helping some countries to get far more benefits than others. Public administration systems in both developed and developing countries tend to respond differently to the challenge of global forces [Chon-Kyun, K., 2008].

Within the context of elimination of transnational commercial disputes, the role of national legislation was receded, yet the role of international commercial arbitration centers has gained significance. This development can be interpreted as the privatization of jurisdiction. The concrete indicator of this development is the increasing number of international commercial arbitration centres. In 1993, there were 127 arbitration centres [Sassen Saskia, 2000]. On the other hand, in the countries, where there is a separate jurisdiction order for public administration, the dependence of public administration to administrative law is seriously eroded and the function of administrative law is transformed. A scholar suggests that in global era, administrative law now appears to be moving from its role as a surrogate political process that legitimates new extension of public power, to one that legitimates new blends of public and private power and/or private power used for public interest ends [Aman, A.C., 1999].

Managing the public sector in today's environment of constant change, particularly in view of globalization, has become an increasingly demanding challenge for national decision makers, policy advisors, service delivery managers and civil servants at large. The functions and role of the State have been transformed substantially. The general configuration of its responsibilities has changed and this has introduced important modifications both in the policy arena and in the requirements for high-level skills, qualitatively and quantitatively. Overall, the course of change points to a shift of focus away from hands-on management and the direct production of services and goods towards strategic planning with a view to the establishment and maintenance, refinement and reform of an enabling framework for private enterprise and individual initiative. As noted by OECD, Emerging markets are booming. Growth in the emerging world has been several percentage points faster than global growth since 2001, and on average almost five percentage points faster than OECD growth in the same period. Nonetheless, the gap in income per capita between the emerging world and the developed world remains massive, and governments in emerging markets are under pressure to stimulate even faster growth in an effort to catch up with living standards in

the most developed nations. To do this, governments in Latin America, Africa, Asia and Eastern Europe are increasingly looking to harness the power of information and communications technology. (Economist Intelligence Unit 2007)

Likewise, developing countries are increasingly reforming their public sectors to make them less greedy of scarce public resources, more efficient, more competitive and more customer-focused. In short, the New Public Management (NPM) type of reforms implemented by OECD countries in the 1980s and 90s are finding new buyers in developing countries, if not as a matter of choice, but surely as a matter of necessity to ensure international competitiveness of their economies in an era of globalization.

While the globalization process has been eroding the states sovereignty within the national borders, it has also modified the way of using the existent authority of the state. In this context, we can say that there were two-dimensions of authority delegation: authority delegation within the national borders and at international level. Therefore a two-dimensional erosion of states authorities is in question. While the states economic, political and judiciary authorities are transferred to the transnational powers, it is forced to share its existing authorities with the other actors. The result of globalization is not only the loss of states power but also the change of ways and methods of using the remainder of its power. This transformation is expressed through the concepts of governance and new public management. Governance has redefined the use of public competence and suggests the joint use of this authority not only by the official actors but also by the unofficial actors and it gives importance to the role of non-governmental organizations. New public management considers the delivery of public services as a technical issue and instead of the concepts like public interest, conformity to the law; it substitutes the management-related concepts such as profitability, productivity and the customer preferences. Briefly, both the governance and the new public management lead to the elimination of the political content of the public services and their reduction to a technical activity [Sezen, S., 2001].

III. PUBLIC SECTOR REFORM: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES OF GLOBALISATION

Globalization, a dominant force in the 20th century's last decade, is shaping a new era of interaction among nations, economies and people. It is increasing the contacts between people across national boundaries in economy, in technology, in culture and in governance. But it is also fragmenting production processes, labor markets, political entities and societies. So, while globalization has positive innovative, dynamic aspects, it also has negative, disruptive, marginalizing aspects [United Nations Development Programme (UNDP), 1999].

Among the forces of globalization that are reorienting visions about how national public sectors should be organized, four are of special significance. The first is the spread of global markets, especially those relating to financial integration and liberalization. Fiscal deficits experienced by most states in the 1970s and 1980s and thus the need to control budget deficits to get economies out of inflation and recession and promote the private sector is the second pressure leading to much debate on issues of downsizing, marketization and privatization which gained prominence as methods for controlling the fiscal deficits and thus the restructuring of the public sector. The third pressure for reform was ideological. If globalization and the fiscal crisis provided the structural contexts for reform, it was the multilateral institutions that offered the arguments, policies and in many cases, guidance for reforms. The fourth pressure for reform came largely from society and is related to the democratization process as it was linked with calls for better forms of representative and accountable government. Popular pressures for democratization were also linked with the increased concern for respect of human rights and equity in opportunity issues and the inclusion of minority groups in terms of race, ethnic groups, gender, religion, class, disability, age, sexual orientation, etc. A resulting increase in the number of social groups and organizations to ensure that public and individual interests are protected will thus require more thinking on

representative bureaucracy in the arena of public sector reform [Guido, B. and Yolande, J., 2000]. They noted further thus:

„In responding or (in some countries) trying to cope with the pressures mentioned above, public service as an institution is currently under strain. A greater role for the private sector in national development has shifted the responsibility of public administration from directing the economy to facilitating and managing it. And increasingly, the concept of public service applies to multiple levels of government: international, national and sub-national. It encompasses elected and non-elected officials, governmental and non-governmental organisations. This has heightened the need to increase public administration capacity in coordination and conflict resolution through effective management of legal and regulatory frameworks. The public task environment today then makes extraordinary demands of all professionals and these add new dimensions to the leadership criteria.”

It is becoming increasingly evident that so far globalization has benefited only a relatively small number of countries and that some regions of the world are still not integrated into the world economy. Moreover, some States have not yet adapted to increasing interdependence and as a consequence many have suffered from the adjustment costs of globalization. As stated by Helleiner G.K., "The challenge both at the national and global levels is, through conscious policy choices, to make the new globalized system ... work for maximum human welfare. The task before us all is to make globalization functional, to civilize it" [Helleiner, G.K., 2000]. In order to turn globalization into an opportunity for all, we need a new vision for the future, a vision that goes beyond what Soros calls "market fundamentalism" [Soros, George, 2000].

Globalization with the revolution of information technology has been dramatically changing human behaviour, management of corporations, and governance of states much more than the industrial revolution transformed the agricultural society. The markets and trade, in fact, are borderless, communication is much easier via the Internet and mobile instruments, and the world is getting much closer. While globalization is dramatically dividing the world into powerful and powerless countries with regards to information technology, trade, and economy, the winner and the loser inevitably happen in the global marketplace. Nonetheless, the vast majority of people in the planet still get their signals not from global financial markets, let alone cyberspace, but from the national capital, and personal access to the twenty-four-hour interconnected world still remains restricted to a minority of the world's population [Yergin, D. and Stanislaw, J., 2002].

Developed countries, including the Western European and North American countries, have definitely benefited far more from globalization than others because of the nature of globalization as well as strong public administration systems. By contrast, many developing countries have benefited less from globalization because they have considerable disadvantages in the global market place in addition to weak public administration systems. The issue is the nature of globalization and the global market systems, which are beyond public administration systems; and the limitations of public administration responding to those factors beyond public administration systems. Those factors are directly related to the reason public administration systems in developing countries have not effectively respond to globalization and the reason developing countries have benefited far less from globalization than developed countries [Chon-Kyun, K., 2008].

Globalization is in part a result of global market forces and other international actors and in part of decisions made by individual countries in responding to it through their own policies. It must be emphasized that it is still individual governments, which are setting the policies and the rules of the globalized economy. Globalization, driven by information technology, telecommunications and economic liberalization, has the potential to transform the traditional ways in which organizations and people operate, co-operate and interface. What we should then direct our attention to, today, is the type of institutional changes and managerial approaches necessary to face and embrace globalization. This, thus, leads to the question of adopting appropriate public sector reforms best suited to take full advantage of globalization.

In line with what Corkery prescribed in the case of developing countries, the following six factors have been shown to contribute to the successful implementation of public sector reforms [Corkery J. et al., 1998]:

- 1) Explicit political support over an extended period to give the exercise credibility and create acceptance of the fact that the reform is going to be introduced;
- 2) Clearly defined goal and a strategy for its achievement which takes account of what can be achieved in the political and institutional environment obtaining;
- 3) Effective communication between all the actors and stakeholders on the objectives and strategies of the program;
- 4) An agency responsible for the implementation of the strategy with sufficient influence to put the program into effect and the intellectual and tactical capacity required for the effective execution of its tasks;
- 5) Involvement of the ministries/agencies in the identification of issues to be addressed and the development and implementation of programs to address these;
- 6) A feedback, monitoring and evaluation process.

Good government and governance must be a firm belief and needs to be continuously practiced. It cannot come in spurts like the many public administration reform programs that many countries have embarked upon and failed over the last 30 years because of the lack of sustainable institution building and commitment to its success. It must be emphasized that Public Sector Reform is not a new phenomenon brought about by the process of Globalization instead it is a change about change not change to a specific final stage but an acceptance of the need for change as a permanent state. It involves developing support systems to nurture an attitude of service excellence in meeting the needs of the public with high standards of quality, courtesy and responsiveness. It is about fostering an environment that induces and welcomes continuous change for greater efficiency and effectiveness by employing modern management tools and techniques while paying attention to morale and welfare of public officers. Civil service reform then encompasses both institution building and human resources development in a unique combination of strategies, programmes, policies and institutional tools. Designing and implementing civil service reform, in all cases, will entail a judicious combination, which only experienced and ethical people are able to bring about.

Globalization has been transforming the traditional nation-state governance by utilizing more supranational, sub national, for-profit, and non-profit organizations, that is, nongovernmental organizations (NGOs). The total number of NGOs around the world, from neighborhood-based groups to large international organizations, surely numbers in the millions [Mathews, J.T., 1991]. Globalization provides more freedom and discretion for the low level of government due to the revolution of information technology. To attract investment or promote trade, local governments directly work with foreign governments and big corporations, and thus create more jobs and stimulate the local economy. In addition, local programs and services are delivered and managed more efficiently via e-government, though local governments rely heavily on state transfers to maintain municipal programs. When contracting out municipal programs like social service programs with not for-profit or for-profit agencies, local governments can manage them efficiently by using advanced information technology [Brown, M.M. and Brudney, J.L., 1998].

CONCLUSIONS

The influence of globalization has led to an emphasis on one other essential characteristic of people and organizations: continuous learning. For the public service of the 21st century to be successful, it will have to embrace the philosophy of the learning organization. Adequate training through a wide array of means such as formal education at all levels, on-the-job training and

continuing education, distance learning and use of modern technology, coaching and mentoring, should be provided to meet all the existing and new demands and requirements.

It is increasingly being acknowledged that good governance is a key element in the development process of any country, and in ensuring that globalization benefits all in society. Improving and reforming public administration and governance systems is critical in addressing a number of issues, including making globalization work for all; alleviating poverty and income inequality; advancing human rights and democracy; protecting the environment and promoting sustainable development; and managing violent conflict and combating international crime. States can either guarantee peoples freedom and a measure of social justice, or can hold back development. How the public sector is structured, administered and operated, as well as what policies are pursued, has therefore a great impact on peoples well-being [Guido, B and Yolande, J., 2000].

Public administration systems in many developing countries are not yet significantly either proactive or positive to globalization. Strong public administration systems seem to help their countries to have more benefits from globalization than others in spite of the fact that plural social and political systems limit a proactive role of public administration. Public administration in the Western European and North American countries has significantly streamlined numerous systems including personnel, budget, and entire organizations by privatizing, outsourcing, contracting out, deregulating, downsizing, or restructuring government functions and services and thus has become more efficient, effective, productive, responsive, and transparent. This in turn could play a significant role in helping those countries to maintain strong economic, financial, and trade systems, while developed countries have remarkable advantages with regards to multinational or transnational corporations and global supranational or nongovernmental organizations. It, however, remains questionable whether weak public administration systems lead their countries to have far less benefits from globalization than others because public administration systems and governance in many developing countries, including the African, Asian, and South American countries, are more likely to be determined by unstable political structure and behavior, underdeveloped economic system, poor technology, weak infrastructure, and poor education. Poor nations have considerable disadvantages in the global marketplace due to fewer resources, including skilled manpower and technology, and fewer intangible information-based products beyond public administration systems [Chon-Kyun, K., 2008].

As the public service of the future needs a unique combination of knowledge, skills and attitudes, one of the principal goals of civil service reforms is to build a framework able to attract, retain, develop and motivate personnel of the appropriate calibre for service to the government and to the country. This requires the provision of adequate remuneration to public sector employees. Traditional notion of bureaucracies founded on the premise that individuals in the public sector work to serve the public good as opposed to catering to personal and sectoral interests is unrealistic. This presupposes a basic income that will allow public servants to carry out their duties without succumbing to extraneous pressures.

There are a number of factors that have helped to ensure the success of Public Sector Reform Programs to ensure their success and which practitioners point to as crucial in the program design phase. Experience from the case of Mauritius is revealing and suggests that on its own even the most well-intentioned of reforms is insufficient to support specific policy goals, let alone to stimulate growth. It suggests that reforms will succeed only if they offer the right combination of services on the demand side, and the right combination of leadership and project management approaches on the supply side. By analogy, for a plant to survive, it needs sunlight, water and soil: and if one of these ingredients is removed, the plant cannot exist. So, too with reforms: if they fail or succeed it is on the basis of them having or not having a complete set of these critical factors.

Globalisation has catalysed the need to accelerate public sector reforms in developing countries and the need to set up correctly-working institutions. The time is ripe for reform. The challenge will be to adapt the model to different social, economic, political, legal and cultural contexts.

BIBLIOGRAPHY

1. Aman, A.C. (1999). Administrative law for a new century. In Aseem, P and Jeffrey A. H (eds). Globalization and Governance. London: Routledge.
2. Brown, M. M. and Brudney, J.L (1998). A Smarter, Better, and Cheaper Government: Contracting and Geographic Information Systems. Public Administration Review .
3. Chon-Kyun, K (2008). Public Administration in the age of Globalization. International Public Management Review
4. Corkery J. et al. (1998). Management of Public Service Reform: A Comparative Review of Experiences in the Management of Programmes of Reform of the Administrative Arm of Central Government, IOS Press, Amsterdam, Netherlands.
5. Dunleavy, P. & Hood, C. (1994). From Old Public Administration to New Public Management. in Public Money and Management.
6. Fatile, J.O and Adejuwon, K.D (2010). Public Sector Reform in Africa: Issues, Lessons and Future Directions. Journal of Sustainable Development in Africa, Clarion University of Pennsylvania, Clarion, Pennsylvania
7. Guido, B and Yolande, J (2000). Public Sector Reform Revisited in the Context of Globalization. Paper presented at Seminar on Public Administration Reform in Asia, Beijing.
8. Manning, N (2003). Public Management Reforms in Developing and Transitional Countries. Public Sector Group -The World Bank
9. Mathews, J. T (1991). Preserving the Global Environment. New York: Norton.
10. Omoyefa, P.S (2008). The Politics of Public Sector Reforms in Africa. Lesotho: National University of Lesotho.
11. Sassen, Saskia (2000), The State and the New Geography of Power, in: The End of Globalization, (Eds. Don Kalb et al.), USA (Maryland): Rowman and Littlefield Publishers, Inc.
12. Sezen, S (2001). The Impact of Globalization on the Organization of Public Administration: Turkish Case. Turkish Public Administration Annual.
13. Soros, George (2000). Open Society. Reforming Global Capitalism, Public Affairs Press, New York.
14. United Nations Development Programme (UNDP) (1999). 1999 Human Development Report, UNDP, New York.
15. Yergin, D. and Stanislaw, J (2002). The Commanding Heights: The Battle for the World Economy. Touchstone.
16. World Bank (1997). The State in a Changing World, World Development Report 1997, Oxford, Oxford University Press.
17. World Bank (1996). From Plan to Market, World Development Report 1996, Oxford, Oxford University Press.

ASPECTE TEORETICO-METODOLOGICE PRIVIND MANAGEMENTUL FINANCIAR AL CORPORAȚIEI

Maria CIUBOTARU¹
Nadejda BOTNARI²

Abstract. *In this article the authors investigate the modern financial management theories of corporation, which were developed to address financial performance for conceptualizing performance management, in particular the theory of economic value added (EVA), measuring the financial performance and the concept of Balanced Score, measuring the management performance. The article includes innovative elements concerning the methodology of Balanced Scorecard of corporate performance in Moldova. The methodology describes a set of performance indicators that measure sustainable outcomes in achieving the corporate strategic and specific objectives, and compare an effective value (results) with baseline values of the indicators for the reporting period, and with targets.*

Key words: Balanced Scorecard, financial performance, performance indicators, performance management, performance measurement system, strategic objectives, targets.

JEL: G32; O21

1. INTRODUCERE

Concentrarea fixă pe rezultatele financiare nu asigură organizația cu informația necesară pentru a prospera astăzi în mediul concurențial și a se dezvolta în viitor. Aceasta se datorează faptului că rezultatele financiare indică performanța anterioară a organizației și nu indică statutul actual și locul unde organizația se va posta în viitor. De aceea teoriile managementului financiar al corporației au evaluat de la măsurarea performanței financiare spre măsurarea progresului pe parcursul timpului. Totodată, calcularea performanței financiare, folosind indicatorii financiari, a fost complimentată cu calcularea indicatorilor non-financiari, folosind indicatori de performanță. 25 de ani au trecut de la apariția Teoriei managementului performanței în business care oferă instrumente de măsurare a performanței organizației, tot mai mult aplicate de business. De exemplu, în anul (1992) apariției conceptului Balanced Scorecard, 12 companii au implementat acest instrument managerial, în prezent circa 75% din companii mici și mari din țările dezvoltate folosesc această abordare pentru măsurarea performanței manageriale. Totodată, instrumentul managerial menționat frecvent se folosește și în sectorul public. Companiile și entitățile bugetare din Republica Moldova mai mult se axează pe calcularea performanței financiare, foarte puține organizații aplică abordarea Balanced Scorecard, poate și din cauza aplicării insuficiente a planificării strategice.

Prezentul articol vine să completeze golul teoretico-metodologic în vederea aplicării acestui concept și instrument managerial în corporațiile autohtone. *Scopul cercetării* constă în studierea teoriilor performanței financiare și managementului performanței în business, a conceptului Balanced Scorecard (BSC) și a elementelor constituente ale acestuia, precum și a implementării acestora în cadrul companiilor, inclusiv sistemul de indicatori financiari și non-financiari de performanță care se aplică pentru măsurarea performanței în conexiune cu obiectivele strategice ale companiei. Cercetarea adâncește și îmbunătățește cunoștințele în domeniu și propune un model de Balanced Scorecard pentru corporațiile autohtone, inclusiv un sistem de indicatori balansat. *Metodologia de cercetare* se bazează pe studierea literaturii în domeniu și a situației referitor la implementarea BSC în companii.

¹ Ciubotaru M.: dr. hab., conf. un., Academia de Studii Economice din Moldova, Chișinău, str. Bănulescu-Bodoni 59, blocul F, tel. 022402772, email: mciubot@gmail.com

² Botnari N.: dr., conf. un., Academia de Studii Economice din Moldova, Chișinău, str. Bănulescu-Bodoni 59, blocul F, tel. 022402771, email: nibotnari@mail.ru

2. ASPECTE TEORETICE ALE CERCETĂRII

Teoria Valorii Adăugate Economice (EVA - Economic Value Added) se referă la măsurarea performanței financiare, folosind un sistem de indicatori financiari. Conceptul a fost formulat în SUA în anul 1920, discutat de către economiști pe parcursul secolului și dezvoltat de către Alfred Marshall cu Teoria Venitului Economic (Theory of Economic Income). Odată cu înregistrarea EVA ca marcă comercială de către Stern Stewart, conceptul a căpătat popularitate în activitatea comercială din SUA, fiind pe larg aplicat de către business de la începutul anilor 1990. EVA măsoară diferența dintre rentabilitatea capitalului companiei și costul acestui capital. Valoarea pozitivă a EVA indică că activitatea companiei generează valoare pentru acționari în perioada de măsurare. Mai important este că activitățile care generează valoare negativă a EVA sunt considerate că aduc pierderi valorii acționarilor. Astfel, EVA prezintă mai degrabă informație utilă despre valoarea operațiunilor în perioada anterioară decât măsurarea contabilă a performanței (așa ca profitul contabil sau măsurarea rentabilității capitalului).

Sistemele de măsurare a performanței au căpătat popularitate în ultimii 25 de ani, în literatura de specialitate pe larg se descriu măsurile și sistemele de măsurare. Cele mai importante teorii și sisteme de măsurare a performanței sunt următoarele [Koufteros X., 2014, p.313]:

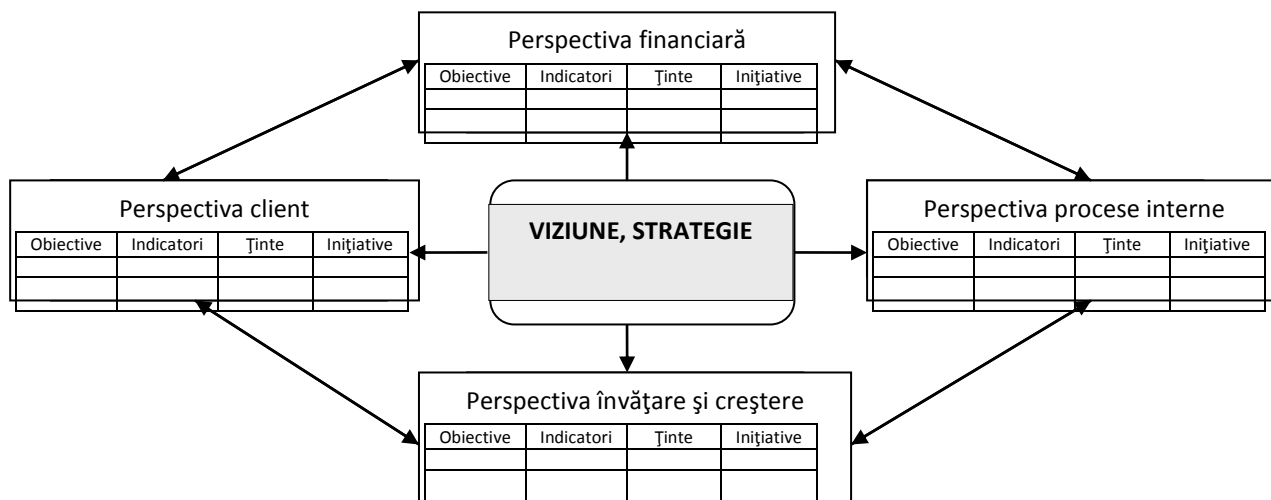
- Matricea de măsurare a performanței (Keegan, et., 1989);
- Modelul riscuri și determinanți (Fitzgerald, et, 1991);
- Piramida performanței (Lynch și Cross, 1992);
- Balanced Scorecard (Kaplan & Norton, 1992);
- Prisma performanței (Neely, 2002).

Aceste sisteme de măsurare a performanței se folosesc ca mecanisme care asigură organizația să sincronizeze mai eficient resursele. Teoria Bazată pe Resurse și Teoria Orchestrării Resurselor se referă la gestiunea resurselor și orchestrarea acestor resurse pentru a crea valoare pentru consumatori. Unul dintre cele mai populare și des aplicate sisteme de măsurare a performanței este Balanced Scorecard (numit și sistemul de indicatori balansați).

Conceptul Balanced Scorecard este o abordare în măsurarea performanței care combină măsurarea financiară tradițională cu măsurarea non-financiară pentru a oferi managerilor mai multă informație relevantă referitor la activitățile gestionate. Două caracteristice comune și importante în design-ul Balanced Scorecard se referă la cluster-ul tipurilor similare de măsuri în grupuri (numite perspective) și focalizarea spre un număr limitat de măsuri pentru a îmbunătăți claritatea și utilitatea. Primul concept de Balanced Scorecard a fost elaborat și introdus de către Robert Kaplan și David Norton în 1992, mai apoi diverse forme au fost pe larg aplicate în diferite țări. În prima variantă, conceptul includea „4 boxe” privind abordarea măsurării performanței, adițional la măsurarea performanței financiare, managerii sunt încurajați să măsoare și alte perspective ale businessului. În variantele mai târzii ale conceptului, autorii acestuia au sugerat că măsurile selectate să fie în conexiune cu scopurile strategice ale organizației. La început, autorii au propus următoarele patru grupe de perspective: *Financiară*, *Clienții*, *Procesele Interne*, *Inovare și Învățare*. În varianta conceptului din 1996, ultimele două perspective au fost re-întitulate în *Procesele Interne ale Businessului* și *Învățare și Creștere*.

La prima etapă, Balanced Scorecard a fost conceput ca un cadru de măsurare a performanțelor, apoi a fost dezvoltat și îmbunătățit până la un sistem amplu de planificare strategică și management. Balanced Scorecard este de origine americană, fiind considerat cel mai popular model de măsurare a performanțelor organizaționale, model care îmbină indicatorii financiari cu indicatorii nefinanciari. Balanced Scorecard reflectă multe din caracteristicile altor modele de măsurare a performanței (de ex., Tabelul de bord, de origine franceză). Modelul a fost conceput și dezvoltat în anii 90 ai secolului al XX-lea de Robert Kaplan și David Norton ca rezultat al unui proiect de cercetare. Schema modelului Balanced Scorecard, elaborată de Kaplan și Norton, este prezentată în Figura 1.

Figura 1. Modelul Balanced Scorecard

Sursa: Robert S. Kaplan and David P. Norton. Using the Balanced Scorecard as a Strategic Management System, Harvard Business Review. January-February, 1996, p.76.

Balanced Scorecard, prezentat în Figura 1 măsoară patru perspective și include patru componente: obiective, indicatori de performanță, ținte și inițiative de business. Dacă la început, BSC a fost elaborat ca un instrument de măsurare a performanței, mai pe urmă acest sistem a devenit un instrument managerial de planificare strategică, performanța fiind conectată cu realizarea obiectivelor strategice. Kaplan și Norton spuneau că „dacă nu poți măsura realizarea obiectivelor, atunci nu le poți gestiona și îmbunătăți” [Kaplan R., 2008]. În timp, conceptul de BSC a evoluat prin dezvoltarea modelului BSC de generația doi (2GC – 2 Generation Scorecard) și mai apoi de generația trei (3GC – 3 Generation Scorecard) devenind un sistem contabil pentru reprezentarea activelor companiei prin aspectul multiplelor perspective pentru a crea strategiile de business, adică a devenit un instrument de planificare strategică [4].

În prezent, Balanced Scorecard intră în lista celor șase instrumente manageriale mai frecvent aplicate în sectorul privat și cel public, astfel, fiind folosit de majoritatea companiilor din țările dezvoltate și în curs de dezvoltare. Modelul BSC se aplică în companiile din SUA, Marea Britanie, Finlanda, Țările Baltice, Ungaria, România și alte țări pentru monitorizare și controlul strategic și managerial, inclusiv pentru scopurile: comunicarea și monitorizarea atingerii scopurilor strategice; impunerea conformității în procesele operaționale. Companiile din Republica Moldova au o experiență săracă în aplicarea instrumentelor manageriale, inclusiv a modelului BSC. Totuși, există încercări de a aplica Balanced Scorecard (sistem balansat de indicatori pentru monitorizarea aplicării legislației în domeniul funcției publice și statutul funcționarului public [5].

Aplicarea conceptului BSC la etapa contemporană cere definirea unui număr limitat de obiective cheie asupra cărora compania trebuie să se concentreze în implementarea planurilor strategice. Obiectivele sunt „echilibrate” din perspectiva a patru (sau mai multor) părți interesate:

- *Perspectiva Financiară* (partea interesată fiind finanțatorii) - Pentru a avea succes financiar, cum ne percep acționarii?
- *Perspectiva Clienți* (partea interesată fiind consumatorii) - Pentru a atinge viziunea companiei, cum ne percep consumatorii?
- *Perspectiva Procese Interne de Business* (partea interesată fiind managerii) - Pentru a satisface acționarilor și consumatorilor, care procese de business necesită îmbunătățire?

- *Perspectiva Învățare și Creștere* (partea interesată fiind personalul) - Pentru a atinge viziunea, cum vor fi susținute abilitățile de schimbare și îmbunătățire?

Astfel, Balanced Scorecard permite managerilor să privească afacerea sub patru aspecte importante inter-conectate, oferind răspunsuri la cele patru întrebări fundamentale menționate. Balanced Scorecard este un model logic care pentru fiecare grup de perspective include următoarele patru componente:

- *Obiective* - aspirații generale care urmează a fi realizate, obiectivele sunt strategice și operaționale;
- *Indicatori de performanță* - se raportează la obiective și permit de a măsura dacă obiectivele au fost sau nu atinse;
- *Ținte* - reprezintă nivelul dorit de schimbare, reflectat printr-un număr sau procent care să fie realizat într-o anumită perioadă ale timp;
- *Inițiative* - arată activitățile strategice formulate pentru fiecare obiectiv și necesare de îndeplinit pentru a atinge țintele stabilite.

Următoarele reguli trebuie de urmat în măsurarea performanței. Obiectivele trebuie să contribuie la atingerea progresului (succesului) companiei în termen mediu și lung. Indicatorii de performanță să fie relațiați la obiective și să se bazeze pe aceste obiective. Indicatorii de performanță trebuie să măsoare atât rezultatele imediate (outputs), cât și rezultatele durabile (outcomes). Numărul limitat de măsuri este limitat, măsurile (adică indicatorii de performanță) se selectează să fie legate cu obiectivele (scopurile) strategice, fiecărui scop corespunde una sau mai multe măsuri (indicatori). În prima generație de Balanced Scorecard se identificau de obicei circa 20-25, mai târziu numărul indicatorilor a fost redus. Țintele trebuie să indice care nivel de performanță urmează a fi atins într-o perioadă concretă de timp. Pentru vizualizarea atingerii performanței în timp, poate fi aplicat un sistem de culori:

- **Verde** – situația se îmbunătățește;
- **Galben** – situația este stabilă sau variază pe parcursul timpului sau e greu de interpretat;
- **Roșu** – situația se înrăutățește.

Elaborarea și implementarea modelului Balanced Scorecard este posibilă numai în relație cu definirea viziunii, obiectivelor strategice și strategiei generale a companiei. Formulare speciale de lucru au fost elaborate pentru aplicarea modelului BSC în companii. Aceste formulare au diverse forme, dar toate cuprind cele patru aspecte importante ale businessului – perspectiva financiară, perspectiva relațiile cu clienții, perspectiva proceselor interne de business și perspectiva învățare și creștere (sau inovare). Softuri speciale au fost elaborate de către companiile din domeniul tehnologiilor informaționale și companiile de consultanță în vederea implementării acestui instrument managerial.

Rezultatele activității companiei sau organizației și factorii care au condus la obținerea acestor rezultate se măsoară prin indicatori financiari și nefinanciari, interconectați prin relații de tipul cauză-efect între cele patru perspective. Balanced Scorecard include un ansamblu echilibrat de indicatori de performanță de două tipuri: indicatorii “lag” – reprezintă performanța trecută, cum ar fi satisfacția clienților sau veniturile, sunt destul de obiectivi și ușor de calculat, dar le lipsește puterea de predicție; indicatorii “lead” - reprezintă factorii care au condus la realizarea performanței măsurată de indicatorii de tip “lag”. Indicatorii “lag” fără indicatorii “lead” nu comunică modul în care obiectivele vor fi îndeplinite. Invers, indicatorii “lead” fără indicatorii “lag” comunică îmbunătățirile pe termen scurt dar nu arată dacă aceste îmbunătățiri au condus la rezultate mai bune pentru clienți și în cele din urmă pentru acționari.

Metoda de punerea în aplicare a Balanced Scorecard este de sus în jos, adică de la nivelul strategic la nivelul operațional. Indicatorii de la nivelul inferior sunt deduși din obiectivele stabilite la nivelurile superioare. Modelul Balanced Scorecard lucrează din exterior spre interior, de la clienți către procesele interne. Balanced Scorecard este implementat printr-un proces analitic ierarhic (de

sus în jos), proces în care obiectivele stabilite de top-management coboară în cascadă la nivelurile inferioare.

3. ASPECTE METODOLOGICE ALE CERCETĂRII

Misiunea și viziunea organizației rămân stabile de-a lungul timpului. Viziunea organizației constituie o proiecție care clarifică direcția organizației și ajută părțile interesate să înțeleagă de ce și cum ar trebui să sprijine organizația. Strategia organizației este dezvoltată în condițiile impuse de mediul real. Strategia implică translatarea unei organizații de la poziția sa curentă la poziția dorită pentru viitor. Mai multe ipoteze interconectate sunt formulate pentru ca organizația să se poziționeze la poziția dorită. Balanced Scorecard permite ca ipotezele strategice să fie descrise ca un set de relații cauză-efect explicite și care se pot testa.

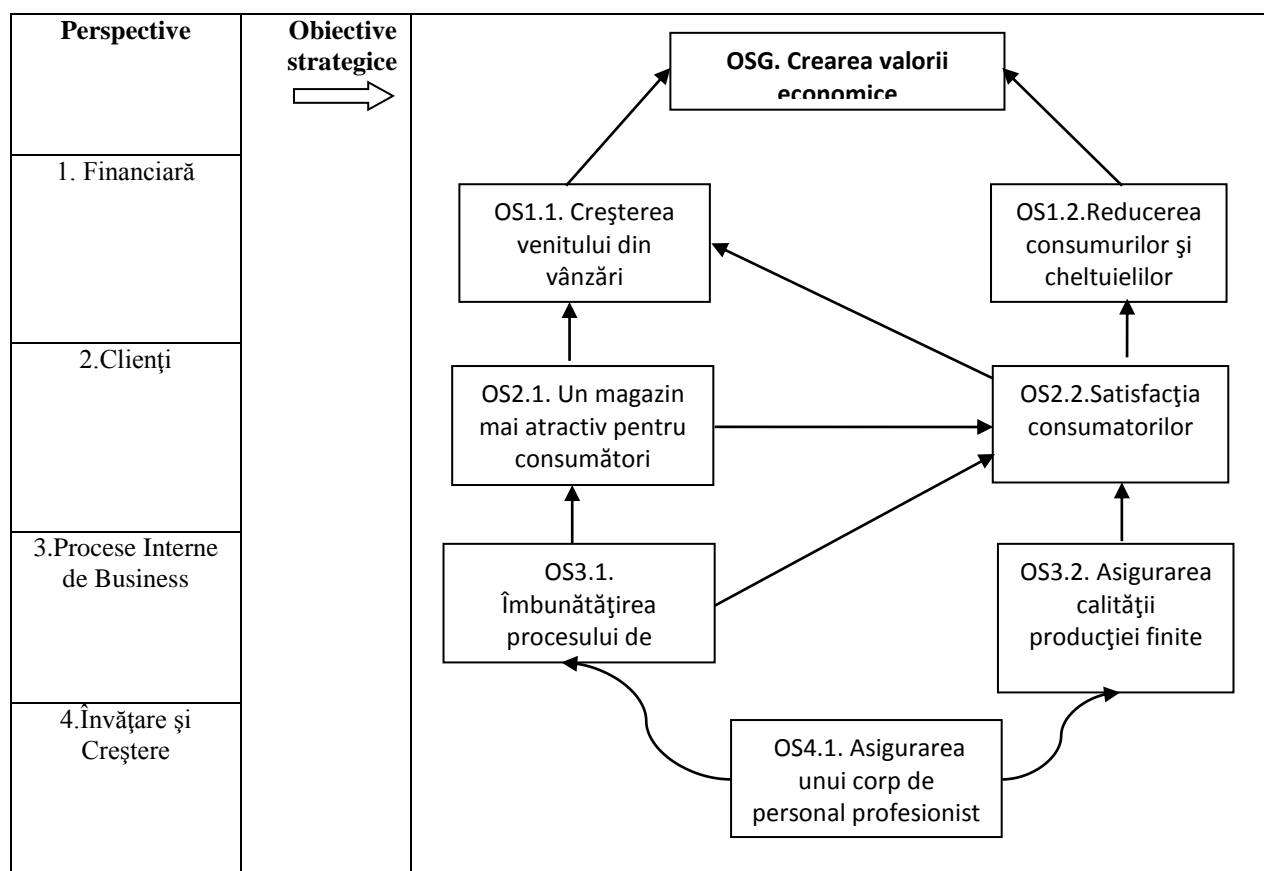
Balanced Scorecard propus reprezintă un sistem de măsurare a performanței corporației care a fost dezvoltat prin adaptarea sistemului pentru orientarea managementului spre rezultate, pe larg cunoscut în activitatea de business. Destinația modelului BSC este de a traduce strategia și viziunea corporației în activități în vederea monitorizării și măsurării indicatorilor care indică cum se realizează viziunea corporației.

Balanced Scorecard pentru corporații este un instrument compact care include un set de *obiective* ce descriu poziția strategică care se dorește și un set de *indicatori de performanță* ce măsoară rezultatele durabile în realizarea scopului (obiectivului general) și obiectivelor strategice, BSC, de asemenea, mai include *țintele* (standarde și norme) și *acțiuni strategice* ce urmează de realizat în perioada următoare pentru eliminarea neconformităților și abaterilor de la țintele stabilite în vederea îmbunătățirii managementului corporației. În perioada de raportare a progresului corporației, se compară valoarea efectivă a indicatorilor (rezultatele) cu valoarea țintele stabilite (dar și cu valoarea anterioară a indicatorilor), astfel se identifică diferențele/abaterile de la standardele și normele (țintele) stabilite.

BSC pentru corporații se elaborează în formă de un tabel (formular) ce include constituentele (obiective strategice, indicatori de performanță, ținte și inițiative), clasificate pe dimensiuni (perspective). Experiența implementării conceptului BSC în practică relevă că corporația poate formula un alt număr de perspective, decât cel stabilit teoretic, pot fi formulate 3, 4, 5, 6 perspective. Numărul de constituente ale BSC de obicei este cel stabilit de teorie, adică patru perspective: 1) obiectivele strategice; 2) indicatorii de performanță (de rezultate durabile și scop) vis-a-vis de obiectivul general și obiectivele strategice ale corporației, 3) țintele pentru indicatorii de performanță, stabilite de acționari sau top managementul; 4) acțiunile strategice pentru perioada următoare (de obicei pe 3 ani) în vederea atingerii țintelor stabilite. Spre deosebire de teorie, în practică se formulează de la 1 indicator până la 7 indicatori, cel mai frecvent 3 indicatori pe performanță. Formularul BSC de monitorizare a progresului corporației va include denumirea indicatorilor, metoda de calculare, valoarea efectivă în dinamică a indicatorilor de performanță (rubrica „date”) și interpretarea situației pentru fiecare indicator (Tabelul 2).

Obiectivul general (scopul) al corporației, în conformitate cu teoria managementului financiar, constă în crearea valorii economice a corporației sau crearea valorii economice pentru acționari. Obiectivele strategice ale corporației se stabilesc pornind de la obiectivul general și descriu sarcinile pe fiecare dintre dimensiunile formulate în Balanced Scorecard pentru corporație, se formulează câte unul sau câteva obiective pentru fiecare perspectivă. În primul rând, se elaborează obiectivele strategice în baza viziunii companiei și Harta strategică care arată legăturile dintre obiectivele strategice. În al doilea rând, în conformitate cu Harta strategică se elaborează BSC al corporației. Un exemplu simplificat de obiective strategice și Harta Strategică pentru o corporație autohtonă este prezentat în Figura 2.

Figura 2. Harta strategică a corporației (exemplu)

Sursa: Elaborată de autori.

Harta strategică prezentată în Figura 2 explică legăturile dintre obiectivele strategice și activitățile, indică pașii ce urmează a fi efectuați de către corporație pentru realizarea obiectivelor. Harta ajută corporația să privească strategia într-un mod sistematic și integrat. O hartă strategică pentru Balanced Scorecard face premisele strategiei explicite. Harta strategică a BSC se elaborează folosind obiectivele strategice și legăturile dintre ele. În baza hărții strategice se formulează indicatorii și activitățile strategice (inițiativele) pentru fiecare obiectiv.

Indicatorii de performanță sunt destinați pentru monitorizarea și măsurarea performanței organizaționale a corporației. Indicatorii de performanță se selectează de manageri în baza unor criterii: să fie în conexiune cu obiectivele strategice și să fie SMART (specific, măsurabil, accesibil, relevant, timp). Indicatorii de performanță se elaborează pentru obiectivele strategice - câte unul sau câțiva indicatori pentru fiecare obiectiv.

Inițiativele se elaborează pentru fiecare obiectiv strategic pentru o perioadă de trei ani (de ex., 2019-2021) în vederea asigurării progresului și atingerii țintelor pentru obiectivele și indicatorii de performanță. Realizarea activităților strategice va contribui la îmbunătățirea progresului și atingerea rezultatelor corporației, inclusiv prin eliminarea abaterilor de la țintele (standardele și normele) stabilite.

Sistemul de măsurare a performanței, creat într-un așa mod, se concentrează pe viitor deoarece indicatorii de performanță comunică corporației ce este important. Astfel, Balanced Scorecard constituie mai mult decât un sistem de măsurare a performanței și devine un cadru de organizare a sistemului de management strategic. Un exemplu simplificat de Balanced Scorecard adaptat pentru corporațiile autohtone, ce include patru perspective și patru constituenți, inclusiv obiectivul general (OG) și obiective strategice (OS), indicatori de performanță, ținte și inițiative pentru o perioadă de trei ani pentru fiecare dintre cele patru perspective este prezentat în Tabelul 1.

Tabelul 1. Modelul BSC pentru corporație (exemplu)

Perspectivă	Obiective	Indicatori	Ținte	Inițiative
Financiară	OS1.1. Creșterea veniturii din vânzări	IP1. Creșterea veniturii din vânzări cu 15%	Majorarea veniturii din vânzări cu 50% în trei ani	Penetrarea pe piața Uniunii Europene
	OS1.2.Reducerea consumurilor și cheltuielilor	IP2. Reducerea consumurilor și cheltuielilor cu 2%	Creșterea rentabilității comerciale cu 10% în trei ani	Negocierea cu companiile producătoare de materie primă
Clienți	OS2.1. Un magazin mai atractiv pentru consumatori	IP3. Majorarea numărului zilnic de consumatori	Majorarea fluxului anual de consumatori cu 20%	Îmbunătățirea vitrinelor magazinului
	OS2.2.Satisfacția consumatorilor	IP4. Reducerea numărului de plângeri cu 50%	Atingerea nivelului anual de 80% de satisfacție a consumatorilor	Elaborarea Raportului anual privind satisfacția consumatorilor
Procese Interne de Business	OS3.1. Îmbunătățirea procesului de servire a clienților	IP5. Reducerea timpului de servire a clienților	Analiza statistică a rapoartelor privind satisfacția consumatorilor	Redefinirea procesului de servire a consumatorilor
	OS3.2. Asigurarea calității producției finite	IP6.Reducerea rebutului cu 5%	Eliminarea rebutului producției finite în trei ani	Înlocuirea frigiderului cu unul mai performant
Învățare și Creștere	OS4.1. Asigurarea unui corp de profesioniști	IP7.Înlocuirea personalului cu 30%	Număr de contracte noi de angajare versus celor expirate	Începerea procesului de recrutare a personalului

Sursa: Elaborat de autori.

În baza modelului BSC din Tabelul 1, a fost elaborat formularul sistemului de indicatori de performanță pentru monitorizarea progresului în realizarea obiectivelor corporației (Tabelul 2).

Tabelul 2. Aplicații ale metodologiei de evaluare a performanței corporației (exemplu)

Indicatori de performanță	Metoda de calculare	Date	Situația	
IP1. Creșterea veniturii din vânzări cu 15%	$IP1 = \frac{VV2}{VV1} * 100$	+17%		↑
IP2. Reducerea consumurilor și cheltuielilor cu 2%	$IP2 = 100 - \frac{TC2}{TC1} * 100$	+0,5%		↓
IP3. Majorarea numărului zilnic de consumatori	$IP3 = \frac{CZ2}{CZ1} * 100$	+9%		→
IP4. Reducerea numărului de plângeri cu 50%	$IP4 = 100 - \frac{NP2}{NP1} * 100$	-35%		→
IP5. Reducerea timpului de servire a clienților	$IP5 = 100 - \frac{TCL2}{TCL1} * 100$	-20%		→
IP6.Reducerea rebutului cu 5%	$IP6 = 100 - \frac{R2}{R1} * 100$	-1%		↓
IP7.Înlocuirea personalului cu 30%	$IP7 = \frac{NC2}{NC1} * 100$	10%		↓

Sursa: Elaborat de autori.

Unde, 1 semnifică anul anterior, 2 – anul de raportare (ex., 2018), VV – venitul din vânzări, TC – consumuri și cheltuieli, CZ – numărul mediu zilnic de consumatori, TCL – timpul mediu anual de servire a consumatorilor, R – mărimea rebutului, NC – numărul personalului.

Datele din Tabelul 2 relevă îmbunătățirea situației cu venitul din vânzări (IP1) și situație stabilă pentru IP3-IP5, situația cu costurile (IP2) se înrăutățește, iar situația cu rebutul (IP6) și înlocuirea personalului (IP7) rămâne nefavorabilă.

4. CONCLUZII

Sistemele de măsurare a performanței organizației au devenit populare pe parcursul anilor 1990. Teoriile și conceptele de măsurare a performanței oferă instrumente ce pot fi aplicate de manageri pentru axarea mai eficientă pe crearea valorii acționarilor. Dacă EVA este eficient pentru trasarea valorii relative ce generează performanță, apoi Balanced Scorecard este un instrument complementar puternic folosit pentru ghidarea managerilor în planurile operaționale și strategice cu

intenția de a obține valoare prin generarea îmbunătățirilor. În prezent, un model de Balanced Scorecard modern de generația trei reprezintă un sistem contabil pentru reprezentarea activelor companiei prin aspectul următoarelor perspective pentru a crea strategiile de business: Financiară; Relațiile cu Clienții; Procesele Interne de Business; Capitalul Uman. Balanced Scorecard este o abordare modernă deja implementată în mai multe companii din SUA și Uniunea Europeană. În ultimii 25 de ani companiile au investit mult în implementarea sistemelor de măsurare a performanței. Implementarea și întreținerea unui astfel de sistem este costisitoare, doar companiile mari, în special corporațiile își pot permite aceasta. Aplicarea sistemului de măsurare a performanței creează rentabilitate pozitivă financiară în timp. Companiile care aplică astfel de sisteme au o rentabilitate mai înaltă a activelor. Statistic, performanța companiei poate fi evaluată prin calcularea ratelor financiare până și după implementarea sistemului. Folosirea sistemului de măsurare a performanței va avea un impact pozitiv asupra performanței financiare a companiei. Balanced Scorecard este cel mai frecvent sistem de măsurare a performanței, aplicat pentru realizarea viziunii companiei prin complimentarea performanței financiare cu măsurarea performanței non-financiare și conectarea măsurării performanței cu deciziile și acțiunile viitoare.

Experiența altor țări în elaborarea și aplicarea Balanced Scorecard a fost folosită pentru elaborarea modelului respectiv pentru corporațiile autohtone în vederea realizării viziunii acesteia. Obiectivele se formulează pe termen mediu și lung de către top management, în comun cu reprezentanții Consiliului de Administrație, pentru suportul viziunii corporației, obiectivele trebuie să fie legate cu investițiile. Balanced Scorecard trebuie revizuit în fiecare an. Indicatorii de performanță, de asemenea, pot fi revizuiți, inclusiv numărul lor, pot fi revizuite și țintele. Doar prin atingerea țintelor, corporația va asigura creșterea valorii economice a acționarilor. Aspectele metodologice de elaborare a BSC, inclusiv a sistemului de indicatori, prezentate în acest articol ar putea constitui baza metodologică pentru dezvoltarea cadrului pentru sistemul de indicatori balansați pentru corporațiile autohtone din diverse sectoare economice.

BIBLIOGRAFIE

1. Koufteros X., Verghese A. (J.), Lucianetti L. The effect of performance measurement systems on firm performance: A cross-sectional and a longitudinal study. *Journal of Operations Management*, 32(2014), pp.313-336. www.elsevier.com/locate/jom
2. Kaplan R. S., Norton D. P. Using the Balanced Scorecard as a Strategic Management System. *Harvard Business Review*. January-February, 1996.
3. Kaplan R., Norton D., 2008. Mastering the management system. *Harvard Bus. Rev.* 86 (1), 1–16.
4. Balanced Scorecard Basics. <http://www.balancedscorecard.org>
5. Ciubotaru M., Gheorghita T. Monitorizarea și evaluarea aplicării legislației în domeniul serviciului public în Republica Moldova. Ghid metodic. Chișinău, Cancelaria de Stat a Republicii Moldova, 2013. www.cancelaria.gov.md

SISTEMUL FINANCIAR DIN REPUBLICA MOLDOVA: TENDINȚE ȘI PROVOCĂRI

SECRIERU Angela¹

Abstract. *The financial systems of low-income countries usually dominated by their banking sectors are traditionally relatively isolated from international financial developments, given the limited access to external funding. With a relatively stable domestic financing from resident deposits, the critical threat to financial stability lies with these countries in the erosion of asset quality, with the Republic of Moldova demonstrating this exemplary. Corruption is a major barrier to economic progress in the Republic of Moldova and, by default, to the development of its banking system. Therefore, the structural reforms shall play a central role.*

Key words: *banking system, efficiency, financial institution, financial market, financial system, financial stability.*

Clasificarea JEL: G170, G200.

Există mai multe opinii referitoare la avantajele și dezavantajele sistemelor financiare bazate pe bănci (bank-based financial systems) și sistemelor financiare bazate pe piața de capital (market-based financial systems). Punctul de vedere care consideră băncile în calitate de fundament al sistemului financiar susține că sistemele financiare bazate pe bănci, în special în fazele incipiente ale dezvoltării economice și în cazul unui cadru instituțional slab, sunt mai indicate decât sistemele financiare bazate pe piață pentru mobilizarea economiilor, alocarea de capital și exercitarea controlului corporativ. Opinia bazată pe rolul primordial al pieții de capital subliniază faptul că piețele prestează servicii financiare cheie care stimulează inovarea și creșterea pe termen lung. Alternativ, opinia legată de serviciile financiare (*the financial services view*) subliniază rolul băncilor și a piețelor de capital în cercetarea firmelor, exercitarea controlului corporativ, crearea dispozitivelor de gestionare a riscurilor, precum și mobilizarea economiilor societății pentru cele mai productive eforturi. Acest punct de vedere minimizează dezbaterile între opiniile care susțin băncile în calitate de element esențial al sistemului financiar și cele care consideră piața de capital în calitate de fundament al acestuia, subliniind calitatea serviciilor financiare produse și furnizate de întregul sistem financiar. Punctul de vedere legat de drept și finanțe (*law and finance view*), care reprezintă un caz special al abordării asupra serviciilor financiare, susține că sistemul juridic este determinantul principal al dezvoltării financiare.

Astfel, punctul de vedere privind dreptul și finanțele subliniază rolul sistemului juridic în stimularea dezvoltării generale a sectorului financiar și, prin urmare, în creșterea de lungă durată.

Datele empirice nu oferă dovezi care să confirme punctul de vedere care argumentează avantajele sistemului financiar bazat pe bănci, nici punctul de vedere care susține sistemul financiar bazat pe piața de capital. Distincția între țări după structura financiară nu ajută la explicarea diferențelor între țări în ceea ce privește performanța economică pe termen lung.

Mai degrabă, analiza comparativă între țări susține puternic punctul de vedere legat de serviciile financiare. Diferențierea țărilor după nivelul lor general de dezvoltare financiară ajută la explicarea deosebirilor existente între țări privitor la creșterea economică. Țările cu niveluri mai mari de dezvoltare financiară - măsurată prin indicatori agregați ai dezvoltării bancare și dezvoltării pieței de capital - beneficiază de rate substanțial mai mari de creștere economică. În plus, componenta de dezvoltare financiară explicată cu ajutorul indicatorilor - drepturile legale ale investitorilor externi și eficiența sistemului juridic în aplicarea acestor drepturi - este puternic și pozitiv legată de creșterea pe termen lung. Datele sunt în concordanță cu opinia că sistemul juridic influențează important dezvoltarea sectorului financiar, iar acest lucru influențează la rândul său, creșterea pe termen lung.

¹ prof. univ., dr. hab., ASEM, e-mail: angelasecrieru@yahoo.com

Tabelul 1. Structura sistemului financiar din Republica Moldova

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Numărul instituțiilor de depozit (deposit-taking institutions)	16	15	15	15	14	14	14	11	11	11
Total active ale instituțiilor de depozit, mil. lei	39122,7	39915	42302,9	47707,9	58168,5	76190,1	93877,3	68790,2	72830,4	79464,8
Total active ale instituțiilor de depozit, în procente din PIB	62,18	66,05	58,85	57,93	65,93	75,80	87,78	56,13	53,79	44,95
Numărul de subdiviziuni	1164	1146	1160	1256	1270	1288	1338	814	804	794
Numărul de filiale	299	288	293	320	327	344	348	289	288	294
Numărul de angajați	11319	10884	10933	11169	11173	10933	10231	7621	7868	7873
2. Numărul companiilor de asigurări	28	24	24	24	18	16	15	15	16	16
Numărul brokerilor de asigurare / reasigurare	32	45	63	66	76	75	70	71	70	60
total active, mil. lei	1333,9	1528	1886,3	2198,4	2280,9	2425,2	2593	2934,5	3210,7	3292,2
total active, în procente din PIB	2,12	2,53	2,62	2,67	2,59	2,41	2,32	2,39	2,37	1,86
3. Numărul asociațiilor de economii și împrumut	422	394	398	376	359	338	303	297	288	279
total active, mil. lei	590,7	366,2	289,3	300,5	334,5	403,9	483,9	518,6	633,2	804,4
total active, în procente din PIB	0,94	0,61	0,40	0,36	0,38	0,40	0,43	0,42	0,47	0,46
4. Numărul organizațiilor de microfinanțare	24	35	43	63	70	85	101	119	132	167
total active, mil. lei	2454,9	1933,8	1783,9	1844,3	1892,9	2509,4	3318,9	3677,5	4705,2	5435,6
total active, în procente din PIB	3,90	3,20	2,48	2,24	2,15	2,50	2,97	3,00	3,48	3,07
6. Numărul fondurilor nestatale de pensii		1	2	2	3	3	3	3	3	3
7. Total capitalizare, inclusiv companiile tranzacționate pe piața extrabursieră (companies trading off the stock exchange), mil. lei	2193,5	621,9	559,1	1940	1251,5	1711,6	1307,8	648,5	1137,3	563,9
capitalizarea, în procente din PIB	3,5	1,0	0,8	2,4	1,4	1,7	1,2	0,5	0,8	0,3

Sursa: elaborat de autor după [5; 6].

Din cauza insuficienței economiilor de scară, sistemele financiare ale economiilor cu venituri mici și mijlocii sunt mult mai mici comparativ cu sistemele financiare ale economiilor dezvoltate. Totodată, în economiile cu venituri mici și mijlocii structura sistemelor financiare se deosebește sensibil de cea a sistemelor financiare din țările dezvoltate.

Cele mai mari diferențe țin de următoarele aspecte:

- ▶ sectorul bancar, deși relativ redus, de regulă, domină sectorul financiar din economiile cu venituri mici și mijlocii. În același timp, alte segmente ale sectorului financiar sunt și mai puțin dezvoltate;

- ▶ comparativ cu economiile dezvoltate, capitalizarea piețelor bursiere față de PIB în economiile cu venituri mici și mijlocii este mai redusă;

- ▶ piețele datoriilor corporative în aceste economii sunt subdezvoltate și în majoritatea țărilor abia dacă există;

- ▶ cu excepția unui număr redus de țări, în economiile cu venituri mici lipsesc instrumente eficiente de economii / investiții pentru persoane fizice. Aceasta afectează creșterea sistemelor financiare, dezvoltarea economică și reprezintă o sursă de instabilitate pentru economiile respective. Astfel, în lipsa instrumentelor corespunzătoare, indivizii pot urma următoarele strategii pentru a economisi și investi: (i) își pot spori cheltuielile, ceea ce înseamnă la nivel macroeconomic un consum mai mare și o rată de economisire mai mică; (ii) pot investi peste hotare, ceea ce presupune un reflux de capital și mai puține economii disponibile pentru a finanța investițiile locale;

(iii) pot investi în economia neformală, ceea ce înseamnă mai puține economii disponibile pentru a finanța investițiile în economia oficială; (iv) pot păstra disponibilitățile în condiții casnice, ceea ce înseamnă mai puțin economii disponibile pentru a investi în țară.

► impunerea respectării legilor și a reglementărilor este slabă.

Tabelul 1 demonstrează că sistemul financiar al Republicii Moldova este dominat de sectorul bancar, celelalte segment ale sistemului financiar național fiind, după mărimea activelor, cu mult sub performanța sectorului bancar.

Conform datelor BNM¹, ponderea activelor sistemului financiar în PIB înregistrează o tendință de reducere pronunțată: de la 89,44% în 2014 până la 58,82% în 2017. Această evoluție este determinată, în special, de diminuarea semnificativă a activelor sistemului bancar ca proporție în totalul activelor sistemului financiar și PIB. În corespundere cu aceeași sursă, ponderea activelor sistemului bancar în totalul activelor sistemului financiar fiind în scădere, a înregistrat următoarele valori: 2014: 94%; 2015: 91,6%; 2016: 89,8%; 2017: 89,9%. În mare parte, declinul drastic al dimensiunii activelor sistemului bancar produs în 2015 a fost determinat de lichidarea silită a Băncii de Economii S. A., BC ”Banca Socială” S. A. și BC ”Unibank” S.A.

Din figura 1 urmează că în perioada 2008-2014 activele sistemului bancar și cele ale organizațiilor de microfinanțare au evoluat, cu mici excepții, după aceleași tendințe. Din 2014, însă, se observă o creștere a proporției activelor organizațiilor de microfinanțare în PIB, în timp ce sectorul bancar s-a confruntat cu tendința inversă. Această evoluție se explică, în primul rând, prin înăsprirea puternică a reglementării activității bancare, atât ca răspuns la materializarea riscului sistemic la nivelul sistemului bancar, cât și în contextul implementării prevederilor Acordului de Asociere UE - Republica Moldova.

Evoluții fluctuante a înregistrat și capitalizarea bursieră. În același timp, activele companiilor de asigurări și ale asociațiilor de economii și împrumut ca proporție în PIB au urmat tendințe relativ constante.

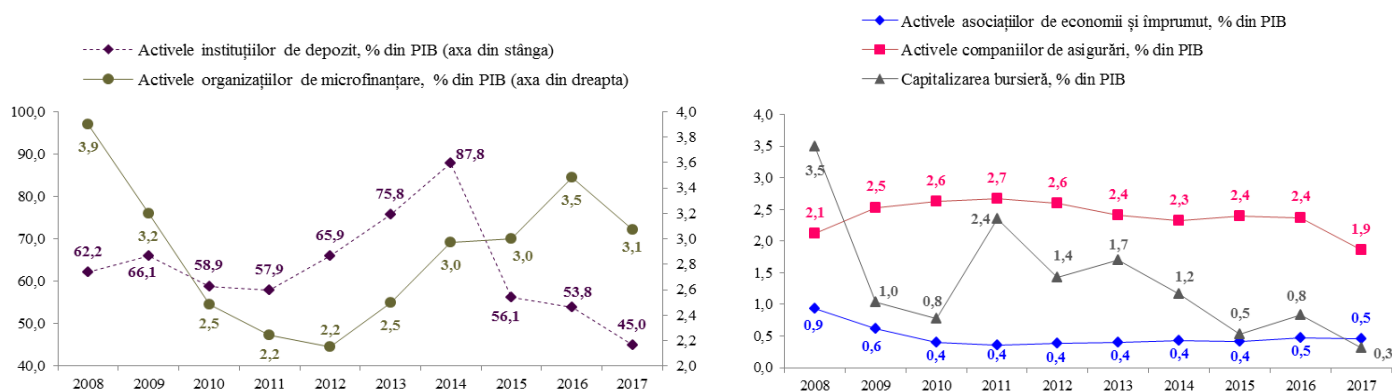

Figura 1. Evoluția activelor instituțiilor financiare și a capitalizării bursiere ca proporție în PIB, 2008-2017.

Sursa: elaborat de autor după [5; 6].

Figura 2 demonstrează existența unei legături pozitive indirecte dintre Creditul intern acordat sectorului privat în PIB (considerat în calitate de indicator care măsoară dezvoltarea financiară) și Indicele Supremăției legii (evaluează constrângerile asupra puterii guvernamentale, absența corupției, transparența guvernului, drepturile fundamentale, ordinea și securitatea, impunerea reglementărilor, justiția civilă și justiția criminală și poate lua valori între 0 și 1, 1 însemnând nivelul maxim de aderare la supremăția legii).

Concluzia care reiese din această figură, este că dezvoltarea insuficientă a sectorului financiar din Republica Moldova în mare parte se explică prin supremăția insuficientă a legilor în Republica Moldova (Indicele Supremăției legii a înregistrat în 2017-2018 valoarea de 0,49).

¹ <http://bnm.md/bdi/pages/reports/drsb/DRSB1.xhtml?id=0&lang=ro>

Pentru a cuantifica calitatea funcționării sistemului financiar din Republica Moldova vom aplica mai mulți indicatori care măsoară patru caracteristici generale ale instituțiilor și piețelor financiare [ČIHÁK, M., 2013]: dimensiunea instituțiilor și piețelor financiare (aprofundarea financiară); gradul în care indivizii pot și folosesc instituțiile și piețele financiare (accesul); eficiența

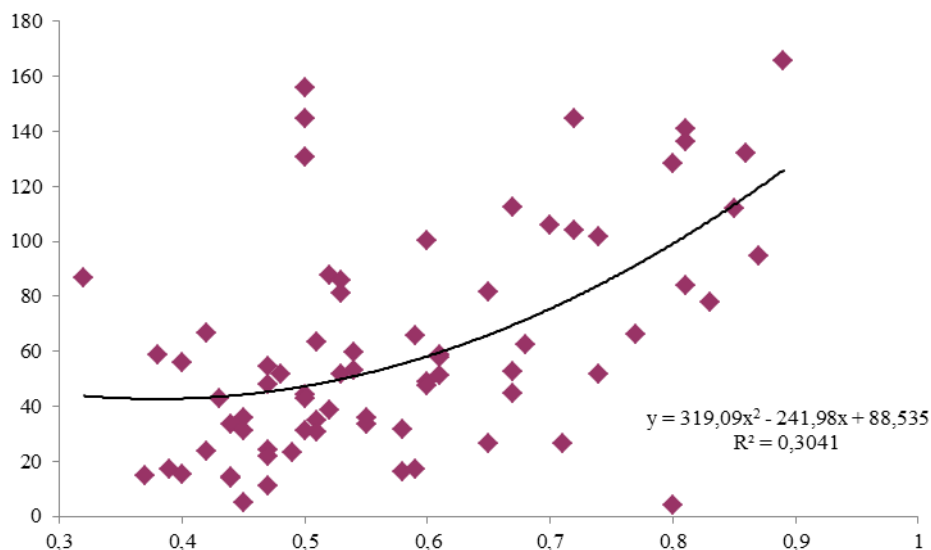

Figura 2. Relația dintre Creditul intern acordat sectorului privat / PIB și Indicele Supremația Legii (Rule of Law Index), 2017-2018.

Sursa: elaborat de autor după [3; 7].

instituțiilor și piețelor financiare în furnizarea de servicii financiare (eficiența); stabilitatea instituțiilor și piețelor financiare (stabilitatea).

Aprofundarea financiară. Unul dintre indicatorii care reflectă nivelul de aprofundare financiară este raportul dintre creditul intern acordat sectorului privat de către bănci și PIB. Indicatorul este definit ca creditul intern acordat sectorului real de către bănci ca procent din PIB exprimat în moneda locală. Creditul intern față de PIB diferă foarte mult de la o țară la alta și se corelează puternic cu nivelul veniturilor. De exemplu, creditul intern acordat sectorului privat de bănci față PIB în țările cu venituri peste nivelul mediu este de 116 la suta, depășind de mai mult de 5 ori valoarea medie înregistrată în țările cu venituri mici (Tabelul 2). După acest indicator, Republica Moldova a înregistrat în 2017 o valoare (23,4%) corespunzătoare țărilor cu venituri mici, deși conform Băncii Mondiale, Republica Moldova este inclusă în categoria țărilor cu venituri sub nivelul mediu¹.

Tabelul 2. Creditul intern acordat sectorului privat de bănci, în % din PIB

	2017
Nivelul mondial	87.8
<i>După nivelul venitului:</i>	
Venit înalt	82.8
Venit mai mare de venitul mediu	116.0
Venit mai mic de venitul mediu	42.0
Venit mic	20.7
<i>Republica Moldova</i>	<i>23.4</i>

Sursa: elaborat după [3].

O alternativă la indicatorul creditul intern ca proporție în PIB este totalul activelor bancare în PIB. Acest indicator reprezintă o măsură mai cuprinzătoare, deoarece include nu numai creditul

¹ <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>.

acordat sectorului privat, dar, de asemenea creditul guvernamental, precum și activele bancare, altele decât creditul. Cu toate acestea, acest indicator este disponibil pentru un număr mai mic de economii și este folosit mai puțin extensiv în literatura de specialitate privind dezvoltarea financiară.

Accesul la serviciile și produsele financiare. Sistemele financiare cu o mai bună funcționare alocă capital mai mult în baza calității preconizate a proiectelor și antreprenorilor și mai puțin în baza bogăției acumulate și conexiunilor sociale ale antreprenorului. Cu mai multe condiții, prin urmare, o mai bună funcționare a sistemelor financiare care depășesc fricțiunile pe piață va identifica și finanța mai eficient firmele cele mai promițătoare și nu doar direcționează creditul pentru companiile mari și persoanele fizice bogate. Astfel, pentru a dezvolta indicatori informativi privind dezvoltarea financiară, este util să se depășească aspectul de adâncime financiară, astfel încât să fie incluși și indicatori de acces financiar - gradul în care publicul poate avea acces la serviciile financiare. Și în acest caz, trebuie considerate atât instituțiile financiare, cât și piețele financiare.

În ceea ce privește accesul la instituțiile financiare, un indicator frecvent utilizat este numărul de conturi bancare la 1.000 de adulți. Alte variabile din această categorie includ numărul de sucursale bancare la 100.000 de adulți (bănci comerciale), procentul de firme cu linie de credit (toate firmele) și procentul firmelor cu linie de credit (firmele mici). Atunci când sunt utilizați acești indicatori, trebuie să fie conștientizate neajunsurile acestora. De exemplu, numărul de sucursale bancare induce tot mai mult în eroare cu trecerea la activitatea bancară fără rețele bancare (branchless banking). Indicatorul numărul de conturi bancare nu suferă de această problemă, dar își are propriile limite. În special, acesta se concentrează doar pe bănci, și nu se ajustează la faptul că unii clienți bancari dețin numeroase conturi.

Din tabelul 3 reiese că Republica Moldova după numărul de depunători la băncile comerciale (835 la 1,000 de adulți) corespunde grupului de țări din care face parte, și anume țări cu venit mai mic de venitul mediu. Republica Moldova depășește economiile cu venit înalt în ceea ce privește numărul de sucursale ale băncilor comerciale la 100,000 de adulți. În același timp, numărul de împrumutați de la băncile comerciale în cazul Republicii Moldova este cu mult sub nivelul economiilor cu venit mai mic de venitul mediu.

Tabelul 3. Accesul la serviciile și produsele financiare, 2016

	Depunători la băncile comerciale, la 1,000 adulți	Debitori la băncile comerciale, la 1,000 adulți	Sucursalele băncilor comerciale, la 100,000 adulți	Bancomate, la 100,000 adulți
Nivelul mondial	933	160	12.6	47.55
<i>După nivelul venitului:</i>				
Venit înalt	1,493	..	17.6	67.51
Venit mai mare de venitul mediu	938	243	15.1	52.63
Venit mai mic de venitul mediu	814	74	9.2	23.97
Venit mic	182	..	3.2	4.37
<i>Moldova</i>	835	40	27.2	34.94

Sursa: elaborate după [3].

Eficiența financiară. Pentru intermediari, eficiența este concepută, în primul rând, pentru a măsura costul de intermediere a creditului. Indicatorii de eficiență pentru instituții includ indicatori, cum ar fi raportul dintre cheltuielile de regie și activele totale, marja netă a dobânzii, spreadul bancar, raportul dintre veniturile non-dobândă și venitul total și raportul dintre cost și venituri. În cazul indicatorului *Spread-ul bancar*, Republica Moldova este poziționată sub nivelul mondial și cu mult sub nivelul mediu înregistrat în țările cu venituri mici, indicând la o concurență mai pronunțată comparativ cu media înregistrată de grupurile de țări incluse în analiză (tabelul 4).

Tabelul 4. Spread-ul bancar, 2017, puncte procentuale

	Marja dobânzii bancare (rata dobânzii la credite minus rata dobânzii la depozite)
Nivelul mondial	5.7
<i>După nivelul venitului:</i>	
Venit înalt	..
Venit mai mare de venitul mediu	5.4
Venit mai mic de venitul mediu	6.1
Venit mic	8.2
<i>Moldova</i>	<i>4.6</i>

Sursa: elaborat după [3].

Stabilitatea financiară. Un indicator comun care măsoară stabilitatea financiară este scorul Z. Pentru a măsura riscul de solvabilitate a băncii, acesta compară în mod explicit amortizoarele (capitalizarea și rentabilitatea) cu riscul (volatilitatea rentabilității). Scorul Z este definit ca $Z \equiv (k + \mu) / \sigma$, unde k reprezintă capitalul propriu ca procent din active, μ reprezintă rentabilitatea ca procent din active, și σ reprezintă devierea standard a rentabilității activelor considerată în calitate de măsură pentru volatilitatea rentabilității. Popularitatea scorului Z rezultă din faptul că acesta are o relație clară (negativă) cu probabilitatea insolvenței instituției financiare, adică, probabilitatea ca valoarea activelor sale să devină mai mică decât valoarea datoriilor sale. Un Z-scor mai mare implică o probabilitate mai mică de insolvență.

Un indicator alternativ de măsurare a instabilității financiare este creșterea “excesivă” a creditelor. Un sector financiar care evoluează reușit este probabil să crească. Dar o creștere foarte rapidă a creditului este unul dintre factorii cei mai puternici asociați cu crizele bancare. Într-adevăr, FMI a constatat ca aproximativ 75 la suta din boom-ul de credit pe piețele emergente se încheie cu crize bancare [1]. Indicatorul *creșterea creditelor* are, de asemenea, argumente pro și contra: deși este ușor să fie măsurată creșterea creditelor, este dificil de evaluat ex-ante dacă creșterea este excesivă.

Tabelul 5. Raportul capital / active și rata creditelor neperformante

	Rata $\frac{\text{Capital}}{\text{Active}}$	Rata $\frac{\text{Credite neperformante}}{\text{Total credite}}$
Nivelul mondial	10.7	3.7
<i>După nivelul venitului:</i>		
Venit înalt	8.7	2.9
Venit mai mare de venitul mediu	10.7	4.7
Venit mai mic de venitul mediu	11.9	5.9
Venit mic		
<i>Moldova</i>	<i>17.1</i>	<i>18.4</i>

Sursa: elaborat după [3].

După cum urmează din tabelul 5, stabilitatea financiară este amenințată în Republica Moldova de nivelul ridicat al creditelor neperformante ca proporție din totalul creditelor neperformante. După valoarea acestui indicator Republica Moldova depășește considerabil media înregistrată de grupurile de țări incluse în analiză.

Tabelul 6 sintetizează problemele cu care se confruntă sistemul financiar din Republica Moldova și formulează soluții posibile pentru creșterea calității sistemului financiar. Deși par a fi cele mai importante, ambele probleme de politică macroeconomică, ce se referă la (i) liberalizarea fluxurilor de capital și (ii) politica cursurilor de schimb, le vom plasa la finele acestui tabel pentru a

emfatiza inițial instrumentele microeconomice mai puțin familiare, dar care, de asemenea, au o valoare potențială ridicată. Ultimele includ (iii) extinderea deținerii în proprietate de către investitori străini bine calificați a instituțiilor financiare naționale, ultimele prestând servicii financiare locale – inițiativă care poate avea efecte foarte puternice în atingerea îmbunătățirilor și a economiilor în funcționarea finanțelor locale. Organizarea pieței regionale a valorilor mobiliare (iv) trebuie menționată în mod special, deoarece i se acordă o atenție deosebită în câteva regiuni ale lumii, reflectând parțial realizările tehnologice care o fac mai ușor reglabilă. Măsurile proactive întru a trece diferite aspecte de infrastructură financiară pe fundament regional (v) reprezintă un răspuns firesc la problemele economiilor de scară cu care se confruntă sistemul financiar din Republica Moldova. Urmează a fi găsită soluția pentru problema dacă caracterul deschis al sistemelor financiare mici presupune și necesitatea adaptării unor reglementări (vi) în măsura în care se constată fragilitatea relativ ridicată a acestor sisteme în comparație cu sistemele mari. Tipul deschiderii economiei va depinde de natura problemelor cu care se confruntă țara. Unele tipuri de deschidere pot să nu fie potrivite pentru o anumită țară (tabelul 6).

Mai mult ca atât, modelul economiei reale și activitățile sectorului financiar vor avea un impact asupra gradului în care unele politici sunt necesare. De exemplu, dacă deja există un volum de activități financiare transfrontaliere, integrarea regională a supravegherii poate fi mai urgentă decât deschiderea.

Tabelul 6. Natura problemelor cu care se confruntă sistemul financiar din Republica Moldova și soluțiile potențiale

Probleme	Soluții posibile pentru sistemul financiar din Republica Moldova
Insuficiența concurenței; costuri ridicate de intermediere; management și guvernare corporativă neadecvată; supraveghere neadecvată; lipsa produselor financiare	Proprietate străină asupra intermediarilor financiari
Potențialul limitat de creștere a intermediarii de piață; diversificarea redusă a riscului și vulnerabilitatea sporită la șocuri; profitul limitat al investitorilor străini.	Piețe regionale de hârtii de valoare
Absența sau calitatea redusă a elementelor de infrastructură cauzate de costurile de organizare ridicate; lipsa sau insuficiența concurenței; problema asigurării independenței operaționale a instituțiilor de reglementare.	Infrastructură sau servicii de infrastructură regională (inclusiv, reglementarea)
Parametrii de reglementare ordinară nu sunt potriviți pentru sistemele financiare mici; fragilitate financiară ridicată	Reglementări adaptate
Proiecte neomogene; diversificare neadecvată (risc, împrumuturi insider)	Fluxuri deschise de capital
Riscuri și costuri ridicate aferente tranzacțiilor transfrontaliere	Valută comună (sau străină)

CONCLUZII.

Proiectarea unui sistem financiar și reglementarea acestuia într-un mod care să promoveze dezvoltarea, reprezintă un domeniu deosebit de dificil pentru elaborarea și implementarea politicilor economice, dar și pentru cercetare.

Pentru a sprijini creșterea economică există o serie de funcții pe care sistemul financiar din Republica Moldova trebuie să le îndeplinească, și anume: facilitarea mobilizării economiilor suficiente, intermedierea economiilor la costuri reduse și scadente pe termen lung și scurt pentru investitori și consumatori, asigurarea ca economiile să fie canalizate spre cele mai eficiente oportunități de investiții, susținerea companiilor și persoanelor fizice în gestionarea riscului. Există, de asemenea deficiențe mari în acele domenii care provin din eșecurile specifice ale pieței și / sau diverse lacune. De exemplu, există o lipsă de creditare durabilă la spread-uri relativ mici, inclusiv

cu scadențe lungi, pentru întreprinderile mici și mijlocii, reprezentând o constrângere puternică pentru creșterea economică din Republica Moldova.

BIBLIOGRAFIE:

1. Are Credit Booms in Emerging Markets a Concern? În: *World Economic Outlook: Advancing Structural Reforms*. IMF, April 2004. Disponibil pe: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2004/01/pdf/chapter4.pdf>.
2. ČIHÁK, M., DEMIRGUÇ-KUNT, A., FEYEN E., LEVINE, R. *Financial Development in 205 economies, 1960 to 2010*. Working Paper 18946, 2013. Disponibil pe: <http://www.nber.org/papers/w18946>.
3. World Bank Open Data. Disponibil pe <https://data.worldbank.org/>
4. Informația BNS privind dinamica principalilor indicatori macro-economici. Disponibil pe: <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=191&>.
5. Rapoartele anuale ale BNM (2008-2017). Disponibil pe: http://bnm.md/ro/search?search_name=raport%20anual.
6. Rapoartele anuale ale CNPF (2008-2017). Disponibil pe: <http://www.cnpf.md/md/rapa/>.
7. The WJP Rule of Law Index 2017-2018 Report. The World Justice Project, Washington, D.C. ISBN: 978-0-9882846-9-2. Disponibil pe: <https://worldjusticeproject.org/our-work/wjp-rule-law-index/wjp-rule-law-index-2017%E2%80%932018>

ANALIZA COMPARATIVĂ PRIVIND FINANȚAREA STUDIILOR ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI REPUBLICA MOLDOVA DIN PERSPECTIVA ÎMBUNĂTĂȚIRII CALITĂȚII VIEȚII

HINCUI¹ Rodica,
CONENCOV² Olga

Abstract. Starting from the fact that nowadays, in all countries of the world, the higher education financing calls for the search of "innovative methods", as well as due to out-dated financing mechanisms for investment in domestic higher education, there appeared to be a need to revise the public and private financing system of education and their connection to contemporary realities, which demonstrates **the actuality** of the research theme. **The purpose of the research** consists in a comparative analysis of the higher education financing system in the European Union and the Republic of Moldova and to identify good financing practices that would contribute to the development of educational human capital and to improve the quality of life. In order to achieve this goal, the following **research methods** were used: the analytical method, through which the essence of the researched processes was reached; the descriptive method used to describe the funding methods of studies in higher education; the method of quantitative and qualitative analysis, which was applied to the analysis and interpretation of the indicators; the benchmarking method applied for comparing expenditures for education in the Republic of Moldova with those in OECD countries, priority countries of the European Union, etc.

As a result of the analysis of the research situation, the authors **summarize** that massive and efficiently managed investments in educational human capital are important for economies that tend to be competitive and, at the same time, to ensure a better quality of life. The authors consider it is necessary to improve the mechanism of public studies financing in the domestic higher education. Along with the countries aspiring to a deeper integration into the European Union, the Republic of Moldova must rally its education systems to the European standards in the field. It should implement new financing methods, including an important place for funding based on academic performance and results, as well as innovation-oriented funding, and the government to become an active investor in education, promoting various financial instruments for financial and fiscal support of higher education, including grants, repayable loans and other financial-fiscal benefits.

Keywords: academic performance, European standards, human capital, new financing methods, quality of life

Jel Clasification: H 52, I 22, I 131

1. INTRODUCERE

Provocările, cu care se confruntă învățământul superior (ÎS) din Republica Moldova (RM), sunt similare celor din statele Uniunii Europene (UE), ceea ce determină necesitatea de a colabora în vederea identificării soluțiilor optime. În acest sens, se cuvine de menționat că, conform Planului național de acțiuni pentru implementarea *Acordului de Asociere "Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2017–2019"*, părțile cooperează pentru a promova învățarea pe tot parcursul vieții și pentru a încuraja cooperarea și transparența la toate nivelurile educației și formării, *cu un accent deosebit pe învățământul superior*. Or, necesitatea dezvoltării subiectului dat rezidă și din prioritățile de politici sectoriale pe termen mediu, compartimentul Educație: consolidarea instituțională și perfecționarea modelelor de finanțare a învățământului, stipulate în Hotărârea Guvernului nr. 851 din 20.08.2018 cu privire la aprobarea Cadrului bugetar pe termen mediu (2019-2021).

2. Aprecieri privind starea actuală a învățământului superior autohton

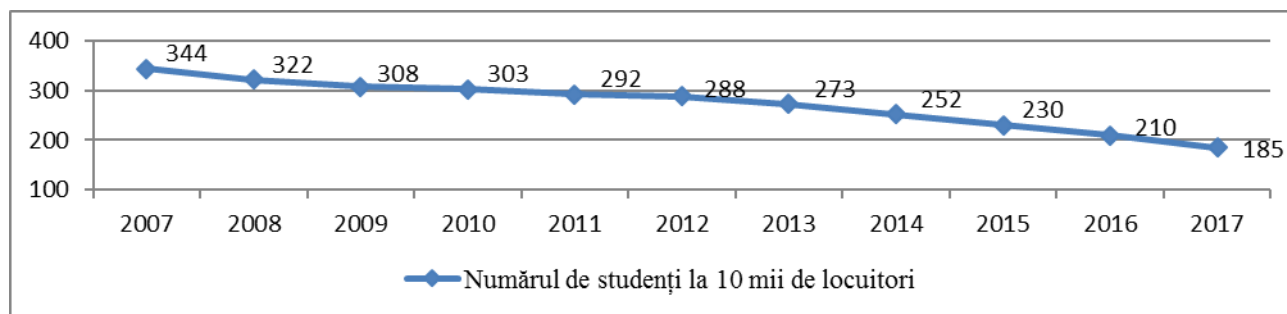
O nouă treaptă în dezvoltarea învățământului superior autohton a fost atinsă în anul 2005, când Republica Moldova a devenit parte a Spațiului European al Învățământului Superior. Ultimul reprezintă un spațiu virtual, creat de către statele participante la Procesul de la Bologna. Un nivel

¹ HINCUI Rodica, prof.univ., dr. habilitat, ASEM, Chișinău, Bănulescu-Bodoni, 59, e-mail: hincu@ase.md

² CONENCOV Olga, doctorandă, ASEM, Chișinău, Bănulescu-Bodoni, 59, e-mail: olgaconencov@yahoo.com

calitativ nou, în procesul de dezvoltare a ÎS autohton, este marcat prin aprobarea Codului Educației al Republicii Moldova, care a intrat în vigoare în anul 2014, substituind, pe fundalul cerințelor actuale ale sistemului educațional, Legea Învățământului, adoptată în 1995. Cu toate acestea, în Republica Moldova se atestă un trend descendent al efectivului de studenți (figura 1).

Figura 1. Evoluția studenților Instituțiilor de învățământ superior la 10 mii de locuitori în RM

Sursa: elaborată de autori în baza datelor BNS al RM

Astfel, în anul de studii 2017/18, la 10 mii locuitori, în medie, le revin 185 de studenți din instituțiile de ÎS, comparativ cu 210 de studenți, în 2016/17, sau cu 230, în 2015/16 [1]. De menționat că această tendință descendentă în ce privește numărul de studenți este, în mare parte, rezultatul proceselor demografice negative, exodul de ”creiere”, oferte generoase de burse de studii acordate de diferite state (România, Federația Rusă, Mexic, Ungaria etc.), dar și în, cea mai mare parte, din cauza posibilităților limitate de a finanța studiile atât din partea potențialilor candidați la studii, cât și din partea statului, partenerilor și angajatorilor. Conform datelor BNS al Republicii Moldova, în a.u. 2017/18, funcționau 29 de instituții de ÎS, dintre care 19 - instituții de stat și 10 - nestatale. În condițiile reducerii continue a numărului de studenți, autorii conchid că sistemul universitar autohton este supradimensionat ca număr de instituții, ceea ce exercită un impact negativ asupra finanțării acestuia. În consecință, putem preziona necesitatea optimizării cheltuielilor publice și redirectionarea acestora spre formarea unui CUE calitativ și competitiv pe piața muncii. Este cert faptul că doar instituțiile, care au un grad sporit de autonomie, vor fi în măsură să-și îndeplinească multiplele misiuni, răspunzând, astfel, provocărilor curente într-un mediu competitiv, complex și globalizat. Nevoia de o mai mare autonomie a fost subliniată în mai multe declarații politice ale Asociației Universităților Europene. Declarația de la Lisabona stabilește patru dimensiuni de bază ale autonomiei, care intercorelează între ele: academică; financiară; organizațională; a resurselor umane. Autonomia financiară ține de capacitatea universităților de a atrage venituri din surse suplimentare de finanțare. Autonomia resurselor umane, în special libertatea de a recruta personal și de a stabili nivelul salariului, s-a dovedit a avea o legătură pozitivă cu nivelul de diversificare a veniturilor. În consecință, prin reducerea riscurilor asociate cu supradependența față de un anumit finanțator, o structură de venituri diversificate ar putea contribui la sporirea ulterioară a autonomiei instituționale.

3. Metode de finanțare a învățământului superior aplicate în practica europeană

3.1. Metode de bază în finanțarea educației

În comunitatea europeană, persistă trei metode de finanțare a educației și anume: 1) alocarea resurselor pe baza unei „formule de finanțare”; 2) „aprobarea bugetară”, adică prezentarea unui buget elaborat de instituțiile de învățământ pentru a fi aprobat de autoritatea direct responsabilă cu finanțarea; 3) „determinarea discreționară a resurselor”, care se aplică în cazurile în care autoritatea responsabilă cu finanțarea are libertate completă în determinarea volumului de resurse pe care le alocă, estimând, de la caz la caz, necesarul de resurse. În ceea ce privește *învățământul superior*, în

practica europeană, se atestă următoarele metode de finanțare: *finanțarea de bază, finanțarea bazată pe rezultatele și performanța academică, finanțarea orientată spre inovare*. În ultimii ani, tot mai mult, se profilează o tendință de schimbare a metodelor și, respectiv, a mecanismelor de finanțare a ÎS. În prezent, multe țări ale UE au introdus subvenții globale și formule de calcul al sumelor acordate, precum și măsuri pentru corelarea cuantumului finanțării publice cu performanța instituției. În unele țări ale UE, indicatorii de performanță, luați în considerare la stabilirea cuantumului fondurilor alocate, se axează, în special, pe rezultatele studenților, gradul de angajabilitate al absolvenților, mobilitatea studenților, internaționalizarea studiilor etc.

3.2. Finanțarea bazată pe rezultate sau performanță

Există două tipuri de finanțări bazate pe rezultate sau performanță: finanțarea prin care *se acordă stimulente* pentru rezultatele bune sau finanțarea prin care *se penalizează* rezultatele joase. Utilizarea finanțării bazate pe performanță poate genera și efecte secundare nedorite. De exemplu, în cazul în care instituțiile sunt recompensate pentru rezultatele bune, acest fapt ar putea determina creșterea calității în instituțiile care funcționează deja la un nivel calitativ ridicat, în timp ce instituțiile aflate în medii defavorizate pot considera că este mai dificil să atingă nivelul de calitate solicitat. Prin urmare, tipul criteriilor de ieșire necesită a fi analizat cu atenție atunci când urmează să se introducă finanțarea bazată pe performanță. În acest context, menționăm că instituțiile de ÎS din *Danemarca* obțin resursele publice pentru finanțare (30-50%) în funcție de rata de absolvire a studenților, prin urmare, *finanțarea instituțională este orientată spre ieșiri*. Finanțarea studiilor se realizează prin *sistemul taximetru*, care face conexiunea dintre fondurile directe și numărul de studenți activi. Taximetrul (tariful plătit pentru fiecare examen promovat) are trei componente: costurile de educație și echipamente, costurile comune și costurile pentru formare practică. Principiul de bază este *”Banii urmează activitățile”*. Costul pregătirii unui student se determină conform metodologiei Full Costing, luând în considerare atât costurile directe, cât și indirecte. În *Scoția*, alocările pentru ÎS se efectuează anual, sub formă de finanțare globală, de către Consiliul scoțian de finanțare. Costurile se calculează conform *metodologiei TRAC* (Transparent Approach to Costing).

4. Practica națională de finanțare a studiilor și posibilități de aplicare a bunelor practici internaționale

4.1. Practica națională de finanțare publică a studiilor în învățământul superior

Deși universitățile din Republica Moldova au obținut o mai mare autonomie, respectiv posibilitatea de diversificare a surselor de venit, finanțarea publică rămâne o prioritate principală pentru a garanta accesul echitabil, dezvoltarea durabilă a instituțiilor de ÎS, formarea CUE în corespundere cu cerințele pieței muncii și în perspectiva îmbunătățirii calității vieții. În Republica Moldova, în prezent, este stabilită, în vederea trecerii la un nou model de finanțare, o perioadă de tranziție de 6 ani financiari (2013-2018) [6], în care repartizarea alocațiilor financiare se realizează conform normelor în vigoare. Astfel, baza de calcul a mijloacelor prevăzute în Legea bugetului de stat pentru serviciile educaționale oferite de Instituții (inclusiv cele din ÎS) în vederea realizării Planului de pregătire a cadrelor de specialitate, o *constituie volumul alocațiilor aprobate în anul precedent*, ajustat la implicațiile financiare, în conformitate cu politicile aprobate în CBTM din anul precedent și la alți factori ce influențează volumul cheltuielilor, comanda de stat și la cheltuielile pentru măsuri de politici noi. Necesitatea îmbunătățirii finanțării studiilor în învățământul superior autohton survine din mai multe motive: 1) mecanisme de finanțare depășite; 2) subfinanțarea perpetuă a învățământului superior; 3) recente schimbări apărute în economia mondială, unde tehnologia a devenit factorul decisiv ce influențează creșterea economică, iar cunoștințele, abilitățile și competențele constituie elementele esențiale pentru utilizarea acesteia etc. În prezent, forța de muncă calificată este esențială pentru dezvoltare, iar competitivitatea națiunilor depinde de calitatea și disponibilitatea sa. Pornind de la faptul că, în Republica Moldova, și în continuare *statul suportă*

finanțarea unui student competitiv la fel ca și pe aceea a unuia neperformant, precum și din motivele mai sus-menționate, a apărut necesitatea *perfecționării mecanismului de finanțare publică* a studiilor în învățământul superior autohton. Este important ca noul model de finanțare să contribuie la depășirea problemelor ce țin de actuala subfinanțare a învățământului superior din Republica Moldova. Este clar că nivelul actual de finanțare, atât public, cât și privat, pentru învățământul superior din Republica Moldova, nu este suficient. Sporirea cheltuielilor publice pentru învățământul superior trebuie să fie argumentată, pornind de la valoarea adăugată rezultată sau obiectivele politice promovate. O mai mare transparență în ceea ce privește finanțarea învățământului superior orientată spre îmbunătățirea calității studiilor, ar impulsiona și dorința diferitelor părți interesate de a finanța investițiile în dezvoltarea capitalului uman educațional. În ultimii ani, a fost inițiată procedura de aplicare a indicatorilor de performanță în vederea finanțării învățământului superior autohton. În acest context, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova a elaborat metodologia de finanțare a învățământului superior public. Metodologia respectivă urmează a fi pilotată pe parcursul anului 2019. Astfel, alocarea mijloacelor financiare va avea la bază 3 componente: 1) finanțarea de bază, 2) finanțarea bazată pe performanță și 3) fondul de rezervă [9].

În *Lituania*, fondurile publice sunt alocate în baza subvenției globale, destinată acoperirii cheltuielilor ce țin de activitățile didactice și operaționale curente. Cheltuielile de studii sunt acoperite de către stat doar pentru acei studenți care au reușit să beneficieze de *vouchere*, echivalente unei anumite perioade de timp sau unui număr de puncte ECTS. Repartizarea surselor financiare pentru studii are loc după principiul *”Banii urmează studentul”*. În opinia autorilor, calcularea costului unitar per student, aplicată în Lituania, ce prevede luarea în considerare a costurilor ce țin de stimularea studenților, poate fi menționată drept corespunzătoare obiectivelor europene, cum ar fi stimularea necesității de obținere a studiilor superioare calitative, și poate fi preluată ca o bună practică pentru Republica Moldova.

4.2. *Perfecționarea structurii finanțării publice prin aplicarea indicatorului ”grad de angajabilitate”*

Multe state, cum ar fi, spre exemplu, *Portugalia, Italia, Cehia, Polonia*, de asemenea, au dezvoltat sisteme de finanțare a instituțiilor de învățământ superior în baza *indicatorilor de performanță*. Unul din indicatori se referă la *gradul de angajabilitate*, informațiile despre acesta fiind făcute public, constituind un criteriu relevant cu impact major asupra finanțării instituțiilor de ÎS. Bugetul pe care instituțiile de ÎS îl primesc direct de la stat, de exemplu, în Republica Cehă, este compus din câteva componente (tabelul 1).

Tabelul 1. Structura finanțării publice a învățământului superior în Republica Cehă

Structura finanțării publice pe componente	
începând cu anul 2009	începând cu anul 2012
91% din bugetul acordat - cost per student; 9% din bugetul acordat - finanțare bazată pe <i>performanță</i> , inclusiv:	80% din bugetul acordat - cost per student; 20% din bugetul acordat - finanțare bazată pe <i>performanță</i> , inclusiv:
50% - în funcție de rezultatele cercetării-dezvoltării; 15% - în funcție de veniturile generate de instituția de învățământ superior; 10% - în funcție de numărul de profesori, conferențieri; 25% - în funcție de mobilitatea studenților.	39% - în funcție de performanțele obținute în activități de cercetare; 34% - în funcție de calitatea studiilor și gradul de angajabilitate al absolvenților; 27% - în funcție de mobilitatea studenților și internaționalizarea studiilor.

Sursa: elaborat de autori în baza sursei [7, p. 8-9]

Astfel, conform datelor prezentate în tabelul 1, *finanțarea bazată pe performanță* a constituit, în anul 2009, doar 9% din bugetul total destinat ÎS. Mecanismul a fost perfecționat, introducându-se

indicatori mai cuprinzători, astfel că, din 2012, finanțarea bazată pe performanță constituia 20% din bugetul acordat. Important este de menționat că, dacă în 2009 indicatorul *grad de angajabilitate* nu constituia indicator al metodologiei de calcul, din 2012, tocmai 34% din bugetul bazat pe performanță sunt prevăzute pentru calitatea studiilor și gradul de angajabilitate al absolvenților.

Menționăm că *discrepanța dintre oferta sistemului educațional și cererea pentru forță de muncă* se menține semnificativă. În clasamentul Forumului Economic Mondial 2017-2018, RM a acumulat 3,9 puncte din 7 sau locul 94 din 137 state analizate pentru indicatorul „Eficiența pieței muncii” [5], înregistrând un trend descendent pe parcursul mai multor ani consecutiv. În plus, ponderea populației ocupate cu calificări superioare celor necesare la locul de muncă a fost în scădere în ultimii ani, în timp ce ponderea persoanelor ocupate cu calificări inferioare celor necesare la locul de muncă a fost în creștere. Acest fapt denotă atât deficiențele sistemului educațional, cât și distorsiunile pieței muncii, care este incapabilă să atragă și să rețină capitalul uman educațional. Conform indicatorilor Forumului Economic Mondial pentru anul 2017, „Capacitatea de a reține oamenii talentați în țară”/”Capacitatea de a atrage oamenii talentați în țară”, Republica Moldova înregistrează scoruri de doar 1,9/1,8 din 7 sau locurile 133/134 din 137 de state incluse în clasament, depășind doar Serbia, Bosnia și Hertzegovina, Haiti și Venezuela. Situația economico-politică din RM adâncește problema și în continuare. Migrația populației din Republica Moldova, din ultimele trei decenii, a rezultat într-un fenomen semnificativ de exod și irosire de creiere, respectiv, exodul de capital uman educațional autohton.

4.3. Analiza cheltuielilor pentru educație, inclusiv pentru învățământul superior, în unele state europene comparativ cu Republica Moldova

În contextul tematicii analizate în articolul dat, se impune analiza comparativă a unor indicatori-cheie privind *finanțarea publică* a educației în unele state ale UE și Republica Moldova: ponderea cheltuielilor pentru educație/învățământ superior în PIB și ponderea cheltuielilor pentru educație/învățământ superior în total cheltuieli guvernamentale (tabelul 2).

Tabelul 2. Analiza cheltuielilor pentru educație, inclusiv pentru învățământul superior, în unele state europene comparativ cu Republica Moldova, anul 2016

Indicatori	UE28	Suedia	Belgia	Finlanda	Polonia	Letonia	România	RM
Cheltuieli pentru educație în PIB, % inclusiv:	4,7	6,6	6,4	6,1	5,0	5,2	3,7	6,3
pentru învățământul superior, %	0,7	1,1	0,9	1,8	1,2	0,8	1,0	0,5
Cheltuieli pentru educație în total cheltuieli publice, %, incl.:	10,2	13,4	12,0	10,8	12,1	15,1	10,8	17,5
pentru învățământul superior, %	1,5	2,2	1,7	3,3	3,0	2,5	2,9	1,4

Sursa: elaborat de autori în baza surselor [8,11]

Datele din tabelul 2 reflectă că în 2016, cheltuielile pentru educație în UE-28 constituiau 4,7% din PIB și, respectiv, 10,2% din totalul cheltuielilor publice. Cele mai ridicate ponderi ale cheltuielilor publice pentru educație în PIB se atestă în Suedia (6,6%), Belgia (6,4%) și Finlanda (6,1%). Cea mai scăzută pondere, dintre statele analizate în articol, se atestă în România (3,7%). În ce privește învățământului superior, Finlanda și Polonia înregistrează cele mai mari ponderi în PIB: 1,8% și, respectiv, 1,2%, iar în total cheltuieli publice - 3,3% și, respectiv 3%. În comparație cu statele UE analizate, în Republica Moldova, deși cheltuielile pentru educație, ca pondere în PIB sau în total cheltuieli publice, sunt relativ înalte, învățământului superior îi revin doar 0,5% și, respectiv, 1,4%, niveluri care atestă o problemă de subfinanțare a sectorului respective. Menționăm

că în Cadrul de acțiuni Educația 2030 [12] sunt stabilite anumite valori ca "puncte de referință cruciale" pentru indicatorii-cheie privind *finanțarea publică* a educației autohtone și anume: alocarea a *cel puțin 4-6% din PIB* educației și/sau alocarea a *cel puțin 15-20% din total cheltuieli publice*.

5. Modalități de susținere ale beneficiarilor în vederea finanțării studiilor drept unul din cele mai dezbătute subiecte de politică publică în domeniul educației

5.1. Instrumente de susținere a finanțării studiilor, oferite de guvernele statelor europene

Ca urmare a studierii practicilor europene, autorii conchid că guvernele statelor europene oferă studenților posibilități extinse de finanțare a studiilor prin oferirea *granturilor* (Finlanda, Portugalia, Franța etc.), *împrumuturilor rambursabile* (Germania, Suedia, Ungaria, Norvegia etc.), *avantajelor financiare* și/sau *beneficiilor fiscale* (Estonia, Irlanda, Grecia, Italia, Letonia, Malta, Slovenia etc.). Drept dovadă că țările UE sunt preocupate de acordarea diferitelor *facilități de ordin financiar-fiscal* studenților din învățământul superior, unele chiar practicând concomitent un *set de stimulente*, sunt prezentate datele din tabelul 3.

Tabelul 3. Taxe de studii și facilități acordate studenților/părinților, cazul Belgiei și Germaniei, anul universitar 2016-2017

Regiunea	Mărimea taxei de studii anuale	Facilități financiare		
		Granturi oferite	Împrumuturi acordate	Beneficii fiscale/ financiare
Belgia (comunitatea franceză)	Maximum 836 euro	394-4821 euro (familiilor cu venituri joase)	Se acordă familiilor cu 3 copii, rambursarea se face peste 6 luni de la absolvire; rata dobânzii - 4%	92,09 – 254,4 euro/lună pentru persoane până la 25 ani; Scutire de impozit, inclusiv pentru studenți: 1510 euro pentru un copil; 3880 euro – pentru al doilea copil; 8700 euro – pentru al treilea copil; 14060 euro – pentru al patrulea copil; +5370 pentru fiecare copil următor
Belgia (comunitatea germană)	Taxă unică - 450 euro	Bazate pe necesități 362-2469 euro	Pentru ciclul I – 1000 euro; pentru ciclul II - 1500 euro, rambursarea se face 3 ani de la absolvire; rata dobânzii 0-3%	
Belgia (comunitatea flamandă)	Taxă combinată (230 euro + taxă flexibilă în funcție de credite) 1 credit – 11 euro	Bazate pe necesități 256-3966 euro	Nu se acordă	
Germania	În jur de 500 euro pentru un semestru	Bazate pe performanțe 300-1035 euro/lună	Maximum 7200 euro Rambursarea: după 4 ani după absolvire	190 euro – pentru un copil; 196 euro – pentru al doilea; 221 euro – pentru fiecare următor; sau o relaxare fiscală de 3624 euro pe an pentru un copil, pentru un părinte până la vârsta de 25 ani

Sursa: elaborat de autori în baza sursei [10]

Remarcăm că, în *Republica Moldova*, încă nu se utilizează activ toate *instrumentele financiare* examinate mai sus, cel mai des făcându-se apel la *granturi* (sub formă de burse de studii) și la *facilități fiscale* (scutiri la impozitare).

Pornind de la cele expuse, menționăm că guvernele sunt investitori majori în educație și, din punct de vedere bugetar, sunt preocupate de *recuperarea investițiilor*, în special, în perioade de constrângeri fiscale. Este dovedit faptul că persoanele cu niveluri mai avansate de studii generează *venituri mai mari*, plătesc *impozite și contribuții sociale mai mari* și, în plus, solicită mai puține *transferuri sociale*. Considerăm, drept urmare, că guvernul trebuie să fie investitor major în educație, date fiind ulterioarele efecte pozitive pentru bugetul statului și calitatea vieții. De rînd cu expunerea respectivei convingeri, menționăm că dezbaterile privind viitorul finanțării

învățământului superior se află în centrul discuțiilor privind politica la nivel național și european: ar trebui majorate taxele de școlarizare pentru a sprijini eforturile sectorului educației superioare din Europa de a-și consolida calitatea și de a-și menține poziția atractivă în comparație cu SUA și țările emergente? În majoritatea țărilor europene, finanțarea publică a fost considerată drept abordare tradițională a finanțării învățământului superior. Presiunile de reformare a mecanismului de finanțare existent printr-o partajare distinctă a sarcinii între contribuabili și studenți sunt în creștere datorită evoluției pieței învățământului superior, modificărilor structurii economice, evoluțiilor demografice și creșterii concurenței pentru fondurile publice în cadrul activităților de servicii publice existente. În acest sens, sunt căutate metode alternative de finanțare a învățământului superior.

5.2. Mecanisme adecvate de finanțare, orientate spre echitatea și accesul la educație

Finanțarea studiilor superioare (cu referință la modul de achitare a taxelor de studii), încadrează economiile avansate în patru grupe [4]:

- în primul grup (aici se încadrează majoritatea țărilor europene continentale: *Germania, Belgia, Franța, Austria, Spania* etc.), studentul achită taxe de studii joase, în condițiile în care și ajutorul public financiar, deși persistă, este nesemnificativ;
- în al doilea grup de țări (Europa nordică: *Suedia, Danemarca, Finlanda, Norvegia*), studenții nu achită taxe de studii, primind un sprijin public substanțial;
- al treilea grup, care cuprinde SUA și alte țări anglo-saxone (*Marea Britanie, Australia, Noua Zeelandă*), se caracterizează prin combinarea taxelor de studii mari concomitent cu un sprijin public generos (cel puțin, sub formă de credite pentru studenți);
- în cel de-al patrulea grup (*Japonia, Coreea de Sud, Chile și alte țări din America Latină și Asia*), studenții plătesc taxe ridicate de școlarizare, fără a beneficia de un sprijin financiar public.

Unul dintre elementele de atracție globală a universităților din UE rezidă în taxele de școlarizare relativ mai mici în comparație cu universitățile americane. Chiar dacă încetinirea creșterii economice a determinat multe țări din UE să reducă investițiile în educație și să caute modalități eficiente de utilizare a resurselor financiare disponibile, în opinia autorilor, finanțarea rămâne încă destul de înaltă, de comun cu un sistem funcțional de subvenții, împrumuturi și burse menite să atenueze impactul taxelor de școlarizare mari asupra bugetelor de familie.

Costul învățământului superior și modalitățile de susținere ale studenților în vederea finanțării studiilor se numără printre cele mai dezbătute subiecte de politică publică în domeniul educației, mai ales în perioade de criză economică. Găsirea unui echilibru corect între acordarea de sprijin suficient pentru instituții prin taxe de studii și menținerea accesului și a echității reprezintă o provocare. Taxele mai mari de școlarizare majorează resursele financiare disponibile pentru instituțiile de învățământ și sprijină eforturile acestora în menținerea și dezvoltarea unor programe de calitate. Pe de altă parte, în opinia autorului tezei, taxele de studii pot restricționa accesul la educație pentru studenții cu venituri mici, în special, în absența unor scheme publice de susținere. Consiliul Europei a subliniat că, deși este esențial să se aleagă *mecanisme adecvate de finanțare*, pe principii de eficiență, acestea ar trebui să meargă în paralel cu preocupările privind *echitatea și accesul la educație*, care implicit conduc la creșterea speranței de a atinge niveluri înalte ale calității vieții. Cu toate acestea, este foarte dificil să se compare cu precizie datele disponibile la nivelul UE, deoarece realitățile naționale sunt complexe și multidimensionale.

6. Analiza dependenței dintre cheltuielile pentru învățământul superior și Indicele Competitivității Globale pentru unele state europene

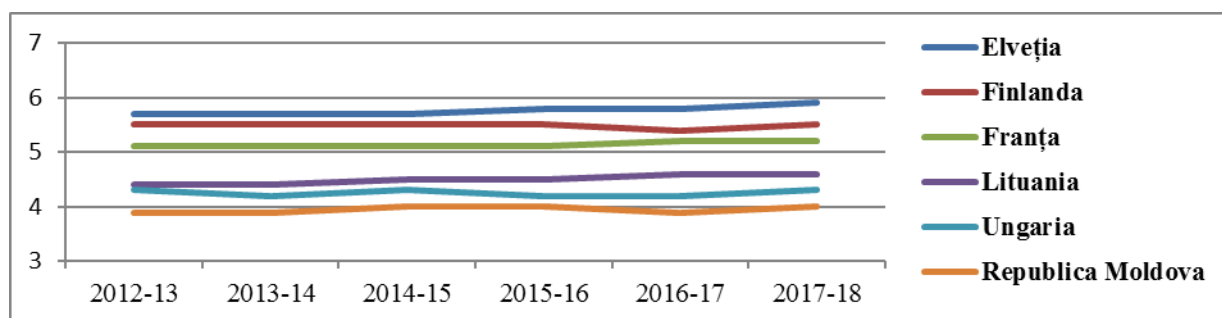
6.1. Trinomul ”an gajabilitatea în câmpul muncii-calitatea vieții-competitivitatea”

În conformitate cu tematica cercetării, un interes aparte îl prezintă legătura dintre calitatea studiilor, angajabilitatea în câmpul muncii, calitatea vieții și competitivitatea, întrunite în Indicele

competitivității globale (ICG). O condiție prealabilă pentru sporirea *calității vieții* o constituie creșterea economică, măsurată prin PIB, care oferă resursele necesare pentru îmbunătățirea sănătății, educației și securității. Progresul economic, centrat pe om, are drept scop creșterea durabilă și echitabilă a bunăstării populației unei țări. În consecință, este important ca țările să monitorizeze îndeaproape factorii care determină competitivitatea, ținând cont de obiectivele societale mai largi și de compromisurile conexe. *Indicele Competitivității Globale* urmărește performanța a aproape 140 de țări pe 12 piloni ai competitivității. Evoluția indicelui pentru unele țări europene este reflectată în figura 2 Conform datelor reflectate în figură, *Elveția* și-a păstrat poziția de leader pentru mai mulți ani consecutiv (locul 1 din 137 de state). Economia sa are un nivel ridicat de flexibilitate, piața muncii fiind clasată în categoria celor mai performante la nivel global. *Finlanda* ocupă locul 10 în clasament, fapt datorat scorurilor ridicate pentru sănătatea publică și învățământul primar, precum și pentru o performanță înaltă în învățământul superior care se află pe locul doi, cedând doar statului Singapore. Analiza experienței Finlandei privind pregătirea generației mai tinere pentru provocările celei de-a patra revoluții industriale, prin abordări noi de predare, a fost deosebit de importantă în asigurarea unui statut de țară cu o competitivitate sporită.

În același timp, nivelurile ridicate ale investițiilor în capitalul uman sunt completate de un mediu sofisticat de inovare (locul 4 în lume). *Republica Moldova* a obținut 4 puncte, pe o scară de la 1 la 7, fiind plasată pe locul 89 în clasamentul pentru anul 2017, în creștere cu 11 poziții față de 2016.

Figura 2. Evoluția Indicelui Competitivității Globale pentru unele state europene

Sursa: elaborată de autori în baza sursei [5]

Deși se înregistrează o dinamică pozitivă, Republica Moldova, deopotrivă cu 35 de state (în majoritate, slab dezvoltate) a intrat în categoria statelor cu cel mai jos nivel de dezvoltare economică, cu o competitivitate bazată pe utilizarea intensivă a factorilor, fiind foarte sensibile la crizele mondiale și la schimbarea cursurilor valutare. În consecință, statele respective, în opinia autorilor, se caracterizează și printr-o calitate scăzută a vieții.

6.2. Interdependența dintre calitatea învățământului superior și eficiența pieței muncii

Datele comparabile ale unor subindici (pentru statele menționate în figura 1), care intră în componența Indicelui Competitivității Globale, și care sunt de o importanță evidentă, în contextul tematicii analizate în articolul dat - *rata de înrolare în învățământul superior, calitatea învățământului superior și eficiența pieței muncii* - sunt generalizate și reflectate în tabelul 5, în corelație cu cheltuielile pentru învățământul superior în PIB și în total cheltuieli publice.

Datele din tabelul 5 reflectă o interdependență accentuată între calitatea ÎS și eficiența pieței muncii, reprezentative fiind *Elveția* și *Finlanda*. Or, pozițiile competitive ale acestor două state, în ce privește calitatea ÎS, pot fi argumentate și de cheltuielile relativ înalte destinate sectorului respectiv, astfel, în 2016, ponderea finanțării publice a ÎS în PIB, pentru Elveția, a constituit 1,3%, pentru Finlanda – 1,8% [11].

Eficiența pieței muncii reprezintă pilonul 7 din clasamentul internațional al competitivității și include flexibilitatea (cooperarea, în relațiile de muncă, ale angajatorilor și angajaților; flexibilitatea determinării salariilor; practici de angajare și concediere; reductanța costurilor; efectele impozitelor asupra motivației de a munci) și *eficiența utilizării resurselor umane* (plată și productivitate, încredere în managementul profesional, capacitatea țării de a reține/atrage oamenii talentați; rata de ocupare a *forței de muncă* în rândul femeilor).

Tablelul 5. Interdependența dintre cheltuielile pentru învățământ superior și unii subindici ai Indicelui Competitivității Globale pentru unele state europene

Țara	Cheltuieli pentru ÎS		Rata de înrolare în ÎS		Calitatea ÎS		Eficiența pieței muncii	
	în PIB, %	în total cheltuieli publice, %	%	Poziția/13 7	Scorul	Poziția/13 7	Scorul	Poziția/13 7
Elveția	1,3	3,8	57,7	47	6,2	1	5,9	1
Finlanda	1,8	3,3	87,3	8	5,8	3	4,8	23
Lituania	0,8	2,5	16,9	101	4,0	53	4,6	36
Franța	0,6	1,1	64,4	38	4,3	40	4,3	56
Ungaria	0,8	1,9	50,9	55	2,9	111	4,2	71
R.Moldova	0,5	1,4	41,2	69	3,2	95	3,9	94

Sursa: elaborat de autori în baza surselor [11, 5]

Republica Moldova înregistrează rezultate scăzute pe toate cele trei poziții, comparativ cu statele analizate, în special, ce ține de calitatea ÎS și eficiența pieței muncii. ”Or, pentru a fi competitivă, o economie trebuie să se bazeze pe o *populație educată calitativ*, infrastructură informațională dezvoltată, un sistem inovativ eficient și un sistem economic și instituțional, care să susțină această abordare” [2, p. 14].

7. CONCLUZII

1. Modul de finanțare a studiilor în învățământul superior autohton, în perspectiva îmbunătățirii calității vieții, trebuie să respecte anumite criterii, precum:

- finanțarea studiilor în învățământul superior trebuie să fie orientată spre subiect, spre student, purtător de CUE, și nu spre obiect, spre instituția de învățământ;
- finanțarea studiilor în învățământul superior trebuie să fie echitabilă, să nu inducă discriminarea financiară, culturală, politică, etnică etc;
- finanțarea studiilor în învățământul superior trebuie să rezulte din furnizarea actului educațional, în sensul că instituția de învățământ superior poate exercita responsabilitățile educaționale mai bine decât statul, fiind capabilă să asigure diversitatea ofertei educaționale;
- învățământul superior nu poate să-și crească continuu costurile, sistemul de finanțare urmând să contribuie la monitorizarea strictă a acestora, impunându-se, pe termen mediu, o mai mare responsabilizare în gestionarea fondurilor.

2. În ultimii ani, conform experiențelor testate în țările UE, se utilizează finanțările bazate pe rezultate și performanță academică, prin care se acordă stimulente pentru rezultatele bune sau se penalizează rezultatele neperformante. În baza respectivelor constatări, conchidem că, în Republica Moldova, se impune reformarea mecanismului de finanțare existent, prin aplicarea indicatorilor de performanță, care să completeze formula de determinare a fondurilor alocate instituției. În contextul tendințelor actuale cu privire la asimilarea capitalului uman educațional autohton și la minimizarea pierderilor financiare ale statului, drept indicator de performanță ar trebui să fie utilizat indicatorul grad de angajabilitate după absolvirea studiilor în instituția de ÎS.

3. Printre interesele majore ale guvernelor statelor europene privind finanțarea studiilor în învățământul superior, se atestă acordarea studenților și părinților a suportului financiar sub formă

de *granturi, împrumuturi la rate scăzute ale dobânzii, facilități fiscale și avantaje financiare*. Aceste măsuri de susținere financiară permit guvernelor să crească participarea la învățământul superior, în particular, în rândul celor cu venituri mici și, astfel, fiind respectate drepturile ce vizează accesul și egalitatea, în special, în contextul îmbunătățirii calității vieții tuturor păturilor sociale. Dintre instrumentele financiare menționate, în Republica Moldova, *facilităților fiscale* le corespunde o uzanță mai mare, dar și acestea se referă doar la scutiri pentru persoane întreținute și constituie valori incomensurabil de mici, față de costurile reale. Urmare a celor identificate, conchidem că Guvernul Republicii Moldova trebuie să facă uz de bunele practici internaționale prin aplicarea suportului financiar menționat anterior.

BIBLIOGRAFIE:

1. Activitatea instituțiilor de învățământ superior în anul de studii 2017/18. <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5849&parent=0> (vizitat - 03.01.2018).
2. Belostecinic Gr., Economia cunoașterii ca sursă de creștere economică sustenabilă. În: Analele ASEM. Chișinău: ASEM, 2011, ed. a 9-a, p. 6-20. ISBN 978-9975-75-567-2.
3. Cotelnic A. Rolul universităților în edificarea societății cunoașterii. În: Analele Academiei de Studii Economice din Moldova. Chișinău: ASEM, 2012, vol. 10, p. 6-12.
4. Garritzmann J. The political economy of Higher Education Finance. 2016, p.78. ISBN 978-3-319-29913-6.
5. Global Competitiveness Ranking. <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/competitiveness-rankings/> (vizitat 02.05.18).
6. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la modul de funcționare a instituțiilor de învățământ superior de stat în condiții de autonomie financiară. Nr. 983 din 22.12.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 25.12.2012, nr. 270-272 (cu modificările ulterioare).
7. Koucký J. Reforms of higher education funding in the Czech Republic. 2012. www.eua.be/Libraries/funding-forum/EUA_Koucky_article_web.pdf?sfvrsn=0 (vizitat 14.01.2017).
8. Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova: Site-ul Oficial. <http://mf.gov.md/ro/buget/transparența-bugetară/bugetul-pentru-cetățeni> (vizitat 09.04.2018).
9. Metodologia de finanțare a învățământului superior public. <http://www.particip.gov.md/proiectview.php?l=ro&idd=5271> (vizitat 07.07.2018).
10. National Student Fee and Support Systems in European Higher Education 2016/17. Eurydice Facts and Figures. Luxembourg, 2016. https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/images/5/58/EN_Fees_and_support_2016_17.pdf (vizitat 22.11.2016).
11. Total general government expenditure on education, 2016. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/6/64/Total_general_government_expenditure_on_education%2C_2016_%28%25_of_GDP_%25_of_total_expenditure%29.png (vizitat 13.04.18).
12. The Education 2030 Incheon Declaration and Framework for Action (FFA) "Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all". 2015. http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/ED/ED/pdf/FFA_Complet_Web-ENG.pdf (vizitat 13.06.17).

THE INFLUENCE OF FOREIGN INVESTMENTS ON THE ACTIVITY OF INSURANCE COMPANIES AS INSTITUTIONAL INVESTORS IN THE CAPITAL MARKET OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Svetlana BILOOCAIA¹

Iulia ZAPOROJAN²

Abstract: *In this article were investigated the peculiarities of insurance industry internationalization, were examined the main factors which influence on attracting of foreign investments by the insurance companies and were revealed the advantages and disadvantages of foreign investments in insurance sector. To analyze the perspectives of stimulation of insurance companies' activity as institutional investors in the capital market of the Republic of Moldova, in article was investigated international experience of investment activity of different insurance sub-industries including life and health, property and casualty, multiline, reinsurers and insurance brokers, was analyzed investment practice of insurance companies in the Republic of Moldova and was revealed the impact of foreign investments on their investment portfolio. In order to apply the best international experience in the national financial market, in this study, based on such research methods and instruments as: logical analysis of theoretical and practical materials, documentary method, analogy and grouping, quantitative and qualitative data method, method of synthesis, comparative analysis, were revealed the features of domestic insurance companies' investment activity and offered recommendations on its stimulation, taking into account the best international practice.*

Key words: *capital market, foreign investments, insurance companies, institutional investors*

JEL Classification: F21, G22, G23, O16

1. INTRODUCTION

Insurance companies, as institutional investors, are very important participants in the financial market, inclusive the capital market. They have a very important role as they contribute to the strengthening of competition in the financial market, stimulate financial innovation, strengthen corporate governance, contribute to increase market integrity, pressure for modernizing market infrastructure, encourage the development of regulations.

Due to increased risk of devastating natural disasters and terrorism, which is now the dominant influence on the insurance sector, in the global market there is integration of insurance companies. This leads to the formation of market giants who have huge resources expressed in billions of euros. Thus, they become key players in the global capital markets and have a huge impact on price movements within these markets. Insurance was one of the first industries that became international [Balaban M., 2015]. Deregulation, privatization and liberalization have facilitated globalization of risks and insurance services [Njegomir & Stojić, 2012]. The global insurance industry is facing increasing competition, which has put significant pressure on companies to become more efficient, enhance their technology-related processes and alter their business models. Globally, most insurance companies are trying to enhance the efficiency of their underwriting process, cut their overheads and reduce claims leakage since returns from investment are shrinking. With high competition in the insurance industry, companies strengthen their product lines, investment strategies and corporate infrastructure [Hasan A., 2015].

2. Research theoretical aspects

The insurance companies from developed and developing countries actively participate in international financial integration. The foreign investments are especially important for developing countries where the internal sources of investment are not enough to meet the growing demands of domestic financial market modernization. To attract foreign investments governments from these countries elaborate and implement a wide range of measures, taking into consideration that exist

¹ PhD, Associate Professor, Faculty of Finance, Academy of Economic Studies of Moldova, Republic of Moldova, e-mail: biloocaiasvetlana@gmail.com

² Economist, e-mail: iuliazaporojan1@gmail.com

many factors which influence on attracting of foreign investors. Besides cultural differences between foreign and domestic institutions, transaction costs, market transparency, general macroeconomic stability, the main factors impact on institutional investors decision regarding their international activity in foreign markets comprise:

a) *Political*: political stability or uncertainty; attitude of the host government towards foreign private investment, national standards of treatment of foreign affiliates; special inducement for foreign investors, such as tax holidays grants, loans at favourable rates, tariff protection etc.

b) *Legal*: the rules and regulations pertaining to the entry and operations of foreign investors; restrictions, on bringing home (“repatriating”) earning or profits in the form of dividends, royalties, interest or other payments; regulation of the stock and bond markets; investors protection regulation.

c) *Exchange control*: convertibility of local currency; exchange rate stability.

d) *Taxation*: existence of a double-taxation agreement between the host country and institutional investor country; existence of discrimination taxation of foreign investors; withholding tax payable on remittances; taxes on capital gains etc.

e) *Finance*: national economic growth rates; the functioning and efficiency of local markets; depth and sophistication of the capital market, its liquidity; local sources of capital and interest rates payable; rate of inflation; the quality of domestic accounting, as well as accounting requirements and conventions [Bilooaia S., 2018].

Even the *foreign investments* impact on the financial market of emerging economies still remains one of the disputable themes of researchers, for the insurance sector, they have the strong positive effect, providing the following *advantages*: promotion of integration processes in the world financial market; expansion of the financial resource base; introduction of modern technologies to the insurance sector; transition to global standards of financial culture; improvement of the quality of services and expansion of the range of financial services; increase in the capitalization of the insurance sector, resulted in formation the system of large domestic institutional investors; better transparency of ownership and accounting; increase in competition in insurance services; more expertise and professionalism in domestic insurance sector; facilitation of the transition to the international standards of supervision and regulation; reduction in risk and effective financial support during the crisis by the parent companies; increased insurance penetration; greater mobilization by insurance companies of the national saving and their channelization into investments in different sectors of the domestic economy etc.

The main *disadvantage of foreign investments* in domestic insurance sector comprise: strengthening of the negative impact of financial globalization; threat to economic independence, increased uncertainty and financial market dependence on foreign capital; increased impact of external shocks and financial crises of other countries on the domestic economy, uncontrolled outflow of foreign capital; realization of the interests of other countries, ignoring the priorities of domestic country; reduction of competitiveness of domestic insurance companies [Lyutiy & Borovikova, 2013].

3. Proposed research methods

Presented in this article investigation was implemented based on such research methods as: *general-scientific methods of cognition, logical analysis of theoretical and practical materials*, documentary method, analogy and grouping of quantitative and qualitative data method, method of synthesis and comparative analysis method. Analysis is grounded on the data obtained from Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), World Bank, [National Commission for Financial Markets](#) (NCFM) etc.

4. Research of empirical aspects

Insurance companies are long-term investors whose investment process consists of strategic asset allocation decisions, which determine broad portfolio distributions across asset classes, such as bonds and equities as well as tactical asset allocation that involves deviations from the basic asset

categories to exploit short-term profit opportunities. Taking into consideration above mentioned role of insurance companies in developed economies, as one of the largest institutional investors in the financial market, significantly contributed in savings mobilization and their canalization in long term investment in social and infrastructure sectors, thus stimulating economic growth, in this article is analysed experience of insurance companies' investment activities on example of United States financial market, where insurance companies are one of the most influenced investors. Was analyzed five sub-industries: life and health (LH), property and casualty (PC), multiline (ML), reinsurers (Re) and insurance brokers (IB). The tables reported below provide the time-series averages of the corresponding annual common-size analyses [CEASA, 2016]. Table 1. provides a common-size presentation of the primary asset groups. The largest asset class is investments. This is true for each of the sub-industries, except insurance brokers.

Table 1. Primary asset categories of insurance companies

	All	LH	PC	ML	Re	IB
Cash	2%	2%	3%	1%	4%	2%
Investment Assets	56%	57%	62%	44%	70%	26%
Accounts Receivable (including premium)	3%	1%	6%	2%	5%	37%
Reinsurance Assets	5%	2%	9%	7%	11%	0%
Intangible Assets	2%	1%	4%	1%	0%	20%
Deferred Policy Acquisition Costs	4%	4%	2%	4%	4%	3%
Separate Account Assets	20%	28%	2%	35%	0%	0%
Other Assets	8%	5%	12%	6%	6%	12%
Total Assets	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Source: elaborated by the authors based on [3]

This format reveals asset composition differences across the sub-industries. In particular, for LH insurers, investment assets constitute almost 60% of adjusted assets, and deferred policy acquisition costs constitute 4%. In contrast, for PC insurers, investments account for 62% of adjusted assets, and DAC constitute 2%. Instead, PC insurers have substantial reinsurance assets, receivables, and other assets (Table 2).

Table 2. Investment assets of insurance companies

	All	LH	PC	ML	Re	IB
Short term investments	0%	0%	0%	0%	1%	0%
Investments in securities	83%	80%	89%	85%	82%	38%
Investments in loans	9%	15%	2%	5%	3%	0%
Investments in real estate	1%	1%	0%	0%	0%	0%
Other investments	7%	4%	9%	10%	14%	62%
Total Assets	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Source: elaborated by the authors based on [3]

Most insurers do not report a separate category of short-term investments but instead include them in “cash” or “investment in securities.” *Short-term investments* include primarily short-term fixed income instruments such as commercial paper and T-bills. These investments are reported at either fair value or amortized historical cost which, due to the short-term nature of the instruments, approximates fair value. Interest income is calculated using the effective interest rate method. *Investments in Securities* include all investments in fixed income securities, passive investments in equity securities (i.e., other than control or significant influence investments), and investments in other securities (Table 3.).

Table 3. The structure of securities in investment portfolio of insurance companies

	All	LH	PC	ML	Re	IB
Fixed income securities	91%	97%	86%	90%	94%	86%
Equity securities	7%	2%	13%	10%	6%	14%
Other securities	2%	1%	1%	0%	0%	0%

Total investments in securities	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
---------------------------------	------	------	------	------	------	------	------

Source: elaborated by the authors based on [3]

Investments in debt securities constitute the majority of securities holdings and, for many insurers, the majority of reported assets. Investments in equity securities are a distant second. PC insurers have significant investments in equity securities, which are generally very liquid. LH insurers invest almost exclusively in fixed income instruments.

Fixed income securities (debt securities) comprise: cash equivalents - liquid low risk investments with maturity of three months or less at the date of purchase; held to maturity - intent and ability to hold the securities until they mature; trading - bought and held for the purpose of selling them in the near term in order to profit from short-term price movements; available for sale - all other. *Equity securities* include: trading - bought and held for the purpose of selling them in the near term in order to profit from short-term price movements; available for sale - all other. *Investments in loans and leases* include mortgage loans, policy loans, and other loans. Mortgage loans constitute the majority of loans, but policy loans are also quite significant [CEASA, 2016].

Insurance sector are underdeveloped in emerging markets (Table 4). But the importance of institutional investors (both foreign and domestic ones) in emerging financial markets is increasing, the number of this type of investors, the volume of assets under their management, their profitability is steadily growing. The main factors driving institutional investors growth in emerging markets comprise: a growing urban middle class; per capita income growth; rapid technological developments, innovative services based on smartphones and tablets utilization; the emergence of new micro-insurance, pensions etc. products; regulatory changes moving to strengthen solvency, protect consumers, foster the development of new products etc.

Table 4. Financial assets of insurance corporations, as a percentage of GDP, %

	007	008	009	010	011	012	013	014	015	016	017
Belgium	4.0	0.9	7.7	8.1	7.4	3.3	2.5	9.1	7.4	4.0	1.0
Czech Republic		0.2	1.5	1.6	1.5	1.3	1.7	2.4	1.8	1.1	0.5
Estonia	0.0	0.1	0.7	0.8	0.6	0.6	0.2	0.7	0.3	0.9	0.0
France	5.3	9.2	0.8	4.8	1.0	9.5	03.1	12.5	12.6	20.6	20.8
Germany	7.4	4.3	7.5	7.8	6.5	9.5	1.1	4.0	2.7	3.4	1.8
Hungary	0.8	0.9	0.9	0.9	0.3	0.5	0.2	0.3	0.9	0.9	0.6
Japan	5.0	3.4	0.0	9.3	1.1	4.9	9.1	2.7	7.8	9.8	9.1
Lithuania			0.7	0.1	0.9	0.2	0.7	0.7	0.9	0.4	0.5
Netherlands	3.0	2.6	3.8	5.0	5.3	0.2	6.7	2.9	9.5	6.7	1.5
Poland		1.0	0.4	0.3	0.5	0.3	0.3	0.6	0.4	0.9	
Slovenia			3.9	4.9	4.9	7.2	8.0	8.9	8.0	8.3	7.9
Switzerland	2.5	3.1	0.7	0.7	3.1	7.5	4.3	9.0	5.8		
United States	3.8	9.5	3.0	3.6	3.3	3.7	5.1	5.0	5.8	6.6	7.5

Source: elaborated by the authors based on [8]

Foreign institutional investors play an important role in the improvement of the institutional infrastructure of emerging market economies and have an important impact on the development of securities markets, notably stock markets. Despite the existing risks when investing in financial markets of developing countries, such as: volatility, illiquidity, currency devaluations, unanticipated political and economic developments, still low or middle per capita income, an economy that has not yet been industrialized, underdeveloped financial infrastructure, there is a dramatic increase of portfolio flows from institutional investors into emerging markets, with professionally managed investment funds taking the lead. This undoubtedly contribute to the fact that domestic institutional investors are starting to play an increasingly important role. However, their role is as yet fairly modest and, therefore, there is considerable scope for an expansion of both the domestic institutional sector and the domestic securities market.

Insurance is a significant sector of the non-banking financial market in the Republic of Moldova. The national *insurance market* has undergone an important milestone by endorsing and putting into implementation of some amendments to the normative framework aimed perfectionation of financial services provided by insurance companies, quality of intermediation, mechanism and financial remediation, recovery instruments as well as increase insurance sector solidity. At the same time, on the insurance market of the Republic of Moldova, which is still underdeveloped, mandatory insurance of motor third party liability is still dominant (CASCO, "Green Card"). Thus, in 2016, from a total insurance portfolio of about 1.35 billion lei, cumulative amount of paid insurance claims for the motor insurance (motor third party liability insurance and insurance of road vehicles (CASCO) amounted to 442.6 mln lei or 88.4% of the total compensations paid in non-life direct insurance in value of 500.7 million lei, for "Green Card" were paid 310 mln lei of gross premiums.

The factors influenced on these tendencies include: immaturity of the domestic insurance market, socio-economic and humanitarian reasons, low living standards and lack of an insurance culture. For example, the dominant part of housing insurance contracts' is represented by foreign citizens, international firms and organizations, as well as holders of mortgage credit agreements for whom the house insurance is mandatory. The main indicators of insurance market evolution during 2012-2017 in the Republic of Moldova are demonstrated on table 5.

Table 5. The main indicators of insurance sector' evolution in the Republic of Moldova, 2012-2017

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Number of insurance companies	18	16	15	15	16	16
Number of insurance/ reinsurance brokers	76	75	70	75	70	60
Social capital of insurance companies, mln. lei	556,7	469,3	505,5	525,7	562,7	594,18
Foreign investments in the social capital of insurance companies, mln. lei	143,5	106,1	133,8	202,9	210,4	108,6
Weight of foreign investments in attracted capital, %	25,6	22,6	26,5	38,6	37,4	18,2
Investments in securities, %	16,9	26,1	32,8	33,2	33,5	46,2
Net assets of insurance companies, mln. lei	1241,8	1068,9	1130,5	1154,3	1304,4	1373,8
Volume of gross written premiums, mln. lei	1089,3	1198,9	1203,6	1228,5	1380,1	1441,9
The degree of insurance penetration, %	1,2	1,2	1,1	1,01	1,03	0,96
The insurance density (lei/nat. person)	306,0	337,0	338,3	345,7	388,7	406,1
Compensations and insurance indemnities paid, mln. lei	430,5	432,4	513,6	386,6	519,1	506,1

Source: elaborated by the authors based on [7]

According to the informations presented in NCFM Annual Reports, during 2012-2016 all main indicators, besides degree of insurance penetration, demonstrated growth, stimulating foreign investors for actively investments in insurance companies in the Republic of Moldova. In national insurance sector, in 2017, the volume of gross written premiums increased to 1441.9 mln. lei, the insurance density grew to 406,07 lei/nat. person. Investigation revealed, that the companies with significant share of foreign capital, in securities market, make investments mainly (some of them – only) in Government securities. The share of foreign investments in attracted capital by the domestic insurance companies, significantly decreased, from 37,4% in 2016 till 18,18% in 2017 due to implementation of [National Commission for Financial Markets'](#) resolutions, courts decisions etc. regarding the shares of shareholders of Alliance Insurance Group and Moldasig resulted from the revealed noncompliance with national legislation.

Also, the results of investigation demonstrates, that growth of investment activity of the domestic insurance companies in the capital market of the Republic of Moldova, correlated with increase of share of foreign investments in insurance companies' social capital during 2012-2016, continued in 2017, in condition of foreign investments decreasing (see Table 6).

The dynamic of the evolution of structure of insurance companies assets demonstrates that the share of assets saved by domestic companies in securities within 2012-2017, increased from

17% to 46% and its absolute values remained unchanged, despite the decreased of total invested assets from 2265 mln.lei in 2016 to 1706 mln.lei in 2017, the share of allocated capital into bank deposits decreased from 35% to 18%. The volume of capital invested by the insurance companies as institutional investors on the capital market grew from 152.9 mln.lei in 2012 to 788.2 mln.lei in 2017, the volume of capital invested in bank deposits, decreased from 317.5 mln.lei to 310.0 mln.lei in the same period [NCFM, 2018].

Table 6. The evolution of the structure of assets admitted to represent the insurance reserves and the minimum solvency margin for 2012-2017

Indicators	2012		2013		2014		2015		2016		2017	
	mln. lei	%	mln. lei	%	mln. lei	%	mln. lei	%	mln. lei	%	mln. lei	%
Securities	52,9	6,9	84,3	6,1	98,4	2,9	05,7	3,2	58,5	3,5	788,2	46,2
Bank deposits	17,5	5,1	23,0	0	08,8	5,5	98,1	8	94,2	6	10,0	18,2
Available in bank accounts and in cash	0,9		9,3		7,5	6	58,7		40,4		3,4	5,5
Land and buildings	85,6	1	99,9	7,9	26,9	8,7	55,2	7	00,7	8	25,1	13,2
Receivables related to subscribed premiums	4,0		3,8		8,4	6	25,9		57,4		2,7	5,4
Reinsurer's share	30,4	4	27,3	2	42	1,7	79,8		13,7	5	96,6	11,5
Total	701,3	00	087,6	00	212,0	00	123,4	00	265,0	00	706,1	100

Source: elaborated by the authors based on [7]

5. CONCLUSION

According to the results of implemented analysis, in the Republic of Moldova, foreign investors provide for domestic insurance companies such benefits, as: expansion of the financial resource base, increase in the capitalization; increase in competition in insurance services, increased insurance density; growth of gross written premiums, increase of compensations and insurance indemnities paid etc. Also investigation revealed, that insurance companies with significant share of foreign capital, as institutional investors, prefer investments in Government securities and do not promote financing of real sector of economy and registered growth of investments in the capital market is influenced by the another factors then foreign investments in social capital of insurance companies (e.g. decrease in profit from investments in banks deposits etc.). Simultaneously, investigation of the international experience revealed, that on attraction of foreign investors in national insurance sector and on stimulation their activity as institutional investors in the capital market, influence such factors as: domestic and foreign political stability, economic growth, combination of fiscal and monetary stimulus, savings culture and financial education of individuals, demographic aspects, competition between capital market investments and substitute services such as bank-offered products, real estate investments etc., capital market depth and liquidity, modern and developed finance infrastructure, innovative trading and hedging mechanisms, wide variety of financial products in the capital market, transaction costs (commissions, fees and tax), human capital and professionalism, quality of regulation of the capital market, market surveillance and investor protection that must be taking into consideration of regulators in the Republic of Moldova in elaboration of the strategies of development of national financial market with scope of the attracting foreign investments and stimulation institutional investors activity in the capital market.

BIBLIOGRAPHY:

1. BALABAN, M. Role of insurance company as institutional investors, 2015.
2. BILOOCAIA, S. *Institutional investors on the capital market. (university coursebook)* Chișinău: ASEM, 2018.
3. Center for Excellence in Accounting and Security Analysis (CEASA). Analysis and Valuation of Insurance Companies, *Industry Study* Number Two, 2016.
4. HASAN, A. Impact Analysis of FDI on Insurance Sector in India. *International Journal of Economics & Management Sciences*. 2015, vol.4, Issue 6.

5. LYUTIY, I., BOROVIKOVA, M. The financial market of Ukraine and the role of foreign direct investment. Taras Shevchenko University of Kyiv, Ukraine, *Ekonomika*, 2013 Vol. 92(1).
6. NJEGOMIR, V., STOJIC, D. Determinants of nonlife insurance market attractiveness for foreign investments: Eastern European evidence. *Ekonomika istraživanja*, Vol. 25, 2012, no. 2
7. <http://www.cnpf.md/md/rapa/>
8. https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=QASA_7II_INDIC

PARTICULARITĂȚILE ANALIZEI RISCURILOR BUGETAR-FISCALE AFERENTE ACTIVITĂȚII ENTITĂȚILOR ECONOMICE CU PROPRIETATE PUBLICĂ

VÎRCOLICI Ana¹

***Abstract.** In this article, mainly were investigated the particularities of budgetary-fiscal risks, including the risks associated with economic entities with public property within the budgetary-fiscal risk system, the nature and impact of these risks. It was also analyzed the economic and financial situation of Moldovan state-owned economic entities, including by selecting and analyzing the largest entities by income, assets and liabilities in terms of the risks to the state budget, using data from their financial statements, audit reports published by entities on webpages, as well as information from the government portal of open data, reports from the Ministry of Finance, etc. As a result of the analysis, it has been emphasized the importance of economic entities with public property sector in the national economy, as well as the interdependence between the performance of this sector and budget expenditures, by listing state intervention measures to support these entities. The analytical method, the descriptive and comparative method, the quantitative and qualitative analysis method, the logical framework method were used to achieve the research goal.*

***Key words:** budgetary-fiscal risks, contingent liabilities, economic entities with public property, financial management.*

JEL CLASSIFICATION: G320, G380

INTRODUCERE.

Potrivit datelor Agenției Proprietății Publice, pe lângă toate întreprinderile municipale, în Moldova există peste 200 de întreprinderi de stat și peste 100 de societăți pe acțiuni în care statul deține o anumită cotă parte. Aceste entități, prin dimensiunea și poziția dominantă pe care o au, continuă să joace un rol semnificativ pentru economia țării, din momentul în care după o perioadă îndelungată de consolidare a economiei de piață, în Republica Moldova, statul rămâne a fi cel mai mare angajator din țară. Circa 60% din salariații angajați în sectorul oficial al Republicii Moldova activează fie în instituții publice, fie în entitățile economice cu proprietate de stat.

Este important de menționat că unele entități economice cu proprietate publică (întreprinderi) prin definiție nu urmăresc obținerea profitului, ci mai curând livrarea unui serviciu public. Aceasta însă nu exclude obligativitatea ca întreprinderea să fie suficient de viabilă ca să poată întoarce datoriile din contul profiturilor, fără ca să devină în timp un cost suportat de plătitorii de impozite. Rezultatele modeste privind profitabilitatea întreprinderilor rezultă în mod firesc într-un grad mai înalt de îndatorare a acestora, fapt care ar putea duce la falimentul lor, punând o presiune considerabilă asupra bugetului de stat. În acest sens, Ghidul Fondului Monetar Internațional pentru asigurarea transparenței în sfera bugetar-fiscală din anul 2007 menționează că chiar dacă multe din „corporațiile de stat” funcționează în mare măsură în baza principiilor comerciale, în situația în care, acestea vor înregistra pierderi constante și vor acumula datorii semnificative, situația financiară a corporațiilor de stat poate influența semnificativ situația economică în ansamblu, iar obligațiile financiare ale acestora pot cădea în sarcina guvernării centrale. Prin urmare, în caz de neîndeplinire de către entitățile economice cu capital de stat a obligațiilor sale de plată, acestea la rândul lor se transformă în obligațiuni contingente pentru stat, favorizând astfel „deficitul ascuns” al bugetului. Acest fapt este încadrat în sistemul de riscuri aferente bugetului de stat, motiv din care se impune reglementarea și administrarea eficientă, monitorizarea și controlul riguros din partea statului a activității acestor entități.

În contextul celor expuse, se remarcă că tema cercetării este de o importanță majoră în special pentru Republica Moldova, în condițiile în care entitățile economice cu proprietate publică activează în sectoare strategice ale economiei (energetic, transport, alimentare cu apă), unde în mare parte tarifele pentru serviciile prestate sunt reglementate și nu permit acoperirea costurilor efectiv

¹drd, ASEM; Republica Moldova, Chișinău, str. Mitropolit Gavriil Banulescu-Bodoni 61; www.ase.md; +373 22 402 872; e-mail:ana.prodan_personal@yahoo.com

suportate pentru prestarea acestora. Scopul cercetării constă în cercetarea particularităților riscurilor bugetar-fiscale aferente activității entităților economice cu proprietate publică, precum și analiza rezultatelor financiare ale entităților economice cu proprietate publică din Republica Moldova în vederea identificării potențialelor vulnerabilități asupra situației bugetar-fiscale.

Particularitățile generale privind analiza riscurilor bugetar-fiscale. Per general, în ultimii ani, economia Republicii Moldova s-a dovedit a fi destul de rezistentă și unele din efectele crizei anului 2014 au fost aplanate datorită sistemului robust de management al bugetului și al trezoreriei. Cu toate acestea, contractia economiei, precum și diminuarea finanțării externe în comun cu impactul crizei financiare internaționale, au evidențiat necesitatea regândirii întregului pachet de reguli fiscale. Legea de bază a finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale, adoptată în anul 2014 are drept scop îmbunătățirea sferelor cheie ale finanțelor publice, inclusiv prin implementarea progresivă a regulilor fiscale îmbunătățite, prin constrângerile impuse la revizuirile bugetului anual și prin dezvoltarea conceptului de analiză a riscurilor bugetar-fiscale. Riscurile bugetar-fiscale reprezintă factorii care pot determina devierea rezultatelor bugetar-fiscale de la așteptări sau previziuni inițiale și care necesită o gestionare proactivă. Riscurile pentru buget pot apărea în rezultatul șocurilor macroeconomice, unor decizii ad-hoc referitoare la politica bugetar-fiscală și/sau din materializarea obligațiilor contingente. Datoriile contingente pot fi explicite, având o bază legală clară, cum ar fi garanțiile de stat pentru împrumuturi; sau implicite, care nu sunt bazate pe reglementări clare, dar pot surveni drept consecință a unor evenimente neprevăzute, care să necesite intervenția statului [2].

Monitorizarea, evaluarea și estimarea riscurilor bugetar-fiscale în Republica Moldova se realizează de către Ministerul Finanțelor, în calitate de autoritate bugetar-fiscală centrală. Totodată, în mai multe state europene, inclusiv membre ale Uniunii Europene, sunt instituite instituții bugetar-fiscale independente (numite și Consilii fiscale), menite să promoveze sustenabilitatea finanțelor publice. În practica Serbiei, Consiliul fiscal, instituit în anul 2010, asigură inclusiv evaluarea diferitor riscuri fiscale, cum ar fi pierderile înregistrate de către entitățile economice de stat, insolvența băncilor de stat etc. În prezent, în Republica Moldova nu există un Consiliu fiscal sau orice altă instituție independentă similară, oportunitatea instituirii unui Consiliu fiscal fiind încă discutată, atenția fiind concentrată la moment pe dezvoltarea și consolidarea capacităților existente ale instituțiilor responsabile de politicile, prognozele în domeniul bugetar-fiscal și estimarea riscurilor aferente.

Potrivit Strategiei de dezvoltare a managementului finanțelor publice 2013-2020, deciziile bugetare cuprind analiza riscurilor fiscale totale, inclusiv riscurile generate de întreprinderile de stat și societățile comerciale cu capital majoritar de stat și riscurile generate de unitățile administrativ-teritoriale. Respectiv, Strategia prevede drept domeniu de preocupare îmbunătățirea capacităților de analiză și planificare strategică, precum și de analiză a riscurilor bugetar-fiscale, stabilind drept țintă pe termen mediu: fortificarea capacităților de analiză a riscurilor bugetar-fiscale, precum și de monitoring financiar al autorităților/instituțiilor publice la autogestione și al întreprinderilor de stat/municipale și al societăților comerciale cu capital integral sau majoritar public, precum și perfecționarea mecanismului de monitoring financiar al întreprinderilor de stat/ municipale și al societăților comerciale cu capital integral sau majoritar public [8].

În contextul celor expuse, se constată că Cadrul Bugetar pe Termen Mediu (CBTM) 2017-2019 include o informație sumară privind analiza riscurilor fiscale, însă acesta se axează pe identificarea riscurilor și nu pe stabilirea măsurilor de intervenție, dar punctează faptul că consolidarea monitorizării și gestionării riscurilor bugetar-fiscale este necesară. Textul documentului de politici prenotat explică faptul că estimările se bazează pe ipoteze „relativ optimiste” și enumeră mai mulți factori de risc care pot conduce la o executare negativă mai mare a bugetului. Acestea includ riscurile macroeconomice, cum ar fi problemele din sectorul bancar, cererea internă slabă, fluctuația prețurilor de import pentru petrol, o creștere slabă în zona euro, recesiunea din Rusia și Ucraina, și reducerea remitențelor cetățenilor moldoveni care lucrează în

străinătate. CBTM menționează, de asemenea, riscurile legate de buget, inclusiv diminuarea veniturilor la buget, reducerea asistenței externe, majorarea tarifelor la energie, creșterea ratei inflației, riscul valutar, impactul negativ al schimbărilor demografice asupra sistemului de pensii și riscurile cauzate de calamitățile naturale [9]. Deși lista riscurilor este destul de cuprinzătoare, absența prioritizării sau cuantificării face dificilă vizualizarea posibilelor efecte ale acestor riscuri asupra politicii fiscale și a deciziilor bugetare. Neincluderea cel puțin a unei descrieri simplificate a posibilelor măsuri de limitare și diminuare a riscurilor menționate reduce valoarea practică a listei.

În sensul dat, în anul 2017, ca material de referință la proiectul legii bugetului de stat pentru anul 2018, pentru prima oară a fost întocmită Nota privind riscurile bugetar-fiscale, eforturile autorităților fiind concentrate pe identificarea potențialelor riscuri care pot influența considerabil situația bugetară și estimarea probabilității riscului și a impactului acestuia în caz că se produce riscul. În afară de aceasta, sunt descrise și măsurile de atenuare a riscurilor, dacă acestea au avut loc, sau mecanismele care sunt prevăzute de cadrul normativ sau urmează a fi elaborate pentru a reduce riscurile bugetar-fiscale. În opinia Fondului Monetar Internațional, un raport (notă) cuprinzător cu privire la riscurile fiscale ar oferi o bază importantă pentru o gestionare coerentă și transparentă a riscurilor fiscale principale. Dezvăluirea celor mai importante riscuri într-un document consolidat facilitează o dezbatere informată asupra principalelor riscuri fiscale, a impactului lor potențial și a modului în care acestea trebuie gestionate.

Așadar, potrivit Notei privind riscurile bugetar-fiscale 2017, riscurile fiscale apreciate ca fiind cele mai mari pentru finanțele publice din Republica Moldova sunt: șocurile macroeconomice, *riscurile fiscale care rezultă din activitatea entităților economice cu proprietate publică* și riscurile fiscale din sectorul financiar, precum și câteva alte riscuri de importanță medie. Tabelele de mai jos prezintă tabloul riscurilor bugetar-fiscale aferente, cu o scurtă explicație a tipurilor acestora și o evaluare preliminară a importanței lor potențiale pentru Republica Moldova [2].

Tabelul 1. Tipologia riscurilor bugetar-fiscale explicite

Risc	Natura riscului	Impactul potențial	Probabilitatea
Șocuri macroeconomice	Evoluții macroeconomice neprevăzute, care modifică perspectivele de creștere economică și alterează poziția financiară	Ridicat	Ridicată
Estimarea veniturilor	Nerealizarea veniturilor planificate deteriorează soldul bugetar	Mediu	Ridicată
Cheltuieli neprevăzute	Obligațiile legale sau presiunile politice duc la ajustarea cheltuielilor și deteriorarea soldului bugetar	Mediu	Ridicată
Expunerea la datorie a sectorului public	Evoluțiile neprevăzute ale pieței, modificările ratelor dobânzii sau ale cursului de schimb duc la creșterea datoriei și a costurilor asociate deservirii acesteia	Mediu	Ridicată

Sursa:[2]

În afară de riscurile explicite, Nota privind riscurile bugetar-fiscale 2017 prevede că bugetul de stat poate fi expus și unor riscuri implicite, care se prezintă în tabelul de mai jos.

Tabelul 2. Tipologia riscurilor bugetar-fiscale implicite (inclusiv datorii/obligații contingente)

Risc	Natura riscului	Impactul potențial
Insolvența întreprinderilor de stat și societăților comerciale cu capital integral sau majoritar de stat	Guvernul este obligat să salveze întreprinderile de stat și societățile pe acțiuni cu cota statului aflate în insolvență	Ridicat
Insolvența sectorul financiar	Guvernul este obligat să salveze băncile ce prezintă importanță sistemică, aflate în insolvență	Ridicat
Transferuri majorate către autoritățile	Transferurile către autoritățile locale trebuie	Redus

Risc	Natura riscului	Impactul potențial
locale	majorate pentru a se asigura prestarea serviciilor	
Plăți în cadrul parteneriatului public-privat (PPP)	Plățile aferente PPP-urilor sunt mai mari decât se anticipase și decât sumele prevăzute	Redus
Executarea garanțiilor acordate de stat(cu excepția sectorului financiar)	Guvernul este obligat să efectueze plăți în cadrul garanțiilor de stat acordate	Redus
Sume insuficiente prevăzute pentru situații neprevăzute	Hotărâri judecătorești, înțelegeri de soluționare a unor dispute, dezastre naturale, etc. generează costuri bugetare ce depășesc nivelul planificat	Redus

Sursa:[2]

Potrivit Notei privind riscurile bugetar-fiscale 2017, în cazul riscurilor implicite este dificil de a estima probabilitatea producerii riscului, deoarece datele disponibile în unele cazuri sunt foarte limitate și/sau nu permit acest lucru. Spre deosebire de riscurile explicite, evoluțiile din trecut nu oferă îndrumări relevante privind evoluțiile viitoare a riscurilor implicite. De asemenea este greu de cuantificat numeric impactul potențial, acesta fiind doar estimat ca fiind unul ridicat, mediu sau redus. Astfel, după cum se poate observa, insolvența întreprinderilor de stat și societăților comerciale cu capital integral sau majoritar de stat este tratată ca fiind unul din cele mai majore riscuri bugetar-fiscale implicite cu un impact potențial ridicat. Din acest motiv asigurarea solvabilității entităților economice cu capital de stat prin intermediul unui management robust și eficient, este indispensabilă, or în situații de insolvabilitate, Guvernul poate fi pus în situația capitalizării lor prin injectări de fonduri de capital, dat fiind rolul lor în economia națională, fapt care în final condiționează cheltuieli adiționale din bugetul de stat și constrângeri la realizarea politicilor social-importante.

Există dovezi empirice ample care arată că entitățile economice cu proprietate publică au reprezentat o sursă de risc substanțial pentru guvernul proprietar și că astfel de riscuri s-au materializat în multe cazuri, cu costuri considerabile pentru bugetele naționale. Un studiu efectuat de Fondul Monetar Internațional, utilizând un eșantion de 80 de țări dezvoltate și de pe piețele emergente, a constatat că, în perioada 1990-2014, datoriile (obligațiunile) contingente din partea entităților economice cu proprietate publică reprezentau 14% din totalul datoriilor contingente identificate în eșantion, iar pentru 18% din obligațiunile realizate au fost implicate costuri fiscale; și că costurile fiscale din salvarea entităților economice cu proprietate publică au fost în medie echivalente cu 3% din Produsul Intern Brut (PIB), dar au atins și până la 15% din PIB în cel mai extrem caz [1].

Tabelul 3. Materializarea datoriilor/obligațiilor contingente

Datorii contingente	Numărul evenimentelor	Numărul evenimentelor care au generat costuri	Costurile fiscale (% din PIB)	
			Media	Maximum
Sectorul financiar	91	82	9.7	56.8
Hotărârile judecătorești	9	9	7.9	15.3
Bugetele locale	13	9	3.7	12.0
Entitățile economice cu capital de stat	32	31	3.0	15.1
Calamitățile naturale	65	29	1.6	6.0
Companii private nonfinanciare	7	6	1.7	4.5
Parteneriate publice-privat	8	5	1.2	2.0
Altele	5	3	1.4	2.5
Total	230	174	6.1	56.8

Sursa: [1]

De fapt, în baza rezultatelor studiului, s-a constatat că obligațiunile realizate aferente entităților economice cu proprietate publică au reprezentat în medie cea mai mare a patra sursă de costuri fiscale în eșantion (după cele din sistemul financiar, deciziile instanțelor de judecată și

guvernele subnaționale (locale). Prin urmare, întrucât finanțele entităților economice cu proprietate publică pot crea și deseori au repercursiuni negative asupra finanțelor publice, generând cheltuieli neprevăzute legate de salvagardarea acestora, în cele ce urmează, se va analiza solvabilitatea întreprinderilor de stat și societăților comerciale cu capital integral sau majoritar de stat din Republica Moldova, prin identificarea vulnerabilităților aferente activității lor.

Analiza riscurilor fiscale asociate întreprinderilor de stat și societăților comerciale cu capital integral sau majoritar de stat din Republica Moldova. Așadar, după cum s-a evidențiat anterior, poziția financiară slabă a multor entități economice cu proprietate publică prezintă riscuri fiscale semnificative. Sectorul entităților economice cu capital de stat din Republica Moldova este considerabil, având venituri de 17,4 la sută din PIB. Mai multe entități economice cu capital de stat au înregistrat pierderi substanțiale, iar unele dintre ele au lichidități și/sau un grad de solvabilitate scăzut. Deși, acestea sunt, în principiu, entități juridice independente, statului îi este dificil să se retragă atunci când acestea au dificultăți financiare. Unele dintre cele mai mari entități, în special din sectorul energetic, prestează servicii critice pentru populație, și statul, în calitate de proprietar, se va implica în orice fel de restructurare a acestora. Respectiv, acest lucru ar putea cere contribuții de la buget sub formă de capital, credite sau subvenții.

Pentru a evalua riscurile bugetar-fiscale asociate întreprinderilor de stat și societăților comerciale cu capital integral sau majoritar de stat (în continuare – societăți pe acțiuni), au fost supuse analizei rezultatele financiare, obținute în anul 2017 a:

- 169 întreprinderi de stat (Î.S.);
- 22 societăți pe acțiuni (S.A.) cu capital majoritar de stat (50%+1 acțiune);
- 13 societăți pe acțiuni cu capital integral de stat (100% cota statului).

Astfel, în rezultatul activității economice în anul 2017, sectorul întreprinderilor de stat a înregistrat, în ansamblu, pierderi nete în mărime de 79,5 mil. lei, sau cu 57,1 mil. lei mai mult comparativ cu situația anului 2016, în timp ce societățile pe acțiuni au înregistrat 390,2 mil. lei profit net, sau cu 244,7 mil. lei mai mult comparativ cu anul 2016. Analizând dinamica rezultatelor financiare ale entităților economice cu capital de stat, se atestă că după o perioadă de declin economic în anii 2013-2015, entitățile economice cu capital de stat înregistrează, per total, rezultate financiare pozitive în anii 2016-2017, crescând procentul entităților care au activat cu profit. De asemenea, se observă că în perioada 2013-2015 când au fost înregistrate per total pierderi, doar 40,6% (în mediu pe perioada respectivă) din entități au înregistrat pierderi din activitate, în timp ce 58,0% din entități au înregistrat profit dar care a fost considerabil mai mic față de pierderile celor 40,6% entități.

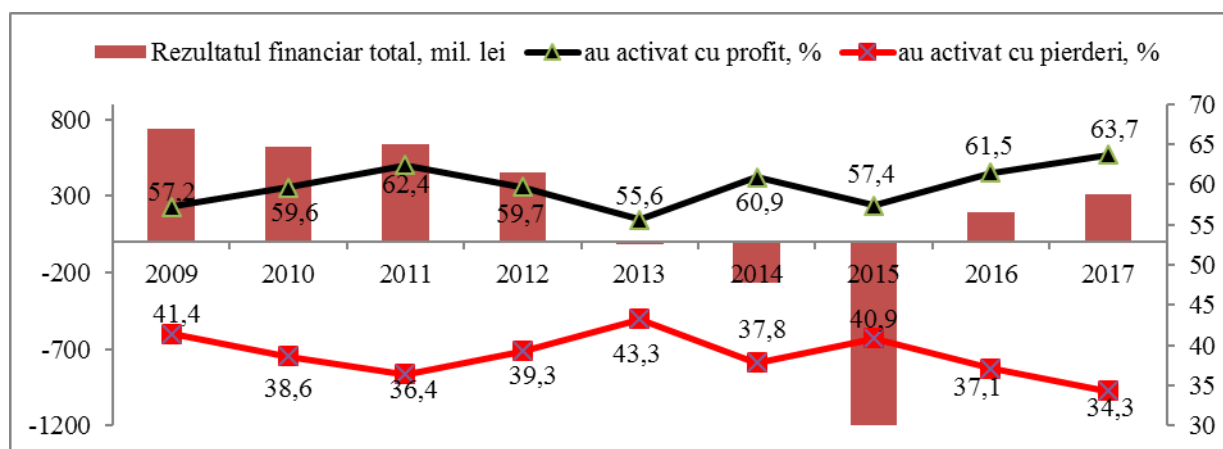

Figura 1. Dinamica rezultatului financiar total al entităților economice cu capital de stat din Republica Moldova, în anii 2009-2017

Sursa: elaborat de autor în baza sursei [3], [4], [5], [10]

În particular, din totalul entităților analizate, 130 entități sau 63,7% au activat cu profit în anul 2017, suma căruia a constituit 656,9 mil. lei, iar 70 entități cu capital de stat sau 34,3% din entități au activat cu pierderi, suma căroră a constituit 346,2 mil. lei.

Tabelul 4. Situația financiară a entităților economice cu capital de stat în anul 2017

Entități economice	Numărul entităților supuse analizei	Au activat cu pierderi			Au activat cu profit			Rezultat financiar nul	
		numărul ent. ec.	ponderea, %	suma, mil. lei	numărul ent. ec.	ponderea, %	suma, mil. lei	numărul ent. ec.	ponderea, %
1	2	3	4=3/2	5	6	7=6/2	8	9	10=9/2
Î.S.	169	62	36,7	298,7	103	60,9	219,2	4	2,4
S.A.	35	8	22,9	47,5	27	77,1	437,7	-	-
Total entități	204	70	34,3	346,2	130	63,7	656,9	4	2,0

Sursa: elaborat de autor în baza sursei [3], [4], [5], [10]

Pierderi nete mai mari de 1 milion lei se înregistrează la 20 întreprinderi de stat (sau 32,3% din numărul întreprinderilor ce înregistrează pierderi) și 2 societăți pe acțiuni (sau 25,0% din societățile ce înregistrează pierderi), din care cele mai mari pierderi se înregistrează la:

- Î.S. Compania Aeriană „Air Moldova” (190,4 mil. lei pierderi în anul 2017, față de 8,6 mil. lei profit în anul 2016);
- S.A. „CET Nord” (40,4 mil. lei pierderi în anul 2017, cu 12,5 mil. lei mai puțin față de pierderile din 2016);
- Î.S. „VestMoldTransGaz” (26,0 mil. lei pierderi în anul 2017, cu 22,7 mil. lei mai mult față de pierderile din 2016);
- Î.S. „Fabrica de Sticlă din Chișinău” (19,7 mil. lei pierderi în anul 2017, cu 6,2 mil. lei mai mult față de pierderile din 2016);
- Î.S. „Colegiul Național de Viticultură și Vinificație din Chișinău” (18,9 mil. lei pierderi în anul 2017, cu 18,1 mil. lei mai mult față de pierderile din 2016).
- S.A. „Răut” (5,6 mil. lei pierderi în anul 2017, cu 2,2 mil. lei mai puțin față de pierderile din 2016).

Concomitent, din 70 entități cu capital de stat care au activat cu pierderi în anul 2017, pierderile unor entități din ramura transportului aerian (în special Î.S. Compania Aeriană „Air Moldova”) constituie 191,9 mil. lei sau 55,4% din suma totală a pierderilor, iar pierderile S.A. „CET-Nord” reprezintă 40,4 mil. lei sau 11,7% din suma totală a pierderilor.

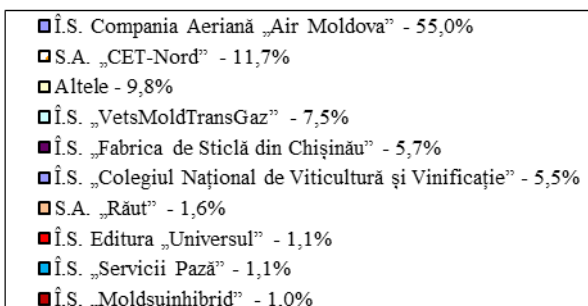
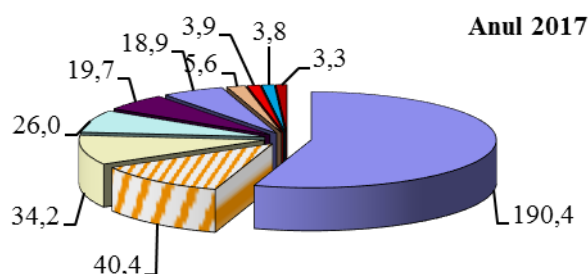
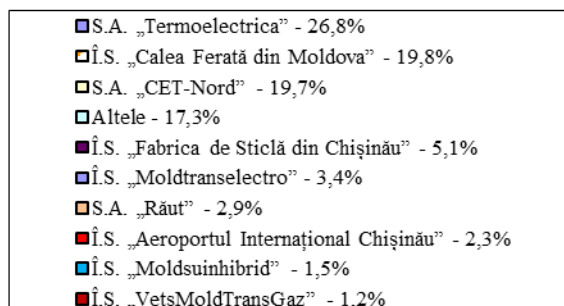
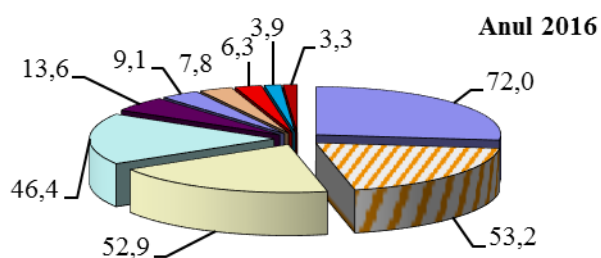

Figura 2. Întreprinderile de stat și societățile pe **Figura 3. Întreprinderile de stat și societățile pe**

**acțiuni care au înregistrat în anul 2016
pierderi nete, mil. lei**

**acțiuni care au înregistrat în anul 2017
pierderi nete, mil. lei**

Sursa: elaborat de autor în baza sursei [3], [4], [5], [10]

La fel, se atestă că 84 entități sau 41,2% din entitățile supuse analizei, înregistrează în anul 2017 pierderi din activitatea operațională. Cele mai considerabile pierderi din activitatea operațională au fost înregistrate de:

- Î.S. Compania Aeriană „Air Moldova” – 209,4 mil. lei;
- S.A. „CET-Nord” – 43,0 mil. lei;
- Î.S. „Calea Ferată din Moldova” – 29,8 mil. lei;
- Î.S. „VestMoldTransGaz” – 26,4 mil. lei;
- S.A. „Termoelectrica” – 24,9 mil. lei;
- Î.S. „Fabrica de Sticlă din Chișinău” – 19,1 mil. lei;
- S.A. „Răut” – 10,2 mil. lei etc.

De asemenea, 57 entități economice înregistrează o depășire a capitalului social față de capitalul propriu, din care 16 entități economice (întreprinderi de stat) înregistrează o valoare negativă a capitalului propriu (spre deosebire de 19 entități în anul 2016) în mărime de 149,9 mil. lei, conform situației de la finele anului 2017, cele mai considerabile valori negative ale capitalului propriu fiind înregistrate de:

- Î.S. Compania Aeriană „Air Moldova” – 81,3 mil. lei (la 31.12.2017);
- Î.S. „Moldtranselectro” – 59,7 mil. lei (mai mult de 3 ani);
- Î.S. Stațiunea Tehnologică pentru Irigare „Vulcănești” – 3,6 mil. lei (mai mult de 3 ani);
- Î.S. DIP „Casa de comerț” – 1,0 mil. lei (mai mult de 3 ani).

Potrivit Legii cu privire la întreprinderea de stat și întreprinderea municipală/Legii privind societățile pe acțiuni, dacă, la expirarea celui de-al treilea an financiar consecutiv, valoarea capitalului propriu al entității, potrivit bilanțului anual al acesteia, va fi mai mică decât mărimea capitalului social, se impune necesitatea întreprinderii măsurilor conform cadrului legal (reducerea capitalului social, aporturi în numerar, dizolvare etc.).

Totodată, s-a constatat că, la situația din 31.12.2017, la 54 entități cu capital de stat sau 26,5% din totalul entităților analizate, datoriile curente depășesc activele circulante, fapt care poate genera dificultăți în activitatea agenților economici, dacă această situație rămâne neschimbată.

De asemenea, în contextul evaluării și analizei riscurilor bugetar-fiscale aferente activității economico-financiare a entităților cu capital integral sau majoritar de stat, a fost efectuată analiza detaliată a principalilor indicatori financiari a celor mai mari întreprinderi de stat și societăți pe acțiuni, selectate după active, venituri din vânzări și datorii înregistrate.

Astfel, se atestă că veniturile din vânzări totale ale entităților menționate în tabelul 5 reprezintă 48,3% din veniturile din vânzări înregistrate în anul 2017 de către 204 entități analizate, activele acestora reprezintă 75,8% din totalul activelor întreprinderilor de stat și societăților pe acțiuni, iar datoriile (curente și pe termen lung) – 82,5% din suma datoriilor totale ale entităților.

**Tabelul 5. Analiza principalilor indicatori financiari aferenți
activității unor întreprinderi de stat/ societăți pe acțiuni, la 31.12.2017**

Nr. d/o	Denumirea întreprinderii	Active, mil. lei	Datorii, mil. lei	Venituri din vânzări, mil. lei	Profit net (pierdere netă), mil. lei	Lichiditatea curentă, coef.	Marja profitului operațional, %	Levierul financiar, coef.
1.	Î.S. „Administrația de Stat a Drumurilor”	8892,3	2439,5	52,2	0,6	0,59	1,72	1,38
2.	S.A. „Moldtelecom”	5948,3	1606,3	1770,8	61,9	0,31	1,29	1,37
3.	S.A. „Termoelectrica”	5468,7	3696,5	2389,7	38,1	9,30	-0,67	3,09
4.	Î.S. „Calea Ferată din Moldova”	3343,7	529,6	1009,0	7,1	1,03	- (-2,95)	1,19
5.	S.A. „Red Nord”	1895,2	246,2	667,3	99,3	0,66	18,73	1,15
6.	Î.S. „Moldelectrica”	1580,0	415,4	585,4	46,9	2,71	3,11	1,36
7.	Î.S. Compania Aeriană „AIR Moldova”	1032,9	1114,1	2727,9	-190,4	0,31	- (-7,68)	- <i>(capital)</i>

Nr. d/o	Denumirea întreprinderii	Active, mil. lei	Datorii, mil. lei	Venituri din vânzări, mil. lei	Profit net (pierdere netă), mil. lei	Lichiditatea curentă, coef.	Marja profitului operațional, %	Levierul financiar, coef.
								<i>propriu negativ (-81,3 mil. lei)</i>
8.	Î.S. „Modtranselectro”	608,5	668,2	-	68,9	0,97	- <i>(nu înregistrează venituri din vânzări)</i>	- <i>(capital propriu negativ (-59,7 mil. lei))</i>
9.	S.A. „CET-Nord”	606,1	366,6	242,1	-40,4	0,76	-17,76	2,53
10.	S.A. „Combinatul de Vinuri Cricova”	605,8	309,0	260,9	25,5	2,50	9,77	2,04

Sursa: elaborat de autor în baza sursei [3], [4], [5], [10]

Prin urmare, în rezultatul analizei s-a constatat că:

- indicatorii de rezultat ai Î.S. „Calea Ferată din Moldova” la situația din 31.12.2017 înregistrează o ușoară îmbunătățire comparativ cu situația aferentă anului 2016 (majorare a veniturilor din vânzări, a profitului brut, diminuarea pierderilor din activitatea operațională, a datoriilor curente, înregistrarea unui profit net al perioadei de gestiune modest). Cu toate acestea, indicatorii de rentabilitate ai întreprinderii înregistrează un nivel scăzut, nivelul de lichiditate al întreprinderii necesită a fi majorat, precum și eforturi suplimentare sunt necesare de întreprins pentru înregistrarea rezultatului pozitiv din activitatea operațională. Ameliorarea situației financiare la întreprindere către finele anului 2017 nu s-a dovedit a fi sustenabilă, or în perioada anului 2018 entitatea continuă să întâmpine dificultăți financiare.

- o situație nefavorabilă se înregistrează și la S.A. „Termoelectrica” și S.A. „CET-Nord”, care în anul 2017 au obținut marje negative ale rezultatului operațional, ceea ce le creează sau poate crea dificultăți la onorarea angajamentelor asumate. Situația financiară a S.A. „CET-Nord” este mai dificilă comparativ cu situația S.A. „Termoelectrica”, aceasta înregistrând pierderi brute de 17,4 mil. lei, dar care s-au diminuat față de pierderile anului 2016. În contextul tarifelor la serviciile prestate reglementate, se impune necesitatea optimizării costurilor și cheltuielilor sau restructurării activității societăților, pentru a asigura înregistrarea unor rezultate pozitive din activitatea desfășurată. Concomitent, dat fiind contractarea de către societăți a împrumuturilor pe termen lung în valută străină, acestea pot fi expuse riscului valutar (fluctuației cursului valutar), care poate deteriora situația fluxurilor de numerar în legătură cu plata ratei dobânzii și rambursării împrumutului.

- o situație dificilă se atestă și la Î.S. Compania Aeriană „AIR Moldova”, care în 2017, comparativ cu 2016, înregistrează o înrăutățire considerabilă a situației economico-financiare, având un capital propriu negativ de 81,3 mil. lei. Apariția valorii negative a capitalului propriu confirmă o stare de criză, când întreprinderea nu dispune de active formate pe seama surselor proprii și activitatea pe deplin se finanțează din contul surselor împrumutate. Deci, se constată dependența financiară absolută a întreprinderii de creditorii acesteia. Cu atât mai mult, se atestă că întreprinderea înregistrează un nivel scăzut al numerarului (rata lichidității curente este de 0,31, față de minim 1 recomandat). Acest fapt indică că întreprinderea nu dispune de active curente suficiente pentru acoperirea datoriilor curente, acesta fiind un prim semnal al riscului de insolvabilitate. Totodată, o situație alarmantă se atestă și cu privire la înregistrarea de către întreprindere a pierderilor din activitatea operațională și respectiv a pierderilor nete. Activitatea Î.S. Compania Aeriană „AIR Moldova” este expusă inclusiv riscului fluctuației cursului valutar și a prețului petrolului pe piața internațională, fapt care amplifică dificultățile financiare înregistrate.

- o situație dificilă se atestă și la Î.S. „Moldtranselectro”, care la fel înregistrează un capital propriu negativ, respectiv o insuficiență de resurse proprii pentru finanțarea activelor sale. Dat fiind specificul de activitate, întreprinderea nu înregistrează venituri din vânzări, activitatea de bază fiind concentrată pe gestionarea datoriilor debitoare și creditoare proprii, cât și cele preluate de la întreprinderile din sectorul electroenergetic în proces de privatizare, în conformitate cu Legea nr. 336/1999 cu privire la restructurarea datoriilor întreprinderilor din sectorul electroenergetic.

Incertitudinea cu privire la recuperarea anumitor creanțe poate afecta sustenabilitatea activității întreprinderii.

Activitatea celorlalte entități economice reflectate în tabel nu prezintă careva riscuri imediate. Cu toate acestea, se remarcă că marja profitului operațional la entitățile selectate este relativ scăzută sau chiar negativă, respectiv sub nivelul ratei dobânzii pentru creditele oferite de bănci, cu excepția marjei înregistrată de S.A. „Red Nord” și S.A. „Combinatul de vinuri „Cricova”, fapt care comunică că entitatea nu înregistrează suficient profit din activitatea operațională pentru rambursarea creditelor contractate/ datoriilor acumulate.

Generalizând asupra celor expuse, se atestă că, similar practicii din alte țări, entitățile economice cu capital de stat din Republica Moldova activează în sectoare importante pentru economia națională, fiind astfel entități strategice pentru țară, motiv din care administrarea eficientă a acestora este indispensabilă pentru a reduce potențialele riscuri fiscale pentru bugetul de stat. Entitățile economice cu proprietate publică sunt vulnerabile la șocurile exogene mai mult ca companiile private care operează în același sector, incluzând șocurile macroeconomice (fluctuațiile ciclice de cerere și variațiile prețurilor internaționale ale mărfurilor, ratele dobânzilor, disponibilitatea creditelor și cursurile de schimb); dezastrele naturale (secete, uragane, cutremure) sau conflictele civile. Dar, entitățile economice cu proprietate publică ar putea să nu aibă același stimul ca companiile private să se pregătească pentru a rezista acestor șocuri, deoarece se pot aștepta ca proprietarul lor (guvernul) să-și folosească resursele fiscale pentru a le salva, în cazul în care șocurile se vor materializa. Aceeași așteptare poate determina entitățile economice cu proprietate publică să acumuleze datorii excesive, mai ales că piețele financiare tind să exercite mai puțină disciplină pentru entitățile cu capital de stat decât pentru companiile private comparabile [6].

Potrivit Notei privind riscurile bugetar-fiscale 2017, se atestă că pe parcursul anilor 2014-2017, au fost efectuate plăți bugetare către întreprinderile de stat și societățile pe acțiuni, sub formă de subvenții, aport la capitalul social, acordare de împrumuturi recreditate din surse externe prin intermediul Ministerului Finanțelor. Subvențiile au fost oferite în mare parte entităților din domeniul teatral-concertistic, pentru compensarea cheltuielilor (circa 50% din totalul subvențiilor). Cei mai mari beneficiari ai creditelor externe, recreditate prin intermediul proiectelor investiționale, în perioada anilor 2015-2020 sunt S.A. „Termoelectrica”, S.A. „CET-Nord”, Î.S. „Moldelectrica” - pentru reutilizarea și modernizarea utilajului, Î.S. „Calea Ferată din Moldova” - pentru reabilitarea infrastructurii feroviare și procurarea locomotivelor, Î.S. „VestMoldTransGaz” - pentru construcția conductei de gaz Ungheni-Chișinău [2].

Tabelul 6. Plăți bugetare aferente întreprinderilor de stat și societăților pe acțiuni, mil. lei

Nr.	Indicatori	2014	2015	2016	2017*	2018*	2019*	2020*
I.	Plăți de la buget către Î.S. și S.A. sub formă de:							
I.1	Subvenții	209,8	167,9	181,9	245,2	216,9	220,6	220,7
I.2	Aport la capitalul social	19,0	-	14,82	12,5	-	-	-
I.3	Împrumuturi	-	38,5	306,8	570,4	1175,5	777,1	875,8
I.4	TOTAL (I.1+I.2+I.3):	228,8	206,4	503,52	828,1	1392,4	997,7	1096,5
II.	Plăți de la Î.S. și S.A. în bugetul de stat, sub formă de:							
II.1	Defalcări și dividende	127,5	133,9	124,4	160,6	97,8	100,0	100,0
II.2	Rambursări de împrumuturi și dobânzi aferente	66,36	66,29	69,21	90,47	183,79	189,51	223,42
II.3	TOTAL (II.1+II.2)	193,86	200,19	193,61	251,07	281,59	289,51	323,42
III.	Transferuri nete (II.3-I.4)	-34,94	-6,21	-309,9	-577,03	-1110,8	-708,19	-773,08

*estimat

Sursa: adaptat de autor în baza sursei [2]

Pe de altă parte, se observă că plățile întreprinderilor de stat și societăților pe acțiuni către bugetul de stat, sub formă de defalcări/ dividende, dobânzi și rambursări de împrumuturi sunt inferioare plăților din buget către aceste entități, respectiv statul investește mai mult în activitatea

acestor entități decât primește venituri în calitate de proprietar al acestora. Cu toate acestea, plățile entităților în buget înregistrează o ușoară tendință de majorare în anul 2017 comparativ cu perioadele precedente. Conform estimărilor pe termen mediu (2018-2020) se planifică descreșterea nesemnificativă a recreditării entităților economice cu capital de stat (de la 0,7% din PIB în 2018 la 0,5% din PIB în 2020).

Se remarcă faptul că, este dificil de estimat probabilitatea riscurilor asociate întreprinderilor de stat și societăților pe acțiuni, însă este clar că impactul acestor riscuri asupra bugetului care se poate materializa prin capitalizarea acestor întreprinderi, sau prin nerambursarea creditelor acordate, poate fi considerat ca fiind unul ridicat (semnificativ).

CONCLUZIE.

Concluzionând asupra aspectelor cercetate se constată că, în cadrul unui management ineficient al entităților economice cu proprietate publică este afectată puternic economia țării, finanțele publice, precum și sectorul privat, consecințele economice fiind considerabile. Un management financiar viabil ne asigură că banii publici sunt mereu în siguranță și sunt utilizați într-un mod adecvat, economic, eficient și efectiv. Entitățile cu proprietate publică trebuie să asigure un management financiar puternic, prin măsurarea performanțelor atât pe termen scurt, cât și pe termen lung. O entitate publică sustenabilă va dispune de un management financiar viabil dacă acesta este bine dezvoltat, integrat la toate etapele organizaționale de planificare, dacă include managementul riscurilor financiare și controlul. Sistemele de management financiar sigure sunt esențiale pentru performanțele operaționale și financiare ale entităților economice cu proprietate publică și, prin urmare, pentru reducerea riscurilor fiscale pe care le prezintă aceste întreprinderi. În consecință, guvernele-acționari trebuie să ia măsuri proactive pentru a se asigura că astfel de sisteme sunt înstituite în cadrul entităților cu capital public, aceasta fiind cheia de succes indiferent de modelele specifice de guvernare corporativă și controlul ales pentru întreprinderi.

BIBLIOGRAFIE.

1. Analyzing and managing fiscal risks-best practices, International Monetary Fund, 2016, <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2016/050416.pdf>;
2. Nota privind riscurile bugetar-fiscale, Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova, Chișinău, 2017, www.mf.gov.md;
3. Rezultatele monitoringului financiar al activității economico-financiare în anii 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016 a întreprinderilor de stat și societăților comerciale cu capital integral sau majoritar de stat, Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova, Chișinău, <http://old.mf.gov.md/actnorm/reportinform>, <http://mf.gov.md/ro/managementul-finan%20C8%9Belor-publice/monitoring-financiar>;
4. Raportul privind administrarea și deținerea proprietății publice de stat în anul 2017, Agenția Proprietății Publice, Chișinău, 2018, <https://app.gov.md/ro/documents-terms/rapoarte-de-activitate>;
5. Seturi de date ale Agenției Proprietății Publice, <http://date.gov.md/ckan/ro/organization/1167-agentia-proprietatii-publice>;
6. Ter-Minassian T., Identifying and Mitigating Fiscal Risks from State-Owned Enterprises (SOEs), Inter-American Development Bank, 2017, <https://publications.iadb.org/handle/11319/8595>.
7. Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale nr. 181/2014, cu modificările și completările ulterioare, <http://lex.justice.md/md/354213/>;
8. Hotărârea Guvernului nr. 573/2013 privind aprobarea Strategiei de dezvoltare a managementului finanțelor publice 2013-2020, cu modificările și completările ulterioare, <http://lex.justice.md/md/349108/>;
9. Hotărârea Guvernului nr. 1011/2016 cu privire la Cadru Bugetar pe Termen Mediu (2017-2019), <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=366969>;
10. paginile web a întreprinderilor de stat și societăților pe acțiuni cu capital de stat.

DEVELOPMENT OF LOYALTY POLICY OF THE BANK CUSTOMERS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CIOBU Stela¹

Abstract

Actuality of the subject. Banking financial institutions are the institutions that participate on the banking market by offering competitive products and services which are affected by various risks that might limit their circulation and selling.

A great number of banks understand that, offering only the standard set of services, it is not possible to extend the business and working with the customers who bring the greatest cash-flow, it is necessary of an individual product or to create a new one.

To be successful on the domestic and foreign market the banks focus more and more on understanding the implicit and explicit requirements of the customers, in order to increase continuously the degree of satisfying their needs and expectations, taking into account both current customers and prospective customers. Moreover, in order to maintain the competitive position on the market, the banks adopt and demonstrate a clear orientation towards the client and particularly through a continuous evaluation of customers' satisfaction, but also through a constant assessment of accomplished performances.

The purpose of the research consists in identification of the bank customer loyalty performance policy in a competitive environment. The loyalty policy is a management strategic solution, with a view to continuously improve the relationships with the client, in a competitive market where the success consists not only in providing a variety of products, but at the same time of a differentiation of services offered by them.

Methodology of research: study of the profile literature, systemic method, logical method, analogy, analysis and synthesis, induction and deduction, graphical method, comparison, method of analytical tables.

In conclusions and recommendations there is determined the final generalization of the performed study on customer loyalty policy research in terms of increasing the bank's profit.

Key words: bank image, bank loyalty, communication with clients, competitive environment, consumer rights, customer satisfaction, customer service quality, "mysterious client", quality management principles, relationship system, etc.

JEL: G 21, G 41, M 1, M 12, M 310.

Customer satisfaction is one of the main non-financial performance indicators of the bank, along with innovation, employees' satisfaction and management quality. The bank management must identify and analyze these indicators for monitoring the performances and underlaying the resource allocations.

In order to maintain the competitive position on the market, banks adopt and demonstrate a clear orientation towards the client and particularly through continuous evaluation of customer satisfaction, but also through constant evaluation of realized performances.

To be successful on domestic and foreign market, banks must concentrate their efforts on understanding and meeting the needs and expectations of current customers, but also of the potential ones. The needs and expectations of clients or beneficiaries may include, for example, the conformity of the product/service, its performance, price and costs of operation, product safety and product liability, etc.

In conditions of today's competitive environment, more and more banks are determining their course of actions towards customers, as following:

- ensuring flexibility and response premtitude to market opportunities;
- understanding the needs and expectations of current and potential customers;
- the evaluation of satisfaction degree of important customers;
- improving the internal and external relationship system and creating partnership relations with loyal customers.

¹ Associate Proressor, Ph.D., Academy of Economic Studies of Moldova, 61 Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni Street, Chisinau, Republic of Moldova, web page: www.ase.md, telephone: +373 22 402 872, email: stela.ciobu@gmail.com.

The evaluation and monitoring of customer satisfaction is an essential management tool of the bank and are based on information analysis concerning the customer relationship. The sources of information on customer satisfaction can include complaints of customer/final user, direct interviews, questionnaires and surveys, market studies, reports from various media sources, sector and industrial studies. The process of application, assessment and monitoring of clients' feedback regarding their satisfaction, provides the bank with a valuable data base, that can ensure the establishment of actions of improving the relationships with customers and increasing their satisfaction.

Customer satisfaction is response to the assessment made between the expectations and actual performance. In his complex evaluation system, the customer will compare the quality level and will evaluate the difference between what he expects from the product/service and what he received (perceived quality).

The complex and accurate evaluation of customers or stakeholders' requests and satisfaction gives banks important information about the extent of realized planned objectives and the need of implementing some corrective, preventive or improving actions, as well as information on recorded progress.

Our arguments, in favor of developing the bank concerns for assessing the degree of customer satisfaction, refer to the following relations:

- objectives - results - customer satisfaction;
- performance - customer satisfaction;
- customer satisfaction - excellence;
- continuous improvement - exceeding customer expectations.

The criteria that must be taken into account when evaluating a product or service must also include the criteria set by customers. In fact, we speak about a strong influence between those two assessments: the assessment made by customers (and stakeholders) of products/services and the assessment made by the manufacturer/supplier on customer satisfaction (and stakeholders).

The process approach, promoted by ISO 9000 standards for documentation, implementation and improvement of the effectiveness of the Quality Management System (QMS) of an organization, aims mainly at increasing the customer satisfaction. All the activities that contribute to customer satisfaction must be held using the quality management principles. The customer orientation and the demands of listening and communication with the client can be found several times in the text references of ISO 9000:

- Chapter 5.2 Listening to the customer = designing for future; the output data serve to establish the quality policy;
- Chapter 7.2 Customers = listening for present; the output data serve to establish better contractual relations;
- Chapter 8.2 Customer satisfaction = the output data serve to identify the weak point and to establish the improving actions.

We have included these requirements in a strategy of the organization called past-present-future strategy (PPF). For that matter, the section 8 of ISO 9001: 2000 - "Measurement, analysis and improvement" contains requirements related to *monitoring and measuring the customer satisfaction*, which implicitly include the measures taken by the organization for monitoring the information on customer's perception, the way in which his requirements were fulfilled, ensuring the compliance of the supplied product/service with these ones.

According to the past-present-future strategy, the client must be listened to in all three periods of the relationship with the manufacturer/provider. The client must be understood and correctly informed, to be able to make the difference between competitive products/services.

The process-based approach highlights the necessity of focusing all efforts of the organization on the input data (customer's requests) and the output data (products/services), in accordance with the customer needs, correlated with the measures of increasing the satisfaction.

The evaluation process of the satisfaction degree must be generated both within the organization and externally. The following actions should be considered:

- identification of new sources of information regarding the requirements and expectations of customers and stakeholders;
- the development of a set of indicators assessing the satisfaction of internal and external customers, the performance of the organization;
- the selection of factors generating success and continuous improvement by own assessment;
- the use of comparative data;
- the involvement of employees in activities of assessing the satisfaction of internal and external customers;
- ensuring the accessibility and availability of the information and resources necessary for getting and using it;
- social responsibility and ethical behavior;
- managing the complaints;
- compliance with laws and regulations, etc.

The information related to customer satisfaction is considered as basic input/output data, which the bank shall include in its monitoring and measuring process. Therefore, any bank must establish a system of obtaining information and data, their analysis and hence, the performance of its own quality management system, referring to the characteristics of input/output data of other processes identified within the system .

The process of obtaining, analyzing and using the information sources is also very important, by considering the final customer of product/service, who very often is not the one who supplies the input data. Concerning the services, the information from the final beneficiary is the most important and the most difficult to get.

In the process of obtaining the information for evaluating the customer satisfaction, it is very important the cooperation between the bank and client, in order to define better and to anticipate his future needs.

We have to be aware about the following aspects:

- defining the notions of customer satisfaction;
- who is the customer (internal/external) and how he regards the supplied product / service;
- quality perception by the market and different customers that form it;
- the preferences of different customer categories and the perception of attractiveness degree in terms of quality;
- recognition of the fact that the elimination of customer complaints is a necessary condition, but not sufficient for customer satisfaction;
- the quality level required and necessary for the customer, which can lead to a new technology and to a product/interview of superior quality, without being decisively conditioned by the price, etc.

The main information may come from:

- evaluations of customers and users;
- complaint handling;
- market studies;
- data on competition;
- customer requirements communicated directly (written, verbal), indirectly (questionnaires);
- reports of employees, evaluators;
- feed-back regarding the quality of contracted products and services etc.

From the data analysis process and their interdependence can be appreciated the quality that can and must be considered for improving the designed, manufactured, delivered, collected quality.

Enlarging the area of quality application, as a concept, led to the extension of the area of measuring the satisfaction degree of internal and external customers, especially where it was most necessary - the area of services. In addition, the features and issues of services required and requires the quality assessment throughout the process, so we speak, as in the case of products, about the service life cycle.

A consequence of defining the quality in terms of satisfying the customers' needs and expectations, represents the placement of customer satisfaction assessment into a central point, to assess the true (real) quality. As for services, it is insistently spoken about the need of standardizing them. Although, we should understand through this, the need of controlling the compliance of product/service quality with a referent, we could improve the assessment looking to understand to what extent the customer feels satisfied with the received product /service.

This thing is particularly relevant for services, where the customer satisfaction is determined by a number of objective and subjective factors. Objective indicators relate to quantifiable aspects such as time development, number of errors, time of response for cancelling dissatisfaction. Subjective indicators include studies about customer satisfaction, the general perception of availability, trust, respect, etc.

The quality measurement system, even if it is based on a referent, must take into account two aspects: the client and the organization.

There can be identified three determinants of satisfaction/dissatisfaction: expectations, perceptions, unconfirmation. At the operational level, the research of service quality is dominated by the SERVQUAL model, according to which, the service quality is a function of the differences between expectations and perceptions. It enables the assessment, but it is also a tool of improvement and comparison with other organizations.

Complaint is the first available form for the customer to manifest his dissatisfaction.

As mentioned above, complaints are a key indicator essential for the bank which wants to improve the quality of products and services supplied to its customers. The statement obliges us to introduce a new objective into the quality strategy: handling of customer complaints.

Our arguments in favor of this objective refer to:

- streamlining the quality management system by applying past-present-future strategy;
- analyzing and recognizing the causes of customer dissatisfaction and costs of poor quality;
- recognition of the results concerning the employees' participation in achieving the expected quality;
- implementation of the legislation on consumer rights;
- measuring the impact of claims on the bank's image.

The introduction of this new target for handling complaints, requires the vision change in the organization and the acceptance of approaches: from "the complaint is a problem we must get rid of it " (classical approach) to "the complaint is a source of wealth" (dynamic approach).

The logic is simple:

If banks appeal to the customer before selling a product / service through advertising, the bank can also be appealed by the customer concerning the influence of decisions on quality improvement. Very often, not competitors are the problem, but unsatisfied customers that we lose. Banks will benefit, if they invest in the customer after the sale as much as it had invested before the sale. The most striking is the comparison of advertising costs in favour of product/service with losses resulted from bad publicity due to customer complaints.

The complaint must be viewed in several ways:

- complaint is customer's right, so it should be considered;
- complaint requires an urgent response to both the customer and management;

- complaint may be an evidence of customer's confidence in the bank's ability to repair the damage;
- complaint is an opportunity of contacting with the customer who can be satisfied by the received response, further promoting the image of the institution.

Hermel (2006) believes that a client who is claiming makes a gift to the organization.

Dissatisfaction is related to the notion of discontent caused by flaws, weaknesses or insufficient quality of a product or service failures. A good system of handling claims will sensitize more the organization regarding the problems of quality and will generate greater customer satisfaction. The advantage of customer satisfaction is his retention and short, medium and long-term profitability of the organization.

More and more authors believe that *the customer orientation before, during and after providing the service* is an approach that must be prevalently applied by the organization management. In fact, we have come to the past-present-future strategy.

In case of a service, the quality "pilot device" must include:

- a prospective surveillance system;
- determination of standard service profit;
- determination and implementation of quality policy;
- a system of measuring satisfaction;
- a system of measuring the value added to customers' expectations;
- a project of continuous improvement.

This latter device must enable the acknowledgement of five major elements:

- What are the needs of target-customers;
- What are the customer's expectations;
- What is his level of satisfaction;
- What is the bank's image in the eyes of the customer;
- What are the reasons for dissatisfaction of unsatisfied and lost customers.

The decision of launching a project of managing the customer satisfaction degree is a strategic quality management decision, adopted at the highest level. This decision often involves a real change in behavior and transformation of the corporate culture. It is expected, especially in case of claims "occurrence" (by asking the customers for feedbacks about the quality of certain products or services), the approach to be difficult. In this case there must be identified some possible risks related to the project, such as: the risk of failing to take into account the customers' needs, the risk that the project will not be positively accepted by the employees, the risks of failing to achieve the objects related to communication, etc.

The analysis of these risks or obstacles will enable the top management to avoid difficulties and to achieve the expected results.

Quality is defined today by overall customer satisfaction. Anything that displeases the customer becomes of poor quality. It is possible to witness the changing of the total quality concept or even its replacement with that of total customer satisfaction, considering this the key element of customer relationship management (post-sale) which must be based on a generous policy of satisfaction *guarantee*. Then we'll talk, as in case of quality about guarantee, measurement, increasing of customer satisfaction.

The total satisfaction assurance is enlisted, on the other hand, *into the strategy of actual customers retention*, which involves:

- preventing the situations of dissatisfaction with the supply of products/services through a quality policy, which will be based on the principle of "zero defects" or "to do correctly the first time";
- studying the customers who were dissatisfied;
- treating the clients in a legal, reliable and fair play background;

- acting without delay when a problem of quality emerges. This is possible if the personnel with whom the customer comes into contact has the skills developed, the necessary empowerment to take appropriate decisions.

According to many authors, the consumers do not evaluate many of the products or services they use. In other words, the consumer does not know how to evaluate, he is not vigilant or just trusts it blindly. Going by this logic, it is useless to measure the consumer satisfaction degree, it is even difficult to do that. Despite this argument, the acknowledgement of consumer satisfaction degree must become a priority in customer relationship management. The satisfaction measurement should be included in the quality process because the subsequent decisions of the customers could have significant consequences for the bank. An obligatory condition for measuring satisfaction consists of precise and exhaustive delimitation of product or service characteristics.

The satisfaction measurement process should be directed to:

- identification of satisfaction measurement variables for performing the investigation;
- evaluation of customer's perception regarding the product or service;
- detecting the problems of quality.

It is difficult to evaluate the satisfaction of customers (potential ones) who are service beneficiaries, due to some service particularities. It is more difficult to assess the quality of services than the material goods due to the specific characteristics. The services are intangible, the production and delivery take place simultaneously, they can not be stored or inventoried, and a lot depends on who is supplying them, where and how, etc.

The development of criteria of assessing the quality of services is the critical point for most organizations. These criteria depend not only on the specific characteristics, but also on customer expectations, expectations which are in their turn influenced by the degree of quality culture.

We will attach this observation to following:

- has the organization the ability to identify customers and to recognize their requirements;
- the service quality consists of a set of expected characteristics, appreciated by the customer;
- the existence of a possible difference regarding the culture level of the quality between the service provider and the customer and between the customers of the same service provider.

Holding the quality, seems to pass quickly enough from total quality to excellence, from total satisfaction to "excellent satisfaction", in the sense of exceeding the customer expectations.

The cornerstone of ensuring the qualitative products/services is the achievement and advance of customer needs and expectations.

Evaluation of the results and performances of an organization, based on an assessment of satisfaction degree, must take into account the interests of all stakeholders who may be affected directly or who can be affected by the quality of products or services of the organization.

The requirement of consumer's opinion according to past-present-future strategy, knowing his perception regarding the quality of products/services, the proper management of complaints, all these are possible approaches for successful business management.

Taking into consideration the speediness with which the new products and services enter the market, the consumers can not keep up with the avalanche of information about their quality. Then the distance from the advert and claim or dissatisfaction is not too big. This thing must be prevented, calculated and correctly managed.

A new research direction may take into account the principles of sustainable excellence, the management objectives integrated into quality-society-environment, when it is necessary to be measured both the bank's performance in relation to social responsibility and customer satisfaction in relation to the environmental performances of the product / service.

"The mysterious client" represents an instrument of modern marketing researches, used to measure the quality of services from sales. The companies that make such researches send interview operators who are acting as ordinary buyers, interacting with sellers and all other elements associated with the trade exchange.

"The mysterious client" is an effective method of improving the quality of customer contacts, stimulating the employees and attracting the new customers. Any step taken into a direction must be fully accepted by all bank employees at all levels of management. Customizing the client service strategy is based on continuous education of employees, they acting responsibly under pressure conditions to meet the customer requirements in a limited time. Any service strategy will function only with people's commitment to transpose it into reality.

Raising the standards of customer service becomes, in time, a competitive advantage, especially in a market where the differentiation is increasingly based on the quality of supplied services.

This necessity arises because the service activity involves a direct contact with people, through people. No matter how well is developed the customer service, it is nevertheless a service which is associated with the provider and implicitly its employees. An effective strategy exists only if all employees involved in its application know, understand and comply with it.

The main causes for which the customers leave the bank include:

- due to poor service;
- due to poor quality of the product;
- for competition reasons;
- for other reasons;
- move to another area;
- die.

Bringing a new customer costs 10 times more than keeping an old customer, but the old customer who is leaving, will negatively influence other 11 actual or potential customers. Knowing the factors that influence the buying behavior and the elements that are considered to be the most important by the customer will lead to additional earnings.

One of the best methods of assessing and improving the customer service is "Mysterious client" who enables to obtain information quickly and with a high degree of data accuracy, providing an image of the company from the point of view of real consumer.

"The mysterious client" is the procedure used by mysterious clients who are guided according to predefined scenarios, evaluating on the basis of questionnaires, the integrity and loyalty of companies' employees, the operations undertaken by them, the employees' attitude to customers, the quality of products and/or services. It is also measured the proportion of applying and complying with the internal regulations of the bank, the employees' consciousness of the brand and organization.

"The mysterious client" is a personal observation, dissembled, direct in a natural environment, with a higher or less degree of structuring. The bank which aims to apply this method, will hire people who will pose as potential buyers and will report to the bank the strong points and limits regarding the own products / services / personnel and / or of the competitors.

Initially, the "mysterious client" was a technique used by private investigators to prevent frauds among the employees - primarily in banks and trade shops. In 1940, the term "mysterious client" was set up and the method began to be used for evaluating the customer service. In the 1970s and 1980s Shop Chek made the method popular, by gaining extended advertising. In the 1990s the Internet has fueled the attraction to this method, the Mystery Shopping industry rapidly increased.

Today, we can observe an increase at the global level of the concept and the industry of "mysterious client" researches of almost 1.5 billion annually, the method being used more for improving the customer service than trying to eliminate the frauds of the employed personnel, by

posting on internet the reports and some protocols of reaction, as well as by specializing the method to correspond better with the segment to which it is applied.

When the location, prices and products are similar, the services are the only ones that make the difference between success and failure. "The mysterious client" helps to evaluate the services and sales techniques, to avoid discrimination, to improve the level of acquaintance with products and the development of techniques and methods of understanding the customers and their retention.

The purpose of this program is to provide the management and trust information, repeatedly needed in taking business decisions. The technique has a number of important advantages in the market of research marketing, but the most important among them is the fact that:

- measures and monitors the performance of sale services;
- improves the customer loyalty programs;
- strengthens the bond between the employee and the management due to the rewarding system that is used;
- identifies the need and opportunity for employees' education and qualification;
- contributes to increasing the employees' integrity;
- ensures positive relationships with customers.

A "mysterious client" is the person who visits the bank to remark and evaluate the extent and manner the ordinary customers are served with and the quality of products. Mysterious clients get details from the marketing research company in charge of the program about their observations, and the last ones shall fill in a blank or a questionnaire after the visit.

Mysterious clients behave as ordinary customers. When they leave, they fill in questionnaires or other similar instruments that have been specially built for this project. Mysterious customers are eyes and ears of the banks they visit, in their efforts to improve the quality of ordinary consumer experience. Most times the information collected during programs such as "mystery shopping" is used to help the bank to better formulate its requirements towards the employees, in order to improve the training programs and the customer service.

The "mysterious client" research goes through a succession of phases:

- determining the goals and objectives;
- building up the program and questionnaires;
- definition and mysterious customer recruitment;
- data collection;
- data preparation;
- report;
- evaluation of the results.

The key to success is the people's commitment. They must display their entire potential and all the skills to transform the customer service strategy into something tangible, namely to determine those advantages which the customers can enjoy individually. The individual preparation for good customer service begins by developing the skills such as: attitude, kindness, behaviour, quality, unity, realism, professionalism, trust and loyalty.

After the first phases of training, it can begin the implementation of the program at the level of the whole company. During this phase, there are collected data and extracted conclusions about the program success and the success which had the implementation of the first phases. The data are collected, analyzed and there are drafted the first total or partial reports for each level of management, the detailed reports are drafted for higher levels of coordination and particular information on each field within all departments.

Based on this information, there are made the first changes, adaptations and adjustments of the bank. This information is valuable because it shows whether it is necessary the training of employees or changing the methods of used actions. There also must be granted the awards: rewarding the merits for good scores, awards for exceptional scores, ensuring the keeping of promises made at the beginning of the program.

The last step consists in repeating the program because one phase is not sufficient to generate substantial improvements. This thing helps the employees to be always on alert, because any client can be mysterious and in this way there are obtained strong and lasting results.

CONCLUSIONS

A major benefit of good relationships between the bank and the customers consists in encouraging the customer to buy all the banking services from a bank, so to be less tempted to appeal to other banks for integral or partial use of their services. In this way, it is enhanced the revenue (and profit) per client.

For streamlining the loyalty strategies, the bank shall establish the following priorities: the selection of a group of foreground customers, the development of proper banking products and services, according to the needs of the selected group of clients, bank specialists with a good professional qualification, the organizational structure that shall enable the collaboration and implementation of team specialists to respond promptly to customer requirements.

Loyalty is an important factor in reducing the bank risks. Customer loyalty offers the possibility of a positive evaluation on behalf of customers, because the customers trust the bank's products and services and when the bank wishes to launch a new range of products and services, the customers will be already drawn in.

The main disadvantage of loyalty is the need for long-term investment. Many banks do not risk investing heavily in this process without a preliminary strategic construction and without seeking to obtain a lasting effect. Another disadvantage of loyalty activity is reasoned by short-time products, because of too short life cycle of some products.

Recommendations that can be undertaken within the bank for retaining the customers loyalty:

- Setting up of some subdivisions within the bank, in whose functionality it is included the professional work with customers* (customer relationship department, quality management service, information and analytical department). Their obligations consists of customer information assistance, collection of feedbacks and claims. It is important that these subdivisions to have sufficient empowerment to solve the emerged problems, which may create the impression that the bank cares of its customers. The customers' direct addressing to these subdivisions avoids the unjustified readdressing of the customers without solving the issued problems.
- The activity of permanent attraction of new customers* cannot be left like this, but it must ensue into a managed manner. It is obvious that for streamlining the bank activity, it is necessary of a constant flow of new customers. Thereby, it is needed a serious, conscious activity, technologically supported, oriented to searching, finding and attracting new clients. But offering them special advantages, in no case, should exceed those advantages offered to the existing customers. Otherwise, there can occur the loss of customer loyalty. One method of attracting new clients is rewarding the customers who recommend the bank to other customers.
- The existence of some efficient business-technologies while working with clients* at the workplaces of the personnel, the ongoing monitoring of their effectiveness and the maintenance of the necessary degree of competitiveness, their operative correction if necessary and the staff encouragement to participate in this activity. If the banking technology is inconvenient for the customer, it must be adapted to his needs, by maintaining its necessary functionality. It is also welcome the promotion of technical and technological progress for improving the banking products.
- The permanent performance of monitoring activity of the customer service quality*, as the analysis of claims and suggestions, frequent questionings, the use of specific quality

- indicators, such as the customer satisfaction index. It is important that these measures to be followed by real actions of improving and not to have a formal character.
- *Assuring the customers' real rights* (besides the existing contractual relationships). It is useful, besides the ethical code of the bank staff, the development of a code of customers' rights with public character (or, at least, an instruction regarding the customer information assistance) and assuring its real functioning. Thus, the relations between the bank and the customer can get up to a higher qualitative level.
 - *The development of communication with customers* (in all aspects). It is necessary to develop a schedule of personal meetings between the management and the customers (customer groups) or their representatives, in order to determine their level of satisfaction, as well as the degree of the existing complaints. There also can be useful the personal letters, the edition of bank's own publications designed to customers.
 - *The customer segmentation* and understanding the needs of each customer segment, in order to allocate appropriately the resources, to reduce the costs and increase the revenues. The development of efficient work technologies with each customer segment
 - *The correct evaluation of the customer relationship life-cycle*, the young people who have just finished their studies can be a segment of less profitable customers at the time being for the bank, but may become much more profitable later when their career takes on a stable trajectory. Without understanding the value of the whole life-cycle of the customer relationship, the banks may face the possibility of short-term action which can remove unexpectedly the customers together with their potential value.
 - *The development of client organizations*, providing support to clients in their business activity and other forms of activities in correlation with the range of banking products. This activity can be promoted by non-financial methods - consulting, training, information assurance, legal insurance.
 - *The existence of a corporate culture within the bank*, including the assurance of the entire range of activities with customers, the continuous training of the bank staff, the development of the work standards with customers at the workplaces of bank collaborators, improving the subdivision ratings based on working with clients, conducting the measures of determining the bank customer satisfaction level.
 - *The activity of improving the bank's image* is customer-oriented. The customer loyalty improves the image of a bank and can be an excellent source of advertising. The key of preserving the customer loyalty is to keep them satisfied. If a customer is satisfied, he will want to stay in the relationship with the bank, will increasingly use more services to fulfill his needs, and will favorably recommend the bank to others.

BYBLIOGRAPHY:

1. ANTONY, J.; PREECE, D. *Understanding, Managing, and Implementing Quality Frameworks, Techniques and Cases*. London, New York: Routledge, 2002.
2. CARROL, P., ROSE, S. *Revisiting Customer Retention*. In: Journal of Retail Banking, nr. 15, p. 5-13.
3. CONCA M.; SCARPA A. *Quality and Customer Satisfaction. Tools for Measuring the Customer's Total Experience*. Goal QPC, First Edition, 2004.
4. EVANS, J.; LINDSAY, W. *The management and control of quality*. South-Western, Thomson, Mason, Ohio, sixth Edition.
5. HERMEL, L. *Strategie de gestion des reclamations clients*. Afnor, Paris, 2006.
6. KOTLER, P. *Principiile marketingului*. București: Editura Teora, ed. a III-a, 2004. 1064 p.
7. LUCHIAN, I.; CIOBU, S. *Problemele fidelizării clienților băncilor comerciale din Republica Moldova*. În: *Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică*. 2010, nr. 8.
8. MORGAT, P. *Fidelisez vos clients*. Paris: Editions d'Organisations, 2000.
9. PARASCHIVESCU, A. *Satisfacția clienților. Strategia TPV*. În: *Economica*. 2009, nr. 1(65), p. 88-96.
10. RUST, R.; ZAHORIK, A. *Customer Satisfaction, Customer Retention and Market Share*. In: Journal of Retailing, nr. 69(2), p. 103-215.
11. VORNOVIȚCHI, D. *Fidelizarea clienților – sursă de profit în sectorul serviciilor bancare*. În: Conferința Științifică Internațională. 2010.

PREDICTIBILITATEA CRIZELOR FINANCIARE

Victoria COCIUG¹
Denis MALENDRA²

Abstract. *Different forces and potential benefits are pushing towards increasing financial globalization. However, globalization can carry important risks. This article reviews the literature on crises and contagion in the context of modern financial crises. In the same time, the article explains the meaning of crises, its origins and the ways of contagion.*

In doing so, the article aims to draw the picture of the contagion effect and set it against the background of modern financial crises. The main purpose of this article is to present novel aspects of the contagion effect, hence clarifying the contagion theory that still remains confusing and ambiguous for both the academics and financial markets' practitioners.

This paper aims to find macroeconomic and financial variables with ability to predict financial crises. The main finding is that the different mechanisms by which a crisis can spread greatly differ from each other both in their causes and implications. Policy measures that do not take these differences into account may do more harm than good.

Key words: Financial Crisis, Leading Indicators, Predictability.

JEL CLASIFICATION: C53 E44 G10 G11

Gradul ridicat de integrare al piețelor financiare, dublat de liberalizarea fluxurilor de capital a condus la creșterea interdependențelor între economiile dezvoltate și economiile în dezvoltare din toate regiunile lumii. Analiza, în contextul actual, a evoluției acestor interdependențe capătă o importanță deosebită pentru înțelegerea naturii crizelor și oferă noi perspective asupra efectelor de antrenare pe care acestea le au pe plan internațional. Experiența ultimei crize financiare a demonstrat abordările eronate față de cauzele unor dezechilibre economice, ele fiind considerate anterior doar rezultat al fragilității sistemelor financiare naționale. Relațiile financiare strânse dintre țări pot crea canale de transmisie a crizelor, generând riscuri sistemice la nivel regional sau global, alimentând necesitatea studierii unui fenomen nespecific cum ar fi contagiunea în care instabilitatea financiară într-o instituție sau a unui sector din sistemul financiar se propagă asupra altor instituții sau sectoarelor.

Acest articol are ca scop cercetarea fenomenului de contagiune la nivelul unui sector bancar, precum și modalitatea în care se poate transmite mai rapid în situația în care există relații economice și interdependențe puternice între băncile respective. S-a constatat că problema contagiunii nu este una locală și nici nu ar trebui tratată astfel, ci este mult mai amplă, extinzându-se asupra mai multor regiuni, de aceea este importantă găsirea corelațiilor între țări cu scopul de a-i reduce efectul, demonstrând, totodată, că piețele financiare au subapreciat riscul și gradul de interdependență între țări.

1. Criza financiară – fenomen distructiv pentru țările emergente

Crizele pot fi definite ca fiind situații caracterizate de o instabilitate pronunțată, fiind deci însoțite de o volatilitate și de o incertitudine în creștere pe majoritatea piețelor (piețele de capital, piața petrolului, piețele monetare și valutare, piața muncii etc.). Ele apar în urma unei perioade în care prețul unor active (financiare sau nu) au crescut artificial foarte mult, și în momentul în care piața devine conștientă cu privire la această supraevaluare reacționează în consecință. Economistul american Mishkin (1991) a definit criza ca fiind „*situația în care selecția adversă și hazardul moral se acutizează, piețele ne mai fiind capabile să canalizeze resursele către cele mai productive oportunități de investiții*”. O abordare similară întâlnim și la Milton Friedman (2009) care consideră că criza are o puternică dimensiune psihologică. Panicați de perspectiva pieței, deponenții se aruncă

¹ Conferențiar universitar, catedra IAB, ASEM, Chișinău, str. B.Bodoni,61, [v.cociug@mail.ru](mailto:vcociug@mail.ru).

² Doctorand INCE, Chișinău, str. I.Creangă,45, denismalendra@gmail.com.

într-un număr periculos de mare asupra depozitelor lor din bănci și deci sistemul bancar intră într-un colaps generalizat.

Criza financiară sistemică ce cuprinde piețele și instituțiile financiare, circulația masei monetare și creditul, finanțele internaționale (segmentul de țară), finanțele publice, municipale și corporative, are un efect pe durată de timp mediu și lung și un impact negativ asupra activității economice din țară și asupra bunăstării populației. Efectele ei se manifestă diferit în economie, dar afectează toate componentele ei, iar pentru țările emergente acesta devine o problemă enormă, datorită relațiilor economice aflate în proces de formare. Astfel, cele mai importante paliere ale economiei sunt afectate în modul următor:

- în sectorul financiar și piețele financiare prin creșterea bruscă a ratei dobânzilor, ponderea băncilor problematice în creștere precum și a IFN-urilor, creanțelor problematice, reducerea semnificativă a creditării, ce sunt oferite economiei și gospodăriilor țărănești, falimente în lanț, prezența speculațiilor în activitatea de investiții, scăderea prețurilor la titluri, deficitul de lichiditate pe piețele financiare și printre instituțiile financiare cu efect de domino, panica bancară;

- în finanțele internaționale prin scăderea necontrolată a cursului de schimb pentru moneda națională, ieșiri de capital în masă din țară, creșterea necondiționată a datoriei de stat, transmiterea crizei financiare pe piața financiară internațională și piețele financiare ale altor țări;

- în domeniul circulației monetare prin creșterea bruscă a prețurilor ce se transformă într-o inflație cronică, ignorarea monedei naționale, introducerea în circulația internă a valurilor străine, apariția de alternative de bani;

- în domeniul finanțelor publice prin scăderea bruscă a volumului de rezerve internaționale, apariția sau majorarea deficitului bugetar, reducerea colectării impozitelor, scăderea finanțării bugetare ale cheltuielilor publice, creșterea datoriei interne de stat.

Țările în decurs de dezvoltare sunt mai sensibile și mai slabe față de riscul de contaminare, dependente extern, mai puțin stabile. Optimizarea structurilor de producere și tehnologice în aceste țări este mai înapoiată. Riscurile sociale și politice sunt mai ridicate. Sistemele financiare deseori sunt mai dezechilibrate (deficit de resurse financiare, volatilitate sporită, inflația, rata dobânzii, rentabilitatea activelor financiare, influența majoră a investitorilor străini și a piețelor străine, speculația excesivă). Internaționalizarea și integrarea financiară au sporit posibilitățile contagiunii financiare printre țările emergente și în curs de dezvoltare.

În ultimii 30 de ani piețele emergente au trăit o varietate de crize financiare, cum ar fi criza din Mexic din 1987, criza din Asia din 1997 și din Federația Rusă din 1998, care a demonstrat, că efectul de contagiune este unul real pentru sistemele financiare separate, dezechilibrele fiind inițiate prin tulburări locale, au afectat piețele care nu erau sau erau foarte puțin legate între ele. Nu a fost excepție nici ultima criză financiară, de și-a avut originea în sistemul financiar din SUA

Majorarea excesivă a fluxurilor financiare în perioada anterioară crizei din 2008 – 2009 a demonstrat relația între integrarea financiară globală, contagiunea financiară și stabilitatea financiară. Anumite forme ale integrării financiare internaționale, în special prin instituțiile financiare îndatorate, precum băncile, sau prin percepțiile sincronizate ale piețelor financiare în dezvoltare se pot propaga șocuri financiare între țări. Integrarea financiară poate spori riscul financiar. În timp ce deschiderea financiară trebuie să rezulte într-o alocare mai eficientă de capital, aceasta poate expune țările pentru creșterea riscului contagiunii prin creanțe (Bolton și Jeanne, 2011), precum și la bule speculative ciclice prin valuri de creștere a prețului activelor și reduceri drastice ale lichidității pieții (OECD, 2011; Furceri et al., 2011).

Riscurile sistemice ce apar într-un sector al pieței financiare sub forma unor crize particulare, se propagă asupra altor segmente, declanșând **mecanismul riscului sistemic** și cauzând în unele situații mai acute *efectul de domino* – colapsul sistemului financiar întreg al țării. La crizele particulare se referă:

- **crizele bursiere** – șocuri pe piața de titluri (căderea în masă a prețurilor la titluri, întreruperi de lichiditate pe piață, creșterea bruscă a ratelor), ce duce la creștere ulterioară a

situațiilor de criză într-o criză de proporții globale. Pot fi legate de ”bule de săpun”, jocurile speculative la majorare-micșorare, și anume mișcarea prețurilor pe piețele financiare peste limitele stabilite a prețului de piață. Aceste fenomene pot apărea în legătură cu jocurile speculative, pe piețele de bază și secundare paralele;

- **crizele debitoare**, reprezintă o cauză incipientă a **crizelor financiare** (situația financiară, în care o grupă de debitori mari, spre exemplu unor țări, dacă merge vorba de datorii internaționale sau despre marele bănci de investiții) fiind în starea în care nu pot să-și onoreze obligațiunile contractuale sau suferă pierderi, ce duc la falimente ale acestora. Cea mai mare criză debitoare s-a născut în anii 80 ai sec. XX și anume (țările în decurs de dezvoltare nu-și puteau rambursa creditele acordate de către țările cu economie dezvoltată);

- **crizele valutare** formează fenomenele de crize pe alte segmente ale pieței financiare (schimbări spontane ale cursului unei valute față de altele, ce duc la o restructurare considerabilă a sistemului intereselor economice în finanțele internaționale și în economia internă precum și altor țări afectate de criza valutară, criza balanței de plăți);

- **crizele bancare** (crizele sectorului bancar, bazate pe ”efectul domino”, la care acumularea activelor problematice la un număr limitat de bănci și încetarea solvabilității acestora duc la panica bancară, la retrageri în masă a depozitelor bancare, o reducere bruscă a creditării băncilor pe piața interbancară și altele – pe fundalul crizei de neîncredere se începe stoparea în masă a plăților cu un colaps ulterior al întregii sisteme de plăți și a pieței financiare);

- **crizele de lichiditate** imposibilitatea de a efectua plăți în legătură cu apariția riscului de lichiditate cauzat de o situație financiară negativă. La nivel macro economic destabilizarea sistemului de plăți, apariția situației de insolvabilitate la bănci, ce fac baza acesteia, o lipsă acută de mijloace bănești pentru a asigura fără perturbări toate plățile și decontările.

Fiecare din aceste crize, ce poate apărea pe fondalul relativ favorabil al altor segmente din sfera economică, moneda și creditul, poate deveni ”declanșator” ce trece **fenomenele locale de criză într-o criză globală**. Crizele valutare pot cauza crizele bancare. O epuizare rapidă a rezervelor valutare în cadrul regimului fixat de schimb valutar poate împinge banca centrală la constrângerea masei monetare, astfel inițiind o criză financiară. Crizele bancare pot fi cauzate de cele valutare. Atunci când investitorii sunt convinși de caracterul inevitabil al crizei bancare, aceasta impune de a-și revizui portofoliile, înlocuind activele sale în moneda națională înlocuindu-le cu activele străine. În momentul în care băncile centrale injectează lichidități în sectorul bancar, ca să mențină băncile problematice, surplusul de mijloace bănești creat poate iniția speculații valutare și poate exercita presiuni asupra rezervelor valutare (Masahiro, K Newfarmer R.,2003)

În contrast, politicile macroeconomice puternice pot diminua riscul crizelor ale băncilor sistemice. De exemplu, reglementările prudentiale și supravegherea mai strictă poate diminua riscul riscul instabilității financiare (Ahrend, 2011). Mai mult decât atât, controlul asupra capitalului care trebuie diferențiat cu grijă între diferite forme ale fluxurilor de capital ce pot influența structura datoriilor externe față de formele mai securizate ale finanțării și astfel fac economiile emergente mai robuste față de șocurile externe (Henry, 2007; Jeanne și Korinek, 2010; Korinek, 2011).

2. Predictibilitatea crizelor financiare prin evaluarea indicatorilor macroeconomici

Studiile empirice dezbat idea precum că există o posibilitate de a identifica un număr de indicatori macro economici interni și externi ca principalii determinanți a crizei financiare. Unele variabile explicative sunt exclusive pentru crizele valutare, crizele bancare sau crizele debitoare, alte variabile fiind doar informative pentru mai mult decât un tip de criză. Primele două coloane din tabel sunt lista indicatorilor și un rezumat scurt al interpretărilor economice ale acestora.. Indicatorii sunt selectați de aspectul teoretic precum constatările recente ale studiilor empirice despre crizele financiare și pot fi grupați în patru categorii mari:

1. Externi: ratele de schimb, creșterea exporturilor, creșterea importurilor, condițiile de comerț, rata contului curent în raport cu PIB, rata M2 față de rezervele străine și creșterea rezervelor.

2. Financieri: creșterea M1 și M2, multiplicatorul M2, rata creditelor domestice față de PIB, excesul real al balanței M1, rata dobânzii, *spreadul* ratei la credite și depozite, depozitele băncilor comerciale, rata rezervelor băncilor la activele băncilor.
3. Rata balanței fiscale în PIB, rata datoriilor publice în PIB, creșterea producerii industriale, schimbarea prețurilor, rata inflației, PIB de persoană și creșterea economiilor naționale.
4. Globale: creșterea prețurilor mondiale la petrol, rata dobânzii din SUA și creșterea PIB-ului țărilor OECD.

Șapte variabile sunt grupate ca indicatorii sectorului extern, cinci dintre care se referă la contul curent și doi la conturi de capital. Acești indicatori sunt cu siguranță afectați nu doar de condițiile economice interne, dar și de condițiile globale precum fluctuațiile dolarului SUA, fluxuri de capital internaționale și prețul bunurilor și serviciilor. Al doilea grup conține 16 indicatori, nouă fiind financieri și șapte ai sectorului intern și public ce sunt parțial sau total influențați de politici economice. Alți trei indicatori reflectă modificările majore ale economiei în țările industriale și modificarea prețurilor la petrol ce pot provoca o criză. Unii indicatori sunt indicatori multiple în sensul în care același indicator sugerează mai multe tipuri de crize. Totuși, nu este sigur dacă un indicator de crize multiple afectează probabilitatea a două sau mai multe tipuri de crize simultan, sau dacă declanșează un tip de criză care ulterior se rostogolește în alt doilea tip de criză, și în a treilea tip. Deseori este dificil de a separa crizele valutare, bancare și crizele de datorii, deoarece aceste tipuri de crize financiare sunt interconectate și se revarsă una din alta. Spre exemplu, o picătură în competitivitatea internațională poate rezulta într-o criză valutară ce duce la o criză bancară. Modelul folosit în prezentul capitol permite unui indicator să afecteze două sau mai multe tipuri de crize. În orice caz, efectul de răspândire nu este capturat în întregime.

Totuși există voci care contestă aceste idei. Marchesi (2003) concludă că nici un indicator din cei indicați mai sus nu este semnificativ. Această concluzie nu este susținută de către Lanoie și Lemarbre (1996). Ei au observat cu cât e mai mica rata de creștere a PIB-ului pe cap de locuitor și cu cât e mai mare fluxul de capital străin cu atât este mai mare probabilitatea și restructurarea datoriilor precum și crizele însăși. Totuși majoritatea economiilor, care au trecut prin criza financiară au avut anumiți indicatori deteriorată într-un mod similar. În continuare enumerăm câțiva din ei:

- Pe partea externă, aprecierea cursurilor de schimb pe parcursul a trei ani anteriori izbucnirii a fiecărei crize financiare, o posibilă pierdere a prețurilor internaționale de competitivitate și nealinierea cursurilor de schimb valutar, în mediu este aproape de 15 puncte procentuale mai aproape de criză în comparație cu economiile emergente. Pentru țările industriale, aprecierea nu este semnificativ diferită între țările expuse la crize și țările ne expuse la crize.
- Deficitul balanței de plăți externe în anul până la criză, de asemenea este mai mare în mediu cu 2 puncte procentuale din PIB în țările expuse la criză decât în țările ne expuse la criză, atât pentru piețele economiei industriale cât și cele emergente.
- Următorul indicator a performanței externe, creșterea exporturilor în PIB în ultimii trei ani înaintea crizei de asemenea este mai mic în mediu cu 11 puncte procentuale, pentru țările expuse la crize în comparație cu țările care nu sunt la crize.
- Evidența dezechilibrului macroeconomic ce a condus la vulnerabilitatea unei țări la contagiunea pieței financiare include creșterea încetinită a PIB-ului în trei ani înaintea crizei, o rată de șomaj ridicată și criză bancară. Anterior ultimii crizei financiare, creșterea PIB-ului a fost în mediu cu 2 puncte procentuale mai mică și rata șomajului cu 4 puncte procentuale mai mare în țările expuse la criză în comparație cu țările care nu sunt expuse la crize. Diferența în volumul de producție între țările expuse la criză și ne expuse este mai mică pentru piețele economiei emergente. O creștere moderată de producție și rata șomajului ridicată poate fi un indicator că dezechilibru intern poate

deveni nesuștinut sau că guvernul nu va fi în stare să susțină ratele de schimb prin implementarea politicilor, precum majorarea pe termen scurt al ratelor ce pot încetini activitatea reală.

- Toate țările industriale și unele piețe economice emergente ce au trecut prin crizele bancare în anul anterior crizei globale de asemenea au suferit presiuni pe piață. Dezechilibru intern în condițiile generale a deficitului fiscal sau expansiunea substanțială monetară, creșterea masei monetare M2 raportată la PIB, poate alimenta așteptările inflaționiste și prin urmare pot să conducă presiuni asupra valutei. Însă, aceste variabile în mediu nu pot fi distinse între țările expuse la crize și țările ne expuse la crize în perioada de post criză.
- Legăturile de comerț sunt măsurate de către aprecierea cursului de schimb implicit și declinul exporturilor pe piață ce este indus de crize în alte țări, în general diferă semnificativ în mediu între economiile sensibile la criză. Diferența între țările expuse la criză și cele care nu sunt expuse la criză în raport cu încetinirea implicită a exporturilor este mai mare pentru țările emergente și mai slabe pentru țările industriale în condițiile unei crize financiare.
- Fragilitatea financiară, cauzată de inadecvarea rezervelor internaționale pentru a acoperi atacurile speculative, în țările de criză sunt semnificativ mai mari decât în țările fără criză. În special, rata datoriilor pe termen scurt raportată la rezervele internaționale în anul înaintea crizei este aproximativ cu 200 puncte procentuale mai mare în țările cu economie emergentă decât în țările dezvoltate. Aceasta arată că economiile emergente au fost vulnerabile la schimbarea sentimentelor investitorilor într-un mediu neprietenos sau ne lichid – sursă potențială a contagiunii financiare.

Rata masei monetare (M2) raportată la rezervele monetare internaționale reprezintă inversul măsurii în care obligațiunile lichide interne ale sectorului bancar sunt acoperite de către rezervele străine și prin urmare este o măsură a abilității sectorului bancar de a face față presiunilor asupra monedei. Pentru economiile emergente, această rată în anul înaintea crizei a fost cu 30 puncte procentuale mai mare, în mediu, decât în economiile dezvoltate. În orice caz, nu sunt diferențe semnificative între economiile emergente și economiile industriale.

Tablul 1. Indicatori predictibili al crizelor financiare

Indicator	Kaminsky, Lizondo și Reinhart (1998)	Berg and Pattillo (1999)	Kamin, Schindler și Samuel (2001)	Edison (2003)	Dermirgüç-Kunt și Detragiache (2000)	Eichengreen și Arteta (2000)	Lanoie și Lemarbre (1996)	Marchesi (2003)
	Criza valutară				Criza bancară		Criza datoriilor	
Sectorul extern (contul curent)								
Cursul de schimb valutar	□	□	□	□	O	O		
Creșterea exporturilor	□	□		□				O
Creșterea importurilor	O	O		O				
Condițiile de comerț	O	O	□		O		O	
Rata contului curent la PIB		□	□			O	□	O
Sectorul extern (contul de capital)								
Rata M2 raportată la rezervele externe	□	□	□	□	□	O		
Creșterea rezervelor externe	O	□		O				O
Sectorul financiar								
Creșterea M1 și M2			□					

Multiplicator M2	O	O		O				
Rata creditelor interne în PIB	O	O		O	□	□		
Excesul de M1	O	O		O				
Rata dobânzii internă	O	O		O	□			
Marja ratei de dobândă între credite și depozite	O	O		O				
Depozitele băncilor comerciale	O	O		O				
Ponderea rezervelor bancare în activele băncii					O			
Sectorul public și privat real								
Rata a balanței fiscale în PIB					O	□		
Rata datoriei publice în PIB			□			O	O	
Creșterea producției industriale	□	O		O				
Modificarea prețurilor la bursă	□	O		O				
Rata inflației					□		O	O
PIB per locuitor					□	O	□	O
Conturi de economii naționale							O	
Economia globală								
Creșterea mondială a prețurilor la petrol				O				
Rata dobânzii din SUA			□	O		O		
Creșterea PIB-ului țărilor OECD			□	O		O		

Sursa: *Analysis of Financia Crises Contagion Indicators. Evaldas Račickas, Asta Vasiliauskaitė. Kaunas University of Technology. ISSN 2029-1175. 2012 Nr. / №1 (8)*

Rezultatele cercetărilor științifice indică că atâta timp variabilele interne și externe sunt controlate, legăturile financiare și punctele slabe joacă un rol semnificativ în explicarea răspândirii crizelor pe piețele emergente, în timp ce regimul cursului de schimb valutar și controlul capitalului par a fi neimportante. Prin urmare, doar un grup de indicatori trebuie observat simultan pentru a indica contagiunea crizei financiare.

2. *Tratamentul crizelor*

Criza se tratează în dependență de gradul de complexitate a acesteia, cât și de gravitatea situației. Variante sunt multe – de la ”bea apă, până nu trece temperatura” (în cazul reglementării politicii monetar-creditară și ”mâna invizibilă a pieței”) și până la intervenții chirurgicale și reanimare (răsturnări politice). Istoria a văzut toate modalitățile. Fiecare criză își are scenariul propriu. Principala regulă e că trebuie de localizat flacăra ce poate să se răspândească pe întreaga economie. Spre exemplu, în Federația Rusă, în septembrie anului 2008 acestea au fost băncile și piețele financiare, în noiembrie anului 2008 – februarie 2009 producția de export.

Economiile pe timp de criză au tendința de capsulare, cu alte cuvinte, se închid, dacă criza survine din exterior (măsurile de protecție și lupta cu scoaterea capitalurilor nerezidenților). Globalizarea se contractă în aceste perioade. Se întreprind măsuri pentru stimularea creșterii cererii interne, cresc investițiile și acumulările normei de investiții din contul bugetului (investițiile statului, stimulări fiscale, capitalizarea instituțiilor de infrastructură), cât și prin banca centrală (emisiunea suplimentară, refinanțarea băncilor, diminuarea dobânzii și ratei rezervelor obligatorii).

Se creează privilegii pentru investitorii străini direcți, legate de transferul tehnologic. Riscurile acumulate ale sectorului privat sunt acoperite din contul contribuabilului (naționalizarea, răscumpărarea datoriilor, acordarea liniilor de credit la business ce suferă pierderi, compensarea socială populației ce rămâne fără lucru, rambursarea depozitelor și economiilor populației, pierderi din deprecierea inflaționistă). În economiile orientate spre export, cum este Federația Rusă, spre exemplu, se devalorizează moneda națională, pentru a stimula exportul și înlocuirea importurilor pentru a salva balanța comercială.

Crește brusc povara reglementării din partea statului (programarea directă a unor poziții separate din producere, stabilirea unor prețuri administrative asupra unor bunuri de importanță socială cu scopul de relaxare a inflației și riscurilor sociale, reglementarea conflictelor de interese și a riscurilor, în rezultatul cărora a survenit criza, reformele structurale, orientate spre prevenirea crizelor și care asigură stabilitatea creșterii). Statul cumpără/achiziționează activele toxice, astfel salvând afacerile ce suferă dificultăți.

Nivelul implicării statului depinde de severitatea crizelor și influența factorilor externi, ce declanșează mecanismul riscurilor sistemice. Cazuri extreme – Rusia în anul 1917, Germania în anul 1993, cazuri mai moderate; Statele Unite ale Americii din anul 1933 ”bunăstarea statului” de Bismarck, ”economia socială de piață” Gerhard. Situațiile total inverse, sunt acele situații când presiunea de exces a statului trebuie de scos, ”revoluția conservativă” Reagan și Thatcher, tranzitul către economiile de piață în spațiul post-sovietic. Alternative de soluționare a unei crize sunt o mulțimea.

CONCLUZII

Crizele financiare sunt în mod tipic complexe și diferite unele de altele prin specificul factorilor determinați, al modului de manifestare și al efectelor cauzate. Deoarece mecanismele cauzale nu sunt întru totul înțelese, este important de identificat cauzele ei de la nivel macro cu cele de la nivel micro. Fiecare din aceste două modalități de manifestare a crizelor financiare prezintă simptome comune cu cealaltă, însă trecerea în revistă a caracteristicilor unui număr semnificativ de cazuri ale țărilor emergente sugerează faptul că aceste două sindromuri sunt distincte. Din această perspectivă apare necesitatea predictibilității lor. În acest sens FMI și Banca Mondială au inițiat „Programul de Evaluare a Sectorului Financiar” (FSAP) ce a favorizat implimentarea la nivelul țărilor membre a unor metodologii unitare de analiză macroprudențială. Scopul analizei prudențiale este de a limita riscul sistemic astfel încât efectele sale să fie minime.

Criza mondială a demonstrat cum un șoc, care provine dintr-o țară sau categorie de active se poate propaga rapid pe alte piețe și frontiere. Ca și în cazul unei economii închise, natura legăturilor bilanțului între instituțiile și piețele financiare afectează dimensiunea efectele externe și direcția de propagare. La nivel global legăturile financiare și canalele de propagare sunt mult mai complexe. Multe dintre datele necesare pentru identificarea și urmărirea legăturilor internaționale, chiar și la un nivel rudimentar, nu sunt (încă) disponibile, și infrastructura instituțională de gestionare a riscurilor sistemice la nivel mondial este inadecvate sau pur și simplu inexistentă. Astfel, considerăm că studiul indicatorilor ce pot servi la predictibilitatea și evaluarea crizelor financiare este de importanță majoră pentru prevenirea lor și poate furniza informație factorilor de decizie cu privire la modalitatea de stopare a procesului de contaminate a sistemului.

BIBLIOGRAFIE

1. Abiad, A. (2003). Early Warning Systems for Currency Crises: A Regime-Switching Approach. IMF Working Paper, Vol. 03/32.
2. Breiman, L., Friedman, J.H., Olshen, R.A., & Stone, J.C. (1984). Classification and Regression Trees. Wadsworth Inc, Monterey, California.
3. Brunetti, C., Mariano, R. S., Scotti C., & Tan A. H. H., (2007). Markov Switching GARCH Models of Currency Turmoil in Southeast Asia. Board of Governors of the Federal Reserve System, International Finance Discussion Papers, No. 889.
4. Eichengreen, B., Rose, A., & Wyplosz, C. (1995). Exchange Market Mayhem: The Antecedents and Aftermath of Speculative Attacks. Economic Policy, No. 21, 251-312.
5. Evaldas Račickas, Asta Vasiliauskaitė Analysis of Financia Crises Contagion Indicators.. Kaunas University of Technology. ISSN 2029-1175. 2012 Nr. / №1 (8)
6. Frankel, J., & Rose, A. (1996). Currency Crashes in Emerging Markets: Emprical Indicators. NBER Working Papers, No. 5437, pp. 1-29.
7. Friedman, M., Friedman R., *Libertatea de a alege. O declarație personală*, Cap. 3: Anatomia Crizei, (Publica 2009), pag. 111 - 136.
8. Hamilton, J. D. (1989). A New Approach to Economic Analysis of Nonstationary Time Series and the Business Cycle. Econometrica, Vol. 57/2.

9. Kaminsky, G., Lizondo, S., & Reinhart, C. (1998). Leading Indicators of Currency Crises. Policy Research Working Paper, No.1852, pp. 1-42.
10. Mishkin, F., *Anatomy of a financial crisis*, (NBER Working Paper Series, 1991, no. 3934).
11. Mitroff, I., Pauchant, T.C., Shrivastava, P., *Conceptual and empirical issues in the development of a general theory of crisis management*, (Technological Forecasting and Social Change, vol. 33, 1988), pag. 83 – 107.
12. Morin, E., *Pour une crisologie*, (Connexions, vol. 25, 1976), pag. 149-163.

În redacția autorilor
Machetare: Liliana CONDRAȚCHI